



T.C.

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

**FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ'NİN
SÜLEYMÂN-NÂME'SİNİN 71. CİLDİ
(İNCELEME-TENKİTLİ METİN)**

Yüksek Lisans Tezi

Emre CİHAN

16021110022

Danışman

Prof. Dr. Filiz KILIÇ

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Nevşehir

Ocak 2019



T.C.

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

**FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ'NİN
SÜLEYMÂN-NÂME'SİNİN 71. CİLDİ
(İNCELEME-TENKİTLİ METİN)**

Yüksek Lisans Tezi

Emre CİHAN

16021110022

Danışman

Prof. Dr. Filiz KILIÇ

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Nevşehir

Ocak 2019

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Emre CİHAN

İmza:



KILAVUZA UYGUNLUK ONAYI

“Firdavsî-i Râmî'nin Süleymân-nâme'sinin 71. Cildi (İnceleme-Tenkitli metin)” adlı yüksek lisans tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Emre CİHAN

İmza:

Danışman

Prof. Dr. Filiz KILIÇ

İmza:

Türk Dil ve Edebiyatı Anabilim Başkanı

Prof. Dr. H. Abdullah ŞENCÜL

İmza

Kabul ve Onay Sayfası

Prof. Dr. Filiz KILIÇ danışmanlığında Emre CİHAN tarafından hazırlanan “Fırdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'sinin 71. Cildi (İnceleme-Tenkidi Metin)” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ

Danışman : Prof. Dr. Filiz KILIÇ

Üye : Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL

Üye : Prof. Dr. Süleyman SOLMAZ

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 22./01./2019 tarih ve 2019.04.64 sayılı Kararı ile onaylanmıştır.

22/01/2019


Doç.Dr.Vedat AKTEPE
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Müdürü

TEŞEKKÜR

Bu tezin ortaya çıkmasında, planlanmasında ve düzenlilik içeresinde kaleme alınmasında bana yol gösteren ve önderlik eden sayın danışman hocam Prof. Dr. Filiz KILIÇ'a, yoğun mesaisine rağmen bilgileri ile beni aydınlatan ve yardımını hiçbir zaman esirgemeyen Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL'e, kıymetli vaktini ayırarak tezimdaki eksikleri bıkkıp usanmadan inceleyen Araç. Gör. Songül AKBOĞA'ya, metnin her aőamasında yardımlarını esirgemeyen değerli dostlarım Muhammet ASLAN ve Hakan AKYÜZ'e teőekkürlerimi sunarım.

Tüm eğitim hayatım boyunca desteklerini esirgemeyen ve her daim arkamda duran, beni motive eden annem ve babam olmak üzere bütün aile fertlerime teşekkür ederim.



ÖZET

Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'sinin 71. Cildi (İnceleme-Tenkitli Metin)

Emre CİHAN

**Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı
Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Aralık 2018**

Danışman: Prof. Dr. Filiz KILIÇ

Tezimizde Firdevsî-i Rûmî'ye ait olan Süleymân-nâme'nin 71. cildi çalışılmıştır. Süleymân-nâme, XV. yüzyılın sonu XVI. yüzyılın başlarında manzum ve mensur olarak kaleme alınmış bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır. Hz. Süleymân'ın hayatını ve menkıbelerini anlatan bu eser, Hz. Süleymân'ın hayatı ve menkıbeleri dışında ilm-i nücûm, felsefe, tıp, astronomi, coğrafya ve tarih gibi konular hakkında bilgiler vermesinden dolayı aynı zamanda da ansiklopedik bir özelliğe sahiptir.

Çalışmamıza konu olan Süleymân-nâme'nin 71. cildinin yapılan taramalar sonucu Topkapı Sarayı, Türkçe Yazma Eserler bölümünde iki nüshası tespit edilmiş ve daha sonra temin edilmiştir. Bu çalışma, "*Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'sinin 71. Cildi (İnceleme-Tenkitli Metin)*" üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm Firdevsî-i Rûmî'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verir, ikinci bölüm Süleymân-nâme'nin 71. Cildi şekil ve muhteva açısından bilgi verir, üçüncü bölüm metnin Arap alfabesinden transkripsiyonlu bir şekilde Türk alfabesine aktarılması ve temin edilen iki nüshanın karşılaştırılarak eserin tenkitli metninin ortaya konulmasına çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme'nin 71.cildi, Hz. Süleyman.

ABSTRACT

71th Section of Suleyman-nâme of Firdevsî-i Rûmî (Review-Critical Text)

Emre CİHAN

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences Turkish Language and
Literature Department, MA, January 2019

Consultant: Prof. Dr. Filiz KILIÇ

We was worked about chapter 71th Süleymân-nâme of Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme, was written beginnig of 15th century, end of 16th century as manzum and mensur. This opus explaining of Hz. Süleymân's life and menkıbe's, This opus giving informations about ilm-i nücûm, philosophy, medicine, astronomy, geography and history without Hz. Süleymân's life and menkıbes so this opus have encllopedias specifications.

As a result of research our topic of our studied chapter 71th Süleymân-nâmes two copies were found in Topkapı Palace, Turkish Manuscripts section and then obtained. This studied consist of three chapter, "*Süleymân-nâmes 71th Chapter of Firdevsî-i Rûmî'nin (examination - critical text)*". First Chapter giving information about Firdevsî-i Rûmî's life and opus's, Second Chapter Süleymân-nâmes 71th chapter gives information in terms of shape and content, Third Chapter transcription of the text from the Arabic alphabet to the Turkish alphabet and It was tried to reveal the critical text of the work by comparing the two copies.

Key Words: Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme, 71.Chapter, Hz. Suleyman.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI.....	i
KILAVUZA UYGUNLUK ONAYI.....	ii
Kabul ve Onay Sayfası.....	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
BİRİNCİ BÖLÜM	1
1. Firdevsî-i Rûmî'nin Hayatı ve Eserleri	1
1.1. Hayatı	1
1.2. Eserleri	2
1.2.1. Süleymân-nâme	2
1.2.2. Hayat u Memat (Hayat-nâme).....	12
1.2.3. Da'vet-nâme	12
1.2.4. Kıssa-nâme-i Süleymân Aleyhi's-selâm	13
1.2.5. Kutb-nâme	13
1.2.6. Teşhîsü'l-insân	13
1.2.7. Hakâyık-nâme, Hakikat-nâme.....	13
1.2.8. Tercüme-i Câmeşuy-nâme	14
1.2.9. Silâhşör-nâme.....	14
1.2.10. Hadis-i Ahsen	14
1.2.11. Satrañ-nâme-i Kebîr	14
1.2.12. Firâset-nâme	15
1.2.13. Münâzara-i Seyf ü Kalem	15
1.2.14. Pend-nâme-i Eflâtun.....	15
1.2.15. Tercüme-i Hadîs-i Erbain.....	15
1.2.16. Fâl-ı Kur'ân	15
1.2.17. Kitâbü'l-Mevâ'iz.....	16
1.2.18. Süleymân-nâme Muhtasarı.....	16
1.2.19. Tâli-i Mevlûd-ı Kebîr	16
1.2.20. Kur'ân-ı Kerîm'den Tefe'üle Dair Bir Risâle	16
1.2.21. Muhtar-nâme	16
1.2.22. Tecnisat-ı Süleymân, Tecnisat-ı Süleymân u Belkıs-nâme.....	16
İKİNCİ BÖLÜM.....	18

2. KURGU ve ŞEKİL ÖZELLİKLERİ.....	18
2.1. Eserin Yapısal ve Kurgusal Özellikleri.....	18
2.1.1. Eserin Genel Kurgusal Özellikleri.....	18
2.2. Dil ve Üslup.....	26
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	34
3.1. Nüsha Tavsifi	34
3.2. Metnin Kuruluşunda Dikkat Edilen Hususlar	35
3.3. Çeviriyazı Alfabesi	36
3.4. Tenkitli Metin.....	37
SONUÇ.....	283
KAYNAKÇA	285



BİRİNCİ BÖLÜM

1. Firdevsî-i Rûmî'nin Hayatı ve Eserleri

1.1. Hayatı

Firdevsî-i Rûmî 15. yüzyılın sonları 16. yüzyılın başlarında yaşamış bir Osmanlı şair ve edibidir. Tarih, felsefe, astronomi, boyacılık, hadis, edebiyat, hendese, ahlak, mitoloji, tılsım, silahlar, satranç ve tasavvuf alanlarında eserler vermiş olan Firdevsî-i Rûmî'nin doğum tarihi 1453 (H.857)'dir. Doğum yeri net olarak bilinmemektedir. Latifi, "*Burüsevidür. Erbâb-ı tevârih beyninde Uzun Firdevsî demekle meşhûrdur*" (Canım, 2000: 424). Hasan Çelebi "*Hevâ-yı hurrem ü bîşezâr-ı ferâh ve dırahtân-ı bârâver ü sebz-şâh ile hadâyik-i firdevs-i berîne mübârâtında güstâh olan şehr-i Burusadandır.*" (Sungurhan, 2009: 158). Gelibolulu Ali tezkiresinde doğum yerinin Bursa (İsen, 1994: 160) olduğunu belirtmesine karşın, Köprülü, onun Bursa'da eğitim aldığından dolayı Bursalı sanıldığını ve esasen Balıkesir'de bulunan Belkıs Pınarı'nda dünyaya geldiğini ifade etmiştir. Asıl isminin ne olduğu bilinmemekle beraber farklı görüşler vardır. Firdevsî-i Rûmî (Tuman, 2001: 763), Firdevsî-i Tavîl (İsen, 1994: 160), Uzun Firdevsî (Canım, 2000: 424; Kutluk, 1981: 745), Şerefeddin Musa (İA, 1978, 4c.: 657), Şerefeddin İsa (Aksu, 1999, 1c.: 463), Orhan Çelebi (Tanyıldız, 2005: 26) ve İlyas (Kocatürk, 1694: 299) adlarıyla anılmaktadır. Ölüm tarihi kesin olarak bilinmemektedir. "Onun hayat hikayesi daha çok yazdığı Süleymân-nâme ile gündeme gelmiş ve bazı durumlarda gerçek dışı, efsanevî bilgilerde yazara izafe edilmiştir" (Erdem, 2005: 3).

Fatih Sultan Mehmed, II. Bayezid ve Yavuz Sultan Selim dönemlerinde yaşayan Firdevsî-i Rûmî gençliğini Bursa'da geçirmiştir. "Firdevsî'nin hayatı Edincik, Bursa, Manisa, Balıkesir ve İstanbul'da geçmiştir. Balıkesir'de uzun süre kalmış Da'vet-nâme ve Firaset-nâme isimli eserlerini burada kaleme almıştır. Oldukça geniş ansiklopedik bilgiye sahip olan Firdevsî'nin, gayretli bir müellif olduğu ve gerek Süleymân-nâme'den evvel ve gerekse sonra muhtelif konularda manzum ve mensur eserler yazdığı bilinmektedir. Firdevsî telif ettiği eserleri daha çok on beşinci yüzyılın sonlarında kaleme almış, bir kısmını ise on altıncı yüzyılın başlarında vücuda getirmiştir" (Güleç 2006: 245).

1.2. Eserleri

Firdevsî-i Rûmî döneminin en velûd yazarlarından birisi olarak kabul edilir. “Bildiği, duyduğu, öğrendiği her şeyi yazma eğiliminde olan bir kişiliğe sahiptir” (Akay 1990: 11). bundan dolayı Firdevsî’yi döneminin en üretken yazarlarından biri olarak tanımlamak mümkündür. Fakat velûd bir yazar olan Firdevsî’nin yazmış olduğu eserlerinin kaç tanesinin günümüze ulaştığı net bir şekilde ortaya konulamamıştır.

Mehmet Fuat Köprülü Firdevsi maddesinde, manzum-mensur, telif-tercüme 40’tan fazla eserinin olduğunu beyân etmektedir. Firdevsî’nin günümüze ulaşan eserlerini şu şekilde sıralayabiliriz.

1.2.1. Süleymân-nâme

Firdevsî-i Rûmî’nin uğruna ömrünü harcağı en önemli ve en hacimli eseridir. Firdevsî-i Rûmî’nin manzum ve mensur olarak kaleme aldığı eserini, üç padişahın da dünya gözüyle görebildiği (II. Mehmed, II. Bayezid, I. Selim) bir külliyattır. Süleymân-nâme, Hz. Süleyman’ın menkıbelerinin anlatıldığı bir eser olmasının yanında tarih, felsefe, coğrafya, ilm-i nücum ve çeşitli ilimlerin de yer aldığı bir eserdir. “Firdevsî, bu eserini oluştururken Tevrat, İncil, Zebur ve Kur’ân-ı Kerim’den yararlanmakla kalmayıp peygamber kıssaları, tarih kitapları gibi birçok farklı kaynaktan istifade etmiştir” (Babür 2013: 4).

Süleymân-nâme’nin günümüzde bilinen seksen bir fakat kaynaklarda rastlanan üç yüz otuz, üç yüz altmış cilde kadar çıkan bir hacmi vardır. “Kâtib Çelebi Süleymân-nâme-i Kebîr’in 330, Gelibolulu Âlî 360, Bursalı Mehmed Tâhir 366, Beyânî ve Şemseddin Sâmî ise 380 meclis olduğunu kaydetmektedir” (Jafarova, 2010: 10). Künhü’l-ahbar’da eser üç yüz altmış olarak zikredilmiş. “*menkûldür ki Sultân Bâyezîd Han emri ile Süleymân-nâmeyi nazm u neşr üzere üç yüz altmış cild kitâb itmîş ve zu‘minca ekşer-i ‘ulûmı muştalâhâtı ile edâ eyleyüp cüll-i himmet-i bî-hisâb itmîş.*” (İsen, 2017: 50), Kınâlı-zâde Hasan Çelebi’nin tezkiresinde ise üç yüz seksen cilt eserin olduğu söylenmiştir. Fakat aynı eserde buna ek olarak bu eserin içinden seksen cildinin II. Bâyezîd tarafından seçildiğini ve diğer ciltlerin yakıldığını belirtmiştir. “*Merhûn Sultân Bâyezîd Hân nâmına Süleymân-nâme adlu üç yüz seksen cild kitâb te’lif eylemişdür. Ol şâh-ı ‘âlî cenâb bu cümleden seksen cildin intihâb idüp mâ-‘adâsın ihrâk itmekle*” (Sungurhan, 2017: 659).

Manzum ve mensur olarak kaleme alınmış olan Süleymân-nâme sade bir dil ve Eski Anadolu Türkçesi ses özellikleri ile kaleme alınmıştır. Firdevsî Rûmî ayet ve hadisler ile eserini desteklemiştir. İçinde çeşitli konuları barındırmasından dolayı ansiklopedik bir hususiyet

göstermektedir. Süleymân-nâme harekeli olduğundan dolayı açık, anlaşılır ve okunması kolay bir eserdir. Günümüzde tespit edilen 81 cilt ve bulunduğu yerler aşağıda sunulmuştur.

1. Cilt	Gotha, numara 111
2. Cilt	Gotha, Numara 111; Süleymaniye, Hacı Mustafa Efendi, numara 4863
3. Cilt	Vaticano-Turco, Numara 28, Süleymaniye, Hacı Mustafa Efendi, Numara 4863
4. Cilt	Vaticano-Turco, Numara 28; Süleymaniye, Hacı Mustafa Efendi, Numara 4863
5. Cilt	Vaticano-Turco, Numara 28; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, 1544'te kopya edilmiş. 5-6-78-9-10-11-12-13 cilt toplam 388 yk.
6. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, 1544'te kopya edilmiş.
7. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, 1544'de kopya edilmiş; Török F. 2 (Macaristan). 7-13 cilt 360 varak
8. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, 1544'de kopya edilmiş; Török F. 1-2 (Macaristan) Hicri 968 kayıtlı.
9. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, h. 1544'te kopya edilmiş; Török F. 1-2, Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, h. 968 kayıtlı.
10. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, 1544'te kopya edilmiş; Török F. 1-2 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, h. 968 kayıtlı.
11. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, 1544'de kopya edilmiş; Török F. 1-2 (Macaristan) Hicri 968 kayıtlı.
12. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, 1544'te kopya edilmiş; Török F. 1-2 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, h. 968 kayıtlı.
13. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, 1544'de kopya edilmiş; Török F. 2 (Macaristan) Hicri 968 kayıtlı.
14. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1526, 21 satır, 14-1516-17-18-19-20 cilt toplam 321 yk.; Török F. 1 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, h. 968 kayıtlı.

15. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1526, 21 satır; Török F. 1 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, h. 968 kayıtlı.
16. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1526, 21 satır.
17. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1526, 21 satır.
18. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1526, 21 satır; Török F. 3 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 17-18 cilt toplam 100 yk.
19. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1526, 21 satır.
20. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1526, 21 satır.
21. Cilt	Üniversite Kütüphanesi, T.M.9884
22. Cilt	Üniversite Kütüphanesi, T.M.9884
23. Cilt	Üniversite Kütüphanesi, T.M.9884
24. Cilt	Üniversite Kütüphanesi, T.M.9884
25. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1527, 1544 tarihli, 21 satır Topkapı Müzesi Kütüphanesindeki 25-26-27-28-29-30. ciltler toplam 306 yk. ; Török F. 4 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, Hicri 1103 (1594) kayıtlı, Macaristan'daki 25-26-2728-29-30. ciltler toplam 307 yk. ; Üniversite Kütüphanesi, T.Y.9884.
26. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1527, 1544 tarihli, 21 satır Topkapı Müzesi Kütüphanesindeki 25-26-27-28-29-30. ciltler toplam 306 yk. ; Török F. 4 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, Hicri 1103 (1594) kayıtlı, Macaristan'daki 25-26-2728-29-30. ciltler toplam 307 yk. ; Üniversite Kütüphanesi, T.Y.9884.
27. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1527, 1544 tarihli, 21 satır Topkapı Müzesi Kütüphanesindeki 25-26-27-28-29-30. ciltler toplam 306 yk. ; Török F. 4 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, Hicri 1103 (1594) kayıtlı, Macaristan'daki 25-26-2728-29-30. ciltler toplam 307 yk. ; Üniversite Kütüphanesi, T.Y.9884.
28. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1527, 1544 tarihli, 21 satır Topkapı Müzesi Kütüphanesindeki 25-26-27-28-29-30. ciltler toplam 306 yk. ; Török F. 4 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, Hicri 1103 (1594) kayıtlı, Macaristan'daki 25-26-2728-29-30. ciltler toplam 307 yk. ; Üniversite Kütüphanesi, T.Y.9884.
29. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1527, 1544 tarihli, 21 satır Topkapı Müzesi Kütüphanesindeki 25-26-27-28-29-30. ciltler toplam 306 yk.

	; Török F. 4 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, Hicri 1103 (1594) kayıtlı, Macaristan'daki 25-26-2728-29-30. ciltler toplam 307 yk. ; Üniversite Kütüphanesi, T.Y.9884.
30. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1527, 1544 tarihli, 21 satır Topkapı Müzesi Kütüphanesindeki 25-26-27-28-29-30. ciltler toplam 306 yk. ; Török F. 4 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, Hicri 1103 (1594) kayıtlı, Macaristan'daki 25-26-2728-29-30. ciltler toplam 307 yk. ; Üniversite Kütüphanesi, T.Y.9884.
31. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1528, 21 satır, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan 31-32-33-34-3536. ciltler toplam 378 yk. ; İstanbul Belediye Yazmaları, B.26 (M.Cevdet)
32. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1528, 21 satır, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan 31-32-33-34-3536. ciltler toplam 378 yk. ; İstanbul Belediye Yazmaları, B.26 (M.Cevdet)
33. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1528, 21 satır, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan 31-32-33-34-3536. ciltler toplam 378 yk. ; İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T.Y.9884, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan 33-34-3536. ciltler toplam 264 yk.
34. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1528, 21 satır, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan 31-32-33-34-3536. ciltler toplam 378 yk. ; İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T.Y.9884, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan 33-34-3536. ciltler toplam 264 yk.
35. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1528, 21 satır, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan 31-32-33-34-3536. ciltler toplam 378 yk. ; İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T.Y.9884, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan 33-34-3536. ciltler toplam 264 yk.
36. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1528, 21 satır, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan 31-32-33-34-3536. ciltler toplam 378 yk; İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T.Y.9884, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan 33-34-3536. ciltler toplam 264 yk.
37. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1529, 21 satır, 17.yüzyıl kopyası, Hazine 1529'daki ciltlerin toplam varak sayısı 383'tür; Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, 45 Ak Ze 226, 21 Satır,

	1212(1797) tarihli Çili Zeynel b. Hacı Ali adına vakıf mührü vardır. Manisa nüshasının toplamı 766 yk. (Büke, 2015: 14)
38. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1529, 21 satır, 17.yüzyıl kopyası, Hazine 1529'daki ciltlerin toplam varak sayısı 383'tür; Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, 45 Ak Ze 226, 21 Satır, 1212(1797) tarihli Çili Zeynel b. Hacı Ali adına vakıf mührü vardır. Manisa nüshasının toplamı 766 yk.
39. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1529, 21 satır, 17.yüzyıl kopyası, Hazine 1529'daki ciltlerin toplam varak sayısı 383'tür; Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, 45 Ak Ze 226, 21 Satır, 1212(1797) tarihli Çili Zeynel b. Hacı Ali adına vakıf mührü vardır. Manisa nüshasının toplamı 766 yk.
40. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1529, 21 satır, 17.yüzyıl kopyası, Hazine 1529'daki ciltlerin toplam varak sayısı 383'tür; Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, 45 Ak Ze 226, 21 Satır, 1212(1797) tarihli Çili Zeynel b. Hacı Ali adına vakıf mührü vardır. Manisa nüshasının toplamı 766 yk.
41. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1529, 21 satır, 17.yüzyıl kopyası, Hazine 1529'daki ciltlerin toplam varak sayısı 383'tür; Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, 45 Ak Ze 226, 21 Satır, 1212(1797) tarihli Çili Zeynel b. Hacı Ali adına vakıf mührü vardır. Manisa nüshasının toplamı 766 yk.
42. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1529, 21 satır, 17.yüzyıl kopyası, Hazine 1529'daki ciltlerin toplam varak sayısı 383'tür; Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, 45 Ak Ze 226, 21 Satır, 1212(1797) tarihli Çili Zeynel b. Hacı Ali adına vakıf mührü vardır. Manisa nüshasının toplamı 766 yk.
43. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1530, 21 satır, Hazine 1530'daki kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 382'dir; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1531, 21 satır, Hazine 1531'deki ciltlerin toplam varak sayısı 367'dir.
44. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1530, 21 satır Hazine 1530'daki kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 382'dir; Topkapı Sarayı Müzesi

	Kütüphanesi, Hazine 1531, 21 satır, Hazine 1531'deki ciltlerin toplam varak sayısı 367'dir.
45. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1530, 21 satır Hazine 1530'daki kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 382'dir; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1531, 21 satır, Hazine 1531'deki ciltlerin toplam varak sayısı 367'dir.
46. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1530, 21 satır Hazine 1530'daki kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 382'dir; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1531, 21 satır, Hazine 1531'deki ciltlerin toplam varak sayısı 367'dir.
47. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1530, 21 satır Hazine 1530'daki kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 382'dir; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1531, 21 satır, Hazine 1531'deki ciltlerin toplam varak sayısı 367'dir.
48. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1530, 21 satır Hazine 1530'daki kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 382'dir; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1531, 21 satır, Hazine 1531'deki ciltlerin toplam varak sayısı 367'dir.
49. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1532, 21 satır, Hazine 1532'deki ciltlerin toplam varak sayısı 459'dur; Török F. 5-10 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 460 yk. (Büke, 2015: 16)
50. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1532, 21 satır, Hazine 1532'deki ciltlerin toplam varak sayısı 459'dur; Török F. 5-10 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 460 yk
51. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1532, 21 satır, Hazine 1532'deki ciltlerin toplam varak sayısı 459'dur; Török F. 5-10 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 460 yk.
52. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1532, 21 satır, Hazine 1532'deki ciltlerin toplam varak sayısı 459'dur; Török F. 5-10 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 460 yk.
53. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1532, 21 satır, Hazine 1532'deki ciltlerin toplam varak sayısı 459'dur; Török F. 5-10 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 460 yk. (Büke, 2015:16)

54. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1532, 21 satır, Hazine 1532'deki ciltlerin toplam varak sayısı 459'dur; Török F. 5-10 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 460 yk.
55. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1533, 21 satır; Hazine 1533'teki ciltlerin toplam varak sayısı 488'dir.
56. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1533, 21 satır; Hazine 1533'teki ciltlerin toplam varak sayısı 488'dir.
57. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1533, 21 satır, Hazine 1533'teki ciltlerin toplam varak sayısı 488'dir.
58. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1533, 21 satır, Hazine 1533'teki ciltlerin toplam varak sayısı 488'dir; Török F. 14 (Macaristan), Macaristan'daki 57-58-59. ciltlerin toplam varak sayısı 221'dir.
59. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1533, 21 satır, Hazine 1533'teki ciltlerin toplam varak sayısı 488'dir; Török F. 14 (Macaristan), Macaristan'daki 57-58-59. ciltlerin toplam varak sayısı 221'dir.
60. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1533, 21 satır; Hazine 1533'teki ciltlerin toplam varak sayısı 488'dir.
61. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1534, 21 satır; Hazine 1534'teki ciltlerin toplam varak sayısı 500'dür.
62. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1534, 21 satır; Hazine 1534'teki ciltlerin toplam varak sayısı 500'dür.
63. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1534, 21 satır; Hazine 1534'teki ciltlerin toplam varak sayısı 500'dür.
64. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1534, 21 satır, Hazine 1534'teki ciltlerin toplam varak sayısı 500'dür; Török F. 11, Macaristan'daki 64-65-66. ciltlerin toplam varak sayısı 276'dır.
65. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1534, 21 satır, Hazine 1534'deki ciltlerin toplam varak sayısı 500'dür; Török F. 11, Macaristan'daki 64-65-66. ciltlerin toplam varak sayısı 276'dır.
66. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1534, 21 satır, Hazine 1534'deki ciltlerin toplam varak sayısı 500'dür; Török F. 11, Macaristan'daki 64-65-66. ciltlerin toplam varak sayısı 276'dır.
67. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, K.892, 16.yüzyıl kopyası; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1535, 21 satır; K.892'deki ciltlerin

	toplam varak sayısı 470, Hazine 1535'deki ciltlerin toplam varak sayısı 595'dir.
68. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, K.892, 16.yüzyıl kopyası; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1535, 21 satır; K.892'deki ciltlerin toplam varak sayısı 470, Hazine 1535'deki ciltlerin toplam varak sayısı 595'dir.
69. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, K.892, 16.yüzyıl kopyası; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1535, 21 satır; K.892'deki ciltlerin toplam varak sayısı 470, Hazine 1535'deki ciltlerin toplam varak sayısı 595'dir.
70. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, K.892, 16.yüzyıl kopyası; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1535, 21 satır; K.892'deki ciltlerin toplam varak sayısı 470, Hazine 1535'deki ciltlerin toplam varak sayısı 595'dir.
71. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, K.892, 16.yüzyıl kopyası; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1535, 21 satır; K.892'deki ciltlerin toplam varak sayısı 470, Hazine 1535'deki ciltlerin toplam varak sayısı 595'dir. Edebiyat Fakültesi TDE Bölümü Kütüphanesi, numara 4008; numara 4008'de kayıtlı olan 71-72- 73.ciltlerin toplam varak sayısı 125'tir.
72. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, K.892, 16.yüzyıl kopyası; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1535, 21 satır; K.892'deki ciltlerin toplam varak sayısı 470, Hazine 1535'deki ciltlerin toplam varak sayısı 595'dir. Edebiyat Fakültesi TDE Bölümü Kütüphanesi, numara 4008; numara 4008'de kayıtlı olan 71-72- 73.ciltlerin toplam varak sayısı 125'tir.
73. Cilt	Edebiyat Fakültesi TDE Bölümü Kütüphanesi, numara 4008; numara 4008'de kayıtlı olan 71-72-73.ciltlerin toplam varak sayısı 125'tir. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1536, 21 satır; Hazine 1536'da kayıtlı olan 73-74-75-76.ciltlerin toplam varak sayısı 469'dur. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1231, 21 satır. Hazine 1231'de kayıtlı olan 73-74-75-76.ciltlerin toplam varak sayısı 357'dir.
74. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1536, 21 satır; Hazine 1536'da kayıtlı olan 73-74-75-76.ciltlerin toplam varak sayısı 469'dur. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1231, 21 satır. Hazine 1231'de kayıtlı olan 73-74-75-76.ciltlerin toplam varak sayısı 357'dir.

75. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1536, 21 satır; Hazine 1536'da kayıtlı olan 73-74-75-76.ciltlerin toplam varak sayısı 469'dur. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1231, 21 satır. Hazine 1231'de kayıtlı olan 73-74-75-76.ciltlerin toplam varak sayısı 357'dir. Bu cildin Bibl. Nationale, n suppl. 1293 ve Uppsala numara 196'da bir nüshası daha vardır. Berlin numara 470'de kayıtlı olduğu olduğu zannedilen nüsha sorgulanmış, böyle bir kaydın olmadığı teyit edilmiştir.
76. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1536, 21 satır; Hazine 1536'da kayıtlı olan 73-74-75-76.ciltlerin toplam varak sayısı 469'dur. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1231, 21 satır. Hazine 1231'de kayıtlı olan 73-74-75-76.ciltlerin toplam varak sayısı 357'dir.
77. Cilt	Török F. 12, Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 118 varak; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1537, 21 satır, Hazine 1537'de kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 534'tür.
78. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1537, 21 satır, Hazine 1537'de kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 534'tür. Török F. 13, Török F. 13'te kayıtlı olan ciltlerin toplam varak sayısı 409'dur.
79. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1537, 21 satır, Hazine 1537'de kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 534'tür. Török F. 13, Török F. 13'te kayıtlı olan ciltlerin toplam varak sayısı 409'dur.
80. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1537, 21 satır, Hazine 1537'de kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 534'tür. Török F. 13, Török F. 13'te kayıtlı olan ciltlerin toplam varak sayısı 409'dur.
81. Cilt	Fatih Millet Kütüphanesi, Ali Emiri numara 317/116, 123 yk.

Bu ciltlerin bir kısmı üzerine çalışılmışken bir kısmı hâlâ gün yüzüne çıkarılmayı beklemektedir. Bugüne kadar mevcut Süleymân-nâme üzerine yapılan çalışmalar şu şekildedir:

- Yusuf Babür, Süleymân-nâme-i Kebîr (6-7.ciltler İnceleme-Transkripsiyonlu Metin), Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.
- Himmet Büke, Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme (38.cilt), Dil Özellikleri, Metin, Söz Dizini, Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015, (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

- Murat Vanlı, *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme-i Kebîr* (8.-9.ciltler), (İnceleme Metin), Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.
- Gülnaz Genç, *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme* (25-26.cilt), İstanbul Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995, (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Mustafa Aksoy, *Uzun Firdevsî'nin Süleymân-nâme'sinde Destan Unsurları*, İzmir Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000, (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Hamdi Güleç, *Firdevsî-i Rumî'nin Süleymân-nâme'si* 42.cilt *Dâsitân-ı Ceng-i Ahengi Efrasiyab-ı Türk Üzerine Bir Metin İncelemesi*, İzmir Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994, (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Halil İbrahim Usta, *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme-i Kebîr*, (43-44-45-46.ciltler), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995, (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Asuman Akay, *Firdevsî Süleymân-nâme* (44.cilt) *Metin ve Fiiller Üzerine Bir Deneme*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990, (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Yasemin Abul, *Süleyman-name-i Kebir* (47.cilt) *Metin Tenkidi ve İnceleme*, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.
- İlhama Jafarova, *Firdevsî-i Rumî'nin Süleymân-nâme-i Kebîr'i* (63.cilt) *İnceleme Metin-Dizin*, İstanbul Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- M.Dursun Erdem, *Kitab-ı Kıssâ-nâme-i Süleymân Aleyhisselam Üzerine Söz Dizimi Çalışması* (Süleymanname 74. cilt), Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005, (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Sezer Özyaşamış Şakar, *Firdevsî-i Rumî'nin Süleymanname Yazmasının* (81.cilt,28yk) *Bilimsel Yayını ve Üzerinde Dil İncelemesi*, İstanbul Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.
- İlhama Jafarova, *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme Yazmasının* (81.cilt 54b - 82a, 28 yk.) *Yayını ve Üzerinde Dil İncelemeleri*, İstanbul Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003, (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Yaşar Şimşek, *Firdevsî-i Rumî, Süleyman-name-i Kebîr* (76. Cilt), *Giriş, Ses Bilgisi, Tenkitli Metin, Sözlük*, Samsun On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.
- İbrahim Köz, *Fidevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme Yazmasının* (81. cilt 7a-54byk.) *Bilimsel Yayını ve Üzerinde Dil İncelemeleri*, İstanbul Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

- Zeynep Çelik, *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme Yazmasının* (81. cilt) (82b-123b yk.) Bilimsel Yayını ve Üzerinde Dil İncelemeleri, İstanbul Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- Halis Aydın, *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'sinin* 68. cildi (İnceleme- tenkitli metin), Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.
- Süleymân Anıl Tombak, *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'sinin* 67. cildi (İnceleme- tenkitli metin), Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.
- Ömer Semiz, *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'sinin* 70. cildi (İnceleme- tenkitli metin), Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.
- Rabia Aksu, *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme-i Kebîr* (10.cilt) İnceleme-Metin-Dizin, Erzurum Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016 (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Hulusi Eren, *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme-i Kebîr* (34-35-36. Cilt) (İncelemeMetin), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016: Hazırlanıyor.
- Esra Kirik, *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâmesi* 75. Cilt (Giriş-İnceleme-Tenkitli Metin Sözlük), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013: Hazırlanıyor.
- Serap Ekşioğlu, *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme* 11. Cilt Dil İncelemesi-Gramatikal Dizin, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014: Hazırlanıyor.
- Metin Sami, *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'sinin* 69. Cildi (İnceleme-Tenkitli Metin), Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016: Hazırlanıyor.

1.2.2. Hayat u Memat (Hayat-nâme)

Farsça'dan Türkçe'ye tercüme bir eserdir. Konusu din, ahlak ve tasavvuf üzerine olan bu eser 95 varaktan müteşekkil olup harekeli ve nesih bir yazıyla yazılmıştır. Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmut Efendi bölümünde 2333 numarada kayıtlı bulunmaktadır. Eserin başında *Hayat ve Memat* yazılı olmasına rağmen sonunda *Hayat-nâme* yazmaktadır.

1.2.3. Da'vet-nâme

1488 yılında Arapça ve Farsça bazı eserlerden tercüme edilerek Balıkesir'de hazırlanan eser astronomi, astroloji, büyü, tılsım gibi konuların yanında cin, melek, peri gibi varlıklardan da bahsetmektedir. Bundan dolayı ilm-i nucûm ve ilm-i garîbiye dair mensur bir eserdir. “Da'vet-nâme'nin tarih ilmiyle doğrudan ilişkisi az olmakla beraber, garip ilmlerin ve davetiye kitaplarının halk arasındagördüğü rağbet dikkate alınır, bilim tarihi, dinler tarihi ve ilm-i

nücûm tarihi açısından vazgeçilmez bir eserdir” (Biçer 2005: 59). Bilinen tek nüshası İstanbul Üniversitesi kütüphanesinde kayıtlıdır. Fatma Büyükkarcı, Firdevsî-i Tavîl ve Da’vet-nâme’si (İnceleme-Metin-Dizinler) adlı yüksek lisans tezi hazırlamıştır (Büyükkarcı, 1993).

1.2.4. Kıssa-nâme-i Süleymân Aleyhi’s-selâm

Firdevsî’nin Süleymân-nâme’den önce Balıkesir’de kaleme aldığı mensur bir eserdir. “Eser bütünüyle düz yazıdır, sadece başında ve sonunda birer kasîde vardır. Eser 21 satırlı, 357 varaktır. Bu eser müstakil bir yazma olmayıp Süleymân-nâme’nin 74-75-76. ciltlerinin bir yazmasıdır. Ayrıca bu yazmanın bazı yerleri harekesizdir” (Babür, 2010: 6). Süleymân-nâme’nin ön demesi olarak kabul edilir.

1.2.5. Kutb-nâme

Mesnevi nazım şekliyle yazılmış ve 2500 beyitten oluşan bu eserin diğer bir adı Kıssa-i Cezîre-i Midilli’dir. II. Bâyezîd’i kutbu’l-aktâb olarak kabul eden Firdevsî bu eserini ona ithaf etmiştir. “Eserin konusu başta Venedik olmak üzere İspanyol ve Fransız gemilerinden oluşan bir donanmanın Midilli adasına yaptıkları baskındır. 1499’da başlayıp 1503’e kadar süren Osmanlı-Venedik savaşında Venedikliler; İnebahtı, Modon, Koron ve Draç kalelerini kaybetmişler ve 1501 yılının Ekim ayında adaya bir saldırı düzenlemişlerdir. Eserde başta bu savaş olmak üzere; II. Bayezid dönemi olayları, Cem Sultan’ın tahta çıkışı, Şehzade Korkut’un İstanbul’daki kısa süreli padişah naipliği ve akıncı beylerinin Orta Avrupa’ya yaptıkları seferleri anlatır” (Büke 2015: 25-26). 145 sayfadan oluşan eser Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi 643 numarada kayıtlıdır.

1.2.6. Teşhîsü’l-insân

Ahmet Paşa’ya sunulan, Farsçadan Türkçeye tercüme bir eserdir. “Eser İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü seminer kitaplığında bulunmaktadır. 20x15 ebadında ve 143 varaktan meydana gelmiştir. Satır sayısı 9-13 arasında değişmektedir. Yazısı harekeli ve okunaklı bir nesihtir” (Erdem 2005: 12).

1.2.7. Hakâyik-nâme, Hakikat-nâme

Soru cevap üzerine kurulu olan metin manzum ve mensur olarak kaleme alınmıştır. “Didaktik bir amaçla kaleme alınan bu eserde konular tasavvuf açısından ele alınmış ve eserde insanın bu dünyaya niçin, nasıl, hangi yollardan geldiği ve sonunun ne olacağı dinîtasavvufî açıdan anlatılmıştır” (Araç 2010: 18). Eser üzerine yüksek lisans çalışması yapan Güllü Araç eserin içeriğiyle ilgili olarak şu bilgileri vermektedir “Hakâyik-nâme diyalog yöntemi kullanılarak

oluşturulmuş bir metindir. Tüm metin soru cevap üzerine kuruludur. Konunun derinleşmesi aşama aşamadır. Sorulan kapsamlı bir sorunun uzun uzun açıklaması söz konusu değildir. Sorular da cevaplar da kısadır. Ancak sayısı çoktur. Özellikle Hızır'ın soruları bu yöndedir” (Araç 2010: 20).

1.2.8. Tercüme-i Câmeşuy-nâme

Nasîreddîn Tûsî'ye ait olan eser Firdevsî tarafından tercüme edilmiştir. 9 baktan oluşan esere Firdevsî tarafından 10. bab eklenmiştir. 1508'de kaleme alınan bu eser bazı kumaşlardaki kirlerin nasıl temizleneceği hakkında bilgi vermektedir. Eser 18 yaprak ve 19 satırdır.

1.2.9. Silâhşör-nâme

“Çeşitli silahların tanıtıldığı eser Mısır sultanının hazinesinden çıkan bir risâleye dayanarak Edirne'de yazılmıştır. Eser altı bâb olarak kaleme alınmış ve Ahmet Paşa'ya sunulmuştur. Topkapı Müzesi Kütüphanesi, H.625 numarada bulunan bu eser 18 varaktır. Eserin son varağının yarısı yırtıktır” (Aksoy 2000: 44).

1.2.10. Hadis-i Ahsen

“Münâzara-i Seyf ü Kalem'de geçen bu cümlelerden yola çıkarak ortaya atılan her iki iddia doğru olarak kabul edilebilir. Ancak sözü edilen tabirin geçtiği sayfada eser isimleri kırmızı mürekkeple belirginleştirilmiştir. Hadis-i Ahsen tabirinin de kırmızı mürekkeple yazılması göz önüne alınarak söz konusu tabiri müstakil bir eser ismi olarak kabul etmek daha doğru olacaktır. Ancak yazarın diğer eserlerine bakıldığı zaman -Münâzara-i Seyf ü Kalem hariç- bu eserin adına rastlanılamamıştır” (Tanyıldız 2005: 32).

“Hadâyıku'l-Ḥaḳâyık ve Firâset-nâme ve Şatranç-nâneme-i Kebîr ve Tecnîsât Süleymân [u] Belkîs-nâme ve Müsellaḥ-nâme ve Ṭâlî' -i Mevlüd-ı Kebîr ve Kütbnâme mişâli daḥı Pârsî'den terceme kılup ve ba' zı daḥı sāyir kitâblardan istiḥrâc kılup Ḥadîş-i Aḥsen emlaḥü'l-ḳalem birle menşûr u manzûm taşnîf kılup söyledümse min-ba'd bu Münâzara-i Seyf ü Ḳalem Ḥadîş-i Muḥtâr ile ebyât ü eş'âr ile taşnîf eyledüm” (Tanyıldız 2005: 78).

1.2.11. Satranç-nâme-i Kebîr

“Balıkesir'de te'lif edilen eser 95 varak olup manzum mensur karışık bir şekilde kaleme alınan eser her sayfa 17 satır halinde nesihle yazılmıştır. Eserde yetmiş yedi satranç oyunu şekli yer almakta ve sekiz bâbdan oluşmaktadır. Eserin Nuruosmaniye Kütüphanesi numara 4073'te Berlin (1631) ve Münih (250) kütüphanelerinde birer nüshası vardır. Eserin içerisinde satrancın tarihçesi ve oyun oynama biçimleri hakkında bilgi verilmektedir” (Akay 1990:18).

1.2.12. Firâset-nâme

Firdevsî böyle bir eserin olduğunu *Münâzara-i Seyf ü Kalem* adlı eserinde söylemiştir. Eser Balıkesir’de II. Bâyezîd tahta geçmeden önce kaleme alınmıştır. Çoğu araştırmacı bu eserin nüshasının elimize ulaşmadığını söylese de Himmet Büke bu eserin bir nüshasının “Milli Kütüphane, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 5151 arşiv numarasıyla kayıtlı olduğunu zikretmiştir” (Büke 2015: 27).

1.2.13. Münâzara-i Seyf ü Kalem

“Konusu itibariyle kılıç ve kalemin mukayesesinin yapıldığı eser, 1485 tarihinde Balıkesir’de yazılmıştır. Firdevsî’nin bu eseri, yazmış olduğu diğer eserleri hakkında bilgi vermesi bakımından oldukça önemlidir. Nitekim bu eserin beşinci varığında bazılarında bugün dahi ulaşamadığımız Hadîkatü’l-Hakâyık, Firâset-nâme, Tecnisât-ı Süleymân, Satraç-nâme-i Kebîr, Belkıs-nâme, Tâli-i Mevlûd-ı Kebîr ve Kutb-nâme adlı eserlerini zikretmektedir. Bunlardan Hadîkatü’l-Hakâyık, Firâset-nâme, Tecnisât-ı Süleymân, Belkıs-nâme, Tâli-i Mevlûd-ı Kebîr isimli eserlere hâlâ ulaşamamıştır” (Vanlı 2012: 36).

1.2.14. Pend-nâme-i Eflâtun

Küçük bir risale olan, sağlık ve temizlik konularından bahseden eser, Farsçadan Türkçeye çevrilmiştir. 105 varak olan eser Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi 164 numarada kayıtlıdır.

1.2.15. Tercüme-i Hadîs-i Erbain

Farsça yazılan bu eser 5 varak, 17 satır olup Millet Yazma Eser Kütüphanesinde bulunmaktadır. 40 hadisten oluşan bu eserin hadisleri Arapça, açıklamaları ise Farsça olarak yazılmıştır. “Atıf Efendi Yazma Eserler Kütüphanesinde bir nüshası daha vardır. Bu nüsha Firdevsî adına kayıtlıyken Millet Kütüphanesindeki nüsha; Firdevsî-i Rûmî, İlyas bin Hızır adıyla kayıtlıdır” (Büke 2015: 26).

1.2.16. Fâl-ı Kur’ân

Eser 1487-1488 yılları arasında Farsçadan Türkçeye tercüme edilerek İbrahim Paşa’ya sunulmuştur. “Eser İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü Numara 816’da bulunmaktadır. Fâl-ı Kur’ân metni harekeli nesih yazıyla yazılmış olan bu yazmanın 61b-79b varakları arasında yer almaktadır” (Aksoy 2000: 44).

1.2.17. Kitâbü'l-Mevâ'iz

“İstanbul Büyükşehir Belediye Kütüphanesi Muallim Cevdet Bölümü 297.9 numarada kayıtlı olarak gösterilen eser belirtilen kitaplıkta bulunmamaktadır” (Biçer, 2006: 77).

Muallim Cevdet yazmalarında 297.85 MEV sıra numarasıyla kayıtlı “ Mevaiz el Firdevsi ” adıyla kayıtlı bir eser vardır. Ancak, eserin içeriğini görmek mümkün olmadığından Firdevsi'nin bahsi geçen eseri olup olmadığı hususunda temkinli olmak gerektiği kanaatindeyiz (Büke, 2015: 32).

1.2.18. Süleymân-nâme Muhtasarı

“İstanbul Millet Kütüphanesi 297.9 'de AET rh 3 16 demirbaş numara sııyla kayıtlı olduğunu ve eserin 349 varak olduğunu ve 13 satır halinde yazıldığını ifade etmektedir” (Büke 2015: 34). Eserin diğer nüshası “İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi 297.91 yer numarası ve NEKTY0015 barkod numarasıyla kayı tlıdır. Buradaki nüshanın 17 satırda 195 varak olduğu görülmüştür. (Aydın, 2017: 26).

1.2.19. Tâli-i Mevlûd-ı Kebîr

“Ankara Millî Kütüphane Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesinde olduğunu ifade etmektedir” (Büke 2015: 29). Eser üzerinde çalışma yapılmamıştır.

1.2.20. Kur'ân-ı Kerîm'den Tefe'üle Dair Bir Risâle

Eser, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesinde bulunmaktadır. Eserde rüya yorumu, tasavvuf ve falcılık gibi konular yer almaktadır. Eser 15 satır ve 89 varaktan oluşmaktadır.

1.2.21. Muhtar-nâme

İsmi Hakikat-nâme adlı eserde geçmektedir. Olup olmadığı hakkında çeşitli görüşler olan eser bulunamamıştır (Jafarova, 2010: 9).

1.2.22. Tecnîsat-ı Süleymân, Tecnîsat-ı Süleymân u Belkıs-nâme

Firdevsi'nin Münâzara-i Seyf ü Kalem eserinin içinde adı geçen eserlerdendir. Eser bulunamamıştır.

Yukarıda zikredilen eserin dışında birkaç eseri daha olan fakat kesin olarak Firdevsi'ye ait olduğu bilinmeyen eserler vardır. Tartışmalı bir konu olmakla beraber eldeki bilgilerin yeterli olmadığından dolayı bilgi verilmemiştir. Bu eserler şunlardır:

Gülistan Tercümesi

Kasas

Menâkıb-ı Hünkâr Hâcı Bektâş Veli

Barak Baba Risâlesi



İKİNCİ BÖLÜM

2. KURGU ve ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

2.1. Eserin Yapısal ve Kurgusal Özellikleri

2.1.1. Eserin Genel Kurgusal Özellikleri

15. ve 16. yüzyılda manzum ve mensur olarak kaleme alınan Süleymân-nâme hacimli bir eser olmasından dolayı üzerinde tek bir çalışma yapılması mümkün olmamıştır. Bundan dolayı birden fazla araştırmacı tarafından parçalanarak incelenmiştir. Türk edebiyatı içerisinde önemli bir yer tutan Süleymân-nâme konu itibariyle Hz. Süleymân'ın hayatı ve savaşları, cin, hayvan, dev ve insanların birbirleriyle olan mücadelelerini fantastik bir perspektif içinde ele almıştır. Müellif, kimi zaman genel hikâye kurgusundan saparak cinler, astroloji ve burçlar hakkında bilgiler vermesinden dolayı eser sadece Hz. Süleymân'ı konu edinmediği burçlar, cinler ve astroloji hakkında da bilgi verme gayesinde olduğunu gösterir. Eserin kurgusunda en dikkat çekici özellik tüm vak'aların eş zamanlı olarak kurgulanıp anlatılmasıdır. Bunu eserde yer alan şu ifadelerde görmek mümkündür. *“Hükemâ kavlince Süleymân hazreti‘aleyhi’s-selâm çın şehirde Aşaf bin Berhiyâ ile ve server-i selâtinlerle halvet-i hâşşında oturup nâyla rebâbuñ kıl ü kâlınden kâl yüzünden degül rumüz u sırr-ı hâlinden ma‘ârif söyleşmekde ammâ ki bizüm kışşamız ez ân cânib Nerimân oğlu Sâmsüvâr’a geldük”* (H-7a).

“Hükemâ kavlince şehir-i halkı iki taraf olup ‘uçalâ Nu‘mân-ı Tâcir sözine inanup Süleymân hazreti için ziyâfet yarağın görmekte ammâ ki cühelâ inanmayup lâf-ı güzâf urup qurı âverd yiliyle hirmen-i lâfi şavurmağda ve Aşaf bin Berhiyâ bilesince gelen enbiyâ vü etkiyâ kal‘a kapısına karşı alay bağlayup turmağda ammâ ki bizüm kışşamız ez in cânib Kâhir bin Sâmsüvâr’a geldi” (H-26b).

“Hükemâ kavlince ins ü cin melikleri biñ bir ümmet serhengleri Mihrân-ı Ekber şehrinüñ zikrinüñ saltanat-ı Süleymânî’ye ‘aqlı ırgürmeyüp taht u tâc memleketinüñ ‘azameti fikrinde ammâ ki bizüm kışşamız ez ân cânib Süleymân Peyğamber’e geldi” (H-52a).

“Hükemâ kavlince Rüstem bin Tehemtenî Tağtağa-i Tarrâr ile Ruğ kuşu götürüp gitmekde ve Taymūs Perî kulağuzluğ idüp ‘azm-i deryâ-yı âteş itmekde ammâ ki bizüm kışşamız ez ân cânib Süleymân Peyğamber ‘aleyhi’s-selâm geldi” (H-77a).

Diğer Süleymân-nâmelerde de olduğu gibi eser, Neml suresinin 30 ve 31. ayetleri ile başlar. Bundan sonra ise meclisin başlayacağı yere kadar aruzun *Fâ’ilâtün/Fâ’ilâtün/Fâ’ilâtün/Fâ’ilün* kalıbıyla yazılmış tevhid gelmektedir. Bu tevhid kaside nazım şekliyle kaleme alınmıştır.

Süleymân-nâme'nin 71. cildi bu girişle başladıktan sonra hemen ardından 351. meclisine geçer. Bu bölümde aruzun *Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün* kalıbıyla yazılmış mesnevi nazım şekliyle kaleme alınmış bir şiir karşımıza çıkmaktadır.

Diğer ciltlerde olduğu gibi bu ciltte de beş meclis bulunmaktadır. 351. meclis ile başlayıp 355. meclis ile son bulmaktadır. Her meclis "*Der-beyân-ı Temsilât-ı Mâzî*" ve hemen arkasından "*Meclis-i Âhir*" başlıkları altında verilen manzum kısımlar ile son bulmaktadır. Meclisler de kendi içlerinde bölüm bölüm ayrılır. Birbirinin devamı niteliğini taşıyan her bölüm konuyu özetleyen bir başlık ile başlar ve başlık altında anlatılan hikâyeden sonra iki, üç bazen dört beyitlik manzumeyle anlatılan olay kısaca özetlenir. Yani verilmek istenen mesaj şiirle de desteklendikten sonra bölüm sonlandırılır.

İncelenen 71. cilt toplam 83 başlıktan oluşmaktadır. Eserde geçen başlıklar şu şekildedir:

- Süleymân-nâmenüñ Üç Yüz Elli Birinci Meclisinüñ Zikrindedür
- Kışsa-i Sâmsüvâr
- Dâsitân-ı Nây-ı Rebâb ve Kazıyye-i Ahvâl-i Üst Der-Hakikat-i Hâl
- Kışsa-i Sâmsüvâr ve Ceng Kerden-i Cezire-i Mülükân ve Diden-i 'Acâyibhâ
- Der-beyân-ı Hakikat-i Hâl-i Ney 'An Kışsa-i Süleymân 'Aleyhi's-selâm
- Der-Beyân-ı Ahvâl-i Rebâb
- Der-Beyân-ı Ahvâl-i Rebâb
- Der-Beyân-ı Temsilât-ı Dâsitân-ı Mâzî
- Der-Beyân-ı Meclis-i Âher
- Süleymân-nâmenüñ Üç Yüz Elli İkinci Meclisinüñ Zikrindedür
- Âgâh Şoden-i Süleymân Nebî 'Aleyhi's-selâm Ez-Ahvâl-i Mihrân-ı Ekber
- Der-Beyân-ı Da' vet Kerden Âşaf Ez-Halk-ı Şehr ve Mihrân-ı Ekber
- Der-Beyân-ı 'İkâb Kerden-i Diz-Dâr Be-Âşaf Râ
- Der-Beyân-ı Gazab Kerden-i Diz-dâr Be-Hazret-i Âşaf
- Der-Beyân-ı Kışsa-i Kâhir bin Sâmsüvâr ve Mihrân-ı Ekber
- Der-Beyân-ı Âgâh Şoden-i Kâhir Ez-Leşker-i Mihrân-ı Ekber
- Der-Beyân-ı Âgâh Şoden-i Mihrân-ı Ekber Be-Âmeden-i Kâhir
- Der-Beyân-ı Muqâbil Şoden-i Mihrân ve Be-Kâhir ibn-i Sâmsüvâr Ve Ceng-i Âheng-i İşân
- Der-Beyân-ı Muqâbil ü Mu'ariz Şoden-i Kâhir ve Mihrân-ı Ekber
- Der-Beyân-ı Hezimet Şoden-i Mihrân-ı Ekber ve Residen-i Be-Kal' a-i Hod

- Der-Beyān-ı Kışsa-i Āşaf bin Berhīyā ve Qāziyye-i Diz-dār-ı Qal‘a
- Der-Beyān-ı Āgāh Şoden-i Mihrān-ı Ekber Ez-Ahvāl-i Hūd
- Der-Beyān-ı Münāzara-i Şeh-bāz ve Hūrūs ve Münākaşa Kerden-i Baṭṭ-ı Ābī ve Dücāce
- Cevāb Dāden-i Hūrūs Şeh-bāz
- Mükāleme-i Kerden-i Süleymān ‘Aleyhi’s-selām Baṭṭ-ı Ābī
- Du‘ā Kerden-i Baṭṭ-ı Ābī Be-Ḥazret-i Süleymān ‘Aleyhi’s-selām
- Der-Beyān-ı Cevāb Dāden-i Baṭṭ-ı Ābī Be-Ḥazret-i Süleymān ‘Aleyhi’s-selām
- Der-Beyān-ı Temşilāt-ı Dāsītān-ı Māzī
- Der-Beyān-ı Meclis-i Āḡer
- Süleymān-nāme’nüñ Üç Yüz Elli Üçüncü Meclisinüñ Zikründedür
- Der-Beyān-ı Cevāb Dāden-i Baṭṭ-ı Ābī ve Hūrūs Be-Ḥazret-i Süleymān ‘Aleyhi’s-selām
- Der-Beyān-ı Te’kīd Kerden-i Süleymān Nebī ‘Aleyhi’s-selām Be-Murğ-ı Baṭṭ-ı Ābī
- Der-Beyān-ı ‘Azamet-i Dīvān-ı Süleymān ve Āmeden-i Āşaf bin Berhīyā ‘Aleyhi’s-selām
- Der-Beyān-ı Dīden-i Mihrān-ı Ekber Dīvān-ı Süleymān ‘Aleyhi’s-selām
- Der-Beyān-ı Da‘vet Kerden-i Süleymān ve Müslimān Şoden-i Mihrān
- Der-Beyān-ı Cevāb Dāden-i Āşaf Mihrān-ı Ekber Rā
- Der-Beyān-ı Müslümān Şoden-i Mihrān
- Der-Beyān-ı Ber-Dāştēn-i Bād-ı Şarşar Qal‘a ve Şehr ve Reften-i Be-Cānib-i Cezīre-i A‘zam
- Der-Beyān-ı Resīden-i Mihrān ve Cezīre-i A‘zam
- Der-Beyān-ı Mihrān-ı Ekber ve Dīden-i Cezīre-i A‘zam
- Der-Beyān-ı Qāziyye-i Süleymān ve Elhanc Cinnī
- Der-Beyān-ı Qāziyye-i Edniyā bin Dāvud Ki Qatl-i Nefes Kerde Būd Sebeb-i Qatl-i Nefes Çibūd ve Beyān Miküned
- Der-Beyān-ı Kışsa-i Dünyān Dāvud
- Der-Beyān-ı Kudretü’llāh
- Der-Beyān-ı Gūşīden-i Şuhūd-ı Ādilān Be-Ḥaqq-ı Edniyā
- Der-Beyān-ı Ḥazret-i Süleymān ‘Aleyhi’s-selām Güdeştēn-i Angāh Edniyā bin Dāvud
- Der-Beyān-ı Temşilāt-ı Dāsītān-ı Māzī

- Der-Beyān-ı Meclis-i Āḫer
- Der-Beyān-ı Kışsa-i ‘Ayyārān ve Şemāyil Bānū
- Der-Beyān-ı Resīden-i Taḡtaḡa-i ‘Ayyār Be-Rüstem-i Tehemten
- Der-Beyān-ı Şād Şoden-i Rüstem bin Zāl bin Sām-Süvār Berāy-ı Dīden-i Taḡtaḡa-i Taḡrār
- Der-Beyān-ı Ḥalās Şoden-i Rüstem Be-Dest-i Taḡtaḡa
- Der-Beyān-ı Resīden-i Ḥālidāt
- Der-Beyān-ı Şād Şoden-i Rüstem Berāy-ı Ḥalāş
- Der-Beyān-ı Kışsa-i Şemāyil Sāḫire ve Giriftār Şoden-i Pehlevānān Be-Dest-i Ū
- Der-Beyān-ı Āmeden-i Murḡ-ı Ruḡ Be-Nazar-ı Rüstem
- Der-Beyān-ı Āḡāḡ Şoden-i Rüstem Ez-Āmeden-i Murḡ-ı Ruḡ
- Der-Beyān-ı Āḡeḡ Şoden-i Rüstem Be-Ḥabs-i Ferāmerz
- Der-Beyān-ı Müslümān Şoden-i Melik-zāde Şāḡ-ı Ḥāveristān Süleymān Nebī ‘*Aleyhi’s-selām*
- Der-Beyān-ı Ziyāfet Kerden-i Süleymān Nebī ‘*Aleyhi’s-selām* Be-Hezār Yek Ümem ve İns ve Cin ve Tuḡūr-ı Bīş ü Kem
- Kışsa-i Müvekkil-i Deryā-yı Maḡrib ve Āḡāḡ Şoden-i Maḡlūḡāt-ı Ābī Ez-Ḥazret-i Süleymān ‘*Aleyhi’s-selām*
- Der-Beyān-ı ‘Azamet-i Ḥūn-ı Süleymān Kerden-i Hezār Yek Ümmet
- Der-Beyān-ı Nāliş Kerden-i Maḡlūḡāt-ı Ābī Be-Ḥazret-i Ḥaḡ Āḡāḡ Şoden-i Ḥazret-i Süleymān ‘*Aleyhi’s-selām* Ez-Nāliş-i İşān
- Der-Beyān-ı Müvekkil-i Baḡr-ı Taḡmā‘ā‘il Melek Āmeden-i Be-Ḥazret-i Süleymān Nebī ‘*Aleyhi’s-selām*
- Der-Beyān-ı Kışsa-i Nūr ve Ez-Maḡlūḡāt-ı Ġarāyib Güften-i Melek-i A‘zam Ger Heme ‘İbretu’llāḡ-ı Ġarāyib ü ‘Acāyib-i Şaḡrest
- Der-Beyān-ı Sebeb-i Ḥilkāt-i Maḡlūḡāt-ı Ābī ve Şaḡr-ı Ḥikmet-Āmiz
- Kışsa-i Dābbe-i ‘Azīm
- Der-Beyān-ı Temşilāt-ı Dāsītān-ı Māzī
- Der-Beyān-ı Meclis-i Āḡer ve Tazarru‘-ı Firdevsī Raḡmetu’llāḡ
- Süleymān-nāmenūñ Üç Yüz Elli Beşinci Meclisinūñ Zikrindedür
- Der-Beyān-ı Müvekkil-i Maḡlūḡ-ı Ābī Şaḡr-ı Ḥikmet-Āmiz Güft Ez-‘Azamet-i ‘Arş-ı ‘Azīm

- Der-Beyān-1 Kıřřa-i Rüstem ve Feth Kerden-i Dağme-i Melek-i Cān bin Cān Ki Huccāc Şāh Būd
- Der Beyān-1 Giriften-i Rüstem Tinnīn-i Ser-bağrī
- Der-Beyān-1 Ceng Kerden-i Tağtağa-i Tarrār ve Cānavar-1 Bağrī
- Der-Beyān-1 Reften-i İřān Be-Kūh-1 Billūr Ez-Güzeřten
- Der-Beyān-1 ‘Acāyibāt-1 Kūh-1 Billūr
- Der-Beyān-1 Āmeden-i Mağlūğ-1 Tekvīn-i Ābī Be-Dergāh-1 Süleymān Nebī ‘*Aleyhi’s-selām*
- Der-Beyān-1 Kışşa-i Hākīm-i Bağrī
- Der-Beyān-1 Bağş-1 ‘Ulemā vü Hükemā Be-Hağğ-1 Bağr-1 ‘Aynu’llāh
- Der-Beyān-1 Hikāyet-i Mu‘cizāt-1 Muğammed Muřtafā ‘*Aleyhü’s-řalāvātü Ve’s-selām*
- Der-Beyān-1 Kışşa-i Sām-süvār
- Der-Beyān-1 Temsilāt-1 Dāstān-1 Māzi
- Ender-i Münācāt-1 Firdevsī Der-Hatem-i Kitāb

Her başlıktan sonra müellif hikâyelerin anlatımına “*Lokmān Hākīm kavlince, Hükemā kavlince, Hakīm kavlince*” gibi kalıp ifadeleri kullanarak başlamaktadır. Eserde genel olarak, manzum kısma geçerken “*Nazm*” ifadesini manzum kısımdan mensur kısma geçerken “*Nesr*” ifadesi kullanılmıştır. 71. ciltte yer alan şiirlerin tümü aruzun *Fâ’ilâtün/Fâ’ilâtün/Fâ’ilâtün/Fâ’ilün* ve *Fâ’ilâtün/Fâ’ilâtün/Fâ’ilün* kalıbıyla yazılmıştır. Bu kalıpların kullanılma sayıları şu şekildedir:

138	Fâ’ilâtün/Fâ’ilâtün/Fâ’ilâtün/Fâ’ilün
57	Fâ’ilâtün/Fâ’ilâtün/Fâ’ilün

Eserde yer alan şiirlerde zaman zaman aruz kusurlarına rastlanmıştır. Bu kusurları gidermek ve vezne uyarlamak için Türkçe kelimelerin birbirine uladığını görmekteyiz.

K’işbu sırra vāqıf olan sālīkāndur ehl-i ħāl
Yoksa dünyā ehli sırra vāqıf olmağ key muğāl (H-6b).

Ey mubaşır ‘ākil iseñ kudrete eyle nigāh
K’intikāmın alıvirür her kiřinüñ ol İlāh (H-61a).

Şehr-i İslāmbül bu resme mişli şehri görmişem

K'odlu göz çarşusını başdan başa cümle yaqar (H-73b).

Eserde insan, hayvan ve olağanüstü varlıklar anlatılırken benzetmelere başvurulmuştur. “... kara bulut kanadlu, tuman düşmiş kara tağ kâmetlü, yedi başlu evreni şüretlü, hammâm kazanı pullu mağāra ağızlu, ‘Arab ocağı gözlü balıkları ...” (H-80a).

“...nite gevdede cāmūs deñlü ola ammā başı arslan başına beñzer başınuñ rāst öte yirinde beş kulac ola bir siyāh boynuzı var alında kalkān gibi üç gözi var şaru kehribāra beñzer āteş gibi yalap yalap ider ağızı mağaraya beñzer dişleri hançer gibi beşer karış ordularından taşra çıkmış pençeleri ejdehā pençesine beñzer andan ardında bir kuyruğı var ejdehā kuyruğına beñzer pul pul üç dört kulac var yine ucunda ejdehā gibi ağızı var ol kuyruğında olan ağızından ve burnından kara kara tütünler çıkar aralarında āteş ‘alevi gibi ‘alevleri çıkar gāh gāh yürüyü varur çınar dalına beñzer” (H-101a).

“...nite gevdesi dört bucaqlı berķūsa beñzer andan ol berķūs gibi kalıbuñ vastında hammām kubbesi gibi başı var depesinde külhān ocağı gibi gözi var ağızı dahı dört köşelü ve degirmen oluğı gibi iki burnı var” (H-105b).

Eserde insanlar hariç her bir mahluk uçarak yolculuk etmektedir. “...birinci kat gök çenberlerine yaķin hevāda uçarken nā-gehān bād-ı şarşar çıkup mağrib tarafından esdi. Deryāda yil karşulamış gemi gibi Taymūs Perī’yi döndürüp cānib-i şarka sürdi” (H-76a).

“...ol bāga girüp oturduğı hinde yırtıcı kuşlar serhengi Şeh-bāz hevā yüzünde uçarken görüp bakup bilüp kanad kaķup uçup gelüp...” (H-37a).

Müellif, eserde uzun bir hikāyeyi anlatırken “Sözü dirāz kılmayalum, sözi tavil itmeyelüm, sözi uzatmayalum” gibi kalıp ifadelerle hikāyenin tamamını vermeyip yarıda kesmiştir. “Cālīyūs Hakīm eyitdi. “Yā ‘amm-i Süleymān Kahramān bunları dirdi bu vilāyet nice vilāyetdür ve nice alınduğın beyān idüp tārīh koyup kendüden soñra yādigār olup kala, ol yādigārı seni senden soñra gelenlerle yād kala” didi. Kışşayı dirāz kılmayalum kırk dört muķarreb vezir-i hāş her biri bir dürlü söz söyledi ammā İlyāv Şāh bunlaruñ sözün kabül kılmadı. Vezirler söyleyüp hāmūş olduğı dem vezir şaffından bir kişi ilerü yürüyüp şāhuñ öñine gelüp eyitdi...” (H-118b).

“ve perriler serhengleri ve cinniler tekvinleri ve ‘afārīt ser-neferleri yirlü yirinde geçüp sağ sol karar itdiler ve yırtıcı cānverler sibā‘ pelengleri yedi başlu ejder nehengleri ve yırtıcı kuşlar ‘uķķāb ve külengleri hevā-yı fenāda perrendeler kanad kanada çatup ve yelek yelege virüp ve baş başa çatup hazret-i Süleymān üzerine ‘aleyhi’s-selām hevā-yı fenāda beyne’s-semāda sāyebān kurup turdılar. Ma‘a’l-kışşa sözi dirāz itmeyelüm. Baħr u berde olan biñ bir dürlü ümmet ve yüz yigirmi dört dürlü şıfat-ı maħlūķāt ve yetmiş iki millet ser-cümle sağ sol dīvān-

1 Süleymānī'de kavm-i mahşer şifāt cem' olup tırmışlardı. Nazar-ı cemāl-i Süleymānīye kıllup sözine kulağ urmuşlardı.” (H-47a).

“...maṭbaḥ-ı Süleymān için sīm dühnin çıkarup ve daḥı zeytūn cem' idüp getüreler. Yağını çıkarup dühn-i zeytūnı maṭbaḥ-ı Süleymānīye teslim ideler ki zirā ol zemānda zeyt yağı ziyāde isti' māl olurdu ve simsim ya'nī güncid-i dühn ki süsen yağı dimekle meşhürdur. Süleymān zemānında şūrete geldi cinniler süseni eküp yağın çıkardılar. İnşā'a'llāh yirinde zıkr idevüz. Mā-ḥaşal-ı kelām söz ṭavīl itmeyelüm. Ol gün nīm-çāşt vaḳti iken zıkr olan ervāḥla tekvīnleri ve re'is cinnileri ki ser-cümlesi yetmiş keddere yüz biñ cinniler ile yetmiş melek-i müvekkil, yetmiş tekvīn muḳarreb-i ḥākīm ve yetmiş re'is-i cinnī ḥāfız-ı nāşırı maṭbaḥ-ı Süleymānīye yitecek biñ bir ümmetüñ ḥāzır olan...” (H-78a).

Eserde dikkat çeken diğeri bir husus Hz. Süleymān'ın her zaman akşamtan sabaha kadar ibadete meşgul olmasıdır. Bu da eserin vermek istediği mesajlardan birisidir. “...ḡanī olduḡdan soñra Süleymān'a du'ā kıllup gitdi. Andan Süleymān daḥı ḥink-ı İshāḳ'a süvār olup serverler rikābınca yürüyüp taḥt-gāhına gelüp ḥalvet-i ḥāşşına girüp ol gice şubḥa dek 'ibādete meşḡül oldu. Çünkü ol gice geçüp 'ale's-şabāḥ oldu ḥurūs ötdi, tañ atdı, şubḥ-ı şādıḳ vaḳti yitdi. Süleymān nebī ḥazret-i 'aleyhi's-selām şubḥ olduḡın görüp cāme-ḥ'ābından tırup tāze şudan āb-dest alup sürüp mescide varup benī İsrā'īl 'ulemāsiyla 'Arab vü 'Arabā fuḡalāsıyla Mekke vü Medīne etḳıyāsıyla şubḥ namāzından soñra Tevrāt u Zebūr okıyup tiḡ-i tevḥīdle şeyṭān-ı racīm boynın toḳıyup namāzdan fāriḡ olıcaḳ yirinden bismi'llāh diyüp tırdı. Cübbe-i Şiṣ çignine şaldı 'imāme-i Ḥalīl başına şarup Mūsā Peyḡamber 'aşāsın eline aldı.” (H-46b).

“Ḥükemā kavlince Süleymān-ı nebī 'aleyhi's-selām böyle diyüp ḥalvet-i ḥāşşına girdi. Aḡşam namāzın kıllup arpa ḳurşıyla orucın açup andan nefsine ḳanā'atla ḡüşmāl virüp ol gice ḥalvetinde şubḥa dek 'ibādet itdi. Her seḡer-gāḥ yetmedi seḡer ḳuşcuḡazları ötmedin Süleymān Peyḡamber 'aleyhi's-selām cāme-ḥ'ābdan def'i yine ḳalkup pāk şudan āb-dest alup 'ibādete meşḡül olmaḳda...” (H-86b).

Eserde kurgusal olarak dikkat çeken bir diğeri husus uzunluk ölçü birimlerinden mil, fersah kullanılmasıdır. Ayrıca eriş kelimesi de boy uzunluḡunu anlatmada kullanılmıştır.

“Bād-ı Şarşar gelüp ol şehri ve ḳal'ayı ve bāḡ u bāḡçesiyle ve ḥadd ü şınurla etrāfindan kırḳ ḳadem yeriyle yirden ayırup getürdi sekiz mil miḳdārı gökyüzine yitürdi. Velī şöyle götürdi ki ol seḡer ḥalkı incinmediler ve dīvārları şarşılıp yıkılmadı ve pās-bānlar benden incinüp düşmedi. Nevbet diyü çağrışmaḳda ve mehterler taḥl u kūsı çalmaḳda ve ḳal'a erenleri ḡül-bāḡ getirüp şādılık ḳılmaḳda erkān-ı seḡer feraḡ olmaḳda...” (H-54a).

“Mihrān-ı Ekber begleriyle sevindiler andan Bād-ı Şarşar āheste āheste şeh̄r kal‘a eṭrāfiyla dört fersah miḳdārı yiri yurdiyla ve kırk eriş yirüñ kaluñlığıyla yiryüzine indirdi evvelki qarār üzerine yirine kondurdu ve lākin bu dört fersah miḳdārı yir eṭrāfi kırk eriş yirden yukaru yüksek sedd-i İskender gibi yiryüzinde ṭurdu. Mihrān-ı Ekber kal‘asın yirine geldügin ki gördi Haḳḳ’a şükr kılp secdeye yüzün sürdi.” (H-56b).

“Bu çeşme-sār kenārında iki ādem oğlanı yaturlar ammā ki birisi kırk beş eriş ḳadd ü ḳāmet Sām-süvār şalābet Ferīdün heybet kırk dört pāre ceng āletine müsteġrak olmış, sağında ve şolında dört dürlü ḥançer şoḳunmuş ve başındaĝı pülād ışığa Sīmurġ yükün şoḳunmuş ve başındaĝı ve tiĝ-i Daḥḥāk bilinde Ḳahramān-ı Ḳātil gürzi elinde ve lākin uyḥuya varmış yatur ve yanındaĝı ḥarīfüñ yigirmi sekiz eriş ḳadd ü ḳāmeti var. Merriḥ şıfat ḥün-riz şekl başında kızıl altundan şu meyyitesi üzerinde iki ḳulac var.” (H-75a).

Eserde kurgusal olarak bahsedebileceğimiz bir diĝer husus da sayı sistemidir.

“...diyārdan daḥı anca kişilerüñ ‘ayyālların ḳapup maĝbün u maḥrüm itmişlerdür ve bir daḥı yā şāh-ı benī İsrā’īl ‘Unḳūr Cāzū’nuñ kendüden ulu bir ḳarındaşı vardur adına ‘Ankerün Cāzū dirler, Ğāyet ulu mel‘ündür. Yüz kez yüz biñ cāzūya ta‘līm-i ‘ilm-i siḥr öğredür.” (H-120b).

“Rūḥ-ı Şāh-ı Cind ile kırk kez yüz biñ cān nesli ve Şetāleng cinniyle kırk kez yüz biñ cin çerisi ve Ḳantaḥār ‘ifritle kırk kez yüz biñ ‘āfārīt ‘askeri ve kırk kez yüz biñ ehremen ulusıyla Ca‘ca‘a-i dīvle varup bu şeh̄rñüzüñ ser-cümle ḥalkını şar‘a ṭutar...” (H-24a).

“...şoñra şeh̄riñüz civārında vāḳı‘ olan on iki biñ pāre bāĝçelerin taşlarını ṭopraḳlarını getirüp yirlü yirine dīvārların yapup ḳapuların urup andan aĝaçların yapraḳlarıylarıyla taşıyup yirlü yirine diküp...”

Müellif eserde söylediklerine sık sık ilmî ve dinî dayanaklararak göstererek söylediklerini tasdiklemiştir. Genellikle “*Ukala eydür, Kelām-ı Kadīm ve Kitāb-ı Kerīm içinde gelür ki*” ifadelerini kullanarak söylemek istediğini tartışmasız bir hale getirmeyi amaçlamıştır. “*Nitekim ‘uḳalā eydür: “Kāzib’üñ ‘ahdine i‘timād ve nuṭḳına i‘tikād ḳılmayasın kim edebī mürüvveti ve sözünñ şıḥhati yoḳdur.*” (H-25b).

“*Nitekim Kelām-ı Ḳadīm ve Kitāb-ı Kerīm içinde gelür ki efera eytümü’n-nārelletī türüne e entüm enşe ’tüm şeceratehā em naḥnü’l-munşīün.*” (H-52b). Müellif bu tür alıntılara yer vererek hem konu hakkındaki yetkinliğini hem de anlattığı olaylardaki ana fikirlere temel bir dayanarak oluşturur.

2.2. Dil ve Üslup

Dil, içinde bulunduğu toplumdaki bağımsız olarak düşünülemez. Dil içinde bulunduğu toplumdaki bağımsız olarak düşünülemediği gibi tarih, coğrafya, kültür ve sosyal yapı ile de sıkı sıkıya birbirine bağlıdır. 15. yüzyılda temeli atılan edebî gelişmeler 16. yüzyılda en parlak dönemini yaşamış ve çalışmamıza konu olan Süleymân-nâme’de bu yüzyıllarda kaleme alınmıştır.

“XV. yüzyılda şiirde kazanılan gelişmelere paralel olarak bir nesir dilinden söz edilemez. Bu yüzyılda da nesir, konuşma dilinin bir adım önünde kısa cümleler, çeviri kokusu özellikleri taşıyan bir ifade ve yalın bir üslupla sade nesir örnekleri çerçevesinde değerlendirilebilir. Bunun yanında sayıca az da olsa farklı türlerde ilmî ve bedî üslupla kaleme alınmış estetik nesrin ilk örneklerine bu yüzyıl metinleri arasında rastlanacaktır. XV. yüzyıldaki mensur dil verimlerine bakıldığında dinî, tasavvufî ve dinî-destanî konulu eserler çoğunluğu teşkil ederler. Kısacası bu yüzyıl nitelik ve nicelik bakımından bir zenginleşmeden söz edilebilir” (İsen vd., 2009: 81).

Dinî ve tasavvufî bir havada kurgulanan eserin dili döneminin şartlarına göre oldukça sadedir. Bu dönemde genellikle dinî eserlerde dil sade, üslup ise açık ve anlaşılırdır. “XVI. yüzyıla gelindiğinde, edebiyatın genel karakteristiğini oluşturan sâde dil tercihi yerini sanatlı, süslü anlatımlara bırakmış, eserlerde sanatlı üslûp daha makbul hale gelmiştir. Fakat halka bilgi verme amacını taşıyan ve genellikle dinî-ahlâkî nitelikli eserlerde sâde nesir özellikleri görülmeye devam etmiştir” (İsen vd., 2006: 24).

Süleymân-nâme eski Anadolu Türkçesi dönemi dil özelliklerini taşımaktadır. Bu dönem eserlerinde imlâda ve üslupta tutarsızlıklar görülebilmektedir. 71. ciltte de nüshalar arası imlâ farklılıkları görülmektedir. *“İmlâda karşılaşılan bu problemlere, üslûp konusunda da rastlanılmaktadır. Bu dönem üslûbunun yazardan yazara değişen özellikleri olmakla birlikte, devir üslûbu diyebileceğimiz bir ortak özellikten bahsetmek mümkündür. Dönem özelliğinin en dikkat çekici özelliği, konuşma diline yakın ve folklorik özelliğidir” (İsen, 2006: 547).*

Esere bakıldığında ilk göze çarpan özellik eserde “Nite, Pes, Nitekim. Çün” gibi edatların sıkça kullanılıyor olmasıdır. *“Nite Kâhir bin Sâm ol gice a‘vânlarıyla hâzırlarıyla halvetde oturup şöbet kırup mahbûb u sâkî elinden mey gül-gün içerdi ve ammâ ki Mihrân-ı Ekber cengin añduqça gayretinden cigeri hûn olup gönülden gam çekerdi.” (H-26b).*

“Nitekim himâr üzerine atun fâzileti vardır ve atun üstine insân fâzileti ziyâdedür. Pes senün dahı hilkatün serçe üzerine ziyâde olduğu gibi hurûsun hilkati fâzileti senün üzerüne ziyâdedür.” (H-43b).

“Çün muraşsa‘ kadīfelerden bisātlar dōşenmiş, girüde balcılar nehālinler üzerlerine yir yir kōnmişlar ki ol maqām-ı cennet ve huld u berīne dönmiş. Şemāyil Bānū zerrīn taht üzerine geçüp oturmuş. Düşmen-i Rüstem yirin çāh-ı siccīn idün. Ğamı dilden götürmüş ve bir ‘ālī meclis tezyīn itmiş ki şurāhī ve mey kulķulesi felek-i ‘ayyūka irüp sāz-endeler söz sāzın zühre-i zehrāya yitürmüş, h‘ānendeler ebyāt u eş‘ārın dīnlemekden ‘uţārid-i felek hayrete varup ‘aqlın yitürmüş.” (H-67b).

“Pes bu kavm-i bahrī kavm-i etyārla ceng itdiler. Yirlerini ve yurtlarını ellerinden aldılar serkeşlik idenleri helāk ve menzillerini hāk itdiler. Bir niçe yıllar bu kavm-i bahrī cihān yüzünü tutdılar. ‘Ākıbet Hālīk’a ‘āşī olup tesbīhlerini untdılar ve deñiz cānavarcuķlarını incitdiler.” (H-105a).

Süleymān-nāme’de “Hakīm Kavlınce, Hükemā Kavlınce” gibi kalıp ifadelerle sıkça karşılaşılmaktadır. “Bu kısımlarda amaç anlatılmak istenen olay ya da durumun okuyucuya aktarılmasıdır” (Bülbül 2011: 42).

“Hükemā kavlınce kaçan ki Qāhir bin Sām ol pehlevān-ı nīk-nām Mihrān-ı Ekber leşkerin gördiyse temām hemān-dem dönüp Tālsihān-ı Perri’ye eyitdi: “Erlik degüldür ki bunlar çadırında yaturken şeb-hūn kılām ammā ki na‘ra urup bunları uyarup haberden āgāh kılup andan yüz-be-yüz olup ceng idem” diyüp sağ elin şol kird-gāhunda ve şol elin sağ kird-gāhında koyup āvāz-ı bülendī çağırup na‘ra urup eyitdi.” (H-27a).

“Hakīm kavlınce bunları seyr idüp andan ol bir ‘acāyibātı daķı görmege gitdiler. Pes ol aradan sürüp bir şahrāya çıkdılar ve yedi ferseng yol daķı gitdiler. Bir püşteye yitdiler. Gördiler kim ol püštenüñ altında bir gār ya‘nī kim mağāra kapusı şöyle açuķ gün toģusına karşı turur.” (H-119a).

Eserin dil ve üslup özelliklerinden biri de konuşmaların verilerek eseri monotonluktan kurtarmasıdır. “Mihrān-ı Ekber cāme-h‘ābından turup cān başına şıçrayup Qāhir Sām-süvār adın işidüp ‘aklı şaşup yüzün yire düşüp belā arusı başına üşüp bir zemān hayrete vardı andan ‘aqlın cem‘ idüp gayretle kılķup vüzerāyı ümerāyı cem‘ itdi, eyitdi: “Bu ne āvāzedür ki zehremüzi çāk ve menzilümüzi hāk itmek ister ansız daķı bu gice meclisi taģıdup cāme-h‘āb içinde yaturken şar‘a ‘alāmeti yetişüp beni ucuķ tutdı, ‘aqlum başumdan gitdi. Ne hāldür bilemedüm anı bilürem ki bu na‘ra-i hevī-nāk kulaģuma irdi uyanugladum budur ki sizi çağırdum ‘acebdür ki bu na‘ra uran ol bizümle ceng iden ‘Arab niçe degülse siz ne dirsiz” diyüp bunlarıñla dānışınca leşkeri begleri tīg-zen şaf-şiken begleri cevāb virdiler” (H-28a).

“Diz-dār-ı Kal‘a eyitdi: “Yā Mihrān-ı Ekber ey emīr-i dilāver biz daķı evvel Nu‘mān-ı Tācir sözine inanmaduķ gözümüzle bu diyārı görmeyince ‘aqlumuz dolanmadı.” Mihrān-ı Ekber didi

ki: “Ne gördüünüz ki ‘aqluñuz dolandı.” “Vaqt ola biz gāfilken bu gice bir muhālif yil esüp yağmur yağmış ola balçık yeşerdüği aña delālet ide ve bizi hod bu gice şar‘a tutmuşdur, ‘aqlumuz tağılmışdur. Bu toprak aq göründüğü andan ola” diyicek Nu‘mān-ı Tācir eyitdi: “Yā melik-i dilāver ve ey Mihrān-ı Ekber ayağ üzerine qalkup bu vilāyete çevre nazar şal tā bilesin ki haqıkat-i hāl nitedür.” Andan Mihrān-ı Ekber ayağ üzerine qalkup ol tāt-hāneden evvel kıble tarafına nazar itdi.”

“Andan Āşaf bin Berhiyā Zāl-i Destān’a eyitdi: “Var qarındaşuñ Qāhir’i getür, nazaramuza yitür. Eger kim intikāmsa düşmeden aldı. Haşmı hezimet bulup kaçup qal‘asına geldi. Andı yirine vardı. Min ba‘d ceng ü cidāl lāzım degül ki Mihrān-ı Ekber bizden emān istedi” diyüp Zal-i Destān’ı Qāhir’e ki gönderdi.” (H-34a).

Eserde ikilemelere de sıkça rastlanılmaktadır. Müellif ikilemelere başvurarak anlatımı güçlendirmiş ve üslupta çeşitliliği sağlamıştır.

“Arab vilāyetinden yaña yirle gök arasında qara bulutlar yöresinde qaraltular belürdi ve ‘azīm yeller esdi. Yirüñ hār u hāşākin qaldurup hevā-yı fenāya şavurup yiller esmesi kulaqları ker itdi, sözi şavı kesdi. Zülümāt ‘ālemi başdı gökyüzünden dürlü dürlü āvāzeler belürdi. Allāh’a tekbir getürmek ve Süleymān adına şalāvāt virmek gül-bāngı işidildi. Şol kadar ki erenler na‘rası atlar süheylī gergedenler ğıjğurması ve pīrlər haykırması ‘āleme taldı, kulaqlar şağır qaldı. “Acabā neyki” diyüp tekrār gökyüzine bakup gördiler ki dört fersah miqdārı yiri hevā-yı fenāda bād-ı şarşar götürmiş gelür.” (H-56a).

“Şemāyil Bānū’nuñ cān başına şıçrayup dört biñ miqdārı cāzū serhengin cem‘ idüp küplere süvār olup ve kendünüñ tahtını derün zerrin küplere berkidüp üzerine geçüp lālesiyle dāyesiyle geçüp oturdılar. Sihr-i kāhin kuvvetiyle sāhireler tahtını hevāya göturdiler, birinci qat göge yaqin yiturdiler. Her bir sāhir küpli küpi üzerine geçüp oturdı küp içine sihir yili toluq güm güm ötüp götürdi. Gökyüzi cāzūdan görünmez oldı.” (H-74a).

“...bu ki nefesin içeri alsa burnı tütünü göge direk direk olur ve ağzını açup nefesin taşra virse külhān ocağı gibi ağzından ‘alevler çıkar ve beşinci ‘acib bu ki iki gözleri var iki tarafda cām delüğine beñzer. Delükleri var andan ğayrı rāsāt alnında ol şāh dibinde bir müdevver gözi dağı var ki ‘Arab ocağı gibi berq urur ve altıncı ‘acāyib bu ki ol gergeden ayaqlu dırnaqlarınun her birisi külhān qazanına beñzer.” (H-100a).

“kırk biñ āhen pūş sipāhiye qarşu varup ilerü degin girüye ve girü degin ilerü sürüp at kulağına nize ucın beraber qaldırup yan yana baş başa uyluq uyluğa virüp ‘inān keşide kıluq atlu atı başın qaldurup yigirmi biñ cevşen tonlu sipāhi şağ tarafında alay bağlayup tırdı ve yigirmi biñ pūlād-pūş şaf-şiken dilāverler dağı şol tarafında tırdılar. Şancaqlu şancağın gözedüp at dizginin

kışaldup başındağı taylesānın uzadup üzengi başup üzerindeki ceng āletin düzedüp nazar meydāna şalup Qāhir’i gözedüp tırdılar.” (H-29a).

“Süleymān dīvānı üzerinde kanad kanada virüp yilek yilege urmışlardı. Süleymān üstine güneş toķunmasun diyü pervāze tırmışlardı. Nite evvel Sımurg’uñ řađ tarafında Qaknūs kuşı yirle gök arasında göge yilkeni gibi ‘azīm kanadların açup tırmışdı.” (H-49b).

Klāsik Türk edebiyatı metinlerinde genellikle Eski Anadolu Türkçesi dil özellikleri görülür. Bu eserde de eski Anadolu Türkçesi dil özelliği kullanılmıştır. Bu özelliklerin ilki yardımcı fiillerin kullanılmasıdır. *“Hızr Peygamber ‘aleyhi’s-selām cıka geldi.” (H-61a). “Hind’den metā’ıla gemiye girüp diledi ki ‘ummān deryāsından ciddeye cıķup Mekketu’llāh mekānına gele idi” (H-62a). “Sünni iseñ sen de dā’im zıkr ide gör ol Haķ’ı” (H-110a).*

Eski Anadolu Türkçesi’nde görülen “iřbu, uř, řol, uřda” işaret sıfat ya da zamirlerine sıkça rastlanmaktadır. *“Biñ üç yüz kırķ dōrt ceziresi temām ‘aynı birle görünür ve andan iřbu ‘ālemüñ toķuz felekleri ve felekleri içinde melekleri ve on iki burcı ve yedi yıldızı ve kevākibleri ve ay u güneřüñ toğup toľunması ve yedi kat gökleriñ ve Kerrübileriñ ve dağı kürre-i nesim içinde olan dürlü maħlūķātuñ ‘aynını ve kürre-i nār içinde olan ümemüñ şıfatları ‘aynı görünür.” (H-108b). “Hayvānātuñ ve insānuñ ve řol nesne ki cānludur anlaruñ her birisinüñ i’ tıķādına göre řol ki insāndur bilürler ki bir bār-gāhuñ bir řāhibi vardur.” (H-5a). “Kim Süleymān devletinde geldüm uřda nām-dār” (H-28a). “Bir zemān fikre varup andan buyurdi. Kađtān-ı ‘Arabi’ye ħāř-ı ħalk gördiler eyitdi. “Yā serveri Süleymān saña destürdur uř ben dağı erdüke cevāb-nāme göndererin” diyüp Kađtān’a destür virüp gönderdi.” (H-12b).*

Eski Anadolu Türkçesi eklerinden olan birinci çokluk şahıs eki “-vuz, vüz-” ekine bu eserde çokça rastlanılmaktadır. Bu ekin “-zuz, -züz” şekli de bu eserde karşımıza çıkmaktadır. *“Andan Dehdehe-i ‘Ayyār’a eyitdi: “Ey server-i řarrār di bu řapunuñ inin özünün ölç görelüm bize dağı Haķ ‘ōmr virirse buncılayın yapu yapavüz” didi. Andan řarrār dağı kemendiyle özünün ve şademiyle inin ölçdi. Altmış altı kulaç özünü yüz yigirmi şadem ini cıķdı.” (H-7b). “Ĥakīm şavlince Ĥazret-i Süleymān ‘aleyhi’s-selām böyle diyicek Mışr sultānı Celāle’d-din eydür: “Yā nebıya’llāh men cem’i lehv-i şarab arasında nāy řadāsın severem ammā ki sebebin bilmezdim. Anuñ ħod nefesi ğidā-yı rüĥmiř. Anuñ için cānum řadā-yı nāy severmiş. Bi-ĥamdu’llāh ki bu surra muşalli’ olduğ ve lākin bu rebābuñ aĥvāline dağı muşalli’ olmaduğ. Ümıddür ki Ĥazret-i Süleymān himmetinde vāķıf olavüz. Haķ sübhānehü ve te’ālā fe fehhemnāhā Süleymān ve küllen āteynā ĥükmen ve ‘ilmen mūcibince cem’-i eřyānuñ sırrına nite kim ĥazretüñ vuķūf buldı. Biz dağı rebāb sırrına vāķıf bulavüz” diyicek Aĥi Melik ve Tūrān Melik Afrāsyāb ve ‘Acem sultānı Keykāvūs su’āl kıľup eyitdiler ki” (H-18a). “Haķ te’ālā bize ‘ināyet kıľup Ruĥ*

kuşını virdi ammā ki biz bu Ruḥ kuşına süvār olup kaḡı cānibe gidecegümüz bilmezüz. Efdali budur ki süvār olup Süleymān dergāhına varavüz, ḥālümüzü i‘lām idevüz. Kal‘a-i Mıknāṭis‘da olan yārenlerümüzü daḡı ḥalāş ide her gāh ki Süleymān nazarından ırak düşdüḡ işümüz rāst gelmedi efdali budur ki ol nebī dergāhına varavüz.” (H-75b).

Bu eserde görülen diğeri bir çokluk eki ise “-sız,-siz” ekidir. “Bu müvekkel-i baḡr-ı a‘zam luḡ idüp ḡaber vir ki bu ‘azīm balıklar nireye iltürsin ve kime ḡizmet kılursız ki bu ‘alāmeti gördüğümüz yoḡdur” diyüp su ‘āl idicek cevāb virdi ki” (H-80a). “Deryā kenārına çıkasız dillü dilünüzce Ḥālīḡ’a tesbiḡ okıyup niyāz idelüm. Ḥaḡ tebārek ve te‘ālādan celle celālühü temmetā kılalum ki ol Süleymān-ı nebīnüh ‘aleyhi‘s-selām mübārek yüzün görevüz.” (H-81b). Ṭaymūs Perī eyitdi: “Şabr idüh aḡşam olsun birinci kat ḡullesine inüp ḡonalum yağmur şuyundan içüp şulanühüz ve ammā ki yā pehlevān ḡāyet şovuk olur meger ki Ruḥ kuşunuñ yühleri arasında siñüp ḡalāş olasız” diyüp naşihat virdi.” (H-103a).

Süleymān-nāme‘de yer alan eklerden birisi de eşitlik eki olan “-layın, -leyin” ekidir. Bu ek eserde yer yer “gibi” anlamını karşılayacak şekilde kullanılmıştır. “Andan İlyāv Şāh eydür: “Ey selāṭinler zihī at kim buncılayın na‘lilleri ayaḡına alup bu on iki pāre sāz u seleb birle Zāl-i Ekberleyin serveri götürüp seyr iderdi her ne cānibe dilerse giderdi. Andan ol na‘lillere ‘amm-i Süleymān el şandı. Gördi kim birisinde birḡaç satır yazı yazılı Dımışḡi tiḡle ḡüb-rüşen ḡazılı.” (H-9b). “Süleymānleyin şāh olmuş gelüp Zāl-i Ekber‘üh daḡmesine girüp teferrüc idüp çıkup gitmek ister. Daḡmeyi Zāl-i Ekber‘i İlyāv Şāh yıḡup ḡarāb itmedüḡine ol la‘in ḡased itdi.” (H-10b). “Ol gün ol gice gitdiler. Şayyādlar bir deñiz cānavarın şayd kırup İlyāv Şāh’a getürdiler. Şāh gördi nite ululuḡda ḡapunca ola baş ḡoç başına beñzer burma boynuzlu yüzünde dört gözi var. Velī ayaḡları ḡaz ayaḡına beñzer yaşşı dırnaḡı yoḡ kuyruḡı daḡı balıklayın ve hem iki yanında balıḡ yelpazesinleyin yelpazesi var ve bir daḡı bu kim aḡzından her nefes kim virür alur ki ḡoş ḡoḡu İlyāv Şāh ‘ulemā ve ḡükemā ve vüzerā ve ümerā ile ol ‘acib cānavarı görüp Ḥaḡ te‘ālānüh ḡudretine ḡikmetine şan‘atına āferin idüp ḡayrān oldılar.” (H-121a).

Eski Anadolu Türkçesinde gelecek zaman ekleri olarak kullanılan “-ısar, -iser” ekine Süleymān-nāme‘de de rastlamak mümkündür. “Ömer bin Ḥaṭṭab raḡıya ‘llāhü ‘anh düşünde gördi ki bir ḡurūs burnıyla yir döḡer idi. Anı te‘vīl itdi ki bir ‘Acem kişisi kendüyi öldüriser şoñra Ebū Lülū dirlerdı, bir kişiy vardı. Emirü‘l-mü‘minin ‘Ömer‘üh ḡatline ḡaşd idicek ol Ebū Lülū‘nuñ ḡulı ‘Ömer‘i şehid eyledi. Ḥurūsı ḡādım eylerler. Lāṭif olur, ḡādım şöyle eylerler ki budı altında böḡrinden yarup ince bıçaḡla ḡāyaların çıkarurlar barmaḡ şı ḡabın daḡı bir gün bir gice anı şaḡınurlar. Andan şoñra anı ḡoyıvirürler bunuñ eti şurbāsı ishāle nāfi‘dür.” (H-43a).

Kal‘a üzre şaf tutuben tır-endāz ol zemān

Tır-i bārān itdiler Aşaf çerisin bī-gümān

Diñle imdi bu ğarāyib kışsa āhir n'olısar
Lik virgil sen şalāvāt Aħmed için hoş revān (H-32a).

Her ne şey itse mubaşsır diĳkatiyle hoş nazār
Ķudreti haĳķı ğoriser şeksüz anda mā-ħazar

Beyzadan murĳ o virür kāndan ğuher şudan dūrer
Ĥūndan ider müşķ-i nāfe nāyden virür şeker (H-38b).

Eserde sıkça kullanılan eklerden birisi de “-ınca, -ince” ekidir. Bu ek eserde -e göre ve -e kadar anlamıyla karşımıza çıkmaktadır. “Perr ü bāl açup eṫrāfını gezevüz şanup ‘akablarınca benüm yavrucaĳlarum şuya düşüp ğarķ oldılar ve bu ördekler benüm ğönlümü ğam-ğin çeşümü nem-ğin ğörüp yavrucaĳlarum helākına şādān ben zār u efğān anlar ğandān olduĳları ğötürmeyüp fırsat ğözlerdüm ki kendüzüğüm fāsıdümce ve tāĳatüm yetdükce intikām alam pes ‘aĳlum aña yitmişdi ki şuya itivirem ya‘nī ğarķ ola şandum.” (H-39a). “Süleymān’a du‘ā kılup ğitdi. Andan Süleymān daĳı ğink-ı İşhāķ’a süvār olup serverler rikābınca yürüyüp taĳt-ğāhına ğelüp ğalvet-i ğāşşına ğirüp ol ğice şubħa dek ‘ibādete meşğül oldı.” (H-46b). “Süleymān nebīye ‘aleyhi’s-selām sözleri hoş ğeldi. Mihrān-ı Ekber’ün ğetürdüĳi tuĳfeleri aldı, emr itdi. Ĥazīne-i ğāşşından ğil‘at-i ğāşş ğetürüp Mihrān-ı Ekber’e ğeyürdiler ve başına zerrīn tāc urup biline kemer ĳuşadup bilesince ğelen beĳlere daĳı ğil‘at ğeyürüp ūonatdılar.” (H-47b). “Mūsā Peyĳamber şerī‘atince ‘amel ideler ve ol diyāruñ ĳavmi Tevrāt ile ğükm ide ve Zebūr ile ‘amel kılılar ve Dāvūd şerī‘atin ğözedeler.” (H-53b).

Eserde kullanılan eklerden birisi de emir ikinci teklik şahıs eki olan “-ğıl, -ğil” ekidir. “Yüz biñ nefer miĳdārı kimesne pīr ü cevān ‘avret oĳlan Süleymān nazārına ĳarşu dīvān ūurup el-emān el-emān yā Süleymān-ı zemān şuçumuzı ‘afv idüp bize virgil emān vaṫanumuzdan ayırma yirümüzden yurdumuzdan ayırma bizüm ğünāhumuza kıılma, himmet eyle ki bizi yine cezīre-i A‘zam diyārına varavüz, aduña ğül-bāng ğetürüp müzdüñe şalāvāt virevüz.” (H-53b). “...ve söğüt aĳacı ĳand ile müşāĳib oldıĳıĳün sükker behāsına şatılur ve ĳākīgil bir nefesğille müşāĳibet itdiĳıĳün ğūblaruñ zūlfine maĳbūbelerüñ miskīn şaçına düzetilür.” (H-59b). “Baña ğöre ma‘lüm eylegil insañdan ve ğayvāndan ğerek yirde olsun ğerek ğökde olsun ğerek baĳrda olsun ve daĳı envā‘-ı cinden ve şeyāṫīn ve iblislerden ehl-i Cāblaķa ve Cāblasā ve Ye‘cüc ve Me‘cüc ğibi ve daĳı envā‘-ı ğalķ ki ĳaşaş içre zıkr olunur.” (H-112b).

Haĳķ saña virmişiken ‘izz ü şeref
İtmegil ‘işyānıla ‘ömrüñ telef (H-41a).

Süleymân-nâme’de küçültme bildiren “-cik, -cık, -cuk, -cük, -cağız, -ceğiz, -cuğaz” gibi ekleri bu eserde görmek mümkündür. “*Hağ sübhānehü ve te‘ālā cemī‘ nesneyi ‘abeş yaratmadı. Her birinde bir hāşşa kodı ve bir incecük çübcek ki yirden bitmiş ola. Hāl dilince Allāhü te‘ālāya tesbīh iderler.*” (H-4b). “*Süleymān havfından ol zemānuñ ser-cümle maħlūkı Süleymān-ı Bahri’ye maħkūm olup peygamber bildiler, hizmetine yüz sürüp ‘izzet kıldılar ve ol böcecükler daħı deñize uradılar. Hağ te‘ālā anlaruñ kemügiyle kāğid mühürlemek müyesser itdi.*” (H-105b). “*Hakīm kavlince hurūs eydür: “Yā şehbāz her ne kim buyurduksa ma‘kül didük ammā ki ey hūnī cabbār nefis ādemī-zād seni katına oğursa şol bī-günāh dāne yiyici kuşcuğazlaruñ kanad açup ‘ağabinden yitüp ecel minķārına alup getürdük...”* (H-38a). “*Tesbīhlerin unudıp mazlūm cānavarcuqları incitdükleri ecilden yengeç cinsiyle kırk gün temām ceng itdiler. Hağ te‘āla bunlara zafer virdi. Yengeçleri tağıtdılar. Bir nice yıl deryā-yı muħiṭ ka‘rını gergeden serler tutdılar. Dillerince tesbīh itdiler vaķtā kim anlar daħı tesbīhlerin unıtdılar. Deryā cānavarcuqların incitdiler.*” (H-94a).

Eserin dil ve üslup özelliklerinden biri de bugün kullanımı kalkmış kelimelerin kullanılmasıdır. Burada verilen kelimelerin çoğu günümüzde kullanılmamaktadır veya unutulmuştur. Eserde bulunan eski kelimelerin çoğu fiildir, sadece bir tanesi isim olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlar: “sıdamak” (korkmak), “gözleşmek” (gözlemek gözlemlemek), “beliñlemek” (korkmak), “irgürmek” (ulaştırmak, eriştirmek), süñü” (uzun sıruk) gibi kelimelerdir. “*Tā kim benī İsrā’ıl çerisi ol kuşlarla gice irince ceng itdiler. Hağ te‘ālā ‘ināyetle aħşama qarşu kuş çerisin sıdılar, gergince kırdılar. Bāķī kalanı yüz tutup ol tağa gitdiler şāh-ı benī İsrā’ıl daħı buyurdi. Gemileri sürüp gitdiler, üç gün yürüdiler.*” (H-122a). “*Dehdehe-i ‘Ayyār gördi kim bir kara taşlu tağdan bir kara kuş uçup toğrı gemilere gelür. Dehdehe-i ‘Ayyār anı görücek İlyāv Şāh’a gösterdi, gözleşdiler. Anı gördiler kim fıl gevdesinden ulu bir kara kuş per açup toğrı gemilere gelür.*” (H-121a). “*Rüstem’üñ pülād cevşeni içinde arķası kızup kan derleyüp cānından bezüp anuñ gibi na‘ra urdi ki Ruḥ kuşu na‘ra-ı Rüstem’den beliñleyüp kocınup issiden yacanup yine felek yüzüne ağdı.* (H-103b). “*Ve kal’a kavmi daħı Nu‘mān-ı Tācir’den haber şorup kimi inanup kimi inanmayup birbirleriyle danışık kılurlardı meger ki şubḥ olup tañ yiri ki ağardı mü’ezzin ezān oğumağa mināreye ki çıkdılar ve pās-bānlar daħı nevbet-hāneye cem’ olup fennüşli fennüşin yağdılar ve kal’a erenleri ceng yarağına girüp başdan ayağa göm gök demür olup hişār erliklerine çıkdılar ve mihterler nevbet-hānede kūs-ı harbī çaldılar. Ol baķır düdükları urdılar. Lehv şadāsını sem’-i keyvāna irgürdiler.*” (H-31b). “*Ķāhir daħı kalķan kolına şalup kılcı yalnızcağ kılup Şirvāt-ı şir-efgen üzre sürdi. Ez ān cānib Şirvāt-ı şir-efgen daħı Ķāhir’üñ geldügin görüp na‘ra hayķırup gergeden sürüp Ķāhir’üñ sipetine süñü urdi. Kalķan*

elinde süñü yalmanın mıhladı. Andan Kâhir döne gelüp Şirvâṭ-ı şîr-efgen süñüsin kılcıla çalup iki pâre eyledi ve andan Şirvâṭ'ı dahı depere tutup çaldı.” (H-30a).



ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. Nüsha Tavsifi

Süleymân-nâme'nin yapılan katalog taramaları sonucunda 71. cildinin İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi, Türkçe Yazmalar Bölümü Nu: H.1535 ve Nu: K.892 olmak üzere iki nüshası tespit edilmiştir. Bunlardan H.1535 numarada kayıtlı nüsha 595 varaklık bir cildin, diğeri ise 470 varaklık başka bir mücellid içerisinde yer almaktadır.

H.1535 numaralı cildin içerisinde eserin 67-68-69-70-71-72 cildleri mevcut iken K.892 numaralı cildde ise 67-68-69-70-71. cildleri mevcuttur.

İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, Nu: H.1535 (H)

Baş: İnnehū min Süleymāne ve innehū Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm illā ta' lū ' aliyye ve atūnī müslimīn.

Son: Feth ü nuşret mūnis olsun baht u devlet maḥremi

Ömri Nūḥ itsūn müyesser hazretine Ḥaḫ Ḥudā
Āmīn yā Rabbe'l-ālemīn

Bu nüsha 21 satırda 98 varaktır. Ölçüsü 350x260 mm'dir. Yazı türü nesih, kağıt türü aharlı kalındır. Serlevha müzehheb ve cetveller yaldızlıdır. Bölüm başlıkları, ayetler, hadisler, özel isimler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Mıklepli ve şemseli koyu kırmızı deri cilde sahiptir.

İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, Nu: K.8923 (K)

Baş: İnnehū min Süleymāne ve innehū Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm illā ta' lū ' aliyye ve atūnī müslimīn.

Son: Feth ü nuşret mūnis olsun baht u devlet maḥremi

Ömri Nūḥ itsūn müyesser hazretine Ḥaḫ Ḥudā
Āmīn yā Rabbe'l-ālemīn

Bu nüsha 21 satırda 125 varaktır. Ölçüsü 312x220 mm'dir. Yazı türü nesih, kağıt türü aharlı kalındır. Serlevha müzehheb ve yaldızlıdır. Mıklepli kahverengi deri cilde sahip olup bölüm başlıkları, ayetler, hadisler, özel isimler, kelâm-ı kibarlar kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

3.2. Metnin Kuruluşunda Dikkat Edilen Hususlar

1. H.1535 arşiv numaralı nüsha H, K.892 arşiv numaralı nüsha ise K şeklinde gösterilmiştir.
2. H.1535 nüshası “H” olarak isimlendirilmiş ve varak numaraları [H-5b] şeklinde verilmiştir.
3. Farsça “vâv-ı madule” “h” şeklinde gösterilmiştir.
4. Metinde geçen Arapça ayet, hadis ve ibareler transkribe edilmiş, metin içerisinde eğik olarak yazılmış ve dipnotta yine eğik yazıyla verilmiştir.
5. Varak numaraları köşeli parantez için koyu olarak gösterilmiştir. Nüshaların kısaltmaları da varak numaralarının yanında gösterilmiştir. ([H-15b], [K-37a], [H-88a], [K-95b]).
6. Manzum kısımların vezinleri üstlerine yazılmıştır.
7. Manzum kısımlarda vezne uymayan mısralar dipnotta “Bu mısraın vezni bozuktur” şeklinde gösterilmiştir.
8. Metnin okunması sırasında büyük oranda harekelere sadık kalınmıştır.
9. Metnin okunmasında eski Anadolu Türkçesi ses özelliklerine sadık kalınmıştır.
10. Metnin genelinde yazım birliği sağlanmaya çalışılmıştır.
11. Tenkitli metin oluşturulurken farklılıklar “[...] ..., K/H.” şeklinde verilmiştir. Metne alınan kısımdan sonra “[...]” işareti konulmuş, ardından nüsha farklılığı belirtilmiştir.
12. Tenkitli metin oluşturulurken bir nüshada olup diğerinde olmayan ifadeler “[...] K/H.” şeklinde gösterilmiştir.
13. Metin içerisinde geçen özel isimlerde müellif genellikle harekeleri yanlış koyarak bir ismin birden fazla şekilde okunmasına sebebiyet vermiştir. Metinde yazım birliği olması için özel isimler tek bir şekilde okunmaya çalışılmıştır. Örneğin; Sürhibâd, Sürihbâd, Sürhbâd, Sürühbâd şeklinde harekelenen isim “Sürhibâd” yazılarak yazım birliği yapılmaya çalışılmıştır.

3.3. Çeviriyazı Alfabeti

ا a, ā

ذ z

ع ʿ

أ ʾ

ص ş

غ ğ

ث s

ض d, z

ق k

ح ħ

ط t

ك k, ñ, g

خ ħ

ظ z

خوا ħ̃

3.4. Tenkitli Metin

*İnnehū min Süleymāne ve innehū Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm illa ta'lū 'aliyye
ve atūnī müslimīn'*

[Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]

Ey kemāl-i kudretüñe 'akl-ı kül küll-i güvāh

Ḥaṭṭ-ı levḥ-i a' zamuñdur lā-ilāhe illā'llāh²

Ḳādir u kayyūm ezelsin lā-şerik ü lā-vezir

Kim elüñde kabz u başt u ḳahr u luṭf u 'azl ü cāh

Vī münezzeḥ şeş cihetden ḫazretüñden oldı pür

'Arş u ferş ü fevk ü taht u şark u ğarb u kār-gāh

İtdüñ ādem nakşın aḫsen bī-devāt u bī-ḳalem

'Akl u cān virdüñ kerāmetl'oldı sizden ol agāh

O zümürrüd 'arşı ḳılduñ meskeni kerrübiyān

Bu zeberced ferşi itdüñ enbiyāya cāy-gāh

Mihr iderseñ āteş'İbrāhīm olur gül-nār-ı nār

Ḳahr iderseñ peşeye Nemrüd mağz olur zevāh

Baṭn-ı ḫüti baḫr içinde Yūnus'a mesken virüp

Yūsuf-ı şiddiḳa menzil delv idersin gāh-çāh

Ey 'aṭā-yı şebnemüñden nem bu 'ummān u muḫīṭ

Vī cemāl-i pertevüñden zerre encüm mihr ü māh

Feyz-i ebruñ fazlasından ḳanda ḳanup bī-şeker

Gül geyer la'lin ḳabā nergis urunur zer külāh

Naḫl-i bennā eyledüñ yapar müseddes ḫāne ḫüb

Germ-i nessāc eyledüñ aṭlas toḳır zerrin ḳabāh

Ḳatre-i şun'ın şadefde cevher ider āb-dār

Ḳudretüñ ğazzālı ḫünü misk ider ḫod dād-ı māh

¹Mektup, Süleyman'dan gelmiştir. O, Bismillahirrahmanirrahim diye başlamakta ve içinde "Bana büyüklük taslamayın ve teslimiyet göstererek bana gelin." denilmektedir (Neml 30-31).

² Bu mısraın vezni bozuktur.

Süseni hāmūş u ebkem gıncay'itdüñ beste-dil
Bülbüli gül-zāra ' aşık kılduñ ider zār u vāh
Ey muhîṭ cümleye vü cümle özünden bî-ḥaber
Vî delil cümle-i ḥalka ḥalkadur kapuñ penāh
Ne felek ider muḥālif nāzil itsem ḳahruñu
Ne melek kıılır mu' arız luṭfila itseñ nigāh
Ḥikmetüñe yoḳ muḥālif ' izzetüñ olmaz fenā
Milketüñe yoḳ zeval ḥazretüñe ne intibāh
Pādişāhlık saña lāyık ḥālıkısın ' ālemüñ
Ğayrı şāhān dergehüñde çüb u çün şatrancı şāh
Ḥ'āce-i her dü cihan Aḥmed Muḥammed kim anuñ
Sāye-bānı ebr ü ḥurşid oldı ' arş-ı tekye-gāh
Ol ḳaşı Yāsīn ü Ṭāhā çeşm-i mā-zāgu'l-başar
Küntü kenzüñ sırrı taḥḳıḳ ol durur re'yle nigāh
Ḥaḳḳına *levlāk* didi ḥālık-ı a' zam çün anuñ
Ḥil' at-i eflāk oldur vāsıṭa-i nūr'İlāh
Ol beyāzı ğurresi nūr ' aynı cennet-i ' Aden
Ol sevādı ṭurresi ḥūrī yüze ḥāl-i siyāh
' Aḳl-ı küll mi' rācınuñ bir pāyine irişmeye
Çarḥ-ı tāsı' idinürse nerdübān u pāye-gāh
O yetīm-i dürr-i cevher ḥoḳḳasıdur nüh felek
O nebī-i efdāle şāhid cemādāt u giyāh
Seyyid-i evlād-ı ādem şāfi' -i rüz-ı ḥaşr [H-2a] [K-2a]
Kevn-i ' ālem rif' atindedür ğubār-ı ḥāk-i rāh
Āşiyān-ı murĝ-ı rūḥ-ı ḳudsidür taḥḳıḳ anuñ
Sidresi ṭāḳ u sütünü çarḥ-ı ' āl-i kār-gāh
Āline evlādına aşḥābına aḥbābına
Şad taḥiyyet şad selām olsun müdāmı sāl ü māh
Zıll-i ḥallāk āli işḥāk İldırım Ḥan Bāyezīd
Şāh-ı şarḳ u mīr ü maĝrib mālīk-i baḥr-ı siyāh

Tācıdur şemsi zükā vü çetr-i zıll-i lā-yezāl
Tahtı fark u āsmāndur bahtı ‘ ayn fazl-ı İlāh
İns ü cinne astīni oldısa cevher-feşān
Hāş-ı ‘ āma āsitānidur ümīd ārām-gāh
Hüsrev ü Dahhāk-i çāker Cem Ferīdün ebkemi
Tal‘ atı şems-i felekdür kevkebi encüm siyāh
Hem kifāyetde kefādur Mūsā vü ‘ İmrān anuñ
Hem leţāfetde demidür İsā-yı cān nīk h‘ āh
O rikāb-ı gerd buldı cezbe-i hāblü’l-metīn
Bu cenābı hākidür Beytū’l-harām secde-gāh
Nev-bahārı ‘ adl ile durur müzeyyen milk-i dil
Hulk-ı bādıyla mu‘ attar mağz-ı cān ābān-ı māh
‘ İzzeti eyvānı içre ‘ arşı çarh aña ferş
Rif‘ ati divānı içre şaf dutar şāhib-külāh
Feyz-i tab‘ ı fazlasından zille bağlar naşb alur
La‘ l-i seng ü kand-i nāvdur şādef hāşşa giyāh
Seyf-i ābı cūş iderse nār-ı hışmundan eger
Milk-i a‘ dā gārka varup hark ola vü rezm-gāh
Devletünde cümle maḥlūk oldı şād olur velī
Fāhte giryān teşne leb mey nāle ider def nāde āh
Re‘ yi ider ‘ ilmi ‘ uţārid özine ta‘ līm anuñ
Fikr ider sırrı kazā a‘ lāmı dutup rāst rāh
Fikr-i mi‘ rācında kevkebdür ‘ urüc içre ‘ arec
Vaşfi takrīrinde ebkemdür ‘ uţārid çün şāh
Dostına takrīr ider baht u devlet lā-yenām
Düşmenine lem-yezel virdi zevāl itdi tebāh
Her vaḫāyi‘ den bu milk’ inşāfdur hışn u hāşin
Her havādişden bu halka dergeh-i sedd cāy-gāh
Maḫbahınuñ sofrasında lāciverdī çinī çarh
Mihr ü mehdür fazlasından iki kurş u çāş-gāh

Şol hümā himmet hümāyūn oldı şeh sāyesine
Bāz olur qonarsa büm-ı şır olur irse rübāh
Eñ kemīne çākerīdür Hüsrev ü Fağfür-ı Çin
Key kemīne bendesidür Kayşer ü Behrām Şāh
Zer nedür bezlin egüp şarrāf ider vezn ü hisāb
Dürr nedür ki cevheri şağış qalır fazlında gāh
Hem zamīr meş‘ alindendür kevākib bir şerer
Hem celāl-i bāğ içinde ne felekdür zerre-gāh
Anca kim bu qubbe-i devvār ider dā‘im devir
Anca kim şekl‘āsmān olur sepīd-geh-i siyāh
İrresün ‘ömr-i günine zerrece şāhuñ halel
Kim sa‘ādet burc içre hāzretidür mihr-i māh
Qıl nazār Firdevsī‘ye kim dā‘īdür ider du‘ā
Şāh-ı Maḥmūd its‘olur Firdevsī‘ye himmet nigāh

Süleymān-nāmenūñ Üç Yüz Elli Birinci Meclisinūñ Zikrindedür

[Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

Ey şeker-efşān olan şāhib-hüner
Hüdhüd ol Belqīs-ı cāndan vir haber
Geçdi Hüsrev çāğı çün Şirīn ile
Şeh Süleymān sözi lāyık dīn ile
Qo Zelīhā birle Yūsuf guşşasın
Oqı Belqīs u Süleymān kışşasın
Bu Süleymān-nāme emşāli kitāb
Dinmedi tāriḥ içinde kām-yāb
Gerçi kim vardur qaşāş içre şaḥīḥ
Şeh Süleymān kışşasın dimiş faşīḥ
Līk bunca cāmi‘ ü aḥbār u pes [H-2b] [K-2b]
Görmedi işitmedi aḥbār u pes
Haqqā minnet işbu tāriḥ-i cedīd
K‘oldı inşā diñleye Ḥan Bāyezīd

K'ol emîrûñ himmetiyle bu kitâb
Söylenüpdür 'âlem içre kâ-m-yâb
Kim cihânda kıla şehden yâd-gâr
K'ide târîh anı devr-i rûzgâr
Hem-çünân Şeh-nâme'le Maħmûd şâh
Yâd olur 'irfân dilinde sâl ü mâh
Bu Süleymân-nâme birle var ümîd
Tâ kıyâmet yâd ola Şeh Bâyezîd
Tâ Süleymân mişli geld'a'zam emîr
Ne Huvâr târîhi mişli ey dilîr
Çün Süleymân'dur nebî mürsel emîn
Kışşası emlaħ durur ğâyet mübîn
K'oldı çâker aña cümle şehriyâr
İns ü cinn ü vaħş u tayr u mûr u mâr
Vir dise devlet aña rabbü'l-'ibâd
Merkeb oldı taħtına getürdi bād
Biñ bir ümmet olup anuñ çâkeri
Yetmiş iki millet oldı 'askeri
Kûh-ı kâfi itdi seyrân bādıla
'Âlemi ma' mûr idüben dādıla
On sekiz biñ 'âlemi ucdan uca
On sekiz yıl içre gezdi ey ğoca
Tâ ki gördi 'âlem içr'ol ğoş nefes
Nüşha içre ekşeri söylendi pes
Anuñ içün oldı çoqlıħ bu kitâb
K'oldı câmi' cümle kışşa kâ-m-yâb
Oldı taşnîf anuñ içün bu risâl
Ħalk-ı 'âlem içr'oķına mâh u sâl
K'âdemi gider cihândan kıalur ad
Fi'lini söyler anuñ biliş ü yâd

Cāhil ise iller içre sögilür
Kāmil ise ad añılur ögilür
Ad Ḥalīl adı gerek kim ögile
Adı Nemrūd adı ol kim sögile
Cehd idüben eylügenle ço nişān
Tā hūnerle yād ide her dürr-fişān
Furşat elde var iken söyle sözüñ
Dem kelegi mevt eli yuma gözün
Çün şeker güftārsın raṭbū'l-lisān
Hemçü süsen olmağıl beste-zebān
Gonca-veş gül olma ammā beste-dil
Çün benefsec olma saqın ḥaste-dil
Ço cihān guşşasın ey dil-şād ol
Dehr-i ğamdan serv ü veş āzād ol
Çünkü 'ālem içre yok bildün şebāt
Gör ğanīmet 'ömrüñi varken ḥayāt
Nuṭqa gel aç dürc-i gevher-bāri sen
Söz dürin şaç işbu dehre bārī sen
Söz derindendür ḥazīneñ çün tolu
Kes ṭama' 'ālem zerinden ey ulu
Söz güherdür gūş idenler cevheri
Güheri fark eyleyendür cevheri
La' l-i tācir ḥarc idincek döñe devr
Genci artar ṭab'ı dil kim döñe devr
Dürr gözetme 'ārif ol gerdün elin
Çekme ḳahrı öpeyin her dūn elin
Ṭutki yıgduñ mālı çün Ḳārūn genc
Nef' ne ki elden gidüben ḳala renc
Genci yığan cāhil ider ḥādīşe
Cehli buña mālı ḳor ol vārişe [H-3a] [K-3a]

Cehle uyup māl yıǵup olma ḥabīs
Kāmīl iseñ söylegil aḥsen ḥadīs
Olmaz ol ki sözi qalır yād-gār
K’ol du‘ ādan yād olur leyl ü nehār
Olmadı Şeyḥi Nizāmī diridür
Kim diseñ söz ehli olmaz yiridür
Ḥaqq’a minnet kıldı sözüñ yādigār
Kim Süleymān-nām’ okıyan yād ider
Ḥaqq te‘ ālā rahmet itsün hem añā
Luṭf idüp Firdevsī’i ḥayrla añā
Diñle imdi kışsa nedür kām-yāb
Söyleyem yetmiş birinci cild kitāb
Qoyalum imdi zemāne ğuşşasın
Söyleyelim Şeh Süleymān kışşasın
Güş iderseñ bu ‘ acāyibden ḥaber
Vir şalāvāt Muştafā’ya nām-ver

Qışsa-i Sām-süvār

Loqmān-ı Şādık ol ḥakīm-i ḥazık kavlince aşḥāb u taḥkik ve erbāb u telkik ve evliyā-yı daḳāyık ve eşdikā-yı ḥakāyık şahih hikāyet iderler ki ve Eflaṭun-ı İlāhī ol zü-fünün-ı nık ḥāhī naḳlince şarrāfān-ı cevāhir-i zerāfet ve zevvāfān-ı a‘ rāf-ı feşāḥat eyle rivāyet iderler ki bizüm kışşamız yetmişinci mücelled kitābda üç yüz elli matla‘ -ı dāsitān ve meclis-i bābda şol arada qalmışdı ki Süleymān Peyğamber ‘aleyhi’s-selām şeddād u daḥmesin açup teferrüc kılup yine tılsımātların düzedüp devletle Şām şehrine gelüp qarār itmişdi. Ve cinniler perriler serhengleri div ‘ ifrit serneferleri niçe yüz biñ div cin ve perīyle periler sultānı Hümāyün Şāh ‘ askeri cem‘ olup cezāre-i Ḥālīdāt’a varup Mihrān-ı Ekber qal‘ asını ve şehrini ve taşını toprağını ve bağ u bağçelerinüñ ağaçlarını yapraklarını giceyle cemī‘ ‘ askerini at ve fil ve gergedan erini ve çadırlarını otaqları yataqları birle yirlerinden qapup getürdiler. Şām şehrinüñ cānib-i şarkīsine getürdüklerin şubḥ olunca qal‘ asın şehrin yapduqların ve şehrden ırak yirde çadırların qurup çādurlu çadırına sipāhilerin yatırdup ve bağ u bağçelerini ‘ ale’t-tertīb düzedüp ağaçların diküp reyḥānların eküp dolapları kıyuların qazup ḥavzaların yapup merkeblerin qoşup şuları çekdirüp ma‘ a’l-kışşā yetmişinci cildüñ āḥirinde ki temām tafşil birle söylenmişdür. Hizmeti temām yirine iletüp daḥı gelüp Āşaf bin Berḥiyā’ya temām aşlı birle hikāyet ki itdiler, Āşaf bin Berḥiyā işidüp taḥşin

kılıp andan perriler sultānı Hümāyūn Şāh ile cemī' insān u melikleriyle ve cinniler serhengleriyle Loqmān-ı Hekīm ile Evyāser Peygamber ve Nāşen Peygamber ile 'aleyhime's-selām ve Mışr Sultānı [H-3b] [K-3b] Celāle'd-din ile ve 'Acem Sultānı Keykāvus ile ve Tūrān meliki Afrāsyāb ile 'Amālika Sultānı Sührāb Şāh ile ma'a'l-kışşa insān melikleriyle ve cin serhenglerin alup şubh-dem Süleymān nazarına geldi. Süleymān dağı ol gice tā şubh olunca Hākk'a 'ibādet iderdi, zīrā ki 'ādet-i Süleymān buydı. Her gice tā şubha dek kıyım şubhdan ađşāma dek şāyim idi ammā ki ittifāk şöyle vākı' oldu. Şām şehrinde iki üstād nāy-zen ve rebābcı vardı. Anuñ bigi üstādlar idi ki nāye dem virüp şadā itdürse müsīkī yār-ı hacil olup zühre-i zehrā felekde hayrete varurdu ve ins ü cinden güş iden cismine 'İsā-nefes dem cān bağışlardı. **Nazm:**

[Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilün]

Nāy ile anlar çalardı çün rebāb

Güş iden cān inler idi çün dolāb

Her şadānuñ sırrı var tağkik bil

Kim hağikat ehli bilür kām-yāb

Dāsītān-ı Nāy-ı Rebāb ve Kāziyye-i Ađvāl-i Ūst Der-Hāđikat-i Hāl

Nesr: Hākīm kavlince kaçan ki Süleymān hazreti 'aleyhi's-selām Şām şehrinde ki mütemekkin oldu. Ol nāy-zenler rebābcılar istediler ki Süleymān hazretinüñ nazarında rebāb ve nāy çalalar ve in'am ve ihsānın alalar. Ammā ki her kime ki danışdılsa cevāb virdiler ki "Süleymān mürsel peygamberdür lehv āletin diñlemez" diyüp men' itdiler. Āđir bu nāy-zenler rebābcılar dergāh-ı Süleymān'a yol bulamayınca 'ākıbet anı fikr itdiler ki çin seher-gāh bir yire varup Süleymān otağına yağın yirde nāy ve rebāb çala. Pes ol gice içinde nāyların rebābların ellü eline alup çaldılar. Süleymān hazreti namāzdan niyāzdan fāriğ olduğdan soñra kulağını nāy rebāb şadāsına dutup diñledi. Āşaf bin Berđiyā dağı ins ü cin serhengleriyle Süleymān dergāhına³ varup halvet-i hāşdan içerü girüp selām virüp eyitdi: "Yā nebīya'llāh küllü lehvün ĥarāmün⁴ mūcibince nāy rebāb dağı lehvdendür n' için bu nāy rebāb-zenleri men' itmezsün ki sarāyın taşrasında nāyla rebāb çalalar." Süleymān eyitdi: "Yā Āşaf rāst dirsın ki lehv ü tarab ĥarāmdur. Velī bizüm bu dem nāyla rebābcıyı def' itmedüğümeze sebep bu ki murādımız anuñ şavtın diñleyüp müşerref olmağ degül velī kāl yüzinden degül hāl yüzinden rebāb u nāy çarđ elinden şikāyet ider sırrına muğtali' oldum hāl diliyle şikāyet nāyı rebābı güş kıldum" diyicek Āşaf bin Berđiyā eyitdi ki: "Yā nebīya'llāh luđfuñuzdan [K-4a] bu sırruñ hağikatine bizi muğtali' eyle"

³ Dergāhına] -H.

⁴ (Allah'ı) unutturacak olan bütün zevk ve sefa haramdır.

diyicek Süleymān [H-4a] Peyğamber eyitdi ki: “Yā Āşaf bu seher ki tefekkür ‘ālemine vardum. Bunlaruñ ser-encāmın fikr idüp neyistāndan cüdā düşdüklerine şikāyetlerine muṭṭali‘ oldum. Nāyuñ nālesi sırrına vuḳūf buldum. Şöyle ki nāyı nāyistāndan cüdā düşdüğine zārī vü efgān ider ve rebāb daḫı felegüñ ḳahrından ve ğurbetden ve firākdan vaṭandan cüdā düşdüğinden ötürü her birisi hemçün ğarībān gibi zār nizār girye-i nevḫa ḳılurlar. Egerçi ki nāy rüzgārdan şikāyet ve neyistāndan kesilüp vaṭandan cüdā düşdüğine sīnesin şerḫa şerḫa ḳılup dil-şikeste vü zār-ı hasta ḫikāyet idüp inler. Ammā ki rebāb vaṭan-ı ezeliiden ki cüdā düşmişdür. Niteki rebāb dört ḫarfdür iki bā ve bir elif ve bir rādur pes çār ḫurūf gibi rebāb daḫı dört nesneden terkibdür. Bir şınıfı postdur ya‘ nī balıḳ ḳurşağıdır ve bir şınıfı daḫı at ḳılıdır ve bir şınıfı daḫı āhendür ve bir şınıfı daḫı çübdur ya‘ nī ağacdur pes bu dört daḫı kendi cinsinden cüdā düşdüğüne ve her birisi evvelki dereceden bu mertebeye ve bu maḳāma geldigine nāle vü zārī ider. Nāydan ziyāde firāk çeküp inleşür dükelişi isti‘ āredür. Mecāz yüzinden degül ḫaḳīḳat yüzinden nazār itseñ nāle vü efgān zārī oldur ki ḳadīmden ‘ilm-i ledünden çün bu şüret içine geldiler. Ya‘ nī ki ‘ālem-i ḳadīmden bu şüret-i fānīyye kim geldiler. Cüdālıḳdan firāḳlıḳdan inleşürler ki ma‘ nīde sāni‘ üñ vişālinden cüdā düşüp şun‘ şüretinde firāḳa düşdük diyü inleşürler ki şimdiki ḫālde ol vişāl itmediği ‘ālem-i ḳadīmde vardı anı ṭaleb iderler. Bu muḳaddimedden ṭaleb maḳşūd u ğaraż olınan oldur ğarażı aşlı bu kim nāydan ve rebābdan ‘ aşıḳlar ve ṭaliblerdür ki ‘ ahd ü elest içinde cemī‘ - i ervāḫ-ı pāk muḫaddiṣ-i ḫazret-i ḫaḳ içindeki *ve hüm ledeynā muḫḫarūn*⁵ çünki *bi-emri ihbiṭū* ol ‘ālemden bu ‘āleme kim geldiler bunda elem çekdiler. Hem-çünān ol ‘ aşıḳlar ve ṭalibler gibi nāy daḫı ve rebāb daḫı firāk çeküp inlerler ve efgān iderler. Anlaruñ ḳadīm vaṭanların ṭaleb iderler ve ḫāl diliyle ol vaṭan-ı ezeliñüñ ḫüblüĝin ve dil viren dil-rübālarinuñ maḫbübüĝin ve ittişālın vişālın ve ḫabībüñ Ka‘ be-i kūyın añup daḫı felegüñ şiddetiyle rüzgāruñ nekbetiyle cüdā düşdüklerine ḫālden ḫāle ḳālden ḳāle geldükleri ecilden zārī ḳılup inleşürler, bī-ḳarār olup efgān iderler. Zīrā ki *ḫubbū’l-vaṭan mine’l-īmān*⁷ mücibince be-her-ḫāl vaṭan [K-4b] muḫabbetden muḫabbetde imāndandır. Egerçi ki her kişi eger ḫayvān ve ger insān tā ḫattā kim kesegenden ya‘ nī sıçandan geriye nesne yoḳdur ki [H-4b] cemī‘ nesnenüñ etini kelb yir illā ki sıçan etin yimez. Pes ol daḫı ḫayvānlıĝınca çetüñ düşmeni yidiĝin bilür ininde zaḫīre irgür zevādesi ḳaydın görür ve düşmānından ihtirāz ḳılur ve yabana çıkup seyr itse yine ḳaçup sıĝınacaḳ yiri inçegizdür. Pes rebābuñ ki ḳılı⁸ at ḳılıdır at ḫayvānlıĝınca vaṭanın bilmez mi ve ḳarındaĝı yaḳısı ki balıḳ ḳurşağıdır. Balıḳ baḫr içinde seyr itdüĝin unudur mı ve bir daḫı cemī‘ -i cāmīd daḫı ḫāl dilince Allāhü te‘ ālāya tesbīḫ iderler ve bir daḫı bir çübī balta urup bir şaḫş kesse ḫāl

⁵ *Ve onlar nezdimizde hazır olurlar.*

⁶ *Aşağı inme.*

⁷ *Vatan sevgisi imāndan gelir.*

⁸ *Ḳılı] -H.*

dilince zārī zārī inler. Niteki balta toquncaq öter ma‘nide ol inler. Velī anı gözi açuq kişi añlar. Zīrā ki Ehlu’llāh çatında cehelenūñ añlaması zū-fünūn feylesof nazārında bir nā-bālīg oqlancuğa beñzer egerçi kim ağızına bal virseler dimāğına lezzet yitişdügin bilür ammā bal ne nesne yidigin bilmez. Şehd-i fāyık ne nesneden hāşıl olduğunu hiç añlamaz kaçan kim vālidesi bir hūb āvāzla anı avudsa egerçi āvāz sem‘ine yitişür. Ammā bilmez ki bu āvāz iden kimdür ve ne maqāmıdadur ve maqām nedür ve āvāza ğidā-yı rūhānī olduğına sebep nedür ve bir dağı tıflı nā-residenūñ ağızına sükker eksek ol azacuq lezzete aldanur, avınur. Ve illā bilmez ki nebāt u mükerrer ve şekker ü şand nedür ve şamışdan ne vechle hāşıl olur ve şamış şande biter. Pes cehele dağı nemātātı cemādātı görür ve bu cemādāt-ı eşyāya ki nazār kıılır anı bilmezler ki Hāq sūbhānehü ve te‘ālā cemī‘ nesneyi ‘abeş yaratmadı. Her birinde bir hāşşa qodı ve bir inceçük çubcek ki yirden bitmiş ola. Hāl dilince Allāhü te‘ālāya tesbīh iderler. Hattā ki Hāq te‘ālā baña nübūvvet virdigi gün Quds-i Mübārek şahrāsında ‘azametle dīvān qurup oturmuşdum. Muhabbetümi Hāq’dan ğayrdan getürmişdüm.⁹ Saltanat dīvānın tağıtdum dağı seccādemi elüme alup dağı tenhā şahrāya çıkdum. Her yire ki muşallimi şalup namāz kıılmaq istedüm. Hā diliyle dile gelüp eyitdiler ki: “Bizi tabanlayup başma ki Hāq te‘ālā’ya biz dağı hālimüzce tesbīh iderüz. Huşuşan ki her birimüz bir derde dermānuz hāşşiyetümüz menfa‘atümüz¹⁰ dağı var. Zīrā ki ol müsebbibü’l-esbāb her ne kim yaratdı bir sebep için yaratdı.” diyüp [K-5a] bu giyāh cinsi hā dilinden haber viricek qadīd olup qadem başacaq yir bulmadum. **Nazm:**

[Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

Ger şecerdür yā şemerdür her cemādāt-ı giyāh

Dillerince Hālık’ı tesbīh ider olğıl āğāh

Zerre zerr’eczā-yı hāk olur müsebbih bi-ğümān¹¹ [H-5a]

Qatre qatre baħr ider tesbīh-i Hāq olur güvāh

Neşr: Hākīm qavlince Süleymān ‘aleyhi’s-selām böyle diyicek yine Sultān-ı Mışr ile server-i selātinler pehlevān-ı rüy-ı zemīnler su’āl kıılıp eyitdiler: “Yā nebīya’llāh hayvānātuñ ve insānuñ ve şol nesne ki cānludur. Anlaruñ her birisinūñ i‘tikādına göre şol ki insāndur bilürler ki bir bār-ğahuñ bir şāhibi vardur. Velī iki degül birdür. Eger iki kimse dünyā pādişāhları gibi aralarına muhālif düşeydi. Pes Allāh vāhid idigin bilüp mü’min tesbīh-i tehlil ider ammā ki münāfıqın müşrikin arasında nefs-i şeytāniye uyduqları ecilden yetmiş iki dürlü mezāhib ve millet peydā oldu. Ateş-perest ve bād-perest ve put-perest ve hāk-perest mişāli ammā ki

⁹ Getirmişdüm] getirmişdür H.

¹⁰ Menfa‘atümüz] -H.

¹¹ Bu mısraın vezni bozuktur.

hayvānān cinsi arasında mezāhib¹² neydügi bilmez. Anlaruñ ‘aqlı idrākı yođ, hemān hıssı vardur. Pes ‘aceb degüldür anlar dağı Allāhü te‘ālā’ya tesbīh itseler. Nitekim ħurūsuñ řab‘ında řol şonulmuşdur ki her vağtde Allāhü Ekber diyüp Allāh’a tesbīh ider ve řüř-i şekker-şikenı ve bülbül-i şırın-zebāni ve hezār-destāni dağı göreiyoruz ki şumrı gibi şakıyup öterler. Allāh’a tesbīh iderler. Niteki řumrınuñ ba‘zısı āh n’idem dost diyüp öter ve ba‘zı dağı yā Kerīm yā Raĥīm diyüp tesbīh kıilup Allāhü te‘ālā’ya niyāz iderler ve ammā ki cemādāt ya‘nı řecerāt řemerāt ve řacerāt ve bir dağı bād, āteř, āb, ĥāk ve nebātāt fi‘l-cümle řol nesnenüñ ki cāni yoğdur ve ağzı burnı ve idrākı yoğdur. Ne şüretten Ĥađ te‘ālāya tesbīh iderler. ‘Ale‘l-ĥuřuř ki bu nāysa bir řuru şamışdur ki pāre pāre olduğı ecilden bir bütün yirini üstādlar nāy düzmişler ve bir dağı bu rebābuñ vardur. Ĥarnı balığ derisi yağısı ve āvāze viren at kıılı bunlaruñ ĥayātı gitmişdür. At ĥayātta ĥayvānken fehm-i lisāni ve rüĥ-ı bedeni ĥayātta iken Allāh te‘ālāya tesbīh itse ‘aceb degül ve ammā ki bu řuru kııldan ne āvāze gele anuñ řadāsından tesbīh añlana ve bir dağı rebābuñ yağısı balığ şurşağıdır. Balığ dağı ĥayātta ĥayvānken mekāni [K-5b] baĥr-ı ‘Ummān ve ĥayātına dirlik meded virici āb-ı revān iken Ĥallāk-ı ‘ālemi ve Rezzāk-ı a‘zamı zıkr itse ‘aceb degül. Yūnus Peyđamber balığı gibi bundan ‘aceb sır budur ki rebābuñ bir cinsi çübdür ki şurmuş bıcağla kesilmiş ve dürüdüñüz elinden çıkmış dıraĥt pāresidür. Andan nice Ĥađđ’a tesbīh itmek gelür. Ĥuřuřan ki bir şınıf demirdür ĥiç pülāddan ve şaştan şatı demürden söz řavt gele mi ve Rabbanı [H-5b] bilüp tesbīh kıılmağa iđdām kııla mı **Nazm:**

[Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

Cāni¹³ yoğ ki zinde ola ‘aqlı yoğ ide fikir

Pes ne şüretten Ĥađ’ı tesbīh idüp kııla zıkr

Cāmidüñ yoğ cāni ağzı ‘aqlı dāli dağı

Pes neden evrād oğur müşkil degül mi bu emir

Neř: Ĥakīm şavlince Mış Sultāni Celāle’d-dīn ile emīr ü vüzerā böyle diyicek Süleymān ĥazretine yine cevāb virüp eyitdi ki: “Āgāh oluñ ki cümle eřyā zerrātdan zemīnde āsmānda müsebbih-i ĥađdur. Allāhü te‘ālāya cemī‘-i eřyā-yı zerrāt cemādāt řacerāt řemerāt řecerāt tā ĥattā ki beriyye içindeki řum kıir ve baĥr-ı ‘Ummān’uñ ve cemī‘ řularuñ řařarāt ve eczāyı ĥākla yiryüzinde biten nebātāt nağır-i kıřmīr ĥayvān¹⁴ insān ve ĥayr-ı insān gibi ĥāl dilince Allāhü te‘ālāya tesbīh iderler. Ĥavlehü Te‘ālā *ve in min řey’in illā yüsebbihu bi-ĥamdihı*¹⁵. Ve çünki dükeli eřyā ĥāl dilince Allāh’a tesbīh idüp müsebbih-i ĥađ oldukları zāhir ma‘lūm oluncağ pes

¹² Mezāhib] mezheb H.

¹³ Cāni] cān H.

¹⁴ Ĥayvān] ĥayvānāt H.

¹⁵ *Yedi gök, yer ve bunların içinde bulunanlar Allah’ı tesbih ederler. Her şey O’nu hamd ile tesbih eder. Ancak, siz onların tesbihlerini anlamazsınız. O, halimdir (hemen cezalandırmaz, mühlet verir) çok bağışlayandır (İsrā 4).*

nāy ve rebāb n' için itmeye ki anuñ dağı her pāresi bir şey' dendür. Pes gerekdür rebāb dağı müsebbih-i haq ola ve hem müsebbihdür. Bizüm ma' lümumuzdur ki ehl-i dil rebābuñ tesbihin işidürler hāl yüzinden ammā ki ehl-i küll kāl yüzinden ve rebābuñ lehvin fikr iderler. Bu taqrir içindeki bu cemī' i göze görünen eşyā-yı 'ālem ki vardur ki Haqq te' ālanuñ nūr-ı pertevinle uçarlar. Kavlehü Te' ālā *Allāhü nūru's-semāvātı ve'l-arz*¹⁶ mücibince 'ālem-i haqikat içinde Haqq'dan gayrı hod hiç nesne yokdur. Kim dükeli 'ālem oldur mubaşşır-ı ehl-i dil gerekdür, göre. Zīrā ki ten göziyle görünemez, illā ki cān göziyle görünür. Zīrā ki ol '*ālemü's-sırrı ve'l-ḥafıyyāt*¹⁷ Allāhü vāḥiddür istemedigi ehl-i kāl sırrına muṭṭālī' ola illā ki ehl-i hāl sülūkla muṭṭālī' oldılar. Ḥattā ki Ehlu'llāh katında bu nesne keşf-i ḳubūr gibi mertebe-i çārümdür ma' a-hazā görmez misin ki ḥükemā-yı müteḳaddimin Şeddād İbn-i 'Ād'uñ yapduğı cennet mişālī şehir-i zerrin ṭılsımātla ḥalk gözinden [K-6a] pinhān itmişlerdür. Kimesne göremez ḥuşuşan bir şehri mu'azzamdur ki tül-i 'arzı dört fersengdür. Bu miḳdār yeri Mısr, Şām, Yemen, Ṭayif arasında iken arayup bulmazlar ki la' l-i¹⁸ cevāhirinden alup zabt ideler. Ben Süleymānlıgımca görüp bulmadum ve yine ḥalk gözinden ṭılsımātla pinhān itmişler." **Naẓm:**

[Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]

Şehr-i zerrin yapmış iken Şāh-ı Şeddād'ı şedid

Ṭılsımāt bağıladı üstād itdi gözden nā-bedid

Pes 'aceb mi Haqq te' ālā her göze göstermese

Sırrını itse ḥafı bilmemek için her 'abid [H-6a]

Neşr: Haqim ḳavlince Süleymān '*aleyhi's-selām* böyle diyicek ins ü cin serhengleri ta' accüb itdiler. Belki ekşer cühelāsı şek tutdılar ammā ki Nāşen Peygamber ve Kāz Peygamber ve Evyāşer Peygamber ve Loḳmān Haqim ve Āşaf bin¹⁹ Berḥiyā ve ḥāzır olan enbiyā ve vilāyete ḳadem başmış evliyā, etḳiyā, aşfiyā, müzekkī şehādet ḳılıp eyitdiler ki: "Ḥāzret-i Süleymān'uñ didigi vāḳı' dur ki her zerrede Haq sübhānehü ve te' ālā on sekiz biñ 'ālemi gizlemiştir. Zerre kim ḳoruda vaşf olundu. Ḥaşḥāş miḳdārınca olana dirler ve deñizde ḳatre diyü yağmuruñ ḳatresine dirler. Ammā ki İdrīs Peygamber ḳavlince ḳatrenüñ miḳdārı ḥālil-i 'ades miḳdārıdır ve lākin nem didikleri bir neşv ü nemādur ki hemçü ḥaşḥāş miḳdār şucıgaz ola ammā ki ehl-i hendese katında ḳatre incinüñ ḥürdası miḳdārındadır. Zīrā ki şadef ağzında incü ḳatarāt-ı nisāndan ḥāşıl olur. Bu sözden maḳşūd u ḡaraż bu ki ḳatrenüñ ve zerrenüñ miḳdārı ma' lümüñuz ola. Ammā ki Ehlu'llāh katında bir zerre bir buḡdāy dānesinüñ biñ bölüğünde ya yedi biñ

¹⁶ *Allah, göklerin ve yerin nûrudur (Nûr 35).*

¹⁷ *Ey sır ve gizlilikleri bilen.*

¹⁸ [La' l-i] –H.

¹⁹ [Bin] ibn H.

bölüğünde bir bölügidür. Meşelâ fi'l-cümle haber-dâr ol her zerrede Hâk sübhânehü ve te'âlâ niçe biñ 'ulüm ve asma ve ma'ârif pinhân eyledi. Dilemez kim âşikâre ola dilemez kim şöyle pinhânda kıla ferdâ bir zerreden evvel mütebâtır olan üç nesnedür. Ya on ya yüz ya biñ tâ yüz biñe varınca ol üç nedür kim fehm olunup ol zerreden anlanur. Kâretu'llâh, hikmetu'llâh, kudretu'llâh on on nedür fıtratu'llâh, hikmetu'llâh, kudretu'llâh, irâdetu'llâh, meşyetu'llâh, şan'atu'llâh, şıbgatu'llâh, şerî'atu'llâh, tarîkatu'llâh, haqîkatu'llâh, nûru'llâh, vechu'llâh yâ vaḥdetu'llâh, feyzu'llâh, cüdu'llâh, nübüvvetu'llâh, risâletu'llâh, vilâyetu'llâh, muḥabbetu'llâh, 'ışku'llâh, maḥvu'llâh, ceyḥu'llâh, raḥmetu'llâh, ğarḫu'llâh, ḥarekatu'llâh, 'ilmu'llâh, 'aynu'llâh, 'avnu'llâh, naşru'llâh, ḥısâbu'llâh, kelâmu'llâh, celâlu'llâh, cemâlu'llâh, nüḫatu'llâh, ekremu'llâh, kıyâmetu'llâh, [K-6b] cennetu'llâh, şalâtu'llâh, vaşlu'llâh, 'inâyetu'llâh ekşer kıyâmete dek bir zerrenüñ sırrı ve ḥâlî dinilse dükenmez zîrâ ki bî-pâyândur. Ehlu'llâh katında 'ayândur artuḫ söylemege²⁰ destür yoḫdur, edebdür. *Edebnî²¹ Rabbî fe aḥsen te'diybî²²* sırrından ki haber-dâr ol daḫı ey 'ârif qarındaş 'ibâdetu'llâhınuñ bir zerre remzinden haber-dâr ol fikr eyle nite kim Hâk te'âlâ buyurmışdur. *Elem tera en-nallâhe yüsebbiḫu lehu mâ fi's-semâvâti ve'l-arzı ve't-tayru şâffâtin küllün kad'alime şalâvâtehu ve tesbîhhü va'llâhü 'alîmün bimâ yef'alün [H-6b] ve lil'lâhi mülkü's-semâvâti ve'l-arz ve ilâ'llâhil maşîr.*²³ Zîrâ ki 'ulüm-ı Qur'an'a pâyân yoḫdur. Her zerrenüñ ve on sekiz biñ 'âlemüñ Allâhü te'âlâya 'ibâdeti ve tã'atı ve şalâvâtı ve tesbîḫi ve şenâsı ve du'âsı vardur. Kaderlü kaderince bir an 'ibâdet-i tã'atdan ḥâlî degıldür. Ma'bûd-ı 'ubüdiyyetinde müstağraqlardu eger bir zerreyi ayırsaq ol kadar ḥamd ü şenâ ve tesbîḫ ü du'â ve şalâvât u kebîriyâ vardur. Ḥadde ḥisâba kâbil degıldür. Semâvât ve arzın ve mâ-fî-hâ **ARAPÇA İBARE** cümlesi Allâh'a 'âbid ü sâcid muḫî' ü münkâddur. Kavlehü Te'âlâ “*ve in min şey'in illâ yüsebbiḫu bi-ḥamdihı ve lâkin lâ tefḫahün tesbîḫahüm*”²⁴ bu sırr-ı naşş-ı kâḫı' dur ve burhân-ı sâtı' dur. Zîrâ bu mevcudât mezâhir-i ḥaḫdur ve mecâmi' -i müstecmi' -i esmâ vü şıfâtdur ve her bir zerrenüñ 'ibâdet-i şalâvâtı ve tesbîḫu'llâhı Hâk te'âlâ'ya nice oldıḫın Ḥazret-i Süleymân buyurduḫı gibi zıkr ider. Söz söz uzar ve sırruñ 'aḫlıñuz bu sırrı idrâk idemez. Zîrâ ki ser-cümle göz server ü selâtındur ve ehl-i kâldür. Ehl-i ḥâl gerekdür ki bu sırta vâḫıf ola.” **Nazm:**

[Fâ' ilâtün/Fâ' ilâtün/Fâ' ilâtün/Fâ' ilün]

²⁰ Söylemege] söyleme ki H.

²¹ Metinde Arapça ibarenin başı ve sonu yanlış yazılmıştır, bu tarafımızca düzeltilmiştir.

²² Rabbim beni edeblendirdi, güzel bir edeble edeblendirdi (Hadis-i Şerif).

²³ Göklere ve yeryüzünde bulunan kimselerle, sıra sıra (kanat çıparak uçan) kuşların Allah'ı tesbih ettiğini görmez misin? Her biri duasını ve tesbihini kesin olarak bilmektedir. Allah, onların yapmakta olduğu şeyleri hakkıyla bilendir. Göğlerin ve yerin hükümlerini Allah'ındır. Dönüş de ancak Allah'adır (Nûr 41-42).

²⁴ Yedi gök, yer ve bunların içinde bulunanlar Allah'ı tesbih ederler. Her şey O'nu hamd ile tesbih eder. Ancak, siz onların tesbihlerini anlamazsınız. O, halimdir (hemen cezalandırmaz, mühlet verir) çok bağışlayandır (İsrâ 44).

K'ışbu sırra vâkıf olan sâlikândur ehl-i hâl
Yoqsa dünyâ ehli sırra vâkıf olmağ key muhâl
İsâ kıdrin har bile mi Mūsâ 'izzin Şāmırî
Degme hâcı cân göziyle göre mi nūr-ı celâl

Nesr: Hâkîm kavlınce hâzır olan enbiyâ Loqmân-ı Hâkîm ile Āşaf bin Berhîyâ 'aleyhi's-selâm böyle diyicek ins ü cin dilâverleri yetmiş iki millet serverleri taḥkîk bildiler ki cümle eşyânuñ hâl dilince tesbîhi varmış. Pes rebâb ve nây daḥı cümle-i eşyâdandır. Hâl yüzinden Allâhü te'âlâyâ celle celâlühü tesbîh iderler. Andan bu ins ü cin melikleri yüz Süleymân ḥazretine tutup eyitdiler ki: "Yâ nebîya'llâh kemâl-i luḥfuñdan beyân eyle kim bu çalınan [K-7a] nây ki zâhir yüzden kim inleyüp fiğân ider. Bâḥmından ḥaber vir ki ne dimek ister diñleyelüm ve daḥı bu rebâb âlet-i lehvidür. Bunlaruñ kâl yüzinden degül hâl yüzünden girye vü zârîsi ne dimekdür bilmedüğümüz ğalaḥdan ve sehvidendür ve 'aqlumuz kuşurındandır. Luḥf idüp beyân eyle."

Nazm:

[Fâ' ilâtün/Fâ' ilatün/Fâ' ilün]
Luḥf idüp eyle beyân diñleyelüm
Sırr-ı ḥâkḫı neyse pes añlayalum
Bilmedüğün ehl-i dil bilmek gerek
Di ki 'ibret aluben tañlayalum

Nesr:[H-7a] Hâkîm kavlınce insân melikleri ve cinnîler serhengleri ve yetmiş iki millet 'ukalâsı ve yüz yigirmi dört dürlü maḥlûkât 'uḫalâsı bu vech ile su'âl idicek Ḥazret-i Süleymân 'aleyhi's-selâm cevâb virüp eyitdi ki: "Yâ server-i selâḥinler āğâḥ oluñ ki bu nây-zen ki nâyın ağızına alup dem urup çalar. Hâl dilince zârılık kırup eydür ki ey men nâyüñ âvâzını ğuş idenler dünyâ saltanatına ğarra olup şiddet-i rüzğaruñ ve nekbet-i çarḥ-ı ğaddâruñ ğadrını keydini ferâmüş idenler 'iş u 'işretler idüp sâ'at-i şerîfi ğüdenler men nâyüñ meclisi şem'ine cem' olup ğelüp ğidenler ğaflet uyqusından ğöz açup bîdâr oluñ benüm hâlümünden hâl yüzünden naḫar kırup ḥaber-dâr oluñ ki menüm inledüğüm vaḫan-ı ezeli firâḫından ve ğerdiş-i felegüñ ğâdrından sâkin olmak iştiyâkıñdan benüm şerḫa şerḫa sînemi naçâr felek tîr ile toğartmışdur ki men bâğ-ı neyistânda ırmağ-ı şekeristânda bitmiş idim. Ḳadd ü bâlâ çeküp baş hevâyâ ğaldurup bir niçe kat felege yitmiş idüm. Yapraklarum Ḥızr-ı muşallîsi ğibi neyistân ırmağına sâye şalardı. Āb-ı revân kenârında şimşâd şanevber nârdan turunc ve nârinç ğül-i ğül-nâr bitmiş idi. Sünbül, fülful, çaranfül, nesteren, ergüvân, zeymurân yiryüzün örtmiş idi. Envâ'-ı reyâḥinle rüy-ı zemîn tolmışdı ve her ağaç ḫalında ve her reyḫân buḫağında kuşlar faşîḫler ḫüb âvâzlar birle

ötüşürlerdi, birbirine āheng tutuşurlardı ve hāl dilince “*yüsebbihu li’llāhi māfi’s-semāvāti ve mā fi’l-arz*”²⁵ mücibince Hakk’a tesbîh iderlerdi.” **Nazm:**

[*Fā’ ilātün/Fā’ ilātün/Fā’ ilün*]

Bülbül ü turrâc u tûṭî kumrı pes

Şad hezâr destân okur şîrîn nefes

Dillerince Hakk’a tesbîh eyleyüp

Ötüşürd’elhân kı lup bîş ü pes

Qışsa-i Sām-süvâr ve Ceng Kerden-i Cezîre-i Mülükân ve Diden-i ‘Acāyibhâ

Hükemâ kavlince Süleymân hazreti [K-7b] ‘*aleyhi’s-selâm*’ çin seherde Âşaf bin Berhîyâ ile ve server-i selâṭinlerle halvet-i hâşşında oturup nâyla rebâbuñ kâl ü kâlinden kâl yüzünden degül rumüz u sırr-ı hâlinden ma’ ârif söyleşmekde ammâ ki bizüm kışşamız ez ân cânib Nerrimân oğlu Sām-süvâr’a geldük. Nite kim çünkü Fûrak Şâh cezîresinde gemilere binüp halife-i Süleymân İlyâv Şâh ile ve cem’ olan sipâhla bir niçe gün ki gitdiler, ‘âkıbet gelüp bir cezîreye çıktılar. Gördiler ki [H-7b] bir kühistân kullesinde kadîmü’z-zemândan qalmış vîrâneler var. Pes gemileri kenâre sürüp qorıya çıkup ‘ammü-yı Süleymân için taht kırdılar. Sipâhî dağı gemileri limana çeküp hayme ve har-gâhlar kırup yimeklenüp şulanup ol gice anda ârâm idüp şubḥ-dem yirlerinden kırup İlyâv Şâh ile Sām-süvâr ‘Arab u ‘Arabâ etkiyâlarıyla pāk şudan vuzü alup Hâlık’a ‘ibâdet kı lup vird okıyup andan şafra-şiken yiyüp İlyâv Şâh buyurdu. Sām-süvâr ile birkaç dilâverler bilesince süvâr olup bu vîrân cezîreyi seyrân itmege bilebindiler gün kubbeye-i felege dikilince gitdiler bir vîrân şehre irdiler, bir ‘âlî kubbeye gördiler, yaqîn iricek İlyâv Şâh emr itdi. Benî İsrâ’îl serverleriyle bu vîrân şehriñ qapusına gelüp nazar idüp gördiler ki kadîmden qalmış bir şehri yir yir harâbe varmış, ser-cümlesi ruḥâmî mermerlerden yapılmış. Şems maṭla’ına qarşu qapusu var idi. Kemer birbiri içinde qavs-i kızaḥdan nişân virür. Bu yedi kemerüñ vasaṭında çâr rükn bir dâr çatmışlar iki qanadlu bir qapu itmişler. Çinî pülâddan âyîneleyin içinde yüz görünür. Andan Çinî pülâd qapuya miḥ ve mismâr yirine sîm ü zer uruntmışlar zînet için İlyâv Şâh ol mu’ teber qapuyı mülevven yaputu göricek teferrüc kıldı. Andan Dehdehe-i ‘Ayyâr’a eyitdi: “Ey server-i tarrâr di bu qapunuñ inin özünün ölç görelüm bize dağı Hakk ‘ömr virirse buncılayın yapu yapavüz” didi. Andan Tarrâr dağı kemendiyle özünün ve kademiyle inin ölçdi. Altmış altı qulaç özünü yüz yigirmi qadem ini kıldı. Andan Süleymân ‘ammisi ya’nî İlyâ bin İşâ benî İsrâ’îl serverleriyle on iki sıbṭuñ mübârizleriyle dağme qapusından içeri girdiler dağme içine nazar kıldılar, gördiler. Nite yüz yetmiş yedi

²⁵Göklerdeki ve yerdeki her şey, mülkün sahibi, mukaddes, mutlak güç sahibi, hüküm ve hikmet sahibi olan Allah’ı tespih eder (Cuma 1).

‘amūd üzerine bir ‘acāyib mu‘teber k̄ubbe bağlamışlar. Şöyle kim t̄āḳ-i keyvāndan nişān virür. Andan ol k̄ubbenüñ içre ḳāyim nāyim lācīverdle müzeyyen ü muraşsa‘ naḳş yazmışlar ve aşağa ferşini daḳı [K-8a] ruḳāmīden ḳılmışlar. Dürlü dürlü şan‘atlarla andan ol k̄ubbenüñ orta yirinde yedi dürlü ma‘denden bir mu‘teber taḫt ḳurmuşlar. Çinī pūlāddan bir tabut t̄urur özini yitmiş erişin ola ve daḳı tabutuñ başı ḳatında s̄āz u seleb cebe vü cevşen aşılı t̄urur. Bir altın levḫ bile andan şāh-ı cihān buyurdı. Dehdehe-i ‘Ayyār ol muraşsa‘ levḫi aşılı yirinden indirüp İlyāv Şāh eline virdi. Şāh daḳı levḫe nazar ḳıldı. [H-8a] Gördi kim bir yüzinde bir balıḳ yazmışlar. Balıḳ üzre bir ādem şeklin naḳş ḳılmışlar bir elin sīnesine urmuş bir elinde cām t̄utmuş yüz ḳarşu t̄utup durmuş ve bir yüzinde daḳı otuz iki satır yazı yazmışlar, ḫūb rūşen ḳazmışlar. Andan şāh levḫi Cālīnūs Ḥakīm’üñ eline virdi. Cālīnūs daḳı levḫi eline alup nazar ḳılıp eydür: “Ey Şāh benī İsrā’īl bu levḫüñ bir yüzinde kim balıḳ taşvīrin yazmışlar Ḥūt burcına işāretdür. Cām t̄utmuş Müşterī yıldızına işāretdür. Ya‘nī dimekdür kim bu yazuyı bu levḫa Müşterī devrinüñ āhirinde yazılmışdur” didi. Daḳı ol yazuyı oḳudu dimiş kim: “Ey bunda gelen bu ḫaḫı oḳuyan bilen saña ma‘lūm olsun kim bir zemānda ben daḳı bir şāh idüm aduma Zāl-i Ekber dirlerdi. Ey niçeler ni‘metüm yirlerdi. Adum bellü yedi ‘ālem içinde erligim meşhūrdı. Adıyla serverligim eḳālīm-i seb‘ayı t̄utmuşdı. Ey niçe şehlerden fil ü at ütmişdüm. Hiç cihānda baña bir kimse t̄urmadı. Yüz be yüz erligle ḳılıc urmadı. Kūh-ı Elburz’a gürz-i girān urursam ey yār ḫurd olurdu ḫarbuma t̄urmazdı. Pāyidār bir sūñü alsam elüme hemān ejdehālar ḳan ḳaşanurdu. Revān oḳlarımıñ peykāni ecel peyki idi. Cenk içinde na‘ra ursam añsuzın niceler fil ü atdan düşerlerdi. Yüzün ‘āḳıbetü’l-emr ecel irüp gör neyledi tācı taḫtum²⁶ elümden alup şehrüm vīrān eyledi, cānumı alup tenümi yire şalup baña emān virmede. Leşkerimüñ yardımından daḳı dermān irmedi. Ey saltanat da‘vāsın iden şāhib-ḳırānlar ḳıḡırın izleyü giden seni daḳı birkaç gün ḫoşca t̄utar soñra elüñ alup taḫtuñdan yabāna atar niçe biñ yıl ḫükümet daḳı idesin derd ü miḫnet ḫāşıl idüp ḡuşşayla gidesin çok yaşayanlar şanma kim cihāni t̄utar ‘āḳıbet bir gün ecel peyki yiter elümi [K-8b] unutmaḡıl ‘ömrüñe maḡrūr olup t̄ayanmaḡıl kim cihān bī-şebātdur.” **Nazm:**

[Fā’ ilātün/Fā’ ilātün/Fā’ ilātün/Fā’ ilün]

Ġarra olma ‘ömrüñe kim t̄iz geḫer leyl ü nehār

Kim degildür bir ḳarāra işbu ‘ömri rūzgār

Zāl-i Kübrā eyle diyüp tārīhin itmiş temām

Diñle imdi ḳışşa nedür vir şalāvāt bī-şumār

Neḡr: Ḥakīm ḳavlince Cālīnūs Ḥakīm ḳaçan kim ol levḫden bu beyāni ḳıldı. İlyāv Şāh el yüzine t̄utup riḳḳat eyledi cümle benī İsrā’īl begleri riḳḳat itdiler. Andan Dermāyūs Ḥakīm eyitdi: “Ey

²⁶ Taḫtum] baḫtum H.

şāh-ı cihān cihāna gelenler hoş geldi, hoş gitdi. Şimdi devr-i zemān Süleymān devletinde sübhān fırsatında [H-8b] saña musahhārdur geregi şimdi budur kim vaqtüñi hoş göresin tā ki sende cihāndan hasretle gitmeyesin” didi. Andan İlyāv Şāh dağı vezīrleri naşīhatin tutup melāleti hātırından sürüp Zāl-i Kübrā’nuñ tabutına nazar kıldı. Ol yetmiş erişin tabut üzre on iki pāre sāz u seleb aşmışlar. Şöyle kim evvel Hindū demürden bir zırh aşmışlar dört yüz toksan artāl sinesinde yazılı ikinci Çinī pūlāddan bir gürz aşmışlar ki biñ yedi yüz artāl serinde yazılı üçüncü baş çün bir ışık aşmışlar. Yüz yetmiş artāl alında yazılı dördüncü seng-i āsiyāb mişālinde āyīneleyn siper ta’līk kılmışlar. Dört yüz toksan artāl göbегinde yazılı beşinci elmāsdan tīg-i bürrān ya’ nī kılıcı hamāyil kılmışlar iki yüz yigirmi eriş kabzasında yazılı altıncı bir siyāh süñü aşmışlar altı yüz otuz artāl dilinde yazılı yedinci gergedan şāhından on yedi eriş bir saht şaru yāy aşmışlar yüz kırk artāl kabzasında yazılı sekizinci yāyına lāyık bir tır-keş qurbān yüz yigirmi oğ birle aşılıp yüz seksan artāl kış ü kemerinde yazılı toközuncü toksan kulāc harīrden bir kemend-i Sührābī pūlāddan kullāb aşmışlar yüz yigirmi artāl kullābında yazılı onıncı elmāsdan bir hañcer aşmışlar. Kırk dört artāl üzerinde yazılı on birinci bir tāziyāne aşmışlar özünü yedi erişin yetmiş artāl üzerinde yazılı on ikinci dört na’ li her biri seng-i āsiyābleyin on iki miğ birle aşılı üç yüz üç artāl üstinde yazılı kazılı İlyāv Şāh ol on iki pāre ceng āletin bu resme göricek bir zemān turup bağıdı. Andan [K-9a] benī İsrā’ıl serverlerine eyitdi: “Zihī merdān kim bu on iki pāre ālet cengi giyüp cevlan iderdi” diyüp ileri vardı ol āyīneleyn kalğan katına geldi nazar kıldı gördi kim kalğan üzere birkaç satır yazı var İlyāv Şāh Cālīnūs Hākīm’e eydür. “Ey vezīr-i hāş gel bu hağtı oğı görelüm ne beyān ider.” didi. Andan Cālīnūs Hākīm dağı ilerü gelüp ol hağta nazar kılıp ne dilce olduğın bilüp oğıyup beyān kıldı didi. “Kim ey şāh-ı benī İsrā’ıl bu hağtı bu kalğana yazan dimiş kim ey bunda gelen şāhib-kırān [H-9a] bilesin ki ben Zāl-i Ekber’i cihān kimidüğün bilmek isterseñ cebe vü cevşenüm egnüñe geyesin hodı ışığım başuña urasın kılıcım bilüñe hamāyil kılasın sağ şol hañcerlerüm şokunasın tır ü terkeş qurbānum bağlanasın gürzüm bilüñe şokasın kalğanımı dağı kitfine tağasın kemendümi dağı alasın tāziyāne kamçımı barmaguña şalasın işbu dört na’ le göre fikr idesin kim nice atum varmış bunca ālātı harbıla ben Zāl-i Ekber’i götürüp yedi menzil yol giderdi toynağıla yirüñ taşını mümbe idüp diderdi bunca sāz u seleble yedi yüz yıl düşmānla ceng eyledüm ‘adüvlerimüñ gözine giñ cihānı teng eyledüm yedi başlu ejderlere karşı tururdum ‘afārīt nerre dıvlere cevāb virirdüm bunca ‘ömr içinde beni itmeden kimse yıkmadı erenler meydānında benümle berāber çıkmadı yedi kez Kāf Tağ’ına varmışam bağr-ı ‘Ummān içre dağı bir niçe kerre girmişem yedi yüz yetmiş cezīreye hükm eyledüm şāhib-kırānlar gitdüğü izi şoyladum ‘ākıbetü’l-emr ecel irişüp baña haşm oldu. Cānımı bī-mecāl²⁷ alup tenümü toprağa

²⁷ Bī- mecāl] bī-mağbābā H.

şaldı ecele dermān bulmadum āh ecel āh ecel diyüp furkatle gitdüm.” Andan Cālīnūs Ḥakīm Zāl-i Ekber levhinden bu tārīḫi oқыup beyān idicek İlyāv Şāh ‘ulemā ḥükemā vüzerā ümerā ve benī İsrā’īl pehlevānları ad u şan gözleyen şāḫīb-kırānları işidüp ol şāhuñ ululuğına kuvvetine heybetine şevketine salṭanatına āferīn eylediler. Andan İlyāv Şāh serverlerine eyitdi. “Ey cihān ḥalkınuñ güzīdeleri buyuruñ bu Zāl-i Ekber’uñ gürzin bir bir elüñüze aluñ görüñ kim Zāl-i Ekber nice servermiş” diyicek benī İsrā’īl pehlevānlarından yetmiş yedi server-i ser-girān bir bir ilerü gelüp [K-9b] Zāl-i Ekber’uñ gürzin ele alup kuvvet kıldılar. Kimi götürdi kimi götürmedi. Rāvī kavlince götüren daḫı yirinden bir ḫadem alup gidemedi andan yine İlyāv Şāh eyitdi: “Gördüñüz mi Zāl-i Ekber nice kuvvetlü servermiş kim on iki pāre ceng āletinden birisini bir server yirinden gücle götürür” didi. İlyāv Şāh böyle diyicek Sām-süvār ğayrete gelüp henüz Zāl-i Ekber’uñ gürzine el urmamışdı. Zirā ol [H-9b] zemān ‘aşr içinde cihān sarāyında kendüñüñ pehlevānı yoğdı. İlerü gelüp Süleymān devletine du‘ā kılup İlyāv Şāh’a medḫ oқыup yürüyü varup Zāl-i Ekber’uñ bir eliyle gürzin bir eliyle ḫalkınanı götürdi daḫı ol mu‘teber ḫubbenüñ için tolaşup yine getürdi, aşlā ‘aynına almadı. İlyāv Şāh benī İsrā’īl begleri Sām-süvār’a taḫsīn itdiler, āferīn eylediler. Andan İlyāv Şāh Zāl-i Ekber’uñ silāḫların bir bir teferrüc kıldı andan ol dört na‘linüñ ḫatına geldiler. Andan İlyāv Şāh eydür: “Ey selāṭīnler zihī at kim buncılayın na‘lilleri ayağına alup bu on iki pāre sāz u seleb birle Zāl-i Ekberleyin serveri götürüp seyr iderdi. Her ne cānibe dilerse giderdi. Andan ol na‘lillere ‘amm-i Süleymān el şundu. Gördi kim birisinde birkaç satır yazı yazılı Dımışkī tıgıle ḫüb-rüşen ḫazılı.” İlyāv Şāh anı göricek Cālīnūs Ḥakīm’e gösterdi. Cālīnūs daḫı muṭāla‘a kılup oқыup beyān itdi. Ne didi? Didi kim: “Ey şāḫ-ı cihān ey ḫalīfe-i Süleymān bu yazuyı yazan dimiş kim” “Ey bunda gelen bu na‘lilleri eline alan şöyle bilesin kim Zāl-i Ekber bu daḫmeyi yirinde yapduğına sebep bu idi kim bir gün ben Zāl-i Ekber düşmen şıyup şād-ı ḫürrem olup bu on iki pāre ceng āletin geyüp bu dört na‘li ayağına götüren Sīmurğ sīnelü ata binüp bu daḫme yirine kim irdüm ‘ālem-i dünyāda Süleymānlıđ iderken atum bir ḫarıncadan ürkdi. Beni sāz u selebümle arḫasından yabāna atdı. Yetmiş ḫadem yirde düşdüm daḫı deprenmedüm. Pes bildüm kim atum beni āḫir menzile yitürdi andan bu daḫmeyi düzdüm bu tārīḫleri yazdum tā kim benden şoñra gelenlere örnek ola. Māl devletine ḫük-m-i ḫükümetine taḫt-ı şevketine kuvvet heybetine diyār memleketine ‘ömr ü sa‘tına mađrūr [K-10a] olup bencileyin cihān sarāyında mağbün gitmeyesiz. Ben Zāl-i Ekber niçe yüz yıl cihānda lāf²⁸ urmuşdum kibr ü kīn ellerle bıyıgum burmuşdum diyü ‘afārini ‘aynıma almazdum. Yedi başlu evrenlere başumı şalmazdum. ‘Āleme Süleymānlıđ iderken rüzgārı gör baña neyledi, bir mürçeyle beni yire çalup şikār eyledi. İmdi

²⁸ Lāf] lā H.

eger ‘ākıl ü dānā iseñ ‘ilm ü hikmet içre tuvānā iseñ benüm hālümden ‘ibret alasin. Ben Zāl-i Ekber’i özüñe naşihat [H-10a] bilesin” demiş. **Nazm:**

[Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

Gör ki kimler geldi milki ‘āleme

Hākim olmuş diyü cin ü ādeme

‘Ālemi kafdān kafa tutmuş iken

Hāke yeksān olup uğradı eleme

Neşr: Hākīm kavlince İlyāv Şāh ‘ulemā ve hükemāyıla serverānı benī İsrā’ıl Zāl-i Ekber’ün atı na‘linden bu haberi işidüp tañladılar ve ki ‘acāyib remz-i rumüz añladılar. Andan İlyāv Şāh eyitdi: “Ey vezīrlar Zāl-i Ekber bunuñ gibi salţanatla şāhib-kırānum dirken atı bir qarincadan ürküp anı helāk kılduğınunñ hikmeti rumüzına fikr-i firāsetünüz irer mi?” diyicek Dermāyūs Hākīm eyitdi: “Ey şāh-ı benī İsrā’ıl Hāk te‘ālānuñ hikmetlerine ve kudretlerine ādem oğlanınunñ ‘aqlı irmez. Velī firāset irdigince ol hālünñ rumüzı budur kim ol zemān kim Zāl-i Ekber rahşına süvār olup bu dağme yirine kim geldi kendüyi fetḥ ü zafer tāc u kemer ve devlet ü sa‘ādet ğurūrı aldı. Kendü kendüyi gördi şöyle şandı kim ‘ālem içinde kendüye hem-tā kimesne yokdur. Pes buğur fā‘ilü’l-muhtār hikmetin izhār kıлмаğ için kāhirü’l-kāhhār kudretin ‘ayān eylemeg için qarincayla remz itdi. Rahşı Zāl-i Ekber’i yabāna atdı. Ya‘nī işāretdür kim Zāl-i Ekber dağı olursañ ‘ākıbet bir qarınca seni başar ve bir dağı bu kim işāretdür kim sen seni ‘ālemde lā-naẓīr şanma baña hem-tā bulunmaz diyüp kuvvetüñe kıvanma şöyle kim fırsat deminde Zāl-i Ekber’üm diyenlere bir qarınca qarīm bulunur ve bir işāret dağı budur kim Zāl-i Ekber kendü atından düşüp helāk olduğı ya‘nī demek oldur kim Zāl-i Ekber baña hem-tā bulmadum diyü lāf urdı ‘ākıbet atı kendüye qarīm oldı. Velī Zāl-i Ekber ğāfilliğından kendü atı kendüye qarīm oldığın bilmezdi. [K-10b] Atından hāzer kılmazdı fırsatında at dağı kendüyi Zāl-i Ekber’e bildürdi. Zāl-i Ekber dağı gördi kim gice gündüz gezüp istedüğü düşmen kendü ile bileymiş. Ey Būrāzer bu böyle olcağ sen dağı bil kim ol gice gündüz korğduğunñ [H-10b] nesne senünle bile dürliğı bilmek gereksin kim ol nedür. **Nazm:**

[Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

Pes naşihat eyle kılmış Zāl-i Ekber ol zemān

Kim cihāna ğurre olma vir müyesser ol emān

Dem geçer devrān döner irer ecel çürür beden

Kim şebātı yok durur fanī cihānuñ bī-ğümān

Neşr: Hākīm kavlince Dermāyūs Hākīm Zāl-i Ekber’ün atı qarincadan ürküğüne bu vechle beyān idicek İlyāv Şāh ile benī İsrā’ıl begleri on iki sıbtunñ begleri Sām-süvār’ün pehlevān-ı

cihāngirleri Dermāyūs Hākīm'ün firāsetin begendiler, taḥsīn itdiler. Andan niṣān için İlyāv Şāh Zāl-i Ekber'ün ḳamçısın ve ḥançerin bile aldılar ḳaşd ḳıldılar daḥmeden çıkup gideler nā-gehān şeyṭāni'r-racīm ol yire irüp geldi. Görse kim Süleymān'ün 'ammüsi daḥı Süleymānleyin şāh olmuş gelüp Zāl-i Ekber'ün daḥmesine girüp teferrüc idüp çıkup gitmek ister. Daḥmeyi Zāl-i Ekber'i İlyāv Şāh yıḳup ḥarāb itmedüğine ol la'ın ḥased itdi. Andan kendü kendüzine eydür. “Bu 'amm-i Süleymān'a iḡvā virüp ezdüreyin aña bu daḥmeyi yıḳdurmayacaḳ olursam benüm şeyṭānlığımdan ne gele” diyüp kendüyi bir zāhid şekline ḳoyup eline 'aşā alup omuzına seccāde ṣalup başına 'imāme ṣarınup ayağına na'lin geyüp daḥme ḳapısından nūrānī şekline girüp geldi. İlyāv Şāh ile benī İsrā'ıl begleri şeyṭānı gördiler, velī zāhid 'ābid şandılar. Ḳarşu yürüdiler. 'İzzet itdiler. Ammā Dermāyūs Hākīm 'ilm-i firāsetle nazār ḳılıp gördi kim bu gelen zāhidün cünbüşi insāna beñzemez egerçi kim insān şeklidür ve hem şüretde pīr-i fānī ḥareketde yürüyüşü cuvānī ammā racīm-i la'ın 'ilm-i ḳuvvetiyle buldı. Benī İsrā'ıl ulularınıñ üzerine vehm barḳıdı. Kim söylemege mecālleri ḳalmadı. Andan gelüp İlyāv Şāh ile görüşüp yanına ṭurdı. İlyāv Şāh'a fitne dilinden iştiyāḳ gösterüp merḥabāladı eyitdi: “Yā İlyāv Şāh saña müjde olsun kim Zāl-i Ekber ekālīm-i seb'anuñ mālını ve gencini cem' idüp yire gömdürüp bu daḥmeyi üzerine yapdurdı. Şöyle mu'teber [H-11a] [K-11a] ya'nī kim kimesne bu daḥmeyi yıḳmağa ḳıyamaya ol gizlü mālı bulmaya yā 'amm-i Süleymān ey ḥalīfe-i devr-i zemān kimse rızḳın kimse yimez mecāl virmeyüp yıḳ bu daḥmeyi al mālı Zāl-i Ekber'i ol rencle cem' idüp yemedi ḳodı, gitdi. Sen yi yidir tā kim senden soñra daḥı ḳalmaya” didi. Şeyṭān-ı racīm böyle diyicek İlyāv Şāh bu daḥmenün yıḳılmasına göñli varmayup biraz fıkr idüp 'aḳlı başına cem' eyleyüp vezīrlerinün yüzine baḳup eyitdi: “Yā ḥakīmler baña şöyle gelür kim bunuñ gibi daḥmeyi yıḳmaḳ devlet-i sa'ādete lāyıḳ degildür” diyicek Dermāyūs Hākīm remizle İlyāv Şāh bildürdigim bu gelen zāhid şekl-i insān degildür, şeyṭāndur. İlyāv Şāh gümāna varup bir zemān ṭurdı andan Dehdehe-i 'Ayyār'ün yüzine baḳup remizle işāret eyledi. Kim bu zāhidün ḳafasından gelüp duta tefṭiṣ idüp göreler kim ne ḳiṣidür. Dehdehe-i 'Ayyār daḥı 'uḳāblayın racīmün ḳafasından irişdi kim yapışa şeyṭān daḥı ḥavfla ṭururdu zīrā kim *el-ḥā'inü ḥāyifün*²⁹ ya'nī ḥā'inler hemāşe ḳorḳulu olur. Pes şeyṭān daḥı gördi kim kendüyi dutmaḳ ḳaşd iderler hemān ṭurduğu yirden ḡayb oldu. Dehdehe-i 'Ayyār'ün 'aḳlı ṭaḡıldı. Yil gibi gelürken sedd-i İskender gibi ṭururdu müteḥabbir oldu şöyle kim sağ ṣol ṭuranlar vehm aldılar birbirine baḳışdılar taḥḳiḳ bildiler. Kim bu gelüp iḡvā viren zāhid şekl-i şeyṭān racīmmiş. İlyāv Şāh ile benī İsrā'ıl serverleri Dermāyūs Hākīm'ün firāsetine āferīn itdiler 'ilm-i firāsetde māhir olduğına biñ biñ istiḥsān idüp taḥsīn eylediler. **Nazm:**

[Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilün]

²⁹ Hainler korkak olur.

Hoşdur iken olıcağaz ‘ilm ile şāhib-kemāl
Cümle fende māhir ola lā³⁰-nazīri bī-miṣāl
‘İlm-i hikmetde huşūşan ola fāzıl feylesof
Ne felek esrārına vākıf ola vü ber-kemāl

Neşr: Hākīm kavlince İlyāv Şāh ile benī İsrā’īl uluları şeytān-ı racīmūñ iğvāsından necāt bulıcağ Zāl-i Ekber dağmesinden taşra çıķup atlarına süvār olup³¹ leşkere geldiler andan azıķlanup şulanup gemilere girüp rüzgār-ı hübla deryā-destden şaytān-ı racīmūñ iğvāsından necāt bulıcağ Zāl-i Ekber dağmesinden taşra çıķup revāne olup ‘azm-i cezīre-i Mıķnāṭis idüp gitdiler. On yedi gün yürüyüp bir aṭaya irdiler. İlyāv Şāh Re’is’e şordı ki: “Bu cezīrenūñ adı nedür” Re’is du’ā kılıp eyitdi ki: “Yā şāh-ı benī İsrā’īl bu adla ya cezīre-i Lāķa dirler bu cezīrede şandal ağacı biter ammā yirinde koķmaz tā deger geķerüz andan koķusu çıķar ammā şimdi ki hālde [H-11b] [K-11b] bu cezīre harābdur yılanlıķdur ve ejderler çoķdur. Halkını yılanlar yiyüp harāb itmişlerdür” diyicek İlyāv Şāh eyitdi: “Çün kim harābdur yılanlıķdur anuñ gibi yirde hużür olmaz yolumuza gitmeklik evlādur” diyüp revāne oldılar niķe gün yürüyüp bugün karşularından qorı göründi. İlyāv Şāh Re’is’e şordı kim: “Bu görinen cezīre ne cezīre” diyicek Re’is eyitdi: “Yā server benī İsrā’īl bu cezīre gāyet ulu mu‘azzam cezīredür ata kırık günlük yoldur ābādān şenlikdür adına Cezīre-i Şārūniye dirler bir pādişāhi vardır adına Şārūn Şāh eydirler ulu melikdür” didi. İlyāv Şāh eyitdi: “Şārūn Şāh ne dīne ṭapar ķankı peyğamber ümmeti durur.” Re’is eyitdi: “Yā server pūt-perestdür pūta ṭapar” diyicek İlyāv Şāh eyitdi: “Bize vācibdür ki cezīreye çıķup Şārūn Şāh’ı dīne da‘vet idevüz eger müslümān olursa hoş görevüz eger³² imāna gelmeyüp ‘inād iderse gāzā kılıcın urup memleketin harāb kılıp māl ü ṭavarın alavüz” diyüp buyurdu. Der-i sū gemileri kenāre sürdiler gelüp bir līman-gāhda ķarār itdiler. Leşker gemiden taşra gelüp çādır-ı har-gāh ķurdılar hayme ve serā-perdeler urdılar³³ İlyāv Şāh taht üzere oturup Sām-süvār gelüp sağ ķolda ķarār eylediler ve benī İsrā’īl begleri on iki sıbṭūñ melikleri gelüp dīvān-ı Süleymāni alup yirlü yirinde oturdılar. Andan hūn salalar hūni ortaya getürdiler. Hūn-ı Süleymān yinildi ve içildi. Eşnā-yı kelāmda sözden söz açıldı. İlyāv Şāh eyitdi: “Ey begler Şārūn Şāh ile nice itmek gerekdür kim devlet ü sa‘ādete lāyık ola” diyicek Cālīnūs Hākīm eyitdi: “Mā-teķaddüm geķen pādişāhlar kānūnı bunuñ üzerinedür kim bir pādişāh bir memlekete hurūc idicek evvel ilçi gönderüp anuñ haberin alup bātın yarağın görüp gelüp şāhına haber virür ol pādişāh dağı şüret ne yüzden el virürse aña göre yarağ görür

³⁰ Lā] ev H.

³¹ şeytān-ı racīmūñ iğvāsından necāt bulıcağ Zāl-i Ekber dağmesinden taşra çıķup atlarına süvār olup] -H.

³² Eger] ekber H.

³³ Urdılar] -H.

imdi lâzım olan şimdi oldur kim Şārūn Şāh'a ilçi gönderevüz, Süleymān adına dīne da'vet eyleyevüz. Eger gelüp müslümān olursa hoş eger imāna gelmeyüp 'inād eyleserse aña göre biz dađı tedārük idevüz" didi. Cālīnūs Hākīm eyle diyicek İlyāv Şāh buyurdu. Mihrāc 'ālim bir mu'teber-nāme yazup içine dürr-i meknūnleyin haber düzüp İlyāv Şāh'ıñ eline virdi 'amm-i Süleymān dađı müşkīn hātem urup pehlevānlardan Қаһтānī 'Arabī'nüñ yüzine baķup eyitdi: "Yā server-i benī İsrā'īl tırır giden bu nāmeyi al Şārūn Şāh'a ilet bize hayr ve şer bir haber getür tā sen gelince [H-12a] [K-12a] biz bu yirden hareket itmezüz" didi. Andan Қаһтānī 'Arabī yirinden tırup ba'zı pīş-keş alup kırık kişi yanınca refiķ olup gitdiler. Üç gün yürüyüp dördinci gün gelüp şehir-i Қıntār'a irdi. Bu yaña³⁴ Şārūn Şāh'a gözçiler gelüp eyitdiler:³⁵ "Fülān līman bir miķdār gemiler gelüp çıķdı. Bilmezüz il midür yā ğam mıdur yā cezīre-ğāh mıdur? Ne kavmidığın bilmedük" diyicek Şārūn Şāh eyitdi: "Cāsūs gönderüñ görsün gelüp bize haber virsün" diyince kapuda bir ğalebe kopdı hey ne ğalebedür eyitdiler: "İlçi geldi Süleymān bin Dāvud 'ammüsi İlyāv Şāh'dan" didiler. Girüp Şārūn Şāh'a haber virdiler. Şāh dađı buyurdu. Қānūnī sultānī üzere birkaç begler karşı varup Қаһтān'ı alup sarāy kapusına geldiler. Қаһтān dađı evvel pīş-keş çeküp şāniyen kendüsi girüp baş urup şehir erkānın yerine getürdükden sonra yir gösterdiler geçüp oturdu andan Şārūn Şāh Қаһтān'a nazār idüp key bahādır er gördi қadd ü қāmetin vaż'-ı hey'etine āferīn eyledi. Қаһтānī 'Arabī dađı Şārūn Şāh'ıñ dīvānına nazār idüp key 'aceb dīvān gördi. Şöyle kim Dīvān-ı İskender-i Kübrā'dan³⁶ nişān virür bir bir menķāle pehlevānlar pūlād kürsiler üzerinde oturmuşlar zerrīn tāc kemer hāşş қullar Şārūn Şāh'ıñ kafasına tırmuşlar. Қаһтānī 'Arabī Şārūn Şāh'ıñ dīvānın 'āzāmetin şevketin görüp begendi āferīn eyledi. Andan Şārūn Şāh işāret eyledi. Hūn sālārlar hūn getürdiler andan sükker şerbeti içildi ba'dehu ilçiden söz açıldı. Revān Қаһтān yirinden tırup yüz hāke sürüp İlyāv Şāh'ıñ nāmesin 'ızzıyle getürüp Şārūn Şāh'ıñ taht kenārında қodı. Kendüsi edeble dönüp yerine varup nāme oқınınca ayağı üzere tırdu. Şārūniler Қаһтān'ıñ edebine taħsīn ü āferīn eylediler. Andan Şārūn Şāh İlyāv Şāh'ıñ nāmesinüñ mihrin bozup nāmeyi vezīri Sālūn'ıñ eline virdi. Sālūn vezīr dađı ayağ üzere қalkup nāme-i 'amm-i Süleymān'ı oқıyup beyān қıldı didi kim: "Ser-nāme-i benām-ı Hūdā birdür eħaddür şameddür "*lemyelid ve lem yüled ve lem yekün lehū küfüven eħaddür*"³⁷ lā-nażīr ve lā-vezīr ve lā-mübşir ve bī-zevālu'llāhdur. Benüm қatumdan kim cihānuñ pādīşāhı ins ü cinnüñ sultānı vaħş u tuyūruñ mūr u mārūñ haķanı ya'nī Süleymān bin Dāvud'ıñ 'ammüsi İlyāv Şāh'um senüñ қatuna kim cezīre-i Sārūnīye Sultānı Şārūn Şāh'sın. İmdi yā Şārūn Şāh ben İlyāv Şāh Sām-süvār ile [H-12b] [K-12b] cezīre-i

³⁴ Bu yaña] -H.

³⁵ Eyitdiler] eyitdi H.

³⁶ Kübrā'dan] Gīrāy'dan H.

³⁷ Allah eksiksiz, samettir. O doğurmamış ve doğmamıştır (İhlās 2-3).

Mıknâṣis'a giderken gemümüz gelüp senüñ cezîreñe çıkdı ve hem işitdüm seni pūta ṭaparmışsın. İmdi lâyıķ görmedüm kim senüñ gibi tâc u taht-ı issi ulu pâdişâh küfr-i ḍalâlet içre ḳala ve hem bizlere vâcib oldı kim sencileyin meliki dîne da'vet idüp ṭođrı yola ḳulađuzlayavüz. İmdi yâ Şārūn Şâh devletüñe sa'âdetüñe mađrūr olmayasın. Ol bâṭıl dînden vâzgelüp Süleymân Peyğamber'e ikrâr idüp Dāvud Peyğamber şerî' atına giresin. Bizümle yâr u vefâdâr olasın. Yok eger sözüñ gūş urmayup 'inâd idicek olursañ bizler dağı ğazâ ḳılıcın çeküp tâ bu diyârı ḥarâb itmeyince gitmezüz eyle olsa yâ Şārūn Şâh soñ peşimân aşşı itmez eger başunda devletüñ varsa sözüñ ṭutasın yok dirseñ varan elçümle cevâb-nâme gönderesin" demiş, nâmeyi temâm eylemiş. Şārūn Şâh İlyāv Şâh nâmesin bu sözlerüñ işidüp evvel def'a ḳaḳıdı ve lâkin 'âḳıl kişiydi. Bir zemân fikre varup andan buyurdi. Ḳaḥṭân-ı 'Arabi'ye ḥâş-ı ḥalk gördiler eyitdi: "Yâ serveri Süleymân saña destürdür uş ben dağı erdücce cevâb-nâme göndererin" diyüp Ḳaḥṭân'a destür virüp gönderdi. İlyāv Şâh cevâb-nâme yazdılar. Kendünüñ ḥâşş veziri Sâlün'ı ilçi idüp tuḥfe ve teberrekâtlar İlyāv Şâh'a gönderdi. Bunlardan evvel Ḳaḥṭân-ı 'Arabi irişdi benî İsrâ'îl serverleriyle görüşdi. Şārūn Şâh'üñ didüği sözleri ḥaber virince Sâlün vezir dağı 'aḳabince irişdi. İlyāv Şâh'a ḥaber virdiler buyurdi begler 'izzetiyle ḳarşu varup Sâlün veziri alup getürdiler. Şart-ı ma'âneḳayı yirine getürüp piş-keş çekdükden soñra İlyāv Şâh buyurdi. Bu fenâ-yı zâhidüñ yanında yir itdiler geçüp oturdı meclis-i Süleymâniye nazar şalup kimesler gördi ki kendüyi unuttı andan Câlînüs Ḥakîm ḥayr-ı mağdem ḥoş geldüñ diyüp merḥabâladı andan Sâlün veziri dağı cevâb-nâmeyi 'izzetle çıkarup İlyāv Şâh'üñ nazarında ḳodı. Şâh dağı nâme-i Şārūn Şâh'ı eline alup mihrin bozup Câlînüs Ḥakîm'üñ eline virdi. Câlînüs muṭâle'a ḳılıp beyân eyledi demiş kim: "Benüm ḳatumdan kim cezîre-i Şārūniye sulṭânı Şārūn Şâh'um senüñ ḳatuna yâ ḥâlîfe-i Süleymân imdi bizlere mektüb gönderüp da'vet itmişsiz eyle olsa biz bu dînden vâz gelmege mu'cize gerek yâḥüd vilâ göstermek gerek çün kim ḳarındaşuñ [H-13a] [K-13a] oğlı Süleymân Peyğamber imiş. Ol bunda olsa andan mu'cize ṭaleb eylemek ma'ḳıldı çün kim sen anuñ ḥalîfesisin imdi eger benüm bir müşkilüm vardur anı def' idicek olursañ Süleymân'a ben dağı bende olup Dāvud peyğamber kendüği yola gidem yok eger ihmâl idüp elümden gelmez dirseñ yüzüñ şuyıyla her ne yirden geldüñ ise aña gidesin tâ kim baña bi'z-zât ḥasârât itdürmeyesin eger müşkilüm şorarsañ bu benüm cezîremde on yedi yıldur bir ejderhâ ihdâş oldı. Şöyle kim bir yıllık zevâdenüñ yarusın aña virürüz eger yolına ṭavar cinsinden azıḳ ḳomazsaḳ gelür şehrümüzü ḥarâb eyler bizlere ḳatı ḳulm ol sebebden ğâyet 'acimiz vardur her ne şehrimüñ üzerine yürise ol yirler cümle ḳaḥṭalıḳ olursa bir niçe kerre şekker cem' idüp üzerine vardum cevâb viremeyüp ḳaçup geldüm eger yâ İlyāv Şâh sen ol atardur ejderhâyı öldürücek olursañ her ne buyurursañ emrüñe iṭâ' at ideydüm" diyüp nâmeyi temâm eylemiş.

Nazm:

[Fā' lātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]

Böyle diyüp anda Şeh Şārūn emīr

Ejdehādan incinüben irdise

Āhīr itmiş sözlerin ol nāmede

Diñle imdi kışşa nedür ey habīr

Nesr: Hākīm kavlince Cālīnūs Hākīm Şārūn Şāh'ıñ cevāb-nāmesinden bu haberleri viricek Sām-süvār revān yirinden tırup baş urup eydür: “Yā halife-i Süleymān hazretüñden murādum oldur kim ejderhānuñ cengin baña viresin” didi. İlyāv Şāh dağı buyurdu. Süleymānī hil' atlerden Sām-süvār'a hāzır hil' at giyürdiler. Andan ziyāfet yarağın idüp Sālūn vezīri geregince konuqladılar māl-i genc-i hil' ate garq eyleyüp ejderhāyı öldürmege va' de idüp Sālūn vezīri Şārūn Şāh'a gönderdiler gelüp şehr-i Kıntār'a irişdi. Şārūn Şāh öñine gelüp 'izzet kırup gördüğün, işitdüğün ve Sām-süvār'ıñ kalkıp ejderhā cengin taleb eyledüğün qadd ü qāmetin yāl ü bālin vaz'-ı heybetin bir bir hikāyet kırup haber virdi. Sālūn vezīr Şārūn Şāh Süleymān beglerin benī İsrā'ıl meliklerin ol kadar medh itdi kim Şārūn Şāh kibr ü kineyi kalbinden sürüp buyurdu: “Kim sürüyle koyun yük yük arpa kucaq kucaq mūm baş baş gönderüp mā-hazardur kabül itsünler hizmetümüz bākīdür” diyüp 'özr diledi. Andan İlyāv Şāh dağı kendülere azıq getüren Şārūn ile beglerini hoş görüp hil' at [H-13b] [K-13b] giyürüp altun āletlü ata bindürüp Şāh'ına gönderdi, eyitdi: “Ol ejdehā ne cānibdedür bize kulağuz koşsun Şārūn Şāh” diyüp haber şaldı. Andan Şārūn Şāh buyurdu: “Birkaç big Şārūniye kulağuzlığı girü Sālūn vezīri gelüyoru” didiler. Andan İlyāv Şāh buyurdu. Cālīnūs Hākīm nuzul ü müheyyā kırup bir gün bir gice Sālūn vezīri konuqladılar yarındası seher-gāh irişdi dīvān Dermāyūs Hākīm bu fenā-yı zāhid mihrāb-ı 'ālem Sālūn'a karşı varup 'izzetle alup getüreler konduralar ni' met-i Süleymānī kırılıp hūn gelüp yindükden soñra Sām-süvār yirinden tırup eyitdi: “Yā halife-i Süleymān sen devletle otur 'iş u nüş eyle ben kuluñ bu kavmla varayın ol ejdehāyla ceng kılayın Hāq rāst getirürse Süleymān devletinde ol mevzinüñ şerrin bu diyārda getüreyin” didi. Sām-süvār böyle diyicek cümle hükemā, 'ulemā, ümerā, vüzerā Sām'ıñ sözün müvecceh gördiler. Ol aradan Sām-süvār kalkıcaq İlyāv Şāh Sām-süvār'a hil' at māl-ı memleket bağışladı. Andan Sām Süvār dağı Sālūn vezīri kulağuz kırup çeriden birkaç dilāverler alup gitdiler. Yiye içe kona göçe birkaç gün yürüdiler. Bir kūhistāna irdiler eteginde bir şahrā ve lākin bu şahrānuñ nebātı kapkara olmuş, kurumış. Sām-süvār ol şahrāyı böyle yanık göricek şordı, Sālūn vezīr eyitdi: “Yā pehlevān ol ejderhānuñ maqāmı bu tağdadur yir, dere içinde yatur. Ol ejderhā vaqtehāda bir bu şahrāya gelür çıkar anuñ bed-nefesinden zehr-i kātılinden bu şahrāda ot bitmeyüp kapkara yandığına hikmet budur” didi. Andan bunlar eyitdiler: “Biz ayruq varumazuz korkaruz” didiler. Ve hem atları ejderhānuñ koqusın alup niteki depe gördiler yürümedi hem-çünān Sām-süvār'ıñ dağı

rahşı tırdı. Sām-süvār gördi kim atı tırdı iş virmez revān atdan indi tizesin zemīne digüp Sīmurğ yürirken üzerine koyup Rūh kuşın gözleyüp tırdı. Bir sā‘ at geçmedin gördi kim kara bulutlayın Rūh kuşu irişüp Sām-süvār’uñ tizesi üzerine cevlān³⁸ itmege başladı. Sām-süvār buyurdu. Birkaç koyun boğazladılar, yüzdiler. Rūh kuşına eyitdiler gelüp aşığa indi ol etlerden yiyüp kırnı [H-14a] [K-14a] tıydı. Andan Sām-süvār silāh-pūş olup³⁹ hāzır tırdı buyurdu. Hāzır olan leşker bir kezden ğayrıyu kıldılar tabl-ı bāz urdılar kim zemīn-i zemān iñledi ve gümledi.⁴⁰ Kūhistānda olan mūr u mār belkiledi. Tā kim ol mūzī birkez yirinden mināre mişāli başın kıldurup şahrā cānibine nazar şaldı leşkeri görüp birkez kıuyruğı üzerine kıalkup kıçığırdı. Ejderhā kıçığırmasından⁴¹ niçe atlar yüzi üzere düşdiler, niçeleri götüüp yire çaldılar. Sām-süvār ejdehāyı böyle ‘azīm göricek evvel nazar vehm alup bir zemān tırdı. Andan Rūh kuşunuñ üzerine binüp eline tır-i kemān alup murğ-ı Rūh’a işāret eyledi. Yirden hevā yüzine kıalkdı tā ejderhānuñ muķābelesine gelüp ok iricek yirde pervāze tırdı ejderhā-yı mūrī dağı Rūh kuşını sāmıla görüp bir kerīrden başın kıaldırup kıaşd itdi kim Rūh kuşını üstinde Sām-süvār ile dem urup kendüye çeke ammā bu murğ-ı Rūh şunuñ gibi mu‘teber ulu kuşdur ki yavrularına nafaķa alup gitmelü olsa bir ayağına fil ve bir ayağına gergedeni⁴² götüüp giderdi, aşlā ‘aynına almazdı. Çünkü ejderhā kendi deme çekdi. Rūh kuşu dağı var kıuvvetin izhār idüp yirinde muķkem tırdı aşlā ejderhā buña zafer kıılamadı anda Sām-süvār rāst ok yirine gelicek ejderhā dağı mināreleyin baş⁴³ kıaldırup rūh kuşıyla beraber olup deme çekmekte iken Sām-süvār tır-i kemān eline alup bir ok kırişde berkitdi kıayın ağacından düzlemiş kıartal yelekli la‘līn tıdaķlı elmās peykānlu revān kemānı tıldurup gez kıulaķa demren tırnaķa idüp ejderhāyı gözleyüp atdı rāst gözinde urdı ok eñsesinden tışra çıķdı ejderhā zaķmı yiyicek eyle kıaķıdı kim ğazabından kendüyi getüüp bir tıağa urdı ol tıağuñ tış kıayasın ğurde ğaşķāş eyledi. Andan zehrin rāstlayup⁴⁴ rūh kuşıyla Sām-süvār’uñ üzerine atdı ol vaķt kim Sām-süvār ejderhānuñ üzerine ok atıķaķ birkez na‘ra urdı. Ol āvāzdan Rūh kuşu yelkileyüp hevāya döñmiş ejderhānuñ zehri Rūh kuşına irişmeyüp inüp kūhistāna döküldi ejderuñ zehrinden od peymā olup kūhistān yanmağa başladı. Andan Sām-süvār Rūh kuşına işāret eyledi: “Beni ğirü ok yirine indür” didi. Andan [H-14b] [K-14b] Rūh kuşu ğirü Sām-süvār’ı ejderhānuñ muķābelesine indürdi. Sām-süvār ikinci okı tıldurup atdı rāst ejderuñ şol gözine urdı. Ejderhā temām ikinci zaķmı yiyicek eyle çağırdı kim āvāzesinden kūhistān yanķılandı deryā-yı ‘ummān ğürledi. Bu kez görmez olup kendüyi bilmez

³⁸ Cevlān] ğavelān H.

³⁹ Olup] oldı H.

⁴⁰ Gümledi]-H.

⁴¹ Ejderhā kıçığır] -H.

⁴² Gergedeni] kırpi H.

⁴³ Baş] başın K.

⁴⁴ Rāstlayup] rāst ğeyürüp H.

oldı ammā Sālūn vezirle benī İsrāʾil serverleri ırakdan Sām-süvār'ı Rūḥ kuşunuñ üstinden ejderhāyla niçe ceng ider diyü temāşā iderlerdi çün kim ejderhā iki kez kıçğırdı. Bildiler kim Sām-süvār okıyla ejderhāya zaḥm urmuşdur. Bu cānibden ejderüñ iki gözi bile çıkıcaḳ⁴⁵ bir kerre başın hevāya qaldırıp quyuḡı üzerine oturdı daḡı qaşd itdiḡim hevā-yı fenāda Sām-süvār'ı Rūḥ kuşıyla deme çeküp buda Sām-süvār bu kez üçünci okı atdı⁴⁶ rāst ejderhānuñ aḡzına daḡıtup eñsesinde çıkıdı kendüyi yire ura ura helāk oldı. Andan Rūḥ kuşu ejderhānuñ olduḡın görüp süzilüp Sām-süvār'ı çadıru üzerine indirdi, Sām-süvār buyurdı. Rūḥ kuşunuñ qarnın toyardılar andan benī İsrāʾil'üñ anda ḡāzır olan begleri geldi “Ġazā mübārek olsun” didiler. Andan Şārūn Şāḡ'üñ veziri Sālūn vezir gelüp Sām ile buluşdı, ejderhādan ḡaber şordı. Sām-süvār eyitdi: “Buyuruñ varalum görelüm ve hem qafasından şāḡ mühresin alalum” diyüp süvār oldılar. Ejderhānuñ olduḡı yire geldiler gördiler kim bir dere bu ejderhā ulusıyla toptolu olmuş andan Sām-süvār buyurdı. Ejderhānuñ qafasından şāḡ mühresinden çıkardılar ḡazineye buyurdı tiz qaşşāblar getürdiler ejderhānuñ derisin yüzdiler künbediḡi başını kesdiler andan sürüp çeriye geldiler. Sām-süvār ejderhānuñ derisin kemend düzdürmege emr eyledi ammā Sālūn vezir ejderhānuñ ol mu' teber başın alup Şārūn Şāḡ'a gitdi, gelüp şehr-i Qıntār'a irişdi. Şārūn Şāḡ'a buluşup ejderhānuñ başın nişān için gösterdi. Şārūn Şāḡ be-ḡāyet ferah olup Süleymānī kimdüḡin bildi. Emr eyledi ejderhānuñ başını şehr qapusına ' ibret için aşa qodılar görenler āferin itdiler andan Şārūn Şāḡ ḡazine açup İlyāv Şāḡ ve Sām-süvār'a ve on iki sibtuñ meliklerine ve ḡükemā, ' ulemāya, vüzerāya, umerāya her kişinüñ ḡāline göre⁴⁷ [H-15a] [K-15a] piş-keşler düzüp İlyāv Şāḡ daḡı buyurdı benī İsrāʾil'üñ begleri Quds-i Mübārek dilāverleri kendüyle süvār olup Şārūn Şāḡ qarşu gitdiler gelüp birbirine irüşüp buluşup mu' ānaqa kılışup şorişdılar. İki cānibden birbirine ' izzet için atlarından inüp görişdiler andan girü süvār olup döndiler. Leşkere gelüp qondılar. Andan İlyāv Şāḡ Şārūn Şāḡ'ı taḡt üzerine alup ikisi diz-be-diz oturdılar Şārūn Şāḡ işāret eyledi getürdi metāḡları ' arz eylediler. Cümlesin İlyāv Şāḡ qabül idüp gerekleyin ' izzet ü ḡürmet eyledi. Andan buyurdı ḡün sālārlar ziyāfet ḡünün getürüp dīvāna döktiler aşdan yiryüzi yaşandı geregince yiyüp daḡı taşındı çün kim ḡün-ı Süleymānī yindi çavuşlar du' ā kılıp şükri dindi. Pes ta' āmdan soñra sım sāk sākiler altun ayaḡ ele alup benī İsrāʾil beglerine ulularına şeker şerbetin şundılar. Yinildü içildi. Eşnā-yı kelāmda sözden söz açıldı yir yir benī İsrāʾil begleri birbiriyle kelimāt idüp eyitdiler: “Pādişāhlara yalān söylemek cāyiz degildür. Didikleri sözden dönmeḡ devlete sa' ādete lāyıḡ degildür ve hem Şārūn Şāḡ küfr-i dālele muvāfiḡ degildür” didiler. Şārūn Şāḡ işidüp hemān yirinden turup yüz urup imān taleb eyledi. Cālīnūs ḡakīm Şārūn Şāḡ imān u şehādet ' arza kıldı. Şārūn Şāḡ daḡı müslümān

⁴⁵ Çıkıcaḳ] qaçık H.

⁴⁶ Atdı] -H.

⁴⁷ Göre] -H.

olup imāna gelüp eyitdi kim: “*Lā ilāhe illā’illāh Dāvud ḥalīfetu’llāh*” ve daḥı didi kim: “*Lā ilāhe illā’illāh Süleymān āminu’llāh.*” Pes Şārūn Şāh imāna gelicek İlyāv Şāh buyurdu. İḳlīm ü ḥarācı deger fāḥir ḥil‘ at arḳasına geyürdiler ādemlerine ve ḳullarına şol ḳadar in‘ āmlar iḥsānlar itdiler. Kim getüremedin gitdiler buḡūr Şārūn Şāh du‘ā ḳılup İlyāv Şāh eyitdi: “Yā ḥalīfe-i devrān ey ‘amm-i Süleymān diler men kim ḳadem-rence ḳılup şehre varavüz ben de ḥāne-i ḳadem-i şerīfūñle müşerref ḳılasuz” didi. İlyāv Şāh Şārūn Şāh’uñ tazarru‘ ın görüp el baş üzere ḳoyup be-çeşm diyüp yirinden ṫurup benī İsrā’īl begleriyle atlara süvār oldılar. Şārūn Şāh İlyāv Şāh’uñ öñine düşüp şehri Şārūniye’ye gitdiler bir püşte üzere çıḳdı. Aşar yanına naḫar ḳıldılar. Bir mu‘ teber şehri gördiler. Bir zemān ṫurup teferrüc ḳıldılar andan İlyāv Şāh Şārūn Şāh’a eyitdi: “Ey pādīşāh-ı Şārūniye bu şehri mu‘ teber kim yapmışdur hiç tāriḫ var mıdur” didi. Şāh Şārūn eyitdi: [H-15b] [K-15b] “Yā ‘amm-i Resūl bu şehri Ḳahrımān-ı Ḳātīl yapmışdur Nūḫ Peyḡamber devrinde ‘aleyhi’s-selām Ḳahrımānleyin şāḫib-ḳırān bu şehri yitmiş yılda temām itmişdür ve daḥı yā server-i benī İsrā’īl Ḳahrımān bu cümle burc u bārū bünyādını idi ma‘denden ḳılmış muḥkem olsun diyü esāmī ḳāyim dursun diyü emīn olsun diyü zīrā kim her binānuñ bünyādına ḥalel yıldan irer dirler” didi. Daḥı edeble ḥāmūş oldu. Andan İlyāv Şāh Şārūn Şāh’a eyitdi: “Ey Şāh bu ḥaberi işitmegle mi söylersin ve yāḥūd tāriḫi var mıdur yazılı?” didi İlyāv Şāh böyle diyicek Şārūn Şāh eyitdi: “Ey ‘amm-i Süleymān ey ḥalīfe-i devrān Ḳahrımān Şāh şehriñ ortasından kendü ḳālıbından bir ‘aceb nişān düzdürmişdür andan bu didiklerimi tāriḫ idüp yazmışdur” didi. Ḳışşayı dırāz ḳılmayalum Şārūn Şāh ‘izzetle ikrāmı İlyāv Şāh’ı alup şehri Şārūniye’ye geldiler. Pes Buḡūr Şāh ‘Arab buyurdu leşker benī İsrā’īl şehri Ḳıṫān’uñ öñinde şu kenārında bir ḥoş cāy-gāḫda ḳondılar. Bār u bengāḫ ḥayme vü ḥar-gāḫlar urdılar. Eyvān-ı sāye-bān serā-perde ḳurdılar. Pes İlyāv Şāh daḥı buyurdu Süleymānī āleti yüz ḥānelü ḳızıl atlas bār-gāḫını urdılar āleti yüz ibrişim ṫanaplu sīm sikkelerle çeḫçevre gerdiler bār-gāḫ ḳorınacaḫ taḫt-ı Süleymānī urdılar. İlyāv Şāh taḫt üzere oturdu. Şārūn Şāh ziyāfet yaraḡın görmege şehre gitdi gelüp şehri Ḳıntār’a irişdi. Aña bu şehri şāḫları ḳarşu çıḳdılar alup ‘izzetle sarāyına geldiler, andan Şārūn Şāh buyurdu. Şehirde nidā itdiler kim şehri tezyīn ideler şehriñ taşın pākīze süpürüp şuladılar ve ḳaşr-ı eyvānları bezediler yollarına ‘ūd şandal buḡūr itdiler şöyle kim şehri Ḳıntār bāḡ-ı Firdevs’e döndi. Pes böyle olıcaḫ Şārūn Şāh emri itdi. On yedi āyine çıkınca cem‘ olan māl-ı genc-i esbāb ḳumaşu ṫaşı ḳaşı cümle ḳıḳardılar. Ḳaşr u sarāyaları müzeyyen idüp ṫonatdılar. Evvel bir ḳızıl altundan muraşşā‘ ḳırḳ köşelü altun ayaklu taḫt ḳurdılar üzerine çeṫr-i ḥümāyūn gerdiler andan ol zerrīn taḫta ḳarşu dört yüz ḳırḳ dört şandallar urdılar. Pes ḳaşr için gül-ābla şulayup nā-ḫū-nā nescler dibā ḫarīrler döşediler tezyīn emri temām olıcaḫ ni‘ met-i nüzūl ḳaydan ḳayurdılar biñ at biñ şıḡır biñ deve biñ ḳoyun bi-ḳıyās ördegü ḳazıyı şümār keḳlik göḡercin ḳaz durrāc envā‘-ı me’külāt yaraḡın gördiler şöyle vaşfa

gelmez beyāna şıgmaḡ bārī ol şehrūñ [H-16a] [K-16a] kavmi ol gice şabāḡdañ yetmetüp yaraḡ kıldılar tā kim şabāḡ oldı güneş kâf kıullesinden baş getürdi ‘ālem yüzün münevver kılup nūr-ı Yezdānī getürdi çün kim Şārūn Şāḡ şehri ḡalkıyla bu yaraḡı kıldılar Şārūn Şāḡ kaşd ittigim varup İlyāv Şāḡ’ı Sām Süvār’ı benī İsrā’īller ulularıyla alup şehrine gele ammā kim ol la‘in-i merdūd u ḡasūd düşmen-i Süleymān bin Dāvud ya‘nī şeyḡān-ı racīm ol dem gelüp ḡurmuşdı ol düzdükleri yaraḡı bir bir bakup görmüşdı ancılayın mu‘teber yaraḡı göricek ḡased itdi ve hem Şārūn Şāḡ pūtdan vāzgelüp Süleymān dīnine girdüḡine ḡāyet incindi eyitdi: “Benüm adum iblīs olsun eger bu ni‘meti İlyāv Şāḡ ve Sām Süvār’a raḡātlıḡla yidürürsem” diyüp ol aradan gitdi. Revān İlyāv Şāḡ kıatına yitdi. Bir ḡoş pīr şeklinde alup İlyāv Şāḡ’uñ bār-ḡāhına girdi ve bu taraḡdan daḡı İlyāv Şāḡ seḡer-ḡāḡ yirinden ḡurup Dāvud Peyḡamber şerī‘ atı üzre ḡālīḡ’a ‘ibādet kılup vird okıyup tāc urunup lebāçe geyüp biline kemer keyyānı baḡlayup ḡalvet-ḡāne çādırından taşra çıḡdı. Ḥācibler daḡı Şāḡ’a muntazır ḡurmuşlardı bir muḡteşem pīr-i Şārūnīye’ye kıarısınıñ vaşḡında be-cidd sürüp Şāḡ dergāhına gelür pes⁴⁸ ḡācibler ilerü yürüdiler şeyḡān-ı racīm kıarşu varup şordılar kim ne kıışisin ve böyle be-cidd bunda geldüḡüñden murād ne pes şeyḡān-ı la‘in ḡāciblere eyitdi: “Ben bunda seḡer-i Kıntār’uñ eski beglerindenüm İlyāv Şāḡ’a ḡaberüm vardur” didi. Pes ḡācibler daḡı Şāḡ’a ‘arz eylediler. İlyāv Şāḡ daḡı ḡāşş ḡaymesinüñ kıapusına çıḡdı zerrīn şandalı kıurdılar, oturdı. Ḥükmi itdi ḡācibler şeyḡānı alup içerü getürdiler. Şeyḡān içerü giricek revān İlyāv Şāḡ istikbāl kılup ‘izzetle el kıavşurup kıarşu ḡurdı. Şāḡ-ı benī İsrā’īl daḡı şeyḡān-ı racīme naḡar urdı görđi kim şūreten bir muḡteşem pīrdür velī bilmedüḡim iblīs-i la‘indür. Andan İlyāv Şāḡ eyitdi: “Ne kıışisin ve bunda geldüḡüñden murāduñ nedür?” Şāḡ şöyle diyicek racīm eyitdi: “Ey Şāḡ benī İsrā’īl bu seḡer-i Kıntār’uñ Ata Ataya beglerindenüm Şārūn Şāḡ ile aramuza muḡālefet düşdüḡi sebeḡden beni ḡutup ḡabs itmiş idi Allāḡu te‘ālā ben bendesine yol virüp kıurtıldum Şārūn Şāḡ’uñ ittifāḡın [H-16b] [K-16b] görđüm ḡāzretüñe gelüp irdüm kim ḡaber-dār eyleyem.” İlyāv Şāḡ eyitdi: “Nice ittifāḡdur.” Racīm eyitdi: “Yā server-i Şārūn Şāḡ pūtdan dönüp yezdān-perest olduḡına seḡer-i Kıntār’uñ uluları istemediler. Şārūn Şāḡ’a iḡvā virdiler girü senüñ dīnüñden döñderdiler. Bu kerre ḡile tedbīrin idüp ḡāzretüñü seḡere okıyup ziyāfet üzerinde helāk itseler gerek imdi gelüp Şāḡ’a ḡaber eyledüm ḡāfil olmayasız ben girü seḡere varayın her ne ḡādişe olursa sultānumı ḡaber-dār kıılayın” diyüp yüz yire sürüp tevazzu‘ meskeninde birle çıḡup gitdi. Bu sözlerle İlyāv Şāḡ’ı perīşān itdi. Pes İlyāv Şāḡ daḡı bār-ḡāhına gelüp taḡtına geḡüp oturdı. Erkān-ı devlet ve a‘yān-ı salḡanat cem‘ olup dīvān-ı Süleymānī kıuruldı. Cümle ‘ulemā vü ḡükemā vü vüzerā gelüp yirlerinde oturdılar ammā kim İlyāv Şāḡ ḡāyet melül görđiler, eyitdiler: “Ey ‘amm-i Süleymān pādişāḡlara melālet yaraşmaz beşāşet yaraşur mübārek çehreñde ḡuşşa ḡubārından eşer görinür

⁴⁸ Pes] -H.

n'ıçündür?" didiler. İlyāv Şāh dağı şeytān-ı pīr-i muhteşem şekli gelüp evvel āhir söyledüğü sözleri haber virdi. Dermāyūs Hākīm fikre varup 'ilm-i firāseti mülāhaza idüp⁴⁹ Şāh'dan işitdüğü igvā sözlerden⁵⁰ 'aqlına yol virmedi zīrā kim⁵¹ Şārūn Şāh'dan ziyāde muhābbet añlamışdı dönüp eyitdi: "Ey server-i benī İsrā'īl bu sözleri kim hāzretüñe haber virmişdür düşmen sözidür bunuñ gibi söz için n'ıçün melül olursın velī yā 'amm-i Süleymān şehlere ihtiyāt gerekdür zīrā kim ihtiyātsiz kişi ādem degöldür gāfil baş terk idedür" diyüp Dermāyūs Hākīm hāmüş oldu. İlyāv Şāh Dermāyūs Hākīm'den bu sözleri işidüp biraz melāletin mübārek qalbinden sürdi feraḥ-nāk olup eyitdi: "Gerçek dirsın gāfil olup cānın tehlikeye atmağ olmaz."

Nazm:

[Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]

'Āqıl olan hiç kazāya karşı virmez pür-hüner

Gerçi kim devlet kazā katında durur nām-ver

Aşşı tācir görmeye 'ummāna itse ger sefer

Baḥr tenin korqısından ṭolmasa bulmaz dürer

Der-beyān-ı Hākikat-i Hāl-i Ney 'An Kışsa-i Süleymān 'Aleyhi's-selām

Hākīm qavlince Sām-süvār pehlevānla 'ammū-yı Süleymān cezāyiri seyrān itmekde ve qal' a-i Mıknāṭīs'a deryā yüzinden gemilerle 'azm idüp gitmekde ammā ki bizüm kışşamız ez ān cānib Süleymān hāzretine geldi ki nāyla rebābuñ zāhir⁵² eşvātunuñ bāṭın yüzünden şikāyetini hāl diliyle hikāyetini Hāzret-i Süleymān 'aleyhi's-selām server-i selāṭinlere [H-17a] [K-17a] takrīr kıılurken⁵³ söz buraya gelmişdi ki Süleymān hāzretine nāy qāl yüzünden degül hāl yüzünden cevāb⁵⁴ virüp eyitdi ki men nice efḡān itmeyem ki cennet mişāli bāğ-ı gülistāndan ve şeker-i neyistāndan cüdā düştüm. Şerḡa şerḡa bağrumı buḡār-ı felek qahr u teberle ṭoğrımışdur. Kim neyistān içinde serv ü sehī gibi şanavberī-kāmet ki çekmişdüm huşuşan ki men nāy ar ar rüzgār murtażā elinden sır şarābın hāk-i zemīnden içmişdüm. Hızır 'alemi Hızır 'alemlerüñ şukqasın açmışdüm süflī yüzünden maqam-ı 'ulvīye geçmişdüm. Sırr-ı Haq'dan gönlüm taşup cüş iderken bād-ı şabā rakşına baş şalup huruş iderken nāgehān kazā-yı kader irüp nāy-ger üstüme gelüp kāmetümi iki biçdi ve bağrumı qahr oduyla tağladı cismümi pāre pāre kıılup dağı ibrişim tel ile a'zālarını şoydılar. Nāy-zenler meni alup cigerümi dāğ-ı 'ışqla delüp ağızum dem urup urdılar. Rüzgāruñ şiddetinden çarḡ-ı nā-mihribānuñ nekbetinden haber virdiler. Pes ben dağı

⁴⁹ İdüp] sözleri H.

⁵⁰ Sözlerden] sözleri H.

⁵¹ Kim] -H.

⁵² Zāhir] zā H.

⁵³ Kıılurken] kıılur H.

⁵⁴ Cevāb] -H.

nāy-zenlerüñ ‘İsā nefesinden hayāt ki buldum nuṭṭa gelüp vaṭan-ı ezeli añup rüzgārdan şikāyet kıldum zīrā ki yā nebīya’llāh ḥaḳīḳat yüzinden cem‘i şey‘i ki nazār itseñ cümlesi *yüsebbihu li’llāhi māfi’s-semāvāti ve mā fi’l-arz*⁵⁵ mücibince tesbīḥdedür⁵⁶ niteki yā nebīya’llāh ḥazretüñ bu ‘āleme gelmeden bir ‘ālemde idün ki aña ervāḥ dirler ve hem girü aña rücū‘ itseñ gerek ve bir daḡı yā Nebīya’llāh çünki ‘ālemde geldüñ ya‘ nī her kimse ki ‘ālem-i ervāḥdan ki bu ‘āleme geldi evvel nebāt maḳāmına yetişdi zīrā ki nebātāt dükeli secdededür. *Ḳavlehü te‘ālā ve’n-necmu ve’ş-şeceru yescüdār*⁵⁷ cümlesin görmez misin ki yā Süleymān eger şecerāt eger nebātāt başların ser-cümle yir üstine ḳomışlardır. Sucūd şeklinde⁵⁸ ḥaḳīḳat nazārında nebātuñ kökidür zīrā baş ol maḡaldür ki ğidā andan yitişür. Ḳalan a‘ zāya pes nebātuñ ğidā çekecek yiri kökidür andan yitişür ḳalan a‘ zāya lā-cerem nebātātuñ başları kökleri oldı nitekim ḡayvānāt arḡaların büküp rukū‘ şeklinde⁵⁹ ṭururlar pes yā nebīya’llāh çün ezeli ‘ālemde bir kimesne bu süflī maḳāma ki gelür nebāt maḳāmına sucūd ki varur andan ki nebātılık maḳāmından ḡayvānılık mertebesine gelür rukū‘a varur ve hem ḳıyām gösterür ḡayvāniyet maḳāmından insāniyet mertebesine gelür zīrā ki cümle insān ḳıyāmında ṭururlar yā nebīya’llāh [H-17b] [K-17b] ya‘ nī ḳıyām ve tekbīretü’l-iftāḡ ve sücūda gelmek buña işāretdür ki yüz cümle dünyevī ‘arazlarından dönderesin kim elüñi götürüp dünyā vü āḡireti arduña atasın ve tekbīr-i ‘ālem-i ḡayvāniden ve ‘ālem-i noḡsāniden pāk idesin ki Allāhü Ekber ya‘ nī ki⁶⁰ Allāhü te‘ālā ‘azāmetiyle ḡiç bir şey‘i ‘azīz bilmeyesin ve her nesne ki nefis ü hevā anı ulu gösterür. Ḥaḡ kibriyāsı yolına anı fedā kılsın ve kendülüğünden sefer idesin ve bu insānuñ ḳıyāmı ki yā Süleymān cinsü gözdür. Pes şekl-i insān ve tekebbür ü enāniyet şeklüdür andan geçüp rukū‘-ı ḡayvāniyye gelesin kim tevāzzu‘ u meskenet şeklüdür andan daḡı sucūd-ı nebātiyye gelesin ki şikestlik ve mezellet şeklüdür tā ki evvelki ḡuzūrı şuhūrı şehdine iki lādan yetişe *Ḳavlehü te‘ālā vescud vaḡterib*⁶¹

Nazm:

[Fa‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

Çün Süleymān ḡazretine anda nāy

Şaḡḡ ḡaber böyle viricek nīk verāy

Bildi ney eḡḡānınuñ sırrın hemān

Olda zārī ider oldı yıl u ay

⁵⁵ *Göklerde ve yerdeki her şey mülkün sahibi, mukaddes, mutlak güç sahibi, hüküm ve hikmet sahibi olan Allah’ı tespih eder (Cuma 1).*

⁵⁶ Mücibince tesbīḥdedür] mücibince H.

⁵⁷ *Bitkiler ve ağaçlar Allah’a secde eder (Rahmān 6).*

⁵⁸ Şeklinde] müşkilinde H.

⁵⁹ Şeklinde] müşkilinde H.

⁶⁰ Ki] -H.

⁶¹ *Hayır! Sakın sen ona uyma; secde et ve Rabbine yaklaş (Alak 19).*

Nāy gibi egdi ezelden meskenin
İster ervāh ‘ālemin ol reh-nümā
Ḥubbü’l-īmān mūcibinc’añup vaṭan
‘Işkı cūş itdi kılpudur hūy u hāy
Diñle imdi kışşa nedür şerḥ idem
LİK virgil hoş şalāvāt kış u ay

Der-Beyān-ı Ahvāl-i Rebāb

Nesr: Ḥakīm kavlınce kaçan ki ḥazret-i Süleymān ‘*aleyhi’s-selām* nāy-ı dil-şikeste sırrın tıydu, añladı. Bir zemān gönülden⁶² zārī kılpup iñledi. Andan nāyuñ ahvālını bir bir dönüp server-i selāṭinler ḥāl yüzinden şerḥ eyledi. İşidüp bu ḥikmete emir sözlerden ‘ibret alup baş şalışdılar. Bir zemān sükūta varup dem-beste kıaldılar andan dönüp eyitdiler ki: “Yā nebīya’llāh kemāl-i luṭfuñdan mercūdur ki rebābuñ⁶³ daḥı ahvāline muṭalli‘ olavüz zīrā ki nāyda ḥod bir ḥālet var kim sırr-ı kāmışdur şadāsı hūb-ı neyistāndan cūdā düşdüğü şahīḥdür.” **Nazm:**

[*Fā’ ilātün/Fā’ ilātün/Fā’ ilātün/Fā’ ilün*]
Gerçi neydür şüret içre şāh bir egri kāmış
LİK sırr-ı Ḥakḥ anda kıdreti toḡrı kāmış
Nāya nisbet bu rebābuñ şüreti nedür n’ola
Çüb ile pūst aşlı anuñ kılp demürdür yanmış

Nesr: Ḥakīm kavlınce server-i selāṭinler böyle diyicek Ḥazret-i Süleymān eyitdi: ‘*aleyhi’s-selām* “Ḥūb dirsiz ki şüreten nāyuñ elḥānı hūbdur şavt-ı elḥānı Dāvud’a beñzer ve lākin rebābda daḥı nice ḥālāt-ı cāmī‘ vardur ki ḥāl diliyle rebābuñ iñildüsine muṭalli‘ olsa kāl yüzinden anı şerḥ itse [H-18a] [K-18a] nāya nisbet ma‘ārifi ziyādedür egerçi ki ḥor⁶⁴ üftādedür zīrā ki eger nāydur eger rebābdur eger ḥayvānāt eger nebātāttdur tā ḥattā baḥr-ı ‘ummān içinde kıtārattdur eczā-yı ḥāk üzre biten şecerāt u şemerāttdur fi’l-cümle cemī‘ eşyā-yı kâ’ināttdur nite kim bundan aḳdem zıkr itdük ser-cümle māsivā müsebbih-i ḥakḥdur. Kıvlehü te‘ālā *ve in min şey’in illā yüsebbihu bi ḥamdihī ve lākin lā tefḥahüne tesbīḥahüm*⁶⁵ mūcibince cümle eşyā müsebbih olduğdan şoñra rebābuñ daḥı tesbīḥi vardur ammā ki işidüp fehm itmege ehl-i ḥāl gerekdür ki

⁶² Gönülden] -H.

⁶³ Rebābuñ] -H.

⁶⁴ Ḥor] -H.

⁶⁵ *Yedi gök, yer ve bunların içinde bulunanlar Allah’ı tesbih ederler. Her şey O’nu hamd ile tesbih eder. Ancak, siz onların tesbihlerini anlamazsınız. O, halimdir (hemen cezalandırmaz, mühlet verir) çok bağışlayandır (İsrâ 44).*

ķāl ehli gibi lehvi fehmi itmeye ki ĥaķķīkatden ayruķ nesne yoķdur. ‘ Ālem oldur her neye ki nazār itsek anda ŗun‘ -ı ĥaķ görinür ammā mubaŗŗır-ı ehli- ĥāl gerekdür ki göre bile. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Her neye kim eyleseñ ŗehā nazār

ŗun‘ ı ŗāni‘ den görüyüz ĥoŗ eŗer

Ki ol eŗerden zāhir olur varlıķı

Varlıķıyla bilinür Ĥaķ pür-hüner

Nesr: Ĥakīm ķavlince Ĥazret-i Süleymān ‘*aleyhi’s-selām* böyle diyicek Mıŗr sultānı Celāle’ d- dīn eydür: “Yā nebīya’llāh men cem‘i lehvi- ĥarab arasında nāy ŗadāsın severem ammā ki⁶⁶ sebebin bilmezdim. Anuñ ĥod nefesi ĥidā-yı rühmiŗ. Anuñ iķün cānum ŗadā-yı nāy severmiŗ. Bi-ĥamdu’llāh ki bu sırra muṭalli‘ olduķ ve lākin bu rebābuñ aĥvāline daķı muṭalli‘ olmaduķ. Ümīddür ki Ĥazret-i Süleymān himmetinde vāķıf olavüz. Ĥaķ sübhānehü ve te‘ālā *fehhemnāhā Süleymān ve küllen āteynā ĥükmen ve ‘ilmen*⁶⁷ mücibince cem‘ -i eŗyānuñ sırrına nite⁶⁸ kim ĥazretüñ vuķūf buldı. Biz daķı rebāb sırrına vāķıf⁶⁹ bulavüz” diyicek Aķi Melik ve Tūrān Melik Afrāsyāb ve ‘Acem sultānı Keykāvūs su’āl ķılup eyitdiler ki: “Yā nebīya’llāh ķünkü cem‘ -i eŗyā müsebbih-i ĥaķdur. Gerekdür ki Allāh te‘ālā nebātāt tesbīhin daķı ba‘ zı ĥayvānāt tesbīhi gibi insān bildüreydi ki ĥurūsuñ Allāhü Ekber didüķi ve ķumrınıñ āh n’idem dost didüķi ve ba‘ zısı yā kerīm yā raĥīm diyüp zıkr-i Ĥaķķ’ı edā itdüķi gibi bildigümüz gibi nebātātuñ ĥacerātuñ ŗemerātuñ ŗecerātuñ zıkrin⁷⁰ işideydük diyince aña göre ‘amel-i ŗālihle Ĥaķķ’a lāyık bir iş ideydük” diyicek Ĥazret-i Süleymān eyitdi: “Yā serverler selātinler zāhirle bātin kāfirle mü’min bir olmaz esrār-ı eŗķāl-i aĥbār daķı bir olmaz bu ĥaķīr ki Süleymān’dur ĥazīne-i ‘āmirümden ĥāŗlarumdan ĥayrı defīneme ĥazīneme kimse muṭalli‘ degüldür⁷¹ nite kim esrāruma ĥavāŗumdan ĥayrı kimse vuķūf [H-18b] [K-18b] bulmaz. Pes Allāh te‘ālā celle celālühü istemedi ehli- ĥālden ĥayrı kimesne sırra muṭalli‘ ola pes bu ĥikmetu’llāh bunı iķtizā itdi ki ‘ibret tılsımı ‘avāmuñ gözinden baĥlaya yaķın yakında ıraķ ıraķda baĥlandı ki peydā peydāda nihānı pinhān bileler ŗöyle ki ĥāyet peydāsı zerrece pinhān iķindedür bu taķrīr iķinde ki her ne kim varsa ‘iŗķdur ki on sekiz biñ ‘ālem iķinde ki ervāh cin ādem ‘arŗ u ferŗ levĥ-i ķalem dökülesi ‘iŗķdan vücūda gelmiŗdür. *Küntü kenzen maĥfiyyen fe aĥbebtü ve en u‘rafē fe*

⁶⁶ Ki] -H.

⁶⁷ *Biz ĥüküm vermeyi Süleymān’a kavratmıŗtık. Zaten her birine ĥükümranlık ve ilim vermiŗtik (Enbiyā 79).*

⁶⁸ Nite] -H.

⁶⁹ Vāķıf] vuķūf K.

⁷⁰ Zıkrin] -H.

⁷¹ Degüldür] degül K.

*halektü'l-halkē li uğrafe*⁷² mücibince her ne kim vardur cümle nesne hayr u şerden ve nef'-i zerden diledi kim andan mevcūd ola eger ki istemese olmazdı. Hiç bir nesne vücūda dağı gelmezdi. Pes istedi ki var ola 'ışkdan cümlesi varlık bula pes mu'ayyen oldu ki 'ālem 'ışkdan vücūda gelmişdür ve 'ışkı bu āferīnişden kadīmdür zīrā ki 'āşık Allāh'dur maḥbūb Muḥammed'dür ki 'ışkla irişür." **Nazm:**

[Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]

'Işk eger kim olmasa ey 'āşıkān

Bulmayaydı varlığı hergiz cihān

Güş iderseñ nāle-i nāy u rebāb

Nüktehā-yı 'ışkı diñle ey yār-ı cān

Nesr: Ḥakīm kavlince Süleymān ḥazret-i 'aleyhi's-selām böyle diyicek bildiler ki Süleymān ḥazreti her ne ki dirse Ḥaḳ'dur andan yine su'āl kılup eyitdiler ki: "Yā nebīya'llāh ḥūb dirsiz ehl-i ḳālūñ ehl-i ḥālle arasında fark beynü's-semā ve'l-arz taḳāvūt vardur ve ammā ki Ḥaḳ tebārek ve te'ālā ḥazretüñ ki mürsel peygamber eyledi cemi' eşyānuñ ḥāli ma' lūmdur ki yetmiş iki dilleri söylersin biñ bir ümmet tesbīḥin fark idüp şerḥ eylersin pes öyle olsa luḫ it bu rebābuñ ḥaḳıkat-i ḥālin bize beyān eyle ḥāl dilinden zikirlerini ḳāl diliyle taḳrīr kılup 'ayān eyle" diyicek Ḥazret-i Süleymān cevāb virüp eyitdi ki:⁷³ "Yā server-i selāḫinler 'ışk eger olmasa 'ışkuñ güşşası dağı olmazdı ve ḡam dağı olmasa suḡan āvāz dağı söylenmezdi." **Nazm:**

[Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]

Diñle nedür nāle-i nāy u rebāb

Nükte-i 'ışık olur her gūne tāb

'Işk elinden zār u efgān eyleyüp

Nāle kıılır gice gündüz çün dolāb

Nesr: Ḥakīm kavlince bu muḳaddimeden maḳşūd budur ki 'ışkdan murād mücib-i şükrdür ve mücibden maḳşūd şikāyetdür. Ol vechden ötürüdür ki cem'-i 'uşşāḳ dağı⁷⁴ söz-i dil birle melāmetdür rüsvāyla bī-mücib şikāyetdür. [H-19a] [K-19a] Egerçi hoşluğu ve ḡastalığı iki 'ālemden ferāḡatdur ve dağı on⁷⁵ sekiz biñ 'ālemüñ ḫilḳati ki 'ışk baḡrınıñ temevvüc ḳaḫresinde ḫilḳat ki olmuşdur ve ma'şūḳ Ḥaḳḳ'ıñ envārından esrārından ḡayāt-ı ebedī ve 'ış süreydi⁷⁶

⁷² Ben gizli bir hazine idim bilinmekliğimi sevdim arzu ettim ve bu halkı, onunla bilinmekliğim için halkettim (Hadīs-i Şerīf).

⁷³ Ki] -H.

⁷⁴ Dağı] -H.

⁷⁵ On] -H.

⁷⁶ Süreydi] sermedi H.

bulduğı mcib-i Őkrdr nite Őyle⁷⁷ kim ol vat kim⁷⁸ nazarı Ha konuğ ħālinde vāı[] olursa āh ger []ışk zencire düŐerse Őikāyetden ħāli olmaz ve eger ki []āŐık ma[] Őkaya ħurbiyyet bulursa Şükr  tā[] atden ħāli olmaz. Pes mubaşŞır-ı ehl-i ħāl []āıl  Őāĥib-kemāl ħn te[]emml kıla ve ħāl yüzinden cem[] i nesneye nazar ide ħirfetinden ve Şan[] atından Şehr ħalkına mertebede iken nice ma[] lm olursa ħaıkat nazarıyla cem[] -i eŐyāya nazar kılsañ hem-ħnān dünyā ħalkına mŐābehet vardur ħiħ bir Şan[] at ve []ilm yoduz ki anda renc  zaĥmet olmaya ki destr rāĥat itse []ışk yoduz zīrā ki cihān mihrinñ ħāhırı ve rzgārı felek sākīsınñ Şehd-i nevhery güli gibi ħār-ı snblī gibi ħumār söz olmaz zīrā ki ma[] Ők vaŐlı ħasretsz []ışk muĥabbeti Őiddetsz olmaz ol cihetden ehl-i dil []uŐŐāk Őikāyetde ve cihān seng-i dil-i rāĥatda ferāgatdadur. Pes rebāb ney miŐālī zār u efgān Őikāyetde olduğundan murād bu ki zāhir yüzinden Őikāyet ammā ki ma[] nide Şükr  ni[] metdr görmez misin Őāĥib-i dil ve ehl-i ħāl tazarru[] dan niyāzdan ħāli degildür münācāt u tā[] at u niyāz maĥall-i Őkrdr zīrā ki niyāz sözin []ışk-ı ħaıkat-i ħālide mtācātduz. **Nazm:**

[Fā[] ilātün/Fā[] ilātün/Fā[] ilātün/Fā[] ilün]
Her münācāt aŐldur añla Şükr itme Őitāb
Pes []aceb mi zār kılup inlerise ger rebāb
Cümle eŐyā negi var dilince ider Haĥ[] a Şükr
Ma[] nide ider niyāz bī-bende kim añlar gl-āb

Nesr: Haim ħavlince Süleymān ħazret-i []aleyhi[] Ő-Őalāvāt ve []s-selām nāyla rebābuñ efgān u zārīsini bu vechle kim ħāl yüzinden anlaruñ zıkrini ve Şükri temām aşlı birle ħāl yüzinden yā nebıya’llāh gerħi ma[] rifet yüzinden nāyla rebābuñ Đavleh Te[] ālā *Sebbeĥa li’llāhi māfi’s-semāvāti ve mā fi’l-arz ve ħve’l-[]aziz’l-ĥakīm*⁷⁹ mücibince Őikāyet-i mcib-i Şükr olduğı ma[] rifet yüzinden iŐitdk hezār yār aĥsen-i []ilmñ taĥŐin itdük ve ammā ki rebābuñ zāhir yüzden inleyp Őikāyet itdği söyleyüp beyān kim eyledi. Andan Őoñra server-i selātinlere Mışr sultānı Celāle’d-dīn ile eyitdiler ki: “Sebeb nedür muĥtālī[] olalum luĥ idüp anı dağı tarīr eyleñ iŐidelm tā ki zāhir bātın aĥvāl-i [H-19b] [K-19b] rebāba sebep-i nāle Őitāb-ı vuĥf bulur muĥtālī[] olavüz ki Süleymān devletinde ins  cinnñ⁸⁰ aĥvāline ve biñ bir ümmetüñ baĥr yirde ef āllerine ve yetmiş iki milletñ dillerine vāıf olduğumuz gibi ve yüz yigirmi dört dürlü

⁷⁷ Şöyle] -H.

⁷⁸ Kim] -H.

⁷⁹ Göklerdeki ve yerdeki her Şey Allah’ı tespih eder. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir (Saff 1).

⁸⁰ Cinnñ] cin H.

maḥlūḳātuñ aḳvāllerin vuḥūş u tıyūruñ tesbîhlerine mūr u māruñ ḳāziyyelerine muṭṭali‘ olduđımız gibi.” **Nazm:**

[Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilün]

Devletüñde var mı müşkil bilmedüñ anı temām

Memleket saña musaḥḥar olmuşuz cümle ğulām

İns ü cin vaḥş u tıyūr u mār u mūr tā ki var

Dillerin bildüñ ḳamunuñ şöyleşüp virdüñ peyām

Ger cemād u ger nebāt u yā ḥacerdür yā şemer

Ḥāl dilince añladuñ cümlesinüñ şükrin temām

Bir ḳarınca birle itdüñ yā Süleymān sen suḥan

Gör ne a‘zam şāh ḳılıpdur ḥazretüñ Rabbü’l-enām

Böyle diyüp anda bekler devletiyle itdi du‘ā

Diñle imdi ḳışşa nedür Aḥmed’e virgil selām

Der-Beyān-ı Aḥvāl-i Rebāb

Neşr: Ḥakīm ḳavlince server-i selātinlerle Mısr sultānı Celāle’d-din böyle diyicek Süleymān peygamber ‘aleyhi’s-şalāvātü ve’s-selām ḥakīm ḳavlince cevāb virüp eyitdi: “Ey ser-firāz dilāverler rebābuñ zāhir yüzden mücib-i şikāyetin ve sebeb-i nāle-i efgān-ı rivāyetin dağı beyān idelüm” diyüp eyitdi ki: “Zāhir yüzden naẓar itseñ bir çübdur ki ḳurulmuşdur aşılđa dört sınıf çübdur ḳurşakdur at ḳılıdır ve demürdür çār ‘unşur gibi dört pāre dört dürlü dille rüzgārdan şikāyet ḳılır nite kim ḥāl yüzinden rebāba su’āl itdüm ki egerçi kim cem‘-i eşyā müsebbih-i ḥaḳdur ḥāllü ḥālince Allāh te‘ālāya tesbîh iderler müsebbihdür ammā ki senüñ efgān u nālišüñ ve nāy gibi zārlığuñ neden efzün terdür” diyü su’āl idicek eyitdi cevāp virüp eyitdi ki: “Yā Süleymān benüm özündürür derdüm ekşerdür ki benüm ḥālüm şüret-i tercümāndur. Zāhirüm bāṭnum gibi ve bāṭnum dağı zāhirüm gibi ‘ayāndur veli çün kim su’āl idersiz biñde birin serğüzeştümden şerḥ ideyim be-şarḥ-ı ān ki ḥāl dilince rāstın idüp ğüzin tarḥ ideyin beni ki görürsin dört pāreyem ismüm dağı dört ḥarfdür. Rā gibi efserüm var ve elif gibi ḳāmetüm var yāy-ı evvel gibi endāmum var bāb-ı şānī gibi şikemüm var pes yine cinse dağı dördür. Evvel şınıfım pūlād demürdür felek bağruma ḥançer-i āhen saçmışdur ve ikinci şınıfım at ḳıllarıdır ki yünüme bend olmuşdur ve üçüncü şınıfım dağı ḳarnımuñ yağısıdır ki ol balığ ḳurşađına şarılmışdur dördüncü şınıfım çübdur ki dört kez elinde a‘zam ḳurulmuşdur. Bu dört şınıfla

aduma rebāb dirler [H-20a] [K-20a] sāz şan‘atında beni qurdılar gögsüm yakısı üzerine at kılların⁸¹ gerdiler ‘ışk elinden ağlayup efgān itmek için.” **Nazm:**

[Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]
Ben ki ‘ışkuñ āletiyem ismimüz oldu rebāb
Rūzgāruñ şiddetinden zār iderem⁸² çün dolāb
Derdüm uş vaşfa şıgmaz şerh olunmaz dilile
Bir Süleymān nām miqdārı olur yazsak kitāb

Nesr: Kaçan ki rebāb hāl dilinden baña böyle didiyse su’āl itdüm ki: “Ey rebāb ‘āşık cevāb-ı şaḥīḥ-i şādık belī sen⁸³ ne kim dirsın rāstın itdün zīrā ki gönülden ne geçerse Qavlehü te‘ālā *fē fehhemnāhā Süleymāne*⁸⁴ hükmince⁸⁵ Süleymānlıgumla aḥvālūne⁸⁶ muṭṭali‘ oldum belki idicegüñ şikāyet daḥı bildüm ve ammā ki hāl dilince vaşfuñı şerh itdün baña hoş-ter gelür. Efdal budur ki her şınıfuñuñ aḥvāline kıl ü kālīne⁸⁷ muṭṭali‘ olam ve her birinden bir naşihat alam ḥaḳīkat-i hālūñ Allāh fazlı birle bilem.” **Nazm:**

[Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]
Böyle diyüp sen rebāba itdümise ḥaḳ su’āl
Kılı evvel dile geldi itdi bī-ḥadd kıyl ü kāl
Diñle imdi at kılından ne işitdüm ben emīr
Şerh ideyüm ger şalāvāt virür iseñ ehl-i hāl

Nesr: Ḥakīm ḳavlince Süleymān ḥazret-i ‘aleyhi’s-selām böyle diyicek ins ü cin serhengleri nāliş kılıp eyitdiler ki: “Yā nebīya’llāh at kılında ne işitdün beyān eyle ve andan şoñra çubdan ve āhenden ve balık ḳurşağından ne sır tıyduñ luṭf idüp ‘ayān eyle” diyicek Ḥazret-i Süleymān cevāb virüp eyitdi ki: “Evvel ki⁸⁸ rebāba su’āl itdüm at kılı gögüs gerüp baş açup ḳad kıyāmet çeküp ittifaḳla dil uzadup cevāb virdiler ki yā nebīya’llāh bizüm sergüzeştümüz zāhirdür pinhān degül ammā ki ḥaḳīkatde pinhāndur şürete ‘ayān degül nite kim ḳaşaşda ḳışsa-i feres vardur. Ğaziler ḳışşasında yād olmışdur. Şol atlardur ki *Ve’l-‘ādiyāti Dabḥā*⁸⁹ sūresi anlaruñ ḥaḳḳında münezzel olmışdur ve yelesi ḥaḳḳında ve ğazā ve segirdirken tırnağına ṭoḳunan taş ḥaḳḳında *fē*

⁸¹ Kılların] kıılın H.

⁸² Zār iderem] zār u dārum H.

⁸³ Sen] -H.

⁸⁴ *Biz hüküm vermeyi Süleymān’a kavratmıştık. Zaten her birine hükümranlık ve ilim vermiştik. Dâvud ile birlikte, Allah’ı tepih etmeleri için dağları ve kuşları onun emrine verdik. Bunları yapan biz idik (Enbiyâ 79).*

⁸⁵ Hükmince] kaçan ki H.

⁸⁶ Aḥvālūne] aḥvālūme H.

⁸⁷ Kıyl u kālīne] -H.

⁸⁸ Ki] -H.

⁸⁹ Nefes nefese koşanlara andolsun (*Ādiyât 1*).

*eşerne bihi naḳ'ā*⁹⁰ diyü Hâḳ te'ālā ismi⁹¹ yād itmişdür pes ol bād-pāy-ı nāhen-i āhen raḥş-ı raḥşān yelesi ḳılları ḥāl diliyle itdügi seyrān ḡazā inişüp efgān iderler ve yüregümde ki yaḳısa ḥüt-ı Yūnus gibi deryā-yı 'ummān gözedüp dürr-i mercānı seyr idüp mā'-ı tāhir içinde ḥayāt bulmuşken ecel damına düşüp memāta uğraduḡı balıḳçılar baḡrın baḡırsuḡın toḡraduḡı ḳurşaḡın rebāba yaḳu idüp ḥāl diliyle ḥikāyet felek nikbetinden rüzgār şiddetinden şikāyet itdügidür [H-20b] [K-20b] ve üçüncü şınıfım ki āhen-i ma' denidür ma' ādeni ḥāk baḡn-ı meḡāk içre güneşden perveriş alup sımle şavarılup sım ü zer merātıbına irmeyüp cevher-i aşlıyye aşlına varmayup⁹² küreci eline girüp ḳazdıḳların küre-i nāra ḳoyup ḥarḳ idüp demür pūlāddur. Düzdüklerinden ḥālını şerḥ idüp efgān ḳılur nār-ı nīrān elinden ḳadīd ḳalur saḥt-ı 'amelle giryān olur ve dördüncüdür şınıfım benüm ḥaḳīḳatdeki dıraḥt-ı çübür vurtāḡ u verāḡ bāḡ içinde yetmiş yāsemen sūnbül üzerine şāye şalmış nihālüm 'ayyūḳ-ı feleke çıḳmış ḡopıya beraber olmuş serv-i ser-efrāza beñzerdüm ve şāḡlarum üzerinde gökde uçan ḳuşlar her gice ḳonup dönerlerdi ve server-i selāḡınlar şikār-gāhdan dönicek sāyem elinde ḳonarlardı vaḳtā ki ḥazān faşlı gelse ḳabā-yı ḥulle-i Ḥızr'ı çıkarup sālīkāne 'abā giyerdüm zamīrüm zeymurān 'arż idüp tonumu za' ferāna boyardum. Ḥazān faşlı ḥil'atini envā'ı rengle pūşīde ḳılurdum çün gülistān rengi taḡayyūr olurdu. Bahāruñ nev-cüvānı fertūt ve pīr olurdu taḡlar ḳararup ve bāḡlar şararup dehr-i felek ḳahrından çiçekler dil-teng benümle hem-reng olurdu. **Nazm:**

[Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]

Zehir yir irüp ḡutar gökde mīḡ

Kim yaḡardı üstüme sīmin meleḡ

Çün şitā vaḳti geçüp irse bahār

Mu' tedil olsa hevāle rüzgār

Yiryüzinde biticek sebzi çemen

Bāḡ için ki yürüse sūnbül çemen

Sebze ḥulle pūş olup ben dıraḥt

Ḥoş zümürüdden ḳurardum 'ālī taḥt

Ḳadd-i bālā çābukvāni (?) 'ulviye

Ḥübā-veş sāye şalardum sūfliye

İşbu nev'ına sürerken ben zemān

Nāgehān irdi ḳazā-yı āsumān

⁹⁰ *Orada tozu dumana katanlara (Ādiyât 1).*

⁹¹ İsmi] ḳasem K.

⁹² Aşlıyye aşlına varmayup] ehline varsayup H.

Halk-ı kâmil añlar idi ‘âm-ı hâşş
Kim kazâdan olmaz kimse halâs
Va‘d’irişüp geldi çünki emr-i Hâk
Geldi neccâr gerdenüm’urdu bıçaq
Sırr-ı kâdem eyleyüp anda⁹³ dü tâ
Kesdi bağrum urdıranda el dü tâ
Tîşe tîşe kesdi bağrum çün kebâb
Düzdi âhîr bağr özümnden bir rebâb
Çün añaram tağda biten tälîmi
Hâl dilince ‘arz iderem hâlîmi
Kanı şâya şalduğum hađrâya⁹⁴ ben
Kanı kâmet çekdüğüm bâlâya ben
Kanı murğân talım üzre konduğı
Kanı şayam altın’âdem indügi
Kanı yüz sürdügi çeşm’ayağuma
Yâsemen reşk itdügi yapraguma
Kanı elde tutduğı berkem şabâ
Âh ki şoñra varluğum oldı hebâ
Geldi neccâr urdı baña çün teber
Kesdi pâ kırdı ciğer qomadı ser [H-21a] [K-21a]
Düzdi üstâd el’alup cismüm rebâb
Anuñ içün zâr iderem çün dolâb
Vaşf-ı hâlüm söyleyüp kim iñlerem
Kimse sırrum bilmez ammâ diñlerem
Kâmil ü ekmel gerekdür pâdişâh
Kim ne şey’ ider olsa ol nigâh
Aña eşyâ hâli ma‘lûm ola pes
Bile kendü hâlin ider her nefes

⁹³ Eyleyüp anda] anda eyledi H.

⁹⁴ Hağrâya] şahrâya H.

Ger şecerdür ger şemerdür yâ nebât
Hâl yüzinden ger nazâr kılsuñ o kât
Heb müsebbih cümle Haqq'a ey faşih
Hâlini taqrir ider cümle şahih
Pes rebâbuñ hâli bu ki söyledüm
Evvel âhir saña şerhin eyledüm
Böyle diyüp ol emîr-i şehriyâr
Sâkin oldı vir şalâvât yâdigâr

Der-Beyân-ı Temşilât-ı Dâsitân-ı Mâzî

[Fâ' ilâtün/Fâ' ilâtün/Fâ' ilün]

Nây durur hulğun gel⁹⁵ aña fi'l-meşel
Kim şadâsı ma' rifetdür mâ-ğaşal
Ney neyistândan düşicek pes ırak
Şerha şerha toğradı bağrın firāk
Nâydan olmaduñsa kemter pür-hüner
Ol mekânüñ yâd kıl şâm u seher
Meskenüñd'evvel senüñ ' arş u felek
Menzilüñd' ' ulvîde ervâh u melek
Şimdi süfli menzil oldı cāniña
Cehd kıl kim iresin eyvāniña
Cümle eşyāna ki varsa māsivā
Heb müsebbihdür ider şükr-i Hudā
' Işğ odıyla yan u yakıl hem çünā
' Işğ eliyle dutılır kırb-ı Hudā
Şūfinüñ üç harf' olur bil sebqati
Anı tekmil it bulasın kırbeti
Evveli şıdğ vasağ olur vefā
Āhiri olmağ durur lābūd fenā
Bend-i ten turuncağaz müşkil ola

⁹⁵ hulğun gel] hulğunun H.

Şanma kim ol kurb Haqq'a yol bula

Çün muşaffā vü mühezzeb ola pes

Hażret-i Haq'da muqarreb ola pes

Der-Beyān-ı Meclis-i Aḡer

[Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]

Şükri bî-ḡadd Ḥālîk'a her şubḡ u şām

K'oldı üç yüz elli bir meclis temām

Bu kitābı men ki terkîb eyledüm

Dürr-i gevher sözle tertîb eyledüm

Naqd-i ḡālîş sözlerümdür bu kitāb

İtmedüm āḡir sözinden intiḡāb

Bunca kılllet faqr içinde şubḡ u şām

Söyleyüp yazdum kıilup meclisi temām⁹⁶

Bezî-i sultān olmayaydı bî-ḡümān

Cev behā bulmazıdum k'eline nān

Haq te' ālā devletin itsün ziyād

Kim kıilup iḡsānı virür şeh zevād

Ol Muḡammed nūr-ı Haqq'ı yā İlāh

Mülk-i Rüm'a ḡaşra dek kııl şāhı şāh

K'ol durur sultān-ı 'ālem Bāyezîd

'Ömri Nūḡ mālı Kārün it mezîd

Faḡr-i 'ālem 'izzetiçün ey Ḥudā

Raḡmet it Firdevsiyye yā Rabbenā

Süleymān-nāmenüñ Üç Yüz Elli İkinci Meclisinüñ Zikrindedür

[Fā' ilātün/Fā' ilātün/ Fā' ilātün/Fā' ilün]

Alnıdur teşrîk ü maḡla' āfıtāb andan çıkar

Şāçıdur maḡrib u zemîn māhtāb andan çıkar

Fürkatüñden āḡ idersem dutışur oda cihān [H-21b] [K-21b]

⁹⁶ Bu mısraın vezni bozuk.

Nevha kılsam seyl olur kan çeşm-i āb andan çıkar
Gamze-i āhūsı nazarda ‘ākil mecnūn ider
Çin-i zülfi nāfedür kim misk-i nāb andan çıkar
Nutk-ı ‘İsā nefhidür kim mürdeye virür hayāt
Hoşka-i mercān dehānı la‘l-i nāb andan çıkar
‘Işk odına dil yakup bülbül bigi zār eylesem
Gül-i ruḥ dilber ‘araḫ döker gül-āb andan çıkar
Yāre kendüm gūne cānum göynügin itdüm su’āl
Misk-i ḥālın gösterüp eydür cevāb andan çıkar
Şūfi pūş şūfi-i şafda şāf ki ider ḥalka va‘z
Koltığında var kabak şāfi şarāb andan çıkar
Ḥasret-i dilber gözümden Nūḥ-ı Tūfān koparup
Çarḫa āhum od urup berḫ-i şehāb andan çıkar
Vuşlat-ı Firdevsī cennet maḫşad-ı cān andadur
Hicreti dilber cehennem kim ‘ıḫāb anda çıkar
Güş-ı ḥūşı baña dut diñle Süleymān kışşasın
Vir şalāvāt Aḫmed’e daḫı kitāb andan çıkar

Āgāh Şoden-i Süleymān Nebī ‘*Aleyhi’s-selām* Ez-Ahvāl-i Mihrān-ı Ekber

Loḫmān ibn ‘Ād ol ḥakīm-i üstād ḫavlince ekmel-i kümelā a‘ḫal-i ‘uḫelā ve Eflaṭun Yunānī naḫlince efḫal-i fuḫalā emlaḫ-ı şu‘arā suḫan-mendān-ı zūrafā anun gibi şaḫīḫ ḫikāyet iderler ki kaçan ki Süleymān nebī ‘*aleyhi’s-selām* nāyla rebābuñ ḫāl yüzinden degül ḫāl dilinden sebebi nālelerin ma‘ārif yüzinden ki beyān itdi. Andan Āşaf bin Berḫiyā ve ḫāzır olan enbiyā vü etḫiyā taḫsīn ü belīg idüp andan daḫı Āşaf Mihrān-ı Ekber’üñ tecemmülātını ve şehrinin ve ḫal‘asını ve bāḡ u bāḡçesini ol gice yirlü yirinden götürüp Şām ser-ḫaddine götürüp yapıdukların şāḫiblü şāḫibini ḫānelü ḫānesine yaturdukların ve ba‘zı cinniler daḫı Mihrān-ı Ekber’i çerisiyle uşaḡı ve irisiyle otaḡı yataḡı çadırlarıyla at ve fil gergeden ve yaraḡıyla götürdüklerin şubḫ oluncaya dek Şām şāḫrāsına getürdüklerin ḫaymelerin ḫurup ṫavīlelerin urup Mihrān-ı Ekber’i otaḡında ve cemī‘ begleri yataḡlı yataḡında ve ordusu ḫalkın daḫı çārṫaḫlarında ḫoduḫların ḫiç birisinüñ āgāḫ olmaduḡın altı aylıḫ cezīreden Şām ser-ḫaddine geldüklerin bilmedüklerin perrīler şāḫı Hümāyūn Şāḫ ile Rūḫ-ı Şāḫ-ı Cind aḡızlarından Süleymān’a taḫrīr idicek Süleymān ḫazreti eyitdi: “Yā Āşaf senden aḫdem bu ḫaberi müvekkil-i bād sem‘ime irgürdi

imdi bu hizmet senüñ olsun benî İsrâ'îl kavminüñ 'ulemâsın cem' idüp Mihrân-ı Ekber'üñ yapılan al'asına ve şehrine varup ve halkını Hak dîne da'vet idüñ. Eger ki imâna gelürlerse ta'zîmle, tekrîmle ol şehrüñ halkını baña getürüñ ve eger ser-keşlik iderse kılıcdan geçürüp yitürüñ ve bir dağı Kahir bin Sam'ı ceng âletiyle rahşına bindürüp Mihrân-ı Ekber çerisine dedesi perrîler sultanı Hümayün Şah'a iletsün muabîl ü mu'arız itsün [K-22a] Kahir'üñ [H-22a] andı şınmağ için Mihrân-ı Ekber ile ceng itsün amma ki bir kılına ata irgürmesin ki Mihrân-ı Ekber'üñ İslam dînine girecegin emr-i ferman-ber olup boyun virecegin Tavûs-ı Kudsî 'aleyhi's-selam canib-i Hak'dan baña haber getürdi anuñ için gazabum sakin olup gönlüm dolanup yirine oturdı." **Nazm:**

[Fa' ilatün/Fa' ilatün/ Fa' ilatün/Fa' ilün]

Hukmi böyle kıldı ise Şeh⁹⁷ Süleyman azreti

Emre ferman olup Asaf ister ide hizmeti

Diñle imdi bu 'acayibden garayib kışşayı

Lik virgil hoş şalavat Muştafa'ya ki atı

Der-Beyan-ı Da'vet Kerden Asaf Ez-Halk-ı Şehr ve Mihran-ı Ekber

Hakim kavlince açan ki Asaf bin Beriya Süleyman emrin iitdi icazet olup tara ııdı. Halvet-i aşına gelüp adem gonderdi. Kahir bin Sam'ı getürdiler aziyye-i Mihran-ı Ekber'den ve hukm-i Süleyman nebiden haber virüp eyitdi: "Zinar Mihran-ı Ekber'e aşd idüp öldürmege niyyet itme amma cehd it ki tutup bend idüp 'askerin dağıdup Süleyman nazarına getüresin" diyüp perrîler sultanı Hümayün Şah'ı kafa-dar virüp Mihran-ı Ekber cengine gonderdi gitdi ve kendüsi benî İsra'îl 'ulemasın cem' idüp Loman-ı Hakim ile Naşen Peygamber ile ve Kaz Peygamber ile ve pehlevanlardan Zal-i Destani bilesince alup kır elli kiiyle atlanup ve tac-ı Nu' manı kulaguz idüp henüz şub-ı kazib olmadın al'aya geldiler. Andan Asaf bin Beriya nazar kıilup gördi ki şehir-i Şam'üñ deryasından yaña bir 'aceb al'a yapmıqlardı at-ı burc-ı barüsi var gayet mukem şöyle ki içi tolu adem çevresi bağ u bağçe şanasın ki bu şehir yüz yıldan berü bunda yapılmıqldur atan hiç kuşurı yok al'a apusına gelüp alay bağlayup turdılar. Andan Asaf Nu' man-ı Tacir'e emr itdi ki: "Var bu al' anuñ diz-darına bulış gözüñle gördüğüñden haber vir" diyicek Nu' man-ı Tacir dağı rahşına süvar olup hizmet-karın öñine birağup al'a apusına varup vaz-ı bülendi ağırdı ki bevvabına Haccac-ı Gazzab dirlerdi, hışım-nak çüist çapuk mel' ündi. al'a apusın ol gözedürdi ez n canib apucı dağı Tacir'ün vazın iidüp bekleyüp yirinde turup tac-ane üzerine ıup apu öñine bakup gördi ki apuda turan Nu' man-ı Tacir'dür ağırdı ki bodun yarısı içinde al'a apusı önine gelmek neden gelür

⁹⁷ Şeh] -H.

şabr it şabāh olunca qapuyı açam içerü giresin Mihrān-ı Ekber yasağın bilmez misin ve diz-dāruñ giceyle qapu açmağa rızāsı olmaduğın fark kılmaz mısın” diyüp ‘itāb⁹⁸ idicek Nu‘ mān-ı Tācir eyitdi: “Yā Haccāc-ı Ğazzāb [K-22b] bu pās-bānlaruñ fānūsı yanar hūrūşlar çağırışup öter ve kuşlar dillü dilince dile gelüp Allāh’ı tesbīh ider ve atlar [H-22b] āhıründe tūrduğı yirde süheyl urur yā n’içün bu pās-bānlaruñ burc u bārū üzerinde nevbet diyü çağırışmayup eksen olup yaturlar qal‘a böyle mi hıfz olur diyü” ‘itāb’ idicek qapucınuñ cān başına şıçrayup fānūs eline alup gitdi. Burc başında bulduğı pās-bānı uyardı her birisine verhem itdi ki n’içün nevbet tūtmazsız diz-dār sözün işitmezsiniz cevāb virdiler ki: “Va’llāh bize bu gice bir ‘aceb hāl vākı‘ oldı ki bizi ‘ömrümüzde uçuk tūtduğı yoğdı. Bu gice boğazumuzu boğup şar‘a ‘alāmeti vākı‘ olup za‘if düşüp ‘aqlumuz başumuzdan gitmiş her birimiz durduklı durduğumuz yirde yatmış.” Qapucı eyitdi: “Hem-çünān baña dağı eyle vākı‘ oldı” diyüp ‘özr diledi andan pās-bānlar yirli yirinden tūrup fānūsı fannūsın eline alup nevbet diyü çağırışmağa başladı. Hūrūslar ötişüp pās-bānlar Mihrān-ı Ekber adına gül-bāng çağırışup nevbet tūtup ğirīv-i āsmāna irgürdiler andan qapucı varup diz-dār ağaya buluşdı. Tācir-i Nu‘ mān’uñ qapuya geldüğinden haber virdi. Diz-dār işidüp ğazaba gelüp qağıdı yıldırım gibi şağıdı: “Bu vaktin qapımı açılır” diyü hayli ğazab itdi. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilün]

Qağıyup diz-dār ağa itdi ğazab anda çehān
Ya‘ nī qal‘a zābtın ider tūtdı nevbet pās-bān
Hiçbirisi işbu sırta olmayup vākıf anuñ
Evlü evinde yatup uyır pīr eger tıfl-ı cūvān

Nesr: Hākīm qavlince diz-dāruñ bevvāb sözün işidüp dönüp qapuya gelüp tēc-hāne üstine çıqdı. Nu‘ mān-ı Tācir’e eyitdi: “Senüñ için varup diz-dārı buluşdum ve ammā ki cehd idüp miftāhı alımadum ki gelem qapu açam ammā şabr eyle şabāh olsun qapuyı açam minnetsiz içerü giresin” diyicek Nu‘ mān-ı Tācir cavāb virdi ki: “Haccāc-ı Ğazzāb var diz-dārına di ki Süleymān Peyğamber’den ‘aleyhi’s-selām kāşid geldi diz-dārı buluşmağ ister gelsün aña sözüm var” diyüp qapucıyı gönderdi. Varup diz-dārı alup tēc-hāne üzerine getürdi. Kim henüz tāk yiri ağarmadı seher kuşcuğazları dile gelüp ötüşmeğe başladı ve pās-bānları dağı Mihrān-ı Ekber adına nevbet diyü çağırışmağa ve gül-bāng getürmeğe ve mihterler kūs-ı hārbī çalmağa başladı.

Nazm:

[Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilün]

Pās-bān nevbet tūtup gül-bāng idüp mirān ulus

⁹⁸ ‘itāb] -H.

Şehr içinde çıgrışup tekbîr idüp ötdi ħurûs

Kerre nây ötdi çalındı tabl-ı zencîle nefîr

Ra' d-ı eflâka şadâsın ħal' adan irgürdi kûs

Nesr: Ĥükemâ ħavlince ol gice şubĥ-dem yaklaşduğı demde Süleymân-ı [K-23a] nebînüñ 'aleyhi's-selâm emriyle Nu' mân-ı Tâcir ile [H-23a] ve Zâl-i Destânî ile ve Nâşen Peyğamber ile ve Kâz Peyğamber ile ve Evyâşer Peyğamber ile 'aleyhime's-selâm ve Loĥmân Ĥakîm ile 'aleyhime's-selâm benî İsrâ'îl'den elli altmış miĥdârı 'ulemâ vü fuzalâyla ħapuya ħarşı alay bağlayup tûrdılar. Nazâr ħapu üzerindeki tâc-ĥâneye urdılar. Diz-dâr ħapu üzerine çıĥdı gördiler dağı ez ân cânib diz-dâr dağı tâc-ĥane üzerinden nazâr ħılıp gördi ki elli altmış miĥdârı kişi 'Arab ħavmi şeklinde ser-cümlesi şeb-reng ħatırlara ve bîdevî tâzî atlara süvâr olmuşlar. Velî ser-cümlesi 'Arabî libâslar geyüp başlarına 'imâme şarınup tûrurlar yüzleri nûr-ı güneş gibi 'âleme berĥ urur ve Nu' mân-ı Tâcir dağı ħapuya yaĥîn gelüp bunlaruñ öñinde tûrur diz-dâr 'Arab ħavmini görüp ĥâyet ta' accüb idüp dilince Nu' mân-ı Tâcir'e çağırıp eyitdi: "Yâ Nu' mân-ı Tâcir sebep ne oldı ki bu gice taşra ħalduñ ħal' a içine gelüp girmedüñ?" Cevâb virdi ki: "Ĥal' aya gelüp girmelü olıcaĥ bu 'azîzlere bulışdum ki Süleymân Peyğamber'üñ 'aleyhi's-selâm vezîrleridür 'Arab ħabâyilinüñ 'âlimleri emîrleri dil-bedîrleridür beni görüp ħulağuz idinüp ħal' a ħapusına geldiler senüñle sözleri var ve sözleri dağı bu ki bu vilâyet ki Şâm ser-ĥaddidür diyü görünen şehr-i Şâm'dur diyü urdu Süleymân'üñ ve Süleymân Peyğamber'üñ ĥükminededür bu bir şaĥrâ-yı bî-pâyânîdür ki deñiz kenârında vâĥı' olmuşdur şimdi ki ĥâlde gelüp gördük ki yedi ħat burc-ı bârü yapılıp şehr-i mu' azzam içi tölî mâ-ĥalaĥa'llâĥ âdem ve çevresi şehrüñ bâğ u bostân gül ü gülistân olmuş âdem gülüsü ferseng be-ferseng yire gider bu şehr-i ħandan peydâ oldı" diyü baña su'âl itdiler. Ben cevâb virdüm ki: "Bu vilâyet cezîre-i a' zamdur melik-i Mihrân-ı Ekber ve ħal' ası muĥkem içi nâr dânesi gibi tölü âdemdür ve bu şehrüñ ibtidâ yapılduğı târiĥ tûfân-ı Nûĥ'dan şoñra oğlı Yâfeş yapmışdur. Ĥadîm şehrdür. Bu ne sözdür ki eydürsin bu vilâyet 'Arab'dur bu şehr-i ħaçandan berü binâ olmuşdur bize bu nesne 'aceb gelür ki siz ĥod muĥaĥĥaĥ 'Arab ħavminden siz bu cezîre-i a' zamdan vilâyet-i 'Arab altı aylıĥ yoldan ziyâde menzildür şimdi ki ĥâlde siz andan gideli ne müddet rûzgârdur veyâ bu deryâ-yı mağribi nice geçdüñüz ve gelmekden maĥşûduñuz nedür baña cevâb virüñ" didüğünce bunlar beni međĥak yerine tûtup lâğ iderler hemîn sözleri budur ki "Bu vilâyet-i 'Arab'dur bu şehr-i bunda neyler" diyüp ta' n iderler. **Nazm:**

[Fâ' ilâtün/Fâ' ilâtün/Fâ' ilâtün/Fâ' ilün]

Ĥâce Nu' mân böyle dise anda diz-dâr özine

Lâğ idüben 'ârifâne güldi anuñ yüzine

Güş idüp Nu‘ mǎn-ı Tācir sözini diz-dār pes [H-23b] [K-23b]

Hışma geldi ki be-gāyet an oturdu gözine

Der-Beyān-ı ‘İāb Kerden-i Diz-Dār Be-Āşaf Rā

akīm avlınce Nu‘ mǎn-ı Tācir sözün ki Diz-dār iştıdı azaba gelüp verhem itdi eyitdi: “Bu ne sözdür ki söylersin ıgırup meğhaklık eylersin anı ol āşid-i Süleymān ilerü gelsün anuñla söyleşelüm haber alup haber virüp söyleşelüm” diyicek Āşaf bin⁹⁹ Beriyā Lomān akīm ile ve Nāşen Peygamber ile ‘*aleyhime’s-selām* ilerü gelüp apu öninde urup evvel diz-dāra ‘ Arab dilince selām virüp andan eyitdi: “Yā Diz-dār haber vir bize ki bu diyār ne diyārdur şehri ne şehridür ve bu al‘ anuñ ākimi kimdür?” Cevāb virdi: “Bu vilāyete cezāre-i A‘ am dirler ve bu al‘ a adīmü’l-eyyāmdan binā olmuş işārdur meliki Mihrān-ı Ekber dirler ad u şan issi nām-dārdur.” Yine Āşaf su’āl itdi ki: “Mihrān-ı Ekber bu şehir içinde taht-gāhında mıdır?” Diz-dār eyitdi: “ayır bunda degildür üç fersa midārı yirde otı şuyı vāfir şahrāda sākın olup kır biñ eriyle otak urup oturmuşdur. Zīrā ki yakında bir ādişe vāı‘ olmuşdur. Yakın zemānda bir pehlevān Mihrān-ı Ekber ile ceng itdi, ‘ askerin şıdı. ‘ Āıbet üzerine o üşürüp tır-endāzlar, zam-nāk idüp utma dilince gāyibden cin gelüp apup götürdi. Nā-bedīd oldı ba‘ zıları eyitdi: “Bu ādem degildür cin neslidür ki gāyibden gelüp bizümle ceng idüp ‘ āıbet yine gözümüzden gāyib olup gitdi.” Ve ba‘ zılar eyitdi: “Pehlevān-ı Süleymān’dur Sām-süvār gibi bir pehlevāndur Süleymān izniyle bir izmete giderken atı onıyla tekvīn-i cin götürüp yirle gök arasında seyrān iderken bunda indürmişdür bu aş bağçeye ondurmuşdur. Bir dem rāat olmağ için ünkü pādīşāh üzerine varup icāzetsüz āş bāđına girdüğine incinüp ceng ılınca tır-endāzlar o üşürüp zam-nāk idüp ana ar peleng-reng ılınca tekvīn-i cin ol pehlevānı götürüp nā-bedīd olup gitdi ‘ azm-ı Süleymān itdi eger pehlevān-ı Süleymānsa Süleymān ışm idüp üzerümüze cin erisin gönderecekdür ve cemī‘ müzi helāk yiryüzünü anumuzdan anduracadur” diyüp beglere naşıat viricek şub-dem kūs-ı arbī aldırup ‘ alem ejderhā peyker aldırup kerrinā ötdürüp abl u renc borı şadāsın felek-i ‘ ayyūa ırğürüp kır biñ er cem‘ idüp göçüp zıkr olan yirde varup onup āzır baş olup oturuyorur. Baña daı işmarladı ki al‘ ayı oturup bekleyem.

Nazm:

[Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilün]

On iki biñ pās-bānı cem‘ idüben pes hemān [H-24a] [K-24a]

Hıfz iderem bekleyüben al‘ ayı işbu zemān

Şol ümīde üstümüze gelse düşmen leşkeri

⁹⁹ Bin] ibn H.

Ƙal^c anuñ bir taşın aña virmeyüz bî-gümân

Top u tüfek atup anı darb u zenle çekre biz

Cân dilinden eyleyevüz haşmıla ceng-i girân

Neşr:¹⁰⁰ Hükemâ kavlınce Diz-dâr böyle diyüp sükût idicek Āşaf bin Berhîyâ çağırıp eyitdi ki: “Yâ diz-dâr ol didigüñüz pehlevânla meliküñüz ki ceng itmiş, hâş bâğçesine girüp birkaç dâne yemiş, yidügi ecilden bî-günâh anı öldürmege kaşd u heng itmiş. Ol pehlevân Sām-süvâr oğlu Ƙāhir idi. Tağtağüş nām cin-i tekvîn atı tonı birle Ƙāhir’i götürüp giderken gökyüzinden yir alçağına seyr iderken bu şehriñ bâğ u bâğçelerin görüp yemişlerine imrenmiş. Hâş bâğçanuñ içine Lekvîn Cin ol pehlevânı indürmiş, kondurmuş. Meliküñüz Mihrân-ı Ekber tutup¹⁰¹ öldürmege kaşd idicek Tekvîn-i Cin Ƙāhir’i kapup atı tonıyla götürüp Süleymân nazarına getirür. Süleymân görüp hışm itdi, şeyāfin zürriyyâtın cem^c kıldı. Cin kavmini ve cân neslini ve perriler aşlını ve ‘afārît leşkerini ve nerre dīvler çerisini ser-cümle üzerüñüze gönderdi. Begüñüz Mihrân-ı Ekber’i hayme-i har-gāhıyla bār-ı ben-gāhıyla hayl ü haşemiyle tağl u ‘alemiyle kırk biñ eri ümemiyle atı tavarı ‘alaf yemiyle ser-cümlesini perrilere götürdüp bu gice içinde getirüp otağlu otağın çādırlu çādırın kurdurup yatağlu yatağına her birisin yatırıp ‘ale’t-tertîb Mihrân-ı Ekber ne vechle ki ordu kurup ki oturmuşdı. Ol tarîk üzere şöyle tertîb ile hayme-i har-gāhların kurup bār-ı ben-gāhların yirlü yirine indirüp Mihrân-ı Ekber’üñ dağı otağın kurup taht üzerinde halvet-i hāsında kendüyi cāme-h̄āb üzerinde yatırıp hizmetlü hizmetin yitürüp temām itdiler. Ba^c d-ez-ân cân nesli melik Rūh-ı Şāh-ı Cind ile kırk kez yüz biñ cân nesli ve Şetāleng cinniyle kırk kez yüz biñ cin çerisi ve Ƙanṭahār ‘ifritle kırk kez yüz biñ ‘afārît ‘askeri ve kırk kez yüz biñ ehremen ulusıyla Ca^c ca^c a-i dīvle varup bu şehriñüzüñ ser-cümle halkını şar^c a tutar gibi boğaz göz boğup ‘akluñuz uğurlayup bir gözden götürüp kal^c añuzı avlaruñuzı yıkup taşların topraklarıyla ağaçların yapraklarıyla götürdiler, ser-cümlesin bu gice şubḥ olmadın bunda getürdiler. Andan dīv, cin serhengleri ‘afārît ser-neferleri ve perrî mehterleri a^c vānlarıyla çalışup şehriñ her bir avınuñ taşlarını ağaçlarını ayırup ki getirüp getürmişlerdi. Şöyle ki bir evüñ rahtını bir eve katmamışlardı. Pes her bir evi evvelki tertîb üzere yaptılar ki tūli-i‘ arzından hiç bir hānenüñ kuşurı yoğdı. Muḥaşşal-ı kelām sözi [K-24b] dırāz itmeyelüm [H-24b] bu gice şubḥ olıncaya dek şehri perriler evvelki bināsı üzerine yedi kat burc-ı bārūyı yine yaptılar ve maḥallelerini evlerini müretteb düzetdiler azuğlı azuğın enbārlarına koydılar ve her evüñ şāhibin evlü evine getirüp yaturdılar. Cāme-h̄ābların birağup yatağlu yatağına yaturdılar. Tā ḥattā keleblerin ve tavuğların ve ḥurūsların ser-cümle tavar

¹⁰⁰ Neşr] -H.

¹⁰¹ Tutup] tıyup K.

rūzların yirlü yirine odılar ve al' anuñ¹⁰² pās-bānların dağı burclu burcına getürdiler ve fannūsların yaup yaralu yarağın yanında odılar ve ' alemlü ' alemin burc başına dikdiler ve al' anuñ yedi at apuların yapup āhen kilid urup miftāhların sen ki diz-dārsın başuñ ucına oyup ve şehir ve al' a müretteb temām oldudan sonra şehriñüz civārında vāı' olan on iki biñ pāre bāğelerin talarını topraqlarını getürüp yirlü yirine dīvārların yapup apuların urup andan ağaçların yapraqlarıyla taıyup yirlü yirine diküp envā' -ı reyāhīn arasına eküp gül ü gülistānların bāğ u bostānların zeyn idüp cā-be-cā dolāb apuların azup ve eraqların düzüp merkeblerin oşup dolābları döndürmege başladılar. **Nazm:**

[Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]

İşbu tertib üzerine yapılap burc-ı hişār

Şehr ma' mūr oldu gāyet hūb rūşen āşikār

Bir gicenūñ ire gör ki dīv ü cin ü cān u perī

Buncılayın şehir yapup itdi āhir kām-kār

Ol Süleymān hükmi birle oldu cümle didigüm

Gör ne a' zām pādīşāhdur ol emīr-i şehriyār

Hükmine fermān olupdur biñ bir ümmet cümle hep

Çākeridür ins ü cin vaḥş u tıyūr u mūr u mār

Aña hem-tā şāh-ı sultān gelmemişdür ' āleme

Kim felekde götürür tahtını bād-ı rūzgār

Şimdi bizi gönderüpdür saña ḥa peygamberi

al' a avmin cem' idesin ger şıgār u ger kibār

al' anuñ miftāhın alup boynuña taup kefen

İsteyüp emān kılasın āh u efgān bī-şümār

Hem Süleymān dīnine girüp müselmān olasın

Tā ki şuuñ ' afv' de ol sultān-ı ' ālem nām-dār

Yok diriseñ şāh-ı sultān hükmi ider bu demile

Şehrūñ altın üstüne döndürüp ider tār u mār

Şek tutarsañ sözüme diz-dār aға eyle nazār

Görin' yirde yapılapdur şehri al' a bahtiyār

¹⁰² al' anuñ] al' a H.

Aç gözün cānuñ uyar söz işit tut pendimi
Tā ki şoñra āh idüben olmayasın şerm-sār
‘Āqıl oldur k’ehl-i ‘irfān nuşını ider kabül
Cāhil ahmaq söz işitmez dā’im olur ħor u zār
Böyle diyüp virdi Āşaf diz-dāra gāyet va‘z-ı pend¹⁰³
Diñle imdi kışşa nedür vir şalāvāt yādigār

Der-Beyān-ı Ġazab Kerden-i Diz-dār Be-Ĥazret-i Āşaf

Ĥükemā kavlince diz-dār Āşaf’uñ sözün kim işitdi nā-ma‘kūl görüp kaħkaħāyla gülüp daħı eyitdi ki: “Yā ‘Arab cū‘aydisi bu söz ki söylersin ‘akıldan ħāricdür [K-25a] ‘aқıl kabül itmez Cemşid ki¹⁰⁴ cihānuñ pādişāhıydı [H-25a] ins ü cin ħükmine fermān-ber idi. Cemşid ābād şehrini yüz yılda temām itdi bu kaçan ola ki bunuñ gibi şehr-i mu‘azzamuñ ki yedi kat burc-ı bārūsı varken ve kal‘a içi nār dānesi gibi tolu ādem iken ve çevresinde on iki biñ pāre bāğ u bāğçenüñ her birisi cennet mişāl bāğ-ı İrem iken ser-cümlesin götürdüp bir gicenüñ içinde ālet-i aylaq yire yitürdüp daħı evvelki üslüb üzerine burc-ı bārūsın yapıdurup ve bāğ u bāğçelerin yirlü yirine dikdürüp ve içindeki ħalāyıkı yataqlu yatağına yaturdup ma‘mūr u ābād ide ve bu ħalkuñ hiç birisi andan bī-ħaber ola ve ‘ale’l-ħuşuş ki kırk biñ erle Mihrān-ı Ekber’i perriler ‘aқlın alup götürdiler bu diyāra getürdiler ve ħayme vü ħar-gāħlarını ħurdılar ve her sipāhıyı yataqlu yatağına yaturdılar kaťār u mehārların tavilelerine bağlayup eyerlü ħāşş atların ‘inānı dizgin ucından kaza ħodılar. Nizesin ve kılıcların başı ucında çadır direginde aşı koyup cübbesin döşek kałkanın yaşduq kırup üç sığırlu katı yāyların ħurup elmās demrenlü kayın ağacı oқların kışü ħurbān ağzına dize ħodılar dirsüz bu emr-i ba‘iddür olmaz. **Nażm:**

[Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]
Sözlerüñüñ aşlı yoқdur Süleymāngil yā ‘Arab
Kāzib olmaq saña düşmez olduğındur ki ‘aceb
Böyle diyüp anda diz-dār itdi ħışm-ı bī-sebeb
Diñle imdi kışşa nedür söyleyeyin luťf-ı Rab

Neşr: Ĥükemā kavlince kal‘anuñ diz-dārı ve echel-i cūhhāli bu vechle ħazaba gelüp Āşaf’uñ sözün taşdıq itmeyince Āşaf bin Berħiyā Nu‘mān-ı Tācir’e işāret itdi ki sen var diz-dāra buluş gözünle gördüğüñ nesne-i şehādet eyle ümıddür ki bu pās-bānlar başı diz-dāruñ kal‘a re’isi echel-i cūhhālün naşıhat virmekle ‘aқlın dolandurasın bu olmış każiyyeleri beyān itmeğle

¹⁰³ Bu misraın vezni bozuktur.

¹⁰⁴ Ki] -H.

sözümüze kondurasın. Tā kim Ʒal‘ ayı bize teslim idüp Süleymān nazarına bizümle bile varup imāna geleler eger ki ser-keşlik iderse güneş Ʒubbe-i felekden baş Ʒaldurup seher vaƷtı olıcaƷ gözleriyle göreler ki kendülerüne vilāyete gelmişlerdür. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilün]

Bildügüñi söyleyüp diz-dāra eyle sen beyān

‘ ĀƷilimse Ʒıla taşdıƷ ol sözüñ cümle hemān

Cāhil ise Ʒanmayuben sözüñi İslāmiye

‘ ĀƷıbet şubh olıcaƷ hālin bilüp Ʒıla fiğān

Nesr: Hükemā Ʒavlince Tācir-i Nu‘ mān Āşaf‘uñ sözün tutup sürüp Ʒal‘ a dīvārı önüne gelüp atından inüp hizmet-kārı eline virüp āvāz-ı bülendī çağırdı ki: “Yā diz-dār [K-25b] Ʒal‘ a [H-25b] Ʒapusın açmazsañ urğān şarkıdup beni kemendle Ʒal‘ aya çıkar saña haberüm var” diyicek diz-dār yukarıdan cevāb virdi ki: “Mihrān-ı Ekber başı için ne seni yukarı çıkaruram ve ne Ʒapuyı açaram. Şol pādīşāh ki cinnilere hüküm itmeyle dīv, ‘ afārīte emr Ʒılmağla altı aylıƷ menzil-i irāƷ yirden bir şehir-i a‘ zāmı halkla yedi Ʒat muhkem burc-ı bārūsını taş toprağıyla cezire-i a‘ zamdan götürdüp bir gece içinde bunda getürdüp evvelki üslüb üzerine yapduran ve kırƷ biñ nefer leşkeri Ʒoydurup hayme vü har-gāhlarıyla ehremenlere bunda getürden pādīşāh seni Ʒatırūñla ve hizmet-kārūñla Ʒal‘ aya koymağā Ʒādir degül mi baña ne ihtiyācuñ var ve cemī‘ sözüñüz yalan olduğına bu ‘ ācizliğüñüz şāhiddür. Bu ‘ acebdür ki bir kişi yalan söyleye anuñ gerçegine dağı inanmazlar. Nitekim ‘ uƷalā eydür: “Kāzib‘üñ ‘ ahdine i‘ timād ve nuƷƷına i‘ tiƷād Ʒılmayasın kim edebī mürüvveti ve sözünüñ şıhhati yoƷdur.” Nitekim eydür: “Lā-mürüvvete lil kezūb.”¹⁰⁵ **Nazm:**

[Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilün]

Böyle diyüp anda diz-dār itdi ta‘ n ki Ʒehān¹⁰⁶

Kim işidüp incinür Āşaf be-gāyet ol zemān

Bildi yoƷmış zerrece Ʒat‘ an anuñ ‘ aƷlı temām

Anuñ için lāf uruben ta‘ n‘de idügi Ʒehān

Nesr: Hākīm Ʒavlince Diz-dār-ı Ʒal‘ a böyle diyicek Āşaf bin Berhıyā eyitdi: “Diz-dār-ı Ʒal‘ a eyü söyler” diyüp cinniler serhenginden Egdürimiş cinne hüküm itdi. Nu‘ mān-ı Tācir‘i atına bindirüp omuzına alup şağ eyliyle h‘ āceyi ve şol eliyle hizmet-kārı ikisin bile Egdürimiş cinnī götürüp dem Ʒeküp uçup Ʒal‘ anuñ yedi Ʒat burc-ı bārūsından geçüp rāst diz-dār olduğı yire

¹⁰⁵ Yalancının karakteri yoktur.

¹⁰⁶ Bu mısraın vezni bozuktur.

indürdi, kondurdi. Andan H̄āce Nu‘ m̄an içerü girdügin qal‘ a diz-dārı gördi ‘ āciz ü dem-beste qalup nuṭkı tütüldü gözin açup bildi ki bu gelenlerüñ hiz̄metinde şeyāṭin z̄ürriyyātı vardır. Süleymān’dan gelürler ve Tācir’i içerü koyan cinnīdür egerçi ki bunlarüñ gözüne görünmez andan Diz-dār-ı Qal‘ a bunlara cevāb virmeyüp Tācir-i Nu‘ m̄an qatına gelüp cemī‘ -i şeh̄r ulularına haber oldı erkān-ı şeh̄r ve a‘ yān-ı qal‘ a bir yire cem‘ olup oturdılar. Nu‘ m̄an-ı Tācir öñine ni‘ met getürdiler yidürüp içürüp ba‘ d-ez-ṭa‘ ān aḥvāl-i rüzgārdan haber şordılar. Nu‘ m̄an-ı Tācir daḥı kendüyi ol gice ilk aḥşāmdan qal‘ aya gelüp giderken perr̄iler qapup getürdügünü yirle gök arasına çıkarup yitürdügünü perr̄iler sultānı nazarına getürdügünü fi’l-cümle kışşayı dırāz itmeyelüm yuqaruda z̄ıkr-i meşṭūr olan kışşa-i vāqı‘ ın tafşil kılup beyān eyledi. Ol ki ‘ uqalā vü fuzalādur. [H-26a] [K-26a] Tācir sözine inanup eytdiler ki: “Bu söz vāqı‘ dur kim Süleymān Peyğamber ins ü cinne ḥākımdür şeyāṭin z̄ürriyyātınüñ elinden bu nesne gelür şubḥ-dem olıncaya dek Süleymān Peyğamber’üñ vez̄iri Āşaf’dan bize mühlet alıvirüñ tā kim ziyāfet yarağın görevüz ve hem şubḥ olup güneş toğıcaq ‘ ālem-i eṭrāfa göz uravüz ki şeh̄r kendü yirinde midür yāḥūd āḥir memleketde mi binā olunmuş eger Allāhü te‘ ālānūñ taqḍirinde şeyāṭin z̄ürriyyātı Süleymān emri birle şeh̄rimüzi yirinden yıqup taşın ağacın götürüp ḥalkıyla şubḥ olunca bunda getürüp binā itdilerse bir qazādur elümüzden ne gelür çāresi budur ki qazāya rızā virevüz kim dimişlerdür qalbūñ devāsı qazāya rāzī olmağdur. Nitekim eydürler: “*devāyü’l-qalbü’r-rızā bi’l-qazā*” diyüp Nu‘ m̄an-ı Tācir sözine gönülleri dolandı eytdi ve ammā ki şeh̄r ḥalkınuñ cühelāsı Nu‘ m̄an sözine inanmayup eytdiler ki: “Bu söz ki Tācir söyler ṭavr-ı ‘ aqıldan ḥāricdür taqḍir ki Süleymān şeyāṭin z̄ürriyyātına ḥükm ide bir gicenüñ içinde buncılayın şeh̄r-i mu‘ azzam yedi qat burc-ı bārūyı muḥkem içi ṭolı mā-ḥalaqa’llāh ādem ser-cümlesini yirinden götürüp altı aylık yoldan getürüp tekrār şeh̄ri qal‘ ayı yapup ve bunca ağaçları reyḥānları diküp ma‘ mūr-ı ābād itdükden soñra ḥalkın yine yirlü yirine getürüp yaturmaq şubḥ olunca cemī‘ hiz̄meti bitürmek ve bundan gayrı kırık biñ erle Mihrān-ı Ekber’i ḥayme vü ḥar-gāḥıyla bār u bengāḥıyla cinniler götürmek şubḥ olmadın altı aylık yol menzil alup ‘ Arab vilāyetine getürmek kaçan olacağıdur. Bunca ḥalkūñ birisi tuymaya qulağına ‘ āqil olan bu sözi qoymaya z̄irā ki bu bir lāf-ı güzāfdur ki kimse işitmiş degül ammā ki ‘ ilmüñ ‘ ayıblusı lāf urmağdur. Nitekim eydürler *şine’l-ilme’s-şılḥ*¹⁰⁷” **Nazm:**

[*Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilün*]

Böyle diyüp cāhilen inanmayup kıldı qazab

Tācire itdi te‘ addī cümle cāhil bī-sebeb

Tācir-i Nu‘ m̄an işidüp bunlara oldı melül

¹⁰⁷ Sırf ilim için.

Didi kim gün toğıcağ zāhir olur aḥvāli heb

Neşr: Hükemā kavlince ‘uḳalā Tācir sözine inanup cühelā inanmayup ḥalk-ı şehri iki taraf oldılar. ‘Uḳalāsı ihtiyāt şartdur diyüp diz-dārıla ḳapuya gelüp Āşaf bin Berḥiyā çağırıp şubḥ olunca emān istediler. Piş-keş yarağın görüp ḳapuyı açup Süleymān dergāhına bile varalum diyüp ḳasem yā idüp inandurdılar ve ziyāfet ḳaydın ḳayuralum ve piş-keş görelüm diyüp Āşaf ile gelen vüzerā gönüllerin dolandurdılar ve ammā ki cühelā bu ne sözdür diyüp her nere ve hedeyā söylemeyle ceng ü gāvğā eylemeyle gönüllerin bulandurdılar. **Nazm:** [H-26b] [K-26b]

[Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

Ḥalk-ı şehriñ ‘āḳil aḥmağ oluben iki taraf
Dānişığa düşdi bunlar igen igen şaf be-şaf

Bunlaruñ sözin işidüp Zāl-i Destān ḳaḳıdı
Lik Loḳmān men‘ idüben sākin ol didi Āşaf

Der-Beyān-ı Kışsa-i Ḳāhir bin Sām ve Mihrān-ı Ekber

Hükemā kavlince şehri ḥalkı iki taraf olup ‘uḳalā Nu‘mān-ı Tācir sözine inanup Süleymān ḥazreti için ziyāfet yarağın görmekte ammā ki cühelā inanmayup lāf-ı güzāf urup ḳurı āverd yiliyle ḥirmen-i lāfi şavurmağda ve Āşaf bin Berḥiyā bilesince gelen enbiyā vü etḳiyā ḳal‘a ḳapusına ḳarşu alay bağlayup ḫurmağda ammā ki bizüm kışşamız ez in cānib Ḳāhir bin Sām-süvār’a geldi. Nite Ḳāhir bin Sām ol gice a‘vānlarıyla ḥāzırlarıyla ḥalvetde oturup şöḫbet ḳılıp maḥbüb u sāḳi elinden mey gül-gün içerdi ve ammā ki Mihrān-ı Ekber cengin aḥduḳça ḡayretinden cigeri ḥün olup gönülden ḡam çekerdi. Giceler şubḥa dek rāḫat olup yatmazdı ol sebebden her gice tā şubḥa dek mey u nüş ney-i güşda ḡam ferāmüş vaḫtin ḫoş ḳılurdu nā-gāḫ ḥācib içerü girüp ḫaber virdi ki perriler sulḫānı Hümāyün Şāḫ Ṭālsihān-ı Perrī’yi göndermiş icāzet diler kim içerü gire Ḳāhir işidüp icāzet virdi. Ṭālsihān içerü girdi. Ḳāhir ḳalkup yir gösterüp yanına aldı temām ikrām-ı ta‘zīmle ‘izzet ḳıldı andan Ṭālsihān eyitdi: “Yā pehlevān-ı cihāngir bizüm libāsın ḳurazum ḫonın ki cebe vü cevşene müstağrağ olup raḫşuḥa süvār ol kim anduñ yirine gelsün seni ḫaşmuñla buluşdurayın” diyüp ḫaber virdi. Ammā ki Mihrān-ı Ekber’i leşkeriyle ‘Arab vilāyetine getürdüklerinden ve şehriñi ḳal‘asını Şām şahrāsında temām evvelki ḳā‘idesi üzerine dīvler cinniler ‘ifrītler çalışup bī-ḳuşūr yirlü yirince binā idüp yapduḳlarından Ḳāhir’e anı bildürmedi. Gümāna varmasun bahāne ḳılmasun diyü eyitdi ki: “Yā Ḳāhir hemān raḫşuḥa süvār ol kim göz yumup açıncaya dek ben seni ḫaşmuñla buluşdurayın yüz-be-yüz ḳılayın sen daḫı ne çenberde ḫallācsın göreyin” diyüp ḫaber viricek Ḳāhir bin¹⁰⁸ Sām-süvār ol

¹⁰⁸ Bin] ibn H.

pehlevān-ı rüzgār-ı ‘uqḳāb gibi yirinden tırup bezmi koyup rezm tonların geyüp daḥı hemān-dem sefy kuşanup biline ḥançer şokınup Dāvudī zırh geyüp ışıklığına Sîmurğ yelkeni şokunup gürz-i Nerīmān eline alup şıçrayup raḥşına süvār olup gürz-i girānı ayar ḥānesindeki taraflına şokup Ḍaḥḥāk-ı Tāzī sūnūsın eline alup temām ceng āletiyle ḥāzır u müheyyā olup tırdı. Andan Ṭālsihān-ı Perrī ilerü varup Ḳāhir’i raḥşıyla götürüp omuzına aldı ve sağ eliyle atıñ öñ ayakların ve şol eliyle kıç ayakların muḥkem tıutup yirinden zūr [K-27a] idüp [H-27a] kanad açup yum gözünü “yā Ḳāhir” diyüp uçdı. Ol karañu gice içinde tırfetü’l-‘ayn arasında kara bulutlar yöresinde felek-i ‘ayyūka çıkarup andan Ṭālsihān-ı Perrī yiryüzine naẓar kılup göz urdı. Mihrān-ı Ekber leşkerin gördi andan rāst Ḳāhir’i yiryüzine indirdi. Leşkerüñ muḳābelesinde ḳondurdı. Raḥşınıñ dört ayağın yir üzerine başdurup “aç gözün yā Ḳāhir” diyüp söyleyicek Ḳāhir daḥı gözün açup gördi ki yiryüzine inmiş kendü at üzerinde oturur ve ḳarşusunda düşmān leşkeri ḥayme vü ḥar-gāh bār u bengāh urup tıururlar çadırılu çadırı öñünde ‘Arab ocağı gibi otlar yanup tıurur ve tavilelerde atlar kişneyüp süheyl urur ve otaḳları ḳubbesi Mihrān-ı Ekber’üñ keyvān-ı burcina irmiş dīvān-ḥānesi ḥaymesinüñ mīḥi öküz balık farkına irmiş.

Nazm:

[Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilün]

Gördi bî-ḥadd ḳonmuş Mihrān-ı Ekber leşkeri¹⁰⁹

Şan kıyāmet ḳopdı geldi anda ḥalk-ı maḥşeri

Ol karañu gice içre yaḳmış odı her sipāh

Şan ki gökden yire düşmiş āsumānuñ aḥteri

Der-Beyāmı Āgāh Şoden-i Ḳāhir Ez-Leşker-i Mihrān-ı Ekber

Ḥükemā ḳavlince ḳaçan ki Ḳāhir bin Sām ol pehlevān-ı nīk-nām Mihrān-ı Ekber leşkerin gördiye temām hemān-dem dönüp Ṭālsihān-ı Perrī’ye eyitdi: “Erlik degüldür ki bunlar çadırında yaturken şeb-ḥūn kılam ammā ki na‘ra urup bunları uyarup ḥaberden āgāh kılup andan yüz-be-yüz olup ceng idem” diyüp sağ elin şol kird-gāhunda ve şol elin sağ kird-gāhında ḳoyup āvāz-ı bülendī çağırup na‘ra urup eyitdi: **Nazm:**

[Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilün]

Didüben ven pehlevān-ı ibn-i Sām

Erligüm meşhūr añlar ḥāş u ‘ām

Tiğ çeküp ḥaşma sürsem raḥşın ben¹¹⁰

¹⁰⁹ Bu misrain vezni bozuktur.

¹¹⁰ Bu misrain vezni bozuktur.

Gökde kıanda bađlanur āsūd ğamām
Aç gözün Mihrān-ı Ekber dir bu dem
Kim seher vağtı irişdi gitdi řām
Cān alıcı geldi cānuñ almağa
Rezme gel bezmüni terk it içme cām
Ey çetüñden gice řire vir cevāb
Aç gözün ki iderem yirün zi‘ām
Böyle diyüp urdu na‘ra pehlevān
Kim işidüp viridi bī-ħadd ħıřām¹¹¹
Diñle imdi řerħ ideyin cengi men
LİK virgil ħoř řalāvāt ey ħümām

Der-Beyān-ı Āġāħ şoden-ı Mihrān-ı Ekber Be-Āmeden-ı Ķāħir

Neřr:¹¹² Ħakīm kıavlince Ķāħir bin Sām na‘ra urup kendüyi bildürmekde Mihrān-ı Ekber’i ħurna yatarsın diyüp meydāna kıığırmağda ammā ki bizüm kıışşamuz ez ān cānib Mihrān-ı Ekber’e geldi. Nite ol zemān ki Mihrān-ı Ekber begleriyle yiyüp içüp ħaymeler ħaymesine ki varup yetdiler andan perrīler sultānı Ħümāyün řāħ dağı perrī leşkerine emr idüp yatduğları yirde kıırkı biñ erün boğazın şıkup ‘ağlın alup dağı yirlerinden ğötürdüp [H-27b] [K-27b] ‘Arab vilāyetine ğetürdüp ħayme vü ħar-ġāħların kıurup şavilelerin çekdürüp urdu bāzārların kıurdurup kıaťar maĥārların yirli yirine çökerüp ‘ale’t-tertib bī-ķuřūr yirli yirine ğetürdüp sipāhilerini ħaymelü ħaymesine yaturdup āteřlerin yaķup andan Ķāħir bin Sām’ı¹¹³ řālsihān-ı Perrī anda ğetürüp perrīler sultānı Ħümāyün řāħ perrī leřkeriyle¹¹⁴ kıanad açup beyne’s-semā ğayrāya ğeçüp kıurre-i nesīm altından kıara bulutlar arasından Mihrān-ı Ekber ‘askeriyle¹¹⁵ Ķāħir bin Sām ol pehlevān-ı nīk-nām ğörelüm ne vechle ceng ider diyüp teferrüce şurdılar. Bu yañadan řālsihān-ı Perrī dağı Ķāħir’i kim ğötürüp anda ğetürdi andan icāzet alup uřda ħařmuñ uşdasın diyü gitdi ğelüp kıanad açup uçup perrīler sultānınuñ řađ yanına şurdi. Ħümāyün řāħ’a Ķāħir’i ğetürdüğinden ħaber viridi andan perrīler sultānı baķup Ķāħir’i ğördi na‘ra urup meydāna irdiler düřmānuñ kıanın dökmeġe dişin biler. **Naźm:**

[Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

¹¹¹ Bu mısraın vezni bozuktur.

¹¹² Neşr] -H.

¹¹³ Sām] Sam-süvār H.

¹¹⁴ Leşkeriyle] ‘askeriyle H.

¹¹⁵ ‘Askeriyle] leşkeriyle H.

Gördiler ki Qāhir bin Sām-süvār
Merd-i meydān içre çekmiş zü'l-fiḳār
Şan Sikender seddidür kim ol durur
Heybetinden yā cüz-i merrīḥ ey yār

Der-Beyān-ı Muḳābil Şoden-i Mihrān ve Be-Qāhir ibn-i Sām Ve Ceng-i Āheng-i İşān

Nesr:¹¹⁶ Ḥakīm ḳavlince ḳaçan ki Qāhir ibn-i¹¹⁷ Sām-süvār ol pehlevān-ı rüzgār ol gice içinde yedi başlu evren gibi süvār olup düşmene sürüp Bād-ı Şarşar gibi giderdi atı ayağı penbe gibi yiri diderdi. Muḥaşşal-ı kelām ol gice nişfu'l-leylde şol ḳadar gitdi ki şubḥ-ı kāzib olmadın ḫāk yıldızı atmadın ḳuşcuğazlar dile gelüp Allāh'a tesbīḥ itmedin 'arş ayağında mü'ezzini-ı rüḫānī aḳ ḥurūs ötmedin şeh sarāyında kūs-ı ḫarbī şadāsı keyvān ḳulağına yetmedin aḳ saḳallu 'Arab mü'ezzini mescid-i Süleymānide temcīd virmege gitmedin Qāhir bin Sām Mihrān-ı Ekber çerisine yaḳın gelüp ḫurdı nite kim bundan aḳdem zıkr itdük āvāz-ı bülendiyle na' ra urdı. Andan yönini Mihrān-ı Ekber 'askerinden yaña dönderüp kendüyi Sām-süvār oğlı yidügin bildürüp eyitdi ki. **Naẓm:**

[Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]

Didi k'ey Mihrān-ı Ekber vī muḫanneş nā-bekār
Ne yatarsın ḫur yerüñden it benümle kār-zār

Bāğçene girüp yidümse ac iken acı ḳoruḳ
Üstüme gelüp beni sen incidüpsin bī-şümār

Ḳırḳ biñ erle üstüme añsuz gelüp ceng eyledüñ
Kim bu vāsi' çarḫı ḳılduñ gözlerüme anda ḫān

Aç şusuz olduğum içün ol zemān bende zebün
Tir-i bārān birle ḳılduñ zaḫm-nāk u ḫ'ār u zār

Ol zemān fırsat saña virişdi çarḫ-ı felek
Feth-i nuşret birle olduñ ḫoş muzaffer kām-kār

Ḥaḳ te' ālā virdi fırsat ben ḳulına bu zemān [H-28a] [K-28a]

Kim Süleymān devletinde geldüm uşda nām-dār

Ḳaşdum oldur tāk u taḫtuñ senden alup yā la' in
Ġayrı āḫir kimse ḳılam işbu mülk-i şehriyār

¹¹⁶ Nesr] -H.

¹¹⁷ İbn] bin H.

Qırq biñ erüñ bindür ata geydirüp beg-ter zırh¹¹⁸

Tiğ-i bürrān birle baña ceng kılsun ihtiyār

Yap yaluñ geldüm bugün meydān içine haq bilür

Yardım ider baña yoqdur liku'llāh kirdikār

Ol demür tonlu çerüñi tiğ odunda eridüp

Qanlarından yiryüzini idisarum lāle-zār

Anca yüzimüñ ins ü cinnüñ leşkerini tağıdub

Cān alıcı gibi kıldum cümlesini tār u mār

Anca yire şıgmaz eri ben tağıtdum toz gibi

Anca deryā leşkeri bozuş şımışum āşikār

Niçe biñ biñ nerre dīvüñ kesmişemdür başını

Anca biñ ' ifrit ü güli öldürüp ven şad hezār

Adımı şor Süleymān pehlevāni Qāhir'üm¹¹⁹

Ceddimi şorsañ atamdur adıla Sām-süvār

Zāl-i Destān'dur qarındaşum benüm Rüstem haşım

Kerrimān u nerrimān ve qahramāndan yādigār

Gāfil olma aç gözüñ cevşen geyüp bağlan kılıc

Ťur yirüñden cem' idüp leşker ata olgıl süvār

Qaşdum oldur qana qana qanuñi içsem gerek

Cānuñ alup idisarum beglerüñi ħor u zār

Ťur yirüñden ne yatarsın gāfil olma aç gözüñ

Kim cehennemde kılsarsın bugün āħir qarār

Böyle diyüp pehlevān Qāhir ki urdı na' rasın

Zühre zühre çāk idüben merrih itdi āh u zār

Diñle imdi Qāhir anda nicesine itdi ceng

Lik virgil hoş şalāvāt Muştafā'ya sen de'y yār

Neşr: Hükemā qavlince Qāhir bin Sām-süvār bu vechle na' ra urup kendüyi bildüricek hemān-dem Mihrān-ı Ekber ile cümle leşker ħalkı uyandılar kıyāmet qopdı şür-ı İsrāfil uruldu şandılar

¹¹⁸ Bu misrain vezni bozuktur.

¹¹⁹ Bu misrain vezni bozuktur.

andan Mihrān-ı Ekber cāme-ḥ̄ābından tırup cān başına şıçrayup Qāhir Sām-süvār adın işidüp ‘aqlı şaşup yüzün yire düşüp belā arusu başına üşüp bir zemān ḥayrete vardı andan ‘aqlın cem‘ idüp ḡayretle qalkup vüzerāyı ümerāyı cem‘ itdi, eyitdi: “Bu ne āvāzedür ki zehremüzi çāk ve menzilümüzi ḥāk itmek ister ansız daḥı bu gice meclisi taḡıdup cāme-ḥ̄āb içinde yaturken şar‘a ‘alāmeti yetişüp beni ucuk tıtdı, ‘aqlum başumdan gitdi. Ne ḥāldür bilemedüm anı bilürem ki bu na‘ra-i hevī-nāk qulaḡuma irdi uyanugladum budur ki sizi çağırdum ‘acebdür ki bu na‘ra uran ol bizümle ceng iden ‘Arab niçe degülse siz ne dirsiz” diyüp bunlaruñla dānişınca leşkeri begleri tiḡ-zen şaf-şiken begleri cevāb virdiler ki yā Mihrān-ı Ekber hem-çünān biz qullaruñ daḥı meclisüñden ki taḡılıp gitdük ḥaymelü ḥaymemüze ki varup yitdük döşeklü döşegümüze ki girüp yatduḡ her birimüzi şar‘a tıtduḡı ecilden ‘aqlımuza taḡıtdı hemān anı bilürüz ki qulaḡumuza na‘ra şadāsı irdi benüm Sām-süvār oḡlı Qāhir diyüp çağırur taşdaḡı bebr u peleng gibi egreyüp baḡırur. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilün]

Bu bahādur pehlevānuñ her k’işitdi na‘rasın [H-28b] [K-28b]

Muḥkem olmayan yüregüñ çāk idüpdür zehresin

Sām-süvār’uñ oḡlı Qāhir pehlevān şāhib-kırān

Budur ol kim ejderüñ öldürüp alur mühresin

Neşr: Ḥükemā kavlince leşker begleri tiḡ-zen şaf-şiken yigleri bu vechle ḥaber viricek Mihrān-ı Ekber eyitdi: “Ma‘lüm oldı ki bu pehlevān Sām-süvār oḡlı Qāhir imiş Süleymān üzerümüze cinniyle göndermişdür eger bunu cinnī yā dīv perrī getürmece altı aylıḡ yoldan yirle gök arasında denizler yüzünden geçürüp taḡlar arḡasından aşurup bunda getürmece biş altı gün içinde ‘Arab cezāresi Quds-i Mübārek’e varup yine bunda cezāre-i A‘zama mı gelürdi ve yāḡūd tır-endāzlar buña ol qadar oḡ zaḡmın urdılar ki qanıñdan yiryüzi lāle-reng oldı Tekvīn-i Cin elümüzden alup gitdi bizi şerm-sār itdi ma‘lümdür ki Süleymān nazarına iletđi. Loḡmān Ḥakīm mişāli ḥükemā tımār itdi. Tizcek ḥoş olup yine üzerümüze gönderdi ki bizden intikāmın ala ammā ‘acebdür ki eger bunuñ daḥı yardumcısı qafā-dārı yoḡsa zīrā ki altı aylıḡ yoldan benüm gibi bahādur üzerine yalnız bunu gönderecek degüldür belki Sām-süvār bunuñla biledür ḡāfil olmamaḡ gerek tiz tutuñ leşker ḥalkın ata¹²⁰ bindirüñ kūs-ı ḥarbī çalduruñ ‘alemler çalduruñ muḡābil ü mu‘ariz olup ceng idelüm vāsi‘ cihānı Qāhir gözine teng idelüm” diyüp def‘ī yirinden tırup leşker begleri otaḡlı otaḡına varup kerrināyı çaldurup ‘alemlü ‘alemin çaldurup cebe vü cevşen geyüp atlarına süvār olup sipāhın qatına cem‘ itdiler. Qırq biñ tiḡ-zen demür tonlu sipāhiler raḡş u raḡşān sürüp Mihrān-ı Ekber otaḡına varup girdāpiç olup iḥāta qılıp tırdılar. Andan Mihrān-ı

¹²⁰ Ata] -H.

Ekber dağı yirinden yanar nūr diyüp alkdı yedi at demür ual cevşen zırh-ı beg-ter cebe geyüp demürden tađa döndi ve başına ara od kütüği gibi dımıřķı demürden ışķılık urdı. Yedi ilīm ĥarācı degür kıymeti yedi heykellü zerrīn kemer uşandı ve biline araba taĥtası gibi kılıc taĥındı yedi āyineli Ćīnī pūlād alkanın ignine şalup kızıl altun aplu ĥançerin biline şokundu ve andan altı yüz altmış altı batman ađırđ gürzin ayar-ĥānesındađı tırfilina geçürüp bezr-ĥāne sūtünü gibi demür süñüsin eline alup biñ yaşında bir ara tađ gibi gergedene süvār olup leşker öñine düşüp kūs-ı ĥarbī aldurup ‘alemler şukasın izüp hevāya şaldurup ef‘i dillü arđu şabalar ucını gökyüzine aldurup kerrinālar urdurup ta u nefirlere arb urdurup ĥaırlar bozup alaylar düzüp şubĥ olıncaya dek cemī‘-i leşker ĥalkın süvār ılıp [K-29a] ordusından taşra [H-29a] ıkup meydāna gelüp avuşlara ĥükm ılıp kırķ biñ āhen pūş sipāhiye arřu varup ilerü degin girüye ve girü degin ilerü sürüp at ulağına nīze ucın beraber aldırıp yan yana baş başa uyluķ uyluğa virüp ‘inān keşide ılıp atlu atı başın aldurup yigirmi biñ cevşen tonlu sipāhī řađ tarafında alay bağlayıp tırdı ve yigirmi biñ pūlād-pūş řaf-şiken dilāverler dağı řol tarafında tırdılar. řancaĥlı şancağın gözedüp at dizginin ışaldup başındağı řaylesānın uzadup üzengi başup üzerindeki ceng āletin düzedüp nazār meydāna şalup Ķāhir‘i gözedüp tırdılar. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilün]

İki cānib meymene vü meysere alb-i cenāĥ

Bağlanup āĥir olıncı tāk atup oldu řabāĥ

İrişüp vaĥtā seĥer tırrāc u bülbül ötüşüp

Her dimāđı itdi mu‘ atar esüben bād-ı riyāĥ

Tađ afasından güneř tođdı virüp dünyāya nūr

Tāb-ı ĥāverle cihāna şu‘ le vird‘āhen silāĥ

Nīzeden esmā ki gökde bulmayup şarşarda rāĥ

Yirde ayakdan giçemezdi mürçe peşşe rubāĥ¹²¹

Ćarĥ-ı ‘ayyūķ’irdi řancaĥ nīze keyvān burcına

At nalından yir tozuben başdı ayak nūr beyāĥ

Leşkerin Mihrān-ı Ekber görüben ĥandān olur

ahrıla bulam řanurđı Ķāhir’e fetĥ ü necāĥ

Bilmez anı tıtluben ĥaşma olısar ol esīr

Nār-ı ĥayret bağrına anuñ urısardur¹²² simāĥ

¹²¹ Bu mısraın vezni bozuktur.

¹²² Metinde urısardurur şeklinde yazılıyken vezin gereği urusardur şeklinde yazılmıştır.

Diñle Mihrān Ekber ile n'olisardur Qāhir'i
LİK virgil hoş şalāvāt Muştafā'ya sen şeḫāḫ

Der-Beyān-ı Muqābil ü Mu'ariz Şoden-i Qāhir ve Mihrān-ı Ekber

Hükemā kavlince kaçan ki Mihrān-ı Ekber ol la'in-i Kürger 'askerin temām ki düzetti meymene vü meysere qalup cenāḥ kim ārāste itdi. Andan kūs-ı ḥarbī çaldırup nāy-ı rüyın urdurup nazar meydāna şalup Qāhir'i gözetdi ez ān cānib Qāhir bin Sām-süvār ol şaf-şiken tiğ-zen nām-dār nişfu'l-leylden şubḥ olıncaya dek at arqasından inmeyüp na'ra urdı. Şubḥ olıcaq anı gördi ki Mihrān-ı Ekber cemī'-i leşkerin at arqasına bindürüp ceng āletiyle ḥāzır kılıp 'alemler qaldurup kūs-ı ḥarbīler çaldırup yirü gögi zelzeleye getürüp kendüyle muqābil ü mu'ariz olup tırdı andan Qāhir ki ḥaşmını aẓhar-ı mine's-şems 'ayān ki yüz-be-yüz gördi hemān-dem erlik tamarı yüreginde cūşa gelüben berq urdı. Şabr u ārāmı qalmayup raḫşını mehāmīze alup meydāna girdi sedd-i İskender gibi tırdı andan ışığın başından qaldurup gök gibi gürleyüp deryā-yı 'ummān gibi gümlüyüp āvāz-ı bülendī bir na'ra urdı ki toquz kat felek taşu çıgrayup ötdi yirlere zelzele ve leşker ḫalkına velvele düşüp āvāzı mağrib u maşrıqa yitdi andan yine ışıklığın başına geyüp meydān için qahramān-veş cevlan eyledi oq atup kılıc şalup sūnū [K-29b] oynadup [H-29b] erlik hünerin gösterüp merrīḫi gökde hayrān eyledi daḫı at başını düşmāndan yaña dönderüp na'ra urup eyitdi ki **Naẓm:**

[Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]

Gel berü Mihrān-ı Ekber Qāhir ile eyle ceng

Kim karış dünyāyı kılam gözlerüñe şimdi teng

Şuya kaçsañ talup erdükçe tutam hem çün neheng

Ṭağa aḡsañ erdügi sürüp bitem hem çün peleng

Nesr: Ḥakīm kavlince Qāhir bu vechle Mihrān-ı Ekber'i da'vet idicek Mihrān-ı Ekber diledi kim kendüsi 'azametiyle meydāna ve illā ki vüzerā ümerā qomayup men' idüp eyitdiler ki: "Pādişāh-ı cihān biz bunuñ evşāfin işidüp tıruruz ḡāyet bahādur pehlevāndur atası Sām-süvār gibi şāḫib-ķırāndur bundan ḥazer itmek evlādur birqaç pehlevānlar yalñuz yalñuz varsunlar görelüm ki anlaruñla ḫāl neye varur ya budur ki birisi Qāhir'e muzaffer düşüp zaḫm-nāk ide ya budur ki anlara Qāhir ḡālib gelürse ceng iderek yorula zebün olduḡı vaḫtin siz daḫı varup ceng aşup idesiz ḡālib iken zaḫm-nāk maḡlūb idesiz ve bir daḫı bu ki leşkerüñ pādişāhı ceng itmek cāyiz degül 'alemin gözedüp yirin bekleyüp tırmaq gerek pehlevānları kimse nevbetçe ḫaşmına kılıc urmaq gerek beglerüñ bahādurılıḡı yirin bekleyüp 'alemin gözetmekdür." **Naẓm:**

[Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]

Şeh ki şancaq gözleyüben beklemese yir o kāt

Şek degül ki haşm mağlûb ola kendü şâh-mât

Şeh bilür ki baş gidicek pâyidâr olmaz ayak

Kim melikdür sedd-i leşker ‘ âlem içre şeş cihât

Nesr: Hâkîm kavlince Mihrân-ı Ekber beglerüñ naşîhatin işidüp meydâna girmeyüp işâret itdi. Şağ bölükden ‘ Aş‘ aş şaf-şiken raşşın sürüp meydâna girdi lâf urup ağızın odlar şaçup muqâbil olup qarşu tûrdı. Üç yüz otuz üç batman gürzini kazâ vü kader gibi kaldurup Qâhir’üñ kafasına havâle kılınca Qâhir bin Sâm dağı kalkın beraber tûtdı egerçi kim varca kuvvetin bazuya getürdi. Qâhir’üñ ka‘ an derdi olmayup gürzini kalkınıyla şavdı. Qâhir’i yıkamaduğına gâzaba gelüp kağıdı gürzin topuzına şalup taraba tahtası gibi dımışkı kılıcını çeküp yıldırım gibi şağıdı hemân-dem at sürüp Qâhir’e bir kılıc urdı. Qâhir dağı yıldırım gibi yetişüben kalkına alup redd itdi andan ‘ Aş‘ aş geçe varınca Qâhir bin Sâm ol pehlevân-ı nîk-nâm şağ ayağın rikâbdan çıkarup gögsine bir puşt u pâ ile urdı ki atından yedi kadem ırak ‘ Aş‘ aş’ı yire düşürdi andan diledi ki inüp başın kese ammâ ki ez ân cânib Mihrân-ı Ekber dilâverlerinden Maşhâhin tîg-zen seksen sekiz eriş kadd ü kâmetiyle merrîh-i keyvân şalvetiyle biñ yaşında bir fil-i maħmûda süvâr olup cengâl urup meydâna girüp [H-30a] [K-30a] gögsini Qâhir’den yaña gerüp zür-ı bázûsına inanup kendüyi görüp tûrdı. Rikâb başup üzengü gerdi na‘ ra vurdu andan elmâs kılıcını çeküp ejdehâyı ininden çıkarur gibi çıkardı eyle kılıc ki mişlini behrâm-ı felek görmüş degül dağı kazâ vü kader gibi felek yüzine kaldurup Qâhir’e kahr yüzinden havâle kılup çalınca Qâhir pülâd gözini qarşu tûtup tîg inüp bir qarış miqdârı âhen gürzi kesdi andan Haşhâş kılıcın çeküp gürzden alımadı Qâhir şanup bilegin tûtup zür idüp burup Haşhâş’üñ kılıcın elinden aldı andan Haşhâş kağıyup altı yüz altmış altı irtâl pülâd gürzini fil eyer-hânesi tırfulından çıkarup kara bulut gibi Qâhir’e havâle kıldı. Qâhir yedi âyînelü Çînî pülâd kalkınını havâle virdi andan âsanlığıyla redd itdi dağı zür kılup Qâhir Haşhâş’üñ gürzin elinden alup yabâna atdı. Haşhâş gâzaba gelüp kağıyup bezir-hâne sütünü mişâl pülâd süñüsin eline alup sükütümün koltuğı altında muhkem kılup süñü yalmanın fil kulakları arasından beraber kılup dağı Qâhir’i gögsinde şaçdı. Qâhir tîg çeküp süñü ucı kendüye irmedin tîgle çalup hıyâr-mânend iki pâre itdi. Haşhâş anı görüp geçe varınca gâzaba gelüp tîgiyle Qâhir anı eyle çaldı ki tâ eyer-hânesine varınca iki biçdi anı gören bahâdurlaruñ korqusından varca kanı gevdelerinden kuruyup kağıdı. Mihrân-ı Ekber gâyet ta‘ accübe varup kağıyup hışm itdi çevre zehrin şaçdı bahâdurlarına bakup “Neye tûrursın kırk biñ er bir kişiye cevâb viremez mi?” diyüp hışmıla çevre zehrin şaçdı andan Şirvât-ı şîr-efgen ol pehlevânı tîg-zen bezir-hâne sütünüleyin bir zift süñüyü baş üzere cevlân idüp çinnâr talınlayın kolına şarup seng-i âsiyâb gibi pülâd kalkının kolına şalup gergedan Qâhir üstine sürdi. Qâhir dağı kalkın kolına şalup kılıcı yalınca kılup Şirvât-ı şîr-efgen üzre sürdi. Ez ân cânib Şirvât-ı şîr-efgen dağı Qâhir’üñ geldügin görüp na‘ ra haykırup gergedan sürüp

Kāhir'ün siperine süñü urdı. Kalkan elinde süñü yalmanın mıhladı. Andan Kāhir döne gelüp Şirvāt-ı şir-efgen süñüsün kılıcıla çalup iki pāre eyledi ve andan Şirvāt'ı dağı depere tutup¹²³ çaldı. başında ışığın ve ışıklık altında altı kat zırhın kelle-püşin kesüp kafasında dört barmaq zahm urdı andan Şirvāt-ı şir-efgen zahmı yiyicek şöyle gurniş kıldı kim [H-30b] [K-30b] Kāhir'ün rahşı ürkdı andan Şirvāt-ı Şir-efgen şunup tırfilından sekiz yüz seksen sekiz ırṭāl gürzini ele alup kara bulutlayın baş üzre şalup gergedeni Kāhir üzre sürüp Kāhir siper karşı virdi. Egerçi ki Şirvāt-ı Şir-efgeni Kāhir'e bir darb urdı ki zemīn zelzeleye 'ālem velveleye gelüp darb şadāsı garb u şarka irişdi ve lākin Kāhir ahsen vechle şavup Şirvāt-ı Şir-efgen'i fil yil geçe varınca sağ eliyle Şirvāt'ı kemer-gāhından tutup zūr idüp gergedan üzerinden 'uqḡāb gibi qaldurup götürüp eyle yire çarpdı ki Şirvāt-ı Şir-efgen'ün beynisi burnında geldi. Bu yañadan Mihrān-ı Ekber diledi kim meydāna gire illā ki komayup men' itdiler andan maḥrūḡ-ı kal' a-küşāyı ki Mihrān'ün 'ammisi oğlıydı. Nev-ḡiz ü nev-cüvān şir ü merd ü pehlevān toḡsan toḡuz eriş qadd ü qāmetle biñ yaşında bir file binüp sürüp meydāna girdi. Qırq kulplu āhen şalıḡı vardı hemān-dem Kāhir'e ḡavāle kıldı. Kāhir kalkan beraber virdi. Otuz toḡuz toḡpı şavdı illā ki kırkıncı toḡ Kāhir'ün kafasına toḡınup şaq itdi. Kāhir yüzinde qan görüp qaḡıyup eyle tutup kılıcıla depere maḥrūḡı şöyle çaldı ki ol taḡ gibi gevdeyi fil sütünüyle ḡıyār-mānend iki pāre eyleyüp dağı göz yumup Allāh'a tekbir getirüp Mihrān-ı Ekber 'alemi üstine yürüdi muḡābil gelenini tiḡle çalup iki pāre idüp helāk eyledi ez īn cānib Mihrān-ı Ekber Kāhir bin Sām'ün cengin ol hey'etde görüp qorḡusından engüşt ber-dehān urup ḡayret qılıp na'ra çıkarup çevre yanındaḡı beglere qaḡıyup ḡışma gelüp “‘Alem depredüp kul şalup ne ṭurursız bu yedi başlu yılan enüḡünü tutup baña getirüñ nām u nişānın aradan götürüñ” diyicek hemān-dem ol kırk biñ nefer er demür geyimli atlu ser-leşker rahş sürüp cebe vü cevşene müstaḡraq tiḡ-zen şaf-şiken bahādur erler şaf keşide qılıp alaylar baḡlayup sedd-i İskender gibi qat qat Mihrān-ı Ekber'ün sağında şolında ṭururken hemān-dem der-söḡişt qurbān qaḡup ḡiriv kıldılar kūs u naḡāralar urdılar şürnā vü naḡirler urdılar dağı yıldırım gibi Kāhir üzerine irdiler şāhına şıḡircuḡ uşar gibi uşdılar cenge girdiler ve lākin ez ān cānib Kāhir ibn-i¹²⁴ Sām-süvār ol pehlevān-ı rüzḡār seyf-i bürrān 'üryān çeküp **Nazm:**

[Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]

Çekdi Kāhir düşmenine çünki tiḡ

Yaḡdururdu ḡün-ı bārān şan ki miḡ

Her kime kim gürz ururdu darbıla

¹²³ Tutup] -H.

¹²⁴ İbn] bin H.

Şavt-ı şarkıa irişürdi ğarbıla [H-31a] [K-31a]

Çuvvet idüp haşma kim şaldı ‘ amūd

Çorçudan merrîĥ-i ruĥ oldı kebūd

Çatı yanından ‘ adüya k’itdi tîr

Haşm-ı bürrân oldı aĥsen didi tîr

Zûrla urdukça haşıma şalıĥı

Çarb öküzle inledürdi balıĥı

Rüstemâne Çāhir itdi anda ĥarab

Kim yener tîĥi odına şark u ğarb

Şıdı düşmen leşkerin kırdı temām

Çara yire kanların ĥardı temām

Çırĥ biñ eri kırdı Çāhir yap yaluñ¹²⁵

Yaĥdı yıĥdı cümlesin oldı yaluñ

Diñle imdi bu ‘ acāyib kıssayı

Vir şalāvāt lîk def‘ it ĥuşşayı

Der-Beyān-ı Hezîmet Şoden-i Mihrân-ı Ekber ve Resîden-i Be-Çal‘ a-i Ĥod

Ĥükemā ĥavlince rivāyet-i eşaĥ budur ki Çāhir bin Sām Suvār ol pehlevān-ı rüzĥar şubĥ-
demden çırĥ biñ erle ceng itdi. Ĥaĥ te‘ālā fırsat virüp nîm-çāşt vaĥtinde düşmeni taĥıtdı.
Mihrân-ı Ekber çerisi şınuĥın ĥörüp Çāhir bin Sām ne miĥdārda pehlevānıduĥın bilüp ĥuşķuna
ĥuvvet ĥamçıya bereket ve düşmeden baş ĥurtarmaĥ daĥı erlikdür diyüp ‘alemin alup
çal‘asına toĥrı ‘askeriyle ĥaçdı çār u nā-çār olup yüz şuyın yire saĥdı. Çāhir daĥı bunlaruñ
‘aĥabince şebbān-zer zūr alayın taĥıdur gibi taĥıdup kırdı her kime ki bitse ĥılıcla çalup ikiye
bölüp ĥanın çara yire çarardı ammā ki Mihrân-ı Ekber ardına baĥmayup “çal‘ayı men cânımen”
diyüp çal‘asına toĥru ĥaçup giderdi t̥ālî‘inden şikāyet rüzĥaruñ ĥavādişinden kendü kendüye
ĥikāyet idüp eydürdi. **Naẓm:**

[Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilün]

Yirinüp Mihrân-ı Ekber t̥ālî‘inden itdi āĥ

Kim düttüninden çarardı neyyir-i a‘ çam bedr ü mäh¹²⁶

Çuşķuna ĥuvvet diyüben eyle ĥaçdı ol zemān

¹²⁵ Çırĥ biñ eri kırdı Çāhir yap yaluñ] -H.

¹²⁶ Bu misraın vezni bozuktur.

K'at ayağından tozup göklere çıktı hâkir âh

Der-Beyân-ı Kışşa-i Âşaf bin Berhîyâ ve Qaziyye-i Diz-dâr-ı Qal' a

Hükemâ kavlince ol zemân ki Qâhir bin Sâmi ol pehlevân-ı nîk-nâm Mihrân-ı Ekber ile kırk biñ nefer demür yürekli erlerle ceng ü cidâl kılup 'alemin 'alemdârların düşürüp bunları ki şıyup tağıtdı. Mihrân-ı Ekber miqdârın bilüp kuşca cânın halâş itmek için başın alup leşkeri önince qal'asına toğru qaçdı. Şol ümîde qal'aya girüp qapusın berkidüp otura Qâhir'ün qahr-ı qazâsından başını qurtara ma' a'l-kışşa Qâhir Mihrân-ı Ekber'i kırk biñ eriyle qovup qırup önine bırağup gelmekte Mihrân-ı Ekber dağı şeh-bâz elinden qurtulmuş kekklik gibi ardına bağup qaçup âh u efgân kılmakda ammâ ki bizüm kışşamız ez in cânib Âşaf bin Berhîyâ'ya geldi ki Loqmân-ı Ekber ile ve Nâsen Peyğamber ve Kâz Peyğamber ve Evyâşer Peyğamber ile [H-31b] [K-31b] ve kırk elli miqdârı vüzerâ ve ümerâyla kümelâ ve fuzalâyla qal' a qapusına qarşu ol şehir-gâh alay bağlayup turlardı ve qal' a kavmi dağı Nu' mân-ı Tâcir'den haber sorup kimi inanup kimi inanmayup birbirleriyle danışık kılurlardı meger ki şubh olup tañ yiri ki ağardı mü'ezzîn ezân oğumağa minâreye ki çıkdılar ve päs-bânlar dağı nevbet-hâneye cem' olup fennüslü fennüsün yağdılar ve qal' a erenleri ceng yarağına girüp başdan ayağa göm gök demür olup hişâr erliklerine çıkdılar ve mihterler nevbet-hânede kūs-ı harbî çaldılar. Ol bağır düdükleri urdılar. Lehv şadâsını sem' -i keyvâna irgürdiler. **Nazm:**

[Fâ' ilâtün/Fâ' ilâtün/Fâ' ilâtün/Fâ' ilün]

Ol şehir ki tañ atup ötdi şehir murđı hurüs

Çıkdı nevbet-hâneye mihter çalup tađlıla kūs

Oğudı ezân mü'ezzîn çaldı râhib çañını

Mü'min ü Tersâ Yahüdî tırdı yirden hep ulüs

Nesr: Hükemâ kavlince şehir vağtı yitişüp Diz-dâr-ı Qal' a Nu' mân-ı Tâcir ile qal' anuñ burcına çıkup şehir uluları dağı bir yire gelüp şehriñ etrafına bağup nağar şalup gördiler ki şehir-i qal' ayı yirlü yirinde ammâ ki ser-cümlesinüñ yapusu yeñi olmuş şöyle ki henüz balçığı qurumamış ve bir dağı 'aceb bu ki kendülerüñ yirinde balçığ siyâh zifte beñzer idi bu şimdi ki qal' a yapılan taş aradağı balçığ ak süde beñzer bilmeyen kâr-gir şanur bundan 'aceb dağı bu ki evvel dağı şehirlerinüñ cânib-i cenübü ve cânib-i ğarbîsi evvel dağı deryâydı. Yine hem-çünân deryâ-yı mağrib ve lâkin cânib-i şarķîsi evvel kühistândı. Ol tağ görünmez yiri şahrâ ve yazı bir dağı cânib-i şimalinde şehirlerinüñ Fırât, Dicle gibi ırmağ anuñ dağı eşeri yok pes 'ilme'l-yakîn bildiler ki Nu' mân-ı Tâcir sözi hağdur ki Süleymân hazreti 'aleyhi's-selâm şeyâtin zürriyyâtına hüküm idüp şehirlerin qal' aların bağ u bağçelerin yirlü yirinden getürmüşlerdür. Bu mağama getürmüşlerdür. Evvelkileyin bî-kuşur ma' mür kılup emr-i Süleymânî birle yitürmüşlerdür. Pes

bu halkuñ cān başlarına şıçrayup Süleymān-çün ziyāfet kaydın kayırup ‘azīm pīş-keşler hāzırlayup Diz-dār-ı Qal‘ a yanına gelüp dilediler kim qal‘ a miftāhın alup çıkup qal‘ ayı Āşaf‘a teslīm ideler ammā ki nā-gāh kıble tarafından yaña toz qopdı tuman gibi tağ taşı bürüdi şöyle ki tozdan ādem ādemi göremez oldı ‘aceb buna ne toz ola diyüp göz urup nazar itdiler düşmān çerisi ola diyü vüzerā-yı Süleymānī üşenüp hāzer itdiler nā-gāh bād-ı bī-cān çıkup iki tarafından [K-32a] yil tozu iki [H-32a] şağ idüp iki leşkeruñ üstinden ayırdı tā kim ādem birbirin gördi nā-gāh nazar kılıp anı gördiler ki otuz kırk biñ ola āhen-püş dilāverler öñince bir gergedan süvār zerrīn-i cevşen geyürün tāt-dār qaçup gelür ve ardlarından Qāhir bin Sām-süvār ol pehlevān-ı rüzgār qaşa vü qader tıği elinde yedi āyinelü Çinī pülād qalkanı elinde Allāh‘uñ biñ bir adı pāk dilinde kılıc şalduqça şağında şolında qan buhārı göklere qara bulut gibi ağar ādem qanı yiryüzine yağmur olup yağar şol qaşşāb şatırla qoyun kırar gibi Qāhir düşmeni kırup gelür şıgırcıq kuşları alayı şeh-bāzdan ürker gibi öñince qaçup cān baş terkin urup gelür ma‘ a‘l-kışşa yaqın gelicek bildiler ki bu qaçup gelenler leşkeriyle Mihrān-ı Ekber‘dür ve ‘aqabince kılıc uran Qāhir dilāverdür pes qal‘ a qavmi burc üstünden şāhlarınuñ şınduğın görüp cemī‘ si qarcaşup yarağa girüp qal‘ a qapusına dirilüp kimisi burc-ı bārū üzerine çıqdılar ve qal‘ a diz-dārı qal‘ a qapusın açup biñ nefer yaraqlu atluyla qal‘ adan qaşa çıkup Mihrān-ı Ekber‘i qarşulayup alup getürüp qal‘ a içine qoyup ve kırk biñ erden dağı atı yekin kendü yekin olup Qāhir elinden baş kırtarup gelüp Mihrān ile qal‘ aya girdiler qal‘ a qapusın muhkem yapup şavaş yirine ceng erleri çıkup hāzır baş oldılar andan Mihrān-ı Ekber qal‘ asına girdüğine şād olup andan sürüp tāt-hāne qapusına gelüp nazar kılıp gördi ki yüz miqdārı ‘Arab qavmi muhteşem kişiler qapuya qarşu turlar hemān-dem hışmindan emr itdi. Āşaf‘ı vüzerāyla oqa tutdılar anlar dağı çekilüp nişān yirinden ırak gitdiler. Mihrān-ı Ekber qal‘ aya gelüp girdügin ta‘accüb itdiler ammā ki Mihrān söziyle Āşaf bin Berhıyā‘yı qal‘ a qapusı üzerinden halkıyyla oqa tutdılar.

Nazm:

[Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilün]

Qal‘ a üzre şaf tutuben tīr-endāz ol zemān

Tīr-i bārān itdiler Āşaf çerisin bī-gümān

Diñle imdi bu qarāyib kışşa āqır n’olısar

Lik virgil sen şalāvāt Aħmed için hoş revān

Nesr: Hükemā qavlince Mihrān-ı Ekber ol zemān kim ceng ü cidāl idüp şınup hāşlarıyla qaçup cān kırtarup gelüp qal‘ asına ki girdi Qāhir elinden cān kırtarduğına yüz yire sürüp şükr itdi andan emr itdi. İş ü yoldaş dükeldiler deftere alup gördiler ki iki yüz yigirmi dört ad şan issi pehlevān altı biñden ziyāde pīr cüvān Qāhir elinden helāk olmuş. Mihrān-ı Ekber işidüp gönli ğam-gīn çeşm-i nem-gīn olup [H-32b] [K-32b] yandı ve yağıldı ve hāzinesi ordu bāzārı Qāhir

eline girdüğüne gâyet acıyup ağladı dağı dönüp beglerine eyitdi: “Şol karşıda turan alay âdemisi bizüm cezîre-i A‘ zam halkına beñzemez ‘ acebdür ki anlar Qāhir’ün yoldaşları degilse eyle olsa bunların dağısı vardır ‘ abes degildür” diyüp diledi kim er seçüp kal‘ adan taşra göndere varup anları darbı tutup getüreler meger ki Nu‘mān-ı Tācir ve kal‘ a diz-darı birle Mihrān-ı Ekber nazarına gelüp eyitdiler ki: “Yā şehriyār senün kažiyyeden dağı haberün yokdur h‘āb-ı gāfletden gözün aç cānuñ uyarsan kendügi memleketünde taşavvur idersin anuñ içün ceng ü cidāle heves kılırsın imdi yā şehriyār āgāh ol ki Süleymān ki dünyānuñ pādişāhidur ins ü cin hükminün fermānidur yıl tahtını felekde götürür kaftan kafa yitürür biñ bir ümmet hizmetin kılır cemī‘ şeyātin zürriyyātı anuñ taht-ı yedinde olur. İmdi taḥkik şöyle bil ki ol leşkerün şıyup qovan ki Qāhir bin Sām’dur pehlevān-ı Süleymān’dur Toḳtoḳuş adlı bir tekvine Qāhir’i götürdüp Sām-süvār’a göndermiş Sām-süvār’ı varup Hindüstan’da düşmen elinden ḥalāş itmiş ve andan tekvin yine götürüp yirle gök arasına yitürüp alup Süleymān cānibine giderken Sām-süvār oğlu Qāhir dağı cin arkasından şehāb yöresinden cin götürüp giderken Qāhir yiryüzün seyr iderken senün memleketüne uğrayup bāğ u bāğçeñ yimişlerin görüp imrendügi ecilden cin Qāhir’i ḥāşş bāğınuñ ḥaremine indürmüş ve köşküñ içine kondurmuş sen dağı gāzaba gelüp gāfilin üstüne varup ceng itdügün ecilden Qāhir zaḥm-nāk olduğı sebebden cinnī kapup Süleymān nazarına getürmüş zaḥmına tīmār itmişler vaḳtā ki şıḥhat bulmuş and içmiş ki senünle ceng itmeyince cihānı cismüne teng itmeyince atası Sām-süvār kürsisine geçüp oturmaya Süleymān ḥazretine perriler sultānı Qāhir’ün and içdügin ‘ arz ider. Süleymān ‘aleyhi’s-selām Qāhir ile ceng idüp Qāhir bī-günāh iken leşkerün oḳ uşurup tır-i bārān itdügüne ve Qāhir’i zaḥm-nāk gevdesin kara ḳan itdügüne Süleymān nebī ḥışm idüp şeyātin zürriyyātın gönderüp evvel perriler sultānı Hümāyūn Şāh perrī leşkerin çeküp bu gice senün orduña varup seni ve dağı cemī‘ ḥalkuñı bile şar‘ a gibi tutup ‘ aḳlıñuz alup ḥayme vü ḥar-gāhuñuzla ḳaṭār meḥār deve ḳatır esb-i refṭār arpası yulafı ve otluğı ‘ alafı birle götürüp ceng itdügünüz yirde Şām şahrāsında cānib-i şarḳdan yaña ḥayme vü ḥar-gāhlarıñuz bār u bengāhlarıñuz kondurup her biriñüzi çādırlı çādırıñuza indürüp evvel ne vech üzerindeyse yine ancılayın yaraḳlı yaraḳların yanlarında koyup [H-33a] [K-33a] develerin çökerüp atların tavīleye bağlayup yir yir ocaḳların yaḳup ordu bāzāruñı ‘ ale’t-tertib ḳurup yirli yirince ḥayl ü ḥaşemün ṭabl u ‘ alemü tertib itmişler. Qāhir bin Sām’ı gel düşmānına iletelüm ceng it diyü Tālsihān Perrī omuzına alup götürmüş gözün yumup açınca ceng itdügünüz yire yitürmüş. Qāhir şöyle taşavvur itmiş ki ceng itdügi maḳām cezîre-i A‘ zamdur budur ki sizünle şavaşup leşkerünüz şıyup bunda getürdi. Sen taşavvur idersin ki bu kal‘ a vü şehir evvelki maḳāmındadır taḥkik bil ki ‘ afārīt leşkeri serhengi Ḳanṭihār ‘ afārīt ve cinniler meliki Şitāleḡ Cinnī ve ehremenler ser-neferi Caḡca-i Dīv ve cān nesli pādişāh-ı Rūḥ-ı Şāh-ı Cind niçe yüz biñ ervāḥ-ı cinle bu gice nişfu’l-leylde bu şehir-i mu‘azzamuñ yedi ḳat

burc-ı bārūsını haremüñüñ ser-cümlesin bināsından yıķup taşın ağacın ba‘zı toprağıyla ve bāğçeleri dağı ağaçları yapraklarıyla bu araya getürdiler ikiledin yiri kıazup yedi kat burc-ı bārūnuñ bināsın urup bī-ķuşūr yapup ve ağaçları diküp ve ādemleri yataķlu yatağında yaturup yaraķlu yarağın yanına kıoyup andan tāc-hānelerinüñ kıubbelerin temām ma‘mūr idüp ‘alemlü ‘alemin üzerine diküp pās-bānlaruñ fennūsın yıķup cemī‘-i emr-i Süleymānī henüz bu gice şubķ olmadın bitürmişler. Tā hattā her evüñ hurūsını ve tavuķını ve gügercinlerini ‘ale’t-tertib şöyle ki ķal‘anuñ kıapusında ve yapusunda fark yok ve her kışinüñ evlü evi evvelden ne vechleyse ol tertib üzerine yapıłup temām olmış ki mubaşşırlar nāzar idüp bilemezler ve bilenler dağı fark kıılamazlar. Tā hattā şehri zürriyyātı şeyātin yapmışlar ve etrāfında bāğ u bāğçelerin zeyn itmişler ağaçların yirlü yirine diküp ve reyāhīnlerin dağı eküp temām itmişler. Şöyle ki tolablar kıazılıp çarղları düzölmiş merkeb çigzinüp dolābların döndürür şecerātı şecerātı şuya kıandurur. “Yā Mihrān-ı Ekber sözümüze şek getürürseñ gel tāc-hāne üzerine çıkalum” diyüp Mihrān-ı Ekber’i ne miķdār tiğ-zen varsa cümle tāc-hāne üzerine çıkup ķal‘aya nāzar kıılıp gördiler yedi kıat burc u bārū yirlü yirinde ve şehrüñ bāzārı ve evleri bezzāstānī hāmmāmī ve külhānī ‘ale’t-tertib yirlü yirinde hiç zerre deñlü ķuşūr yok yirinde ammā ki bināsı tāze taşları kendünüñ ve ammā balçığı bu yir toprağı küllisinden aķ henüz balçığı kıurumamış yaş Mihrān-ı Ekber görüp gümāna varınca Nu‘mān-ı Tācir göziyle gördüğünü bir bir beyān itdi ammā Mihrān-ı Ekber’üñ ‘aķlı dolanmadı [K-33b] bunlaruñ [H-33b] sözine inanmadı andan Diz-dār-ı Kıal‘a eyitdi: “Yā Mihrān-ı Ekber ey emīr-i dilāver biz dağı evvel Nu‘mān-ı Tācir sözine inanmadıķ gözümüzle bu diyārı görmeyince ‘aķlumuz dolanmadı.” Mihrān-ı Ekber didi ki: “Ne gördüñüz ki ‘aķluñuz dolandı.” “Vaķt ola biz gāfilken bu gice bir muķālif yil esüp yağmur yağmış ola balçık yeşerdüğü aña delālet ide ve bizi ĥod bu gice şar‘a tıtmışdur, ‘aķlumuz tağılmışdur. Bu toprak aķ görüñdüğü andan ola” diyiceķ Nu‘mān-ı Tācir eyitdi: “Yā melik-i dilāver ve ey Mihrān-ı Ekber ayağ üzerine kıalkup bu vilāyete çevre nāzar šal. Tā bilesin ki ĥaķīkat-i ĥāl nitedür.” Andan Mihrān-ı Ekber ayağ üzerine kıalkup ol tāc-hāneden evvel kıible tarafına nāzar itdi, gördi ki bir zīnetlü şaĥra gāyet dırāz tūl-i ‘arzına gözler irmez ta‘accüb itdi zīrā kendü memleketi kıible cānibini kūhistāndı ve andan şimāl cānibine nāzar itdi gördi ki beriyyelik şusuzlık yil eser gice toz ‘ālemi yürür göz gözi görmez olur evvelki memleketinde şimāl cānibinde bir büyük şu aķardı kenārı sebze-zār u çemendi sūnbül ü nesrīn semendi bunda tozdan ĥayrı nesne yok andan mağrib cānibine nāzar itdi gördi ki deryā-yı mağrib limān-gāĥı yirinde ammā ki leb-i deryā şaĥn-ı şaĥrā memleketindeki degül bu bir ĥayr-ı āĥar deñiz kenārı yir. **Nāzm:**

[Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

Şekke varup anda Mihrān Ekber itdi çok fikir

Şeh Süleymān hazretin añup kıllur dilde zikir

Evvel āhir fikr idüben bilmedi ki şehrini

Kendünün ilinde midür yāhūd gayrı yirde ey pīr¹²⁷

Der-Beyān-ı Āgāh Şoden-i Mihrān-ı Ekber Ez-Ahvāl-i Hūd

Hükemā kavlınce Mihrān-ı Ekber bu şek ü gümān arasında tırurken meger perriler sulţānı Hümāyūn Şāh Kāhir ile Mihrān-ı Ekber’i muķābil ü mu‘ārız idicek nite kim bundan aķdem zıkr itdük. Yirle gök arasında kara bulut yöresinde Kāhir’ün cengin temāşā iderlerken Mihrān-ı Ekber’ün şınup kaçduġın yüz şuyın yire saçduġın kim gördiler. Kāhir leşkeri ‘aķabince kovup kırduġına perriler sulţānı taħsīn idüp emr eyledi. Perrī serhengleri Mihrān-ı Ekber’ün otaġını sāyebānı ve serā perdesi ve tākını ol kırık biñ nefer erün hayme vü ġar-gāhların bār-ı bengāhların ve cemī‘ atın erin ba‘ir ü esterin ser-cümle her birin bir yirin perriler göturdiler nücüm-ı sā‘at geçmedin kal‘a divāri öñine yiturdiler. Halk gözinden perriler nihānī Süleymānī sürme çekilmiş Süleymāniler ‘aynında ‘ayān şehrün şimāli cānibine Mihrān-ı Ekber’ün otaġın haymesin kırdılar ‘ale’t-tertib yirlü yirinde göz açup yumışca cemī‘-i sipāhilerün hayme vü ġar-gāhların bār-ı bengāhların [H-34a] [K-34a] indurdiler yirlü yirinde kırdılar. Rivāyet-i eşaġ budur ki Mihrān-ı Ekber kal‘anuñ şimāli cānibini görüp kendü memleketi deñüldüġün bilüp “Ya bu şehri bunda nice geldi ola” diyüp fikirdeyken tekrār nazār kıllup gördi ki kendünün hayme vü ġar-gāhları kurulmuş ve kendü leşkeri ġalkınuñ çadırları kurulmuş ordu bāzār tırmuş şöyle ki evvelki ‘ādet üzerine. **Nazm:**

[Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

Hayme ġar-geh kıurulup kıonmuş otaķ

Sāyebānlar ucı tıtmış çarġ-ı tāk

Yir yirin tırmuş temām ordı bāzār

Bir ayaġı başmış anda biñ ayak

Nesr: Hükemā kavlınce kaçan ki Mihrān-ı Ekber göz yumup açınca gördi ki kendü kıoyup gitdüġi otaķlarını hayme vü ġar-gāhlarını bār-ı bengāhlarını şehrün cānib-i şimālinde evvelki kıarār üzerine kıurmuşlar tırur ammā ki ordu bāzār ġalkından gayrı kimse yok ‘ilme’l-yākīn bildi kim ordu bāzārın getürüp kıuran perriler leşkeridür kim ādemī-zāduñ bu nesneye kıuvveti yitmez ki anı vaķtde yokdur hayme vü ġar-gāhı bir yirinden bir yire getürüp kıura pes ‘ilme’l-yākīn bildi ki Nu‘mān-ı Tācir’ün didüġi vākı‘dur hemān-dem kıorķusından cān başına şıçrayup kal‘a erenlerin ve şehri uluların kıatına cem‘ eyleyüp ġazīnesin açup pīşkeş yaraġın görüp Nu‘mān-ı

¹²⁷ Bu misrain vezni bozuktur.

Tācir'i Āşaf'a gönderüp emān istedi. Nu' māt-ı Tācir dağı ıal' a ıapısından taşra ııkup Āşaf nazarına geldi. Mihrān-ı Ekber'ün emān diledügin haber virdi. Bu aralııda nā-gāh gördiler ki ıāhir bin Sām-süvār ol pehlevān-ı rüzgār kıılıc bilinde gürz-i girān elinde nām-ı Hūdā dilinde düşmān şoñını kırup kıovup ıal' a ıapısına geldi ıapucularla cenge tırdı andan Āşaf bin Berhiyā Zāl-i Destān'a eyitdi: “Var ıarındaşuñ ıāhir'i getir, nazarumuza yitür. Eger kim intikāmsa düşmenden aldı. Haşmı hezimet bulup ıaçup ıal' asına geldi. Andı yirine vardı. Min ba' d ceng ü cidāl lāzım degül ki Mihrān-ı Ekber bizden emān istedi” diyüp Zal-i Destān'ı ıāhir'e ki gönderdi. Bu taraıdan ıāhir dağı ıazıyyeden haberi yok kendüyi Mihrān-ı Ekber atasında şandı düşmānı kıovup kırup ıal' asına kıoyup ıapu öñinde ceng iderken anı gördi ki Zāl-i Destān ıarşu geldi ıāhir görüp göñlinde kendüye eyitdi: “Hiç degildür bu gelen illā ki Zāl-i Destān'dur benüm ' aıabümce cinne süvār olup yardıma geldi beni düşmen elinde zebün ola şandı” diyüp ıarşu varup buluşdı ıazıyyeden haber şordı. Zāl-i Destān dağı [K-34b] temām tafşil [H-34b] birle vākı' ayı takrİR eyledi. ıāhir işidüp bildi kim hükm-i Süleymānı birle şeyāñin zürriyyatı cin nesli ve cān kıavmi aşlı ve perriler cinsi Mihrān-ı Ekber leşkeriyle bir gice içinde götürüp getirüp ceng itdügi ' Arab vilāyetine yitürmişler ve ' afārıt ve ehremen tayıfesi ıal' asına şehrini yirinden bozup taşın toprağın ağacın yaprağın bile götürüp bunda getirüp binā itmişler ve halkını içerü kıoyup yirlü yirine yitürmişler şubh olmadın hizmetlü hizmetin bitürmişler. **Nazm:**

[Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]

Bu ne ' asker bu ne hizmet bu ne hükm ü aşikār

Bu ne mülk ü bu ne taht u bu ne şahlık kām-kār

Kim Süleymān hazretine virmiş āhir ol İlāh

Kim şeyāñin nesli aña itdi hizmet bī-şümār

Nesr: Hükemā kıavlince ıāhir bin Sām ıarındaşı Zāl-i Destān'dan tahkıķ haber bilicek cengden āhengden el çeküp sürüp Āşaf nazarına vardı. Yağınına yiticek rahşından inüp ' izz-i hużūrına varup ' izzetle selām virüp hizmetine yüz sürdi. Āşaf eyitdi: “Yā pehlevān anduñ yirine geldi düşmān zebün oldu murāduñca ser-leşkerin kıırduñ kıılıncdan geçürüp kıanların kıara yire kıardun düşmān dağı miķdārın bildi emān dileyüp bize muñı' oldu” diyüp Loķmān Hākım'e Āşaf hükm itdi Zāl-i Destān'a bile kıoşdı. Āşaf' uñ emān virdüğüni beyān itdiler. Mihrān-ı Ekber işidüp şād olup hemān-dem şehrüñ a' yānları ıal' anuñ pās-bānları leşkerüñ pehlevānları birle kefenlerin gerdenlerine taıup ıal' anuñ miftāhın alup ıapısından taşra ııkup Mihrān-ı Ekber önce bāķi halk ' aıabince yürüyüp Āşaf nazarına geldiler. Āşaf dağı birkaç kıadem ilerü varup Mihrān-ı Ekber ile görüşdi hāl ü hātır şoruşdı andan öñlerine düşüp alup Süleymān nazarına iletmek

istedi ammā ki¹²⁸ Ahî Melih gelüp haber virdi ki: “Yā vezîr-i a‘zam Süleymân nebî ‘aleyhi’s-selâm bu gün Sührâb Şâh ile seyrâna bindi dîvân yokdur” diyüp şahih haber viricek Âşaf bin Berhiyâ Mihrân-ı Ekber’i otağına götürüp ol gün ‘azîm ziyâfet itdi. Şöyle kim Mihrân-ı Ekber etbâ‘ı eşyâ‘ı birle toyundılar ve ol Cezâyir halkınuñ cemâ‘ati Süleymân nebînuñ devâm-ı devletine du‘â itdiler. **Nazm:**

[Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilün]

Hoş ziyâfet itdi Mihrân Ekber’e gâyet Âşaf

Kim yiyüben içdi begler ‘ıyş idüben şaf-be-şaf

Ger Süleymân kışşasına tutar iseñ şâha güş

Vir şalâvât Muştafâ’ya itmeyüp ‘ömri telef [H-35a] [K-35a]

Der-Beyân-ı Münâzara-i Şeh-bâz ve Hurûs ve Münâkaşa Kerden-i Batt-ı Âbî ve Dücâce

Hakim kavlince Âşaf bin Berhiyâ Mihrân-ı Ekber’i cezireyi serverleriyle alup Süleymân Peygamber nazarına ‘aleyhi’s-selâm getürmekde hizmet şerâyiñin yirine yitürmekde ammā ki bizüm kışşamız ez ân cânib Süleymân hazretine geldi ‘aleyhi’s-selâm nite ol seher ki Âşaf bin Berhiyâ perriler sultânı Hümâyün Şâh ve cinniler serhengi Şitaleng ile ve Rûh-ı Şâh-ı Cind ile Süleymân nazarına gelüp Mihrân-ı Ekber nıfı’l-leyl içinde haymesi ve har-gâhı birle götürdüklerin şehrin ve kal‘asın taşı toprağıyla ağac yaprağıyla Şâm şahrâsına yitürdüklerin ‘ale’t-tertib şehri kal‘ayı yapup şahiblü şahibine evlü evine çadırılu çadırına yaturdukların ki şerh itdiler andan Süleymân ‘aleyhi’s-selâm anları hoş görüm şubh-dem Mihrân-ı Ekber’i imâna da‘vet idüp ve Kâhir bin Sām haqqında devlete lâyiğ ne hükm itdiyse fermân kırup dağı şubh olıncağ pāk şudan âb-dest alup şubh namâzın kırup evrât okıyup cübbe-i Şi‘î’i geyüp ‘imâme-i Halîl’i şarınup Mūsâ ‘aşâsın eline alup halvet-i hâşş kapusına çıkıcağ hükemā vü vüzerâ server-i selâtinler karşı varup selâm virüp ‘izzet itdiler andan Sührâb Şâh dağı geldi. Şâm miyvelerinden zerrîn tebsiyle envâ‘ miyve getürdi gâyet hoş görüp kiler-dâra virüp dağı Sührâb Şâh’ı katına okıyup şahen-şâha eyitdi ki: “Yā melik-i Sührâb bin Şeddâd bu Şâm şehrinin tenhâ gezüp gönülüm ister ki seyr kılam imdi senüñle câme-i tegayyür ve şüret-i tebdil idelüm bu şehri tenhâ gezüp andan bāğ u bāğçelerin seyr idelüm zîrâ ki âdem-i şafi ‘aleyhi’s-selâm uçmağdan çıkup zemânla bu yire gelüp ki mekân tutdı nesl-i âdemi cemî‘-i memâlik-i eķâlimde bu şehri-i Şâm şerif maķâmıdır” diyüp ma‘mür itmişdür. **Nazm:**

[Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilün]

Ġarb u şarķuñ arasında añılandur Mışr u Şâm

¹²⁸ Ammā ki] -H

Ol cihetdendür ta‘ aşşuq itdügi her hâş u ‘ amm

Seyr idelüm bâğ u bağçesin görüp tenhâ kamu

Kim seyirden dil şafâ sürüp olur hoş şād-kām

Nesr: Hâkîm kavlince hâzret-i Süleymân ‘*aleyhi’s-selâm* böyle diyicek Sührâb Şâh ‘*ale’r-re’si ve’l-‘ayn*¹²⁹ diyüp Süleymân hâzretiyle tenhâ şüret-i tebdîl kıilup süvâr oldılar vüzerâdan Âşaf bin Berhîyâ pehlevânlardan Ra‘d ibn Berķ ve nüdemâdan Âhî Emleḡ [K-35b] bile binüp [H-35b] bād pây-ı ‘ ayyâr ve Tağtağa-i Tarrâr peyk-şüret hûb kisvet önlerince gitdi ammâ ki cinnîler serhenglerinden Kiflîs ve Miflîs ḡalk gözinden nihân Süleymân ‘aynından ‘ayân dâ’im nazarından gitmezlerdi ve daḡı melâ’ikeden müvekkel-i ḡâtem ve müvekkel-i tâc ve müvekkel-i rûḡ-ı pāk-ı Süleymân bilesince idi ma‘a’l-kışşa Süleymân ‘*aleyhi’s-selâm* Şâm şehrini seyr iderek gördi ki bir pîr-i fertût bir dükkân küşesinde aç yaluḡ gelenden ve gidenden şey’u’llâh kıilup kifâf-ı nefes ele getürmekde ‘âciz hâzret-i Süleymân ‘*aleyhi’s-selâm* teraḡḡüm kıilup çıkarup bir niçe altun virdi ammâ ki müvekkel-i ḡâtem ‘Azrâ’îl melek ‘*aleyhi’s-selâm* Süleymân sem‘ine eyitdi ki: “Ey zıll-ı ma‘bûd Süleymân bin Dâvud bu pîrûn dükkânı altında bir defîne vardur bu dermânde ve bî-çâreyi gör ki genc üstinde oturmuş açlıḡından renc hâşıl kıılmışdur ammâ bu ‘acebdür ki ol genc buña naşîb degüldür” didügin Süleymân ta‘accüb kıilup dönüp pîre eyitdi: “Yâ pîr bu oturduḡuñ dükkân altında ḡazîne vardur diyüp kazup çıkarup kifâf-ı nefsuñe ḡarc it saña ve ehlüñe yiter” diyüp Süleymân aldı, yürüyordu. Ol pîr Süleymân kimdügin bilmeyüp sözine i‘tikâd ve cehlinden i‘timâd idemeyüp göñlinden eyitdi: “Bu gelüp geçen kişi velîyu’llâhdan beñzer bu dükkân altında genc mi olacaḡdur ammâ dükkânın şatsun kifâf-ı nefesine ḡarc itsün didügidür” diyüp dükkânı ad ney behâya şatup elin ma‘mür çün kazup mâlı bulup pîr maḡrûm olup dükkânı alan mâl hâşıl itdi. **Nazm:**

[Fâ‘ ilâtün/Fâ‘ ilâtün/Fâ‘ ilâtün/Fâ‘ ilün]

Eline ne kim yazdısa ceffü’l-ķalem olur ḡarîb

ķısmetümden özge nesne kim ne yir ammâ naşîb

Niçe bende emr-i ḡaķ’la taḡta çıkar şâh olur

Anca sulṡân genc ü külḡân içre yatur çün ḡarîb

Nesr: Hâkîm kavlince hâzret-i Süleymân ‘*aleyhi’s-selâm* şehr-i Şâm’ı seyr iderken gördi ki bir tâcirü’l-melûsî dermândeysi tutup “Ya ḡaķķımı vir yâ yılına mu‘âmele idelüm” diyü ceng ider merd-i medyün üç yıla mu‘âmele kıilup rızâ virdüğine tâcir şād olup eyitdi ki: “Çün kim üç yıl ola va‘dem ki yirine gele daḡı saña bir ḡün mühlet virmeyüp mâlum aluram ḡâzır baş ol”

¹²⁹ Başım gözüüm üstüne.

didüğine müvekkel-i hâtem baş şalup eyitdi ki: “Yâ Süleymân bu tâcir üç yıla va‘ de virdigine ta‘ accüb idüp levh-i maḥfûza nazar kıldum gördüm ki ‘ ömr-i defterinüñ yaprağı şararmış henüz üç güne varmaz helâk olur bu ‘ acebdür ki mu‘ âmelesin [K-36a] üç [H-36a] yıla kıılır ‘ ömrine mālına ğurre olur.” **Nazm:**

[Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]
‘ Ömr-i āḥir olmış anuñ iriser tizcek ecel
Lîk azıtmış ṭab‘ in anuñ hırşıla ṭolı emel
Ġurre olup mülk ü māl u devletiyle ‘ ömrine
Dünye n’içün her kişiyle günd’iderdi yüz cedel

Neşr: Hâkîm kavlince ḥâzret-i Süleymân andan daḥı geçüp gitdiler. Gelüp şehr kenârına bir mu‘ azzam bâğçeye yitdiler. Kim aña bâğ-ı Şeddâd dirlerdi. Sührâb Şâh’a cediti Şeddâd’dan ḳalmışdı. Envâ‘-ı ne‘ âyim eṣmâr u nefâyis birle içi ṭolmuşdı andan Sührâb Şâh ol faşl-ı gül eyyâmında ve bahâr mevsiminde ḥâzret-i Süleymân’ı bâğa da‘vet ve ‘ izzet kıilup ḥınk-ı İshâḳ’dan rikâbın ṭutup indürdi. Bâgdan içerü koyup sünbül yâsemen yöresine zaymurân ve şakâyıḳ arasına ta‘ zîm ü tekrîm birle ḳondurdi bâğ-bâna ḥâşş ḥılâmla ḥaber gönderdi envâ‘ dürlü yimişlerden gül-âbî elmadan âb-dâr enârdan sultânî kirâsdan şâhâne emrûddan âbî ayvadan gül-günî reng şeftâlüden ğanevî ḳayısıdan alup Süleymân nazarına getürdi ve andan soñra ni‘ met-i Sührâbî çekildi. Süleymân ziyâfet kıılmağ için nite serv-ḳadd maḥbûb ḳullar lâle-ḥad saçları sünbüller envâ‘-ı nefâyisden ṭabaḳları ‘ üddan şandaldan içi ṭolu cevârişden riçâller ve turşılar nârbâ ve şurbâlar ve ğurbâ ve dâne vü zerde ve cerbli bâdem içiyle şalmâ ve şâbûnî ḥelvâ dirindi sa‘ id ‘ aşîdi levzîne envâ‘ dürlü şekker yine Süleymân nazarına ḳoyup Fağfûr-ı Cinnî ṭabaḳları zeyn itdiler. Ḥâzret-i Süleymân şâyimdi beglere tekellûf idüp ḥ’ândan yidiler çün şafdan şofralar getürüldi ğümüş legen altun ibriḳ getürdiler ellerin yuyup pâk idüp Bağdâdî maḳremeyle silinüp ‘ üd u ḳımârı misk kāfurıyla mülemma‘ kıilup buḥûr virdiler andan Süleymân ḥâzret-i ‘aleyhi’s-selâm ol ‘ âlî maḳâma nazar kıilup gördi. Bir Şeddâdî sarây bu bâğuñ orta yirinde yapılmış nazar idenlerüñ göñül gözi buña ḳapılmış anuñ gibi ḳasrı ki cennetden nişân virür nite her ḥışt üzerinde bir behişt var ve her seng üzerinde bir reng ve her küşede bir tüşe ve her güncde bir genc ve her maḳâmında bir cām ve her mekânda bir kām var ve her küngürede bir nigâr ve bu sarâyüñ ortasında bir ḥavuz düzmişler içinde ördecükler yüzüp yürürler ve bir niçe tavuḳ daḥı bir sipîd ḥurûsla gezüp çemende otlarlar ammâ ki bir çift ördek şu kenârında dururken [K-36b] bir tavuḳ gelüp ördegüñ çiftini ḥavuz içine yan başı [H-36b] gelüp uçurdi erkek ördek tavuğa ğazaba gelüp ḳovalayoraḳ tavuğı ḥavuzâ düşürdi. Ḥurûs anı görüp ördekle ṭutuşup ḳanad dögüşin idüp ördek gördi ki ḥurûs elinden ḥalâş olmaz ḳaçaraḳ ḥavuz içine düşdi ḥurûs daḥı kendüyi yeñemeyüp bile düşdi. Bu kez ördekler tavuğı ḥavuz

içinde öldürmege yüz tutdılar Süleymān görüp teraḥḥüm idüp bād-pāya ḥükm itdi ḥurūs tavuğı havuz kenārına çıkardı ammā ki ḳanadları ve yünleri ışlanup her bir yünü ucundan bir çeşme akardı. Ḥurūs: “Ne belāya uğraduḳ Allāh Allāh” diyüp ördege egri egri baḳardı ammā ki ördekler havuz içinde cevlān urup ḥurūsa bend geçdük diyü birbirine göz ḳaçardı ve her biri zevraḳ gibi şu üstinde seyr iderlerdi. Erkegi dişisiyle taleb kimisin kenāra aldurdu kimi baḫriler gibi taḳla urup yürürlerdi. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilün]
Gāh cilve ḳılurıdı hem-çünān raḳḳāş-ı mest
Gāh zāhid mişl iderdi ḡusl idüp pāk āb-dest
Gāh ḳanad ḳaçup ḳanada çağırup feryād ider
Gāh şıḡar şeh-perlerin cevlān urup dest-be-dest

Neşr: Ḥakīm ḳavlince Süleymān ḫazreti ḥurūsa tavuḡa ördekler bend geçdügin görüp ḡazaba gelüp manıḳu’t-ḫayrca evvel ḥurūsuñ ḫālın şordı eyitdi ki: “Yā ḥurūs bu ördek saña ne ‘aceb ḫaşerāt itdi ki başuñda tācuñ ol ‘azametlü şaḳaluña ḫürmet itmedi vaḳt gözleyüp ezān oḳıduḡuña ḫiç iltifāt ḳılmadı ammā ki sebeb-i ‘adāvet ve mūcib-i ḫuşūmet neydi” diyüp su’āl idicek ḥurūs gördi ki kendüye ādemī zāddan bir kimesne ḳuş dilince ḫaber şordı bildi ki degildür bu illā Süleymān’dur kim Hüdḫüd ile āşinālık ḳılmışdı andan ḫaber-i Süleymānī almışdı pes Süleymān idügin bilüp eyitdi ki **Nazm:**

[Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilün]
Ey nebī-i mürsel a‘zam ‘aḳl-ı kāmīl şāḫib-us
Pāyidār ol ḫurduḡınca şekl-i ‘ālem ābnūs
İns ü cin vaḫş u ḫayr u mūr u mār olup mutī‘
Ḳarşuña dīvāne ḫursun yüz benüm bigi ḥurūs

Neşr: Ḥakīm ḳavlince ḥurūs bu vechle du‘ā ḳılıcaḳ Süleymān’a ḥurūsuñ feşāḫat-i melāḫati ḫoş geldi daḫı diledi ki şer‘ üzre temām da‘vāların diñleye pes emr itdi ol ördekler daḫı nazarına gele geldiler Süleymān’a manıḳu’t-ḫayrca selām virüp du‘ā ḳıldılar eyitdiler ki [H-37a] [K-37a] **Nazm:**

[Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilün]
Devletiyle müstedām ol döndügince nüh felek
Yirde insān çāker olsun da‘ī göklerde melek
Ol nübüvvet ḫāteminüñ ismi ḫaḳḳı itme ḫışm

Gerçi küstâhlık idüpdür iki cürm ehl-i ördek¹³⁰

Neşr: Hâkîm kavlince Battı-ı Ābî dağı bu vechle devletine du‘ā ve eyyām-ı rif‘atine şenā kılıcağ hazret-i Süleymān ‘aleyhi’s-selām gāyet ta‘accüb kılıp dağı dönüp ol tavuğa su‘āl itdi ki: “N’içün bu ördegün dişisini aınsuzda havuza atıvirdün” cevāb virdi ki: “Yā nebīya’llāh bu bāğa tīmār iden bāğ-bān benüm yumurdandan gayrı dağı ördek yumurdaların getürdi ya‘nī tavuk ahmağdur kendünün şansun bile başsun diyü ahmağ kendüdür ki her şey’i ħor görür tavukda ħod ol başiret vardur ki kankı yumurdadan erkek ħurūs ve kankı yumurdadan diş tavuk çıkacağın bilür” diyicek Süleymān ‘aleyhi’s-selām su‘āl itdi ki: “Neden bilürsin” cevāb virdi ki: “Yā nebīya’llāh ben za‘īfe Hâk te‘ālā şol kadar başiret virmişdür ki kankı beyzadan ħurūs ve kankısından tavuk çıkacağın fark iderem ve şāhibüm evin koyup kanad açup uçup gayrı yire gitmezem” didi. Andan Süleymān ‘aleyhi’s-selām şordı ki: “Yā n’içün tavuğa ahmağ dirler? Bākī kuşlar gibi kendü yavrusından ayruğı fark itmez altına kaz ve ördek veyā keklik yumurdasın qorlar çıkarur bilense kendü cinsinden ayruğ cinsi bilmez ve eger bir evden giderse ki ol evde bir yıl tırmış ola fark idüp gelüp ol evi bulamaz pes bu söz saña bühtān mıdur ki kendüğü ‘ākıl tutarsın?” cevāb virdi ki: “Yā nebīya’llāh şāhibümüze gāyet muṭī‘ olduğumuz ecildendür ki kankı yumurdayı getürse kabül idüp ħizmetine tırup yavru çıkaruram ve bir dağı tırdüğüm maqāmdan kaçup gitmezem āħir kuşlar gibi ol ħānedānuñ perverdesi olduğumuz ecilden terk itmezüz kim ol şāhib-ħānenün dānesin yiyüp eylugin gördüğümüz için kul olup dururuz.” Kim dimişlerdür eylükle āzādeler kul olur *bi’l-birri yüste‘bidu’l-ħürri*¹³¹ meger ki hazret-i Süleymān ol bāğa girüp oturduğu ħinde yırtıcı kuşlar serhengi Şeh-bāz hevā yüzinde uçarken görüp bakup bilüp kanad kaçup uçup gelüp hazret-i Süleymān’a kuş dilince selām virüp bir nārinc şāħi üzerine konmışdı ve yüzün hazret-i Süleymān’dan yaña dönmişdi “Tavuguñ şāhib-ħānedan [H-37b] [K-37b] kaçmazuz ve terk itmezüz” didügin işidüp dönüp ħurūsa eyitdi: “Ey zerrāk sālūsī tāc geyen ve eblehler gibi saqal uzadup lāf u güzāf urup göğüs gerüp kanad yeyen ħatunuña n’içün te’dīb itmedün ki meclis-i Süleymānī’de ve maħkeme-i āl-i ‘imrānīde yalan söyleye şāhib-ħānedan kaçamaz” diyü kendü nefsine bühtān eyleye anı bilmez mi ki yalancıya ħiç mürüvvet yoğdur *lā mürüvvete lil-kezübi*¹³² zīrā ki bu nesne ezher ü mine’ş-şems ‘ayāndur ki kiçiden ki siz ħurūsuñ ve tavuguñ cinsini evlerinde beslerler ammā vağta ki tutmağā el şunsalar her bir göz kanad açarlar uşāğıñuz iriñüz kaçarlar ħuşuşan ki sen ħurūssın kaçup bir yüce yire çıkup feryād idersin eyle efgān idersin ki eger bir gözi şāhib-ħāne kaçdıyla tutacağ olursa kanad kanada urup çırpınup feryād ider siz anı bilmez misiz ki feryād

¹³⁰ Bu mısraın vezni bozuktur.

¹³¹ *Ĥür bir kimse iyiliğe boyun eğer.*

¹³² *Yalancı bir kişinin kişiliği yoktur.*

itmekden muşibet deminde şabr kılmak evlâdur *el-ceze‘u et‘abü mine‘ş-şabr*¹³³ ammâ ki bir şehvet-perest harîşsin ki ne zahmet göresin hırşuñ ucındandır nite kim eydürler *el-hırmâne ma‘a‘l-hırş*¹³⁴ didügin ‘uçalānuñ meger işitmedük ola. **Nazm:**

[*Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün*]

Çün mürāyī şeyh başa sen geyüben tâci hoş

Uzadup özin saçalı halka olup muhtâc hoş¹³⁵

Oқыyup bāng-i ezān almayup pāk āb-dest¹³⁶

Terk idersin tã‘ati olınca hırş u aç u hoş

Neşr: veyâ hurûs senden ördek cinsi hezâr mertebe ilerüdür ki anlar şokışudur dâ‘imâ işleri güçleri āb-dest alup gısl itmekdür senüñ ‘âdetüñ hod tahâretsüz ezān oқыmaqdur bel ki ‘ömründe cenâbetden gısl itmedüñ kırk elli hâtünuñ var henüz ey şehvet-perest cimā‘a kınamaduk ve şehvet-perestlikden uşanmaduk ‘ale‘l-huşuş ki meclis-i Süleymānî‘de her hānedānuñ perverdesi olsaķ şāhib-hāneden kaçamazuz diyü yalan da‘vā idersiz sizüñ işiñüz hod kaçmaqda bunca ni‘metin yir ve küççükden ol hānedānuñ perverdesiyken gel men şeh-bāzı gör ki deşt ikliminde ceddüm yuvasında vücûda geldüm vâlid ve vâlidem beni besleyüp hizmet ve kınadlayup yuvadan uçup men dağı ataya anaya hürmet ü hizmet ‘izzet iderken andan kınad açup uçup ‘âlemi seyrān iderken nā-gehān felegüñ ‘âdetidür ki devleti başdan idici yarı yārdan ayırıcı az vefāya çok ‘uķûbet kılıcıdur pîşkün kimi ki gül gibi güldürse bülbülleyin yiline dek ağıladıcıdur kıahr odıyla lāle şıfat bağırın tağıladıcıdur [K-38a] ma‘lûmum olmışdı [H-38a] dilerdüm ki ihtirāz ideydüm ve illā ki nefsum kızāsına uğradum kim kışinüñ kırın düşmānidur *beṭnu‘l-mer‘i‘ adüvvün*¹³⁷ hırş ucından giriftār oldum ‘ākıbet çün kim beni ādem şayyādı kızā duzağın kırup beni ögerken ben dağı ‘Ankā-yı Kāf gibi kınad açup felek yüzine uçup göğsum gererken başiretüm bağılandı ağı göremedüm *izācā‘e‘l-kādā‘ amye‘l-başar*¹³⁸ mücibince kızā sırrına iremedüm. Şayyād gelüp beni şayd itdi ayaklaruma künde urup muhkem bend itdi andan ağından bir iplik çıkırap sökdü el urup bükdi dutup ıgneye geçürdi gözlerüm dikdi bir toğancıya şatdı. Bir niçe gün baña ta‘līm itdi gördüm ki eline alup et yidürüp ‘izzet itdi kınadlarum şehperin şıgayup hürmet itdi çünki şāhibüm insle ben vaḥş iken ki üns tutdum anuñ için şikāra şalduķça şikārum alup açup yabāna gitmedüm. Bunca zecler itmişken şāhibüm toğancıya men toğan kīn itmedüm kığırdıķları yire gelüp hizmetine yüz sürdüm ol cihetdendür ki şāhīn ve şeh-

¹³³ Kaygılı (sabırsız) olmak sabırdan daha yorucudur.

¹³⁴ Hırsla beraber mahrumiyet vardır.

¹³⁵ Bu mısraın vezni bozuktur.

¹³⁶ Bu mısraın vezni bozuktur.

¹³⁷ Kışinin midesi kışinin düşmanıdır.

¹³⁸ Hüzün gelince göz görmez olur.

bāz cinsini pādişāhlar elde götürüp ‘ izzet iderler ve tavuğ ve ħurūs cinsi şāhibinden kaçduğı için kırkın ellisin ayağından bağlayup başı aşağı götürürler toğan şāhın nazarına ğidā virmek için ħāzır kılup getirürler. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilün]

Pādişāha bende olup rāst eyleyen ħizmet temām

Dergehinden bulısdur devletiyle ‘ izz ü tām

Degme şāhın şeh kılına lāyık olmaz ħonmağı

Lik pāk ü cüstlüğüyla olmayınca emre rām

Cevāb Dāden-i ħurūs Şeh-bāz

Ĥakīm ħavlince ħurūs eydür: “Yā şehbāz her ne kim buyurduksa ma‘ ħül didük ammā ki ey ħünī cabbār nefis ādemī-zād seni ħatına okursa şol bī-günāh dāne yiyici ħuşuğazlaruñ ħanad açup ‘ aħabinden yitüp ecel minħārına alup getürdük. İçün ‘ izzet iderler ve ba‘ zı şikāruñı uçup ħarşu gelüp getürdüğüün seni ‘ izzet iderler ħıgırurlar ve beftire şalup hāy u hūy diyüp çağırurlar sen dağı ol birkaç ħuşlar ħanadın şikār şanup dönensin etin yimege tama‘ idüp gelüp üzerine ħonarsın şol bizüm ħatun gibi ki ördek yumurdasın tavuğıñ şanup başduğı gibi çün yavru zühura gele ördeğıñ idügin ħağıyup bildügi ve küsdügi gibi çünki sen dağı beftire üzerine gelüp şikār deñüldügin ki taħħik bilürsin mülzem ve şerm-sār ve ħacil olursın ‘ āħıbet toğancı gelüp sen zālīm ü cabbār yırtıcı ħātırı için köyden [K-38b] bir tavuğı tutup eyeri [H-38b] ħaşına başı aşağı aşar andan getirüp beftire yanında nazaruña ħarşu anı başar ecel minħārıyla tavuğıñ yünlerin didersin andan henüz diriyken ħana ħana ħanın içüp nefsüne etini ğidā idersin ħırş tama‘ ucından bī-günāh ħanlar dökersin anı bilmez misin ki egerçi ki nefsüñ sebāt-ı ğidāyladur ve rūhuñ ħayāt-ı ğınāyladur.” Nitekim eydür. *Şebātü’l-nefsi bi’l-ğidāyı ve sebātü’r-rūhı bi’l-ğınāyı*¹³⁹ pes “Yā şeh-bāz senüñ kaçduğıñ ādemden bu ki seni ‘ izzet için da‘ vet ider ve bizüm kaçduğımuza cihet bu ki ya tutup toğancıya şatar veyā evinde boğazlayup mihmānına ziyāfet ider bu tağdirce ħanħı ‘ āħili gördüñ ki tehlekeye ħarşu vara ve ihtiyārıyla ölümüne rızā vire.”**Nazm:**

[Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilün]

Kimdür ol ħarşu varup eyler ħazāyı ihtiyār

Tehlikeden kaçmayana olmayısar ‘ ömr yār

Gerçi kim gelse ħazā döndüremez tiğ ü teber

¹³⁹ Nefsin sebati (sükûti) ğıdayla yiyeceklerdir. Ruhun sebati da kanaat ile razı olmaktır.

Lik gaflet dağı arada añla gerekmez nām-dār¹⁴⁰

Neşr: Hākīm kavlince hūrūsla şāhīn söyleşdügi sem‘-i Süleymāniyye irişüp ikisinüñ leţāfetine hayrān qalup eyitdi ki: “İki gözün dağı leţāfet-i melāhat-i hūb-ter her biriñüzde vardur perhiz” diyüp ikisin dağı teselli idüp andan dönüp tavuğa su’āl itdi ki: “Yā Dücāce bundan aqdem eyitdün ki ördek yumurdasın nite fark itmeyem kim bir yumurdadan hūrūs ve tavuq çıkacağın bilürem dirsın neden bilürsın” cevāb virdi ki: “Bir yumurda ki uzun ve uçları sivri olsa andan yavru dişi çıkar ve eger degirmi ve uçları yaşşı olsa erkek olur ve dağı yā Süleymān yumurdayı tavuq on yedi günde yavru çıkarur eger evvel gün yumurdasın şısalır üç noқта peydā olur andan soñra tamarlar olur andan soñra baş ve qanadlar olur çünki temām ola qabın yarar çıkar ol yavricağ yumurda içinde dolanmışdur başını sağ qanadınıñ altına şoqmışdur ve sağ qanadını şol qanadınıñ altına çekmişdür bir top gibi olmışdur vaqtā ki yumurdadan çıqa fi’l-ħāl dāne direr her kimse ki istese yumurdanıñ ‘acāyibin göre günde bir yumurdasın tavuğunıñ altından alsun şıdursun görsün ki günden güne ne dolu dürlü olur ve genc kuş olur ki yumurdasınıñ şarusı iki olur.” **Nazm:**

[Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilün]

Her ne şey itse mubaşşır diqqatiyle hoş nazār

Qudreti haqqı göriser şeksüz anda mā-ħazar

Beyzadan murğ o virür kāndan güher şudan dürer [K-39a]

Ĥundan ider müşk-i nāfe nāyden virür şeker [H-39a]

Neşr: Hākīm kavlince yine su’āl itdi Süleymān ‘aleyhi’s-selām ki: “Yā Dücāce hoş melāhatün ve feşāhatün var firāset yüzinden ki saña nazār kıldum yaqın bildüm ki ĥiss ü idrākuñ hūb aħmak degülsin zīrā ki her nātık nuţkından ma‘ lümdur zīrā el-mer’ü muħfiyyün tahte lisānihi¹⁴¹ ve ammā ki ördekle ‘adāvete sebeb ne kim añsuzdan ĥavuz şuyına itivirdük anı bilmedük mi ki baħr-ı ‘ummān ördegün sīnesine gelmez ve dağı şu kuşınıñ şuda yünı ışlanmaz ammā ki berri murğınıñ dükeli ışlanur belki ışlanmaq degül ġarqa varur” cevāb virüp eyitdi ki: “Yā nebīya’llāh bir kişi feylesof-ı zemān dağı olursa¹⁴² yirle gögi cev-be-cev hendeseyle fark kılursa każā duzağını Ĥüdhüd gibi göremez izācā’e’l-kađā ‘ayme’l-başar¹⁴³ pes ‘aceb degül ki ben dağı eger bu dişi ördegün yumurdasını yumurdalarumla başup zahmet çeküp vaqtā ki müddet yitüp yavru ki çıkardum ve seselüp benümle ki yirümüge başladılarsa bu ördek görüp yavruların bilüp önlerine düşüp bu ĥavuza gelüp şuyına talup her bir yavru batmayup şu sīnesine gelüp her biri

¹⁴⁰ Bu mısraın vezni bozuktur.

¹⁴¹ Bir insanın kişiliği lisanının altında gizlidir.

¹⁴² Dağı olursa] olsa dağı H.

¹⁴³ Ĥüzün gelince göz görmez olur.

cilve ve cevlān urup ū üzerinde dōnerken rakḫāṣ-vār rakṣ iderken benüm yavrucaḫlarum daḫı altında yeten ana bir ata ġayrı ḫarındaṣcuḫların görüp göġüs gerüp berr ü baḫrına bālīg ne¹⁴⁴ bilsün ve ūdan ḫurıyı ne fark itsün ördek yavruları gibi ūda yüzevüz. Perr ü bāl açup eṫrāfını gezevüz ūanup ‘aḫablarınca benüm yavrucaḫlarum ūya düūüp ġarḫ oldılar ve bu ördekler benüm gönlümi ġam-gīn çeūmümi nem-gīn görüp yavrucaḫlarum helākına ūādān ben zār u eġġān anlar ḫandān olduḫları götürmeyüp fırsat gözlerdüm ki kendüzüġüm fāsıdümce ve ṫāḫatüm yetdükce intiḫām alam pes ‘aḫlum aña yitmiūdi ki ūya itivirem ya‘ nī ġarḫ ola ūandum. Ammā ki ben ġarḫ ola yazdum anı fehmi itmedüm ki ‘uḫalā dimiūdür kiūi kendüden ġālīb kimesneyle ġüreū ṫutup lāf urmaḫ ördeġi ūaṫṫ ırmaġıyla ḫorḫıtmaḫ gibidür ördek ḫod andan ḫorḫmaz. **ūi‘ r:**

Ol baṫṫı temīddidīne be‘ū-ūaṫṫı muḫannī li‘l-belā
Cülbāben ve tedra‘ u‘l-belā eūvāben

Nazm:

[*Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilün*]

Böyle diyüp çün me‘ ānīden ḫaber virdi Dücāc
İstimā‘ idüp be-ġāyet ḫoū görür ūāḫīb-mizāc

İtdi taḫūn ol taḫūḫu ūeh Süleymān nuṫḫına [K-39b]

Didi rāstın eydürsin sözüñ ey çifti nebāc¹⁴⁵

Mükāleme-i Kerden-i Süleymān ‘aleyhi’s-selām Baṫṫ-ı Ābī

ḫakīm ḫavlince Süleymān ḫazret-i ‘aleyhi’s-selām Dücāce’nüñ melāḫatine ḫayrān ḫalup daḫı dönüp ördeġe [H-39b] ḫuū dilince eyitdi ki: “Yā Baṫṫ-ı Ābī sebeb ne ki bu Dücāce’nüñ eylüğün bilmeyesiz yumurdañuzı baūup yavrı çıḫarup zaḫmet çeḫdüġine ‘ivaḫ bu mıdur ki yavrucaḫları ġarḫa vermesine sebeb olduġuñuzdan ūoñra ṫa‘n dilin uzadup kendüye envā‘-ı ta‘addī ḫılasız ve daḫı intiḫām yolın gözedesin bilmez misiz ki her ūavlet-i intiḫām devleti zāyil ‘izzeti bāṫıl ḫılır.” *Lā-sevedde me‘a intiḫāmihi*¹⁴⁶ ḫazret-i Süleymān ‘aleyhi’s-selām böyle diyicek Baṫṫ-ı Ābī daḫı bildi ki bu ḫuū dilin söyleyen ḫiç kimse¹⁴⁷ degüldür illā ki ḫazret-i Süleymān’dur daḫı ġāyet ḫacīl düūüp dönüp erkeġine eyitdi: “ḫiç bilür misin ki bu oturan yüzi nürü kimdür”cevāb virdi ki: “Bilmezem” eyitdi: “Dāvud oġlı Süleymān’dur ki tek tenḫā seyrāna binüp gelüp bu bāġda inüp devletiyle ḫonup ṫurur ḫuū dilin Süleymān’dan ġayrı kimse söylemedi illā ki ādem-

¹⁴⁴ Bālīg ne] -H.

¹⁴⁵ Bu miranın vezni bozuktur.

¹⁴⁶ *İntikamla beraber hükümdarlık olmaz.*

¹⁴⁷ Kimse] -H.

i şafî ve Nüh-1 Necî ‘aleyhime’s-selâm imdi efđal-i enbiyâ nazarında baña söz düşmez hatun mestüre gerek ve erkek ne kim söylese miqdârınca da‘ vâsı mesmû‘ ve söz gelici anuñ gerek” diyüp ördegüñ ‘âdetidür ki başını kafasından dönderüp kanad altına şokup bir ayağ üzre turur egerçi ki yirinden kamıldamadı ve illâ serv-i yek-pâ gibi bir ayağ üzre turup yüzine sehper niķâbın urup qarâr itdi. Diñle imdi ki ördegüñ erkegi ĥazret-i Süleymân’a ne güftâr itdi. **Nazm:**

[Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilün]

Dinle imdi bir ‘acâyib dâsitâni pür-hüner

Cümle ĥikmet-âmîz olur pür ‘acâyib pür ‘iber

Söz sözi bilür cihânda kâmilen şâhib-kemâl

Lik virgil Muştafâ’ya hoş şalâvât mâ-ĥazar

Du‘â Kerden-i Baṭṭ-1 Âbî Be-Ĥazret-i Süleymân ‘Aleyhi’s-selâm

Ĥakîm ĥavlince Baṭṭ-1 Âbî’nüñ erkegi ĥazret-i Süleymân idügin bilüp kendüyi tezyîn kı lup yeşil zümürüdîn tâcını başına urup ĥıṭâ maĥbûbları gibi göğüs gerüp gözlerine sürme-i İşfahânî çeküp yüzün yire sürüp nazar Süleymân’a qarşu çöküp daĥı faşîĥ lisân birle du‘â kı lup eyitdi ki: **Nazm:**

[Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilün]

Ey emîr-i ins ü cin ĥâkim ü vaĥş u tıyûr

Devletiyle müstedâm ol tâ ölünce nefĥi şûr

Ĥaĥķ’a minnet Baṭṭ-1 Âbî ĥizmetüñe sürdi yüz

Himmet it ki ĥizmetüñde ben dek olam mişl-i mûr [K-40a]

Neşr: Ĥakîm ĥavlince ördek bu vechle Süleymân ĥazretine du‘â kı lıcaĥ ġâyet ta‘ accüb itdi, cemâline ef‘âline. Nite şöyle ki ördegüñ dişisiyle kelimât iderken [H-40a] anı gördi ki erkegi daĥı zümürüdîn tâcın başına alup müy-1 siyâhın boynı altına girdi. Bend idüp ayağına yakmış ĥinnâ Rûm maĥbûbları gibi ĥizmet-i Süleymânîye iyüdüğinden ĥinnâlu yalın ayak ĥavuz kenârına çıkup kebk-refṭâr-veş ĥurâmânî ĥurâmânî şalınup şive vü nâzla yüzün yire sürüp biñ dürlü niyâzla nuṭķa gelüp mantıķu’ṭ-tayrca kendüye du‘â kı lıdı daĥı Süleymân dönüp su‘âl itdi ki: “Yâ Baṭṭ-1 Âbî bu Dücâce ile ve ĥurûsla n’içün dostlık itmezsin ĥuşuşan kim ikiñüz daĥı bir ĥânedân perverdesisiz arada dâne vü ĥubûbât ve envâ‘-1 ni‘met ĥaĥķı var ĥaĥķı ĥuĥķuĥı gözetmeyüp zînetüñüze mağrûr olasız bilmez misiz ki tekebbürlük memdûĥ digildür *lâ-senâ’ ma‘a’l-kibr*¹⁴⁸ ve bir daĥı anlar sizüñ yumurdañuzı başup yavru çıkara siz anlaruñ yavruların ġarķ itmege yüz tutarsız anı bilmez misiz ki dest bâlâ-yı destdür vaĥt ola ki ol maṣlûmlaruñ

¹⁴⁸ Kibirle beraber övgü olmaz.

haqqını siz zālimlerden alıvirici çıka ve senüñ kendüñi gördüğüñ ve hurüsa sen ördek dik geldüğüñ gögercin toğana hamle ider ve beriyye aşlanına sırtlañ haykırur gibidür.” Şi‘r: *ḳāme’l-ḥamām il’l-bārī yühaddiduhu vāsteşrahāt li-sudu’l-barāzi‘a*¹⁴⁹ ammā ki ya ördek benüm yaqinümde hurüs şol muhteşem kişi gibidür ki başında mālİKāne tācı var ve egnünde ḳabasaḳalı ki ḥalk anuñ ‘izzetine ihtiyācı var ‘ale’l-ḥuşuş ki mü’ezzīn-i ‘arş hurüsdur. Haḳ te‘ālā celle celālühü anuñ ṭab‘ında ḳudret usturlābın ḳomışdur. Vaḳtini fevt itmeyüp zıkr-i Haḳḳ’ı ezā idüp Allāhü Ekber dimesi vardur. Senüñ ḥod kisvetüñ hurüsa nisbet zenāne ḥinnālu ayaḳ sürmelü göz ve burma düzme zülfler ve zebercedi vālā yaşmaḳlıḳ ve boynuñ altında siyeh müy-ı ‘anber-nāk ṭaḳınup keklik gibi seküp iki yaña baḳınup yürüyüp ḥarekete gelseñ ‘Arab maḥbūbesi gibi ḳulḳul diyü ḡulḡuleyle aḡız açup kelimāta gelseñ şīve vü nāz nāzuñla kimseye söz virmeyüp ḳıyl u ḳāl idersin daḡı şol hurüsdan ki anuñ ‘azametinden arşlan görüp heybet ala ve ehl-i ‘irfān anuñ Allāhü Ekber [K-40b] didügin işidüp [H-40b] ‘ibret alasin ḥayāsuzlıḳ idüp ey bī-edeb yārdan şuya uçurasın cāyız degil midür saña ta‘b ḳıla. **Nazm:**

[Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]
 Yāri yārdan uçıran yārdan uçısar ‘āḳıbet
 Dest-gİR ol düşmişe ki tā bulasın ‘āfiyet
 Her ne şey’ itseñ nazar gözetme ḥür eyle ḥazer
 K’anda vardur bir ‘iber budur ṭarīḳ-i āḥiret

Der-Beyān-ı Cevāb Dāden-i Baṭṭ-ı Ābī Be-Ḥazret-i Süleymān ‘Aleyhi’s-selām

Ḥakīm ḳavlince ḥazret-i Süleymān ‘aleyhi’s-selām bu vechle ördege ‘itāb u ḥiṭāb ḳılıcaḳ nāliş idüp eyitdi ki: “Yā nebīya’llāh egerçi ki lā dimezem hurüsuñ benüm üzerüme faẓileti ziyādedür zīrā ki mü’ezzīn-i ‘arş hurüsdur ve sā‘ atciyi ünāsdur dimāḡında suṭurlāb-ı İlāhī ḳonulmuş atyār-ı feylesofi kim anuñ mürşidi hurüsü āsmānudur ki felek esrārına bulmuşdur vuḳūfi ve ammā ki bu diḥḳānī hurüsuñ mişli şol saḳalı ḳaba aḥmaḳ ve ṭahāretsüz ezān okur mü’ezzīn-i şaḳraḳdur ki eger ‘aḳli ve ger naḳli hurüsuñ ḥamāḳatına bir niçe nesne delālet ider.” Süleymān didi ki nite cevāb virdi ki: “Yā nebīya’llāh ḥiç bir tāc u ḥırḳa ümmetin görmedüm ki devlet tācı başında ve ḥürmet saḳalı egnünde yigem ḳulaḡına küpe ṭaḳına ‘ale’l-ḥuşuş ki mü’ezzīnān-ı mihter-i ānāb ve şāḥib-i idrāk-ı ehl-i suṭurlāb ola ve ikinci ḥamāḳati daḡı bu ki cimā‘a ḥariş ü şehvet-perestdür zillet-i ṭama‘ı ucındandır.” *Ez-zülü ma‘a’t-ṭama*¹⁵⁰ ve daḡı yā nebīya’llāh ve üçüncü cehline delil bu yetmez mi ki nisādan ḡayrı münisi ve āvāzından ḡayrı enisi yokdur degme merdān bir ‘avratuñ ḥaḳḳından gelemez ki zābt ide bunuñ ḥod nā-mazbūṭ fāḥişe nā-merbūṭ elli

¹⁴⁹ Allah’a ulaşmak için kuşlar uçtu, ormandaki bir aslan gibi kükredi.

¹⁵⁰ Düşüklük tamahkarlıkla beraberdir.

hātūnı var ol şehvete kavī dil olduğu ecilden kuşlar ortasında ‘ izzeti yokdur ve teke saçalı gibi saçalınuñ dağı hürmeti yokdur zīrā ki her kim şehvete bende ola rüsvā-yı ‘ ālem-i efgende olur *eş-şehveti ezellü min ‘ abdi’r-rıķı*¹⁵¹ ve dağı yā nebīya’llāh bu üç nev‘ bed şıfatla muttaşif olduğdan sonra ‘ ilmüm aña dağı yetişdi ki ekser evķāt içinde cenābetden arınup pāk olmadın ezān okur yā hurūs ördek gibi varup pāk şudan āb-dest alsaña didüğümce baña hışma gelüp kaçır ğazab idersin anı bilmez misin ki yumşak sözle gönül avlanur ki gönüllerüñ duzağıdur *linü’l-keġāmı kaydü’l-ķulüb*¹⁵² ve yumşak sözi halk sever pes yā resūlu’llāhı ‘ āli ġazretüñ ki gördüm cemālūñ envārından ve elfāz-ı dürer-bāruñdan ve kemālāt-ı aġbāruñdan bildüm ki ġazretüñ [H-41a] [K-41a] zıll-i ma‘ būd Süleymān bin Dāvud’dur pes hurūs sen nebī-i mürsel ve ‘ āķil-i a‘ ķal ve fāzıl-ı efđal ve kāmil-i ekmel nazarında yā budur ki bī-edebliğinden çiftine cimā‘ lezzetine meşğül ola ve yāhūd cenābetden pāk olmaya ezān okıyup bir ‘ amel-i nā-mechül ve bāng-ı nā-ma‘ ķül ide diyüp sırla ķulağına söyledüm ki ezān vaķtidür kendügi ġavuz kenārında pāk idüp ğusul eyle ve ördekler gibi ġāh zāhidāne pāk şudan eri āb-dest alup vuzū ķıl ve ġāh āb-ı pāk üzerinde zevraķ gibi gezüp Yūnus Peyġamber balığı gibi yüzüp seyrān eyle.

Nazm:

[Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilün]

Yā Süleymān cem‘ idüben başuma idrāk ü us

Virmişem bī-ġadd naşīġat duta nuşġum tā hurūs

Bu saçalı ķaba aġmak gördüm itmez söz ķabül

Şuya atdum kim cenābetden arına ol ‘ abūs

Der-Beyān-ı Temşilāt-ı Dāsitān-ı Māzī

[Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilün]

Saña senden diñle söz itme nizā‘

Cān Süleymān’dur vücūduñ hemç’o bāġ

ġavz-ı pāki sende gönül fi’l-meşel

Şu gibi pāk eyle ķalbüñ mā-ġaşal

Nefs-i emmāre mişāl ördek ü ķaz

Tāmi‘ ü ġāyet ġarīş ü kīne sāz

Muţma’ine nefşüñe beñzer hurūs

Şehvete bende olup ider fūsūs

¹⁵¹ Şehvetin kölesi kölenin kölesinden daha zelildir.

¹⁵² Kelâmın yumuşaklığı kalplerin kaydırır.

Gāh müsebbihdür ider bāng-i namāz
Azıdur gāh hırş u şehvet buhl ü āz
‘Ālemi ki itdi var ma‘būd-ı Hāq
Cümle sende eyledi mevcūd-ı Hāq
Hāq ‘azīz itdi seni ekrem kılup
Hāq içinde bahtuñı a‘zam kılup
Kāyinātı eyledi saña gulām
Bunca maḥlūk oldı pes emrüne rām
Hāq saña virmişiken ‘izz ü şeref
İtmegil ‘işyānla ‘ömrüñ telef

Der-Beyān-ı Meclis-i Āḥir

[Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]
Hāq’a minnet k’oldı āḥir ey hümām
Üç yüz elli iki meclis daḥı temām¹⁵³
Hāq ‘ināyet itdi āḥir eyledüm
Hikmet-āmiz ü ma‘ārif söyledüm
Küll-i esrār-ı ḥaḳāyıkdur sözüüm
Hep ma‘ārif hep daḳāyıkdur sözüüm
Bī-galaṭ didüm menem aḥmaḳ faḳīr
Söz dimek ḥaḳḳum degildür irdüyir
Men ki bir ser-geşte vü bī-çāreyem
Ḥayret içre ‘āciz ü āvāreyem
Hāq te‘ālā’ya şıgındum neyleyem
K’alna ne yazsa gelür ceffü’l-ḳalem
Pādişāhdan ḡayrı yoḳdur dest-gīr
Var ümīdüm himmet ide ol emīr
K’ol durur sulṭān-ı ‘ālem Bāyezīd
Yā İlāhī ‘ömr ü bahtın kııl mezīd

¹⁵³ Bu mısraın vezni bozuktur.

Rahmet-i Haḳḳ'a dutup Firdevsî ümîd¹⁵⁴

Vir şalāvāt olmayasın nā-ümîd

Süleymān-nāme'nün Üç Yüz Elli Üçünci Meclisinün Zikrindedür

[Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]

Müjde ey dil¹⁵⁵ derdüñüñ ' aynı devāsıdur gelen

' Ālem-i ervāḥ içre cānum āşināsıdur gelen¹⁵⁶ [K-41b]

Dergehi tozu olan iksîr-i ' ālem cevheri [H-41b]

Hāk-i pāsı dîde-i cān tütüyāsıdur gelen

Tās-ı zerrîn götürüp kūyın tolanup günde gün

Kim kemînek kemterinün kem gedāsıdur gelen

Şubḥ bigi mihrini sînemde pinhān eyleyen

Derdümün dermānı ' aynı hoş şifāsıdur gelen

O ruḥı mihrî viren meh ḥüsnine gökde ziyā

Bir yüzün görmeg'iki ' ālem bahāsıdur gelen

O ruḥı gül zülfi sünbül ḳaddi servi lâle-ḥad

Cümle ḥübān ḥüblarinün müntehāsıdur gelen

Ol şanem Firdevsî'yi gördi didi iḥfāyıla

' İşḳumuñ derdîne düşmiş mübtelāsıdur gelen

Ṭüt-i şekker-şiken diñle Süleymān ḳışşasın

Kim dehānuñdan çıkan rûḥum ḡidāsıdur gelen

Didüm ey cān vir şalāvāt başum üstine sözüñ

Kim lisāna ḥüsrevā söz müntehāsıdur gelen

Der-Beyān-ı Cevāb Dāden-i Baṭṭ-ı Ābî ve Ḥürüs Be-Ḥazret-i Süleymān 'Aleyhi's-selām

Loḳmān Ḥakîm ḳavlince şu' arā-yı zārāyif-i ümem ve fuşahā-yı ' Arab u ' Acem nazm-ı bedî' ve neşr-i belîḡ ve ḡarîb târiḥ-i Süleymānî bu el-' acāyibden ' acîb anuñ bigi naḳl iderler ki ve Eflaṭun-ı Ḥakîm ol ṭabîb-i ḥāzıḳ ' alîm naḳlince aşḥāb-ı firāset ve aḥbāb-ı kiyāset ol vechle ḥikāyet iderler ki nite ḳaçan kim Süleymān nebî ḥazretine ' aleyhi's-selām Baṭṭ-ı Ābî böyle

¹⁵⁴ Bu mısraın vezni bozuktur.

¹⁵⁵ Dil] dil ki H.

¹⁵⁶ Bu mısraın vezni bozuktur

diyicek Süleymān hazretine melāhati letāfeti hoş-ter geldüğü ecilden *fetebesseme dāhıken*¹⁵⁷ mücibince tebessümle hurüsa ördegüñ sözi gāyet güç gelüp dağı eyitdi: “Ey necāset yiyüp nefesine murdār virici ördek ey boynı halhāllu eli ayağı hınnālu gözi sürmelü fāhişe yüriyişlü kapudan sürmelü ördek sen ne bildüñ ki men cenābetden arınup pāk olmayam mü ’ezzin iken Hāq qorhusın idrāk itmeyem. Hāq sübhānehü ve te’ ālā berr ü bağı kim yaratdı. Altı yüz dürlü bağı ve dört yüz dürlü ümem berde düritdi ve şudağı ümemüñ bir şınıfı ki murğān cinsidür ne kadar ki şuya talsalar yüñleri ışlanmaz berrī kuşlarıñ ışlanur. Pes eyle olsa gusul dağı vācib ve sünnet ve farzdur ammā teyemmüm berrī kuşlara cāyiz hın-i zarüretde zīrā kim bu fetvā ābā vü ecdādumuza ādem-i şafiden vaşıyyetdür ve bir dağı İshāq Peyğamber’den ve üçüncü Nūh-ı Necī’den ‘aleyhimü’s-selām enbiyā kısmında bunlardan gayrı ve hazretüñden özge kimesne cānavarlarla söyleşmedi zīrā ki her bir peyğambere Hāq te’ ālā bir dürlü mu’ cize naşib itdi. Pes ol zemāndan bu zemāna dek berrī kuşlarıñ gusli teyemmümle ve bağı kuşlarıñ mā’-i tāhirle ol cihetdendür görmez misin ki hurüsla şerçeden çok cimā’ ider murğān arasında yokdur. Şol vaqtin ki cimā’ [K-42a] lezzetinden fāriğ ola hemān-dem [H-42a] bir tozlu yire kanad kıyruq yayup teyemmüm kıilup pāk olup andan yine yüzün hāke sürüp ol bī-niyāz Allāh’a niyāz ider.”

Nazm:

[Fā’ ilātün/Fā’ ilātün/Fā’ ilātün/Fā’ ilün]

‘ Ādetümüz budur rāy-ı Bağı-ı Ābī kış u yaz¹⁵⁸

Kim teyemmüm birle ide¹⁵⁹ cismi pāk u hem niyāz

Gusli evvel kılmayınca itmezüz tesbīh-i Hāq

Pāk olup ezān okuram rahmet ide kār-sāz

Nesr: Hākīm kavlince andan hurüs bu kadar söylemekle dağı gazabından yüregi cüşı artup sākın olmayup dağı hışmla yine tacı başında mālīkāne saqal kuşakda şarkıdup sālīkāne mantıku’t-tayrca dile gelüp eyitdi: “Ey zenān şekil ördek burma zülfüñle sürmelü gözüñle hınnālu ayağıña gerekdi bir yeñice gerdek eger kim benüm kılağuma küpe vardur diyü ta’ n iderseñ ādemī zād mü ’ezzinleri ezān okumağa kaşd ve nām-ı Hudā’yı dile getürmege cehd eylese şehādet barmāğın mübārek kılaqlarına iletüp qorlar andan Allāhü Ekber diyüp ezān okurlar pes benüm kılağum küpesi aña daldur ki yed-i kudretle engüşt işāreti qonmuşdur. Mubaşşırlar görüp birbirine işāret naşihat ve Hāq söz kılaqda güş-vār-ı hurüs gibi ber-qarār turmak gerekdür diyü beşāret iderler ammā ki bu ‘ aceb ki cemī’-i maḥbüb maḥbübelerüñ ve mergüb mergübelerüñ zülfi sünbülleri ve nāfe-i Çin kākülleri yañaqları üzerinde vākı’ olmuşdur ammā ki sen mā-

¹⁵⁷ Bunun üzerine gülerek tebessüm etti (Neml 19).

¹⁵⁸ Bu mısraın vezni bozuktur.

¹⁵⁹ İde] iderüz K.

ba' duña şoğarsın dağı şol nezkeb kıyruğın gözedür fâhişe gibi sürmelü gözüne nâz idüp kıçuña bağarsın ve kebk-reftâr gibi hırâmân ki şalınup iki etrafuña nâz u şive idüp gidersin ammâ ki söze gelseñ hağ dimege dilün varmayup kaç kuğ diyüp cingan mişâl şamâtâ kılırsın ol cihetdendir ki ' Arab kavminün ' âdetidür şubh-dem evinden çıqup ibtidâyı ördek cinsine uğrasa sefere gitmeyüp yine evine döner fâl-i şüm geldi diyüp ve ger ki iki ördek birbiriyle kınad kınada çırpup birbirine giriv itdüğün görse mâtem yarağın görür ki evinden bir kimesne âhirete intikâl itmege delâletdür pes¹⁶⁰ senden şeni' ve âvâzuñdan kabîh şey' görmedüm." **Nazm:**

[Fâ' ilâtün/Fâ' ilâtün/Fâ' ilâtün/Fâ' ilün]

Böyle diyüp itdi verhem ördege gâyet hurûs

Şarkıdup dñnbâli zülfin hemçü zerrâkı sedüs

Ördek ammâ işidüp kaç kaç diyüp kaçadı çok

Gögsini gerdi görüp kendü sözi gâyet ' abüs

Hikâyet: Muşannif-i kitâb-ı Firdevsî buña münâsib Baħrû'l-ħayât Ĥayvânat-ı Kebîr kitâbında İmâm Ahmed [H-42b] [K-42b] menâkıb-ı ' alide rağıya'llâhü ' anhü rivâyet kıılır ki keşirdür ki emîrû'l-mü'minîn ' Alî rağıya'llâhü ' anhü vağtâ ki irte namâzına çığdı. Gördi ki bir ördek geldi karşıısına döğünür ördege sürdiler Alî didi ki: "Koñ bunlar şağı şağıcılardur ulu ağlarlar" bu sözi diyince İbn-i Mülcem Cezâhu'llâhü te'âlâ bıçağla urdı emîrû'l-mü'minîn Alî ibn-i Keşir'dür ki ben eyitdüm: "Yâ emîrû'l-mü'minîn ko ben Murâd kabîlesini şöyle kıralum kıyâmete dek ayruğ anlardan ulu ağlayıcı olmaya ya kıoyun güdüci durmaya aşlını bi'l-külliyeye keselüm" zîrâ İbn-i Mülcem Murâd kabîlesinden idi. Emîrû'l-mü'minîn didi ki: "Yoğ bu kışiyi ĥabs idün eger ben ölürsem depeleyesiz ve illâ ve'l-cürüħa kışâş¹⁶¹ eger ben ölmezsem kışâşdur ĥükm-i şer' yirine vara." İmdi bu ĥikâyeti anuñ içün getürdüm ki ördek şınıfına şağı şağıcılar ve ulu ağlayıcılar doğına taşdığ ola. **Nazm:**

[Fâ' ilâtün/Fâ' ilâtün/Fâ' ilâtün/Fâ' ilün]

Söz gerekdür k'ola gâyet kızbsüz aşlah şarîħ

K'ide aħsen okuyıncağ ol sözi ekmel faşîħ

Şaħħ rivâyet istesek okı Süleymân kışşasın

Bunca yoğ târîħ eşağ k'olındı te'lif-i şaħħ

Neşr: Ĥakîm kıavlınce Süleymân ĥazretine 'aleyhi's-selâm ĥurüsuñ ördekle münâkıaşası münâza'ası gâyet ĥoş gelüp ĥurüsuñ şecâ'atine ve ördeğün melâħatına tebessüm kıılıp dağı

¹⁶⁰ Pes] -H.

¹⁶¹ Cana can, göze göz, buruna burun, kulağâ kulak, dişe diğ kısas edilir (Mâide 45).

ördegi laţifeye çeküp dağı eyitdi: “Yā Baţ-ı Ābī hurūs ki saña kıldı ‘ itābı her ne kim Őorduŕsa virdi Őāfi cevāb¹⁶² egerçi verhem güne hurūs saña çođ itdi ‘ iķāb ve lākin evvel baña bu nesne ‘ aceb gelür ki hurūsıñ saķalı var bıyığı yok ve senüñ ise gögsüñ başuña havāle zülfüñ başuñdan çıķup Őeh-per olmuŐ dünbāline ve ikinci acāyib bu ki hurūsıñ bunca ĥatunı var ķanā‘ at itmez furŐat bulsa āĥer hurūsıñ çiftiyle dağı cimā‘ eyley senüñ Őınıfuñ ki ördek cinsidür bir ĥatundan ĥayrıya meyl itmez çiftin gözedür” diyicek ördek cevāb virdi ki: “Yā nebīya’llāh üç nev‘ ile ki su’āl itdüñ ‘ ilmüm yetdükçe her birine cevāb-ı Őāfi vireyim” diyüp dağı eyitdi ki: “Evvel bu hurūsıñ saķalı olup bıyığı olmaduğına dāl budur ki āĥir zemāna yaķın ümmet-i Muĥammed’den Őüfiyyün tāyifesi saķalların uzadup ĥürmet bulup ve bıyıkların mekrühdur diyüp kırup tārīķ-i sünnet üzre olalar Ķavlehü Te‘ālā *muĥalliķine ru’üseküm muķaŐŐırine lā teĥāfün*¹⁶³ pes hurūs dağı mü’ezzin-i evķāt-ı ĥalkıdur ve müsebbih-i zākir-i ĥaķdur evvel cevāb bu ammā ikinci bu ki hurūsıñ [H-43a] [K-43b] ĥatunı ķehān olduğı ecilden aĥmaklıđa dāldur kim diŐiden tođruluķ gelmez diŐinüñ toğrusı ki Ĥavvā’dur rağıya’llāhü ‘ anĥā Ĥaķ tebāreke ve te‘ālā ādemüñ Őol eyñüsinden yaratduğı ecilden egriligin ķomadı ‘ āķıbet Ĥaķ tebāreke ve te‘ālā cennetden iĥrāc idüp sürdi. *Ķulnāĥbiķü minĥā cemī’an*.¹⁶⁴ Pes yā nebīya’llāh bu muķaddimeden maķŐüd olan bu ki eger hurūsıñ ‘ aķlı olsa bu ķadar ezvāca-i cem‘ idüp Őehvet-perestlikle meŐĥür olmazdı kim Őehvet kiŐiyi ĥor ider belki Őehvet-perestüñ edebi olmaz ki ol ĥırŐ u tama‘ ucından zilletdedür *ez-zillu ma‘a’t-ĥama‘ı*¹⁶⁵ ve bir dağı her nesneden maĥrüm olmaķ ĥırŐ ucındandır *el-ĥıramān ma‘a’l-ĥırŐ*¹⁶⁶ ve dağı ĥarīŐde ĥod edeb olmaz eyle edeb ü ĥayā ki imāndandır *el-ĥayā’ü mine’l-imān*¹⁶⁷ ve dağı yā nebīya’llāh Ĥaķ te‘ālā ki Vāĥid ü Ķaĥĥār’dur ezeldür ebeddür vaĥdāniyyetine delīl olmağ için her nesneyi çift yaratdı. Pes men dağı çiftümle yürüyüp āĥir kimesnenüñ zevcine tama‘ belki Ĥaķ’dan ĥayrı nesneye göñül virmezem ammā neslimüz münķaţi‘ olmasun diyü cihānda bir yār iĥtiyār idüp emr-i Ĥaķ mücibince çiftümle dirlik kılıram kim kiŐinüñ oğlı kıızı kendüden yādigārdur kim nesl-i ceddinden ĥaber viricidür.” *Fer‘u’Ő-Őey’i yuĥra(cu)‘an aŐlihi*.¹⁶⁸ **Nazm:**

[Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilün]

Baţ-ı Ābī böyle diyüp ĥün laţife itdi heves¹⁶⁹

¹⁶² Őāfi cevāb] cevāb Őāfi H.

¹⁶³ *Andolsun, Allah, Peygamberinin rüyasını doğru çıkardı. Allah dilerse, siz güven içinde başlarınızı kazıtmuş veya saçlarınızı kısaltmış olarak, korkmadan Mescid-i Haram’a gireceksiniz. Allah, sizin bilmediğinizi bildi ve size bundan başka yakın bir fetih daha verdi (Fetih27).*

¹⁶⁴ *İnin oradan (cennetten) hepimiz (Bakara 38).*

¹⁶⁵ *Tamahkarlıkla birlikte zillet.*

¹⁶⁶ *Hırs ile birlikte mahrumiyet.*

¹⁶⁷ *Haya imandandır.*

¹⁶⁸ *Bir Őeyin feri aşlından çıkartılır.*

¹⁶⁹ Bu misrain vezni bozuktur.

Pes gāzab kıldı be-gāyet ördege anda hūrūs
İstedi k'urup mehāmīz Baṭṭ'ınuñ karnın yara
Şeh Süleymān'dan velī kōrkup be-gāyet ol 'abūs
Uzadup uzun saḳalın tācını egüp tırup
Pes k̄anad urup k̄anada āh idüp egre sedūs
Şeh Süleymān çün hūrūsı gördi k'oldı k̄atı saḳt
Hāṭırın itdi tesellī ṭālī' i mihr-i şümūs
Sen laṭīfe itdigine ördegüñ olma melūl
Kim laṭīfe ider olur ins ü cinden her nūfūs

Hikāyet-i Diger: Muşannif-i kitāb eydür. 'Acāyibü'l-maḥluḳāt-ı Kebīr'de getürmişler her pādīşāha ālet-i nesne gerekdür tā pādīşāhlık idebile. Nite hūrūs gibi bahādur gerek tavuḳ gibi ṭabī' at-ı¹⁷⁰ yumşaq gerek arşlan gibi yürekli gerek ḥamlesi ḥinzīr ḥamlesi gibi gerek ḳurd gibi ḥarāmī gerek dilkü gibi ḥīle-bāz gerek ve düşde hūrūs görmek şaḥş-ı 'acemdür. 'Ömer bin Ḥaṭṭab raḳıya'llāhü 'anh düşinde gördi ki bir hūrūs burnıyla yir döger idi. Anı te'vīl itdi ki bir 'Acem kişisi kendüyi öldüriser soñra Ebū Lūlū dirlerdi bir kişi vardı. Emīrū'l-mū'minīn 'Ömer'üñ k̄atline k̄aşd idicek ol Ebū Lūlū'nuñ ḳulı 'Ömer'i şehīd eyledi. Hūrūsı ḥādım eylerler. Lāṭīf olur, ḥādım şöyle eylerler ki budı altında bögrinden yarup ince bıçaḳla ḥāyaların çıkarurlar barmaḳ şu k̄abın daḳı bir gün bir gice anı şaḳınurlar. Andan soñra anı ḳoyıvirürler bunuñ eti şurbāsı ishāle nāfī' dür. Kaçan ki boğazlamak isteyeler [H-43b] [K-43b] yügrüdüreler andan boğazlayalar ki eti ḥüb olur bir kār-bān ki anda hūrūs ola anlara arşlan gelmez hūrūs ḥastaya fāyide ider zīrā ki şubḥ olduğına beşāret virür eyüdürler ki bir 'avrat yalıncaḳ olsa daḳı bir hūrūsı altında t̄utup gök ütün üzerine çevürse ol ot ḳurur. **Nazm:**

[Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]
Hāşşası çoḳdur hūrūsüñ bī-gümān
Hāşşa ki ola aḳ hūrūs ol hemān¹⁷¹
Her ne evde olurısa aḳ hūrūs
Sāḥir anda idemez efsūn fūsūs
Çün hūrūs-ı 'arş ider gökde şadā
Hāḳḳ'ı tesbīḥ eyleyüp ḳılsa nidā
Yird'işitmez ehl-i 'aḳl ehl-i ulus

¹⁷⁰ Ṭabī' at] -H.

¹⁷¹ Bu misrain vezni bozuktur.

İşidür āvāzın ammā aķ hurūs
Perr ü bālin açiben def i şaķır
Ötüben dilince ol tesbîh oķur
İşidüp bāķi hurūs anı hemān
Hāķķ'ı tesbîh eyleyüp oķur ezān
Aķ hurūsunu etini yimeķ hemān
Cāyiz olmaz kāmile añla ey cān
Diñle imdi kışşā ķanda ķaldı bes
Vir şalāvāt şerħ ideyin hoş nefes

Der-Beyān-ı Te'kîd Kerden-i Süleymān Nebî 'aleyhi's-selām Be-Murğ-ı Baṭṭ-ı Ābî

Hükemā kavlince Süleymān ḥazreti 'aleyhi's-selām gördi ki hurūs ğāyet ğāzaba geldi dönüp ördege eyitdi: "Bu laṭifeyi ki bu arada itdün bir daḥı itme ki nedāmet er yolu degildür ve daḥı her kişi miķdārın bilmek gerekdür bir şey'ün bir şey' üzerine fazîleti vardur. Nitekim ḥimār üzerine atun fazîleti vardur ve atun üstine insān fazîleti ziyādedür. Pes senün daḥı ḥilķatün serçe üzerine ziyāde olduğı gibi hurūsun ḥilķati fazîleti senün üzerüne ziyādedür. Kim senün vaz' un zenāne ammā kim hurūsun hey'eti merdānedür nite ķaba saķal ve başında tāc ve ayağında mehāmiz ve kırķ elli ḥatunı erlikile ḥıfz ider şöyle ki āḥer irkek zevcinden birisine ṭama' itse anuñla ölince ceng ider vāsi' cihānı gözine teng ider ve ķatından yiryüzün lāle-reng ider ammā senün la' lin tuṭađun ḥinnālu ayağun burma ve zülfün sürmelü gözün gögsün gerüp ḥandān ḥandān şalınup iki yaña gitdüğün kavđalaşup biri birin ķovalaşup gülüşdüğünüz oynaşduğunuz ef'āl-i zenānedür ve ḥavuzā girüp gāḥ zevraķ gibi yüzdüğünüz gāḥ baḥrî gibi taķla urup gezdüğünüz nāz u şiveyle göz süzdüğünüz ef'āl-i raķķāş-ı miḥribāndur ve illā ki gāḥ ķanad kaķışup yas tıttup şiven itdüğünüz sađu sağııcı 'acūze fi'lidür. Pes bu muķaddimeyi zıķr itdüğümüzden murād ol ki kendü miķdārını her kişi bilmek lāzım gelür va'llāhü te'ālānün rahmeti añadur ki ķadrini bilüp ḥaddinden tecāvüz itmeye. *Raḥima'llāhü imre'en 'arefe ķadrahu* [H-44a] [K-44a] ve *lem yete'adde ṭavrahu*¹⁷² diyüp ördegi hurūsula baruşdurdı tā ol zemāndan bu zemāne dek evlerde ördek tavuķ beslemek 'ādet ķaldı ve tavuķ ördek hurūs şınfı arasında 'adāvet götürüldi Süleymān'un 'aleyhi's-selām ḥayr du'āsı bereķātındadır ki ādem ođlanlarınıñ ķatında tavuķ ördek cinsi beslemek ziyādedür ve ķazıla gügercin daḥı ammā ki cümlesinden tavuğun nef' i ziyādedür ki yılda üç yüz yumurda yumurdlar altına biş yumurda

¹⁷² Değerini bilen kişiyeye Allah rahmet eylesin, sınırı geçmedi.

qorlarsa dağı qanā‘ at ider ve bir ‘ acīb dağı bu ki bağıl degüldür qankı yumurdayı qorlarsa başar yavrı çıkarur. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilün]

Çün Süleymān hazreti barışdurur ördek ħurūs

Dik tıutup tācın başında egdi andan dīg südüs

Şeh Süleymān hazretine her biri kıilup du‘ ā

Didiler kim bāķī tır tırduqça çarĥı ābnūs

Neşr:¹⁷³ Andan Süleymān hazreti ‘aleyhi’s-selām Bağı-ı Ābī’ye eyitdi: “Yā ördek ef‘ ālüñden ħabir oldum ħaşıyyetüñden dağı ħaber vir” diyicek devletine du‘ ā kıilup eyitdi ki: “Yā nebīya’llāh ördek şınıfınuñ qurşağında bir taş olur yüregi ağızın açsa talakın def‘ ider ve yağın zātü’l-cenebeye dāru’s-şa‘leb tıllā idinse def‘ ider dilini dā’im siyeh bevl tamlasın def‘ ider” diyüp Süleymān’uñ devletine du‘ ā kııldı andan hazret-i Süleymān ‘aleyhi’s-selām bunlaruñla kelimāt itdüğine meger kim bu bāğuñ bir şāĥibi vardı dā’im bu bāğa tımār iderdi gāyet ‘āķil zāhid dānā idi. Ol bāğçe issi pīr ta‘accüb idüp eyitdi ki: “Yā nebīya’llāh ta‘accübdür ki bu ħurūsula ördek ve tavuq nazaruña qarşu ħāl dilince sizüñle kelimāt iderler ve mantıķu’t-tayrea sen cevāb virürsin kuşlarla kelimāt idince yanüñdağı insānlar eşref-i maĥlūķātdur anlaruñla kelimāt itmek ma‘rifetdür yoğsa şol nesne ki beyzadan çıķmış murğān cinsi ola anlaruñla kelimāt itmenüñ ne luĥfı var” diyüp su‘āl idicek Süleymān hazreti ‘aleyhi’s-selām ‘itāb kıilup eyitdi ki: “Yā zāhid-i pīr bu murğān cinsine ħaķāret göziyle nazār itme ki cemī‘ -i eşyānuñ her birinde bir ħāşşa vardur şöyle ki yā zāhid ol ħālıķ-ı cinn ü ünās çünki melā’ikeyi yaratdı. Perrīler dağı ammā bunları şöyle laĥif ħalk itmişdür ki göze görünmez illā ki enbiyā nübüvvet başiretiyle görürler ammā ki ‘ālem gözinden nihāndur ve her nesne ki gāyet laĥif olsa göze görünmez şöyle ki hevā cemī‘ -i ‘āleme tıoludur velī kimse görmez meger ki Allāhü te‘ālā celle celālühü anları bir dürlü şürete [K-44b] dağı [H-44b] kıoya ben Süleymān ‘aynında ‘ayān oldukları gibi ‘āmmeyi nās gözine dağı aźher ü mine’s-şems ‘ayān görinelir pes ol melā’ike ve ervāĥ anı vaķt içinde ki ‘arşdan ferşe izler ve yirden göge çıkār ve cin şınıfı dağı iķlimden iķlime meğārib ü meşāriķa tıarefetü’l-‘ayn içinde ki varurlar perrīler dağı kim uçarlar diledükleri yire varup geğerler pes Ĥaķ sübhāne ve te‘ālā melā’ike ervāĥuñ perriyānı ibn-i Cān’uñ mişālini ħalk gözine göstere tā ki ħātırlarından gāyibe istidlāl eyleyeler pes kuşları yaratdı ki ba‘zı laĥifdür ve ba‘zı şaķıldür ol ki laĥifdür şöyle ki hezār destān ve bülbül ü tırrāc tıuĥı-yi Hindüstān gibi ve ol ki şaķıldür āvāzları dağı şaķıldür şöyle ki tıavusla kıaz ve bayğuş gurāb bunlaruñ emşāli gibi ki ādemīler bu kuşları ki görürler hevāda nice kıanad açup uçarlar ve berr ü baĥrı yirle gök

¹⁷³ Neşr] el-ĥavāş K.

arasından nice aşup geçerler ve her birinün şıkleti varken bileler şunların hâlini ki bunlardan eltafdur böyle olsa yâ zâhid bâğ-bân bir beyzadan çıkup uçucu ecnâsuñ ‘aklı yüzünden nazâr itsek çok hikmet vardur şöyle ki Hâk te‘âlâ kâdirdür ki bir kuşu üç kanadıla uçura niteki gergedeni ve dağı hırr-i hindi bir boynuzlu yaratmışdur ve balığa yedi kanad virmişdür ve yaraşa-ı kûr kanadı yüksüz uçar ve ebâbîl kuş yaratmışdur kanadla uçar eyle olsa yâ zâhid her şey’de bir hâşşa olduğdan soñra n’içün eşyâya haqaret nazarıyla bakarsın belki bu kelimât itdügüm murğândan ki birisi toğandır ki anda dağı hikmet var.” Zâhid eyitdi nite Süleymân ‘aleyhi’s-selâm eyitdi ki: “Her şeyh-i kâmil bir mürîdine terbiyye kılmak dilese her yire her maqâma kim irişür ol maqâma münâsib bir ma‘niyye dağı işâret olur ki ol ihtilâfları her kişi fark kılmaz şeyh-i kâmilden özge pes ol mürîd lâ-cerem şeyh-i kâmile muhtâcdur çünkü nefsi levvâmeliğ mülhimelik ve muṭma’innelikde bağlansa kılsa eydür ki Qavlehü Te‘âlâ ve mā minnâ illâ lehu maqāmün ma‘lūm¹⁷⁴ ve feryād ider ki *lev denevtü enmiletēn lā-ḥüteraqtü*¹⁷⁵ ya‘nî bir barmaq kadarı ilerü varursam yanarum dir zîrâ ki her murğun maqâmı Qâf olmaz illâ ki aña Sîmurğ gerek tâ kim anda qarâr ide ve her murdân yiyici pâdişâhlar qolında qarâr tutmaz aña şâhîn gerek pes şol toğan ki şeh qolına binmege lâyıq ola kaçan minkârı anuñ her necise lâyıq ola zîrâ ki şeyh-i kâmil [H-45a] [K-45a] evvel mürîdi toğanı vaḥşiyken ele getürüp ve anuñ gözlerin diküp evvelki hevâ vü hevesden gönül gözünü kesüp kendüye yakup terbiyyeyle anı şol mertebeye iletür ki sulṭân kulu aña âşiyân olur pes n’içün bu şeh-bâzla kelimât itmekden i‘râz idem ki zâhirde baña hizmeti var ve bâṭın yüzünden dağı nazâr itmekle Hâk’uñ bir sırr-ı hikmeti vardur her şey’e ḥor bakmağ olmaz zîrâ ki her şey’de bir hâşşa var ve her gönülde bir şugul var nitekim eydür *fî külli kalbin şuglun*¹⁷⁶ ve dostlık şartı oldur ki tekellüf aradan götüre her şey’ hoş tuta nitekim eydür *şartu’l-ülfeti terkü’l-külfeti*¹⁷⁷ zâhid ol degildür ki bir kimseyi zemm ide nitekim eydür *zemmü’s-şey’i min iştiğâlihi*¹⁷⁸ anuñ içün dirler ki ‘ammînün zühdi dâlâletdür câhilün işi bid‘ atdür nitekim eydür *zühdü’l-‘âmî maḍallatun*¹⁷⁹ ve dağı yâ zâhid bâğ-bân şeh-bâz hâlin añladuñsa ikinci nazârum ki taqukadur anda dağı bir niçe hâlât var cümleden birisi bu ki zâhir yüzden taqukı kim bir yılda üç yüz yumurda yumurdlar biş dâne yumurdayı başmağ içün altına qosañ kanâ‘at ider âdemî zâdda bu kadar kanâ‘at bulunmaz meger ki velî ola ve bir hikmet dağı zâhir yüzünden bu ki taquq yumurdasın ol hinde ki hisseler üç noқта peydâ olur birisi yürek ve birisi dimâğ ve birisi ciger qamusından öñ yürek noqtası peydâ olur andan soñra tamarlar olur andan soñra baş ve kanad olur çünkü temâm ola qabın yarar çıkar ol

¹⁷⁴ (Melekler derler ki:) “Bizim her birimizin bilinen bir makamı vardır” (Sâffât 164).

¹⁷⁵ Buradan bir parmak dahi ileri geçersen yanarım.

¹⁷⁶ Her kalbin bir meşguliyeti vardır.

¹⁷⁷ Sevginin şartı zorluğun terkedilmesidir.

¹⁷⁸ Bir işin kınanması onunla meşgul olmaktır.

¹⁷⁹ Âmanın zühdü kaybolmadır.

yavrucağ yumurda içinde dolanmışdır başını sağ kanadınıñ altına şokmışdır ve sağ kanadını şol kanadınıñ altına çekmişdür bir top gibi olmuşdur vaqtā ki yumurdadan çıka fi'l-ḥāl dāne direr her kimse istese ki yumurdanıñ ' acāyibin göre günde bir yumurdasın tavuğuñ altından alsun şıdırsun görsün ki günden güne ne dürlü olur ki *fe' tebirū yā uli'l-ebşār*¹⁸⁰ mücibince her nazarda bir ' iber var ve dağı taqukuñ yumurda başduğı zāhir yüzde görinen ḥikmet bu ki zıkr itdüm ammā ki bāṭın yüzden bir ḥaber vireyin cān kulağıyla işidürseñ ammā ki bu ' ilmi bulmaqlık *' araftu rabbī bi-rabbī*¹⁸¹ mücibince añlamaqlık anuñla ḥāşıl olur ki kişi kendü vücūdından iki ledüni toğa ve bu toğmağla kendü ledüninden Ḥaḳ ledünine irişe ya' nī kendü varlığından Ḥaḳ varlığına vāşıl ola tā kim bu ' ilmi soñra aña ḥāşıl ola nitekim Ḥaḳ sübhānehü ve te' ālā buyurur ki *Ḳavlehü Te' ālā ve inneke le tulaḳḳa'l-ḳur'āne min ledun ḥakīmīn ' alīm*¹⁸² ammā ol toğmağ oldur ki ana [H-45b] [K-45b] raḥmından toğa ve ikinci oldur ki çün mürīd-i şādık evvel emrde *Ḳavlehü Te' ālā vellezīne cāhedū finā'*¹⁸³ ḳaẓiyyesince ḳademini taleb yolına ḳosa ve ' ināyet cezebātınıñ kemendi birle gönül yüzini nefsine hoş gelür nesnelerden dönderse ve ḥazreti ' izzete teveccüh eylese *le nehdiyennehüm sübülenā'*¹⁸⁴ tarıḳince ol vaḳt Ḥaḳ te' ālā bir şeyḫi ki vāşıl ve kāmildür anuñ cemālini mürīdüñ gönli āyīnesine ' arz ḳılır ve çün mürīd-i şādık şeyḫüñ cemālini gönül āyīnesinde müşāhede eylese derḥāl cemāline ' āşık olur cümle-i sa' ādetlerüñ başı ki ' işḳdur pes mürīd çünki bu ḥalde şeyḫüñ vilāyeti taşarrufına ḳabiliyyet kesb ider şol yumurda gibi pes şeyḫ anı kendü perr ü bāli taşarrufı altında tutar aña terbiyyet virmek için zīrā mürīd çünki yumurda mişālinde oldı lā-cerem kendü beşeriyet yumurdalayın bağlandı. Ol ḳuşlık maḳāmında ki ḥāş-ı ' abdiyyet andan ' ibāretdür girü ḳaldı aña irişmedi vaqtā ki tevfiḳ-i refiḳ olup kendüyi teslīm idecek olursa şeyḫüñ vilāyet-i taşarrufına nā-çār şeyḫ kendünüñ ' ālem-i himmetini aña şarf eyleyüp anuñ ḥāline murāḳıb olur tadricle nite kim ḳuşuñ taşarrufı yumurdada zāhir olur kendü yumurdalığı vücūdından tağayyür bulur andan vücūdunu ḳuşluk vücūdına tebdil ider bu resme şeyḫüñ himmeti kīmyāsınıñ taşarrufı mürīdüñ ol yumurda şıfat vücūdında te' şīr idüp anı tebdil ider ḳuşluk vücūdına ki ' abdiyyet ḥāşşadur lākin şüreti ḳuşı yumurdanıñ ḳabı yolından ' ālemi zāhire çıkar zīrā anı dünyādan ötürü yaratdılar ammā ma' nī ḳuşı iç yoldan ' ālem-i melekūt derecesinden taşra gelür zāhir olur pes ol ḳuş ki yumurda da ta' biye olmuşdı ol yumurdanıñ melekūtında mestür idi ya' nī bāṭında gizlü idi. Lā-cerem ol ḳuş taşarrufıyla yumurdanıñ melekūtından şüret-i dünyāya geldi. Bu maḳāmda şeyḫ vilāyetinüñ ḳuşı ' ālem-i dünyāda zāhir olmaz zīrā ki şeyḫ ol şüreti seblet degüldür ki ḥalāyık anı görür pes

¹⁸⁰ *Ey basiret sahipleri ibret alın (Haşr 2).*

¹⁸¹ *Rabbimi Rabbim ile tanıdım.*

¹⁸² *Şüphesiz bu Kur'an sana, hüküm ve hikmet sahibi, hakkıyla bilen Allah tarafından verilmektedir (Neml 6).*

¹⁸³ *Bizim uğrumuzda cihad edenler var ya (Ankebüt 69).*

¹⁸⁴ *Biz onları mutlaka yollarımıza iletceğiz (Ankebüt 69).*

şeyh-i haķikī ol ma' nīdür ki ' abdiyyet maķāmında olur ve hem maķ' adı şıdıķda Hāķķ' uñ ' ināyet ķubbelerinüñ altında mekān tıtmışlardur ki *evliyā 'un taħte ķıbābī lā-ye' rifhum ğayrı*¹⁸⁵ ve daħı yā zāhid-i bāğ-bān bu dōrt şınıf murġānuñ ki dōrt nev' iyle hāşşası vardur zāhir ü bāṭın nite kim şāhīnle taķuķuñ iki şınıfın ki beyān itdüñ ammā ki üçüncü şınıfı ki ħurūsdur bu daħı zāhiren bir vaz' -ı ħūb ķuşdur ki başında [H-46a] [K-46a] yāķūt-ı aħmerden tācı var ve ķulağında la' līn ğuş-vāresi var ve saķalı ķuşağında ve mehāmīzi ayağında bahādur ğayretlü seħāvet ehlidür bunca ħavātīn cem' idüp haķķından gelür ādemī var ki birinüñ haķķından gelemez andan ğayrı bu ħurūsdan bir hāşşa daħı vardur ki yā zāhid sende ol hāşşa yokdur zāhid-i bāğ-bān eydür nite Süleymān ħāzreti ' *aleyhi's-selām* cevāb virdi ki Hāķķ sūbhānehü ve te' ālā bu ħurūsuñ tab' ında usturlāb ķomışdur evķātı ve sā' ātı ħıfz ider ğice anı yatur vaķtleri bilür ' ale'l-ħuşuş ki aķ ħurūş vaķtı ğelse ğökden yaña nazār ķılur ħurūş ' arşı ğörüp ol ezān oķumayınca kendü oķumaz ve bir yirde ki aķ ħurūş ola ol ötmeyince ķalanı ötmez pes yā zāhid senüñ elüñden gelür mi ki hem dünyevī lezzet için bunca ħavātīn zābt idesin ve andan ğayrı āħiret yarağın ğözleyüp evķātı ve sā' ātı ve tesbīhi ' ibādātı şaşurmayup terk itmeyesin kim üç ğün namāzın ķaşdıyla māni' yoğ iken bir ķişi terk eylese *el-'iyāzū bi'llāh*¹⁸⁶ ba' zı ' ulemā ķavlinde kāfir olur nite kim eydür *men tereke's-şalāvāte mute'immeden feķad kefer*¹⁸⁷ ħurūsu ğör ki ħayvānlığıyla ħurūsu ' arşı Allāhü te' ālā emriyle emr olan sā' atinde ķanad ķaķup Allāh'a teķbīr idüp ezān oķuduķca bu yiryüzindeki ħurūslar daħı bī-tevaķķuf ol ħінде dillerince Allāh'a tesbīh idüp teķbīr ğetürürler degme zāhidüñ elinden ğelmeye ki her namāzuñ vaķtini ri' āyet idüp tā' ati haķķı yirine ğetüre fevt itmeye ve daħı yā zāhid dōrdüncü şınıf murġān ki ördek cinsidür bunlarda daħı bir ħālāt var nite şöyle ki ğāh bu ördekler şuya ğirüp sālīkāne āb-dest alup vuzū ķılurlar ve ğāh ğāh zevraķ mişālī yüzüp deryāyı bī-pāyānlar ğögüslerine ğelmeyüp ğezüp yünleri ķaṭ' an ışlanmayup bunlaruñ şu yüzinde seyr ü sürürına nazār itmeden ķişiye bir ħālet yetişür ki bir ' aķlı idrākı yok ħayvān kendüyi pāk idüp dā' im vuzū ķılıp ğusl itmege meşğül ola insān n' için kendüyi pāk itmeye kim murād olan pākığla Hāķķ'a tā' at itmekdür pes yā zāhid ķuşlarda daħı ħālāt çok ki ħayvānātdan ba' zı vardur ki mütevekkildür ve ba' zı kesb idicidür ammā ki Allāhü te' ālā müvekkil olan ķullaruñ rızķın ķatına vir bir nite kim yarasa [K-46b] ağzına [H-46b] siñek ğirdüği ğibi ve ' ankebūti ķāni' ağına zübāb-ı ħariş tōldüği ğibi pes yā zāhid mubaşşır-ı ' āķil oldur ki ne eşyāyaki nazār itse her birinüñ sırrına muṭṭali' olup ' ibret ala velī ol mertebeye şol ķul lāyīķdur ki kendü nefsin bilmiş ola *men 'arefe nefshe feķad 'arefe Rabbehu*¹⁸⁸ **Nazm:**

[Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]

¹⁸⁵ *Ķubbemin altında nice evliyalar vardır benden başkası bilmez.*

¹⁸⁶ *Allah'a sığınır; Allah'a iltica ederiz. Allah korusun, Allah saklasın.*

¹⁸⁷ *Kim namazı bilerek terkederse kafir olur.*

¹⁸⁸ *Nefsini bilen/tanıyan Rabbini bilir/tanır (Hadis-i Şerif).*

Ey mubaşşır her ne murğ'itseñ nazar

Bil ki mevcüdâtda ' aybıyla hüner

Ba' zısı itmez egil çün murğ-ı hümâ¹⁸⁹

Zıkr-i Hâk tesbîh olur aña gıda

Ba' zı kâni' hemçü şeb per ' ankebüt

Ba' zı tami' kirm-i atlas yir tut¹⁹⁰

Ba' zıdur gâyet harîş ü çün gurâb

Hırş ider anı helâk hem çün zübâb

Pes bu âdem oğlı dağı ey nâm-ver¹⁹¹

Murğa beñzer añlar isen ne ki var

Ba' zı kâni' evliyâ vü etkıyâ

Ba' zı tami' ehl-i dünyâdur reşâ

Er gerekdür eylese anları fark

Halkı koyup isteye vü kurb-ı Hâk

Der-Beyân-ı 'Azamet-i Dîvân-ı Süleymân ve Âmeden-i Âşaf bin Berhıyâ 'Aleyhi's-selâm

Hükemâ kavlince ' Amâlika sultânı Sührâb Şâh ile çün kim ol bâğ u bâğçe içinde aḥşâma dek şoḥbet-i ḥâş kıluḫ ḫavuz kenârında oturdılar. Andan ikindü namâzın kıluḫ evrâd okıyup namâz u niyâzdan fâriğ olup dağı ol bâğ issi pîre biñ yûsufi kızıl altun virüp ğanı kıluḫ andan ğanı olduḫdan şoñra Süleymân'a du' â kıluḫ gitdi. Andan Süleymân dağı ḫink-ı İshâk'a süvâr olup serverler rikâbinca yürüyüp taḫt-gâhına gelüp ḫalvet-i ḫâşşına girüp ol gice şubḫa dek ' ibâdete meşğül oldı. Çünki ol gice geçüp ' ale's-şabâḫ oldı ḫurûs ötdi, tañ atdı, şubḫ-ı şâdıḫ vaḫti yitdi. Süleymân nebî ḫâzret-i 'aleyhi's-selâm şubḫ olduḫın görüp câme-ḫ'âbından ḫurup tâze şudan âb-dest alup sürüp mescide varup benî İsrâ'îl ' ulemâsıyla ' Arab vü ' Arabâ fużalâsıyla Mekke vü Medîne etkıyâsıyla şubḫ namâzından şoñra Tevrât u Zebûr okıyup tiğ-i tevḫidle şeyḫân-ı racîm boynın ḫokıyup namâzdan fâriğ olıcaḫ yirinden bismi'llâḫ diyüp ḫurdu. Cübbe-i Şiş çignine şaldı ' imâme-i ḫalîl başına şarup Mûsâ Peyğamber ' aşâsın eline aldı. Âdem-i şafi ḫuşağın kemer-bend ḫuşanup mübârek ayağına na' leyn alup dağı seccâde üzerinden ḫalkup ḫalvet-i ḫâşş ḫapusına çıkup sağ elin Âşaf eline alup nübüvvet taḫtına çıkup devletle ḫarâr eyledi insân melikleri [H-47a] [K-47a] ve perrîler serhengleri ve cinnîler tekvînleri ve ' afârît

¹⁸⁹ Bu mısraın vezni bozuktur.

¹⁹⁰ Bu mısraın vezni bozuktur.

¹⁹¹ Bu mısraın vezni bozuktur.

ser-neferleri yırlı yirinde geçüp sağ şol karar itdiler ve yırtıcı cânverler sibâ‘ pelengleri yedi başlu ejder nehengleri ve yırtıcı kuşlar ‘uqqāb ve külengleri hevā-yı fenāda perrendeler kanad kanada çatup ve yelek yelege virüp ve baş başa çatup hazret-i Süleymān üzerine ‘aleyhi’s-selām hevā-yı fenāda beyne’s-semāda sāyebān kurup tırdılar. Ma‘a’l-kıssa sözi dırāz itmeyelüm. Baħr u berde olan biñ bir dürlü ümmet ve yüz yigirmi dört dürlü şıfat-ı maħlūķāt ve yetmiş iki millet ser-cümle sağ şol dīvān-ı Süleymānī’de kavm-i maħşer şıfat cem‘ olup tırmışlardı. Nazar-ı cemāl-i Süleymānīye kılup sözine kulaķ urmuşlardı. **Nazm:**¹⁹²

[Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

Yiryüzün tıtmış çerende ser-te-ser

Gögi kaplamış perende ne ki var

Şahn-ı çarhı kaplamış perrān peren

Kim görünmezdi perenden meh peren

Arz-ı insān kaplamış gögi perī

Biñ bir ümmet kaplamış baħr u beri

Gökde uçar etyārla sımurg kâf¹⁹³

Şeh-per açup bağlamış murgān maşāf

Bu sipiħr için tıutup cinnī temām

Ehremen tıturur semāda çün ğamām

Yirde yüz fersaħ ola biñ bir ümem

Şarķ u ğarba tılmış ğayl ü ğaşem¹⁹⁴

Çünki Miħrān ğördi ğadsüz leşkeri

Bildi kimdür Şeh Süleymān serveri

Der-Beyān-ı Diden-i Miħrān-ı Ekber Dīvān-ı Süleymān ‘Aleyhi’s-selām

Ħakīm kavlince Süleymān Peyğamber ‘aleyhi’s-selām buncılayın salţanat ‘azametiyle nübüvvet taħtına geçüp karar itmişken nā-geh anı ğördi ki Āşaf bin BerĦiyā ol ğakīm-i ğāzıķ-ı reh-nümā a‘vānları vüzerā vü ğükemāyla dergāhdan çıķageldiler andan Āşaf Süleymān’uñ devletine du‘ā kılup eyitdi ki: “Yā nebīya’llāh Miħrān-ı Ekber’i ki şehri ve ķal‘asıyla ve otağı ğaymesiyle ğayl ü ğaşemiyle taħl u ‘alemiyle ve taħt-ğāhı şehri-i a‘zamıyla şeyātın zırriyatı nışf-ı leyde bunda yitirüp Kāħir bin Sām daħı el ğötürüp bunlaruñla ceng idüp ‘ākıbet Kāħir

¹⁹² Nazm] Meşnevī H.

¹⁹³ Bu misrain vezni bozuktur.

¹⁹⁴ Bu misrain vezni bozuktur.

eli üstün olup bu Mihrân-ı Ekber leşkerinüñ ser-leşkerin kırdı. ‘Āķıbet Mihrân-ı Ekber Ķāhir’den kaçup gelüp Ķal’asına girdi göziyle Ķal’ anuñ ve şehriñ tāze bināsın gördi. Ĥaķıķat-i ĥāle muṭṭali’ olup nefsine inşāf virdi andan ĥāzretüñ kim olduĝın bildi kefen boynına daķup Ķal’adan çıkup ayaĝuñuza geldi itdüĝi günāha peşimān olup tevbe ķılup ĥāk-i pāyuñuza yüz [H-47b] [K-47b] sürmege geldi” didi daĝı emr itdi Mihrân-ı Ekber iķerü girdi. Yedi yirde baş koyup el ķavuşurup ṭırdı andan Süleymān ĥāzret-i ‘aleyhi’s-selām Mihrân-ı Ekber’üñ Ķadd ü Ķāmetin gördi Ķāmetine şecā’atine baķup taĥsīn itdi andan dönüp Āşaf’a eyitdi: “Yā Āşaf Mihrân-ı Ekber’e şor gör baña muṭi’ olup ĥizmetüme yüz sürer mi veyā ser-keşlik ķılup kendüyi görür mi” Āşaf daĝı ilerü varup Mihrân-ı Ekber’e dilince ĥāzret-i Süleymān sözün söyledi Mihrân-ı Ekber’e naşihat eyledi Mihrân-ı Ekber daĝı Āşaf sözün işidüp Süleymān devletine du’ā ķıldı eyitdi: “Ĥayf ol ‘ömre ki cezāre-i a’zamda ‘abes geķürdüm minnet ol Ĥüdā’yā ki bu güne kār ķulını Süleymān dergāhına getürdi şol Süleymān ki ins ü cinnüñ sulṭānı ķuruda ve yaşda biñ bir ümmet ĥāķānidur benüm gibi cezāre melikinüñ şehrini ve Ķal’asını bir gice içinde şeyāñin zürriyātına götürdüp bunda getürdüp ĥayl ü ĥaşemümle ṭabl ü ‘alemümle bunda getürdüp nişf-ı leyl olmadın yirlü yirinde yapdurup ve leşkerümle beni daĝı perrilere ķapdırup bunda getürdüp düşmānumla ceng itdürüp Ķal’amı yirinde şanup kaçup iķine şıĝındum ‘āķıbet Ķāziyyeye muṭṭali’ olup gözümle görüp inandum ol vaķt Süleymān ĥāzreti kümdüĝin bildüm cān u gönülden muĥıbbī oldum emān dileyüp kefen boĝazuma taķup sürüp ĥuzūrına geldüm şol niyyet üzerine ki dostına dost düşmānına düşmān ve itdügüm yaramazlığa tevbe ķılup peşimān oldum.” **Nazm:**

[Fā’ ilātün/Fā’ ilātün/Fā’ ilātün/Fā’ ilün]

Cürmüme oldum peşimān yā Süleymān el-emān

Her ne k’itdüm tevbe ey Ĥan yā Süleymān el-emān

İtdügümüz cürme tevb’estaĝfiru’llāhu’l-‘azīm

‘Afv idüben eyle iĥsān yā Süleymān el-emān

Neşr: Ĥükemā Ķavlince Mihrân-ı Ekber böyle diyicek Süleymān nebīye ‘aleyhi’s-selām sözleri hoş geldi. Mihrân-ı Ekber’üñ getürdüĝi tuĥfeleri aldı, emr itdi. Ĥazāne-i ĥāşşından ĥil’at-i ĥāşş getürüp Mihrân-ı Ekber’e geyürdiler ve başına zerrīn tāc urup biline kemer ķuşadup bilesince gelen beglere daĝı ĥil’at geyürüp ṭonatdılar. Andan Süleymān ĥükm itdi Mihrân-ı Ekber’i Ķāhir bin Sām ile güreşdürüp barışdurdılar serverler şaffında Zilzāl-i Ekber’den yukāru keyüşi baĥreyn meliki Ķaytās’dan aşāĝa yir gösterdiler geķüp oturdu andan Mihrân-ı Ekber dīvān-ı Süleymāniye oturduĝı yirden göz urup çevre [K-48a] teferrüc itdi nite [H-48a] **Nazm:**

[Fā’ ilātün/Fā’ ilātün/Fā’ ilātün/Fā’ ilün]

Güş-1 hüşı baña tut kim ey emîr-i tâc-ver
Diñle dîvân-ı Süleymâniden idem şah haber
Tâ bilesin Şeh Süleymân ‘ âlem içre kimdi
Biñ bir ümmet aña nice cem‘ olurdu mâ-ğazar

Neşr: Hâkîm kavlince evvel nazâr kıllup gördi ki ol zıll-i ma‘bûd melik-i maḥmûd sulṭân-ı mevcûd Süleymân bin Dâvud nübüvvet taḥtı üzerinde oturmuşdı. Başında ‘imâme-i Ḥalîl elinde ‘aşâ-yı Mûsâ dilinde zıkr-i Celîl ve kafasında ḥaş zerrîn kemer kıllar saçı sünbül ḥâl-i fülfüller ayağın ṭurmuşlardı tiğ-i tebere el urmuşlardı yine taḥtuñ sağ tarafında ‘âc âbnûsî kürsiler üzerinde on iki biñ enbiyâ şimşâd şandallar üzerinde ikinci şâfda on iki biñ vilâyete kadem başmış evliyâyıla bile oturmuşlar kimisi Tevrât u Zebûr kimisi Şuḥuf-ı İbrâhîm okurlar dîv-i racîm boynın ṭokurlar ve üçüncü şâfda gine Süleymân’uñ sağ u şolında biñ dört yüz kırk dört enbiyânuñ efdalinden ḥükemânuñ ekmelinden Loḡmân-ı Hâkîm ile Āşaf bin Berḥiyâ ve Nâşen Peyğamber ve Kâz Peyğamber ve Evyâşer Peyğamber ve Feylesof-ı Hâkîm ve ‘Acur Yâḥûbin defter-dâr ve Câbûd bin Nâşen defter-dâr otururlardı. Anlaruñ altı yanında Süleymân nebî ḥâşlarından oturmuşlardı ve yine Süleymân ḥazretinuñ sağ tarafında server-i selâṭinler şaffında zerrîn kürsiler üzerinde Mışr sulṭânı Celâle’d-dîn ve Bağdâd ḥalîfesi Tûba‘ bin Aşda‘ ve ‘Amâlika sulṭânı Sührâb Şâh Yunân sulṭânı Kuṭṭat ile ve Benî Āşfer meliki Bilâd Şâh Āşfer’i ve Endelüs meliki Ḥüsrev Şâh-ı Endelüsî ve Kayşer Rûm ve Tûrân şâhı Afrâsyâb Türk ile ve benî İsrâ’îl’uñ on iki sıbtınuñ dilâverleri server-i ser-firâz begleri oturmuşlar ve yine şol tarafda daḥı ‘âdiler pehlevânları Şeddâd şâhib-kırânları diz çöküp ṭurmuşlardı ellerin gürz-i girâna urmuşlardı ki ol pehlevânlaruñ ulusu Sâm-süvâr bin Kerrîmân ve Zâl-i Destân ve Rüstem-i Cihângîr ve Qurṭûs-ı ‘Ādî ve Kührem-i ‘Ādî ve Behrâm-ı ‘Ādî idi. **Nazm:**

[Fâ‘ ilâtün/Fâ‘ ilâtün/Fâ‘ ilâtün/Fâ‘ ilün]
Her birisi ser-firâz u pehlevân şâhib-kırân
Merrîḡ ü keyvân görürse cengi ister emân¹⁹⁵
Gürz urursa kâf kafasın ḥord ḥaşḥâş eyleye
Tiğ çekse kan buḡârından kararur âsumân

Neşr: Şol pehlevânlardur ki sille şalsa felekde merrîḡ yüzün bozarlar ve ökçe kaḡsalar öküzüñ mağzın çıkarup balıḡuñ bağrın üzerler ve daḥı ol pehlevânlar muḡâbelesinde perrîler sulṭânı [H-48b] Elhanc [K-48b] Perrî cevheri taḥt üzerinde oturup güneş-ṭal‘at melek-şüret perrîler kanadların Simurğ-vesḡ yaymışlardı. Cennet ṭâvûsı mişâl baş kıldırup boyun uzadup perr ü bâlin

¹⁹⁵ Bu mısraın vezni bozuktur.

düzedüp Süleymān hāzretin gözedüp terkeşe koyulmuş oğ gibi yelek yelege virüp tırmuşlardı ve andan soñra anlaruñ altı yanında cinniler sulṭānı Rūḥ Şāhı cinnī kızıl altun kürsī üzerinde oturmuşdı. melik-i Aḥmer ve melik-i Dehneş ve melik-i Meyṭaturuş ve Melikü'l-Meymūni'l-a'zam ve melik-i Sipīd ve melik-i Şemhūriş ve melik-i Āḥnaf sağında ve şolında karar kıluş tırmuşlardı ve Semendūn-ı Hezār-yek-dest cinnī daḡı biñ bir elin kaldurmuşdı ol 'acīb hey'etine ve ġarīb korkunc heybetine ḡalkı ḡayrān kıldurmuşdı ve cinniler nefesinden gökyüzi baḡr-ı kıṛ gibi kararmışdı ve 'āleme nūr virici güneşüñ beñzi ḡazān gibi şararmışdı. **Nazm:**

[Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]

Cin deminden gökyüzinde gün kararup çün 'ades

Na' radan tās-ı felek çinlayup ötdi çün ceres

Dīv ü cinüñ heybetinden yā cenūb merriḡ-i çarḡ

Burcına keyvān Zühāḡ kaçup olup dördi heces

Neşr: ve daḡı anlaruñ altı yanında pūlād kürsiler üzerinde dīvler serhengi Demribāt-ı Dīv ve Ekvān-ı 'ifrīt ve Şaḡşāl-ı Dīv ve Erjeng-i Dīv mişāli ehremenler ġül 'ifrītler dilāverleri sedd-i İskender gibi yirli yirinde oturmuşlardı bezr-ḡāne sūtūnı gibi Şām-ı çenār āğaçlarını ḡammām ḡubbesi gibi taşlara geçürüp 'amūd idinüp omuzlarına urmuşlardı ancılayın nerre dīvlerdür ki her birisinüñ ḡāmeti mīl ü mināre gibi başları ḡubbe-i hirmāna beñzer gövdesi kūh-ı Elburz'a ve āğızları Hārūn-maḡāra gibi ve gözleri külḡān ocağı mişli yanar ḡolları çinār gibi heybetleri yedi başlu evrene baḡışları arşlana cünbüşleri ḡaplana beñzer. **Nazm:**

[Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]

Her birinüñ ḡāmeti Elburz'a beñzer yāḡū Ḳāf

Meriḡ ü keyvān muḡābil olmaz iderse maşāf

Ḳuvvet itse yiri yirden ḡaldırup göge atar

Sille şalsa burc-ı esedden çıkardur def' i 'ārif

Neşr: Eger kim bunlaruñ birisi felege omuz ursa yedi ḡat çarḡı bozup turguraydı eger kim Ḳāf ḡafasına ġürz ursa ḡurd-ı ḡaşḡāş idüp yedi ḡat yiri yirinden ırğuraydı ve daḡı anlaruñ altında āteşi maḡlūḡāt melikleri karar itmişlerdi nefeslerinden içerü alduḡça şekilleri ezher ü mine'ş-şems zāhir olup görünürdi kaçan ki nefeslerin taşra virseler külḡān āğızından çıkar [K-49a] od yaluñı [H-49a] nefesile āğızlarından od çıkup vücūdın ser-tā ḡadem bururdu ve her ne cānavar kim anlara yaḡın olsa ḡapḡara kömüre dönderüp yaḡardı. **Nazm:**

[Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]

Ger cehennem āğızın açup 'āleme şaçarsa od

Şark u ğarblı ħark idüp şahn-ı āsmān ʔolardı dūd¹⁹⁶

Yırtıcıdan dartıcıdan her ne şey'e uğrasa

Ħark idüp āteş demiyle ʔomazdı anda vücūd¹⁹⁷

Neşr: Fi'l-cümle kışşayı dırāz itmeyelüm. Yetmiş iki dürlü millet yüz yigirmi dört dürlü şıfat-ı maḥlūḳāt melikleri dīvān-ı Süleymānī'de ve serīr-i ḥaḳānīde cinsi cinsiyle ʔurmuşlardı yönlü yönin taḥtdan yaña dönüp Süleymān emrine ʔulaḳ urmuşlardı kelīm-ğuşlar ve nīm-tenler fil-pālar şütür-serler seg-serler gerdān dırāzlar neheng-serler fi'l-cümle bunlaruñ emşāli ʔāyife serhengleri sīmīn ü zerrīn ve āhenīn kürsiler ve şandallar üzerinde Süleymān'a ʔarşu diz ʔöküp ʔururlardı dīvān-ı Süleymānī'de envā'-ı maḥlūḳātı görüp Ḥālīḳ'uñ ḥilḳatin şānī'üñ şān'atın ve Süleymān'uñ salḫanatın ve memleket-i 'azametīn görüp 'ibret alup ḥayrete varurlardı ve daḫı altıncı şafda ḥayvānāt ser-neferleri sebu' u esed şü' bān gibi baş yuḳaru ʔaldırmışdı ve ʔuyruğın felek gibi ʔenber itmişdi pençesiyle yiryüzün yırtmışdı ammā ki Süleymān 'adl-i yaşāğında sığına ve sığınubēn āhūya yāhū diyüp ʔardaş oḳuşurdu ve ʔoyun ʔurdla ʔavşan ʔāzıyla yılışup boylaşup küdürēti düşmenligi ortadan götürüp Süleymān yasağı ʔorḫusından yırtıcı cānavarlar zulmi sitemi terk idüp kendüyi yitirmişlerdi ḥurūs şağalle ʔardeş ʔetüñ müşla ḥāldaş olmuşlardı birbirine muḥabbetle naḫar ʔılıp yaḳışurlardı ve pīl daḫı İsrāfil-veş ḥortumı şurın ağına almışdı dört 'amūd üzerinde ʔarār ʔılıp binā olmuş ʔubbe-i hirmān gibi İskenderī sedd gibi yirinde ʔarār ʔılmışdı ve daḫı şāh-mārān la' līn ḫabaḳ içinde ejdehā ʔafası üzerinde ʔarār ʔılıp ʔururdu ve yedi başlu yıl evrenler ejdehāyı felek gibi baş hevāya ʔaldırup timsāḫ yenli gibi pençelerin yire şancup elegüm şağmal mişāli ʔāmetīn ʔenber ʔılıp ʔururlardı ancılayın ejdehālardur ki eger bunlaruñ birisi bir iḳlīme düşse zehri odından ol vilāyet şuları yiline degin zehri ʔātil olup aḳardı ve nefeslerinden 'ālem ʔulemāt baḫrına dönüp ʔuş olan perrendeleri perrān nefesi 'aleviyle yaḳardı. [K-49b] Nazm: [H-49b]

[Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]

Her birinüñ başı ʔubbe ʔāmeti burc-ı minār

Heybetinden gökde ditrer 'arşı devr idici mār

Nīl ü Ceyḫūn mişl'aḳar zehri olup baḫrı revān

Vādīyi veyl mişāli ağızı şaḳar dehre nār

Neşr: ve ʔarıncaḫ meliki Neml-i Kebīr daḫı ʔızıl yāḳūt üzerinde ʔarār itmişdi ḥāl dilince Süleymān nebīye: “Dünyā ḡaddār durur ve 'ömr nā-pāyidār durur maḳşūd olan 'ibādetle dizdār-ı ḡaffār durur” diyüp naşīḫati tekrār itmişdi ve ʔuşlar daḫı yirle gök arasında Süleymān

¹⁹⁶ Bu misrain vezni bozuktur.

¹⁹⁷ Bu misrain vezni bozuktur.

dīvānı üzerinde kanad kanada virüp yilek yilege urmuşlardı. Süleymān üstine güneş tokunmasun diyü pervāze tırmışlardı. Nite evvel Sīmurğ'ıñ sağ tarafında Qaknūs kuşu yirle gök arasında göge yilkeni gibi 'azīm kanadların açup tırmışdı. Demür-lenger mişali pülād kaynakların kanadı altına alup gemi dümeni gibi burnın hevā yüzinden deñize şarkıdup 'Arap ocağı gibi gözleri yanardı. Yille yelkeni tılmış gemi gibi bir yirde tırmayup dönerdi anuñ katında 'uqqāb kuşu Rüstem Mānendī bebr u yabān pūstı şeklinde cevşenin egnine şalmışdı keyūs hançeri gibi pülād hançerlerin pençesine almışdı ve anuñ katında dağı şāhīn şeh-bāz tırmışdı tehemtenī cevşen egnine geymişdi şakku'l-kamer gibi minķārın açup haṭṭ-ı reyḥān yā zūlf-i semen perī şıfat kanadların sepīd ü siyāh peleng-reng müzeyyen yūñlerin iki yakaya yaymışdı. Zerrīn pençesin açmağa cāzūlar kanın döküp saçmağa muntazır tırmışdı. Çeşm ü gūşın Sīmurğ'dan yaña urmışdı anuñ yanında Kerkes kuşu Hōrāsān pīrleri gibi ağı libāslar geyüben rüzgār-dīdeler naşihatın söyleyüp eṭyār uluları sem' ine degürüben çarḥ-ı gaddāruñ vefāsuzluğına kim bakardı. Süleymān saltanatın görüp niçe niçe Süleymān deyü kuşlara remz idüp göz kaçardı anun yanında çaylak dağı çakır gibi tüyin düzedüben kendüzin şāhīn sunķūr şanıban bī-hüner gibi kuru da' vā kııurdu. Hisāb-ı feraḥla göñlin egleyüp ol dağı kuşlar şafında olurdu fi'l-cümle çaylak katında raḥne kuşu ve't-ṭayş ve'n-nebş murğı ve atmaca ve devlegec ve başak ve anuķ ve zūhdem murğı ve kuṭrub kuşu ve sāyir bunuñ emşali kuşlar tırmışdı ve andan soñra sīmurğıñ şol tarafında ruḥ kuşu sāyibān-ı İskender gibi iki yaña kanadların şalmışdı. Ol munaķķaş u muşanna' rengin tezyīn āsmān gül-gūnī ve lāciverdī [H-50a] [K-50a] yūñlerin a' zāsında tezyīn kııup düzetmişdi şanasın Qavs-i Qazaḥ'dur ki hevā yüzinde zuhūra gelüp kendüyi izḥār itmişdi. Başı ḥammām kubbesine beñzer iki ayakları hem çün mināre gibi gözleri 'Arap ocağı mişli per per yanardı. Dilince Allāh'ı tesbīḥ idüp öterdi āvāzı heybeti eṭrāfı 'ālemi tıtaradı ve Ruḥ Kuşu yanınca kartal ve tavşancıl ve şuyağa kara bulut gibi kanadların sağ u şol şalmışlardı. Demür pülād gibi hançerlerin ellerine almışlardı āb-reng Behmenī hırķaların çiginlerine şalmışlardı. Neheng-veş ağızların açup tırmışlardı. Çeşm ü gūş olup kulak Sīmurğ āvāzına urmuşlardı ve anlaruñ altı şafında sunķūr u 'ācizi ve balabān ve çakır ve toğan tırmışlardı. Kanad kanada urmuşlardı ve gurāb dağı ya' nī ki kuzğun hevā yüzinde ol dūn kuşları şafında şol tarafda kim tırmışdı ammā ki kezzāb olup ḥayr u şerre dönderüp ehl-i şirret olup kilāb gibi mühmel leş yidüğü cihetden yüzi ağken bed-çehre yüzi kara olup zāğ oldığı ecilden kuşlar arasında yüzi karalığından utanup eṭyār ulularına uğrın uğrın bakup gözedürdi ammā ki yiryüzinde leş yā bir baş görse kara ağzın açup kara ḥaber virmege kara yüzlü zengī gibi kıızıl dilin söylemege uzadurdu ḥayrı koyup şer ḥaberler düzedürdi ve tāvus dağı pervāza tırdı bedr-i kamer gibi tūrānī tāc başına urıben lāciverdī muraşşā' muşanna' murabba' munaķķaş zer-bāft cūbbesin egnine alup Cebrā'īl-i emīn-şıfat perri-heybet sīmurğ-şüret elmās süsenī çinī rengin ve tezyīn

kanadların gâh Kavs-ı Kuzah gibi egüp ve gâh ‘ilm-i Süleymânî gibi kanadın yayup gâh felek-şifat hevâ-yı fenâda pervâz urup devrân iderdi ve gâh melek heybet maqâm-ı ‘alâda cevân iderdi ve gâh bād-ı şabâ gibi rakşa girüp hıfâ-yı hoten âhûsı gibi müşk-efşânlık kıldı ve gâh yine ayaklarına bakup gam-gîn olup ötüp ön urup na‘rasın felege gözyaşın semeke irişdirüp dil-i perîşânlık kıldı ve tāvûs kuşunuñ sağ tarafında dağı tütî kuşu tırmışdı. Hızr-ı hâzır-şifat sebze-reng libâsların geyüp şehlä vü mestâne gözlerin süziben hür-ı cennet gibi sebze-püş¹⁹⁸ olup kendüzin düzüp kızıl la‘lîn leblerinden şekker efşânlık idüp hınnâlu pâylarına bakup [K-50b] hürrem olup handânlık idüp dilince Süleymân [H-50b] devletine du‘â kılp hüb-ı elhânla maqâm-ı nevâda hevâ-yı fenâda gâzel hünlîk iderdi ve gâh Hindüstân diyârı öñine düşdükçe *hubbü’l-vatan mine’l-îmân*¹⁹⁹ hasreti cigerine irişdükçe tütî yârân hasretinden rüzgâr şiddetinden cigeri hün olup efgân kılp ve tütî kuşu yanında bülbül kuşu tırdı ki ‘arîfâne misk elmâs libâsın geyüp gül hayâlin dile getürüp ‘aşîkâne boynın egüp goncanuñ gül-zâr içinde gülüp günc itdügün ki yâd ider hüb-ı elhânla ötüp güş iden gam-gîn dilleri dil-şâd iderdi. Gâh hâr elinde ciger hün olup feryâd iderdi. Bülbül kuşu yanında turrâc kuşu tırdı ki hâciyâne elece şâmî hırkasın gerdene şalmışdı. Gözlerine Isfahânî sürme çeküp zıkr-i Hâkq’ı diline almışdı yâ Hâk diyü ötüp Süleymân devletine du‘â kılp. Ol gice hevâ-yı fenâda pervâz urup şakiyup ötüp yanup yakılıp dergâh-ı Süleymânîye nazar şalup tırlardı. **Nazm:**

[Fâ‘ ilâtün/Fâ‘ ilâtün/Fâ‘ ilâtün/Fâ‘ ilün]

Qaplamışdı gökyüzün pervâz urup cümle peren

Kim perenden gün görünmezdi felekde meh peren

Şakiyuben ötüşürdi bülbülü güyâ tırrâc

‘İsâ dem-veş cân bağışlar tütî-i şeker-şiken

Neşr: ve dağı turrâc kuşu yanında tāvûsuñ sağ tarafında qarlaguc kuşu pervâze tırmışdı müşkîn hırkasın egnine almışdı ‘İsâ mücerred gibi siyeh ridâsın gerdene şalmışdı şehlä gözlerine medenî sürme çeküp elhân-ı âvâzla gülüp şakrıdı seb‘a hün üstâd hâfız gibi kırâ‘at üzerine gâh Hüseyinî ve gâh nevâyüzünde maḥbûb âvâzla hevâ yüzünde *ve’l-fecr*²⁰⁰ âyetin dile getürüp okırdı âyet-i kerîmeyle şeytân boynın toḡurdu qarlaguc yanında hezâr destân dağı ‘arîfâne hindî zürafâsı gibi zarîf ü şerîf sünnî gibi siyeh hırkasın gerdene şalmışdı. Bülbül tırrâc kumrı gibi faşîh dile gelmişdi ol gice ol dağı rüy-ı felekde hüb âvâzla bir degül hezâr destânlar okıdı ki insân degül ‘aşîk oldu melekde. **Nazm:**

¹⁹⁸ Püş] -K.

¹⁹⁹ *Vatan sevgisi imandandır (Hadîs-i Şerîf).*

²⁰⁰ *Tan yerinin ağarmasına andolsun (Fecr 1).*

[Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]

Bülbül-i gūyā ötüben hātif-i ğaybī mişāl

Güş idene cān bağışlar ' İsa-veş itdükde kāl

Şumrı ötüben dostum n'idem diyüp āh vāh ider

Fāhte kulkul diyüp inler gügercin māh u sāl

Nesr: ve dağı hezār destān yanında şumrı kuşu dağı ' aşıkā nemedi siyāhın boynına şalmışdı dost firākından gāh n'idem dost diyüben feryād iderdi gāh ' ışık-ı mecāzī [K-51a] haķīkate [H-51a] tebdil idüp yā Kerīm yā Raḥīm diyü Haķķ'ı yād iderdi ve şumrı yanında gügercin kuşu dağı pervāza tırmışdı ki ḥıṭā-yı ḥoten İşfahānī ḥūblar gibi mūnaķķaş müzeyyen rengin libās-ı ḥil' at-ı ḥāşşın çigini üstine aluben laṭif ra' nā ḥüb zībā çifti yanına gelüben ki ' aşık u ma' şük gibi leb lebe ağız ağıza virüp la' lın tuṭağun şeftālusi kandanā kanardı ve gāh dişisiyle Mevlānā Ḥüdāvendigār mürīdi resmince pervāne-vār semā' a girüp raķş urup cevlan kılup dönerdi gāh raķşla hevādan Süleymān otağı üzerine süzilüp inerdi ve gāh yine perrān olup oķ gibi felege çıkup dāne yiyici kuşlar pādişāhı ṭāvūsdan yaña inerdi. **Nażm:**

[Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]

İns ü cin vaḥş u ṭayr biñ bir ümmet ne ki var

Cinsi cinsi birle tıurur şaf tıutuben bī-şümār

Yiryüzün tıutmuş çerende berr ü bahrı kaptıayup

Gök yüzün tıutmuş perende eyle bī-ḥadd yok kārār

Yüz yigirmi dört şıfat maḥlūk-ı ' ālem cem' olup

Yetmiş iki milletiyle anda gelmiş nām-dār

Şan kıyāmet gün koptmış kavm-i maḥşer cem' olup

Bir ayağı başmışıdı biñ ayak şöyle ki var

Göricek Mihrān-ı Ekber Şeh Süleymān ḥaylini

Ḥayli bārī ḥavfa varup iḥtiyāṭ eyledi ey yār²⁰¹

Der-Beyān-ı Da' vet Kerden-i Süleymān ve Müslimān Şoden-i Mihrān

Ḥükemā kavlince kaçan ki Mihrān-ı Ekber dīvān-ı Süleymān'ı kim gördi. Ğāyet ḥayrete varup bir zemān ' aqlın yāvī kalup engüşt-ber-dehān urdı andan zemāndan şoñra ' aqlın başına dirüp nefsine inşāf virüp bildi ki Süleymān kimdür ve ne miķdār pādişāhdur mübārek yüzünü gördüğine ḥizmetine yüz sürdüğüne şükr eyledi ve andan şoñra biñ bir ümmet ser-neferleri ins

²⁰¹ Bu misrain vezni bozuktur.

ü cinn serhengleri dīv perrī melikleri yedi iqlīm serverleri ve rub^ç -ı meskūn dilāverleri ikin ikin olup birbiriyle söyleşürlerdi ki görüñ bu Dāvūd oğlu Süleymān'ı ki ne ulu pādişāhdur. Hāq sübhānehü ve te^çālā buña virdüğü devleti Cemşid'e ve Daḥḥāk'a ve Feridūn Şāh'a virmedi. İskender-i Zü'l-ḳarneyn bunu düşinde görmedi. Ādem-i şafī oğlanlarında hiç bir pādişāh bu mertebeye irmedi. Kim cemī^ç -i şeyāṭīn zürriyātı emrine fermān-berdür, biñ bir ümmet ḥükmine müsaḥḥardur. Hāq te^çālādan kendüye selām getüren Tāvūs-ı Ḳudsī melekdür ve tahtına merkeb olan bād-ı felekdür ve maṭbaḥ şaḥnına ḳubbe burc-ı keyvānī ve nān-ḥānesinde şems elekdür ve üstine sāyebān hevā yüzinde perrān şeh-per yeledür cümlesinden bu 'āceb ki şeyāṭīn zürriyātına ḥükm idüp perrīler ṭayifesi altı aylık [K-51b] yoldan [H-51b] cezāre-i A^ç zamdan kırık biñ erle beglerini ḥayl ü ḥaşemiyle ṭabl u 'alemi birle ḳaṭār u muḥārāt ādemi birle ḥayme-i bār-gāh-ı bār u bengāh birle cemī^ç -i sipāhī getirüp bir gice içinde bunda yitirüp çadırın ḥaymelerin ḳurup yataḳlu yatağına yaturup ḥizmet-i Süleymānī bitirüp yirine yitürdükden soñra 'afārīt serhengi Ḳaḥṭān-ı 'İfrīt niçe yüz biñ 'ifrīt çerisiyle ve ehremenān serveri Ca^çca^ç a-i Dīv niçe biñ nerre dīv leşkeriyle ve cinniler meliki Sitālang-i Cinnī niçe yüz biñ cin leşkeriyle ve Rūḥ-ı Şāh-ı Cind niçe yüz biñ cān ḳavmi aşlıyla dem çeküp uçup bir gicenüñ içinde cezāre-i A^ç zama geçüp şunuñ gibi şehir-i mu^ç azzamı yedi ḳat burc-ı bārūsıyla ve on iki biñ bāğ u bāğçe ḥaremiyle ser-cümlesini yıkup bozup taşlarını toprağıyla ağaçlarını yaprağıyla azuḳlarını enbārıyla ḥalkını döşegi örtüsüyle cemī^ç -i esbābı muḥallefatıyla cümle ḳavmini te^çalluḳātıyla nişf-ı leyl olmadın yirli yirinden götürüp bunda getürmişler. 'Ale't-tertib evvelki ḳarār üzerine yedi ḳat burc-ı bārūsıyla cemī^ç sin müretteb şehri ḥānlarıyla yapup ḥalkını evlü evine getirüp yataḳlu yatağına yaturup ve ḳal^ç a erenlerin erligiyle çıkarup nevbetçilerin nebet-ḥāniye iletüp fennūslerin yaḳup yaraḳların zeyn idüp 'alemlerin burc-ı bārūlar üstine diküp 'ale't-tertib zeyn itdükden soñra ḳal^ç aların yapup kilid urup daḥı şehriñ civārında ḳal^ç adan taşra on iki biñ bāğ u bāğçenüñ dīvārın yapup ağaçların diküp reyḥānların eküp dolābların ḳazup çarḫların düzüp merkeblerin ḳoşup dolāblar dönüp ḥavuzlarına şular çıkup gül gülistānlar şuarılıp zeyn olmaḳ şabāḥ ṭurı gelüp şehir ḥalkı şehri yirinde şanmaḳ. **Nazm:**

[Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]

Şubḥ olunca ḳal^ç a ḳavmi ne ki var ḥalkı şehir

İşbu sırra muṭṭali^ç olmadılar idüp fikir

Çün ḥaḳīḳat ḥālını ḥalk-ı cihān kim bildiler

Şeh Süleymān ḥazretine itdiler dilden mihir

Kim Süleymān mişli sulṭān gelmemişdür 'āleme

K'aña hem-tā şāh-ı sulṭān görmedi çeşm-i sipih

Hağ te' ālā devletini dā'im itsün tā haşir
Dilegince devr kılsun çarhı serkeş mäh-ı mihir
Dostı olsun şād u hürrem düşmeni mağhūr olup
Hışm u hūn şehd ü şeker haşmı eşi olsun zehir
Böyle deyüp Şeh Süleymān hazretine ol zemān
Alkış idüp pāy-ı tahta yüz sürerler çün fehir

Neşr: Hükemā kavlince Süleymān hazretinüñ salţanatı bî-azametini hük-m-i hükümetini bî-kuşūr dostlar söyleşüp şād u hürrem olurdı ve düşmānları Süleymān'ın devleti ziyāde t̄ālî-i bahtı kuvvetlü olduğına acıyup ğam-ḡin olurlardı 'ale'l-huşuş ki bir gice [H-52a] [K-52a] içinde şeyātın zürriyātı bunuñ gibi şeh-i mu'azzamı ve yedi kat kal'ayı götürüp yirlü yirinde yapıdırup ma'mūr u 'ābād itdüklerine ğāyet hased itdiler. **Nazm:**

[Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilün]
Dost düşmen söyleşüben her biri
Dillere düşmişdi şehriñ aħbarı
Andan artuğ nesne yokdı söylenür
Lik şehri zıkr ider dīv ü perī

Neşr: Hükemā kavlince ins ü cin melikleri biñ bir ümmet serhengleri Mihrān-ı Ekber şehrinüñ zikrinüñ salţanat-ı Süleymānī'ye 'ağlı irgürmeyüp taht u t̄ac memleketinüñ 'azameti fikrinde ammā ki bizüm kışşamız ez ān cānib Süleymān Peyğamber'e geldi. Nite çünki Mihrān-ı Ekber Süleymān emrine muţî ü münkād olup itdüğü işlere peşimān olup tevbe kılup 'özrin dileyüp Süleymān hazret-i 'aleyhi's-selām günāhından geçüp hil'at-i hāş geyürüp memleketin yine viricek andan soñra Süleymān Peyğamber 'aleyhi's-selām Āşaf bin Berhıyā'ya emr itdi Mihrān-ı Ekber Hağ dīne da'vet ide andan Āşaf bin Berhıyā baş kıldırup eyitdi: "Yā Mihrān-ı Ekber Allāh nice bilürsin ve kanķı peyğamber ümmetisin itā'ati kime kılırsın ve isti'ānet kimden dilersin." Mihrān-ı Ekber cevāb virdi ki: "Yā vezīr-i a'zam āğāh ol ki bizüm cezīre-i A'zam'ın halkı deñize t̄aparlar cümlesi āb-perestdür zīrā ki görüyoruz ki mine'l-mā'i külle şey'in hayyın²⁰² mücibince cemī-i nesnenüñ hayātı şuyladur zīrā ki ibtidā cihānuñ bünyādı deñizdendür gökler şu buğarından ve yirler şu köpüğinden düzülmişdür 'ale'l-huşuş ki gözimüzle görürüz ki yedi kat yirleri Kāf Tağ'ıyla deñiz götürüyor ve şol cihāna nūr virici güneşüñ dağı t̄olunup batması nehr içindedür ki 'aynü'l-hamiyye dirler ve bu dağı güneşden

²⁰² *İnkār edenler, göklerle yer bitişikken, bizim onları ayırdığımızı ve diri olan her şeyi sudan meydana getirdiğimizi görmediler mi? Hālā inanmayacaklar mı (Enbiyâ 30).*

rüşendür ki bulutlar deñizden şu alup hevāya ağdurmasa ve yiryüzine yağmurlar yağdurmasa nebātāt bitmeyeydi nebātı koyun otlayup etin insān yiyüp kırk loğmadan bir loğma řan ve kırk şatre şandan bir şatre nuşfe düriyüp çoğalup teķāzā idüp ata bilinden ana rağmına düşüp veled mütevellid olup insān-ı kāmil vücūda gelüp bāđ u bostānlar diküp envā[‘] -ı reyāhīnler eküp řuyuñ kıymetin ve kendünüñ ma[‘] rifetin bilmeye idi. ‘Āķil olan ol pāk ü muşahhar řuya secde kılmayadı.” **Nazm:**

[Fā[‘] ilātün/Fā[‘] ilātün/Fā[‘] ilātün/Fā[‘] ilün]

Çünkü şudur cisme viren kuvvet-i řāfi-hayāt

Çünkü şudur kevşeriyle zemzem ü āb-ı hayāt

Pes ne için şuya secde itmeyevüz rüz u şeb

K’olsa řusuz bir nefes irer vücūda pes memāt

Der-Beyān-ı Cevāb Dāden-i Āřaf Mihrān-ı Ekber Rā

Hükemā şavlince Mihrān-ı [K52b] Ekber ol āb-perest kāfir [H-52b] bu vechle şaber viricek Süleymān Peyđamber ‘aleyhi’s-selām ğāyet ğāzaba geldi dağı Āřaf’a hükm itdi ki cevāb vire toğru yolu gösterüp řirk ü dālāletden řalāř ide imāna getirüp müslümān idüp dergāh-ı Süleymāni’de hāř ide andan Āřaf bin Berhīyā ol güzīde-i etķiyā ğāzab birle Mihrān-ı Ekber’e eyitdi: “Yā ağmak u nā-dān egerçi řu pāk u řāfi bir řey ’dür çār ‘unşuruñ birisidür. řuya şapınca hāk-perest olup toprağa řapsañ ne ki cemī[‘] řecerāt ve řemerāt hācerāt ma[‘] ādin nebātāt toprağa biter ve cemī[‘] nesnenüñ cevherini toprak bilür ve řu dağı toprağdan çıkar yine toprağa batar řunuñ kendü zātında bir nesne terkīb olmaz eger şadef şarnına incü yise anuñ dağı meskeni toprağdur eger mercānsa ol dağı deñiz dibinde biter řum şayır arasında řecerātdan bir budāđdur yine toprağ olacağsın ve bir dağı řuya şapınca yile řapsañ ne mümid hayāt ki nefesdür aşlı yildür zīrā ki Hāķ te[‘] ālā celle celālühü yilleri ki yaratdı her birisininüñ bir nesneye menfa[‘] ati vardur anuñ içündür Hāķ te[‘] ālā bu ‘ālemi yille şoldurdı aña hevā dirler ve hevānuñ miřāli deñiz miřāldür Hāķ te[‘] ālā felek-i řamerüñ içine şoldurmışdur. şuyı sebep eyledi balığa kim hevāyı dağı sebep-i hayāt eylemişdür. Kuru yirdeki hayvānāta ve ādemüñ dağı ğıdāsı üç nesnedür. Etmekdür, şudur, hevādur ammā ki etmeğle řu ğıdā-yı cismānīdür ammā ki yil ğıdāsı rühānīdür ve bir dağı bu ki bir kiři bir niçe ğün yimese içmese olur ammā ki bir laşza içine hevā girmese ölür nitekim balıķ şudan şaşra çıkşa ölür.” Pes bu muķaddimedden ma[‘] lüm olur ki emr-i Hāķ ile hayāta meded virici hevādur eyle olsa yā Mihrān-ı Ekber āb-perest olmağdan dīne girüp Allāh’a şapmak efdāldür. N’içün Allāh’a řapmaduñ řuya şapdun ve dağı yile şapmağdansa āteř-perestler gibi oda řapsañ ne ki Hāķ te[‘] ālā oda bunca menāfi[‘] şomışdur cemī[‘] mađlühāta menfa[‘] ati vardur. Nitekim kelām-ı řadīm ve kitāb-ı kerīm içinde gelür ki *efera eytümü’n-nārelletī tūrüne*

*e entüm enşe 'tüm şeceratehā em nahnü'l-munşîün.*²⁰³ Pes menfa'ati çoğ olduğu ecilden ba'zı cühelâ-yı Hind ve hükemâ-yı Yünân ğalaṭ kırup âteş-perest oldılar bilmediler ki maḥlûḳ ḥâlık olmaz ḥâliyâ Mihrân-ı Ekber eger şu ma'bûd olaydı od kâbda küyu dürmeyeydi ve tatlu şuyı acı deñiz yimeyeydi ve şu [K-53a] bir yirde [H-53a] ṭurmağla ḳoḳmayaydı ve bulutlaruñ şuyı deñizden alup ḍarb-ı destî merkezinden ayırıp ḳaṭarât-ı deryâdan götürüp hevâya ağıdırup yiryüzine yil ḳuvvetiyle serpüp yağdurmıyaydı ve bād-ı hevâ ḳuvvet idüp şunuñ yüzünü yirlere sürtüp bağırını taşra yırtıdurup gözleri bıñarına toz ve ṭopraḳ ḳoyup bulandırıp ve bād-ı şimâl esüp şunuñ 'ömri yaşın ḳurutmayaydı ve cemî'-i ḥayvânât şuyı ḥizmetlenmeyeydi imdi yâ Mihrân bu muḳaddimededen ma'lûm oldu ki çâr 'unşur od, yil, şu, ṭopraḳ cemî'si maḥlûḳdur.

Nazm:

[Fâ' ilâtün/Fâ' ilâtün/Fâ' ilâtün/Fâ' ilün]

Çâr 'unşur ne ki verse âb u bād u ḥâk u nâr

Cümle maḥlûḳ olur aña lîk Ḥâlık Kird-gâr

Ḥâlık ol ki gün demüñden ḥâḳ idüpdür 'âlemi

Çâr 'unşurdan yaratdı mâsivâyı ne ki var

Ḥâkim ol ki ḥikmetidür bî-ḥisâb u bî-'aded

Ḳâdir ol ki ḳudretidür bî-ḳarâr u bî-şümâr

Ol münezzeh cümle şey'den lîk andan ṭoṭolu

Fevḳ-i taḥt u şağ u şol şeş cihât aña ey yâr²⁰⁴

Ḥaḳ İlah'dur lâ-yemût lâ-şerîk lâ-yenâm

Pâdişahdur lâ-yefût lâ-vezîr kâm-kâr

Ḥayy u bâḳî mâlik ol ki milkine yoḳdur zevâl

Ḥâfız u Ḥannân u Ḥaḳ ki Lem-yezel ü Perverdigâr

Şâh odur kim biñ Süleymân dergehinde mürçe

Yüz Sikender ḳapusında zerrece olmaz pâyidâr²⁰⁵

Himmet itse Yûsuf'ı sultân ider Mışır'a 'azîz

Ḥışm iderse Behmenî ider ğidâ şu' bân u mâr

Ḳahr iderse mağz-ı Nemrûd'ı kıılır ṭa' am siñek

²⁰³ *Tutuşturduğunuz ateşe ne dersiniz Onun ağacını siz mi yarattınız, yoksa yaratan biz miyiz (Vâkı'a 71-72).*

²⁰⁴ Bu misrain vezni bozuktur.

²⁰⁵ Bu misrain vezni bozuktur.

Mihr iderse ola bostān hem H̄alīl'e dūd-ı nār
H̄āk-i ādem āb-ı mercān nār-ı bostān kıılır ol
Bād-ı 'İsā meyyiti ihyā kıılan ol kird-gār
Nuḫfeden cismūñ diridüp saña 'aql ü cān viren
H̄ālīk u Allāh u Vāḫid variken ey şehriyār
Sen n'ıçün H̄aḫḫ'ı kıoyup şuya ḫapasın bu zemān
Ḳanı fehm ü 'akl ü ḫissūñ ḫanda gitdi nām-dār
Şu nedür kim aña secde kıılasın H̄ālīk diyü
H̄aḫḫ'a ḫā'at itmeyesin cānıla leyl ü nehār
Böyle diyüp verhem itdi anda Mihrān'a Āşaf
Diñle imdi kıışşa nedür vir şalāvāt yādigār

Der-Beyān-ı Müslümān Şoden-i Mihrān

H̄ükemā ḫavlince Āşaf bin Berḫiyā bu vechle çār 'unşuruñ ḫaḫīḫat-i ḫālin beyān H̄aḫ te'ālānuñ vaḫdāniyyetine delīl burḫān getürüp H̄aḫ neydügin 'ayān söylediyse Mihrān-ı Ekber işidüp 'aql terāzūsına urup gördi ki Āşaf'ıñ sözi rāst H̄aḫ söyler maḫlūk ḫālīk olmaz andan bir zemān fikre varup küfr ü şirkle geçen 'ömrine te'essüf kılıp hemān-dem dizi üstine gelüp imān getürüp eyitdi ki lā-ilāhe illa'llāh Dāvud nebiya'llāh diyüp kelime-i şehādet getürüp müslümān ḫizmet-i Süleymānī yitürüp fermān olıcaḫ Süleymān ḫazreti şād u ḫürrem olup tekrār ḫil'at geyürdi andan Mihrān-ı Ekber'e ḫükm itdi ne ḫadar şehri ulusu varsa Süleymān nazarına [H-53b] [K-53b] ḫarşu getürdiler. Yüz biñ nefer miḫdārı kimesne pīr ü cevān 'avret oḫlan Süleymān nazarına ḫarşu dīvān ḫurup el-emān el-emān yā Süleymān-ı zemān şuçumuzı 'afv idüp bize virgil emān vaḫanumuzdan ayırma yirümüzden yurdumuzdan ayırma bizüm günāhumuza kıılma, himmet eyle ki bizi yine cezāre-i A'zam diyārına varavüz, aduña gül-bāng getürüp müzdüñe şalāvāt virevüz. **Nazm:**

[Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]

Böyle diyüp ḫal'a ḫavmi şehri ḫalḫuñ ne ki var
Nevḫa kılıp ağlaşurdu zārī zārī ser-te-ser
Eyle rikḫat eyleyüben ağlaşırdu ol ḫavm
Kim teraḫḫüm itdi görüp Şeh Süleymān tāc-ver

Nesr: H̄akīm ḫavlince Süleymān Peyḫamber ol şehri ḫavminūñ efgānın görüp teraḫḫüm itdi daḫı dönüp eyitdi: “Yā Mihrān-ı Ekber bu ḫalḫuña di cemī' si müslümān olup Allāh'ı bir bilsünler

tā‘ati ol yezdān-ı pāke kılsunlar tā kim ben daḡı yine sizi cezīre-i A‘zam’a şehriñüzle kal‘a ve burc-ı bārūñuzla bāḡ u bāḡçe alma vü nārūñuzla ve zād u zevāde ve enbārūñuzla cemī‘ ālet ü esbāb u rüz u tavarūñuzla bir eksüksüz cemī‘-i kavm kabīle-vārūñuz bī-kuşūr memleketüñüze gönderin aḡşama degin memleketiñüze varup iresiz cezīre-i A‘zam vilāyetini göresiz” diyicek ol ḡalkūñ ‘uḡalāsı şād-mān olup bildiler ki Süleymān Ḥaḡ peygamberdür didügin ider def ī imān getürüp müslümān oldılar ammā ki bī-‘aḡl cūhelāsı inanmayup fikre varup birbirine eyitdiler ki: “Bu kaçan olacaḡdur ki yedi kat burc-ı bārū ve şehir-i mu‘azzam kırk biñ miḡdārı ḡāne ve on iki biñ bāḡ u bostān yirinden ḡalkā taşı ve topraḡı aḡacı ve yapraḡı yirli yirinden cin tāyifesi irüp getüreler altı aylıḡ menzil alup cezīre-i A‘zam’a yitüreler bu kaçan olacaḡdur mümteni‘dür” diyüp daḡı eyitdiler: “Yā nebīya’llāḡ murāduñ bizi imāna getürmekdür yoḡsa bu didüḡüñ kaçan olur” diyicek Süleymān Peygamber ‘aleyhi’s-selām ḡışma gelüp eyitdi. “Ben mürsel peygamberem kızbi dilüme almazam kimse aldayup şıḡırcıḡı şuyına şalmazam sizden şıḡıla Allāḡ’a imān getürmek benden sizi memleketüñüze yitürmek” diyüp Allāḡ’uñ vaḡdāniyyetine ḡasem yād itdi. Ol şehir ḡalkını inandurup ḡönüllerin şād itdi cümlesi imāna gelüp müslümān olup cānların cehennem odından ḡalāş u āzād itdi. **Nazm:**

[Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

Cümle mü’min evliyā-yı Ḥaḡḡ’a imān getürür

Varup andan şehre girüp evl’evine oturur

Diñle imdi Şeh Süleymān ḡazretinde n’idiser

ḡal‘ayla şehri diyem nice nesne götürür

Der-Beyān-ı Ber-Dāştēn-i Bād-ı Şarşar ḡal‘a ve Şehr ve Reften-i Be-Cānib-i Cezīre-i A‘zam [H-54a] [K-54a]

Ḥakīm ḡavlince kaçan ki ol ḡalkūñ uşaḡı irisi her birisi şıḡıla imān getüricek Süleymān Peygamber ‘aleyhi’s-selām Mihrān-ı Ekber’e ve cemī‘ şehir ḡalkına ḡil‘at geyürüp her birisine māl u ni‘met virüp Şādıḡ bin Berḡiyā ‘ālemi ol şehre ḡāzi naşb itdi ve Benāyāḡū zāhidi dört yüz kırk dört mürīdle anlara şeyḡ naşb itdi kim Mūsā Peygamber şerī‘ atince ‘amel ideler ve ol diyārūñ kavmi Tevrāt ile ḡükm ide ve Zebūr ile ‘amel ḡılalar ve Dāvūd şerī‘ atin gözedeler. Ve Mihrān’ı Ekber’e ışmarladı ki “Vilāyetüñüze varıcaḡ ol cezīre ḡalkınuñ ḡönline girüp Ḥaḡ dīne da‘vet kılasın ser-keşlik ideni kılıcdan geçürüp meşāḡkat kılasın ki ben ol diyāra varduḡum vaḡt cümlesin müslümān bulam” diyüp ḡükm idicek Mihrān-ı Ekber daḡı emr-i Süleymāniye me’mūr olup icāzet alup kavm ü kabīlesiyle varup şehrine girüp burc-ı bārūların yapdurup sarāy-ı ḡāşşına girüp oturdı ve şehir ḡalkı daḡı evlü evine varup yirli yirinde ḡarār itdi ve kal‘a kavmi burc-ı bārūlar

üstine çıkup ʿalemler diküp top tüfekler atup şenlikler itdiler ve mehterler dağı nevbet-
hâneye çıkup kūs u harbīler çalup beşāret tablın urup nāy-ı rüyīnler urdılar ve bāğ u
bāğçe bāğ-bānları dağı dolāblarına merkebler koşup havuzlara şular çıkarup gül ü
gülīstānları bāğ u bostānları şürmeğe yüz tutdılar ve cemīʿ şehr halkı vāzīʿ ü şerīf echel
ü zarīf zīşt ü laṭīf Süleymān Peyğamber bizi memleketümüze gönderür diyü adına
şalāvāt virüp gül-bāng getirürlerdi. Andan Süleymān Peyğamber ʿaleyhiʿs-selām
müvekkel-i bād Nağmağāʿilʿe hükm itdi. Bād-ı Şarşar gelüp ol şehri ve kalʿ ayı ve bāğ
u bāğçesiyle ve hadd ü şınurla etṛāfından kırk kadem yeriyle yirden ayırup getürdi sekiz
mīl miqdārı gökyüzine yitürdi. Velī şöyle getürdi ki ol şehr halkı incinmediler ve
dīvārları şarşılıp yıkılmadı ve pās-bānlar benden incinüp düşmedi. Nevbet diyü²⁰⁶
çağrışmağda ve mehterler tabl u kūsı çalmağda ve kalʿ a erenleri gül-bāng getirüp
şādılık kılmağda erkān-ı şehr ferağ olmağda. **Nazm:**

[Fāʿ ilātün/Fāʿ ilātün/Fāʿ ilün]

Bād-ı Şarşar götürüp tahtı gider

Kalʿ a ehli çağrışup gül-bāng ider

Dīv ü cinnī korşup aldı heybeti

Halkı ʿālem görīben tañlar katı

Kalʿ ayı Mihrān gider Şarşarʿla zūd

Şanki sürer gökde yil kara bulud

Şehri Lūtʿı götürür şanki melek

Kim semekden irdi tā evc-i felek [H-54b] [K-54b]

Burc üzre çağrışurdu pās-bān

ʿİbret aldı görīben halk-ı cihān

Biribirine didiler kʿol İlāh

Gör Süleymānʿa nicesi virdi cāh

Kim felekde yil götürür tahtını

Yiryüzinde cinnī tutar rahtını

Emrine fermān oluben cümle bād

Şehri getürtdi yile gökde ziyād

Buña hem-tā yok durur bir şehriyār

²⁰⁶ Diyü] diyüp H.

Kim anuñdur ins ü cin cümle diyār
Hükmine fermān durur halk-ı cihān
Hizmetine yüz sürer insile cān
Böyle diyüp söyleşürdi hāş u ‘ām
Vir şalāvāt Muştafā’ya ey hümām

Nesr: Hükemā kavince çün kim ol gün izn-i Rabbānī ve mu‘cize-i Süleymānī birle Bād-ı Şarşar Mihrān-ı Ekber’üñ kal‘asını yedi kat burc-ı bārūsıyla ve şehri mu‘azzam kırk biñ hānesiyle ve dükkānlarıyla tavar ruzı vü halkla götürüp ki hevā yüzine on iki biñ bağ u bağçesiyle ağaçları ve yaprağıyla yirden aparup götürdi. Yirle gök arasına ki yitürdi dağı hemān-dem alup cānib-i cezire-i A‘zam’a toğrı gitdi. Pās-bānlar nevbet diyü çağrışmağda hurūslar ötüşmekte şehir halkı çağrışup Allāh’a tekbir itmekte Süleymān Peyğamber ‘aleyhi’s-selām adına gül-bāng getirüp müzdine şalāvāt virmekte ve hayme vü har-gāhları ki cümle perriler şāhı korumuşdı cemī‘sin bād-ı şarşarıyla götürdi şöyle āhesteliğle ki halk evlü evinde otururdu ve bağ-bānlar bağçesini havz suyuyla şuarurdu ve dolāblar dönerdi ammā ki bir yirinden ayrılup felege götürüldüğü ecilden dolāb şuyı²⁰⁷ aşıl yir içinde kalup dolāb ağızından çarhıyla şu çıkmadığını bağ-bānlar görüp her birisi ta‘accüb idüp dolāblı dolābı üzerine gelüp kuyı ağızına nazar şalup gördiler ki dolāb kuyusu ağızından aşağı yiryüzi görinür halāyık cem‘ olup Süleymān ordusunda çok çok buluşup bakışurlar ve kendiler felegün bir katına çıkmış şu yirinde kalmış gayet ta‘accüb idüp²⁰⁸ bağ-bānlar tañlaşdılar bağlu bağını koyup kaçup kal‘a burcı dibine gelüp siñdiler gördiler ki şehir halkı evlü evi üzerine çıkup ve kal‘a erenleri burc-ı bārū üzerine bakup turlar Süleymān’uñ ‘azametine Bād-ı Şarşar’uñ kuvvetine Haq te‘ālā Süleymān’a virdüğü memleketine ta‘accüb idüp turlar Allāh’a tekbir getirüp Süleymān adına gül-bāng ururlar hayrete varup ‘uçalası fuzelāsı engüş ber-dehān ururlar. **Nazm.**²⁰⁹

[Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

Hayrete varup kamu halkı cihan anda temām [H-55a] [K-55a]

Şeh Süleymān hükmine vālih olupdı hāş u ‘ām

Her biri dirdi Süleymān hazretine görünüz

Nice a‘zam memleket virmiş durur rabbü’l-enām

Buncılayın şehir halkı kal‘ası kavmi yile

²⁰⁷ Şuyı] ağızında H.

²⁰⁸ dolāblı dolābı üzerine gelüp kuyı ağızına nazar şalup gördiler ki dolāb kuyusu ağızından aşağı yiryüzi görinür halāyık cem‘ olup Süleymān ordusunda çok çok buluşup bakışurlar ve kendiler felegün bir katına çıkmış şu yirinde kalmış gayet ta‘accüb idüp] -H.

²⁰⁹ Nazm] şi‘r H.

Bād-ı Şarşar götürüp gitdi göge hem çün gamām

Hāsīdān görüp Süleymān hükmini rencīd' olup

Dostdān hāndān olup gönlin itdi şād-mān

Diñle imdi bu ' acāyibden ġarāyib kışşayı

Like virgil hoş şalāvāt Aħmed'e sen yā hümām

Der-Beyān-ı Resīden-i Mihrān ve Cezīre-i A' zam

Hükemā kavlince Bād-ı Şarşar Mihrān-ı Ekber'üñ burc-ı bārūsın cemī' cüvānīyle hayl ü haşemiyle bār u bengāhıyla hayme vü har-gāhıyla götürüp biri birinden ayırup felek-i ' ayyūka yitürüp yirle gök arasından güneş kubbe-i felege dikildiği öyle vaqtinde ' Arab diyārından Şām şehri şahrāsına götürüp ki gitdi aħşam namāzı yitmedin henüz cezīre-i A' zam'a iletdi ammā yil bu şehir-i A' zam'ı kal' a-i burc-ı bārüyı haremī şöyle āsānlığıyla götürdi ki her kişi ki evlü evine ki nazār kılırdı zelzeleye gelmek ve bir çüb deprenmek vāqı' olmazdı. Şehirlerini yiryüzinde sākīn tırur şanurlardı ammā ki burc-ı bārūlar üzerine çıkup yiryüzine ki nazār kılıp Bād-ı Şarşar şehirlerin götürdüğine inanurlardı. Ma' a'l-kışşa bunlar Süleymān saltanatın ta' accüb itmekte ve Bād-ı Şarşar yirle gök arasında şehir kal' ayı götürüp gitmekte ammā ki bizüm kışşamız ez ān cānib²¹⁰ Mihrān-ı Ekber'üñ vilāyeti halkına geldi nite ol zemān ki Mihrān-ı Ekber kırk biñ erle şehrden üç fersaħ yol irāq ovada otı şuyı vāfir şahrāda konup ki oturmuşdı, her taraftan ordu bāzār halkı ve leşker kavmi köylere tağılıp atlara ' alaf kendülere azık kaydın kayırup getürmege ki gitmişlerdi. Ol gice her birisi ve uşağı ve irisi varduıkları köyden azık ' alaf kaydın görüp nışfu'l-leylde tavarlu tavarın yükledüp şehir-gāh ordu bāzār yirine geldiler gördiler ki hiç hayme vü har-gāh bār u bengāh yok çādırlar otağlar getmiş tannānlaruñ mīhī yirleri nişāneyi kalmış ve ocağlaruñ kurganı ve odı gözi yirinde yok küli saçılıp yatur ve andan ordu bāzārına vardılar gördiler ki dükkāndan sekkāndan eşer kalmamış eşciler hār u hāşāk ve başcılaruñ paçası ve kemügi dökülüp yatur ol kırk biñ pülād-püş sipāhiden ka' an hiç biri görünmez yirlerin şağalu dilkü tutmuş gezüp uluşurlar develerüñ yatağı yiri kalmış ve hāş tāzī atlaruñ ve geyik tavşan alıcı yügrek etlerin alaylar tağıdur şaf-şiken yigitlerüñ otağlarından eşer yok yatağı yiri var tavīleler boş kalmış huşkī ve tavrākları yiri var pārs ve sāsūnlaruñ hiç birisi yok hemān [H-55b] [K-55b] izler ve toynağları yiri var. **Nazm:**

[Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]

Göçmiş ordı gitmiş andan hāş u ' ām

Od ocağ kalmış düter düten temām

²¹⁰ ez ān cānib] ez īn cānib H.

Qalmış otak mihlerinũ yiri var
Gitmiş atlar iz bellũ ey hũmãm²¹¹

Neşr: Hũkemã kavlince ordu bãzãrı yirinde bulmayup qanda gitdũgin bilmeyũp andan ol cem^ç olan halk Mihrãn-ı Ekber'i ol kırk biñ ser-nefer leşkerin alup taht-gãhına getdi diyũp fikr itdiler dağı dũnũp şehrden yaña getdiler çũnki gelũp şehr eřrãfına yetdiler gũrdiler ki hiç şehr qal^ç a gũrũnmez řũyle kim limãn-gãhı egerçi yirinde ve ammã ki ne burc-ı bãrũ var ne şehr ü diyãr var ser-cũmlesinden zerre eşer yoq qal^ç anũñ dũvãrı taşları getmiş yirinde topraqları qalmış ve çevresindeki bãgçelerũñ sebze ve otı nebãtãtı yoq yirinde aqaçları gitmiş yaprağı yatar ve bir dağı bu ki şehrinden ve halkından eşer yoq binãnuñ toprağı bãgçenũñ yaprağı řehrũñ hãr u hãřãkı qalmış qãř^ç an cãnlu yoq *leyse fi'd-dãrĩ ğaynũhũ deyyãr.*²¹² **Nazm:**

[Fã^ç ilãtũn/Fã^ç ilãtũn/Fã^ç ilãtũn/Fã^ç ilũn]
şehr qal^ç a bulmayup yirinde bunlar ol zemãn
Hayrete varup qamusı itdi zãriyle fiĝãn
Bilmediler n'idecegin ^ç acze varup cũmlesi
Dil-i periřãn oldu vãlih pĩr-i bernã nev-cũvãn

Neşr: Hũkemã kavlince evvel ordu bãzãrı yirinde bulmayup ve andan řoñra gelũp qal^ç ayı şehri yirinde bulmayup yaqĩn yirdeki kũy hãlklarına haber itdiler ser-cũmle cem^ç olup bir yire gelũp fikr itdiler dũñũp ølçdiler ^ç aqĩbet ^ç aqĩlları aña dolandı ki varsa bu işleri Sũleymãn Peyĝamber hũkmiyle řeyãfĩn zũrriyãtı itdi yoşsa bu ^ç amel²¹³ ademĩ-zãd elinden gelmez, ^ç aqlı dağı irũrmez. Ve ammã iřidũrũz ki Sũleymãn Peyĝamber Keyqubãd řãh cin leşkerine bu gice içinde hayl ü haşemiyle tağl u ^ç alemiyle bãr u bengãhiyla gũtũrtdi Feleřĩn ırmaĝından qaldurup Sĩnop qal^ç ası řahrãsına gũtũrtdi řũyle ki işidenler gũrenler ta^ç accũb itdi ve bir dağı Bãd-ı şarşar hũkm idũp qal^ç ayı qãřrãn-ı maĝrib zemĩnden gũtũrtdi. řubhũ olmadĩn řãm şehrinden ^ç Arab diyãrına gũtũrtdi. Kavmini imãna da^ç vet kılp mũslũmãn itdũkden řoñra yine Bãd-ı şarşar'a hũkm itdi qal^ç ayı qãřrãnı kavmiyle gũtũrdũp yirine iletũrmiřdũr. Eyle olsa ba^ç id degũl ki bu Mihrãn-ı Ekber'i dağı dũv ^ç afãrĩt leşkeri Sũleymãn emriyle gelũp gũtũrmedilerse ve şehr qal^ç ayı dibine degin yıqũp²¹⁴ topraĝın qoyup taşın gũtũrũp ve balçıĝın quruyup aqaçların gũtũrũp gitmiřlerdũr. Sũleymãn memleketine iledũp binã itmiřlerdũr. [H-56a] [K-56a] **Nazm:**

[Fã^ç ilãtũn/Fã^ç ilãtũn/Fã^ç ilãtũn/Fã^ç ilũn]
Bũyle diyũp ol yirũñ ^ç aqĩlleri anda temãm

²¹¹ Bu mısraın vezni bozuktur.

²¹² *Vũcut evinde ondan ğayrı ev sahibi yoktur.*

²¹³ Bu ^ç amel] -H.

²¹⁴ Yıqũp] -H

Virdiler cāhillere taḥkīk aḥbār saḥ peyām

Tā Süleymān nice a‘ zam šāhidügin bildiler

Hükmine münkād olurlar cān u dilden ḥāş u ‘ām

Nesr: Hükemā naḥlince kaçan ki bu ḥalk Süleymān ‘azametin ki bildiler heybetinden ditreyüp kadid kaldılar daḥı köylerine daḥı gitmeyüp Süleymān’dan bir ḥaber bilelüm diyüp anda cem‘ oldılar nā-gāh aḥşam vaḥti irdi. Nazar kılup gökyüzün gözedürken gördiler ki ‘Arab vilāyetinden yaña yirle gök arasında kara bulutlar yöresinde qaraltular belürdi ve ‘azım yeller esdi. Yirüñ ḥār u ḥāşākin kaldurup hevā-yı fenāya şavurup yiller esmesi kulaḥları ker itdi, sözi şavı kesdi. Zulumāt ‘ālemi başdı gökyüzünden dürlü dürlü āvāzeler belürdi. Allāh’a tekbir getürmek ve Süleymān adına şalāvāt virmek gül-bāngı işidildi. Şol kadar ki erenler na‘ rası atlar süheyli gergedenler ğıjğurması ve pırlar ḥaykırması ‘āleme tıldı, kulaḥlar şağır kaldı. “Acabā neyki” diyüp tekrār gökyüzüne baḥup gördiler ki dört fersaḥ miḥdārı yiri hevā-yı fenāda bād-ı şarşar götürmiş gelür. Mihrān-ı Ekber’ün yidi kat burc-ı bārūsı yirlü yirinde muḥkem yapılu demür ḥapuları kilidlenüp ser-cümlesi berkinmiş ḥapalu nevbet-ḥānede mihterler kūs-ı ḥarbī çalarlar ḥal‘ a erenleri top tüfek atup şādılık kılurlar pās-bānlar nevbet diyü çağrışurlar ḥurūsar ötüşüp merkebler ağışurlar ḥal‘ a öñindeki şahrāda ḥoyun ḥuzı meleşürler deve ḥatır şığır bağışurlar ve şehr ḥalkı evlü evi üzerinde çıḥup dururlar yirle gök arasında burc-ı bārū yöresinden yir alçağına baḥup tıurlar ve yüksek çār-tāḥlardan ‘ayyūḥ-ı felege beraber ḥuşūrı yok ḥuşūr tāḥlardan müşebbek pencerelerden ve ‘ac ābnūs ḥapulu manzaralardan şehri maḥbūbeleri ve maḥbūbları Zeliḥā şüret ve Yūsuf ḥüsn-i mergūbları şol ruḥāmī gümüşe beñzer aḥ göğüslerini açup la‘l ü cevāhir dizilmiş zerrin heykelleri sīneleri üzerine şaçup şehlā gözlerini süzüp ‘āşıklarına nazar kılup baḥup ḡamz idüp göğüs ḥaḥup ‘ışḥı odına cān ciğer yaḥarlar. **Nazm:**

[Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

Yir ü gögün arasında Bād-ı Şarşar ol zemān

Yedi kat muḥkem ḥişārı şehri birle bī-gümān

Cümle ḥalkı birle der-sū götürüp bād-ı felek

Yiryüzine indirür āheste āheste hemān

Der-Beyān-ı Mihrān-ı Ekber ve Diden-i Cezire-i A‘ zam

Hükemā ḥavlince rivāyet-i şaḥiḥ budur ki kaçan ki cezire-i A‘ zam ḥalkı Mihrān-ı Ekber taḥt-gāhını yedi kat ḥal‘ ası ve şehriyle ve on iki biñ bāğ u bāğçesi ve eḥrāfi ve yiriyle mu‘ allāḥ [H-56b] [K-56b] yirle gök arasında ki gelür gördiler ḥayrete varup engüş ber-dehān urdılar şād u ḥürrem olup yüzlerin yire sürdiler bunlaruñ ḥāli bu ol ḥarafdan daḥı Mihrān-ı Ekber ḥal‘ a

erenleriyle ve leşkerinüñ begleri ve tiğ-zenleriyle Süleymān nebī Bād-ı Şarşar'a hükm idüp şehrin ƙal' asın bāğ u bāğçesin hayme vü har-gāhın bī-kušūr cemī' esbābın götürüp giderken gökyüzinde yir alçağın Mihrān-ı Ekber begleriyle nazār ƙılıp seyr iderken anı gördiler ki bir cezīre-i A' zam göründi şād olup Hāƙƙ'a şükr idüp Mihrān-ı Ekber begleriyle sevindiler andan Bād-ı Şarşar āheste āheste şehir ƙal' a eṭrāfıyla dört fersaḥ miqdārı yiri yurdıyla ve kırƙ eriş yirüñ ƙaluñlığıyla yiryüzine indirdi evvelki ƙarār üzerine yirine ƙondurdu ve lākin bu dört fersaḥ miqdārı yir eṭrāfı kırƙ eriş yirden yuƙaru yüksek sedd-i İskender gibi yiryüzünde tırdı. Mihrān-ı Ekber ƙal' asın yirine geldügin ki gördi Hāƙƙ'a şükr ƙılıp secdeye yüzün sürdü. Daḥı ol ƙarañu aḥşam içinde dört yirden kırƙ eriş yüksek yirlerüñ kenārından ƙazup yollar itdürdü köy ƙavminüñ ḥalkı yollardan ƙıƙup yoƙuş aşup gelüp şehir içine girüp ƙal' a ƙapusın açdurup beglerle buluşup du' ā ve alƙış idüp yüzlerin öñünde yire sürdiler andan beglerinüñ ḥaberin şordılar Mihrān-ı Ekber daḥı Süleymān' uñ salṭanatından ve Ƙāhir' üñ ceng ü cidāl' a zametinden ḥaber açup cemī' ser-güzeştin ḥaber virdi andan soñra bunları imāna da' vet ƙıldı ser-cümlesi imāna geldiler şubḥ olıcak ezān oƙıyup Dāvud Peyğamber şerī' atince namāz ƙıldılar ve andan hükm eyledi ne ƙadar cezīresinde āb-perest varsa cemī' sine ādemler şalup ḥaber gönderüp ƙapusına götürdü müslümān olanlarına ḥil' at geyürdü ve ser-keşlik ƙılanları ƙılıcdan geçürüp şerlerin yiryüzinden götürdü ol yiri müslümānlık itdi. **Nazm:**

[Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]

Az gün içre ḥalkını cümle müselmān²¹⁵ eyledi

Ser-keşi ƙanın döküben küllī bī-cān eyledi

Şeh Süleymān emrine maḥkūm oluben ol zemān

Sünnet üzre Hāƙƙ'a ṭā' at anda çendān eyledi

Der-Beyān-ı Ƙaziyye-i Süleymān ve Elhanc Cinnī

Hāƙim ƙavlince Mihrān-ı Ekber müslümān olup bunda cezīresinde ḥalkıyla ṭā' at itmekde ḥalk içinde ' adl ü dād ve zālīme siyāset mazlūma ' avn ü ' ināyet itmekde ammā ki bizüm ƙışşamuz ez ān cānib Süleymān Peyğamber'e geldi. Nite ol zemān ki Bād-ı Şarşar'a hükm idüp Mihrān-ı Ekber' üñ ƙal' asını ve şehrinin dört fersaḥ yiriyle eṭrāfından kırƙ eriş yiri yarup ünāsından ayırup kim götürdü ve cezīre-i [H-57a] [K-57a] A' zam'a ki yitürdü andan ol şehir yiri gāyet ƙorƙunc cehennem deresi gibi ƙuƙur ƙaldı ol diyār ḥalkı gelüp Süleymān'a şikāyet ƙıldılar eytdiler ki: "Yā nebīyya'llāh eger bu ƙuƙur ƙolmayacak olursa bu memleketüñ rağbeti gider yöresine ādemī-zād varımayup dehşet ider." N'ola kim bunu bayağı gibi şeyāṭin zürriyātına emr

²¹⁵ Metinde müslümān yazılıyken vezin gereği müselmān şeklinde yazılmıştır.

idüp āher yirden kum kayır ve taş toprak getürüp talduralar diyüp hāllerin ‘arz idicek Süleymān Peygamber ‘aleyhi’s-selām Āsaf’a hüküm itdi ki Elhanc Cinnī bizle biñ nefer ve bir qolda kırk biñ nefer cin çerisi kim kazā vü qadere inkār itmişlerdi ser-cümlesin tıutup habs kılup dil-efkār şerm-sār itmişlerdi pes Süleymān şöyle hüküm itdi ki cinniler meliki Meytaürüş Melik ve dağı Şehmüriş Melik üstlerine tıurup Mekke yolundağı deve katır ayağına tıokınan taşları ve yoğış eniş olan kum kayır toprakları ‘āsī olan cinnilere taşıdup götürdeler ol dört fersah miqdārı yiri ve kırk eriş deriñ olan çukuru taldurup düpdüz ideler pes emr-i Süleymān mücibince ol iki cin melikleri Elhanc Cinnī habs olan cinnileriyle habsden çıkarup üzerlerine müvekkel olup Mekke yolından kum kayır taş taşıdup ol çukuru taldurmağa başladılar ‘ömrinde hizmet görmeyen cin serhengleri buncılayın ‘azim hizmete konulduğına acıyup Elhanc Cinnī’ye gāzaba gelüp kağıdılar kazā vü qadere sen inkār itdüğün için buncılayın bizi belāya uğratduñ cin serhenglerin biz kullanurken hizmeti şimdi biz ider olduğ hep senün şerrüñdendür ki kendü miqdārünü bilmedün haddüñden tecāvüz kıldıñ anı işitmedün mi ki ‘uqalā eydür helāk olmaz ol kişi ki kendü qaderin bile nite kim eydür *mā-heleke imrā’etü ‘arefe qadrahu.*²¹⁶ **Nazm:**

[Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilün]

Böyle diyüp itdiler Elhanc’a düşnāmı ziyād

Kim kopardı Şeh Süleymān dergehinde çok fesād

Bilmeyüp miqdārını itdi haṭā gāyet çehān

Ol cihetden kıldı a‘ vān hoş te‘ eddi hoş nihād

Neşr: Hükemā kavlince Elhanc Cinnī’ye a‘ vānları te‘ eddi kılıcağ gāyet güç gelüp melik-i Meytaürüş ile Şehmüriş melikün ayağına düşüp eyitdi: “Ben hod itdüğüm haṭāya istiğfār kıldum kazā vü qadere ikrār itdüm bu ne muşibetdür ki benüm günāhum ‘afv olmaya luṭf idüp benüm hālümü Süleymān haṭretine ‘arz idün” diyüp temelluğ kılup ‘özr diledi andan Meytaürüş ile Şehmüriş melik gelüp Süleymān haṭretine hālını ‘arz itdiler kazā vü qadere inkār kılup anları şefi‘ kılduğımı söyleyüp Āsaf bin Berhiyā dağı Loqmān Hakīm ile ayağ üzre tıurup anlar dağı dilek [H-57b] [K-57b] itdiler. Şol qadar oldu ki Süleymān Peygamber ‘aleyhi’s-selām merhameti olup gönli yumşadı gāzabı odı hilm şuyıyla söyindi dağı bir zemān fikre vardı dağı dönüp eyitdi: “Bu ortalıqda benüm medhalüm yoğdur zīrā ki Elhanc Cinnī kazā vü qadere inkār itmeğle günāh-ı kebāyire girdi eger ki Hağ te‘ ālā günāhın ‘afv iderse ben dağı şefi‘ olam ve ger ki günāhını Allāh te‘ ālā bağışlamazsa ben anı benden hālāş kılmazam ve mertebesin virüp dergāhumda hāş kılmazam ve ammā ki Allāh te‘ ālā ‘afv iderse benüm dergāhumda ma‘ zürdür” diyüp cevāb viricek gāyet muştarib hāl olup dilek idenler Meytaürüş Melik’e eyitdiler: “Var

²¹⁶ *Kaderini bilen bir kadının ölümü nedir?*

Elhanc Cinnî'ye dağı di ki tã' ate niyâza meşğul olsun ki Hağ te'âlâ günâhın 'afv itmeyince Süleymân'dan aña çäre yoğdur" didi. Melik-i Meytaturuş dağı gelüp Elhanc Cinnî'ye haber virdi Elhanc Cinnî bu sözi ki işitdi yüzün yire sürdi. Kırx gün temâm gice vü gündüz şâyim tã' ate kâyim olup ol kadar tazarru' niyâz u münâcât ihlâşıyla bî-riyâ Hâlîk'a tã' at kıldı ki kırk birinci gün münâcâtı temâm olıcağ Hağ tebârek ve te'âlâ günâhın 'afv idüp Cebrâ'il hazretini Süleymân Peyğamber'e 'aleyhime's-selâm gönderüp geldi. Nazarına gelüp selâm virüp eyitdi ki: "Yâ nebîyya'llâh Hağ sübhânehü ve te'âlâ 'âlî hazretüne selâm ider eydür ki Elhanc Cinnî'nün günâhın 'afv itdüm cin serhengligin aña muğarrer eylesün" diyicek Süleymân Peyğamber 'aleyhi's-selâm şâd olup andan Tāvus-ı Kudsî yine Süleymân'a eyitdi ki: "Yâ nebîyya'llâh bir 'aceb kažiyye dağı vardur kažâ vü kader huşuşında" Süleymân hazreti eyitdi ki nite Tāvus-ı Kudsî haber virüp eyitdi ki: "Yâ nebîyya'llâh Hağ te'âlâ şöyle tağdır itmişdür ki qarındaşuñ Edniyâ bağr-ı girdâbda buluşan mağrib pâdişâhı oğlı ki şimdi senüñ tağt-ı yedüñdedür maşriğ pâdişâhınuñ kızın alup çiftlense gerek ve Sîmurğ ki 'Ankâ-yı Kâf'dur bu nesneye inkâr itse gerek 'âkıbet dergâhında ğor u ğaçil olsa gerek ba'd-ez inkâr kendüñün yuvasında ol kızuñıla buluşsa gerekdür" diyüp bu haberi Tāvus-ı Kudsî virüp dağı icâzet alup kudret kanadın açup uçup gitdi ammâ ki Süleymân hazreti bu huşuşda münfa'il oldı zîrâ ki Sîmurğ ğâyet sürdi anuñ kažâyâ inkâr idecegine Hağ dergâhında şerm-sâr olcağına ğâyet ğam-ğîn oldı dağı dönüp tağt-ğâhına geldi 'âdet üzre dîvân-ı Süleymânî tırdı ins ü cin melekleri yirlü yirine geçüp oturdılar sibâ' ve ğayvânât ser-neferleri cinsi cinsiyle ayağın tırdılar ve biñ bir ümmet [H-58a] [K-58a] serhengleri yirlü yirinde cinsi cinsiyle Süleymân nazarına qarşu dîvân ârâyende kıldılar ve kuşlar dağı fevka'l-'ulâda beyne's-semâ ğabrâda baş başa çatup kanad kanada çatup yan yana ayluğ ayaluğa yilek yilege virdiler. Süleymân üstine güneş tağunmasun deyü pervâz urdılar nâ-ğâh Sîmurğ dağı kara bulut kanadların açup uçup kuşlar şafından çıkup hevâ yüzinden dîvân-ı Süleymânî üzerine inüp dergâh ğapusunda ğondı andan Sîmurğ'uñ geldügin ğâcibler ki ğördiler ğalkı iki ğarafdan ayırdılar, Sîmurğ'a yol virdiler. Sîmurğ dağı ol kara bulut gibi ve kara tağa beñzer ğadd ü ğâmetiyle ğurrân u cünbüş ü ğareket iden bulutlu kanadıyla başını ğubbe-i keyvân gibi ğaldırup ğârlayın ağız açup minâreleyn boyun uzadup toğuz yilkeñlü köke gibi ğögüs gerüp parça yilkenleri gibi kanadların açup demür lengeri gibi nicelerin ğaldurup yire başup dergâhdan içeri girüp²¹⁷ tağt-ı pâ öpüp yire yüz sürüp dağı Süleymân devletine du'â kıluğ geçüp altun şâmesi üzerine şeh-bâz gibi qarâr idüp tırdı andan Süleymân Peyğamber 'aleyhi's-selâm emr eyledi Āşaf bin Berğiyâ'ya Elhanc Cinnî varup getürdiler bend ü zencîre giriftâr ğor u şerm-sâr dîvâna getürdiler ve siyâset nağ'ın döşeyüp üzerine çökerdiler ins ü cin melikleri dîv ü 'afârît serhengleri ğörüp ğâyet terağğüm

²¹⁷ İçeri girüp] içirüp H.

ķılıp²¹⁸ her birisi uşığı ve irisi dillü dilince Hālķ’a yalvardılar ki Elhanc Cinnī’ye Hāk’dan ‘ināyet Süleymān’dan şefā’ at irişe. Elhanc Cinnī dağı siyāset yirine diz çöküp eli bağlu cigeri tağlu göñli ğam-gġn çeşmi nem-gġn dġvān ħalkına nazar ķılıp gördi ki kendüye teraĥĥüm ider cemī’ ervāĥ-ı tekvġn andan Elhanc ağız açup faşġĥ lisān birle Süleymān’a du’ā ķılıp eyitdi ki

Nazm:

[Fā’ ilātün/Fā’ ilātün/Fā’ ilātün/Fā’ ilün]

Ey emġr-i ins ü cin ü şāh-ı ‘ālem tāc-ver

Emrüñe fermān ķazā ĥükmüñ tutar cümle ķader

İns ü cin ü dġv ü ğül ü vaĥş u tayr u mūr u mār

Biñ bir ümmet yitmiş iki milletele ne ki var

Yüz yigirmi dört şıfat²¹⁹ maĥlūkıla ĥalk u cihān

Ĥükmüñe fermān olupdur emr-i Hāk’la nām-ver

Ṭapuña Ṭāvus-ı Ķudsī getürür Hāk’dan selām

Ķapuña Ķayşer Sikender yüz sürerler ser-te-ser

Baĥtuñı Allāh u Vāĥid eyle yüce ķıldı ki²²⁰

Taĥtuñı gökde götürür Bād-ı Şarşar pür-hüner

On iki biñ enbiyā vü evliyā vü etķiyā

Maĥremüñdür gice gündüz hem-nişġn ü mā-ĥazar

Ol nübüvvet ĥātemiçün Hāk saña ķıldı naşġb

Ol Muĥammed nūr-ı Hākķ’ı geliser devr-i ķamer

Ben ķuluña himmet eyle tevbe itdüm cürme çün

Cürümü Hāk’dan dile kim olmaya dilin maķar

Ṭotalum ķan itdüm ey şeh ķanıya luţf u kerem

Ķul ĥaţā itse ne var ki şāh u sultān ‘afv ider

Böyle diyüp çoķ tazarru’ ķıldı Elhanc ol zemān [H-58b] [K-58b]

Diñle imdi ķışşā nedür vir şalāvāt mā-ĥazar

Neşr: Ĥükemā kavlince kaçan ki Elhanc Cinnī bu vechle tazarru’ ķılıp niyāz idicek ĥazret-i Süleymān ‘aleyhi’s-selām ğāyetde teraĥĥüm idüp eyitdi: “Yā Elhanc Cinnī müjde olsun saña

²¹⁸ Ķılıp] idüp H.

²¹⁹ Şıfat] şıfatıla H.

²²⁰ Ki] kim H.

ki günāhuña tevbe kıilup Hıaķ te‘ ālāya şıdķıla münācāt kııldıķuñ ecilden Allāhü te‘ ālā günāhuñ ‘afv eyledi. Ben daķı Őuçuñı bağışladum yine serhengi cinnīligi saña lāyık görüp virdüm ammā ki zinhār itdüķüñ tevbeden dönme tã‘ at-i Hıaķ’ dan hālī olma ve taķdır-i Hıaķķ’ ı tedbīriyle men‘ idem Őanma” diyüp naşīhat idicek Elhanc eyitdi: “Yā nebīyya’ llāh ben haķāmı bildüm ve günāhıma istiğfār u tevbe kııldum zīrā ki mücrime tevbeden ğayrı Őefi‘ yoķdur” nite kim eydür *lā-şefi‘ enceħü mine’ t-tevbet*²²¹ ve daķı “Yā nebīyya’ allāh sen daķı Őāhid ol ki Őimdiden Őoñra kaķ‘ an bunuñ gibi haķā itmeyem ve haddümden tecāvüz kıılmayam ki” dimişlerdür. Allāh’ uñ raķmeti anuñ üzerinedür ki ‘ aķl-ı ‘ inānını cünün eline virmeye kendü ķaderini bile haddinden taşra cürme ķadem başmaya nite kim eydür *raķama’ llāhü emren ‘ arafa ķadrahu ve lem yete‘ adde tavraru*²²² Elhanc Cinnī böyle diyicek Süleymān Peyķamber ‘ aleyhi’ s-selām eyitdi: “Yā Elhanc Cinnī senün daķı bu haķāyı kıılacaķuñ ve bu belāya mürtekib olacaķuñ taķdıru’ llāhda vardı ki başuña geldi zīrā ki elbetde ķaderlenmiş nesne gelse gerek andan ħavf u recā kıılmaķ ķāyide itmez” nite kim eydür *izā ħalle’ l-ķaderu be-tale’ l-ħazer*²²³ diyüp Süleymān Peyķamber naşīhat kıilup melik-i Aħmere emr itdi Elhanc Cinnī’ nüñ bendlerin ķözüp²²⁴ giderüp ħil‘ at-i ħāşı geyürdi ve a‘ vānların daķı bendden ħalāş kııldı ve daķı yine cinnīler serhengligin virüp başına zerrīn tāc geyürdi ve ħükm itdi perrīler sultānı Hümāyün Şāh’ dan aşāğa ‘ aķārib serhengi Ķaķtān-ı ‘ İfrīt’ den yuķaru cinnīler serhengi yirine geķüp oturdy daķı cin serhengleri ve perrīler sultānı Hümāyün Şāh ve cān ķavmi meliki Rūĥ-ı Şāh-ı Cind ve Loķmān Ħakīm ol pīr-i Hind ve Āşaf bin Berĥiyā ve cemī‘ ümerā ve vüzerā Elhanc Cinnī’ nüñ günāhın ‘ afv itdüğine Süleymān ħazretine ħayr-ı du‘ ā kıilup alķış virdiler ve cemī‘ ins ü cin serhengleri Elhanc Cinnī’ nüñ ħalāş olduğına şād oldılar. **Nazm:**

[*Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilün*]

Çün ħalāşı buldı Elhanc ol zemān

Ħaşmı ğam-gīn oldu dostı şād-mān

Böyle durur ‘ ādeti devrān sipihr

Göñli şād u ğam-gīn ider geh hemān

Der-Beyān-ı Ķaziyye-i Edniyā bin Dāvud Ki Ķatlı-i Nefes Kerde Būd Sebeb-i Ķatlı-i Nefes Çibūd ve Beyān Miküned

Ħükemā ķavlince kaķan ki Süleymān nebī ‘ aleyhi’ s-selām Elhanc Cinnī’ nüñ günāhın ki bağışladı viren ki şadaķa eyledi ins ü cin serhengleri arasına be-ğāyet ķorķu düşdi. [H-59a] [K-

²²¹ *Hiçbir talip tövbe etmekten daha başarılı değildir.*

²²² *Allah kaderini bilen ve gelişimini aşmayan bir adama merhamet etsin.*

²²³ *Kader kahramanını çözdü, uyardı.*

²²⁴ *Çözüp] -H.*

59a] H azret-i S uleym an ‘*aleyhi’s-sel am*dan g ayet havf idüp dehşet kıldılar s unniler k amiller  ad olup  ey af n nesli gam-gün-i dil oldılar eyitdiler ki: ‘‘Bu D avud oğlı S uleym an’u  elinden Elhanc Cinn  gibi c n  urtaran çok ‘  mr s r serd r ve ill  ki m c dele kılp mu‘  razayı iden S r hib d-ı Cinn  dağı olursa hı mından em n bulmaya  abse girür’’ diyüp ‘‘El-em n el-em n y  S uleym n-ı zem n’’ diyüp ser-ke ler em n dilemege ba ladı amm  ki Elhanc Cinn  ayağ üzerine  alk p p y-ı tağt öpüp eyitdi: ‘‘Y  neb yya’ll h eger kim bu fa ire ic zet olursa varayın S r hib d’a na ih t kılayın ‘  li  azret ne c n u gönülden mu i‘ ideyin t  ki ser-ke ligi  oyup  izmet ne yüz süre ve ‘  li  azret ne l yık budur ki g n h-k ru  g n hın ‘ afv idesin nite kim kel m-ı  ad m i re gel r ki *ve’l-k z mine’l-g yza ve’l-‘  f ne ‘ani’n-n s.*’’²²⁵ **Nazm:**

[*F  il t n/F  il t n/F  il t n/F  il n*]

Ol  adar pend ideyin kim²²⁶ t  ki ser-ke  S r hib d

 azret ne r m oluben  izmet itsün key ziy d

Tünd- ab‘ u ser-ke  olur gerçi g yet ol la‘ in

Himmet nle var  m d m m m idem  ab‘ in o k d

Neşr: H kem  kavlince Elhanc Cinn  böyle diyicek S uleym n neb  ‘*aleyhi’s-sel am* eyitdi: ‘‘Y  Elhanc Cinn  S r hib d’a na ih t kıлмаđa ic zet virdüm z r  ki her bir içün eri vardur nite kim eydür *li-külli ‘amele   l n*’’²²⁷ amm  zinh r yalan sözler na l id p inandurma  i  n and içmege yalan and i mek ‘  mr b ny dın yı ar ve dirliğ n  s yi in b tl kılpur nite kim eyd r *el-yem n ’l-g m s teda‘  ’d-diy r bil ki*’’²²⁸ S uleym n neb  ‘*aleyhi’s-sel am* böyle diyicek Elhanc Cinn  cev b virdi ki: ‘‘Y  neb yya’ll h zem ne fa iri eyle u landurdı ki min-ba‘ d gerçek yire and i mezem deg l ki yalan yire²²⁹’’ diy p ic zet alup bir ni e cin serhengleriyle S r hib d’a na ih t virmege gitdi amm  ki perr ler sult nı H m y n  ah eyitdi: ‘‘Y  Elhanc Cinn  bu zıkr ki itd n ya lı dur. S r hib d ol ser-ke  deg ld r ki na ih t  ab l ide anu  g nli  ol  r mi  dem r gibidür ki  arınca yuvasında yemege yaraya p sdan  al ş olmaz ne  adar  ay al urursa n a ılmaz ve dem r mi -i mermer içinde yir itd ği va tın S r hib d’u   atı g nline sen n s z n²³⁰ ol va tın e er ider her ‘  d vet n egerçi ki bir ma la atı vardur amm  ki  as d ‘  d veti degil nite kim eydür li-külli ‘  d vet n mu li at n ill  ‘  d vet ’l- as d²³¹’’ Elhanc Cinn  eyitdi: ‘‘Y  H m y n benüm mur dum S r hib d’a  ayr  unma dur varup na ih t kılpur t li‘  m de eyeyin

²²⁵ Onlar bollukta ve darlıkta Allah yolunda harcayanlar, öfkelerini yeneler, insanları affedenlerdir. Allah, iyilik edenleri sever ( li  mr n 134).

²²⁶ Kim] ki H.

²²⁷ Her eylem için.

²²⁸ Doğru yanlış inananların evlerini ilan eder.

²²⁹ Yire] -K.

²³⁰ Senün sözün] -H.

²³¹ Bütün düşmanlık d  manlığın çıkarları içindir.

ya budur ki sözümler tutup hizmet-i Süleymāniye gele ve yāhūd ser-keşlik idüp habs-i ebedide kıla nāşih nāşihatın itmekte kuşūr kıomaz muşlih işlāh için ğavġā arasına girmekden kıorkmaz ğavvāş neheng endişesin idicek şadef [H-59b] [K-59b] gevher ele getürmez kâhil devlet bulmaz cān başa kıymayan bahādırlık kıazanmaz degirmenün altı daşı müteharrik degildür ammā ki cefāya kıatlandurduġı ecilden evün önidür rençe muşlih zelil suhan perverlikile cabbār zālimler ğöñlini avudup zulmini def ider imdi ben daşı varup dostluk şartın yirine getüreyin ümidür ki sözümler kıabül kııla şāyed hayırlu sâ ate tüş gelem habsden halāş ola kim zemāne n'iden kışi bir kıarāra kıutmaz her bir cez adan bir şırkıat vardır ve her bir yemünde bir ğuşşa vardır nite kim eydür *fi külli cerati şarka vema külli ekelehü ğuşşati*²³² **Nazm:**

[Fā ilātün/Fā ilātün/Fā ilātün/Fā ilün]

Böyle diyüp virdi Elhanc ol perihāna cevāb

Gitdi andan Sürhibād'a k'ola şer işi şevāb

Bu hikāyet bunda kıursun diñle bir āher kelām

Lik virgil rüh-ı Aħmed için şalāvāt bī-hisāb

Neşr: Hükemā kıavlince Elhanc Cinnī a vānlarıyla sürüp Sürhibād'ın habs olduġı yire geldi ğördi ki ol salıtanat-ı Süleymān ğözüne ğöstermeyen bend ü zencir içinde zindānda yatur ammā şol yedi başlu ejdehā beñzer ki izn-i Rabbānī birle kıudret zencirine çekilmiş üzerine ervāh²³³ müvekkel kıurur veli şol arslana beñzer ki ne deñlü boynında tavkı-ı zencir-i āhen daşı olsa heybeti nokşān kıabül kıalmaz andan Elhanc Cinnī Sürhibād'ın nazarına ğelüp 'izzet ü ikrām kıilup eyitdi: "Yā Sürhibād ey tünd-bād seni bu belāya kimse²³⁴ ğiriftār itmedi illā Ekvān-ı Dīv sözine uymaġla²³⁵ ve racim igvāsın kıulaġına kıoymaġla anı bilmezsin ki yaramazlarıyla müşāhib olan belāya uġrar ne deñlü perhiz-kār daşı olursa nite kim Lūt Peyġamber hānedānından nübüvvet getürüldüġine sebep yaramazlarla müşāhib olduġundan oturdur. Aşhāb-ı Kehf Kııtmiri ehlu'llāh uydıysa Kıurān içinde añıldı ve söġüt aġacı kıand ile müşāhib olduġı için sükker behāsına şatılır ve hākigil bir nefesgille müşāhibet itdiġi için hūbların zülfine maħbūbelerün miskin şaçına düzetilir. Pes 'ākil ğerekdir ki eyüleriyle müşāhibet ide kim müşāhibken key ġanīmetdür" nite kim eydür *celilü'l-hayr ġanīmet*²³⁶ bu mukıaddimedden ma lüm olınan oldur ki yaramaz yoldaş şeytān-ı racim mişlindedür nite kim eydür *celisü's-sü' şeytār*²³⁷ ammā ki bilürem zür u kıuvvetüne maġrūr olup nefsun āteşi tizliginden Süleymān ğibi

²³² Her ikiside yanmış bir teklif ve onu yutmuş olan her kimse saf bir tohum olacaktır.

²³³ Ervāh] -H.

²³⁴ Kimse] -H.

²³⁵ Uymaġla] uyduñ H.

²³⁶ Hayırlı, iyi ġanīmet.

²³⁷ Şeytan kıötülük arkadaşı.

ulu pādīşāhla gelüp ceng itdün bilmedüñ mi ki kişi şoñ evci tizlik helāk ider nite kim eydür *hiddetü'l-mer*²³⁸ *tehluketü*²³⁸ egerçi sen ‘ askerüñe dayanup zür-ı bāzūña güvenüp devlet kaçā katındadur diyüp deryāyı tehlukeye bahrī-veş rıza virdüñ ki tā hātem-i dürr ele getüresün ya ‘ adūv nehngine tüş gelüp baş yitüresin ve lākin kaçāya karşı varmak ‘ akreb delüğine barmak şokmak veyā toz ejdehānuñ kuyruğın başmak gibidür ‘ ākil olan tehlukeye varmaz nite kim eydür²³⁹ kelām-ı kadimde [H-60a] [K-60a] *bi eydiküm ile't-tehluketi*.²⁴⁰ **Nazm:**

[Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilün]

Lik nuşhum tutar iseñ men seni ey Sürhibād

İşbu benden kırtaruben kılam özüñ dil-küşād

Lik sözüm tutmayuben ider olsañ ger ‘ inād

Ol siyeh bahtuñ kara bulut gibi tağıda bād

Nesr: Hükemā kavlince Elhanc Cinnī’nüñ sözüni Sürhibād i‘tikād güş idicek lāf hırmenin şavurdı çün hār u hāşāk Tünd-bād gāzaba gelüp eyitdi: “Yā Elhanc evvelā sen kimsin ki gelüp baña naşihat itmek dilersin ve ‘ ulvī-i süfliyye maḥkūm itmek istersin ādemī-zād ne nesnedür ve Süleymān kimdür ki ben aña tābi‘ olam kırkmaq ol kişiye gelür ki eceli düşmān elinde idügin bile bi’z-zarūri aña fermān ola beni Allāhü te‘ālā ḥod hışm nārından yaratmışdur pişem oldur ki ādemüñ bedenine girüp derde mübtelā iderem tā ḥaşra dek ölmezem ve bundan ḥalāş olacağum bilürüm nesne olmazam eger Süleymān’uñ nesne elinden gelse İblīs koyı virmezdi ki ebā‘ en ced düşmāndur” diyüp Elhanc Cinnī’ye bir vechle hışm itdi ki geldüğine peşimān naşihat virdüğine dil perişān oldı hemān-dem yanından kalkup Süleymān eşigine gelüp pāy-ı tahta yüz sürüp devām-ı devletine du‘ā ve eyyām-ı rif‘atine şenā kırup eyitdi ki: “Yā nebīyya’llāh yaramaza eylük itmek ziyāde yaramazlık imiş müdebbir ü bed-bahta naşihat itmek ki işlāḥa gelmez nite kim kem demürden kılic olmaz ve yağmur şür yirlerde gül ü lāle bitürmez ki sünbül toḥmın şür yirlere şaçmaq gibidür yaramazlara naşihat virüp ağız açmaq ve yaramaz ḥalk vaşşılığden ḥalāş olmaz kişi andan nite kim eydür ARAPÇA İBARE” **Nazm:**

[Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilün]

İtmegil bed-baht olana himmeti

Tutunup mesned seni tā itmeye ol şirreti

Yaramaza eylük itmek bī-gümān

²³⁸ Bir kişinin şiddeti tehlikelidir.

²³⁹ Eydür] -H.

²⁴⁰ (Mallarımızı) Allah yolunda harcayın. Kendi kendinizi tehlikeye atmayın. İyilik edin. Şüphesiz Allah iyilik edenleri sever (Bakara 195).

Eylüğe itmekdür yaramazlık hemân
Beslesek zaqqûm virüp sen şeker
Şanma kim vire saña tatlu yemiş
Bendini kırup boşansa şîr ü ner
Yırtıcıdur ins'ider lâ-büd zarar
Kurd'enügi kurddur itme terbiyet
Yaramazdan gelmez eylük her cihet
Gün demürden olmaya hañçerle tîg
Şura yire tohum eken diye dirîg
Nuşhını Firdevsî'nüñ eyle kabül
Kim naşîhat tutan olmaya melül

Der-Beyân-ı Kışsa-i Dünyân Dāvud

Hükemâ kavlince Elhanc Cinnî dīv serhengleriyle Sürhibād'a varup naşîhatin kabül itmedügin Hâzret-i Süleymân'a 'arz idicek cevâb virüp eyitdi ki: "Ben saña didüm mi ki bir kişiyi Hâk te'âlâ hışm-ı nârından yaratmış ola hiç ol naşîhat kabül kıla mı veyâ âdemî-zâda 'âşî cinnî fermân ola mı zîrâ ki Sürhibād'ıñ hilkatı âteşdür 'aceb kibr anuñ için ziyâdedür 'âkıbet helâkına sebebdür nite kim eydür *helâkü'l-mer'i fi'l-'ucb*²⁴¹ diyüp Süleymân nebî '*aleyhi's-selâm* naşîhat [H-60b] [K-60b] virüp dīvân kurup otururken anı gördiler ki Kil'âd-ı Parçalı ki Süleymân Peygamber'üñ '*aleyhi's-selâm* hâşlarındandır mâtem tonıyla içerü girüp feryâd itdi ki: "Yâ nebîyya'llâh 'ammüm oğlı Yâhünâşin'i Şâm şehrinde hürmâ almağa bir eve gönderdüñ bî-günâh katl itmişler" diyicek Süleymân nebî '*aleyhi's-selâm* hüküm itdi. Ol kişiyi tâbî' iyle getürdiler gördi birisi bir cemîle hâtün ve bir eri ve bir oğlı üçü bî-günâh yire Yâhünâşin'i depelemişler teftîş ol ne kadara şer'â bu zâhir oldı ki Yâhünâşin eve girdügi hinde hâtüna tüş olup aqçe virmiş ol dağı hürmâyı Yâhünâşin'üñ eline virdügi hinde eri çıka gelüp bir yirde ikisini görüp gümâna varup bî-günâh Yâhünâşin'i muhkem let idüp oğlı dağı üzerlerine çıka gelüp gavgâ vü galebe görüp zânî şanup hañçer çıkarup Yâhünâşin'i hañçerle urup helâk eyler Süleymân Peygamber '*aleyhi's-selâm* işidüp anlara kışaş buyurdı anı gördiler ki bir ma'şüm oğlan içerü girüp feryâd kıilup ağlayup zârî idüp eyitdi ki: "Yâ nebîyya'llâh ma'şüm pākum luţf eyle üçinden birisini bağışla" diyüp ol ma'şüm u mazlüm nevha vü zârî kılıcağ Süleymân nebî eyitdi: "Yâ ma'şüm üçinden birisini ihtiyâr eyle ki saña 'ağ kılalum" diyicek Āşaf bin Berhiyâ ol merdi anası dileye çünki anasınuñ yüzine bağıdı eyitdi: "Ey ana egerçi kim beni perverde

²⁴¹ Kişi kendini beğenerek helak olur.

kılduñ südüñ emdüm üzerümde haqquñ vardır müşfikasın ammā ki bu huşuşda menba‘ -ı fesād sensin” diyüp anasından yüz çevürüp anasına yüz tutdı dağı eyitdi: “Ey peder-i mihr-bān egerçi kim senüñ bilüñden geldüm şükr ol Hudā’ya ki ‘ aql ü fehm idrāk rüzī kıldı ki vaḥdāniyyetine ikrār kıldum Dāvud Peyğamber şerī‘ atince mü ’min-i muvaḥḥid oldum seni dilek itmek cāyizdi ki üzerümde atalık haqqı var ve lākin n’idem ki maḳtülüñ ḳatline evvel sebep sen olduñ kim tefahḥuş itmeyüp anamı zāniyye şanup ol mestürenüñ adın çekdüm ve ol maḳtülü bī-günāh yirlere döküp suñduñ ki ḳarındaşum dağı ḡaflete gelüp vāḳı‘ şanup ḳan itdi” diyüp ol ma‘ şüm atasından dağı yüz çevürdi dağı dönüp ḳarındaşınuñ elin eline alup pāy-ı taḥt öpüp dağı tazarru‘ kıilup eyitdi ki: “Yā nebīyya’llāh eger ki ḳātile anam çıḳarsa helāk eyle ḳışāş yirine varsun ki atam bir ḥātūn dağı ele ana idinem ölüirse ḡam degül ve eger ki ḳātil atam çıḳarsa mecāl virme helāk eylesünler ki atam bir ara dağı vara anı atam yirine görem ve ammā ki yā nebīyya’llāh eger ḳātil bu ḳarındaşumsa luḡf idüp ḳanın baña bağışla ki ḳarındaş ele girmez heyhāt ki anam atam ḥayātta ola ikisi [H-61a] [K-61a] bir yire gelüp zevḳ ü ‘ işretde ola ‘ āḳıbet ana raḥminden erkek ḳarındaş gelecegi gümān ki kız gelmeye bī-taḳdīr ki erkek oḡul ṭoḡura yigirmi yıl felek devr itmek gerekdür ki ol ma‘ şüm bāliḡ nev-cüvān ola bu cümleden soñra bu yigirmi yıl içinde ol olacaḳ ḳarındaşum felek nekbetinden rüzḡār şiddetinden emīn olduḡdan soñra ecelden necāt ‘ ömürden emān zemāneden mühlet bula mı bulmaya mı bunuñ gibi ḥāşıl olmuş ḳarındaş ola mı olmaya mı?” **Nazm:**

[Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/ Fāilātün/Fā‘ ilün]

Yā Süleymān-ı zemāne el-emān el-emān

Ḳıyma bu ḳardeş cüvāna el-emān el-emān

Atam anam yā Süleymān ḳardaşuma olsun fedā

Dilegüm bu şeh-i cihāna el-emān el-emān

Neşr: Ḥükemā ḳavlince ol mazlūm ḳarındaşın dilek idicek Süleymān nebī ‘ aleyhi’s-selām ḳabül kılmayıp “Ḳātil ḳarındaşuñdur haqq-ı ‘ abdī bağışlamaḳ elümden gelmez ma‘ şüm olduḡuñ ecilden anañı dilek idesin diyü taşavvur itdün” diyüp cellād eline virince anı gördiler ki Ḥızr Peyğamber ‘ aleyhi’s-selām çıḳa geldi selām virüp Süleymān ḥazreti ‘ aleyk alup ‘ izzet idüp taḥt kenārında yir gösterdi andan Ḥızr Peyğamber eyitdi: “Yā nebīyya’llāh helāk itme bu cüvānı ki Kil‘ ad-ı Parçalı’nuñ ‘ ammisı oḡlı Yāḥūnāşın Dāvud Peyğamber zemānında Ḥorān Ḳal‘ a’ında anasıyla ölüirken bu ḳātilüñ bir ḳarındaşı vardı adına Rec‘ ād dirlerdi tüccārdı Ḥorān Ḳal‘ a’ına ticārete vardı ve ḥāndan ḥāneye incü gezdürüp şatarken ittifāḳ Yūḥānāşin’üñ kız ḳarındaşı evine vardı Rec‘ ād ḳutısından incü çıkarup kızuñ eline virdi kız dağı incüyi görüp bey‘ iderken Yāḥūnāşin çıḳa gelüp yavuz gümāna düşüp Rec‘ ād’ı urup ḥançerle öldürdi cemī‘ incüsün taşarruf itdi bu ḳışsa-i Kil‘ ad-ı Parçalı bilür imdi ḳışāş-ı ḥaḳ yirine vardı bu yigidi azād eyle

günāhı yokdur” diyüp Hızır Peyğamber cevāb virince Süleymān Peyğamber ‘*aleyhi’s-selām* Kil’ ad Parçalı kıgırup tefiṣ itdiler gördiler ki Hızır Peyğamber’uñ didügi söz vākı’ çıktı. **Nazm:**

[*Fā’ ilātün/Fā’ ilātün/Fā’ ilātün/Fā’ ilün*]

Ey mubaşşır ‘ākil iseñ kudrete eyle nigāh

K’intikāmın alıvirür her kişinüñ ol İlāh

Hayr u şerden itdüginı bulısardur ādemī

Gāfil olma aç gözünüñ hayra duruş nīk-ḥ’āh

Neşr: Hükemā kavlince ol mazlüm u ma’şüm anasın atasın dilek itmeyüp qarındaşın dilek itdüginə Süleymān nebī ‘*aleyhi’s-selām* taḥsīn kılup cemī’ ḥāzır olan ‘ulemā hükemā āferin itdükden soñra Āşaf bin Berḥiyā ve Loḳmān-ı Hākīm ve Nāşen Peyğamber ve Kāz Peyğamber ve Aḫyāşilün Peyğamber ve Evyāşer Peyğamber fi’l-cümle ḥāzır olan enbiyā etkiyā hükemā ‘ulemā fużalā server-i selātin pehlevānān-ı rüy-ı zemīn [H-61b] [K-61b] ayağ üzerine ḳalḳup Edniyā bin Dāvud’uñ Süleymān nebīden ‘*aleyhi’s-selām* günāhın dilek itdiler ki yā nebīyya’llāh n’ola kim kemāl-i luṭf güden qarındaşuñ Edniyā’nuñ günāhın ‘afv eyleseñ ki geçmiş anadan atadan qarındaş ele girmez mā-hazā görmez misin ki bir ma’şüm-ı pāk anadan atadan vazgelüp qarındaşın diledi pes cüz’i günāhiçün ḥabse şalup helāk itmek cāyiz degül egerçi ki ḥaḳıḳat-i hāle nazār idicek Edniyā’nuñ günāhı cüz’i degül kebāyirdendür illā ki günāhın ‘afv itmek gerekdür helāk idüp yitürmekden ki Allāhü te’ālānuñ bünyādın yıḳmaḳ mübārek olmaz nite kim kelām-ı Rabbāni’de ve kitāb-ı sübhānīde gelür ki *fe lā yusrif fi’l-ḳatli inneḥü kāne mañşūrā*.²⁴² **Nazm:**

[*Fā’ ilātün/Fā’ ilātün/ Fā’ilātün/Fā’ ilün*]

Böyle diyüp çünki Edniyā’y’ider anlar dilek

Şeh Süleymān ḥazreti incindi gāyet tiz-rek

Baş yukaru ḳaldurup hem çün merrīḥ-i felek

Hışma geldi tutmuşiken ṭab’ı anuñ ḥūy selek

Neşr: Hükemā kavlince ḳaçan kim Süleymān ḥazret-i ‘*aleyhi’s-selām* bunlaruñ dilegin işidüp mübārek yürenüp²⁴³ göñline gubār eyitdi: “Ḥüb dirsiz ki egerçi kişiye qarındaşı gereklüdür ammā ki qarındaşlıḳdan murād dostlıḳdır olmycaḳ yād andan kişiye yükdür ammā ki pādişāha lāzım gelen budur ki ḥizmet-kārlarını ve aḳrabāsını ve aḥbābını gözede her birinüñ ḥizmetine

²⁴² *Haklı bir sebep olmadıkça, Allah’ın, öldürülmesini haram kıldığı cana kıymayın. Kim haksız yere öldürülürse, biz onun velisine yetki vermişizdir. Ancak o da (kısas yoluyla) öldürmede meşru ölçüleri aşmasın. Çünkü kendisine yardım edilmiştir (İsrâ 33).*

²⁴³ Yürenüp] -K.

göre himmet kıla anlardan gördüğü aşşı kaderince anlara nef' i toqına ve zararın gördüğünü redd ide şöyle kim bir kişiye kendü endāmlarından yaqın nesne yoqdur qačan ki endāmlarınun birisi aqrur olsa şol otlar kim aña aşşı ider ırak yollardan getirürler ve şol gesege cinsi ki ev içinde ziyān eyler idicidür anuñ qonşılığından i' rāz idüp helākına qaşd iderler ve şol şeh-bāz ki vaşşī ve ğarībdür anı şayd idüp ele getürmege rāğib olurlar ki nefi' i çoqdur pes Edniyā dağı egerçi ki qarındaşum idi ve lākin anuñ itdüğü şenā' atine ādemī-zād ve ne şeyāfīn neslī dağı baña²⁴⁴ itmemişdür nite kim hūkemā eydür dostluğuñ luftı ve qarındaşlığıñ şefaqati qarārında olmayıcaq iki yüzlü iki dillü fitne issi qovucu kişiyle anuñ arasında ne fark var 'ale'l-ħuşuş ki Edniyā' nuñ günāhı cüz' i degül suç işleyene cezā virmek farīzadur nite kim kelām-ı qadīm ve kitāb-ı kerīm içre gelür ki *ve leküm fi'l-qışāşı hayātün yā uli'l-elbāb*²⁴⁵ pes ben Edniyā' dan bī-zārem ki kazībdür kişinün qardaşı oldur ki emrine maħkūm ola kazīb olmaya şādıq ola nite kim eydür *eħūke men şadaqqake*²⁴⁶ 'ale'l-ħuşuş ki qatl-i nefis itmiş qātil ola ol qışāş yirine varmayınca olmaz. **Nazm:**

[Fā' ilātün/Fā' ilātün/ Fāilātün/Fā' ilün]

Ƨutayın k'ola qarındaşum Edniyā qatı ħāş [H-62a] [K-62a]

Hūkm-i Tevrāt' ıla aña itmek gerek lā-būd qışās

Qatl-i nefis itdi Edniyā oldı lā-būd düşmenüm

N'ola kim ola bürāzer sanma dost olur ħaşāş

Der-Beyān-ı Qudretu'llāh

Hūkemā qavlince qačan ki Ħazret-i Süleymān nebī 'aleyhi's-selām Edniyā ħaqqında böyle diyüp dileklerin qabūl itmeyicek andan Ħızır Peyğamber 'aleyhi's-selām dile gelüp eyitdi: “Yā nebīyya'llāh 'ālī ħazretüne şöyle ma' lūm olsun ki qarındaşuñ Edniyā bin Dāvud Ħāveristān Şāh'm ki helāk itdi. Anasınun qarındaşı qanın almışdur bu bir qaziyyedür ki vāqı' olmışdur” diyicek Süleymān nebī 'aleyhi's-selām su'āl itdi ki: “Yā Ħızır zinde beyān it bu qaziyye işidelüm aña göre biz dağı bir iş idelüm” diyicek Ħızır Peyğamber 'aleyhi's-selām cevāb virüp eyitdi ki: “Yā nebīyya'llāh Edniyā' nuñ anası ħanīf kızınun bir qarındaşı vardı ismine Yūrām dirler idi ğāyet zāhid u din-dārdı hem Mūsā Peyğamber qarındaşı Hārūn neslinden seyyid-zāde idi meger ki ticāret iderken Hind diyārında Ħāveristān memleketine düşdi dağı Ħāveristān Şāh'mun meger ki 'ādeti bu idi ki her tācir taht-gāhına ki gelse getürdüp metā' in her ne ise görürdi kendüye gereklüsin alup behāsın virürdi ve ammā ki āteş-perest kāfir olduğı ecilden her

²⁴⁴ Baña] -H.

²⁴⁵ *Ey akıl sahipleri! Kısasta sizin için hayat vardır. Ta ki suç işlemekten sakınasınız (Bakara 179).*

²⁴⁶ *Senin kardeşin o kimsedir ki sana sadık olan kimsedir.*

kim kendüye gelüp secde itmese helāk idüp boynın urdururdu pes çün ki Edniyā’nuñ tayısı Yürām zāhid dağı Hind’den metā’ ıla gemiye girüp diledi ki ‘ummān deryāsından ciddeye çıkup Mekketu’llāh mekânına gele idi ve illā ki yil esüp gemisin sürüp şark cānibine alup gitdi dağı yedi gün yedi gice sürüp Hāveristān ser-ħaddine leb-i deryāya yitürdi andan iskele urup gemiden çıkup Hāveristān şehrine girdiler meger ki Yürām-ı Tācir’uñ envā’-ı Hind metā’ ı elinde çokluğuıydı hemān-dem ħācib gelüp cümle tācirleriyle alup Hāveristān Şāh’ına iletdiler cemī’ tācirler nazarına varıncağ secde itdiler ve lākin Yürām itmedi eyitdi:²⁴⁷ “Bir yezdān-perestür Mūsā Peyğamber şerī’atın tutaruz Allāh’dan ğayrıya secde lāzım degüldür” diyüp itmeyecek Şāh-ı Hāver ğazaba gelüp kendü eliyle tiğ çeküp Yürām-ı Zāhid’i çelüp şehid itdi. Dağı cemī’ mālın alup beglik kıldı. İmdi Allāhü te’ālā lāyık görmedi ki Yürām-ı Zāhid’uñ kani kıala Edniyā’ya tayısı kanın aldurdı kışāş yirine vardı tā ħattā bu sırr-ı ħağ zāhir olup şerī’ıyla nübüvvet bulmağ dilerseñ ‘Anṭākya şehrinde dört kimesne vardur ol vaqtin Yürām-ı Zāhid ile bile yedi āteş-perestlerdi ‘Anṭākya feth olduğda müslümān [H-62b] [K-62b] olmışlardur. Şehadetleri mesmū’ dur getürdüp anlardan teftiş eyle ve bir dağı Hāveristān şāhi oğlunuñ adı ki Muħfiż Şāh’dur. Cin gönderüp getürdüp Edniyā ile muķābile kılup şerī’ā diñleyesiz diyicek Süleymān nebī ‘aleyhi’s-selām cin serhenglerine eyitdi: “Kim ola ki Hāveristān meliki oğlı Muħfiż şāhi vezirile ve nice ekābir ü a’ yanıla getüreler” Dālsiḡān-ı Perrī eyitdi: “Eger izn olursa varayın aḡşāma dek ser-cümlesin getüreyin” diyicek Süleymān nebī eyitdi: “Dağı tiz olsa” diyicek Mālsiḡān-ı Perrī eyitdi: “Yā nebīyya’llāh emr iderseñ üç sā’ at içinde getüreyin” didi. Süleymān nebī anı dağı kabül itmedi andan Dāsir-i Tekvīn eyitdi: “Yā nebīyya’llāh emr iderseñ varup nücüm sā’ati geçmedin a’vānlarumla cümlesin getüreyin” diyüp Süleymān nebī dağı kāyil olup andan Dāsir-i Tekvīn aḡrānlarıyla ağız açışup dem çekişüp uçışup anı vaqt içinde Hāveristān taht-ğāhına geçüp ħalk gözinden nihān nazar kılup gördiler ki Hāveristān meliki oğlı Muħfiż Şāh zerrīn tahta çıkup oturmuş sağ tarafında bir pīr oturur bildiler ki vezir-i a’ zamıdur ve şol tarafında bir nev-cüvān oturur bildiler ol dağı erkān-ı devletden bir serverdür hemān-dem Dāsir-i Tekvīn tāt u tahtıyla şāhi kıpup ve refiķ Ḥaşışā-ı Cinnī kürsisiyle pīri kıpup götürdi ve Keykebüş Cinnī ol cüvāni şandalla kıpup götürdiler anı vaqt içinde nücüm sā’at geçmedin Süleymān nazarına getürdiler bunlaruñ ‘aḡlı gitmişdi yüzlerine şu sepüp ‘aḡılların getürdiler andan gözlerin açup dīvān-ı Süleymāni gördiler ki nübüvvet tahtı üzerinde Süleymān nebī oturmuş sağ tarafında ins melikleri ve şol tarafında cinniler perriler serhengleri zerrīn ü sīmīn kürsiler üzerinde geçüp otururlar ve biñ bir ümmet ser-neferleri ve berr ü baḡruñ maḡlūķı mihterleri yir yir kırşuda ayağın tırurlar ve gökyüzinde kışlar kınad açup baş çatup sāyebān kırmışlar vuḡuş u tıyūr u mūr u mār çerrende ve perrende yiryüziyle gök arasın tıtmış. **Nazm:**

²⁴⁷ Eyitdi] -H.

[Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]

Bir 'aceb dīvān gördi ol emīr
K'ins ü cinden ʔolmuş göklerde yir²⁴⁸

Gökyüzün ʔutmuş ehermen nerre dīv
Zühre-i keyvān ʔāk ider ğırīv

Bağlamış murġān hevāda ʔün maşāf
Per açup pervāz urur Sīmurġ Ƙāf

Dīv ü cinniden ʔolmuş şaḥnı felek²⁴⁹
Yā gelür tesbīḥini evünden melek

Ƙaplamış ḥākī ' aḳārīb ejdehā
Demlerinden gökde murġ olmaz rehā

Şan Ƙıyāmet ğünü Ƙopmışdı temām

Halk maḥşer anda gelmiş ḥāş u 'ām [H-63a] [K-63a]

Der-Beyān-ı Güşiden-i Şuhūd-ı 'Ādilān Be-Haḳḳ-ı Edniyā

Hükemā kavlince Ƙaçan kim Melik-zāde dīvān-ı Süleymānī ki vezīrleriyle gördiler. Ḥayrān Ƙaldılar andan Āşaf bin Berḥiyā emr itdi. Ƙapucılar ketḥüdāsı Kil' ad-ı Parçalı şeh-zāde yanına gelüp eyitdi ki: "Aç gözün yā Melik-zāde senün atanı Ƙatl iden kimesne ile şer'ā seni ḥaşmuñla²⁵⁰ muvācehe Ƙılup Ƙışaş yirine varmaḳ için Ƙarşuñda nübüvvet taḥtında oturan Süleymān 'aleyhi's-selām ḥazretidür. Cinniler gönderüp seni vezīrünle taḥtuñdan Ƙapdurup bunda getürden pādişāh-ı zemāndur ins ü cin biñ bir ümmet emrine fermāndur. Hiç ḥavf itme 'aḳluñı başuña getür pāy-ı taḥtı öp ḥālünü 'arz eyle" diyüp naşīḥat idicek Muḥfiḫ Şāh daḥı vezīrile ve ol cüvānla Ƙapucılar ketḥüdāsınuñ sözün işidüp 'aḳılları başına gelüp Süleymān ḥazretin bilüp andan ilerü varup pāy-ı taḥt öpüp dillerince du'ā ve eyyām-ı rif'atine şenā Ƙıldılar. **Naẓm:**

[Fā' ilātün/Fā' ilātün/ Fā'ilātün/Fā' ilün]

Didiler kim ey emīr ü tāc u baḥş u tāc-dār
İns ü cinnün mālīkisin devletil'ol pāyidār

Ger ğünāḥ itdüñse ḥanum 'afv idüp eyle kerem

Ƙul ḥaḫā itse bağışlar luḫf ayāsı şeh-i yār

²⁴⁸ Bu mısraın vezni bozuktur.

²⁴⁹ Bu mısraın vezni bozuktur.

²⁵⁰ Ḥaşmuñla] -H.

Neṣr: Hükemā kavlince Süleymān nebī bunların faşih lisānile du‘ā kıldıkların görüp hoş gelüp emr eyledi pāy-ı taht kenārında zerrīn kürsī getürdiler geçüp üzerine oturdu andan Süleymān nebī ağzından Āşaf bin Berhīyā eyitdi: “Yā Şeh-zāde hiç bilür misin ki senün atañı kim katl itdi” diyicek Şeh-zāde cevāb virdi: “Kim atamız gice ile cāme-ḥ‘ābında yatarken ḡāyib olup şubḥ-dem yine cāme-ḥ‘ābında ölüsü bulundu” diyicek Süleymān nebī emrile ‘*aleyhi’s-selām* Edniyā bin Dāvud’u getürüp muvācehe itdiler ve każiyyeyi beyān idüp “Atañı öldüren kätil bu” diyüp tafşil birle beyān itdiler andan Melik-zāde Edniyā’dan kan taleb itdi Edniyā daḡı Hıẓr nebī naşihatile eyitdi: “Benüm ḡayımı bī-günāh kendüye secde itmedügi için depelemişdür kışaş yirine vardı” diyicek Melik-zāde inkār idüp Edniyā’dan beyyine taleb olundu cinniler müvekkilī Melik-i Sipīd ve Melik-i Şehmūdiş ve Melik-i Aḡnef ve Melik-i El-yemūnū’l-a‘ zam işbu dördi melā’ike-i müvekkelündür anı vaqt içinde kudret kanadların açup uçup ‘Antākya’ya geçüp ol dört şuhūd ‘udūli kapup getürdiler Süleymān nazarına yitürdiler pāy-ı taht kenārında Edniyā’nuñ ikisin bir yanına ve ikisin bir yanına kodılar şāhidler daḡı gözlerin açup dīvān-ı Süleymāniyye çevire baḡdılar Süleymān nebī ‘*aleyhi’s-selām* bilüp ‘izzetle selām virdiler ve bildiler ki kendüleri Süleymān [H-63b] emriyle yā cin yā melek kapup [K-63b] getürmişdür maşlahatı için²⁵¹ andan soñra²⁵² yanlarında Hāveristān Şāh’nuñ vezīrin görüp āşinā çıkup varup merḡabā idişdiler vezīr daḡı bunları görüp bilişüp kelimāta başladılar. Andan Āşaf bin Berhīyā ol vezīre eyitdi: “Bunlar ‘Antākya’dan sen Hāveristān’dan neden āşināsın ki görüşdüñüz kande bilişdüñüz” diyicek cevāb virdi ki: “Bir vaḡtde bunlar biş nefer tācir idi ‘Arab diyārından Hindüstān’a sefer itmişler idi Hind metā‘ın alup gemiye girüp diyār-ı ‘Arab’a çıkmaḡ kaşında iken yıl²⁵³ gemilerin sürüp Hāveristān’a getürdi. Bunlar daḡı metā‘larını şāhumuza²⁵⁴ getürüp ‘arz itdiler ammā ki içlerinde biri secde itmedügi ecilden Şāh-ı Hāver ḡazaba gelüp helāk itdi” diyüp cevāb viricek Edniyā bin Dāvud eyitdi: “Ol şāh benüm ḡayumdur ki ismi Yūrām’dur” diyicek şeh-zāde inkār itdi ki “Neden ma‘lūm atam öldürdügi kimesne senün ḡayūñ ola” diyicek ol dört kimesne şehādet itdiler ki vāḡı‘ā Edniyā bin Dāvud’uñ anası ḡanīfdür ḡanīfüñ karındaşı Yūrām’dur Yūrām zāhidī Hāveristān melikine secde itmedügi için bī-günāh öldürüp ve mālın daḡı zabḡ itdi daḡı ol vaḡt vezīri bu idi ki āşināmuzdur diyüp şehādet idicek tezkiye taleb olundu benī İsrā’īl zāhidlerinden bilür kimesneler buluşup gelüp şehādet itdiler tezkiyeler daḡı bulıncaḡ şehādetleri ḡayyizi kabūlde vāḡı‘ olup Hıẓr Peyḡamber’uñ ‘*aleyhü’s-şalāvātü ve’s-selām* sözi şāḡiḡ çıkup Edniyā kışaşdan berī olup siyāsetden necāt buldı andan Āşaf bin Berhīyā ve Loḡmān-ı Ḥakīm ve Nāşen Peyḡamber ve Evyāşer Peyḡamber ve

²⁵¹ Maşlahatı için] -H.

²⁵² Soñra] -K.

²⁵³ Yıl] rüzḡār H.

²⁵⁴ Şāhumuza] pādişāhumuza H.

Kāz Peyğamber ve Ahyāşilün Peyğamber mihrāblu mihrābından ve Şem‘iyā Peyğamber dağı turup Hıızr Peyğamber ile ‘aleyhime’s-selām pāy-ı tahta gelüp nübüvvet tahtınuñ sağ tarafında Edniyā bin Dāvud için dilege turup andan ‘ulemādan ve hükemādan Loqmān bin ‘Ād ve Āşaf bin Berhiyā ve Feysāğūris tevhi̇di ve Feylesof-ı Ekber ve Rec‘ā-yı Zāhid ve Baṭlamyūs Hākīm ve Ṭāṭūrus Hākīm bu zıkr olan re’isü’l-hükemā dağı pāy-ı tahtuñ şol tarafında ayağın ṭurdılar Edniyā dilek itmek için andan server-i selāṭinlerden Mışr Sulṭānı Celāle’d-dīn ve ‘Acem sulṭānı Keykāvus bin Keykubād ve Īrān Tūrān meliki Afrāsyāb ve ‘Amālika sulṭānı Sührāb Şāh ve Endelūs serveri Hüsrev Şāh ve Benī Aşfer meliki Bilād-ı Aşferī ve Hōrāsān meliki Cumhūr Şāh ve bi’l-cümle cemī‘ server-i selāṭinler ve Zāl-i Destān ve Qāhir bin Sām-süvār birle Qartūs-ı ‘Ādī Kehrem-i ‘Ādī birle cemī‘ pehlevān-ı rüy-ı zemīnler [K-64a] dağı ayağ [H-64a] üzerine²⁵⁵ kalkduğın görüp andan perriler sulṭānı Hümāyūn Şāh ve cān ibn-i Cān ve Melik-i Rūḥ-ı Şāh cinnī ve cinniler serhengi Elhanc Cinnī birle Şehmūriş meliki ve Melik-i Elyemūnu’l-a‘ zam ve Dāsir-i Tekvīn ve Qıṭṭu’l-aylak ayağ üzerine kalkup anlar dağı dilege ṭurıcağ ḥayyāt u afā‘i ve şü‘ābīn serhengi Şāh-mārān Melik-i Tinnīn şü‘bān dağı ejdehā kafasındağı zerrīn ṭabağ içinde ṭururken Edniyā n’içün ins ü cin melikleri dilege ṭurduğın görüp kanadcuğların açup baş kaldurup silkinüp uçup pāy-ı tahta gelüp geçüp zir tahta inüp nazar-ı Süleymāniye qarşu konup yönini Süleymān nebīden yaña dönüp devletine alkış kıllup dilege ṭurıcağ gökyüzinde yırtıcı ve ṭartıcı kanad açup uçucı baħra berre yirden göge geçici kuşlarla sīmurğ kâf kara bulut kanadların açup eṭyār uluları ile kanad kanada çatup ṭururken Süleymān-ı nebī tahtına muqābil hevāda sāyebān olurken hüdhüd gelüp ḥaber virdi ki ins ü cin melikleri dīv ve perrī serhengleri biñ bir ümmet ser-neferleri Şāh-mārānla Edniyā bin Dāvud’uñ günāhını qarındaşı Süleymān nebī²⁵⁶ ‘aleyhi’s-selām dan dilek iderler vācibdür ki bile olasın diyicek sīmurğ kanad süzüp dāne ṭartıcı murğān re’isi cennetden çıkan tāvusla kuşlar şafından uçup serir üzerine indiler pāy-ı taht kenārında kondılar anlara dağı bunların Süleymān’dan yaña döndiler ve şefā‘at ağzın açup dillerince du‘ā kıldılar muḥaşşalü’l-keḷām sözi dirāz itmeyelüm. Cemī‘ enbiyā ve etkiyā re’isü’l-hükemā ‘ulemā vü fuzelā vü kümelā vü zürefā vü şu‘arā vü ‘ukalā ve server-i selāṭinler ve pehlevān-ı rüy-ı zemīnler birle dīv perrī melikleri cin ü ‘ifrīt serhengleri yüz yigirmi dört dürlü şıfat-ı maḥlūḳ serverleri ve baħr u berde biñ bir dürlü ümmet ser-neferleri vuḥuş u ṭuyūr mūr u mār mihterleri yirlü yirinde cinsi cinsi birle Süleymān-ı nebīnüñ ‘aleyhi’s-selām nazarına qarşu mertebelü mertebesince ṭurup dilek dilemege başladılar Edniyā için. **Nazm:**

[Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/ Fāilātün/Fā‘ilün]

İns ü cin mālikleri ervāh ile niçe melek

²⁵⁵ Üzerine] üstine H.

²⁵⁶ Nebī] -H.

Ṭurdı ayağ itmeg için Şāh Edniyā'yı dilek²⁵⁷

Pes şefā' at ağızın açup ol nebīy'idüp du' ā

Gözleşürler naḥs ü sa' da döndüre mi nüh felek

Der-Beyān-ı Ḥazret-i Süleymān 'Aleyhi's-selām Güdeşten-i Angāh Edniyā bin Dāvud

Ḥükemā kavlince çün kim zıkr olan enbiyā vü etkıyā ve şāh bāy u geda dilege ṭurıcak cümlesinden muḳaddem Ḥıızr Peyğamber ağız açup söz yirine dürr-i gevher saçup eyitdi ki: “Yā nebīyya'llāh egerçi 'ālī ḥazretüñe naşihat itmek bize düşmez mürsel peygamberin bilmedüğüñ nesne yokdur ve bir daḥı budur ki [H-64b] rüzgār dide pīr [K-64b] nev-cüvāna naşihat itse cāyiz ve lākin naşihat tenhāda gerek kim cemā' at içinde naşihat itmek sezā-vār degildür nite kim eydür *e'n-naşihatün beyne'l-melā'i taḳrī'*²⁵⁸ ammā ki icāzetüñüz olursa size bir vaşiyetüm var incinmeñ zıkr ideyüm zīrā sa' id oldur ki āḥer kimesnenüñ naşihatine ḳulaḳ ṭuṭa nite kim eydür *e's-sa'iydu men va'za bi-ğayrihi'*²⁵⁹ yā nebīyya'llāh Edniyā bin Dāvud egerçi ḳarındaşuñdur tāc u taḥta ḳaşd idüp ṭama' itdüğü ucundan ol ṭama' 'āḳıbet anı zillet buḳağusına bende şaldı nite kim eydür *e't-ṭāmi'u fi vesāfi'z-zill'*²⁶⁰ imdi 'ālī ḥazretüñden dilek budur ki Edniyā'nuñ itdüğüne göre intikām ḳaşd itmeyüp günāhın 'afv idesiz ki şavlet-i intikām devleti zāyil ve bāṭıl ḳılır.” Nite kim eydür *lā-sūde ma'a intikāmin.*²⁶¹ **Nazm:**

[Fā'ilātün/Fā'ilātün/ Fā'ilātün/Fā'ilün]

Ḥazretüñ mürsel nebīdür hem melik a'zam hümām

'Ömrüñ içre itmedüñ hiç kibr ü kīn ü intikām

Her ne itse eyü yavuz nefsine ider ḳişi

Şeh gerek bende günāhın 'afv ide ḥanum temām

Nesr: Ḥükemā kavlince Ḥıızr Peyğamber 'aleyhi's-selām Edniyā'yı dilek idicek zıkr olan enbiyā vü etkıyā cemī' server-i selāṭin pādişāhları cinnī ve perrī melikleri ve tekvīnleri ve biñ bir ümmet ser-neferleri ve yetmiş iki millet serhengleri Sīmurğ Ḳāf ile şāh-mārānla her birisi uşağı ve irisi şefā' at ağızın açup Edniyā'yı dilek itdiler ve niyāz elin götürüp Süleymān-ı nebīnüñ 'aleyhi's-selām devām-ı devletine du' ā ve eyyām-ı rif'atine şenā ḳıldılar. Ḳavlehü Te'ālā ve'l-*kāzimīne'l-ğayza ve'l-āfīne 'ani'n-nās'*²⁶² āyetin enbiyā vü etkıyā fuṣalā vü 'ulemā vü ḥükemā

²⁵⁷ Bu mısraın vezi bozuktur.

²⁵⁸ Toplum arasında nasihat etmek azarlamaktır.

²⁵⁹ İntikamla beraber anlaşma olmaz.

²⁶⁰ Tam ahmaklık zillete koyar.

²⁶¹ İntikamda fayda yoktur.

²⁶² Onlar bollukta ve darlıkta Allah yolunda harcayanlar, öfkelerini yenenler, insanları affedenlerdir. Allah, iyilik edenleri sever (Âli İmrân 134).

oқыyup taqrır itdiler evvel ādem āhir Muḥammed ḥātem cemī‘ mürsel peygamberler ervāhına zemzemeyle ṣalāvāt virüp Allāh’a tekbir getürdiler egerçi ki Süleymān bin Dāvud ‘*aleyhi’s-selām* Edniyā’ya gāyet gāzab kılmış idi ve illā ki Hızır Peygamber ile cemī‘ enbiyā vü evliyā vü etķiyā ‘ulemā vü fużalā vü ḥükemā vü kümelā server-i selāṭinlerle dilek itdügin göricek günāhından geçüp ‘afv itdi andan Āřaf bin Berḥiyā Edniyā’nuñ elin alup Süleymān-ı nebīnün ‘*aleyhi’s-selām* mübārek elin öpdürüp Süleymān Peygamber daḥı ‘*aleyhü’s-ṣalāvātü ve’s-selām* günāhından geçüp eydür: “Ey bed-baḥt sen baña çok cefā ve bīgānelik eyledün ve illā ki bunca enbiyānün etķiyānün ümerānün ve vüzerānün ve ḥükemānün dileklerinden geçüp sözlerin şıyamayup itdügün meḥāyifi bağışladum ḥaķķ-ı ‘abdan gāyır be-řart-ı an ki min ba‘ d cem‘ itdügün günāhlar tevbe idüp Quds-i Mübārek’e varup atam Dāvud Peygamber ‘*aleyhü’s-ṣalāvātü ve’s-selām* yapduğı mescide girüp Ḥaķ te‘ ālāya ‘ibādet idesin tāc u taḥta ṭama‘ idüp benümle ayruķ ‘adāvet kılmayasın ve ‘ibādetden el çeküp Ḥaķ yolında i‘ rāz [K-65a] itmeyesin. [H-65a] Tā kim siyāsete müsteḥak olmayasın nite kim eydür *menāde řafḥatıy li’l-ḥaķķı meleke*²⁶³ egerçi kim yā Edniyā itdügün ḥaṭālardan geçdüñ ve lākin ḳalbününden senün ‘adāvet getirülmez bilürem ki bir fesād ideceksin kim ideceğün daḥı sözüñden vaz‘ uñdan ma‘ lümdür nite kim eydür *fi feltāni lisānihi ve řafḥāti veci*²⁶⁴ ve lākin yā Edniyā Quds-i Mübārek şehrinden çıķup beglik ḳaşdına bir daḥı ḳuřaķ ḳuřanursañ münāfıķın sözlere ile ‘amel iderseñ ol Ḥudā-yı pāk Yezdān ḥaķķı için ki baña nübüvvet rüzī kılıp tāc u taḥt müyesser itdi ve ins ü cinni fermān-ber ve vuḥūř u ṭuyūrı çāker itdi seni helāk ider men imdi var hevā-yı nefse uyma tā ki rāḥat olasın muḥālifin ṭut ki ni‘ met bulasın nite kim eydür *ḥālimü hevāke yetriḥa*²⁶⁵ yā Edniyā ařḥāb u aḥbāb saña řol kışıdır ki seni ḥayra delālet ide nite kim eydür *ḥayrū’l-ařḥābi men şalike* ‘*ilme’l-ḥayr*²⁶⁶ çün kim nebī-zāde ḥāřřa kim benüm ḳarındařumsın Allāh’dan ḳodıķ Allāh’a lāyık ‘amel kııl. Tāc u taḥt ṭama‘ın gönülden gider kim²⁶⁷ ṭama‘ kışıyı zelil ider ḥırřı terk iden gānī olur. Yā Edniyā ben bu tāc u taḥt ki elümdedür ḥırřla bulmadum illā ki ‘ilm-i ‘amelüm olduğı ecilden Allāhü te‘ ālā erzānī kıldı egerçi Yūsuf Peygamber ‘*aleyhi’s-selām* ḳarındařları çok cefā itdiler evvel ḳuyuya atdılar řāniyen ṭācire şatdılar illā ki Yūsuf’uñ Allāhü te‘ ālāya řıdķı bütün olduğı ecilden ‘āķıbet Mış’a sultān ve ḳarındařları ḥükmine fermān oldu imdi yā Edniyā milk Allāh’uñdur her kime dilerse aña virür dilerse bir gedā-yı řāh ider ve isterse bir řāh-ı ḥāķ-i rāh ider her devletlü iķbāli virmek elinde ve her ni‘ metün zevāli yine dileğinde pādiřāḥlık aña yaraşur ki cihān pādiřāḥlığı kime dilerse virür ve kimden dilerse alur gāḥ

²⁶³ İki omzumda Allah’ı nida eden melek var.

²⁶⁴ Bu vechle dilinin safhalarında boğularak öldü.

²⁶⁵ Nefsin hayal perestliğı üzüntü yapar.

²⁶⁶ Hayırlı arkadaş o kimsedir ki ilmiyle hayırlı olan kimsedir.

²⁶⁷ Gönülden gider kim] ḳo H.

Fir'avn-ı la'în server-i serîr-i milk Mısr idüp Mūsā-yı kelîmi külbe-i aḥzân ğurbetde mübtelâ ider ve gâhî ol mel'ûnî ḳahr deñizine ğarḳ idüp Mūsâ kelîmi milketine pâdişâh ider gâh Yûsuf'ı şiddîḳı ḥased çâhına ve belâ zindânına giriftâr ider ve gâh yine çıkarup Mısr taḥtında sultân-ı 'azîz ü nâm-dâr ider ol bir mâlikü'l-mülkdür ki ezel ve ebeddür *ḳuli'llâhümme mâlike'l-mülk*²⁶⁸ her kime ki dilerse taḥt u memleketi virür ki *tû'ti'l-mülke men teşâ*²⁶⁹ ve her kimden dilerse tâc u devleti alur ve *tenzi'u'l-mülke mimmenn teşâ*²⁷⁰ ve her kimi ki istese derecât-ı 'izzete yitüştürür ve *tu'izzü men teşâ*²⁷¹ her kimi dilerse derekât-ı mezellete bırağur ki ve *tuzillu men teşâ*²⁷² miftâḥ ḥayr u [H-65b] sa'âdet-i [K-65b] ḳabza-i ihtiyârındadır ki *bi yedike'l-ḥayr*²⁷³ ve nevâşî kâ'inât taḥt-ı ḳudretinde maḳhûr ve selâsil taşarrufâtında me'sûrelerdür ki *inneke 'alâ külli şey'in ḳadîr*²⁷⁴ nûrî zûlmet musahḥar-ı âşâr-ı ḳudret-i ḥikmetidür bu ki kemîneye daḥî tâc u taḥt müyesser itdügi ol pâdişâhuñ himmetidür ki lâ-mekân lâ-şerîk bî-zevâldür. **Naẓm:**

[Fâ' ilâtün/Fâ' ilâtün/ Fâilâtün/Fâ' ilün]

Pes naşîḥat bu ki itdüm yâ Edniyâ saña men
'Âḳiliseñ tüt sözümi yaḥşî ol olma yaman

Böyle diyüp Şeh Süleymân çok naşîḥat virdi pes
Diñle imdi ḳışşa nedür vir şalâvât yâ Ḥasan

Neṣr: Ḥükemâ ḳavlince Süleymân-ı nebî 'aleyhi's-selâm ḳarındaşı Edniyâ'ya bu vechle naşîḥat idicek Edniyâ daḥî itdügi işlere tevbe ḳılıp 'özr dileyüp ḥâk-i pâyine yüz sürdi devâm-ı devletine du'â ḳıldı andan Süleymân Peyğamber 'aleyhü's-şalâvâtü ve's-selâm ḳayın atası Tubba' ḥalîfeye Edniyâ'yı işmarlayup Ḳuds-i Mübârek üzerine emîn naşb idüp gönderdi ki kendü varıncaya dek Ḳuds-i Mübârek üstinde tûrup dîvler cinnîler iletdügi mermerleri Ruḥâmî ferşleri aşılı birle cins cins yığdurup defter idüp ḳaleme alalar ve Aderyâmün Emîr-i Şadıḳ ve Âlî Ḥuraf ibn-i Sîsâ' ve Aḥyâ bin Sîsâ' ki bunlar Süleymân-ı nebînüñ 'aleyhi's-selâm kâtibleri ve ümenâları idi. Süleymân icâzetiyle cemî'i²⁷⁵ a'vânları raḥş u raḥşâna süvâr olup Ḳuds-i Mübârek'e girdiler ve Edniyâ'ya daḥî kiyâfet idicek mâl virüp anlaruñla bile gönderdiler ve ammâ ki Edniyâ'nuñ ḥâşları ki zindânda idi emr itdi cemî'sini cellâdlar re'isi bād-ı pā²⁷⁶ altı yüz altmış altı emân bilmez peyk cellâdlarla varup Şâm şehrinüñ ğarbından yaña on iki dâr

²⁶⁸ De ki: "Mülkün mâliki olan Allah'ım (Alî İmrân 26).

²⁶⁹ Sen mülkü dilediğine verirsin (Alî İmrân 26).

²⁷⁰ Dilediğinden de mülkü çeker alırsın (Alî İmrân 26).

²⁷¹ Dilediğini aziz edersin (Alî İmrân 26).

²⁷² Dilediğini zelil edersin (Alî İmrân 26).

²⁷³ Hayır senin elindedir (Alî İmrân 26).

²⁷⁴ Şüphesiz sen her şeye hakkıyla gücü yetensin (Alî İmrân 26).

²⁷⁵ Cemî'i] -K.

²⁷⁶ Pā] -H.

ağacın dikdürüp on iki²⁷⁷ hâş serverlerin dâr itdiler nite²⁷⁸ evvel Edniyâ’nuñ beglerbegisi Evyâşir Yaţrûsî ikinci Elhânım üçüncü Nârûhî dördüncü Âhû‘î beşinci Âhi Fetle altıncı Uryādām yedinci Teĥkemnî sekizinci Ya‘ kûbsî toközüncü Temlihâ’ onıncı Elyāda‘î on birinci Âhî Lüz‘î on ikinci Aşnû‘ bin Belkıyāy bu on iki nefer serverleri ber-dâr itdiler cümle siyâset için ki anları görüp kimesneler iki qarındaş arasında nifâk itdürmeyeler daĥı münādiler nidâ kılup çağırdular ki ‘âkıl oldur ki eyüyi yoldaş idine eyü ola yaramazı muşâhib idinmeye nite kim ‘uçalâ eydür ve bu on iki kişiyi ki dârda görürsiz Süleymân-ı nebî ile Edniyâ bin Dâvud ortasında düşmânlık bırağanlardur ki itdüklerin bulup kışâş yirine geldi ki şuç işleyene cezâ virmek farîzadur nite kim Allâhü te‘âlâ buyurur *ve leküm fi’l-kışâşı hayât*²⁷⁹ diyüp münādî nidâ kılup andan ol serverleri dârından indirüp Dâvud [H-66a] Peyğamber şerî‘ atince [K-66a] yüyüp kefen şarup qara yirüñ qarnın yarup defn itdiler ve Evyâşir ki beglerbegisidür akrabâsı gelüp tâbüta koyup alup Hâverân vilâyetine iletüp qarındaşı Yü‘âb’ın çer ü pâ ki Dâvud Peyğamber’üñ ‘aleyhi’s-selâm beglerbegisi idi yatduğı mağârada anı daĥı defn itdiler ve heycesi taşına târîh yazdılar ki Edniyâ bin Dâvud’uñ beglerbegisi olup bunca zemân salţanat sürüp ‘âkıbet dünyâdan el çeküp mağâra içinde teng tâbütda aç ‘üryân yatduğın beyân idüp yazdılar tîgile kazdılar. **Nazm:**

[Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/ Fâilâtün/Fâ‘ilün]

Gitdi Evyâşir cihândan hem çü Yü‘â ol zemân
Hâke yeksân oldı sende olmış iken pehlevân

Âh bu mevtüñ âh elinden şad dirîğa şad dirîğ
Kim ider cānluyı cānsuz pîr ola yâ nev-cüvân

K’anca²⁸⁰ Yü‘â bin çer ü pâ yedi yirü daĥı yir
K’anca²⁸¹ Evyâşir behâdur cānın aldı âsumân

Qanı İskender cihânı zabt iderken şarq u garb
Aña daĥı qalmadı bâkî begüm milk ü cihân

Şah Süleymân qanı pākim ins ü cinne şâhidi
Ol zemānuñ şâhı iken yutdı anı yâr zemân

Der-Beyân-ı Temşilât-ı Dâsitân-ı Mâzî

²⁷⁷ İki] -H.

²⁷⁸ Nit] -H.

²⁷⁹ Kısasta sizin için hayat vardır (Bakara 179).

²⁸⁰ Ki] -H.

²⁸¹ Ki] -H.

[Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]

Saña senden diñle imdi bir meşel
Cān Süleymān ten cihāndur mā-ḥaşal
Nefs-i emmāre Edniyā'ya mişāl
Tābi' i hırş u ḥasedle bed-fi' āl
Tābi' ini nefsüñ itseñ sen helāk
Bi'z-zarūrī çāker ola nefs-i kāk
Nefse irgürmek dilerseñ sen keder
Kibr ü kīni buḥlıla dilden gider
'Āqil iseñ kāmīl olup nefsi bil
Dimezem kim düşmene eyülük kııl
Nefs-i emmāre durur saña 'adüvv
Çaşdı bu kim müsteḥaḳ ola ṭamū
Ḥalkı terk-i düşmen olsun yāḥu dost
Nefs işinde cüst ol olma süst²⁸²
Nefsi çāker itmesine kııl ṭaleb
Vir riyāzet gūşmālin gözle edeb
Key şaḳın irgürmeye nefsüñ elem
Varlığını nefsüñüñ eyle 'adem
Nefsi öldür bu dem eyle sen zebün
Hiç murādın virme anuñ zü-fünün
Fi'l-meşel nefsüñdürür cinnī temām
Eyle mü'min k'ola sünnī ey hümām
Nefsi mü'min kııl ṭuta ḥūy-ı melek
K'ola anuñ menzile gehi 'arş felek
Nuşhını Firdevsi'nüñ ṭut ḥoş nefes
Tā bulasın ḳurb-ı Ḥaḳḳ'a dest-res

Der-Beyān-ı Meclis-i Āḫer

[Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]

²⁸² Bu mısraın vezni bozuktur.

Ol Hüdā'ya şükr ü minnet her nefes ey nîk-nām
Üç yüz elli üç mecālis söylenüp oldı temām
‘İlmümüz irdükce didük yirlü yirince sözi
Gerçi olmaz bî-ḥaṭā dinse muṭavvel çok kelām
Var ümîd ıslāḥ ide noḫsānını kāmîl anuñ
Kul beşerdür lā-cerem ider ḥaṭā ey şāh-ı nām
Gül dikensüzdür şadefsüz kim görür mi bî-ḥumār
Gerçi kim koyup hüner ‘aybı gözedür ḥāş u ‘ām
Men meni kāmîl dimezem kim be-ğāyet gevdenem
Bir za‘îf-i nā-tuvānum pîr gāyet merd-i ḥām
Lîk umazam müstemi‘ den sem‘ ṭutsa [bu] sözü [H-66b]
Luṭf ile ḥayır du‘ādan yād ide ol şubḥ u şām [K-66b]
Kim aña Firdevsî’yi ḥayır du‘ādan bir nefes
Ḥācetin maḳbûl ide Raḥman u Rāhim Lā-yenām
Ey şadefden dür viren kāmîdan güher taştan la‘l²⁸³
Koparan tennür-ı Nūḥ’dan hem ṭufānıla ḡamām
O Muḥammed Muşafā’nuñ nūr-ı ḥaḳḳı ey Hüdā
Kim şefî‘ü’l-müznibîn ol enbiyāya hem imām
‘Afv idüp cürmüm ḳamu raḥmet ḳılup eyle nazār
Hem kitābum āḫir idüp söyleyem şîrîn peyām
Ey sözüme gūş ṭutan müstemi‘ luṭf eyleyüp
Ol Muḥammed rūḥiçün virüñ şalāvāt şad selām

Süleymān-nāme’nuñ Üç Yüz Elli Dördüncü Meclisinüñ Zikrindedür

[Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

Nuṭḳa gel ey ṭuṭî-i şîrîn nefes

Kim sözüne ṭālib oldı cümle kes

Her ne söz ki söyleseñ maḥbûb olur

Yir ider gönüller içre ḥûb olur

Çün saña lâyıḳ durur dimek kelām

²⁸³ Bu mısraın vezni bozuktur.

Hayf ola h m ş olasin y  h m m
Ç n niz m sen de variken ma  rifet
Di kel mı irmedin derdiyle mevt
Bir   ac yib hoş hik yet eylegil
Şeh S leym n'dan riv yet eylegil
Di nice t bi  olupdur a na halk
Söyle nice tutduğını ġarb u Şark
Nice seyr n itdi söyle    lemi
Di nice zabt itdi cin    demi
Söyle nice t bi  oldu m r u m r
Di ne hizmet itdi vaşsile tuy r
Di nice bağladı d Őmenle maŐ f
Di nicesi gezdi    lem gördi K f
Söyle nice itdi cengi ehremen
Di nice seyv n tutard'a na peren
Söyle imdi fırsat elde variken
Dil rev n olup sözi söyler iken
Dem gele ki sende olasin ham Ő
Yiye et n ef i   aŐ rible m Ő
Kim g rirsin zerre zerre ecz -yı h k
H ki Őehd r eylemişdür sine  ak
Zerre zerre p  v  serd r bu ġub r
Katre katre çeşm   lebd r bu biŐ r
Serv   kadd r l le-hadd r g l-  iz r
L le lebd r nergis ol çeşm   hum r
Kanı y    irf n tüm AŐmed Paşa
D Ően p toprağı baş urdı taşa
Kanı Selm n y  Niz m  Enver 
Yirde yatur toz oluben serser 
K'anca Firdevs  gir pd r h ke ey Ő h

Kim sözine baş egerdi eflāk ey şāh
Ten qocar çürür beden ādem geçer
Hā diyince bu ‘ömür bir dem geçer
Çün saña da qalmayısar bu cihān
Sür demüñi virmişiken ‘ömr emān
Qo Süleymān kışşasını yādigār
K’ide tārīh anı halkı rūzgār
Diñle imdi kışşa nedür yā hümām
Vir şalāvāt Muştafā’yā hem selām

Der-Beyān-ı Kışşa-i ‘Ayyārān ve Şemāyil Bānū

Loqmān-ı Ekber ol hākīm-i pür-hüner naqlince maḥzen-i esrār-ı daqāyık ve mürebbī-i envār-ı haqāyık ve Eflaṭun-ı Yūnānī qavlince süḥan-mendān-ı hükemā hüner-mendān-ı kümelā bu tārīh-i kebīrden kışşa-i Süleymān dil-pezirde anuñ gibi şahih hikāyet [H-67a] [K-67a] melih rivāyet kıilup eydürler ki nite Süleymān-ı nebī ‘aleyhi’s-selām Şām şehrinde Edniyā bin Dāvud’uñ günāhını Hıẓr Peygamber ‘aleyhi’s-selām²⁸⁴ dilek itdügi cihetden Quds-i Mübārek’e gönderdi ki vara anda tāt at kıla ammā ki nizām-ı ‘ālem için a‘ vānların siyāset itdi ki müfsidler görüp ‘ibret alalar ammā ki bizüm kışşamız ez ān cānib Rüstem-i Tehemten’e geldi ki Mıknāṭis kal’asında maḥbūs idi yārānlarıyla ve lākin Tağtağa-i Tarrār ile Zemzeme-i Mekkār ve Semseme-i ‘Ayyār üçü taşra qalmışdı. Rüstem’uñ ḥalāşına cehd idüp mağāradaki cāzūları depelediler idi. Tağtağa-i Tarrār Cağcağa-i Cāzū şüretine yoldaşların gizleyüp kendü cāzū şüretinde kal’a-i Mıknāṭis içinde ‘acūze-i sāhire şeklinde Allāh’a şıgınuş Rüstem’i ḥalāş itmek cehdin kıilup Şemāyil Bānū’ya buluşmaq qaşdına cehd idüp andan Cağcağa şeklinde daḥı sürüp qapuya gelüp Hıāce-i Sarāy ile buluşacaq Tağtağa-i ‘Ayyār’ı Cağcağa-i Cāzū ve anları ol cāriyeleri şanup ḥışm itdi ki: “Qande idüñüz bu gün sizi istemekden ‘āciz qaldıq” diyicek Tağtağa anlara tınmadın cevāb virdi ki: “Ey Hıāce-i Sarāy bunlaruñ kışşası uzundur vāqı‘aya uğramışlardur bizi Şemāyil Bānū yanına ilet, ḥālümüzü hikāyet idüp ser-encāmumuz aşlı birle rivāyet idelüm, sizlere söylemek terk-i edebdür.” diyicek Hıāce-i Sarāy ta‘accüb idüp sözlerine inanup ḥādımlara şem‘idānlar götürüp bunları alup bāğ u bostān içine girdi ḥādımuñ birisi varup Şemāyil Bānū’ya muştıladı ki: “Ey melik-i zemāne müjde bād ki dil-nüvāzı ve şeh-nüvāzı bulduq Cağcağa-i Cāzū alup qapuya getürdi Hıāce-i Sarāy nazarına yitürdi alup geliyorurlar icāzet var mıdur” diyü ḥaber viricek Şemāyil Bānū şād olup dönüp dāyesine eydür: “Ol

²⁸⁴ ‘Aleyhi’s-selām] şalāvātu’llāhi ‘alā nebīnen ve ‘aleyhim H.

cāriyeleri hemān cellād eline virüp helāk itdürmek gerek benüm sarāyumdan çıqıp nā-mahremle zevk itdükleri için” diyüp hışımla H̄āce-i Sarāy’a di ki ol saçları bürīde olacaqları alup getürsin Cağcağa-i Cāzū ile nazaruma yitürsin diyüp hüküm idecek hādım varup H̄āce-i Sarāy’a haber virdi alup bunları köşk kapusına getürdi. Tağtağa yārānlarıyla bakup gördiler ki cennete beñzer bāğ u bostān kim bāğ-ı iremden nişān virür cāyız çemen ve reyāhīn yiryüzini örtmiş serv ü şimşād ar‘ ar ve nāyī şekker bāğ u bostān içini tutmuş lāle vü nu‘ mān şakāyık-ı gül ve nergis ve sünbül cānuña lāyık dimāğı [K-67b] mu‘ attar ider ve bu bāğçenüñ ortasında [H-67b] yedi dürlü ma‘ ādinden yapılmış bir qaşır-ı kuşūr yoq bir qaşırdu kim mişālın görmüş degül çeşm-i ‘aşr çün muraşsa‘ kadīfelerden bisātlar döşenmiş girüde balcılar nehālinler üzerlerine yir yir qonmuşlar ki ol maqām-ı cennet ve huld u berīne dönmiş. Şemāyīl Bānū zerrīn taht üzerine geçüp oturmuş. Düşmen-i Rüstem yirin çāh-ı siccīn idün. Ğamı dilden götürmüş ve bir ‘ālī meclis tezyīn itmiş ki şurāhī ve mey kulqulesi felek-i ‘ayyūka irüp sāz-endeler söz sāzın zühre-i zehrāya yitürmüş, h̄ānendeler ebyāt u eş‘ārın diñlemekden ‘uṭārid-i felek hayrete varup ‘aqlın yitürmüş. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilün]

Meclis-i ‘ālī qurup zeyn eylemiş qaşır temām

Kim dise lāyık aña bāğ-ı irem huld-ı maqām

Yār-ı nāzır meyde hāzır defle ney ider fiğān

Zühre muṭrib meh kadeh sāk hūr u şems ü cām²⁸⁵

Neşr: Hükemā kavlince çün ki Tağtağa-i Tarrār ile Semse-i Mekkār Demdeme-i ‘Ayyār ol sāhirenüñ bu salṭanatın görüp taḥsīn itdiler anda H̄āce-i Sarāy bunları nazarina qarşu ṭurgurup ilerü varup du‘ ā kıluq eyitdi ki: “Ey melik-i sāhirān ve ey mesned-i mākirān müjde olsun ki şeh-nüvāzla dil-nüvāzı ol iki cāriye-i şive kār-ı pür-nāzı Cağcağa-i Sāhire hīle-bāz ve efsūnlar kāfire ikisin daḥı bulup getürmüş uş nazār dilde ṭururlar ne buyurursun” diyüp tekrār du‘ ā kılıcaq Şemāyīl Bānū şād olup ve tebessüm kıluq gülüp eyitdi: “Qanı ol saçları bürīde olacaqları bağırları qara qan ṭolacaqları getürüñ görelüm hāllerin şoralum” diyicek H̄āce-i Sarāy Tağtağa’ya işāret itdi. Yoldaşların alup nazarina yitdi du‘ ā kıluq ṭapu idüp āvāzını Cağcağa-i Sāhire’nüñ āvāzına öykündürdi du‘ ā kılıcaq andan nazār kıluq gördi ki kad ü kāmimde ve heybetde āvāzda Cağcağa-i Sāhire şanup ‘izzet itdi qarşusına yir gösterüp geçüp oturdu andan Şemāyīl Bānū eyitdi. “Yā Cağcağa-i Sāhire bu cāriyeler ğāyib olmışdı kande ele getürdüñ” Tağtağa eyitdi. “Ey melike-i zemān a‘vānum sāhirelerle bayañuz ‘Unqūr Cāzū yanında hizmetde idüm nā-gāh haber geldi ki Sām-süvār’uñ cigeri küşesi Rüstem qal‘ a-i Mıknāṭis’a

²⁸⁵ Bu mısraın vezni bozuktur.

gelmiş²⁸⁶ ve hileyle tutup Şemâyîl Bânü zindâna şalmış ‘Unkür Şâh şād olup ‘ıyş iderken nâ-gâh bir haber dahı geldi ki Rüstem’ün oğlu Ferâmerz Cezîre-i Hâlid anda bir ejderhâyıla ceng iderken Nebbâş Câzû geçüp hevâ yüzinden giderken görmüş gelüp haber virdi ammâ ki Ferâmerz’ün hüsni²⁸⁷ cemâlin [H-68a] [K-68a] ceng ü cidâlin ol kadar vaşf itdi ki bî-nihâye ‘âkıbet ‘Unkür Şâh eyitdi: “Yâ Nebbâş Câzû hüsni ü cemâl benüm kızum Şemâyîl Bânü’da kemâl bulmuşdur kim cemâlelikde hürî-i cinân olmuşdur” diyicek Nebbâş Câzû eyitdi: “Yâ ‘Unkür Şâh bi-hağ Hârüt u Mârüt Ferâmerz anuñ gibi maħbûb-ı zemândur ki hemân Yûsuf devrândur egerçi ki Şemâyîl Bânü zeliḥâ-yı zemândur ve ammâ ki Ferâmerz Yûsuf-ı Mısrî gibi hüsni ü cemâl içinde mişli yok bî-gânedür” diyüp cevâb viricek ğazaba gelüp kaçıldı andan baña emr itdi ki: “Var kızum Şemâyîl Bânü nazarına yitiş olmasun ki Rüstem oğlu Ferâmerz’ün evşâf-ı ḥamîdesin işide ‘aşık ola ve sâḥir leşkerin çeküp üzerine vara yüzün görüp gönül vire ve hem gör ki vâkı‘â Rüstem tutup ḥabs itdi mi yâ itmedi mi baña râst haber getür” diyüp emr idicek Şâṭır Câzû Mâṭır Câzû refîḫ olup siḥr küplerine süvâr olup giderken gelüp ḳal‘a-i Mıknâṭis göründüğü yerde hevâ-yı fenâda giderken nâ-gâh Süleymân cinnîlerine uğraşduḫ iki cinnî bu cāriyeleri arḳasına urup giderler cāriyeler beni görüp feryâd iderler bunları görüp bilüp anlaruñla ceng itdük ikisin tutduḫ ḥabs itdük alup ḳal‘a-i Mıknâṭis’a irdük yire ḳonduḫ kim yimek ziyüp şulanavüz nâ-gâh anı gördük ki Süleymânî cin ‘askeri gelüp on iki cinnî ‘aḳabümüzden yitüp def‘î bizümle cenge ṭurdılar ol iki yoldaşum depeleyüp ḳanların yiryüzine sepeleyüp ol iki cāriyeleri elümden almaḫ dileyicek siḥr-i kāhin ḳuvvetiyle Hârüt u Mârüt himmetile bunları küp içine ḳoyup siḥr kamçısın çalup hevâya perrân olıcaḫ anı gördüm ki bir cin serhengi ‘aḳabümden irüp küpümi ‘amüd ile şikest ḳılıp yire düşdüḫ cinnîler çevreme üşünce siḥr okıyup ṭurduḫum yiri ḳarañuluk idüp kendümi siḥrle gizledüm ol kadar gözledüm ki beni görmeyinceḫ gitdiler andan biñ belâ vü miḥnet ile sürüp bunda nazaruña geldük cāriyelerüñi ḫizmetüñe getürdüḫ diyüp Ṭaḡṭaḡa-i Ṭarrâr Şemâyîl Bânü’yı inandurdu ve ol sâḥire şerrinden Allāh’a şıḡındı zîrâ ḳul gerek ki Ḥaḳḳ’a i‘tikādını dürüst ḳıla nite kim eydür *ṭābe vaḳtū men veşiḳa bi’llāhi Te‘ālā*.²⁸⁸ **Nazm:**

[Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

Ḳul ki Ḥaḳḳ’a şıḡınuben itse ḫānum i‘tikād

Her belādan olısdur ol ḫalāş it i‘timād

Diñle imdi ḳışşa nedür şerḫ ideyin cānile

Lik virgil ḫoş şalāvāt Ahmed’e ḡāyet ziyād

²⁸⁶ Gelmiş] -H.

²⁸⁷ Hüsni] -H.

²⁸⁸ *Yüce Allah’a güvenmenin vakti.*

Der-Beyān-ı Resīden-i Tağtağa-i ‘Ayyār Be-Rüstem-i Tehemten

Ḥükemā kavlince Tağtağa-i Tarrār’uñ Şemāyīl Bānū sözlerin gerçek şanup [H-68b] [K-68b] inandı ammā ki Ferāmerz’i görmege cān u dilden ‘aşık oldu andan dönüp Demdeme-i ‘Ayyār’a ve Semse-i Mekkār’a dil-nüvāze şeh-nüvāz şanup nazar idüp hışımıla eyitdi ki: “Ey saçları bürīde olacak ve darbum ucundan bağırları kan tolacak rāstın eydük ki sizi Süleymān cinleri kande bulup alup gitdi” diyicek bunlar daḡı anlaruñ āvāzların muḡaddemen iştmişler idi onların dişi āvāzlarına dönderüp du‘ā kıilup Şemāyīl Bānū’ya eyitdiler: “İkimüzi daḡı ḡadem ḡāndan cinnīler alup ḡaçup götördiler ve bunlaruñla cengi itdügi yire yitördiler ammā ki Süleymān cinnīler idügi andan bildük ki birbirine Süleymānī söyleşürlerdi ve bunları iletelüm andan gelüp Şemāyīl Bānū’ya fırsat bulavüz anı daḡı Süleymān nazarına iletavüz mertebemüz arta dirlerdi biz daḡı Hārūt’a ve Mārūt’a ḡaḡırup meded umarduḡ ki bize yardım kıla budur ki ‘Unḡūr Şāh devletinde sen Şemāyīl Bānū himmetinde ḡalāş olduk” diyüp Şemāyīl Bānū’ya du‘ā itdiler Şemāyīl Bānū işidüp sözlerine inandı sevindi ve güvendi andan dönüp Tağtağa-i Tarrār’a eyitdi.²⁸⁹ “Yā Caḡcaḡa-i Sāḡir’e ‘acabā Ferāmerz didükleri gibi maḡbūb-ı zemān midur ḡulaḡdan iştirmekile ‘aşık oldum” diyüp biraz yandı yakıldı pes Tağtağa-i Tarrār fırsat bulup eyitdi: “Yā Şemāyīl Bānū ḡünkü Ferāmerz’uñ ḡüsn-i evşāfını atañ ‘Unḡūr yanında şerḡ itdiler ‘acabā gerçek mi yalan mı?” diyüp cümlemüz bir yire gelüp danışduḡ meger ki vilāyet-i Kışmīr’den gelmiş bir cāzū vardı adına Sāḡire-i Ḳazāyī dirler idi Ferāmerz’i görmüşmiş ol ḡadar güzelliḡin medḡ itdi ki ser-cümlemüz anı görmeklige ‘aşık olduḡ ḡaşdum bu ki ‘Unḡūr Şāh ḡizmetin yirine yitirüp bunda gelüp size ḡaber virüp andan Rüstem’i gözümle görüp ‘Unḡūr nazarına varam şāḡiḡ cevāb²⁹⁰ ne ise virem andan bir gün fırsat bulam siḡr küpine süvār olam cezīre-i Ḥālīdāt’a irem Ferāmerz’i kande ise bulup ḡizmetine yüz sürem anı bir fırsatıla ele getürem küp içine ḡoyup götürem sen Şemāyīl Bānū’nuñ nazarına yitürem görem ki ḡüsn ü cemāl içinde ḡankı göz maḡbūbe-i zemāndur ve maḡlūbe-i cihāndur illā ki baña bir ḡāl vāḡı‘ oldu ḡayfı ki ol murāduma iremezem ve Ferāmerz’uñ mübārek cemālın göremezem” diyüp ağladı şöyle ki Şemāyīl Bānū’nuñ ‘ışḡı ziyāde olup muḡabbet odına ciger²⁹¹ yaḡup dil taḡladı şordı ki: “Yā Caḡcaḡa-i Sāḡire n’içün ağlarsın böyle riḡḡat idüp ciger taḡlarsın?” Eyitdi kim: “Nice ağlamayam Hārūt u Mārūt’uñ benden himmeti gitdi ol cinniler cenginde ‘aḡlum taḡıtdum ne ḡadar siḡr bilürsem hep [K-69a] unuttum hiç baña dermān ola mı ki küpe süvār olup Ferāmerz’i kande [H-69a] ise bulam alup nazaruña gelem ḡankı göz güzeldür imtiḡān kılam” diyüp āḡ idicek²⁹² Şemāyīl Bānū daḡı eyitdi: “Yā Sāḡire ḡam yime ki ben de bir küp vardur ve

²⁸⁹ Eyitdi] -H.

²⁹⁰ Cevāb] ḡaber H.

²⁹¹ Ciger] çāk H.

²⁹² İdicek] itdi H.

bir k amı dağı vardur atam ‘Unk r Ő h C z ’nuğ kendü esb bıdur ‘Amr u Zeyd’den her kim ol küpe binse ol k amıyı urup u dise uçar yire in dise iner git dise gider ön dise  onar ol k pi sağa vireyin tek Fer merz’i bağa getür bu  izmeti yirine yitür” Tağtağa’y  ‘izzet kılup zerr n  adehle  olu Şundi ‘izzetle alup n Ő-ı cih n  uŐŐasın fer m Ő g nlini  oŐ kıldı andan ayağ üzerine  urup eyitdi: “Y  Őem y l B n  H  ce-i Sar y bağa  oŐ beni zind na ilets n Rüstem yüzini gözümle göreyin varup ‘Unk r Ő h’a Őađ h  aber vireyin andan ic zet alup nazaruğa geleyin varup Fer merz’i bulayın sihirle ele getüreyin k p içine  oyup g t reyin  izmet ne yitireyin” diyüp ol  adar söyledi ki Őem y l B n ’y  inandurdu H  ce-i Sar y buğa  oŐup zind n-b na gönderdi sürüp zind na geldiler andan Tağtağa dönüp H  ce-i Sar y’a eyitdi: “Benüm Şimdi Rüstem’e bulıŐacađ mec l m yokdur. Beni ıŐmarla ki ađŐ ma yak n gelem Rüstem’e bulıŐam z r  ki dağı maŐlahatum vardur” diyicek H  ce-i Sar y zind ncuy  k g rdı getürüp ışmarladı ki: “Bu Cağcağa-i S hire ‘Unk r Ő h’dan gelüpdür Őem y l B nu emriyle bunda sağa geldüm ki  aan dilerse bunu zind na  oyasın gele Rüstem ile s yleŐe ne dirse   kmine olasın” diyüp   kminde olasın diyüp   km ıŐmarlayup tenb h itdi andan H  ce-i Sar y dönüp sar ya gitdi. Tağtağa-i ‘Ayy r gelüp  adem-  neye girüp yu aru tavan-  neye  ı up ol iki sepet yimişi ki ŐađlamıŐlardı ellerine alup sürüp zind na geldi. Zind ncıya emr itdi kend y  sepedlerle ip  a up zind n dibine ind rdiler ez  n c nib Rüstem ile yüz elli mi d r  pehlev nlar ve melik-z de ve nev-c v nlar ol  araluk zind n içre ki oturmıŐlardı dört gün gemiŐdi ki alıkdan Őusuzlıkdan ‘ağıllarını yit rmiŐlerdi  ağ te‘ l ya n liŐ iderlerdi ki bu zind n bel sından  ağ te‘ l  bunları  z d ide vey  ta‘ m gönderüp gönüllerin Ő d ide n -g h anı gördiler ki zind nuğ kefengi açıldı gün Şu‘lesi  uy  dibine düşüp ağ  ara seçildi “ne   l” ki diyüp  or up birbirin n üstine   kdiler andan di  at idüp yu aru kefeng n  gzına bağdılar gördiler ki bir s hire ‘avret iki seped yimiş birle bilinden ip ile bağlu zind n [K-69b] içine indi başı auk saçları  ağuk gözleri [H-69b] biŐ k yüzi ŐiŐ k  aŐında  ara r stuh dilinde Őiriđ p suğ urđanı bilinden çözüp söz yirine dil²⁹³-Şeker ezüp iki sepedi iki eline alup Rüstem’den yağa dönüp du‘   kılup eyitdi ki **Nazm:**

[F ‘il t n/F ‘il t n/F ‘il t n/F ‘ilün]

Kend y  bild rmey p sağındı g yet Tağtağa

Kim bilüp Rüstem g n lin virmeyeydi Tağtağa

Didi Rüstem  am yime ki iresin dest na sen

 dem irer  dem’amm  irmeyiser Tağtağa

Der-Bey n-ı Ő d Şoden-i Rüstem bin Z l bin S m-S v r Ber y-ı D den-i Tağtağa-i  arr r

²⁹³ Dil] –H.

Ḥükemā kavlince çünki Tağtağa-i Tarrār Rüstem'e bu du'āyı ki itdi ammā kendüyi bildürmeyüp sepedleri nazarında koyup eyitdi: “Yā pehlevān Şemāyil Bānū sizlere selām itdi eyitdi ki üşenmesün ki ben anları helāk itmezem ve lākin bu kadar indügüm bu kim Rüstem kal' ayı elümden ala diyü ihtiyāt kılup bende şaldım imdi hāş bāğçem yimişinden gönderdüm ki yisünler diyü bu yimiş yoldaşları kısmet itsünler diyü beni gönderdi” diyü cevāb viricek Rüstem şād olup ol yimişleri pehlevānlarına üleşdüri yidiler şükrin didiler ammā ki Tağtağa-i Tarrār'ı fark idemediler daḥı andan Tağtağa gelüp Rüstem'ün nazarına diz çöküp daḥı eyitdi. “Yā pehlevān daḥı maşşūduñuz var midur ḥizmet idelüm daḥı zaḥmeti götürüp gidelüm” diyicek Rüstem eyitdi: “Evvel murādumuz budur ki şuyumuz ni' metümüz kıtdur ḥālümüz yatlıdur ikinci maşşūdumuz bu ki benüm bir yār-ı ' ayyārum vardı adına Tağtağa-i Tarrār dirlerdi ve anuñ iki yoldaşı vardı birisine Demdeme-i ' Ayyār birisine Semseme-i Mekkār dirlerdi gāyetde müşfikān-ı mihrbān dostlarım idi bilmezem ki anlarıñ ḥālleri neye vardı anlardan baña haber biliviresiz” diyü tazarru' idicek Tağtağa doyamayup ağlayup kendüyi bildürdi Rüstem ve pehlevānlar Tağtağa ile görışdiler andan ḥāli ḥātır şorişdılar daḥı Tağtağa başından geçen қазиyyesin bir bir haber virdi işidüp taḥsīn itdiler andan Tağtağa zindān-bāna çığırdı envā'-ı ni' metler şular getürdi bunlara kifāyet idecek andan Tağtağa Rüstem ile pehlevānlara sırıla haber virdi ki: “Hiç ğam yimeñüz Allāh te'ālā rāst getürürse ben sizi zindāndan ḥalāş iderem” didi. Andan Rüstem işidüp pehlevānlar ile Tağtağa'ya du'ā itdiler tevekkül-i Ḥaḳ kılup ümīdi zindāndan çıkmağa tıtdılar andan Tağtağa icāzet alup zindāndan gitdi gelüp Şemāyil Bānū yanına yetdi tapu kılup devletine du'ā itdi Şemāyil Bānū Rüstem'i şordı ki ne ḥāldedür [K-70a] cevāb virdi ki²⁹⁴ karañuluḳ zindān içinde belā vü miḥnetde ammā ki kendüsi gāyetde şādān şordum ki: “Bu [H-70a] melālet deminde beşāşet nedür” cevāb virdi ki: “Ben Süleymān Peyğamber'den işitdüm ki bir vaḳt baña eyitdi senüñ oğuluñ Ferāmerz bir cāzū kızin alsa gerek ismi Şemāyil cemīle ehl-i dil ola ve andan bir oğıl toğa Sām-süvār gibi cihān-ı pehlevānı ola ammā ḥayfım añadur ki oğlum Ferāmerz bile degül Şemāyil Bānū görüp muḥabbet ide idi ve bizi kırtarmağa himmet ide idi” diyüp Rüstem āh itdi. Ben bu nesneyi yā Şemāyil Bānū²⁹⁵ gāyet ta' accüb itdüm. **Nazm:**

[Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]

Gör ne fettān kimse idi Tağtağa ' Ayyār pes

Kim Şemāyil Sāḥire'nüñ aldı ' aḳlın ol nefes

Diñle imdi ol ğarāyib dāstānı ey müstem²⁹⁶

²⁹⁴ Cevāb virdi ki] -H.

²⁹⁵ Yā Şemāyil Bānū] -H.

²⁹⁶ Bu misrain vezni bozuktur.

Lik virgil hoş şalāvāt cān u dilden pīş ü pes

Der-Beyān-ı Halās Şoden-i Rüstem Be-Dest-i Tağtağa

Hükemā kavlince Şemāyil Tağtağa sözin ki işitdi rāst şanup Ferāmerz'e cān u gönülden ' aşık olup derūnından bir āh itdi dağı Tağtağa'nuñ yüzine bağıdı eyitdi: "Ey Cağcağa-i Cāzū beni kulağumdan²⁹⁷ Ferāmerz'e ' aşık itdün. İmdi ne çāre ola ki Ferāmerz'ün yüzün görem hāk-i pāyine yüz sürüp vişāline irem bāg-ı vaşlından şeftālūsün direm" Tağtağa eyitdi: "Bu iş āsāndur eger sözüüm işidesin naşihatüm tutup bir iş idesin"²⁹⁸ Şemāyil eyitdi: "N'itmek gerek" Tağtağa cevāb virdi ki: "Sırrı şaklayup dilüñ tutmak gereksin ki ağıyār tuymaya selāmetlīgla işimüz yine nite kim eydür. *Selāmetü'l-insāni fi hıfzu'l-lisān*"²⁹⁹ Tağtağa böyle diyicek Şemāyil Bānū ' ahd itdi ki sözinden taşra iş itmeye Tağtağa eyitdi: "İmdi bu sırrı şaklamak gerekdür ki nite kim dimişlerdür. *Küllü sırrın cāveze'l-işneyni şā'*³⁰⁰ ve bir dağı bu ki Rüstem'i yārenleriyle zindāndan çıkarup bir tenhā sarāyda hābs idesin ve yimelerin içmelerin virüp hoş tutasun ki Ferāmerz işidüp senden rāzī ola ve dağı senüñ muhibbūñ olan cāzūlar serhengin cem' idüp yüz elli miqdārı serhengi baña yoldaş koşasin ve dağı³⁰¹ kendü hāş cāriyeñden iki hāş cāriye viresin kelimātda sözde kelācda bī-mişl olalar tā kim Ferāmerz'e ben seni medh itdügüm vaqtin anlar baña şahid düşüp Ferāmerz baña inanmayup anlardan teftiş itdügi vaqtin anlar dağı cemāl-i berkemālden ol kadar vaş ideler ki Ferāmerz dağı sencileyin cān u gönülden saña ' aşık ola ve dağı Ferāmerz kulağlarından ayrılacak degül rahş-ı rahşān sürmeyle bunda te' cıl irecek degül yüz elli miqdārı serheng yanınca yüz elli Hüsrevānī [K-70b] küpler dağı ola sihrle uçalar Hālidāt ceziresine bizümle bile geçeler ammā ki yüz elli tāc cevheri ve yüz [H-70b] elli kemer zerrin ve yüz elli muraşşā' hil' at gerekdür ki Ferāmerz'e ve yārenlerine virevüz māl kuvvetiyle küplere koyup alup bunda getürevüz Rüstem ile cemī' serverlerüñ boyunların urasın Ferāmerz'i yaluñuz koyup sihirle bend idüp nefsanī murāduñi göresin gam yime ve bu alup gitdügümüz tāc u kemer u hil' at hep yine nazaruña gelür ve dağı bir tedbīr-i ahsen ve re'y-i müstaḥsen budur ki vaqt ola ki pehlevānlar Ferāmerz ile rızā virmeyeler sözüme uymayalar igvāyı kulağına koymayalar dağı pes baña bir sihr-i kāhin öğret ki ol pehlevānları nerre şir dirilürken sihrle her birisin çetüñ idüp yüz ellisin yüz elli küpe koyup nazaruña getürem hizmetüñ şerāyiṭin yirine yitürem ve ammā ki baña bir sihr dağı öğret ki bu virdüğüñ yüz elli pāre küpleri ser-cümlesin sihrile kande dilersem iletem tā kim ben bu hizmeti bitürüp temām idem ve dağı dārū-yı hūş-ber katılmış biñ dāne beksumāt gerek kim Ferāmerz'ün begleri ser-keşlik iderse yidürüp ' aqlın

²⁹⁷ Kulağumdan] -H.

²⁹⁸ Naşihatüm tutup bir iş idesin] -H.

²⁹⁹ İnsanlar dillerini tuttıkları için selamete (kurtuluşa) ermişlerdir.

³⁰⁰ Bütün sıkıntılı sırların iki yıla yaymakla geçer.

³⁰¹ Dağı] -H.

alup habs idem” diyüp Şemāyil Bānū hükm itdi bin dāne beksumāt pişirüp teslīm itdiler ve andan soñra ol sihri öğrendi ki her kimün üzerine oğursa çetün ola ve hiç bir sâhir bunuñ sihrin bozamayup ve bir sihrile peydā olmuş çubuk virdi ki kankı küpi ursa hevāya çıka nereye dilerse gide ma‘a’l-kışşa bir vechle Şemāyil’e Tağtağa-i ‘Ayyār sihr itdi ki Şemāyil’ün ‘aqlın aldı kendüzine muṭi‘ kıldı dağı şād olup güldi ‘ışkıla dizi üzerine geldi H̄āce-i Sarāy kıgırup emr itdi kal‘a içinde bir hālī sarāy-ı pāk itdürüp Rüstem pehlevānlarla zindāndan çıkarup³⁰² anda getürdi ve her birisine hil‘at ve ni‘met gönderüp toyuldu ve ağırladı andan kendü muhīlerinden yüz elli serheng seçdi kažiyyeyi diyü virüp “Rāzumı açmañ sizi helāk iderem” diyüp and içdi andan Şemāyil Bānū Tağtağa’ya eyitdi: “Yā Cağcağa-i Sāhire bu efsün Ferāmerz ki baña oğıduñ hemān vuşlatına çāre itmek gerekdür” diyü emr idicek Tağtağa du‘ā kılup eyitdi. “İmdi ol üç nesne ki dimişem hāzır eyle ol iki cāriyeyi vir ve dağı ol tāt u kemerleri ve hil‘at ve küpleri hāzır it” diyicek Şemāyil Bānū eyitdi: “Cāriyelerden kimi dilerseñ al andan hāzineye var begendüğüñ tāt u kemeri ve hil‘ati al gel” diyüp hükm idicek Tağtağa hāzineye varup elli tāt u kıymeti ve yüz elli muraşsa‘ hil‘ati [K-71a] ve yüz elli kemer-i zerrīn [H-71a] cevāhir yāķūtı alup gelüp Şemāyil’e du‘ā kılup eyitdi ki: “Cāreyilerden şeh-nüvāzı ve dil-nüvāzı vir ki bildüğüñ cāriyelerdür ve mütekellimelerdür” diyicek Şemāyil Bānū ma‘kül görüp ikisin bile la‘l-i cevāhire ġarķ idüp zīnet kılup tonatdı ve Tağtağa’ya dağı bir cevheri tāt muraşsa‘ hil‘ati zerrīn virüp emr itdi yüz elli hüsrevāni küpler getürdiler bāğçe kapusunda dize ķodılar andan Tağtağa tırup her küpün içine bir tāt bir hil‘at bir zerrīn kemer kıoyup ağızın kara fütayla bağladı dağı gelüp Şemāyil Bānū’yā eyitdi. “Bunları anuñ için böyle itdüm ki Ferāmerz’e varıcaķ emrünüze boyun viricek her pehlevānına küplü küpünü gösterüp içinde naşibine rāzī olup ġavġā itmeyeler” diyüp du‘ā kılıcaķ Şemāyil Bānū ġāyetde beġenüp istihsān itdi ve kendüye dağı ve yoldaşlarına dağı birer sihirlü küple birer kıamçı virdi süvār olalar ve yüz elli nefer serhenge dağı ışmarladı ki ol gice yaraķ görüp şubḥ-dem küplü küpine süvār olup ‘azm-i cezīre-i H̄ālidāt kılup gideler ve Cağcağa’nuñ emrine itāt ideler anlar dağı “Fermān-berüz” diyüp her birisi du‘ā itdiler dağı yaraķlı yaraġın görmege evlü evine gitdiler Tağtağa dağı³⁰³ ol aḡşāma dek Şemāyil Bānū ile ‘ıyş u nüş itdi didi ve işitdi vaķti şām olcaķ icāzet alup Ferāmerz’i getürmege on güne va‘de aldı dil-nüvāzıyla ve şeh-nüvāzıyla ki Demdeme ile Semseme’dür diyü küplü küpine gelüp gitdiler üçü bir yire gelüp Allāhü te‘ālāya çok şükürler itdiler dün yarusı olunca şabr itdiler cihān aġyārdan hālī olcaķ küp yanında tırup gitdiler kıadem-hāneye yitdiler esbābların küp içine kıoydılar Tağtağa yoldaşların küp içine kıoyup kendü sürüp H̄āce-i Sarāy’a vardı gördi ki cāme-h̄āb üstinde yatur ve çevresinde pās-bānlar uyḡuya varmışlar mecāl

³⁰² Çıkarup] çıkardı H.

³⁰³ Dağı] H.

virneyüp cümlesinüñ başın kesdi ve H̄āce-i Sarāy’uñ kaftānların geydi dağı kılıcın taqınup kendü esbābın def̄ ī götürüp gelüp Demdeme-i ‘Ayyār’a ve Semse-i Mekkār’a viridi küpler içine koydılar andan kömür ezüp yüzine sürdi H̄āce-i Sarāy şekline girdi dağı Rüstem olduğı sarāya geldi kılıc elinde yaluñ kapudan içerü girdi gördi ki kırk pās-bān Şemāyil Bānū qorqusından uyumayup tūrurlar birbiri ile avurt ururlar Tağtağa āvāzın H̄āce-i Sarāy önine öykündürüp “Bre kapuyı açuñ” diyüp çağırdı öninden anı şanup kapuyı açup [K-71b] taşra çıqdılar şem̄ idān getirüp³⁰⁴ baqdılar ki H̄āce-i Sarāy’uñ yaluñ kılıcı [H-71b] elinde pās-bānlar qorqup du‘ā kıilup eyitdiler: “Ne hāldür n’olduñ böyle yaluñ kılıc ile geldüñ” diyicek eyitdi: “Meni Şemāyil Bānū gönderdi ki ‘Unkür Şāh’dan nışfu’l-leylde nāme geldi ki mektübüm varduğı gibi ol sīmurğ yuvasında bulınan Zāl oğlu Rüstem’i ve yārenlerini cümlesin kılıcdan geçüresin diyüp hükm itmiş tiz zindāndan çıkarun ki hükm-i pādīşāhı yirine gele” diyüp eyle cür’et itdi ki def̄ ī zindān-bānlar bir yire gelüp urğan şarkıdup zindāndan cümlesin çıkardılar hemān çıkardıkları gibi Rüstem’üñ elin çözüp Tağtağa kılıcın şunıviridi cemī‘ sin kılıcdan geçürüp³⁰⁵ ve leşlerin kapuya dökdiler kapusın yapup gelüp yüz elli pehlevān Rüstem ile ol küplere girdiler andan Tağtağa-i Tarrār her küpüñ ağızını qara fütayla bağlayı kodı dağı Şemāyil Bānū’nuñ yine ser-vaqtine girdi ki cāme-h̄āb üzerinde oturmuş āh idüp gögsin döger ve gözlerinden yaş yirine qan döker Tağtağa ilerü varup du‘ā kıilup eyitdi: “Ey bānū-yı zemāne cemī‘ kaydum kayırdum imdi luḫf eyle refiklerüm baña qoş ki gidelüm ‘azm-i Ferāmerz idelüm” diyüp hemān-dem Şemāyil Bānū hükm itdi ol yüz elli neferile qoşduğı sāhirelerüñ başına ‘Avşen-i Cāzū dirlerdi ve kethüdāsına Taḫavvun Cāzū dirlerdi ve ser-‘askerine Tağannün-i Cāzū dirlerdi pes cemī‘ si gelüp Şemāyil Bānū öñinde baş qoyup hizmete tūrdılar andan Şemāyil bunlara şöyle işmarladı Tağtağa’nuñ emrine muḫī‘ olup sözinden çıkmayalar ve fermān-ber olalar def̄ ī gitmek ardınca olalar bunlar³⁰⁶ Tağtağa’yı dağı Cağcağa-i Cāzū şanup hükmüne muḫī‘ olup Şemāyil’den icāzet alup taşra çıkup ol qarañu gice içinde küplü küpine süvār olup ol yüz elli pāre Rüstem ile pehlevānlar olduğı küpleri dağı siḫir çıbuğuyla Tağtağa-i ‘Ayyār çarpup öñlerine qatup uçurdılar kim güm güm ötüp yirle gök arasına geçürdiler cemī‘ küplerüñ sāhireleri öñince muḫaddem ‘Avşen Cāzū giderdi a‘vānlarıyla ve anlaruñ ‘aqabince Rüstem birle pehlevānlar küpleri giderdi yoldaşları ile ve cümlesinüñ ‘aqabince Tağtağa-i Tarrār giderdi ve Semse-i ‘Ayyār ile Demdeme-i Mekkār giderdi ve Tağtağa ‘Arab dilince yārānlarına eydürdi ki Hāq te‘ālāya çok şükür bize yardım kıldı bunca pehlevānları ḫalāş

³⁰⁴ Getürüp] götürüp H.

³⁰⁵ Geçürüp] geçirdi H.

³⁰⁶ Bunlar] -H.

kıllup³⁰⁷ ğuŝŝamuz ŝādılığa tebdil eyledi nite kim eydür her ğamuñ āhiri ŝādılığdur ve her ğicenüñ ŝonuñda bir tāze gündür nite kim eydür ‘aķīb külle yevm.³⁰⁸ **Nazm: [K-72a]**

[Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

Böyle durur ‘ādeti devr-i felek kevn ü fesād

Gāh gönli ğam-ğin ider gāh virür şonra ŝād

Ğicenüñ gündüzi vardur her ğünüñ düni dağı [H-72a]

Ber-ķarār olmaz felek geh ğayr virür gāhī fesād³⁰⁹

Der-Beyān-ı Residen-i Hālidāt

Hükemā kavlince kaçan ki bunlara ol gice sihr-i kāhin kuvvetele gitdiler nīm-çāŝt vaķt olunca yirle gök arasında sürüp cezire-i Hālidāt’a yitdiler gördiler Baħr-ı ‘Ummān içinde bir laķif cezire çayır çemen sünbül ve za‘ferān her tarafda çayır çemen arasında yüz sürer āb-ı revān andan Tağtağa’ya Resen-i Cāzū ğaber gönderdi ki “Cezire-i Hālidāt’a geldük ğonalum mı?” diyicek Tağtağa dağı rızā virdi ki “Bu diyārda ğonalum Ferāmerz’i teftiŝ idelüm ve yimeklenelüm” diyicek ol dağı rızā virdi her küplerüñ içine yil tölüp yirle gök arasında giderken kūs-ı ğarbī gibi ğümleyüp āvāz iderken her birisin sihr çıbuğıla urup yolından dönderüp hevādan yiryüzine indürüp ol cezire üstine ğondurdılar dağı çişme kenārında gelüp bir yire oturdılar Tağtağa dağı hüküm itdi Demdeme-i ‘Ayyār ve Semseme-i Mekkār ŝeh-nüvāze ŝüretinde biri dil-nüvāz heybetinde bunlara hüküm itdi ol beksimātı ŝofraya ğoyup başlarına urup göturdiler cāzūlaruñ nazarlarına getürdiler bāķi sāhirlereñ buña dārū ğatıldığından ğaberleri yoğdı pes ādem başına ikiŝer dāne beksimāť virdiler yidiler Hārūt’ı Mārūt’ı añup ŝükün didiler niŝfu’l-leylden ğalkıp gitmiŝlerdi uyğu bunlara ğālib olmağın her birisi bir āğaç ğölgesinde varup yatdılar dārū-yı hūŝ-ber dağı yitdi her birinüñ ‘aķılları başlarından gitdi ammā Tağtağa-i Tarrār ve Demdeme-i Mekkār ve Semme-i ‘Ayyār bunlar üçü ‘illet kıllup yimemiŝlerdi gördiler ki sāhirlere dārū te’ŝir itmiŝ her biri bir āğaç dibinde varup yatmıŝ hemān-dem Tağtağa-i Tarrār ser-cümlesinüñ yarağını alup Rüstem ile pehlevānları küplerden çıkarup her birisine yaraķ virüp ol sihr çıbuğın eline alup ol sāhirlere başıyı ‘Avŝen bin Tağannün bin Tağannün üçin bile ŝemāyil Bānū öğretdüği sihri oķıyup ol çıbuğıla bunları çarpup “birer kedi oluñ” didi sihr-i kāhin kuvveteyle birer çetün oldılar bāķi sāhirlereñ yüz ellisin dağı Rüstem ile pehlevānlar kıllıcı çeküp cemī‘ sin ikiyi biçdiler ğanların yire ŝaçdılar ve küplerin ötediler ve zevādelerin aldılar

³⁰⁷ Hālāŝ kıllup] çıkardı K.

³⁰⁸ Her ğünüñ arkasından gelen.

³⁰⁹ Ber-ķarār olmaz felek geh ğayr virür gāhī fesād] Ber-ķarār olmaz felek virür ğayr ki şer ü fesād K.

Yiyüp içüp ğanī oldılar ve ħabsden ħalāş olduĝlarına Allāhü te‘ ālāya şükürler kıldılar daĝı dönüp Rüstem Taĝtaĝa’ya eyitdi: “Yā serheng-i ‘ ayyār er toĝınca anadan senüñ gibi toĝsa ki senüñ erligüni ben Rüstem degül atam Sām-süvār daĝı itmedi kim dimişler [K-72b] erlik on toĝuz ħiledür [H-72b] ħal‘ a-i Mıĝnāṭīs ki yil daĝı esüp aña yol bulmaz erlikile içine girdük ve Şemāyil Bānū gibi şāĝirenüñ ħile birle ‘ aĝlın uĝurladuñ ve bizüm gibi pehlevānları yüz elli yoldaşlarıyla düşmān elinden ħurtarup āzād itdüñ bu ħadar sāĝirleri ve a‘ dā kāfirleri elümüze virüp depeletdürüp düşmen öldürtmekile göñlümüzi şād itdüñ” diyüp Rüstem ile cemī‘ pehlevānlar Taĝtaĝa’nuñ elin öpüp Rüstem üstün yanında yir gösterdi ammā ki Taĝtaĝa geçüp oturmadı eyitdi: “Yā pehlevān ben Süleymān Peyĝamber’üñ muĝibbiyem ve cān u göñülden saña yoldaşam ħuşuşan ki aramızda bunca zemān nān u nemek yindi ħaĝĝı ħuĝuĝ vardur benüm bu ħadar yoluña cān u baş oynaduĝuma ne minnet idersin ve daĝı yā pehlevān benüm bunca ħizmetüme ne minnetüñüz vardur” nite kim ‘ uĝalā eydür ‘ āĝil oldur ki itdüĝi eylügi minnetle bāṭıl itmeye nite kim eydür: “*Terk lā-tabṭul bi’l-minnet.*”³¹⁰ **Nazm:**

[Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilün]

Cān u dilden bendeñüm ki itmişemdür ħizmetün

Zerrec’olmasun benüm bu ħizmetüme minnetüñ

Ķaşdum oldur ħizmetüñe tā olunca yüz sürem

Kim bu cānumdan cihānda sevgülüdür ħazretüñ

Der-Beyān-ı Şād Şoden-i Rüstem Berāy-ı Ķalāş

Ķükemā ħavlince ħaçan ki Taĝtaĝa-i Ṭarrār pehlevānlara temelluĝ idicek Rüstem pehlevānlarıyla ħoş görüp ħayli bārī tevażzu‘ itdiler andan Taĝtaĝa-i Ṭarrār ṭurdı geldi Şemāyil Bānū’nuñ Ferāmerz’e gönderdüĝi cevheri tācı ve zerrīn kemerleri ve muraşşa‘ ħil‘ atleri küpler içinden çıkarup refiĝleriyle götürdiler Rüstem nazarına getürdiler ve Ferāmerz’e gönderdüĝi tāc-ı muraşşa‘ Rüstem başına urup ħil‘ atin geyüp kemerin ħuşatdılar ve andan bāĝisini her bir ħil‘ ati bir pehlevāna geyürdiler cemī‘ si zeyn olup şādılık itdiler Rüstem ile pehlevānlar ve cemī‘ şāĝib-ħırānlar Taĝtaĝa-i Ṭarrār’uñ bu kemāline daĝı āferīn itdiler ve bu senüñ itdüĝün erligi kimse ħılmamışdur diyü kendüyi ta‘ rīf itdiler andan Taĝtaĝa baş ħaldırup Rüstem’e du‘ ā ħıluĝ eyitdi ki “yā pehlevān-ı cihān ħamdu’llāh ki Allāhü te‘ ālā bir sebep virdi sizleri ħalāş kılduĝ bu yolda ne ħadar cefā çekdükse şafā yirine geçür kim dimişlerdür *zaĝmetu’ş-şāliĝhīn rahmetühü*³¹¹ ammā ki cihān zāviyesi içinde ħişi miĝnetden belādan³¹² ħalāş olmaz kim

³¹⁰ *Kimseye minnet etme.*

³¹¹ *Salihlerin zahmeti rahmetine.*

³¹² Belādan] -H.

dimişlerdür *zevāye'd-dünyā meşhūnetü*³¹³ pes eyle olsa tutsaklıktan hālāş olduğumuza şād olmayalum ki er olan kişinüñ başından muşibet eksük olmaz benüm havfum oldur ki Şemāyil Sāhire zindāndan hālāş olduğunuzu tuya [H-73a] sāhir leşkerini cem' idüp küplere süvār olup sihr kuvvetile gelüp bizi bunda bulalar ceng ü āşüb kılalar işimüz müşkil ola dālālet müstevli ola rāhatumuz [K-73a] kalmaya nite kim eydür. *Lā-rāhata li-mülūk*³¹⁴ pes bize vācib budur ki bu yirden dağı gidevüz 'azm-i Süleymān idevüz" diyicek Rüstem eyitdi: "Şol Allāh ki bizleri kal'a-i Mıknāṭis'da kırk kılac zindān dibinden çıkarup yedi kat burc u bārūdan ve bunca biñ cāzū 'askerinden kırtaran Allāh bu yirden dağı hālāş idüp Süleymān dergāhına ilete şol nesne ki başumuza kaderlenmişdür lā-būd olsa gerekdür kōrkmağıla fāyide yoğdur nite kim eydür *izā hale'l-kader yetele'l-hazer*"³¹⁵ diyicek Tağtağa eyitdi: "Yā Rüstem-i Destān hūb dirsın gelecek nesne gelür olıcağ nesne olur çār u nā-çār ve lākin 'ākıl oldur ki re'y-i ahsen fikr-i gökçek eyleye zīrā ki 'ākıl oldur ki her işüñ soñın şana zīrā gāfil baş terküdedür(?) göz göre kişi kendüyi tehlukeye atmağ olmaz" kim kelām-ı kādīm ve kitāb-ı kerīm içre gelür ki Qavlehu te'ālā³¹⁶ ve *lā-tulkū bi eydikūm ile't-tehluket*³¹⁷ **Nazm:**

[Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]

Kāmil olan her bir işin 'ākile tanımak gerek

Her bir işüñ āhirini fikr idüp şanmak gerek

Tehlukeye atmak olmaz kendüzini pür-hüner

Söz ki Hağ'dur işidüben anı pes kanmak gerek

Neşr: Hükemā kavlince Tağtağa böyle diyicek Rüstem eyitdi: "Bizüm gitmemüz ne vechle olur ki Süleymān'a 'azm idüp gidevüz zīrā ki sāhirler helāk oldı ve küpler ise sihrimüz yoğ ki bunlara yine süvār olavüz" Tağtağa eyitdi: "Ben Şemāyil Bānū'dan sihri ta'lim almışam" diyüp ol sihr çıbuğın eline alup küpüñ üstine binüp çarpdı kim hevāya kalğa diyü hiç yirinden deprenmezdi Tağtağa hacil olup āh itdi eyitdi: "Yā pehlevān baña şöyle gelür ki Şemāyil Bānū tuymışdur ta'lim itdüğü sihri yine sihri bozmışdur hemān çāremüz budur ki bu cāzūların sercümlesin ocağa yaqup bu yirden başumuz alup cezireye dönüp gidevüz görevüz ki tağdiru'llāhda başumuza ne gelür" diyüp cem' küpleri ustadılar ol yirüñ agaclarını tiğ ü teber birle kesüp cem' itdiler ve kılıcdan çakmak çakup od yağdılar dağı ol cāzūların leşlerini ve başlarını ve dağı ol üç cāzū serhenglerin ki kedi itmişlerdi anları dağı bile ocağa yağdılar ve küllerin göge şavurdılar ve andan esbāblu esbābın alup azuklu azuğın götürüp yola girüp

³¹³ *Dünyanın bütün köşeleri dolmuştur.*

³¹⁴ *Meliklere rahat yoktur.*

³¹⁵ *Eğer insan kaderi çözebilseydi tedbiri batıl olurdu.*

³¹⁶ *Qavlehu te'ālā] -K.*

³¹⁷ *Elinizle kendinizi tehlikeye atmayın (Bakara 195).*

girdiler önce Rüstem Güstehem ile giderdi ve pehlevânların arduca Tağtağa-i Tarrâr refikleriyle cüst u cülüğ iderdi bu düzene ol cezireyi tutup giderlerdi [H-73b] Hağ te'âlāya tevekkül iderlerdi kim Hağ te'âlāya tevekkül iden cemî' belâlardan halâş olur nite kim eydür *tevekkelün 'ala 'llāhi yekfike.*³¹⁸ **Nazm:**

[Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]
Kim tevekkül itse Hağğ'a cān u dilden bî-gümān
Her belādan ol halāşı bulırsardur her zemān [K-73b]
Cidd ü cehdi terk idüben kıl tevekkül Hağğ'a sen
Tā bulasın baht u devlet 'ömri ile emn ü emān

Der-Beyān-ı Kışsa-i Şemāyil Sāhire ve Giriftār Şoden-i Pehlevānān Be-Dest-i Ū

Hükemā kavlince Rüstem ile pehlevānlar bunca menzil yir gidüp güneş kubbe-i felege dikildiği sâ' at yürimekten yorulup bir bınar kenārına geldiler dirāhtān-ı serv-i hıramān sāyesinde şuyın içüp konup oturdılar şofralu şofrasın ni' metlü ni' metin Rüstem nazarına getürdiler yimek yidiler ve çeşme şuyından içdiler ve sergüzeştlerden añup Şemāyil Bānū'dan söz açdılar her bir pehlevān bir söz söyledi āhir Rüstem eyitdi: "Yağın şöyle bilün ki ol sāhire ' ayyārların hilesin tıyar sihirile cāzūların cem' idüp küplere süvār olup ' aqabümüzce gelürler düşmāndan gāfil olmağ olmaz hāzır baş olalum" diyüp pehlevānlara naşihat virdi illā ki Rüstem sözün işitmediler kağkahayla gülüşüp Şemāyil Bānū'yı cūba şanmayup kuvvetlerine yarağlarına tayanup ' ağılları kuşurından düşmānı hor gördiler n' için³¹⁹ anuñ için ki kağā gelse ' aql gözi nürünü örtüp başar kim sözünüñ şahididir. *İzā cāe 'l-kağā ' umiye 'l-başar.*³²⁰ **Nazm:**

[Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]
' Āğil ol ki düşmeninden dā'im eyleye hağzer
Kim kağān arslan ininde uşsa karınca başar
Şehr-i İslāmbül bu resme mişli şehri görmişem
K'odlu göz çarşusını başdan başa cümle yağar

Neşr: Hağim kavlince pehlevānlar böyle diyüp Rüstem'e ta' n kılup her birisi bir ağac sāyesinde varup yarağların esbābların yanlarına iletüp hāzırlığla tırdılar ammā ki her birisi yābān yürümekten yorulduğı ecilden uyğuya varup yatdılar ve lākin Rüstem Tağtağa-i Tarrâr ile yatmayup Semse ile Demdeme-i ' Ayyār'ı bunlara bekçi koyup kendüsi Tağtağa ile³²¹ şikāra

³¹⁸ Allah'a tevekkül sana yeter.

³¹⁹ N' için] -H.

³²⁰ Kaderde olan başa geldiğinde göz kör olur.

³²¹ Yatmayup Semse ile Demdeme-i ' Ayyār'ı bunlara bekçi koyup kendüsi Tağtağa ile] -H.

gitdi nā-gāh Rüstem'ün öñine bir geyik geldi. Rüstem tîr-i per-tâb itdi anı urup düşürince bir bebr u beyân³²² belürüp Rüstem'e hamle itdi Rüstem anı tîgile çalup bilinden iki päre idince meger kim ol mîlşeh bostānda bebr u yabān şîr ü ğarrān çoĝdı hadd ü nihāyeti yoĝdı Rüstem ile Taĝtaĝa-i Tarrār'ı araya alup cenge durdılar. Rüstem bebrile bunda çetüñde ammā ki bizüm kışşamuz ez ān cānib Şemāyîl Bānū'ya geldi nite çünki seher vaĝtı oldı Şemāyîl Bānū cāme-ĥābdan tûrup lipāçe geyüp tâc urunup taĝtına geçüp oturınca Ĥāce-i Sarāy taleb itdi bulunmadı nışfu'l-leylde zindāna gitdi diyü haber itdiler ma' a'l-kışşa sözi dirāz itmeyelüm Taĝtaĝa-i Tarrār'ün nezāketi tûyuldı. Ĥāce-i Sarāy'ün ve şeh-nüvāzuñ dil-nüvāzuñ uluları bulundı ve Rüstem [H-74a] pehlevānlarla zindāndan ĥalāş olduĝı bilindi. Şemāyîl Bānū'nuñ cān başına şıçrayup dört biñ miĝdārı [K-74a] cāzû serhengin cem' idüp küplere süvār olup ve kendünün taĝtını derün zerrîn küplere berkidüp üzerine geçüp lālesiyle dāyesiyle geçüp oturdılar. Siĥr-i kāhin kuvvetiyle sâhireler taĝtını hevāya götürdiler, birinci ħat göge yaĝın yitürdiler. Her bir sâhir küpli küpi üzerine geçüp oturdı küp içine siĥir yili tölup güm güm ötüp götürdi. Gökyüzi cāzûdan görünmez oldı. **Nazm:**

[Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]

Tutdı cāzû küpi gögi kim görünmezdi felek

Siĥr-i kāhin ħorĥusından ditredi yir hem ç'elek

Eyle sâhir her biri ki ādemi ider eşek

Ayı gökden indirüben yirde şaĝar çün inek

Neşr: Ĥükemā ħavlince Şemāyîl Bānū dört biñ³²³ sâhire çerisiyle uşaĝı irisiyle ol gün hevā yüzinde ki gitdi öyle vaĝtinde gelüp cezîre-i Ĥālidāt'a yitdiler andan yiryüzine nazār ħıllup pehlevānları gördiler her birisi uyĥu 'ālemine varup ağac gölgesinde yaturlar ammā ki iki 'ayyār gözcilige tûrmışlar andan Şemāyîl Bānū emr itdi ki yirle gök arasında ħara bulutlar yöresinde cāzû 'askeri hevāda tûrdılar ammā ki bulutlar arasına gizlenüp pehlevānlara göz urdılar andan Şemāyîl Bānū eyitdi: “Ey sâhirler eger ki biz 'azametümüzle yiryüzine inerek bu gözcilikde olan 'ayyārlar pehlevānları uyĥudan uyandurdılar ve bizümle ceng idüp ħanumuzdan yiryüzün boyandururlar illā ki bir çāre olsa ki ol iki 'ayyāruñ 'aĝlı başından gidüp bî-ĥod olsa pehlevānlara ĥaber ħılsa ĝāfilin üstlerin ursaq” diyicek Dāye eyitdi: “Ol iş baña āsāndur” didi. Daĝı ħoynından iki kızıl elma çıkardı ki mücevveddi içlerine misk ü 'anberle dārū-yı huş-ber ħoyulmuşdı gökyüzinden bulut arasından Dāye siĥr oĝıyup iki elmayı atdı rāst 'ayyārlaruñ tûrduĝı yire düşdi hemān-dem gördiler ki gökyüzinden iki kızıl elma düşdi “aceb

³²² Beyān] beyābānī H.

³²³ Biñ] -H.

ne iki” diyüp ellerine alup ki nazar itdiler gördiler ki kızıl altundan mücevvef içi tolu misk ü ‘anber dördinci kat gökde uçmak hürileri elinden düşdi şanup elmayı çoğulayınca ‘ağılları başlarından gitdi her biri bî-ḥod olup yire düşüp yatdılar ez ān cānib Şemāyil Bānū sāhīrlere ‘ayyārlarūñ ḥālīn görüp şād u ḥandān olup def’i yiryüzine indiler ve ol elmayı alup pehlevānlarūñ burnına tutup nev-becce ‘ağılların alup muḥkem her birisin bende çeküp esbāblarıla birer küp [H-74b] içine koyup Rüstem ile Tağtağa’yı arayup bulamayup Allāhü te‘ālā pehlevānı bunlarūñ şerrinden şakladuğı sebebden ele getürmeyüp pehlevānları alup gitdiler ḳal‘ a-i Mıknāṯis’a getürüp zindāna şalup ḥabs itdiler pehlevānlar anda bizüm kışşamuz ez ān cānib Rüstem’e geldi yine çünki [K-74b] pehlevān Tağtağa ile bebr u beyān cengin itdiler vaḳt-i şām olıncaya dek pehlevān niçe bebr u beyān³²⁴ öldürdi ve birkaç āhū şikār idüp sürüp gitdiler kim pehlevānlarla pişürüp kebāb ideler çünki çeşme kenārında geldiler gördiler kim kimse yok ‘acabā ḳande gitdiler diyü çevre yaña izleyüp cüst u cū idüp bulamayup yir yir çemen üzerinde sāhīrlere küpi ḳonduğı bir nişānesin buldılar sāhīr leşkeri gelduğini pehlevānları ḥabs idüp alup gitduğini bildiler daḫı feryād ḳılıp Rüstem ile Tağtağa āh itdiler andan ḳılıc balcağından çakmak çakup od yakdılar şayd etinden pişürüp yediler rāzıḳa şükrin didiler andan Rüstem Tağtağa’ya eyitdi: “Yā serheng-i ‘ayyārān ne tedbīr idersin bir ṯarafdan oğlum Ferāmerz’den cüdā³²⁵ düşdüm ve pehlevānlarumdan ise ayrıldım³²⁶ ve Süleymān dergāhından ise ırāḳ düşdüm ve atam Zāl-i Destān ḥizmetinden cüdā ve dedem Sām-süvār nazarından ayrıldım ben bu derdüñ ḳankı birine şabr ideyiz cümlesinden bu pehlevānlarumdan ayrılduğum artuğ oldu ki cihānda er yoldaşından bilinür ve ḳişinüñ ‘aḳl-ı delīli refīḳidür nite kim eydür *refīḳu’l-mer’i delīlün ‘aḳlihi*”³²⁷ Rüstem böyle diyicek Tağtağa derünından āh idüp eyitdi: “Yā pehlevān-ı cihān ḳişinüñ atası ḳardaşı ve yār u yoldaşı oldur ki şiddet güninde ve miḥnet deminde saña muvāfaḳat ide” kim nite eydür *eḥūke min vesāke fi’ş-şiddet*³²⁸ pes yā pehlevān şimdiki ḥālde birbirimüz gözleyelüm Allāh’a tevvekkül idelüm *tevekkeltü ‘ala’llāh*³²⁹ mūcibince ‘amel ḳılalum Ḥaḳḳ te‘ālā muḳadder itdüğü ḳazāya rızā virelüm kim gönlümüze devā bulavüz nitekim eydür *devā’ü’l-ḳalb e’r-rızā bi’l-ḳazā*³³⁰ zirā ki³³¹ pehlevān-ı cihān

³²⁴ Beyān] -H.

³²⁵ Cüdā] ayru H.

³²⁶ Pehlevānlarumdan ise ayrıldım] pehlevānlarum dilāverlerümden ise cüdā düşem H.

³²⁷ *Ḳişinin arkadaşısı onun aklına delalet eder.*

³²⁸ *Senin kardeşin sıkıntılı zamanında sana yardım edendir.*

³²⁹ *Allah’a tevekkül ettim.*

³³⁰ *Kalbin devası kazanın razasıdır.*

³³¹ pehlevān şimdiki ḥālde birbirimüz gözleyelüm Allāh’a tevvekkül idelüm *tevekkeltü ‘ala’llāh* mūcibince ‘amel ḳılalum Ḥaḳḳ te‘ālā muḳadder itdüğü ḳazāya rızā virelüm kim gönlümüze devā bulavüz nitekim eydür *devā’ü’l-ḳalb e’r-rızā bi’l-ḳazā* zirā ki] -H.

zāviyesinüñ içi miñnet ve belādur bunda olan kişi miñnet ü muşibetile mübtelādur nite kim eydür *zевāye 'd-dünyā meşhūnetün bi'r-rizāyā*³³² **Nazm:**

[*Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün*]

İşbu 'ālem içre ādem ne ki varsa bende şāh

Ġuşşasuz olmaz felekden ağlaşuben ider āh

Kimdür ol ki rüzgāruñ görmeyüben neketin

Çarḥ-ı gerdiş şiddetinden bula āhın sāl ü mäh

Der-Beyān-ı Āmeden-i Murğ-ı Ruḥ Be-Nazar-ı Rüstem

Ḥükemā kavlince Rüstem-i Tehemten ile Ṭağṭağa-i Ṭarrār ikisi bir yirde ol gice tā şubḥ olincaya dek³³³ felek neketinden rüzgār şiddetinden pehlevānlar ḥasretinden ve Ferāmerz fürkatinden dil-i perīşān olup efgān itmekde ammā ki bizüm kışşamuz ez ān cānib Ruḥ kuşına geldi ol zemān ki Süleymān nebī dergāhından³³⁴ 'aleyhi's-selām sīmurğ kâf izniyle ki gitdi Ferāmerz'i kande ise bulmağa cehd itdi gökyüzine ol kadar gitdi ki yiryüzi aña bir hırman kadar [H-75a] göründi andan nazar kıilup cezīre-i Ḥālidāt'ı gördi Baḥr-ı 'Ummān içinde bir avuç balçık kadar görünür görünmez andan kanad süzüp ğıjlayup baş aşığa kıilup süzilüp [K-75a] indi yıldırım gibi cezīre-i Ḥālidāt'a irişüp ol bir tağ üzre kındı fil ve gergeden şayd idüp yidi toydı daḥı kanad büküp uçup giderken cezīre-i Ḥālidāt üzerinde cevlān urup hevāda seyrān iderken ol çeşme-sāra vardı ki Ferāmerz'i anda komsıdı her cānibe nazar kıilup cüste itdi göremedi andan bir kūhistān kullesinde süzilüp gökyüzinden indi bebr u peleng şir ü neheng şayd idüp yidi ve toydı ol gice bir kulle üzerinde şubḥ olunca döndi dilince rızq viren rezzāk-ı a' zama ḥallāk-ı 'āleme tesbīḥ okıyup şükr itdi çün kim ol gice geçüp 'ale's-şabāḥ kim oldı neyyir-i a' zam şu' lesiyle milk-i cihān māle māle ki oldı hemān-dem kanad açup uçdı daḥı Ḥālidāt cezīresine tekrār nazar itdi gördi ki yir alçağında deñiz kenārında bir ḥoş cāy-gāh-ı dirāşşān arasında semen ve çemen sünbül fülful yöresinde āb-ı revān revān olup aḥar tūṭī ve turrāc kumrı ve hezār destān dile gelüp şecerāt üzerinde ötüşürler feryāt u efgān idişürler ve bu çeşme-sār kenārında iki ādem oğlanı yaturlar ammā ki birisi kırk beş eriş kadd ü kāmēt Sām-süvār şalābet Ferīdūn heybet kırk dört pāre ceng āletine müsteğrak olmış, şağında ve şolında dört dürlü ḥançer şoğunmuş ve başındağı pülād ışığa Sīmurğ yükün şoğunmuş ve başındağı³³⁵ ve tiğ-i Daḥḥāk bilinde Ḳahramān-ı Ḳātil gürzi elinde ve lākin uyḥuya varmış yatur ve yanındağı ḥarīfūñ yigirmi sekiz eriş kadd ü kāmēti var. Merrīḥ şıfat ḥūn-rīz şekl başında kızıl altundan şu

³³² *Dünyanın her köşesi felaket ve afetlerle doludur.*

³³³ Dek] -H.

³³⁴ Dergāhından] dergāhına H.

³³⁵ Başındağı] -K.

meyyitesi üzerinde iki kılac var ki çelme çalınmış ve ayaklarında kızıl altun zengler bağlamış velî eyle çâpük kim yilse yili geçer ve çalsa öküzi balığı iki baır sekiz hançer şolında taqınmış ve başı üzerinde tâcına deve kuşu yünlerin şokunmuş ve elinde üç yüz batman pülâddan bir bıçağı var velî anuñ bigi cüst ki eger mu‘allaq aratsa çarhuñ çenberinden geçe pes Ruḥ kuşu ḥissile bildi ki bu yatan Rüstem-i Tehemten’dür ve yanındağı Tağtağa-i ‘Ayyār’dur gönlinde eyitdi: “Bundan eyüsi bu kadar ki ben bunı götürem Süleymân dergâhına yitürem” diyüp hemân-dem kanad süzüp yir alçağına indi kendüyi ol ağaclar görmeye bilüp bir taş üzerine kındı zîrâ ki Ruḥ kuşunuñ kadd ü kâmeti ‘azîmdür bundan evvel şerḥ itdüm ve tevârîḥ kitâblarında ve Baḥrû’l-ḥayât Ḥayvânât kitâbında dağı gelür ki Ruḥ kuşunuñ [H-75b] ekşeri çin nâhiyesinde olur Ebû Ḥâmid Endelüsî eydür: “Bir kanadınıñ uzunluğı on iki biñ qarış olur ve yumurdası ḥamâm kubbesi gibidür.” **Nazm: [K-75b]**

[Fâ‘ ilâtün/Fâ‘ ilâtün/Fâ‘ ilün]

Var kıyâs it Ruḥ kuşın k’ey nâm-dâr
Kim niçe a‘zam yaradup³³⁶ Kirdgâr
Buña hem-tâ Ḥâlîk’uñ çok kudreti
Ḥâkim ol ki ḥikmetidür bî-şümâr

Der-Beyân-ı Āgâh Şoden-i Rüstem Ez-Āmeden-i Murğ-ı Ruḥ

Ḥükemâ kavlince kaçan ki Ruḥ kuşu ol ‘azametile yiryüzine inüp ki kındı kanadları gıjıldusından Rüstem ile Tağtağa-i Tarrâr uyandılar Ruḥ kuşın görüp sevindiler andan Rüstem yirinden tırdı Ruḥ kuşına ‘izzet idüp qarşu vardı Ruḥ kuşu dağı Rüstem’uñ geldüğün görüp ol tağ gibi gevdeyle merrîḥ-i felege ‘uqqâb çarḥ gelür gibi qarşu gelüp kanadların yayup sağ kanadı şeh-perlerin pehlevân eline el şunar gibi şunup görüşdi ve andan başındağı sîmurğ yünine ‘izzet kı lup öpüp ta‘zîm idüp baş kodı dağı başın kaldırup pehlevân yüzine bağıdı pehlevân dönüp Tağtağa-i Tayyâr’a eydür: “Ḥaḳ te‘âlâ bize ‘inâyet kı lup Ruḥ kuşını virdi ammâ ki biz bu Ruḥ kuşına süvâr olup kanğı cânibe gidecegümüz bilmezüz. Efdâli budur ki süvâr olup Süleymân dergâhına varavüz, ḥâlümüzi i‘lâm idevüz. Qal‘a-i Mıknâṭîs’da olan yârenlerümüzi dağı ḥalâş ide her gâḥ ki Süleymân nazarından ırâḳ düşdük işümüz râst gelmedi efdâli budur ki ol nebî dergâhına varavüz.” **Nazm:**

[Fâ‘ ilâtün/Fâ‘ ilâtün/Fâ‘ ilâtün/Fâ‘ ilün]

Ol Süleymân dergehinden düşdügümce ben ırâḳ
Rüzgârıñ şiddetinden kâmetüm olur niṭâḳ

³³⁶ Metinde yaradupdur şeklinde yazmaktadır. Vezin gereğı yaradup şeklinde okunmuştur.

Pādişāhı dergehinden ayru düşse bende pes
Hūta beñzer kim deñizden çıksa olur tāk tāk
Bir yañadan derd-i ğurbet bir tarafdan cevri-ı çarh
Cümlesinden hasret artuk k'öldürür āhir firāk
Gāh ceng-i ādemi gāh ceng-i ejdehā
Rāhatum yokdur cihānda kaçd ider maḥlūk-ı āk
Böyle diyüp o Ferāmerz itdi efġān bī-şümār
Tāli' inden ağlayup ağıtdı gözden ol āk

Der-Beyān-ı Āgeh Şoden-i Rüstem Be-Ḥabs-i Ferāmerz

Ḥükemā kavlince Rüstem bu vechile feryād idüp āh idicek Taġtaġa-i Ṭarrār eyitdi: “Yā pehlevān Ḥaqq'a minnet ki bizi kal' a-i Mıknāṭis'a iletmege Ruḥ kuşu ḥāzır bulundı süvār olup kal' a-i Mıknāṭis'a varalum pehlevānları çıkarmaġa ceng ü āşüb idelüm çalışmak bizden virmek Allāh'dandur ümıddür ki benüm emeklerüm zāyi' olmaya” diyüp Rüstem'i eydürüp kal' a-i Mıknāṭis'a gitmek tedbırinde iken taqdir tedbirlerin bozdı ki dimişlerdür *el-'abdi yüdebbiru vā'llāhi yuḫaddir*³³⁷ pes Rüstem ve Taġtaġa ile bu tedbiri itmekde iken ez ān cānib [H-76a] Ṭaymūs Perrī per açup Ḳuds-i Mübārek cānibine şark tarafından geçüp giderken cezire-i Ḥālidāt'a varayın Ferāmerz'ün ma' şūkasını babasını göreyin ādem şüretinde aña ḥaber vireyin dirken kürre-i nesımden yukarı Kūh-ı Billūr dıvlerinden [K-76a] kırküp birinci kat gök çenberlerine yaġın hevāda uçarken nā-gehān bād-ı şarşar çıkup maġrib tarafından esdi. Deryāda yil karşılamış gemi gibi Ṭaymūs Perrī'yi döndürüp cānib-i şarğa sürdi. Ol gün ol gice bād-ı şarşar esdi Ṭaymūs Perrī daḥı yilden incinüp kanad süzüp yiryüzüne inerdı velī bād-ı şarşar şarşduğundan degirmen gibi dönerdi çün şabāḥ oldı güneş nūrıla cihān sarāyı tıldı Ṭaymūs Perrī gözin açup gördi ki bād-ı şarşar kendüyi sürüp³³⁸ billūr etegine düşürmüş Ḥaqq'a şükr idüp hevā yüzinden yir alçaġına nazār itdi gördi ki Rüstem-i Cihāngır Taġtaġa-i Ṭarrār ile bir çeşme-sār kenārında oturlar ve Ruḥ kuşu karşılarında kanad büküp turur Rüstem'i görüp bilüp şād olup süzilüp yire indi çeşme kenārında kındı andan sürüp Rüstem nazārına geldi ez in cānib Rüstem Taġtaġa-i Ṭarrār ile gördiler bir perī yiryüzüne inüp kendülere gelür Rüstem Ṭaymūs Perrī'yi bilmezdi ammā ki Ṭaymūs Rüstem'i bilürdi çün Rüstem'e yaġın geldi baş urup selām virüp du' ā kırup eyitdi ki: “Yā pehlevān Süleymān eşigine etek Zāl-i Destān'a giderdüm ki senün oġluñ Ferāmerz'ün düşmen elinde dutsaklıġından saña ḥaber virem velī Ḥaqq'a şükrile ḥazretüne buluşdum” diyicek Rüstem oġlı dutsak olduğın ki işitdi ġāyet ġam-ġin oldı Taġtaġa

³³⁷ Allah ne yazarsa o gerçekleşir.

³³⁸ Sürüp] şorup H.

eyitdi: “Yā pehlevān Hāḡḡ’a şükri it ki Ferāmerz deñiz yüzinde gemile ġarḡ olmamış dīv elinde ḡabs olduğına ġam yime ki Allāh buyurursa ḡurtaralum çāresi ḡazāya kim rızā virmekdür nite kim dimişlerdür er-rızā bi’l-ḡazāyi”³³⁹ diyüp Rüstem göñlin tesellā kılıcaḡ andan dönüp Ṭaymūş’a eyitdiler: “Yā perrī aduñ nedür kimüñ perīsisin ve Ferāmerz’uñ dutsaḡ olduğın neden bilürsin bize ḡaḡīḡat ḡaber vir” diyicek eyitdi: “Hümāyün Şāh perīlerinden ve aduma Ṭaymūs Perī dirler” diyicek Rüstem bilüp ‘ izzet idüp yanına aldı andan Ṭaymūs Perī dile gelüp eyitdi. “Yā Rüstem ve yā Ṭaḡṡaḡa-i Ṭarrār evvelā işidüñ ki ne sır dīv ne kişidür andan Ferāmerz’i niçe ḡapduḡın söyleyem” diyüp eyitdi ki bir dīv vardur ki aña Ser-i ḡahhār dirler ki Kūh-ı Billūr’uñ yedinci ḡullesinde olur zirā ki Hāḡ teḡārek ve te‘ālā Kūh-ı Billūr’ı yek-pāre billürdan yaratmışdur ammā yedi ḡullesi vardur birbirinden yüksek yedinci ḡulle birinci ḡat felege yaḡındur ḡaçan ki ḡāf ḡullesinden güneş ṡogsa Kūh-ı Billūr [K-76b] od gibi yanar vaḡtā ki gice olsa Kūh-ı Billūr şovıyup güneş ḡarrıla [H-76b] bulutları kendüye ḡapduḡı ecilden aḡşāmdan şubḡ olıncaya dek üzerine yaḡmurlar yaḡup kendüsi şovuk olur ve Kūh-ı Billūr’ı dīv ve perrīden hiç kimesne geçemez illā ki yedi ‘ ifrīt vardur anlar geçerler Rüstem didi ki “Kimlerdür” cevāb viridi ki evvel ḡahhār-ı Tennīnten geçer ikinci Çil-dest-i Heşt-pāy Faşfaşa-i Pīlven dördüncü ḡuṡḡāt-ı Dīv beşinci ḡırtāḡ-ı Dīv altıncı Keykānūs-ı Şütür-Pā yedinci Haccāc Mars evvelki ḡullesinde Çil-dest-i Heşt-pāy olur ki kırḡ eli var sekiz ayaḡı ve on iki başı var ve ikinci ḡullesinde Faşfaşa-i Pīlven’dür ki on sekiz başı var altmış eli var ve on dört ayaḡı var ve üçüncü ḡullesinde ḡuṡḡāt-ı Dīv olur ki yigirmi dört başı var yetmiş yedi eli ve yigirmi sekiz ayaḡı var ve dördüncü ḡullesinde ḡırtāḡ-ı Dīv olur ki otuz altı başı var seksen sekiz eli var ve kırḡ dört ayaḡı var ve beşinci ḡullesinde Keykānūs-ı Şütür-Pā olur ki kırḡ sekiz başı var ṡoḡsan ṡoḡuz eli var ve altmış altı ayaḡı var ve altıncı ḡullesinde Haccāc Tennīnser olur ki elli beş başı var yüz yigirmi dört eli ve yetmiş yedi ayaḡı var ve yedinci ḡullesinde daḡı ḡahhār-ı Tennīnten olur ki altmış dört başı var yüz otuz altı eli var seksen sekiz daḡı ayaḡı var ammā ki bu zıkr itdügümüz dīvlerüñ ser-cümlesinüñ ulusu ḡahhār-ı Tennīn’dür zirā³⁴⁰ ki Hāḡ te‘ālā anı deñiz ejderḡası şeklinde yaratmışdur ve nefesinde zehri vardur ve ser-cümle ehremenlere ġālibdür ve anuñ ḡorḡusından Kūh-ı ḡamer’de ve Kūh-ı Billūr’da bir ferd rāḡatlıḡıla yatup uyumaz Sürḡibād Cinnī Secencel Dīv’i ḡahhār-ı Tennīnten’e gönderdi yardım isteyü Secencel daḡı a‘vānlarla Sürḡibād nazarından ḡalkup dem çeküp uçup Kūh-ı Billūr’a giderken cezīre-i Hālidāt’a uğrayup Ferāmerz’i tenḡa şıḡār-ġāhda bulup ḡapup götürmüş ḡahhār-ı Tennīnten’e armaḡan getürmüş ol daḡı dilemiş ki etini pişirüp yimek eyleyecek Ferāmerz eyitmiş ki: “Ben Rüstem oḡlıyım ve Rüstem Zāl oḡlıdur ve Zāl Sām-süvār oḡlıdur beni helāk eylemek ki Sām-süvār pehlevān-ı

³³⁹ Rıza Allah’ın hükmündedir.

³⁴⁰ Zirā] -H.

Süleymān'dur benüm kanımı sizlerden alur” diycek anlar dağı Süleymān ‘*aleyhi's-selām*’ korhusından Ferāmerz’i baħr-ı āteş üzerinden geürüp baħr-ı akyānūs kenārında kırk kulaç kuyı içinde ħabs idüp üzerine biñ nefer ehremen bekçi koyup bekletmişler³⁴¹ Secencel Dīv’ün sözün kulağına koymayup yardım virmeyüp Sürħibād’ı gözlerine göstermediler dağı Secencel Dīv Sürħibād nazarına gelüp Ferāmerz’i bulup anda Qahhār-ı Tennīnten’e iletduğine incinüp yanından red idüp kovar bu sözler perrīler dīvler ortasında [K-77a] şāyi^c oldu işbudur ki [H-77a] saña geldüm haber kıldum bākīsın pehlevān bilür diyüp sākīn olıcağ Rüstem’ün dağı Tağtağa-i Tarrār’ın dağı kararı kalmadı hemān-dem Rüstem Ruğ kuşına süvār oldu ve Tağtağa-i Tarrār’ı ardına aldı ve Tağtağa Rüstem’i kucaqladı ve Rüstem Ruğ kuşın kucaqladı dağı kara bulut gibi kuş yirinden kanad açup hevāya uçdı Taymūs Perī dağı kulağuz olup Ruğ kuşınıñ öñince uçdı Rüstem dağı sīmurğ yūñin eline aldı Taymūs Perī’den yaña üç dīv işāret itdi Ruğ kuşı dağı ħissile añladı ki Rüstem’ün seferi vardur ki bu perrī kulağuzdur ki sīmurğ yūñile kendüye işāret itdi emrine muṭī^c olup Süleymān ħazreti ħürmetine ve sīmurğ kuşı ‘izetine kim Rüstem atası Zāl’i yuvasında beslemişdi ol cihetden Rüstem’i gāyet severdi ol seviyeden yırtıcı kuşları re’isleri dağı Zāl-i Destān’a ve Rüsteme iken ziyāde ‘izzet iderlerdi. **Nazm:**

[Fā^c ilātün/Fā^c ilātün/Fā^c ilātün/Fā^c ilün]
Söz cihāndur kışsa bu ki Ruğ götürdi Rüstem’i
Kim hevādan seyr iderdi Rüstem işbu ‘ālemi
Ol kadar çıkdı semāya Ruğ kuşı açup kanad
Yiryüzün Rüstem görürdi hem çü şekl-i ħātemi

Der-Beyān-ı Müslümān Şoden-i Melik-zāde Şāh-ı Hāveristān Süleymān Nebī ‘*Aleyhi's-selām*

Ĥükemā kavlince Rüstem bin Tehemtenī Tağtağa-i Tarrār ile Ruğ kuşı götürüp gitmekde ve Taymūs Perī kulağuzluk idüp ‘azm-i deryā-yı āteş itmekde ammā ki bizüm kışşamız ez ān cānib Süleymān Peyğamber ‘*aleyhi's-selām*’ geldi. Çünkü karındaşı Edniyā’nuñ günāhın ki bağısladı ve beglerbegisini tābi^c ile ber-dār ki indi münāfıkın ṭāyifesi görüp heybet alup berg-i ħazān gibi ditreşdiler andan ħazret-i³⁴² Ĥızr Peyğamber ‘*aleyhi's-selām*’ Edniyā’yı ki dilek itdi andan icāzet alup ħizmet-i Ĥaqq’a gitdi andan Süleymān nebī ‘*aleyhi's-selām*’ Aşaf’a işāret itdi Hāveristān şāhı oğlı Melik-zāde’yi vezirle dīne da^c vet kıla Āşaf dağı da^c vet kıldı Melik-zāde dağı Süleymān nebīnün ‘*aleyhi's-selām*’ nübüvvet-i kerāmetini ‘azamet-i saltanatını biñ bir ümmetün keşretini görüp Süleymān kim olduğın bilüp def^c i vezirle şehādet barmaqların

³⁴¹ Bekletmişler] berkitmişler H.

³⁴² Ĥazret] -K.

götürdiler ve kelime-i *lā ilāhe illā 'llāhü Dāvud ḥalīfetu 'llāh Süleymān emīnu 'llāh*³⁴³ diyüp imān getürdiler andan Süleymān Peyğamber *'aleyhi's-selām* hoş görüp hil' at geyürüp memleketin şadağa idüp berāt-ı hümāyün virüp ʦalsaḥān Perī'ye emr itdi şeh-zādeyi a' vānlarla gelüp vezirle götürüp ol gün 'aşr vaḳtinde Hāveristān'a iletdiler. Hāveristān melikleri görüp kaḳiyyeye muṯṯali' olup Süleymān'dan heybet aldılar ve Hāveristān melikin ki öldürdügin bildiler ve ol şāhidleri ki 'Anṯāḳya'dan getürmişler idi Süleymān nebī *'aleyhi's-selām* Kündek Dīv'e emr itdi [H-77b] gelüp dördün bile götürüp [K-77b] 'Anṯāḳya şehrine iletdiler andan Süleymān Peyğamber *'aleyhi's-selām* istedi ki Sürḥibād cin cenginde bahādurlıḳ adın ins ü cin meliklerini dīv 'ifrīt serhenglerini yırtıcı cānavarlaruñ bebr ü esed sibā' u pelenglerini ḥayyāt-ı efā' inüñ şe' ābīn nehenglerini ve gökde uçucu et yiyici kuşlaruñ 'uḳḳāb u şeh-bāz zağan külenglerini ve dāne ʦartıcı ḥubūbāt yiyici kuşlaruñ bülbül ve ḳumrı ve turrāc kebklere ve zübāb zenbūrı meleḳ siñeklerin fi'l-cümle berr ü baḥrūñ Süleymān dergāhında mevcūd olan biñ bir ümmetüñ ser-neferlerin ziyāfet itmek isteyüp daḫı 'ādet üzerine Melik-i Sepīd ki Ḳassām-ı Cinnī'dür ḥükm itdi ki a' vānlarla cem' olup berden baḥrdan eṯrāf-ı 'ālemden zevāde getüre ḥizmet şerāyiṯin yirine yitüre pes Melik-i Sepīd daḫı izn-i Rabbānī birle emr-i Süleymānī'ye me'mūr olup a' vānların cem' itdi her birisin bir ṯaraḫa gönderdi nite evvel Kesfiyā'ıl Melik ile on kez yüz biñ cin serhengin Mā' üc Tekvīn ile ve Dā' üc mālīk-i baḥrıla on kez yüz biñ baḥrı cinile deryā-yı aḳyānūsa gönderdi ki varup 'aḳīm balıḳlar çıkarup getüreler Hıms şehri ser-ḥaddinde Süleymān nazarına yitürdiler ve daḫı on kez yüz biñ teşriḳ cinnilerile Derdeyā'ıl Melik Meliḥā-yı Tekvīn ile Şerāḫīl-i Re'is-i Cinnī'yi gönderdi ki Hindüstān'a varup 'ūd u şandal u kāfūr müşk ü za' ferān buḥūrāt āletine getüre cin ziyāfeti için ve daḫı on kez yüz biñ cinile Reḫā'id Melik Der'ā'ıl Tekvīn ve ṯalheḳfā'ıl re'is-i cinnī Sa'id vilāyetine gönderdi ki ḥubūbāt yiyen kuşlar için envā'-ı ḥubūbātdan dāneler cem' idüp getüreler Süleymān her bir ḳatına *'aleyhi's-selām* yitüreler andan şoñra on kez yüz biñ cin çerisile Nūrnā'ıl Melik Derde' ābā'ıl Tekvīn ile ṯāṯāyā'ıl re'is ebḥār cinnile baḥr-ı Hind'e gönderdi ki 'anberler cem' idüp getüreler nazar-ı Süleymānīye yitüreler ve daḫı on kez yüz biñ cinnile Semsemāyā'ıl Melik ile ve Ḥarmeyāyā'ıl Melik ile Ḳand-ı Nāmā'ıl Tekvīn ile 'Arfeyāmā'ıl Tekvīn ile ve Yenṯayāyā'ıl re'is cinile 'Arab vilāyeti sevāḫillerine ve Çin ü Māçin cezāyirelerine gönderdi ḳand u nebāt nāy şekerler getürüp anı vaḳt içinde ḳaynadup sükkere alup tūṯiler uçup ve server-i selāṯinler ni' met şoñında şeker şerbetine içmek için şeker ḥāzır ḳılalar ve andan on kez yüz biñ cinile Serenṯayā'ıl Melik ile ve ṯayṯuriş Tekvīn ile Keykūris re'is cinile gönderdi ki gide Elburz etegine varup Sengistānlarından Eymā keçilerin ve ṯaḳ eteklerinden yabān ḳoçların ve ṯaḳlarında yūriyen yabān şıḳırların ve şıḳır geyiklerin bulup getüreler zaḫire-i insān için

³⁴³ Allah'tan başka İlah yoktur. Davud (a.s) Allah'ın halifesidir, Süleyman (a.s) Allah'ın emindedir.

maṭbaḥ-ı Süleymāniye [H-78a] yitürel ve andan on kez yüz biñ cinnī daḥı üç bölük kılp [K-78a] üç yüz otuz üç biñ cinnisin Mehliyā’ıl Melik ile Şeṭilūs Tekvīn ile Heyṭeş re’is cinnile Bulḡār’a gönderdi ki cānib-i Eflāk’dur maṭbaḥ-ı Süleymāniye yitecek kırk kez yüz biñ ve kıyye miḡdārı tuzla milḥ-i enderānīdür ve andan ğayrı cinniler ḡabuḡı çıkmış şuyı geçmiş billür ağacların götürüp maṭbaḥ-ı Süleymāniye yitürel kim āteş-bāzlara gerek ola zīrā kim ‘Arab yirinde odun kıtdı andan üç yüz otuz üç biñ cinnile Ferbā’ıl Melik ile Şemḡartīs Tekvīn ile Mūrūlās ciniyle Kūh-ı Zenbūrīstān’a gönderdi ki ‘asel-i muşşafā cem’ idüp ağac ḡovuklarında ḡovanlar bulup ‘asel içine ḡoyup cem’ idüp alup maṭbaḥ-ı Süleymāniye teslim ideler ve andan üç yüz otuz dört biñ cinnile Hemşiyā’ıl Melik ile Ehrākīl Tekvīn ile Fehfā’ıl re’is cinnī ile Gevher-i Nigīn ḡal’asına ol cennet mişāl perrīler memleketinüñ bāḡlarına gönderdi ki elma ve enār şeftālū zerdālū nārenc turunc ve ağac ḡavunı encīr ve fistuḡ ve bādām mişl-i envā’-ı nefāyis mīveler cem’ idüp getürel Süleymān ḡazretinüñ kilārı şāḡibine teslim ideler andan on kez yüz biñ cinniyle Hemleyā’ıl Melik ile Seylemūşā’-ı Tekvīn’i Keykuvāriş re’is cinniyle maḡrib-ı zemīni cezīrelere gönderdi ki maṭbaḥ-ı Süleymān için sīm dühnin çıkarup ve daḥı zeytün cem’ idüp getürel. Yaḡını çıkarup dühn-i zeytün maṭbaḥ-ı Süleymāniye teslim ideler ki zīrā ol zemānda zeyt yaḡı ziyāde isti’ māl olurdu ve simsim ya’ nī güncīd-i dühn ki süsen yaḡı demekle meşhūrdur. Süleymān zemānında şürete geldi cinniler süseni eküp yaḡın çıkardılar. İnşā’a’llāh yirinde zıkr idevüz mā-ḡaşal-ı kelām söz ṭavīl itmeyelüm. Ol gün nīm-ḡāşt vaḡtı iken zıkr olan ervāḡile tekvīnleri ve re’is cinnileri ki ser-cümlesi yetmiş keddere yüz biñ cinniler ile yetmiş melek-i müvekkil yetmiş tekvīn muḡarreb ḡākim ve yetmiş re’is cinnī ḡāfız-ı nāşırı maṭbaḥ-ı Süleymāniye yitecek biñ bir ümmetüñ ḡāzır olan maḡlūḡāt me’kūlāt ifṭār iden mevcūdāt nafaḡa ala³⁴⁴ getirüp biñ bir ümem zevādelenmek için zıkr olan cinniler serverleri perrīler serhengleri izn-i Rabbānī mu’cize-i Süleymānī ḡükm-i ḡāḡanī birle ol gün ḡizmetlü ḡizmetine gitdiler ve daḥı ins ü cinnüñ münādīleri nidā itdiler ki: “Ey dīv ü perrī melikleri ve vuḡuş u tıyūr serhengleri Şā’ābīn Tennīn nehengleri ve ey yüz yigirmi dört dürlü maḡlūḡāt serneferleri veyā biñ bir ümmet serverleri yā yetmiş iki millet bihterleri yā çerende ve perende mihterleri āḡāh oluñ ki ol zıll-ı ma’būduñ ol neyyi ve düdük ya’ nī kim ol melik-i maḡmūduñ ṭālī’-i mes’ūduñ [H-78b] sultānı mevcūduñ [K-78b] Süleymān ibn-i Dāvud’uñ ‘aleyḡime’s-selām ziyāfeti vardır bu gün ziyāfet ḡaydı görölüp çın seḡer cinslü cinsiñüzle ḡāzır oluñ ki ni’met-i Süleymānī ekl u şurb idenügüz yiyüp ve tıoyup ve buḡūrātdan ḡıdā alan ervāḡ cinsi daḥı ḡāzır olsunlar ki buḡūrāt-ı nefşāniyle ḡıdā taḡsīl ideler ve Süleymān ḡazretinüñ eyyām-ı devletine du’ā kıllalar” diyüp nidā itdiler. **Nazm:**

[Fā’ilātün/Fā’ilātün/Fā’ilün]

³⁴⁴ Ala] alup H.

Biñ bir ümmet dillerince bî-gümân
Her birinüñ bir münâdîsi hemân
Dillerince hoş nidâyı itdiler
Biñ bir ümmet halkı tâ istediler
Her birisi güş idüp şâd oldılar
Şeh Süleymân'a du' âlar kıldılar
Var kıyâs it kim Süleymân şehriyâr
Niçe a' zam pâdişâhdı kâm-kâr
Biñ bir ümmet hükmine fermâniken
Hizmetine yüz süren rûhâniken
Götürürken tahtını bād-ı şimâl
Seyr iderken şarḡ u ğarbı mâh u sâl
Kem ḡuliken Keyḡubâd Efrâsiyâb
Zerrece özin görmez idi ol kâm-yâb³⁴⁵
Tâ' at-i Ḥaḡḡ'a müdâm ḡâyimdi ol
Her zemâne gündüzün şâyimdi ol
Zenbîl urup dâ'imâ şatardı ol
Arp'öğüdüp ḡursa kül ḡatardı ol
Külle arpa ḡurşını ol şeh yidi
Râzıḡınuñ şükrin andan diridi
Ni' meti arpa idi hil' at ' abâ
Şâhlıġı gör dirliğine sen baḡa
'Ömri içre itmedi kibr ü riyâ
Zerrece almazdı tuḡfe-i reşâ
'Âlem içre ideridi ' adl ü dâd
Hem çü sultân Bâyezîd ol hoş nihâd
Kim cihânı ' adl-i âbâd eyledi
Halk-ı Rûm'ı şâkir ü şâd eyledi
Devr anuñ devrânıdur olsun ziyâd

³⁴⁵ Bu mısraın vezni bozuktur.

Kim kopar soñına çok şerr ü fesād
Böyle rāhat olmayuben hāş u ‘ām
Halk-ı ‘ālem bulmayısar hiç nizām
Yā İlāhī ‘ömri şāhı kıl abīd
Tā haşır şāh ola Sultān Bāyezīd
Devletinde hoş geçür ‘ubbād anuñ
Hāzretin’ider du‘ā zühhād anuñ
Hāzretidür çün sütün-ı milk-i Rūm
Āh kim ansız tolısardur milke büm
Çün kim oldur sāye-i ‘arş-ı mecīd
Yā İlāhī ‘ömr-i Nūh eyle mezīd

Der-Beyān-ı Ziyāfet Kerden-i Süleymān Nebī ‘Aleyhi’s-selām Be-Hezār Yek Ümem ve İns ve Cin ve Tuyūr-ı Biş ü Kem

Hükemā kavlince Süleymān nebī ‘aleyhi’s-selām çünki zıkr olan cin serhenglerin tekvinleri melikleriyle emr itdi deñizden balıklar etraf-ı ‘ālemden ne‘āyim getüreler anlar gidicek kendünün hāşların kağırdup ‘acer bāhūr şādıka³⁴⁶ ki harcı hāş emīnidür hüküm itdi ki on biñ koyun biñ deve ve biñ şıgır boğazlayup ehremenler düzdüğü sengin kazğanlara pāk idüp koyup ni‘met pişirüler ‘acer bāhūr şādıka³⁴⁷ dağı Şām [H-79a] şehrinün ‘Arab u ‘Arabāsından kaşşāblarından aġniyāsından [K-79a] on biñ nefer koyun ve biñ nefer deve ve biñ nefer şıgır behālarından ziyāde virüp şāhiblerine helāl itdürüp kaşşāblara boğazladup ayrıtladup dağı ol nerre dīvler ocağ taşından düzdüğü hummām kubbesinden ziyāde kazğanları bir qarnın yirüp yarup yir yir ol kazğanları ocağa urup her birinün altına külhan āteşi gibi od itdiler ki sercümlesi üç yüz on üç kazğandı ki her bir kazğanuñ içine on deve şıgardı nite kim kelām-ı qadimde ve kitāb-ı kerim içre ol ehremenler düzdüğü kazğanlar haqqında gelür ki *ya‘melūne lehu mā yeşā’u min meħārībe ve temāşīle ve cifānin ke’l-cevābi ve kudūrin rāsiyātın i‘melū āle Dāvūde şükra³⁴⁸ ma‘nā-yı āyetde ve kudūrin rāsiyātın* didüğü ol çölmeklerdür ki zıkr olunur ‘ulemānuñ ma‘lūmlarıdur ne ġam cühelā inkār iderse. **Nazm:**

[Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

³⁴⁶ Sadık olan kişi kuvvetli sıcak gibidir.

³⁴⁷ Sadık olan kişi kuvvetli sıcak gibidir.

³⁴⁸ Cinler, Süleyman için dilediği biçimde kaleler, heykeller, havuz gibi çanaklar ve sabit kazanlar yapıyorlardı. Ey Davūd ailesi, şükredin (Sebe 13).

Bu Süleymān kışşası ey şehriyār
Dört kıssımdur evvel āhır ne ki var
Kısm-ı evvel āyetiyle naql olur
Kısm-ı şānī var delīl ü ‘aql olur
Kısm-ı şāliş yok delīl burhān anuñ
Rāvī söyler söz anuñ destān anuñ
Rābi‘ i ma‘ kıl olur emleḥ kelām
Līk nedür diñlemişidür ḥāş u ‘ām
Her ne söz ki söylenür aḥsen ḥadīş
Gerçi ta‘ n ider baña cāhil ḥabīş
Munşıf u kāmīl kıılır inşāf ey cān
Kim bilür yok buña hem-tā dāsītān
İder ammā ki mu‘ ānid çok ‘inād
K’istemez söz ehlini kıılır fesād
Ġam degül ḥāsīd begüm itse ḥased
K’ölmeyince terk idemez ol cesed
Söz güherdür pādīşehdur cevheri
Ḥaḳḳ’a minnet cevher’añlar gevheri
Şāh-ı ‘ālem olmasaydı dest-gīr
Dā‘ iye vırmezdi ḥāsīd yirde yir
Şāhirān idüpdürür hep ittifāḳ
Kim gice destūr-ı a‘ zamlā nifāḳ
Şāhı şun‘ olsun ola Ḥaḳḳla dest-gīr³⁴⁹
Ġam degül itse ḥased cümle emīr
Eline ne kim yazdısa ceffü’l-ḳalem³⁵⁰
Emr-i Ḥaḳḳla geliserdür biş ü kem
Cürmüm ol ki nışf itdüm bir kitāb
Kim mişālīn görmedi bir kām-yāb

³⁴⁹ Bu mısraın vezni bozuktur.

³⁵⁰ Bu mısraın vezni bozuktur.

Dil uzatdum söze hem çün nā-ķalem
Başum üzre hizmeti şāh-ı ķalem
Söz uzadup itmeyelüm ķil u ķāl
Her ķula ĥayrın vire Allāh te‘ āl
Diñle imdi ķışşa nedür şerĥ idem
Vir şalāvāt rāstı güzīn tarĥ idem

**Ķışşa-i Müvekkil-i Deryā-yı Mağrib ve Āgāh Şoden-i Maĥlūķāt-ı Ābī Ez-Ĥazret-i Süleymān
‘Aleyhi’s-selām**

Ĥükemā ķavlince kaçan kim ĥükm-i Süleymānī birle on biñ ķoyun biñ nefer buğrādan develer ve biñ baş şıgır boğazlanup yüzilüp pāk olup zıkr olan üç yüz kaçğanlara urulup altında odlar [H-79b] yanup ‘alevī felege çıkup maţbaĥ-ı Süleymānī ĥizmet-kārları pişürmekde ve zıkr olan cinnīler daĥı Hindüstān’dan ‘ūd u şandal [K-79b] u müşk getürüp Kūh-ı Elburz gibi yıġa ķodılar ve Sa‘id iķliminden ĥubūbāt getürüp dāne yiyen ķuşlar için yıġa ķodılar ve Çīn ü Māçīn sevāhilinden ba‘zı cinnīler daĥı sükker ķamışın getürüp anı vaķt içinde ķaynadup sükkeri ķand nebāt itdiler ve ba‘zı cinnīler daĥı Kūh-ı Elburz eteginden cānavarlar şikāyet idüp ķulañ ve ahū ve ey mā keçisi ve ayruķ ve yabān atların getürüp maţbaĥ-ı Süleymāniyye teslim itdiler fi’l-cümle ķışşayı dirāz itmeyelüm ziyāfet ķaydın görmege zıkr olan cinnī serhengleriyle ervāĥ u tekvīnler ki zāĥire vü zevāde getürmege ki gitmişlerdi ‘ūd u ‘anber buĥūrāt için cem‘ idüp getürdiler ammā ki deryā-yı mağribdan her gün deñiz balıķların getüren Kesfeyāyābīl melek birle on kez yüz biñ cin serhengleriyle ve Mā‘ūc tekvīnle ve Kā‘ūc mālīk-i baĥr ile deryā-yı mağriba varup ‘ādetlerince deryāya ŗolup daĥı şol ķoyun sürisinüñ çevresinden ķurdlar girüp ne vechle ķoyunı ŗrkidirlerse zıkr olan mālīk-i baĥr ile cinnīler daĥı tekvīnler ile deryā-yı mağrib içine girüp ol taġ gibi ‘azīm balıķları ķarvayup tutduķlarınca ĥalāş ol niceleri ŗrküp kaçup ba‘zı deryā ka‘rına ŗalardı ve ba‘zı vast-ı nehr ara kaçup yıldırım gibi giderdi ma‘al-ķışşa deryā-yı mağribuñ balıķları arasına bir muşibet girdi ki yedi başlu nehengden ŗrker gibi ŗrküp kaçarlardı balıķ ŗrkündüsinden deryā-yı mağrib cūşa gelüp ķaynadı emvāc-ı baĥr fevc fevc felege çıkup oynadı deñiz mālīkleri balıķ ŗrkündüsün görüp ġāyet ta‘accüb idüp daĥı andan bir yire cem‘ olup “Acabā deryā-yı muĥītden nehengler mi ola buna ne ‘allāyimdür görelüm” diyüp deryā yüzine çıkarlar çevre baķdılar gördiler ki yüz biñden ziyāde ābī cinnīler mālīk-i baĥr ile ve niçe tekvīnler ile ve ervāĥ-ı melīk-i müvekkel üzerlerine ŗurmuş zıkr olan cinnīler deñizden ķara taġlar gibi balıķlar ŗutup ele getürürler Lūţ-ı nebī şehrini melā’ike götürür gibi şoyakşup götürüp giderler deñiz mālīkleri bu ĥālī görüp ġāyet ta‘accüb idüp bundan evvel daĥı bir niçe kerre ābī cinnīler deñizden balıķ çıkarduġın ki görmüşlerdi fikr engüştin ĥayret aġzına

urmışlardı pes bu hâli deñiz mâlikleri görüp sürüp müvekkel-i deryâ katına geldiler meger ki baħr-i muħiṭ içinde deryâ-yı mağrib cānibinde ol mevzi‘ olduğı cezārenüñ kenārında deñiz ka‘ rında deryâ-yı mağribuñ müvekkileri vardı ki anuñ adına müvekkel-i deryâ-yı mağrib-i melik-i Zerrērāhin dirlerdi pes bu deñiz mâlikleri sürüp anuñ nazarına geldiler eyitdiler. “Ey bizüm seyyidimiz āgāh [H-80a] ol ki yüz biñ miqdārı ābī cinnī serhengleri ve baħr-ı cinnī tekvīnleri Dā‘ üc mâlik-i baħr-la gāh gāh bu deryâ-yı mağribdan gelüp qara bulut qanadlu tuman düşmiş [K-80a] qara tağ kāmetsü yedi başlu evrenī şüretlü hammām kazanı pullu mağāra ağızlu ‘ Arab ocağı gözlü balıkların karvayup alup getirürler bilmezüz ki qanda iltürler hīç bu ‘ alāmete ‘ aqlumuz irmedi” diyicek müvekkel-i deryâ-yı mağrib bunlaruñ sözün işidüp bir zemān fikre varup dağı dönüp bunlara eyitdi: “Bu sizüñ didigüñüz ‘ alāmet aña delālet kıılır ki bu köhne cihāna bir tāze Süleymān gelmiş ola nübüvvet hātemin eline almış ola biñ bir ümmet emrine fermān-ber olmuş ola hayl ü haşemle taħl u ‘ alemle yıl taħtını qafdan qāfa götüre diledügi yire yitüre.” **Nazm:**

[Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilün]

Şek degül eski cihāna pes hemān

Geldi tāze bir Süleymān şeh cihān

Yedi biñ yıl devr idince bu felek

Bir Süleymān getirür virür dilek

Ba‘ zı artuq ba‘ zı eksük yılda pes

Bir Süleymān geldi milke hoş nefes

Kim cihān milkine geldi niçe halk

Dünyeyi tutup yürürken cūq cūq

Hālīqa pes çün ki ‘ aşı oldılar

Zālimi mazlūma zulmi kıldılar

Qahr idüben cümlesin Qāhir İlāh

Fānī kıilup eyledi cümle tebāh

K’ işbu çarħuñ olduğunca gerdişi

Gelmek ü gitmekdürür ħalkuñ işi

Bir dağı gelse Süleymān ‘ āleme

Pes ne var ki milki viridi ādeme

Ādemīden bir Süleymān bī-gümān

Geldi beñzer bu cihāna bu zemān

Böyle diyüp anda Zerrāhin'de pes

Oldı sākin vir şalāvāt hoş-nefes

Nesr: Hükemā kavlince müvekkel-i deryā-yı mağrib melik-i Zerrāhin böyle diyüp daḥı eyitdi ki: “Yā deñiz mālikleri varuñ anlardan teftiş idüñ ki tutduḡları balıḡları kime iltürler haber bilüp gelüñ” didi. Andan deñiz mālikleri sürüp cumhūrıla deryā-yı mağribdan çıḡup Dā' üc māl-i baḡra buluşdılar dillerince selām virüp ta'zīm kılup su'āl itdiler ki: “Bu müvekkel-i baḡr-ı a'zam luḡf idüp haber vir ki bu 'aẓīm balıḡları nireye iltürsin ve kime ḡizmet kılırsız ki bu 'alāmeti gördüḡümüz yoḡdur” diyüp su'āl idicek cevāb virdi ki: “Yā deñiz mālikleri āḡāḡ oluñ ki emr-i sübhānī birle bu eski cihāna bir tāze Süleymān geldi ins ü cin vaḡř u tuýür mūr u mār çerrende vü perrende biñ bir ümmet yetmiş iki millet yüz yigirmi dört dürlü şıfat-ı maḡlūkāt emrine fermān-berdür yil felekde taḡtın götürür kaḡdan kaḡa yitürür pes ol Süleymān emri birle bu deñizden balıḡları alup götürürüz Süleymān maḡbaḡına yitürürüz ve bizüm yüz biñ nefer ḡükmümüzde olan balıḡ tartıcı cinnilerden [H-80b] ḡayrı kırık biñ nefer cinniler daḡı deryā-yı Hind'den 'anber taşırlar ve on kez yüz biñ teřriḡ cinniler daḡı Hindüstan'a varup 'üd u şandal kāfür u misk getirürler ervāḡa ḡidā-yı ruḡānī [K-80b] olmaḡiçün ve on kez yüz biñ cinniler daḡı Sa'id vilāyetinden ḡubūbāt getirürler dāne dardan kuşlar ḡidāsiçün ve on kez yüz biñ cinniler daḡı Çin ü Māçin sevāḡilinden şeker şamışların getirürler şaynadup sükkerin alurlar maḡbaḡ-ı Süleymānī için muḡařřal-ı kelām yüz kerre yüz biñ cinnī tekvīnleri ki her bir tekvīnüñ ḡükminde biñ nefer cinnī vardur ser-cümlesi maḡbaḡ-ı Süleymāniyye ḡizmet-kārdur ba'zı me'kulāt ba'zı meřrūbāt ba'zı ḡubūbāt ba'zı heyzum ba'zı Kūh-ı Elburz'dan vaḡř-ı ḡayvānāt tartup getirürler nite kim biz deryādan balıḡlar tutup ilterüz ki etleri et yiyici maḡlūkāta kışım olur ve kelleleri ře'ābīn ḡayyāta baḡř olur ve baḡır baḡırsuḡları mūr u meleḡ ü zübābe kışım olur yā deñiz mālikleri o Süleymān ulu pādiřāhdur ammā ki herḡiz baḡrī maḡlūkāt aña varmamışdur zīrā ki yil taḡtını götürüp deryā kenārına gelmişdür inřā'a'llāḡü'l-'azīz nařīb ola sizler daḡı anda řurasız³⁵¹ emrine boyun viresiz.” **Naẓm:**

[Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]

Böyle diyüp anlara Dā' üc māl-i baḡrı pes

Şeh Süleymān ḡazretinden söyledi řirīn nefes

Çün deñiz mālikleri bildi Süleymān ḡazretin

ḡayrete varup şamusı inmez oldı daḡı sels

Nesr: Hükemā kavlince kaçan ki Dā' üc māl-i baḡrdan deñiz mālikleri bu sözi ki aldılar selāmlayup icāzet alup ḡitdiler sürüp gelüp deñiz dibine müvekkel-i baḡra buluşup daḡı du'ā

³⁵¹ şurasız] varasız K.

kıllup Dā'üc mālīk baħrdan ne kim işitdilerse Süleymān haħķında bir bir beyān itdiler müvekkel-i deryā-yı Zerrerāhin işidüp ğāyet şād olup dilince Allāh'a ħamd idüp eyitdi: "Çok şükr ol Allāh ki cihān mülkine yine bir Süleymān getürmiş varup mübārek yüzün görmek gerek" diyicek deñiz mālīkleri eyitdiler: "Ey bizüm seyyidimüz senüñ 'ömrüñ ziyādedür ki ervāħdansın tevālüdün tenāsülün yok tā kıyāmete dek ölmezsin bu Süleymān didüklerin biz gördüğümüz yok zīrā ki 'ömrümüz kaşīrdür zemānumuz azdur bize ħaber vir ki bu zıkr itdükleri gibi ādem oğlanında ulu pādīşāh olur mı ve biñ bir ümmet baħr u berde emrine muṭī' olup ħizmet kıllur mı" diyüp su'āl idicek müvekkel-i deryā cevāb virüp eyitdi ki: "Yā deñiz mālīkleri āgāh oluñ ki cihān mülkine ben çok Süleymān gördüm Süleymān oldu ki deryā қа' rında şırçadan sarāylar düzdürüp gelüp ser-tā-ser deryā dibini seyr eyledi ki ol Süleymān'a Süleymān-ı Ābī dirlerdi ve Süleymān oldu ki deryāya girmedi ħilkat āteşi olduğı için [H-81a] Süleymān bin Şāħrınār gibi pes her Süleymān ki dünyāya geldiler her birisi bir tavrlı 'ādet üzerine 'ālemi kaşdan kařa tıtdılar 'āķıbet taħtını şavt-ı yil ve tācını miħnet ü sīl alup dünyādan ħasretle gitdiler muħaşşal-ı kelām bize farz [K-81a] u vācib oldu ki bu Süleymān'uñ nazārına varavüz devletlü cemālin görüp ħizmetine yüz sürevüz muķaddem gelen Süleymān çağınıñ emānetin teslīm idevüz" diyicek deñiz mālīkleri su'āl itdiler ki: "Ey bizüm seyyidimüz ol ne emānetdür" cevāb virdi ki: "Süleymān bin Çaġī ki dünyāya geldi Süleymānlıķ ħātemin eline aldı Çaġī kaşmine ħükm kıldı bir gün yil taħtını götürüp bu deryā-yı maġriba geldi baña bir zerrīn şandukçıla bir kıızıl yāķūt levħ emānet koyup eyitdi ki "ey müvekkel-i deryā-yı maġrib ve ey melik-i Zerrerāhin çünki benüm devrānum geçdükdün niçe biñ yıllardan şoñra niçe maħlūķāt geldükdün şoñra bir dürlü maħlūk daħı gelecekdür ismi insān olup ceddī ādem-i şafī olsa gerekdür ol ādem-i şafīye Ĥavvā nām ħatunı çift yaradup naşīb idüp ikisinden zürriyāt-ı insān üreyüp zürriyātıla 'ālem tölacaķdur ol ādem-i şafīnün neslinden ve ħalīlül'r-raħman aşlından cihān sarāyına bir Süleymān daħı gele nübüvvet ħātemin eline ala serīr üzre otura cihānuñ dört küşesinde dört dürlü yil kıpa ızn-i Rabbānī ve mu'cize-i Süleymānī birle getüreler maġrib u şarķa taħtın yitüreler ammā ki ol Süleymān hem nebī-i mürsel ola hem 'ālim ü fāzıl kāmīl u ekmel ola ve nesebī daħı ol zıll-i ma'būd ve nebī-i vedūd ve melik-i maħmūd Süleymān bin Dāvud bin İşā ve āl-i Yehūdā ola ki Ya'ķüb Peyġamber'ün oġlı Yūsuf şiddīkūñ 'aleyhi's-selām karındaşı imdi ben ħāzret-i Cebrā'īl 'aleyhi's-selāmdan ol Süleymān ħāzretinün vaşfını işitdüm ve daħı yā melek-i Zerrerāhin senüñ 'ömrüñ taṭīl olup ol Süleymān devrine yitişince gök bildüm luṭf idüp bu altın şandukça birle kıızıl yāķütdan levħi ol Süleymān'a teslīm idesin benüm naşīhatlerüm sem'-i Süleymāniyye irişe vaşiyetüm tıutup beni ħayr du'ādan yād kıla diyüp" baña bu şandukçayı ve levħi işmarladı imdi niçe ola ki ol Süleymān ħāzretine biz buluşavüz di Süleymān-ı Çaġīdan su'āl itdi cevāb virüp eyitdi: "Yā melik-i Zerrerāhin ol Süleymān ibn-i

Dāvud’uñ muḥaḳḳaḳ cihāna geldügin andan bilesin ki deryālar dibinden cinniler gelüp balıklar ve ‘anberler cem’ idüp getüreler ḥayvānāta ekliçün ve cin nesline buḥūr için Süleymān maṭbaḥına iltüp ḥāzır kıllalar çünki deryā ḳa’ rına cinler gelüp bu ‘alāmetleri ki ideler anlardan daḥı teftiṣ idüp taḥḳiḳ-i Süleymān cihān sarāyına geldügin bilicek ne ḳadar deryā melikleri varsa cem’ idesiz deryā-yı muḥiṭ armağanlarından ve baḥr-ı muḥiṭ tuḥfelerinden la’ l ü cevāhir ü cevāhir ü gevāhir ü yāḳūt u zeberced ü elmās pīrūze fi’l-cümle ḳıymeti ṭaşlardan cem’ [K-81b] idüp ve bu ṣandukçayı [H-81b] daḥı götürüp deryā kenārına çıkasız dillü dilüñüzce Ḥālīḳ’a tesbīḥ okıyup niyāz idelüm. Ḥaḳ tebārek ve te’ālādan celle celālühü temmetā kıllalum ki ol Süleymān-ı nebīnūñ ‘*aleyhi’s-selām* mübārek yüzün görevüz. Nite kim muḳaddeman gelen Süleymānlaruñ mübārek yüzlerin gördük ve bir daḥı bu ki her Süleymān’uñ bir mu’cizī olur Süleymān bin Çaḡī şöyle ḥikāyet itdi ki ben ve cin ḳavmi ve cān ḳavmi cihān sarāyına nevbetce ḥükm itdüklerinden soñra Ḥaḳ te’ālā ḥāḳden bir ādem yarada adı ādem-i ṣafī ola ṣol eyeñüsinden çift yarada adı Ḥavvā ola Ḥaḳ te’ālā ol ādeme kerāmet vire ḥabībi Muḥammed’uñ nūrunı ³⁵² ‘*aleyhü’ş-ṣalāvātü ve’s-selām* ³⁵³ yedi ḳudretile alında ḳoyup melā’ike-i muḳarrebīne³⁵⁴ secde buyurup andan uçmaḡa iltüp anda muḳīm olduḡdan soñra rub’ -ı meskūn ‘ālemine getirüp cennetde çiftin yaradup dünyāda neslin üredüp anuñ neslinden ol Süleymān bin Dāvud daḥı niçe biñ yıldan soñra dünyāya gele nübüvvet ḥātemin ki eline ala ol Süleymān’uñ mu’cizelerinden birisi budur her yirde ki Süleymāna ta’alluḳ bir āvāze olsa bir ḳaziyye için ya bir mazlūm bir zālinden ṣikāyet itmek dilese ve yā ḥizmetine ṭalib olanlar dergāhına varup yüz sürmegi Ḥaḳ’dan temennā itseler anlaruñ nālīṣi ṣadāsını Bād-ı Ṣarṣar sem’ -i Süleymāniyye irgürecedür Süleymān ḥazreti izn-i Rabbānī birle āḡāḥ olacaḡdur biñ bir ümmetüñ ḥizmet-i Süleymāniyye rāḡıb olan ḳanḳı cinsinden ise ve ne milletden ise Süleymān ḥazret-i ‘*aleyhi’s-selām* anuñ müvekkelini da’vet idecedür eger ol ḳiṣiyi getürmek mümkün ise ḥāḳ-i pāyine getirdecedür bād-ı ṣarṣar’a eger mümkün degülse Süleymān ḥazret-i ‘*aleyhi’s-selām* anuñ ayaḡına ‘ār itmeyüp varacaḡdur maḳṣūdın edā kılmāḡiçün su’ālüne cevāb virecedür” diyüp Süleymān Çaḡī buña eyle cevāb virdi: “İmdi eyle olsa ne kadar deñiz mālikleri varsa ḥaber kıluñ” diyüp la’ l ü cevāhirler ve ḳıymeti yāḳūt gevāhirler cem’ itsünler ki Süleymān ḥazretine tehī-dest buluşmayalım. **Nazm:**

[*Fā’ ilātün/Fā’ ilātün/Fā’ ilātün/Fā’ ilün*]

Kim dimiṣ ṣāḥib-kemāl idüp naṣiḥat nām-ver

Şehlere varma tehī-dest ilen ammādur güher

³⁵² Nūrunı] -H.

³⁵³ ‘*Aleyhü’ş-ṣalāvātü ve’s-selām*] ‘*aleyhi’s-selām* K.

³⁵⁴ Muḳarrebīne] -K.

Zire kim dünyā şehi māyil olur māla müdām

Hācetüñ varsa kıatında virgil añā sīm ü zer

Neşr: Hükemā kavlince melik-i Zerrerāhin böyle diyicek deñiz mālikleri hükmine mahkūm emrine itā' at kıilup gitdiler ne kıadar deryā-yı akyānūs içinde ve baħr-ı Şām içinde deñiz mālikleri varsa yā baħr-ı girdāb-ı ekbere varınca haber itdiler ser-cümlesi birbirine haber idüp hattā Kıaradeñiz ka' rında olan deñiz mālıklarına [K-82a] haber itdiler Hind u Sind Çin ü Māçin deryāsında olan deñiz mālıklarından ğayrısına ve baħr-ı muħiṭ ekberede olan deryā müvekkellerinden ğayrısına haber olup ser-cümlesi mekānlu mekānında ola deñiz dibindeki la' l ü cevāhir ma' ādinlerinden [H-82a] la' l ü gevher çıkarup ve ğarāyip şadefler ele getirüp her bir deryā müvekkili a' vānlarına götürdüp alup müddet-i rüzgārla baħr-ı mağrib müvekkel-i Zerrerāhin nazarına getirüp metā' lu metā' ın ' arz itdiler cümlesin görüp begendi andan bir şerif sā' at gözetdiler ki Kııbrūs ceziresi kenārına çıkalar ve ağız açıp Hāķķ'a niyāz ideler tā bunlarıñ şadāsını yil sem' -i Süleymāniyye irgürüp bunları taleb kııla. **Nazm:**

[Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]

İşbu niyyet üzre bunlar kıilup anı ittifāķ

Şeh Süleymān hāzretine varmağa görür yaraķ

Diñle imdi bir ' acāyibden ğarāyib daħı söz

Lik virgil hoş şalāvāt olmayuben Hāķķ'a ' āķ

Der-Beyān-ı ' Azamet-i Hün-ı Süleymān Kerden-i Hezār Yek Ümmet

Hükemā kavlince deñiz mālikleri deryā dibinde yaraķ görüp Süleymān hāzretine geldi ve gitmekde ez ān cānib Süleymān-ı nebī hāzretine geldi ki ' aleyhi's-selām ol gün biñ bir ümmet yetmiş iki millet yüz yigirmi dört dürlü şıfat maħlūķātı ziyāfet itmek kıaydın görüp ol gün geçüp çin seħerden enbiyālarla şubħ namāzın kıilup Tevrāt u Zebūr okıyup tiğ-i tevħidile şeyāṭin-i racim boyların tokıyup namāzdan niyāzdan fāriğ olıcaķ ' imāme-i Hālil şarınup cübbeyi çignine şalup Mūsā ' aşāşın eline alup daħı nübüvvet taħtı üzerine çıkup kıarār eyledi andan Süleymān-ı nebī buyurdı biñ bir ümmet cinsi cinsle şāf bağlayup turalar ni' met yimek için neşr kavli Eflāṭün buña her bir ümmetüñ serhengine haber oldu ammā naķl-i Loķmān ol ki Süleymān-ı nebī taħt üzerinden çığırdı ki yā biñ bir ümmet serhengleri ve yā ins ü cin melikleri ve yā vuħuş u tuyūr ser-neferleri cinsi cinsiñüzile şaf bağlañ ni' met yimek için her birinüñ dilince ki söyledi müvekkel-i bād bāda hüküm itdi yil daħı Süleymān nebīñüñ ' aleyhi's-selām hükümünü cemī' -i ümemüñ serhenglerinin sem' ine irgürdi anlar daħı tekvīnlü tekvīnine emr itdi her milletüñ re' isleri milletlü milletini hāzır idüp kıullu kıulina şafı şafına gelüp meymene vü müyessere kıalup cenāħ ārāste itdiler evvel server-i selāṭin pehlevānlar rüy-ı zemīnler perir-i sīmīn zerrīn

taht nişinler olup ve şandallara geçüp oturdılar ve kırık kez yüz biñ âdemî-zâd ‘askeri yigirmi biş fersah miqdârı yiri ihâta kıilup tırdılar biş fersah miqdârı yiri dağı cin ‘askeri ihâta kıilup pülâd [K-82b] kürsilerde re’isleri diz çöküp oturdılar yigirmi beş fersah yiri dağı hayvânân-ı kibârla sibâ‘ ve hâyî cānavarlarıyla her birisi uşağı ve irisi cinslü cinsiyle tırup dīvân-ı Süleymāniye nazar urdılar ve yigirmi [H-82b] fersah yiri dağı hubûbât yiyen murğânla ve yırtıcı tartıcı ‘uqâb şâhîn şeh-bâz mişli sîmurğ ‘ankāya tâbi‘ perrân cinsi hevâ-yı fenâdan yiryüzine inüp ihâta kııldı yigirmi biş fersah yiri dağı şâh-mārân ‘askeri hayyât u haşerât su‘âbîn cinsi kōnup kuşatdılar fi’l-cümle kışşayı dırâz itmeyelüm biñ bir ümmet yetmiş yedi dürlü maḥlûkât yirlü yirinde cins cinsi birle şaf be-şaf kim tırdılar andan Süleymân nebî cānibinden ‘aleyhi’s-selām çāşni-girler altun gümüş sînilerle yâḳût u rummānî ve la‘l-i bedehşānî tepsilerle faḡfûri çînî tabaklarla envâ‘-ı nefāyis ne‘āyimler dāneyi zerde me’mūniyye reşidiyye nārdeng şürbâ ve biryân ve ḳalye-i mākiyân ve ba‘zı cinnilerde dağı cevārişler ve şābūnî helvâlar ve levzîneler ve envâ‘-ı nefāyis helviyyâtdan serv-i ḳāmet çeşm āfet maḥbûb ve nāzûk çāşnigirler ellerinde götürüp Süleymân meclisine gelüp ‘izzet ü ikrāmıla diz çöküp server-i selâtinler ve pehlevân-ı rûy-ı zemîler dizine ḥarîr-i pişgirler şalup ‘ulemâ vü ḥükemâ öñine ibrişimden şümâtlar yapup ve melikler öñine altun gümüş sîniler koyup bir yirden çāşnigirler ḥūn-ı Süleymāniyye şalâdur didiler andan Rûh-ı Şâh-ı Cind ile cān kavmi nazarlarına altun micmerler içinde müşk ü kāfûr buḥûr idüp iletdiler ve perrîler sulṭānı Hümāyûn Şâh nazarına dağı ‘ūd ile ‘anber mulemma‘ kıilup gümüş micmerlerde buḥûr idüp iletdiler ve dağı çînî pülâddan düzülmiş mühr-i Süleymānî ḳazılmış mücevvef buḥûrdānlara günlük ve yüzerlik buḥûr idüp üzerine misk eküp ehremenler serhengi Caḡcaḡa’yı ehremen nazarına iletdiler ol dağı cemî‘-i ehremenlere yine çekçe taḳsîm itdi ammâ ki dīv ‘ifrît iki cinsdür bir cinsi perrendedür ki anlar uçarlar bir nefesde bir günlük menzil alup geçerler nite kim melâ’ike bir nefesde biñ yıllık yol alır ol perrende ehremenlerün ḡidâsı buḥûrdur anlar tâ kıyāmete dek ölmezler dağı ‘afārîtdür anlar dağı iki şınıfdur bir şınıfı dem çeküp cinnî gibi vücûdın nefesi götürür ṭarfetü’l-‘ayn içinde gözi irdüğü yire yitürür anlarun ḡidâsı şular buḥârıdır ve duḥānlardur ki ḥarḳ-ı nārdan ḥāşıl olur ammâ ki istedikleri buḥûr ele girmese nefesleriyle ḡidâ alunurlar ol cihetden anlar ölmezler ammâ ki rûz-ı ḥaşrdâ cemî‘si helâk olacaḡdur. *Küllü men ‘aleyhâ fānin ve yebḳā vechu rabbike zü’l-celāli ve’l-ikrām*³⁵⁵ mūcibince ve ikinci şınıfı revendedür ammâ ki ḡāyet tîz yürürler yil gibi anlarun cüfti vardur tevālüd ü tenāsül me’kūlât [K-83a] u meşrûbât kılurlar zaḥmdan helâk olurlar [H-83a] toḡarlar ölürler ve cinnî dağı dört şınıfdur biri cān neslidür biri cin şınıfidur pes bu cin dağı üç cinsdür biri yir içer birbirine binüp göklere melâ’ikeden söz uğurlamaḡa çıkar melâ’ike cinsi

³⁵⁵ Yeryüzünde bulunan her canlı yok olacaktır. Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin zâtı bâki kalacaktır (Rahman 26-27).

dağı anları şihābla atup yaqar anlaruñ tevālūd ü tenāsüli vardur bir sınıf dağı dürlü dürlü şürete girür ādem oğlanı arasında yürürler anlar şeyātın cinsidür zaḥmdan helāk olurlar ekşerin kırt yir ve koyunla bile otlar ve bir cinsi dağı rühānilerdür anlaruñ şurb-ı tevālūd ü tenāsüli olmaz ve ḥaşra dek ölmezler imdi bu muḳaddimelerden murād bu ki şol cinniler ki me'kūlata meşrübāta muḥtācdur ekl ü şurb iderler anlaruñ emşālinden ğayrısı ekl ü şurb itmezler her birine münāsib buḥūrāt birdiler ve 'afārīt cinsinüñ perrendeleri legençeler içinde üstüḥānlar yaqup ğidālandurdılar ve andan ol 'azīm balıkları pāre pāre kılup yırtıcı tırtıcı ejdehālara ve evrenlere virüp bağırn bağırsuğın efā'ıye 'aḳāribe ve zübāba taḳşim itdiler ve andan Kūh-ı Elburz'dan getürdükleri kūhı cānavarları nime nime idüp toğrayup yırtıcı cānavarlara bebr u pelenge şir ü nehenge kısmet itdiler ve andan qarınca vü herām cinsine ol boğazlanan tavarlaruñ qanını ve bağırsuqlarını ḥāllü ḥālīne münāsib baḥş itdiler. **Nazm:**

[Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]

Biñ bir ümmet ne ki varsa ḥāzır olan ol zemān

Muktezāsı üzre kısmet oldu ekli bī-gümān

Ekl itmez cinniye rühānıla virdi buḥūr

Gör ne a' zam pādişehdi Şeh Süleymān kāmurān

Nesr: Hükemā kavlince kaçan kim ins ü cin vuḥuş u tıyūr mār u mūr çerrende ve perrende biñ bir ümem cinsinüñ münāsebetine göre ta'āmlar kim kısmet oldu andan Süleymān Peyğamber'üñ 'aleyhi's-selām çāşniğirler nazarına varup 'izzet ü ikrām ile bismi'llāh diyüp İbrāhīm Peyğamber 'aleyhi's-selām sofrasın öñine yapup Yūsuf Peyğamber pişginin dizine şalup Mūsā Peyğamber 'aleyhi's-selām ḥün yidüğü tabaḳ içine enār ağacı gülin koyup ve Dāvud Peyğamber'üñ eliyle düzdüğü āhen tepsi içine arpa qurşın koyup güliye arpa etmegın nazarında qodılar andan on iki biñ enbiyānuñ etkıyānuñ ve on iki biñ evliyānuñ nazarlarında zenbillerile ḥurmā-yı Bağdādī qodılar ve andan şoñra dört biñ dört yüz 'ulemā vü hükemā öñlerine zebercedden bunulmuş tabaḳlarla ḥakīmāne ni' metler qodılar andan Aḥī Meleḥ ayağ üzre turup Allāh'a tekbir getürüp geçmiş peyğamberler ervāḥına şalāvāt virüp Süleymān'un devām-ı devletine du'ā eyyām-ı rif'atine şenā kılup dağı biñ bir ümmet kul şalup ḥun-ı Süleymāniye şalādur diyüp fül şundılar ve Süleymān nebī dağı 'aleyhi's-selām mübarek eliyle arpa qurşın alup enār güline qatıq idüp bismi'llāh diyüp nefsine ğidā virüp [H-83b] [K-83b] ol gün şavmın şıdı şol niyyete ki kendünüñ iftār itdüğın görüp evliyā vü enbiyā vü etkıyā vü ümerā vü vüzerā ḥicāb itmeyüp ni' met yimege meşğül oldılar ve andan şoñra benī İsrā'il'üñ enbiyāsı 'Arab ve 'Acem hükemāsı heft kişver ümerāsı rub' -ı meskūn zürefāsı Süleymān nebīnüñ 'aleyhi's-selām ni' metine kul şunduğın görüp bismi'llāh diyüp anlar dağı öñlerinde turan Süleymānī ḥuna el şunup yimege başladılar ve andan perriler cinniler melikleri ve ervāḥı tekvinleri dağı sınıf

şınıfıla cinsi cinsiyle ol misk ü ‘anbere buḡūr olan micmerlere burunların tıttup tıyb-ı rāyihâlardan ğıdā-yı rûḡhānī taḡşıl itdiler ve dīv ü ‘afārīt ser-neferleri daḡı nuḡāsı legençe içinde dütsü olan günlük ve yüzerlik ve elma kabı dütsüsine ol ejderhāyı ser-fil ve gergeden ser-burunların tıttup rıḡden ğıdā-yı rûḡhānī taḡşıl itdiler ve sibā^c cinsi bebr u peleng önlü öñindeki kellelere pençe urup tıttup yırtup loḡma loḡma idüp yudup kemüklerin darb dendānıla ḡurd itdiler ve sımurġ kāf daḡı yırtıcı ‘aḡārīb ü şāḡhın şeh-bāz mişāli ḡuşlarla önlü öñindeki leşleri başları görüp yelken gibi ḡanad açup ve günlük gibi göġüslerin gerüp ve ol temūr lenger mişāl çaynaḡların ḡaynaḡların açdılar öñli öñindeki leşleri yırtup tıttup ḡanların içüp kemüklerin ḡāke şaçup eski bez gibi pāreleyüp yırttdılar rīze rīze ḡılıp etlerin tıtttdılar minḡārların açup loḡma loḡma idüp yuttdılar ḡurşakların ḡayardup tıyundılar dillü dilince Allāḡ’a ḡamd idüp Süleymān nebīnün ‘aleyhi’s-selām devām-ı devletine du‘ā ḡılıp sevindiler ya‘nī kim ğıdāya tıyounup evindiler ziyāfet-i Süleymānīye feraḡ olup güvendiler ve andan şoñra her birisi uşaġı ve irisi per ü bālin düzedüp sıġanup sermenüp baş ḡaldurup ḡurşak ḡayardup ḡanad ḡovaladup boyun uzadup yönlü yönün Süleymān’dan yaña dönüp mübārek cemālin gözedüp tırdılar ve andan ḡubūbāt yiyici ḡuşlar daḡı nāle dānesin ki gördiler sekeleyüp segirdüp üzerine vardılar ḡuyruḡ ḡuvaldup ḡanad gerdiler ve önlü öñindeki ḡubūbātın gözetdiler ayacuḡların yire başup boyuncuḡların uzattdılar andan dānelü dānesin dirmege nefeslerine ğıdā virmege yüz tıtdılar ve tıttı-i şekker-şikenler için daḡı mışrı mükerrer şeker pārelerin ḡısmet idüp ki nazarlarında ḡomışlardı ol la‘lın leblerin açup cinnī maḡbūbeleri gibi ḡınnā yaḡılmış ‘unnābī şeker nāy barmaḡlarına ḡand ve nebāt alup yimege başladılar şanasın ki yāḡūt-ı Rummānī üzerinde incü dānesi tıttur gibi ‘aḡıḡ reng ḡıynaġına aḡ şeker o aġın alup yimege başladılar [K-84a] dillü dilince faşīḡ lisānıla şırīn zebānıla [H-84a] ḡamd-i ḡaḡḡ’ı dimege başladılar ve andan şoñra nesīm murġānıla ḡümā ḡuşı yiryüzene indiler ve ziyāfet-i Süleymānīye muḡayyed olmayup ni‘metine ihtiyāc göstermediler hevā-yı fenāda şeh-perlerin açup pervāze tırdılar zıkr-i ḡaḡḡ’a meşġül olup tesbīḡlü tesbīḡhın oḡıyup şeker nefesleriyle nefslerine ğıdā virdiler ve ḡarıncaḡlar daḡı ḡarın baġırsuḡ görüp ḡarcaşup aḡar çeşme ḡuyı gibi ḡaynaşup raḡībün rīş-i sebleti gibi hezār pāreler daḡı ḡāḡ kemān gibi egilüp ḡāḡ pirveş tıġrılıp şikenyelere uşup ḡarın baġırsuḡ yimege başladılar ve zebāb mekes daḡı ḡırş u tıma^c ḡanadcuḡların açışup birbirin geḡişüp fil-vār ḡortumcuḡların şınışup ḡan leş baş şuyın görüp üzerine üşüp ḡonuşmaġa ḡana ḡana içüp ḡanışmaġa başladılar ve dillü dilince ḡālīḡ’a şükr idüp ḡarincuḡların tıyurmaġa ve ellerin yüzlerine gözlerine sürüp aġızların pāk itmege başladılar ve andan arslanlaruñ gözlerine fillerün ḡulaġına girmege ve ejderḡālaruñ ḡafasına ḡonmaġa devr-i ‘adl-i Süleymānī’dür kimün kimden ne derdi var diyüp naşīḡat virmege cabbār-ı zālīm pādīşāḡlaruñ yüzlerine puşt-pā sillesin urmaġa başladılar ve andan ejderḡālar ve ḡara bulut ḡanadlu evrenler daḡı maġāra-veş aġızların

açup hammâm kubbesi gibi başların kaldurup münâre-veş kadların uzadup öñlü öñindeki balık kellelerine kehkeşân-ı felek gibi boyunların uzatdılar leşlü leşini yanar külhân gibi gözlerin açup gözetdiler andan ol toköz yelkenlü bārça gibi kanadların felege kaldırup gördiler hışımlu kara bulut gibi göğüslerin yile virdiler dağı sedd-i İskender gibi yirlü yirinde tırdılar ve Ergine Köprüsi gibi kâmetlerini büküp kemer kırup yoğun yoğun burdılar ve kaçâ vü kader gibi kırukların kaldurup darbıla urup *şakku'l-arz*³⁵⁶ idüp yedi kat yiri öñüze varınca yardılar ve andan ol gögenüñ demür lenger gibi niçelerini yire muhkem urup zemîni tağıtdılar dağı ol gevdelere göz diküp vâdî-i cehennem ağızlarını açışup zehir kâtillerini baır-ı akyânüs emvâc gibi saçışup ol kara tağ gibi balık başların leşlerin deme çeküp yedişer mîl yirden ağızlarına alup yutmağa başladılar ve ol hurmâ ağacı gibi dişlerle şıkup üstühânların üşetmeğe başladılar ammâ ki şâh-mârân la' in tabak içinde Süleymân nazarına karşı oturmuşdı zıkr-i sübhânî diline getürmüşdi tesbîh nefesinden toyunup Allâh'a şükr iderdi ve andan Süleymân-ı nebîye virilen saltanatuñ 'azametini fikr iderdi biñ bir ümmetüñ keşretine her birinüñ ğarîb ü 'acîb şüretine bakup kâdirüñ kudreti [H-84b] ber-kemâline şâni' üñ şun'-ı celâline bakup *ve hüve 'alâ külli şey'in kâdir*³⁵⁷ [K-84b] âyetin dile alup okurdu Hakk'ın birliğine şükr idüp şakırdı ve bu ziyâfet 'azametine hayrân kalup tıruurdu. **Nazm:**

[Fâ' ilâtün/Fâ' ilâtün/Fâ' ilün]

Her birinüñ kâmeti bir küh-sâr
Gözleri külhânleyin âteş yanar

Eyle bî-ğadd gelmişdi ef'î dağı³⁵⁸

Hâk dutmuşdı 'akârîbile mâr

Nesr: Hükemâ kavlince sözi dırâz itmeyelüm kaçan ki biñ bir ümem ziyâfet-i Süleymânîye hâzır olan halk-ı 'âlem ni' metlü ni' metin kim yidiler qarınları doyup şükr-i Hakk'ı didiler ve cinnîler perrieler melikleri dîv 'afârît serhengleri dağı toyup nefâyis buhûrâtından çoçulayup ğidâ-yı rûhânî aldılar Allâh hazretine celle ve 'alâ hamd idüp Süleymân nebî devletine³⁵⁹ 'aleyhi's-selâm du'â kıldılar andan enbiyâ vü evliyâ 'ulemâ vü hükemâ ayağ üzerine kalçup Tevrât Zebûr'da olan şükr âyetlerinden okıyup evvel âdem-i şafi âhir Muhammed cemî' gelmiş ve gelecek mürsel peygamberler ervâhına şalâvât virüp Allâh'a tekbîr getürdiler andan ol elif kâmetlü maıhbûb çâşnigirler server-i selâtinler nazarlarından harîr-i pişkirleri degşürüp şâfdan sofraları götürüp çinî ve la' lîn tabakları taşıyup maıbağ-ı Süleymânîye teslim itdiler ve andan

³⁵⁶ Yer yarıldı.

³⁵⁷ O, her şeye hakkıyla gücü yetendir (Mülk 1).

³⁵⁸ Bu misraın vezni bozuktur.

³⁵⁹ Devletine] -H.

perriler cinniler öñinden altun gümüş micmerler alup giderdiler andan şâdık Qahnper ‘ izzetile Süleymân nazârandan varup zenbîl-i hâlîl alup arpa qurşın götürdi enbiyâ vü etkîyâ tekrâr du‘ â kıilup Allâh’a tekbîr getürdi andan Süleymân Peyğamber ‘*aleyhi’s-selâm* müvekkel-i bād Nağmağâyil hükm itdi bād-ı şimâl şiddetile esüp se‘ âbîn hayyâf yırtıcı sibâ‘ mağlûkâtı bebr u peleng şîr ü neheng önlerinden baqîye qalan leş ve başı bağır bağırsuğı yiryüzinde ne kim varsa silüp süpürüp alup deryâ-yı mağriba döküp tozudı şöyle ki yiryüzün pâk idüp ferrâşlık resmin yirine getürdi andan izn-i Rabbânî hükm-i yezdânî ve emr-i Süleymânî birle ra‘ d-ı felek müvekkel-i Şehâb melek bulutlara emr itdi gökyüzine ağıdı dağı şol bārân-ı nîsân gibi yiryüzine yağmurlar yağdı ve yirüñ gubârın başup yir alçaqların şu yile taldurdu tâ ki biñ bir ümemden vuñuş u behâyim sibâ‘ şınıfı ve zübâb u mür u meleğ cinsi ve efâ‘ î ve şü‘ âbîn hayyât ve ekl ü şurb idüp şuya muhtâc olan hayvânât cem‘ olup yağmur şuyından içüp qandılar andan hükm-i Rabbânî ve mu‘ cize-i Süleymânî birle yağmur diñüp gün açılıp ‘ âlem rüşen olup ve ziyâfet hizmeti temâm yirine varup biñ bir ümem toynup quşlar uçup gökyüzine geçüp simurğ qâfıla maşâf bağlayup Süleymân nebînüñ üzerine şayebân qurdılar ve şeh-perlerin açup pervâze turdılar ve çerendeler [H-85a] cinsi cinsile şaf bağlayup dîvâna turdılar ins ü cinnüñ melikleri dîv ve ‘ ifritüñ serhengleri [K-85a] ve biñ bir ümmet ser-neferleri Süleymân nebînüñ ‘*aleyhi’s-selâm* bunca salţanat-ı ‘ azamet içinde envâ‘ -ı ni‘ metden ve hayvânâtdan el çeküp küşe-i mihrâba diz çöküp zenbîl urup şatup behâsına arpa alup kendü eliyle geçile hâlvetinde el degirmenine qoyup ögüdüp arpa qurşın idüp enâr güline katık idüp nefsine gidâ virdüğine ve her gündüzün şâyim ve giceler şubha dek qâyim olup ve dünyâ salţanatına i‘ tibâr kılmaduğına ta‘ accüb itdiler. **Nazm:**

[Fâ‘ ilâtün/Fâ‘ ilâtün/Fâ‘ ilün]

Böyle durur qandasa şâhib-kemâl

Çekdürür nefse riyâzet ehl-i hâl

Şeh Süleymân oldısa gâyet hâlîm

Qânî‘ ehl-i meskenet qalb-i selîm

Hâq te‘ âlâ virdi aña salţanat

K’el çeküp dünyâdan ister âhîret

Şarqa garba hükm iderken ser-te-ser

İtmedi dünyâya qat‘ an hîç nazâr

Aña hem-tâ gelmedi baht-ı sa‘ id

Geldi ammā şāh-ı³⁶⁰ Sulţān Bāyezīd
Çün Sikender tıtdı berr ü baırın³⁶¹
Şarķ u ğarbí tıtdı olup Zü'l-karneyn
Hükmine maħkūm olurken Rūm u Şām
Kem kılyken Mışr'a sulţān-ı benām
Emrine me'mūr iken cümle ümem
Kem beginden yā cunūrken şāh 'Acem
Milk anuñken mülke itmez hiç nazār
Genc anuñken hayra harc ider o zer
Kalmadı vīrān 'imāret itdi ol
K'anca yir yapup 'imāret itdi ol
Haķında ķāni' dür ider 'adl ü dād
Tā kıyāmet 'ömri olsun key ziyād

Nesr: Hükemā kavlince Süleymān nebī 'aleyhi's-selām ol ğün biñ bir ümmeti ziyāfet kılup daħı cemī' ins ü cin meliklerine dīv 'ifrīt serhenglerine haber itdiler ki yādın göçdür diyüp emr idicek çerende tayıfesi sibā' u behāyim hayyāt ve efā'ı ve hayvānāt-ı kibār cinsi cinsile hāzır oldılar serīr üzerinde maķāmlu maķāmında tırdılar ve server-i selātinler daħı pehlevān-ı rüy-ı zemīnlerile hayme vü har-ġāhların indürüp bār u ben-ġāhların cem' idüp vaķtlerine hāzır oldılar ki şubħ-dem dīvān-ı Süleymāniye varup hıżmetine yüz sürüp maķāmlu maķāmına geķüp oturalar ve perrīler dīvler daħı dem çeküp ķanad açup şubħ-dem uçmaġa hevā-yı fenāya geķmege hāzırlandılar ve ķuşlaruñ daħı nevbetcisi çiftlü çiftile hevāya ķalķup ķanad ķanada baş başa çatup Süleymān taħtı üzerinde sāyebān ķurdılar ve nevbeti olmayan etyār ulusı cinsi cinsile ve çifti çiftile Şām şehriniñ baġ u bostānları ve ġül-sitānları arasında varup yüce aġaçlar tallarında dönemege başladılar ve zübāb zenbūr mekes cinsi mūr u meleħ şınıf pāy-ı taħtdan yürüyüp uçup merkezlerinde irken dōnediler Süleymān Peyġamber 'aleyhi's-selām dīvāni taġıdup hālvēt-i hāşına gidüp aħşām [K-85b] namāzın kılup daħı istedi ki a' mālār birle [H-85b] varup orucın açā 'abā-pūş olup 'imāme-i hālil başına şarup Mūsā 'aşāsın eline alup ķapucılar kethūdāsı Kil' ādpārçelī'ye zenbīlin götürdüp 'Aceryāhūn Şādık ile gedā şüretinde çıkup ol gice Şām şehrine girdiler cāmi'e varup yatsu namāzın kıldılar cāmi' den çıkup gördiler ki dört dervīş mescid ķapusunda oturlar birbirine Süleymān-ı nebīniñ 'aleyhi's-selām itdüġi ziyāfet

³⁶⁰ Şāh-ı] aña H.

³⁶¹ Bu misraın vezni bozuktur.

söyleşürler andan Süleymān ḥazret-i ‘*aleyhi’s-selām* ol iki a‘ mānuñ yanına gelüp selām virüp eyitdi: “Ey ‘azizler eger bu gün Süleymān ziyāfetine varup ḳarnuñuz ṭoyurmaduñuzsa nafaḳamuz var iftār idelüm” didi cevāb virdiler ki³⁶² Süleymān ziyāfetine ihtiyācı yok ḳanā‘ at ehlinüñ nefsimüz ucından revā görmedük ki şeyāṭin zürriyātına ḳarışavüz kim Süleymān’uñ ‘askeri ekşer dīv perrīdür pes nefsimüz murādın virmedüñ şeyāṭin zürriyātı arasında daḫı girmedük kim ḳaşşābuñ eti minnetinden minnetsüz ciğer kebābı ḫoş-terdür Ḥaḳḳ’a minnet ki hırş u ṭama‘ gözünü dünyā ni‘ metinden el çeküp yokmuşuz dirsen şanma ki Süleymān ziyāfetine varup nefsimüz nafaḳa-yı zevāde ümemmişüzdür ḳanā‘ at gencin ihtiyār ḳılmışuzdur ki ḳanā‘ at gencinüñ fenāsı yoḳdur nite kim eydür *el-ḳanā‘atü künzün lā-yüfnā*³⁶³ pes renc nefsuñ ṭama‘ dadur ve baḫt künci hırş u ṭama‘ı terk itmekdedür nite kim eydür *dā’ü’l-nefsi fi’l-hırş*³⁶⁴ diyüp cevāb viricek Süleymān ḥazreti ‘*aleyhi’s-selām* ḡāyet ta‘ accüb idüp su’āl itdi ki: “Ya sizüñ ma‘išetüñüz nedendür” cevāb virdiler ki: “Bir ḫār-keş derviş vardur her gice nafaḳa getirür anuñ nafaḳasıyla kırk yıldur ki dirilürüz Allāh faẓlıla ki rezzāk-ı ‘ālemdür rızḳımız eksük itmez cemī‘ -i dābbeye rızḳın viren pādişāh nite kim kelām-ı ḳadīm ve kitāb-ı kerīm içre gelür ki Ḳavlehü Te‘ālā *ve mā min dābbetin fi’l-ardı illā ‘alā’llāhi rızḳuhā*³⁶⁵ bunlar böyle diyicek Süleymān nebī ḥazret-i ‘*aleyhi’s-selām* bildi ki bunlar dirlik ehlidür loḳmasın ortaya getirüp “Luṭf idüñ orucumuz şıyalum” diyüp teklif itdi cevāb virdiler ki: “Şabr eyle ol ‘aziz daḫı gelsün eger icāzet virürse loḳmañdan yiyevüz ve illā ki loḳmañı iḳtār eyle sen” diyicek anı gördiler ki bir ‘abā-pūş pīr geldi elinde bir zenbīl ṭutar selām virüp eyitdi: “Merḫabā yā nebīya’llāh ḳadem getürdüñ” diyüp görüdü ve zenbīlinden yedi dāne arpa ḳurşın ḳıçardı birisn Ḥazret-i Süleymān’a ikisin rāzıḳlarına ve ikisin daḫı ol iki a‘ māya ve birisin kendü alup birin daḫı ḡāyib baḫşın ḳodı bismi’llāh diyüp daḫı şunup oruçların açdılar andan Süleymān nebī ḥūnın yediler şükrin dilediler nā-gāh anı gördiler ki saḳḳā şüretinde [K-86a] Ḥıızr Peyḡamber ‘*aleyhi’s-selām* geldi bunlara şu virdi içdiler andan Süleymān nebī ‘*aleyhi’s-selām* Ḥıızr’ı bilüp ‘izzet idüp [H-86a] yanına aldı ol kişi ḡāyib baḫşın Ḥıızr’uñ naẓarında ḳodı Ḥıızr daḫı ol arpa ḳurşın alup başın şaldı Süleymān nebī su’āl itdi: “Yā ḳarındaşum Ḥıızr ne fikr itdüñ ki başuñ şalduñ” cevāb virdi ki: “Yā nebīya’llāh Hind ceziresinde bir gemiyi yil ḡarḳa virürken Allāh’a niyāz itdiler ben daḫı Cābü’l-ḳade aḫşām namāzın ḳılurdum namāzın ḳılup ḳudret atına süvār olup gitdüm göz açup yumınca ol gemiye yitdüm ḡarḳdan anı ḫalāş itdüm maḡrib yirinde bir şālih ü dīndār kişi Mekke’ye ‘azm idüp giderken şoymuşlar ḳavmin kırup kendüyi bir ağaca

³⁶² Süleymān ziyāfetine varup ḳarnuñuz ṭoyurmaduñuzsa nafaḳamuz var iftār idelüm” didi. Cevāb virdiler ki] - H.

³⁶³ *Kanaat tükenmez bir hazinedir.*

³⁶⁴ *Nefsin hastalığı hırstandır.*

³⁶⁵ *Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki, rızkı Allah’a ait olmasın (Hūd 6).*

şara omışlar kırık gün imiş ki acımış bir pre nna muhtc imiş gyet tazarru‘ kılup bu aşşm kırkıncı gün olup tazarru‘ ın Hkk’a idicek min abli’r-raħman hıbı ‘izzet geldi ki: “Y Hır ol ‘azizi bendden hlş it” diyicek gözüm adum kendümi ol ‘aziz nazarında buldum bendden hlş idince eyitdi ki: “Hır kırık gündür ki aum bir hll etmek getür ki yiyem kırık yıldur ki gndzin şyim ve giceler ‘ibdete yım ve elm emeginden ğayrı nesne yimezem bana³⁶⁶ hll etmek getür” diyicek hll etmek bulmağa mutarib oldum eyitdi ki “y Hır zinde ğam yime şm şehrinn cmi‘i apusı oında ehlu’llhdan  kimesne oturur Sleymnla anda bir hr-keş ki yakında ub’l-ab olsa gerek kırık yıldur ki arasıyla diken ekp şatup behsına arpa urşın alup syile nişfini taşaddu ider ve nişfini iki a‘ m şıfat kimesneler ile orucın aar aşılda a‘ m degllerdr amm ki cihn ‘aczesine alk virdkleri ecilden dnyya bamazlar pes ol hr-keşn etmegini bana getir didi oldur ki geldüm bu etmek naşib oldı” diyüp Hır etmegi alup ved‘ kılup gözden gyib oldı andan hr-keş eyitdi: “Y nebıya’llh mürsel peygmbersin bizüm in du‘  ıl gr ‘azbından emn olavüz” diyicek Sleymn-ı nebı daı el götürüp ğayrı du‘  ıldı ol ‘azizler mn didiler andan ol ey a‘ m şıfat kimesneler yirlerinden alkp Sleymn-ı nebı nazarına gep gözlerin aup eyitdiler: “Y nebıya’llh kırık yıldur ki cihn ‘aczesinde alk virüp bir gün bu ‘lem yüzine bamadu zira ki kişi muallaasınn yüzine bama gnhdur amm ki mbrek cemln mşhede ılalum” diyüp el urup gzlerinn apaların aldırup Sleymn-ı nebınn ‘aleyhi’s-selm mbrek cemline nazar itdiler andan ğayrı du‘  temenn ıldılar Sleymn Peyğamber daı ‘aleyhi’s-selm el götürüp anlar in daı ğayrı du‘  ıldı ve nazar ılup gözlerin gördi ki her birinün şehl [K-86b] gözleri var ki eşm-i rhniyye bezer andan Sleymn Peyğamber ‘aleyhi’s-selm hr-keşle anlara eyitdi: “Sizler geln benümle serirde bile oln benı İsr’il’n on iki bi mu‘ ciztı zhir olmuş [H-86b] peygmberler benmledr siz daı anlarnla bile oln Hkk’a t‘ at eylen” cevb virdiler ki: “Nebıya’llh hb dirsın amm ki leşkerün arasında zrriyt-ı şeyın vardur biz anlarn yzni grmeyelm diyü Hkk’a t‘ t-i ilşıla mnct ılaruz egeri kim enbiylarn muibbiyz hemn murd sizden bir ğayrı du‘  temenn itmek idi bi-amdi’llh müyesser oldı” diyüp iczet alup gözlerin yumup hr-keşle Sleymn nebınn ‘aleyhi’s-selm gözlerinden gyib oldılar Hzret-i Sleymn ‘aleyhi’s-selm bildi ki bunlar ehlu’llhdan imiş anları ziyret ılduğına şd olup secde-i şükr itdi andan Sleymn-ı nebı ‘aleyhi’s-selm Kil‘ dpreli ile ve ‘Aceryhn bin şdık ile ol aradan alkp gitdiler gelüp yine hlvet-i hşşa yitdiler Sleymn Peyğamber ‘aleyhi’s-selm eyitdi: “Cihn ‘aczesine alk viren merdneleri görün ki gözlerin aup zerrece nazar itmezler ve ama ve n-dnları görün ki cihn

³⁶⁶ hll etmek getür ki yiyem kırık yıldur ki gndzin şyim ve giceler ‘ibdete yım ve elm emeginden ğayrı nesne yimezem bana] -H.

maḥbübelerinüñ yüz biñin daḥı der-āgüş iderlerse toymayup nefsi murādın gözleyüp nār-ı cehennemden ḥazer itmezler.” **Nazm:**

[Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilün]
‘Āqıl olan pīre-zen-i dehre virürse ṭalāk
Kibr ü kīn tezvīr ile kimseye geçmez ol nifāk
Emr-i Ḥaqq’ı gözleyüben ṭā‘ at idüp ittifāk
Farz-ı Ḥaqq’ı iltüp yirine zerrece olmaz Ḥaqq’a ‘āk³⁶⁷
Kimse Ḥaqq’ı gözlemeyüp yiyüp eli emegin
Nefsine cev ḫurşasın virüp yidürür o nifāk
Ehl-i ḫırşuñ gözi toymaz ger ola dünyā anuñ
Milk olursa engürinüz şark u ğarb yile ‘ırāk
İşbu ḫikmet sözlerini diñleyüp ‘ibret alup
Vir şalāvāt cān u dilden Aḫmed’e çekme firāk

**Der-Beyān-ı Nāliş Kerden-i Maḥlūkāt-ı Ābī Be-Ḥazret-i Ḥaqq Āgāh Şoden-i Ḥazret-i Süleymān
‘Aleyhi’s-selām Ez-Nāliş-i İşān**

Neşr: Ḥükemā kavlince Süleymān-ı nebī ‘aleyhi’s-selām böyle diyüp ḥalvet-i ḥāşşına girdi aḥşam namāzın kıilup arpa ḫurşıyla orucın açup andan nefsiñe ḫanā‘ atla gūşimāl virüp ol gice ḥalvetinde şubḫa dek ‘ibādet itdi. Her seḫer-ġāḥ yetmedi seḫer ḫuşcuġazları ötmedin Süleymān Peyġamber ‘aleyhi’s-selām cāme-ḥ‘ābdan def‘i yine ḫalkup pāk şudan āb-dest alup ‘ibādete meşġul olmaḫda ammā ki bizüm ḫışşamuz ez ān cānib deryā-yı müvekkili Zerrerāhin melike geldi kim deñiz mālīklerin cem‘ idüp daḥı ḫıbrūs cezīresi kenārına gelüp deryā yüzine çıkup yönlerin Mekketu’llāḥ’dan yaña ṭutup nışfu’l-leyl içinde māḥ-tāb şavḫına deñiz aydınlığına ḫıbrūs şehrine nazār itdiler gördiler yir yirin meş‘aleler yanmış ve bāġ u bostānlarında seḫer ḫuşcuġazları bülbülü gūyā ve hezār destānıla şaḫıyup dillü dilince ötüp Allāḥ’a tesbīḫ iderlerdi [H-87a] [K-87a] ammā ki şehr ḫalkı yaturlar ḫiç āvāz gelmez deñiz mālīkleri ol sırra muṭṭalī‘ olup daḥı deñiz müvekkel-i Zerrerāhin’den su’āl idüp eyitdiler ki: “Ey bizüm seyyidümüz eydürsin ki insān eşref-i maḥlūkātdur zīrā ki Allāḥü te‘ālā anlaruñ ḫaqqında ve ḫilḫat-i ḫüsninde buyurur ki ḫavleḫü Te‘ālā *leḫad ḫalaḫne’l-insāne fī aḫseni taḫvīm*³⁶⁸ diyüp ve kerāmeti daḥı ādemī-zāda virüp kelām-ı ḫadīmde ve kitāb-ı kerīmde gelür ki ḫavleḫü Te‘ālā *ve leḫad kerremnā benī ādeme*³⁶⁹ yā bundandur ki murgān eşcār üzerinde bī-zār olup dillü dilince Allāḥ’ı

³⁶⁷ Bu mısraın vezni bozuktur.

³⁶⁸ *Biz insanı gerçekten en güzel bir biçimde yarattık (Tîn 4).*

³⁶⁹ *Andolsun, biz insanoglunu şerefli kıldık (İsrâ 70).*

tesbîh kılar ve âdem oğlanları câme-h'âb içre nefesleri murâdın görüp hürd h'âba muqayyed olalar 'acabâ ki Süleymân-ı nebî 'aleyhi's-selâm dağı câme-h'âbda mıdur ve yâhüd t'â'ate kâyim midür niçe fikr idersin" diyüp su'âl idicek müvekkel-i deryâ Zerrerâhin bunlara gâzab kıilup cevâb virdi ki: "Yâ deñiz melikleri egerçi h'üb dirsiz ki murğân dağı câme-i 'abbâsiyanı çiginlerine şalup şâh-ı şecer nihâlleri üzerinde faşîh lisân şîrîn zebânla dillü dilince H'âlîk'ı tesbîh iderler ve ammâ ki bu şeh'r h'alkı hürd h'âba varduğı 'Amâlîk'a kavmindendür Şeddâd bin 'Âd nesli Sührâb Şâh hükmindedür 'âşî kavmdür bunlar henüz nefsi emmâre muqtezâsın gözlerler zıkrden h'âlîlerdür ve ammâ ki Süleymân bin Dâvud h'od 'aleyhime's-selâm mürsel peygamberdür cemî' -i 'ilminden âgâhdur tâ hattâ biñ bir ümemüñ dilin bilür vuñuşuñ tuyûruñ dağı nite kim kelâm-ı Rabbânî'de ve kitâb-ı sübhânîde gelür ki Kavlehü Te'âlâ ve ol nebî-i mürsel atası Dâvud Peygamber'i 'aleyhi's-selâm hakkında Allâhü tebârek ve te'âlâ celle celâlühü kelâm-ı kadîmde buyurur ki Kavlehu Te'âlâ *i' melû ae Dâvude şükran ve kalîlün min 'ibâdiye's-şekûr.*³⁷⁰ **Nazm:**

[Fâ' ilâtün/Fâ' ilâtün/Fâ' ilâtün/Fâ' ilün]
 Şöyle bilüñ o nebî mürsel Süleymân hazreti
 Gice gündüz kâyim olup H'akq'a iderdi t'â'at
 Şimdide tañkîk bilüñ t'â'at üzre durur ol
 Gâhı farz-ı H'akq'ı kıılır gâhı vâcib sünneti

Nesr: Hükemâ kavlince müvekkel-i deryâ böyle diyicek eyitdiler: "H'üb dirsiz şek yok ki mürsel peygamberdür ammâ ki şimdi gicelere t'â'at üzre kâyim olduğın andan bilevüz ki Rabbümüze münâcât idüp Süleymân'a dağı nâliş kılavüz ammâ ki görevüz didüğüñ gibi şadâmuzı yıl sem' -i Süleymânîye irgürür mi ve Süleymân hazreti şimdi gâfletde degül t'â'atde mi ve hem seher-gâh du'â maqbûldür Rabbümüze niyâz idelüm ki Süleymân hazretinüñ mübârek yüzün görmeği bize müyesser kıla ol mürsel peygamberi ziyâret kılavüz maşşudumuz hâşıl idevüz kim bir kimesne muhibbin ziyâret eylese muhabbeti tâzelenür" [K-87b] nite kim eydür [H-87b] ziyâretü'l-habîbi nazriyyu'l-muhabbeti"³⁷¹ deñiz mâlikleri böyle diyicek hemân-dem melik-i Zerrerâhin sözlerin maqbûl görüp cemî' isi el götürüp cân u dilden Allâhü te'âlâya münâcât kıilup eyitdiler ki **Nazm:**

[Fâ' ilâtün/Fâ' ilâtün/Fâ' ilün]
 Pes deñiz mâlikleri her tâ ki var
 H'akq'a itdiler münâcât ey kibâr

³⁷⁰ Ey Davud ailesi şükredin. Kullarımdan şükreden azdır (Sebe 13).

³⁷¹ Sevdiğini ziyaret etmek muhabbetle bakmaktadır.

Didiler kim ey cihānı var iden
‘Arş u ferş ü hāk ile ebhār iden
Kaṭreyi deryāda cevher eyleyen
Kān içinde la‘l-i gevher eyleyen
Şuda mercān birle ‘anber yitüren
Hāk-i bāğda lāle ‘abher bitüren
Hāk-i ādem nār-ı cinnī dūrüden
Bādı gökde ābı yirde yürüden
Şarḫ u ğarba ay u günü getüren
Günü düne düni güne yitüren

Levh-i a‘zam ‘arş u ‘ālī-hürmeti
Hūr u İbrāhīm şālih ‘izzeti
Oncınuñ haḫḫı için ki Nūh adı
O melek tesbīh-i Haḫḫ’ı rūh adı
Yūsuf’a hasret geçen Ya‘kūb için
Mübtelā şābir nebī eyyü n’ için
Baṭn-ı hūtda secd’iden Yūnus haḫḫı
Ol dem içre virdüğüñ mūnis haḫḫı
O kelīmüñ haḫḫı kim Mūsā-durur
Yūsuf için şāhib-i ruyā-durur
Āheni mūm eyleyen Dāvud için
Mübtelānuñ bulduğı maḫşūd için
O Süleymān-ı nebī mürsel haḫḫı
Enbiyādan cem‘ olan maḫfel haḫḫı
O Süleymān hāteminüñ resmiçün
O mühürde yazılan Haḫ ismiçün
Ol Muḫammed haḫḫıçün ki geliser
Kim ḫamer devrinde zāhir olısar
O nebīnüñ nūr-ı haḫḫı yā İlāh
Mu‘cizenle idiserdür şaḫḫ-ı māh

Biz deñiz mālîklerine'yle meded
Hâcetümüz eyle maqbûl ey şamed
Kim Süleymân dergehine varavüz
Ol mübârek yüzün anuñ görevüz
Böyle diyüp idicek nâliş temâm
Hâcetin maqbûl ider Rabbü'l-enâm
Diñle imdi n'olisardur kışşayı
Vir şalāvāt def' idüben guşşayı

Neşr: Hâkîm kavline müvekkel-i deryâyla deñiz mālîkleri bu vechle ol seher-gâh münâcât idicek Hâk te'âlâ celle celâlühü bunlaruñ nâliş şadâsını müvekkel-i Bâd'a emr itdi yil sem' -i Süleymân'a irişdürdi neşr çın seher Süleymân-ı nebî 'aleyhi's-selâm seccâde üzerinde namâz kılıp Tevrât Zebûr âyetlerin okıyup du'â kılıp el yüze ki sürdi izn-i Rabbânî hükm-i yezdânî birle yil dağı müvekkel-i deryânuñ deñiz mālîkleriyle şadâsın Süleymân sem'ına irgürdi Süleymân-ı nebî 'aleyhi's-selâm deñiz mālîkleri kendüyi görmesine taleb itdüklerine şâd olup ve anlaruñ niyâzı vaqtinde kendü uyanuğ olup dün namâzın kıılmağda buluşduğına [K-88a] secde-i [H-88a] şükr eyledi dağı gönilde eyitdi râst dimişlerdür ki dün namâzın kıılan gündüzde maqbûb görünür hâceti kabûl olur nite kim eydür *şalâtün fi'l-leyli bihâ fi'n-nehhâr*³⁷² andan Süleymân Peygamber 'aleyhi's-selâm işitdi ki müvekkel-i maḥlûkât-ı deryâyı da'vet kıla ve deñiz mālîklerine tekvinin göndere ki varup haber kıla intizâr çekmeyeler ve andan seher-gâh ḥadem ü ḥaşemle ḥab u'alemle serîr üzerine ḥilkati olup kendü nübüvvet kürsisine geçüp otura yil tahtını götürüp deryâ kenârına yitüre ve her ne yirde ki deñiz mālîkleri cem' oldırsa andan buluşa ḥâırların ri'âyet idüp görüşe deñiz 'acâyiblerinden şora her bir deñiz maḥlûkınuñ şekli şemâyilin göre andan Süleymân Peygamber 'aleyhi's-selâm bu niyyeti kılıp deryâ maḥlûkınuñ üzerine müvekkel olan meleki da'vet itmege niyyet itdi iki rek'at namâz kılıp Rabbine münâcât idüp müvekkel-i deryâ da'vetin nübüvvet ḥâteminüñ üzerinde yedi kudretile meşûr olan esmâ'u'llâhuñ ikinci ismini okıyup evvel âdem-i şafi âḥir ḥâtem Muḥammed gelmiş ve gelecek peygamberler ervâhına şalāvāt virüp Allâh'a tekbîr getürdi dağı Rabbine şıdqla bu vechle münâcât idüp eyitdi ki **Nazm:**

[Fâ' ilâtün/Fâ' ilâtün/Fâ' ilün]

O nebî-i mürsel ekmele bî-gümân
Şeh Süleymân'ı zemân aña 'ayân

³⁷² Gece kıılan namaz gündüzü aydınlattır.

Rabbine kıllup münâcât o Resûl
Böyle kıldı k'eyleye Allâh kabûl
Ey bir avuç hâki güyâ eyleyen
Üstüh'ânı çift ü Havvâ eyleyen
Lafz-ı künden 'âlemi icâd iden
Şunuñ üzre toprağı bünyâd iden
Ağdurup İdris göge uçmağ viren
Beyzaya şeh-per virüp uçmağ viren
Hâr-ı senge la' l-i kâna zer viren
Hâra gül nâye dahı şekker viren
O Halîl'üñ nârını gül-nâr iden
Oncı tennür için ebhâr iden³⁷³
Hüsn-i Yûsuf hüzn-i Ya' küb'üñ haķı
Zecr-i Cercîs şabr-ı Eyyüb'üñ haķı
Ol 'aşâyı ejder kılan Mûsâ haķı³⁷⁴
Mürdeyi ihyâ idecek 'îsâ haķı³⁷⁵
Ol Muḥammed nûrı haķķı yâ İlâh
Kim habîbüñ olısdur pâdişâh
Çâr-ı yârı haķķı yâ rabbe'l-enâm
Âli haķķı k'olısar on ik'imâm
Gökde secde eyleyen rûhâniçün
Yirde tã' at eyleyen insâniçün
Evliyâlar 'izzetiçün ey Hudâ
Hâcetüm maķbûl kıll ola revâ
Baḥr içinde ne ki var maḥlûķ tãm
Baña fermân eyle yâ Rabbe'l-enâm
Baḥr içinde ne kadar varsa ümem
Kıll müyesser cümlesin varup görem

³⁷³ Bu mısraın vezni bozuktur.

³⁷⁴ Bu mısraın vezni bozuktur.

³⁷⁵ Bu mısraın vezni bozuktur.

Hażretüñden bu durur yā Rab dilek
O müvekkel baħrı kim olur melek [K-88b]
Luṭf idüben anı fermān eylegil
Baña gönder luṭf u iħsān eylegil [H-88b]
Böyle diyüp çok münācāt itd'o şāh
Vir şalāvāt 'afv ide cürmüñ İlāh

Der-Beyān-ı Müvekkil-i Baħr-ı Tahmā'ā'ā'il Melek Āmeden-i Be-Ĥażret-i Süleymān Nebi 'Aleyhi's-selām

Neşr: Ĥükemā kavlince Süleymān ibn-i Dāvūd bu vechile münācāt idüp nübüvvet-i ĥāteminüñ üzerinde yed-i ĥudretile meşṭūr olan a'zam esmā'u'llāhuñ altıncı ismin okıyup Muħammed Muştafā'ya *şalavātu'llāhi 'aleyhi ve selām* şalavāt getürüp ābi maħlūķāt üzerine müvekkel olan melegi da'vet eyledi Ĥaḫ te'āla celle celalühü ol dem melek-i müvekkele emr eyledi gelüp ĥizmet-i Süleymān'a yitdi selām virüp 'izzet itdi ĥażret-i Süleymān nazār kılup gördi ki bir 'azim ferişte gelüp selām virdi ĥizmetine yüz urdı ayağ üzerine ṭırdı ammā bir melek-i 'azimdür ki başı gökde ayağı yirde başında nūrāni tāc yüzi nūrından 'ālem münevver olmuş ammā ki bu feriştenüñ üç başı var altı eli var bir başı ādem şeklinde ve iki başı ĥüt serir elinde oddan kılıç tutar ve bir elinde oddan kemengüre tutar ve bir elinde 'amüd mişāline balıķ dişin tutar bir elinde kıızıl altundan külāh ve bir elinde nāme tutar ya'nī kim üç yeşil ĥattıla yazılmış ve bir elinde şeb-i çedāķdan bir ĥoķķa tutar andan Süleymān ĥażreti 'aleyhi's-selām ol melegüñ selāmın alup 'izzet kılup eyitdi kim yā melek-i a'zam ĥoş geldüñ merħabā şafā geldüñ ĥadem rencide kılduñ ammā ĥaber vir baña kim neye müvekkelsin ve ismüñ nedür ve bunda gelmekde maķşūdun ne ve bu elünde dutduğun kılıç neye işāretdür diyüp su'āl idicek cevāb virdi ki yā nebiya'llāh ben bunda Allāh'uñ izniyile geldüm ve adum Tahmā'ā'ā'il'dür deñizlerdeki altı yüz dürlü maħlūķātuñ üzerine müvekkelem ve bu elümdeki kılıç ki ṭutaram ķangı maħlūķāt ābi ki eger tennāndür eger nehengdür ve anlaruñ emşāli cānvarlar ki vardur ķangısı ki baña muṭi' olmasa bu kılıca çalup ĥarķ iderem üzerinde ki esmā'u'llāhuñ ĥavvāşı budur ki ser-cümle yırtıcı cānvarlar bu kılıç ķorķusundan baña fermān-berdür diyicek Süleymān Peyğamber 'aleyhi's-selām nazār kılup gördi ki ol kılıç üzerinde yazılmış kim [H-89a] [K-89a] *lā ilāhe illā ente ra'ufu'r-raħīm velā ĥavle velā ķuvvete illā bi'llāhi'l-'aliyyi'l-'azim*³⁷⁶ andan Süleymān ĥażret-i 'aleyhi's-selām su'āl itdi kim bu kılıç üzerinde meşṭūr olan esmā'u'llāhuñ ĥāşşası nedür cevāb virdi ki yā nebiya'llāh bir kimse kim bu du'āyı güneş 'aķreb burcundayken pülād-ı ķalem birle

³⁷⁶ İlahi senden başka ilah yoktur. Sen merhametlisin, şefkatlisin, yüce ve ulu olansın. Allah'ın verdiği güç ve kuvvette başka güç ve kuvvet yoktur.

hıṭāyı kâğıda yazup āfitāb buḥūrun virse āfitāb ‘aḳreb burcundayken ol du‘āyı gösterse oḳ yetmeye ḳılıç kimse şuya ḡarḳ olmiya ve deñiz cānvarlarından ziyān degmeye ve bu elümdeki kemān-ı güre ki ṭutaram ol benüm silāḥumdur ve bir elümdeki gücūñ üzerindeki esmā`u`llāhuñ ḡāşşası ki cemī‘ deñiz cānavarları baña müsteḡar olup muṭī‘ olur ger her kimse kim āfitāb ‘aḳreb burcundayken veyā ḳavs burcundayken ṭālī‘-i iḡtiyār ḳılıp balıḳ ḳurşaḡına yazup şaḡ bāzūsına baḡlasa gemiye girse ol gemi ḡarḳ olmiya ve deñiz cānavarlarından āfet irmiye ve daḡı seylden ve deryā ḳorḳusundan ṭavārı rūzı kendü nefsi emīn ola ki ol ṭılsımāt budur (ARAPÇA İBARE) āmīn āmīn andan yine süleymān ḡazreti ‘aleyhi’s-selām su’āl ḳılıb eyitdi kim yā Tahmā‘ ā‘ā’ il melek bu elüñdeki külāḡ kim ṭutarsın nedür ve daḡı bu elüñdeki şeb-çerāḡ nedür cevāb virdi kim yā nebiya’llāḡ bu külāḡ u gevher-i şeb-çerāḡ senden aḡdem gelen dūnyā içinde ābī maḡlūḳāta Süleymānlıḡ ḳılan Süleymān Ābī ‘aleyhi’s-selām ben geminde ikisin daḡı emānet ḳoyup eyitdi kim ḳıyāmete dōrt biñ yıl az eksük ve artuḡ müddet-i rūzgārıla ādem-i şafī neslinden İbrāḡim-i Ḥalīl ehlinden bir peyḡamber gele zıll-i ma‘būd Süleymān ibn-i Dāvud ola ins ü cinne Süleymānlıḡ ḳıla yetmiş iki millet yüz yigirmi dōrt dürlü şıfat-ı maḡlūḳāt ve ḳoruda deryāda biñ bir ümmet ol Süleymān’a muṭī‘ ola yil taḡtını felek yüzinde götüre maḡrib u maşrıḳa yitüre pes bu emāneti ol Süleymān ibn Dāvud’a viresin ve benden aña selām götüresin tā ki ol Süleymān ḡazreti bizi ḡayr-ı du‘ādan yād ḳıla diyüp ḡoḳḳa yile zerrīn külāḡı Süleymān nazarına ḳodı Süleymān ḡazreti daḡı nazar ḳılıp gördi ki on iki terk zerrīn külāḡ ve bir şeb-çerāḡ ḡoḳḳa pes alup nazar ḳılıp gördi kim üzerinde yigirmi sekiz satır yazılı ḡūb rūşen ḳazılı ammā kim Süleymān ḡazreti cehd ḳılıp oḳumadı daḡı dönüp [K-89b] ol meleke didi kim bu ḡaṭṭı gel okı [H-89b] melek-i müvekkil deryā eydür yā Süleymān benüm ḡaddüm degildür Ḥaḡ te‘āladan dile kim bir melek gelüp oḳıya şöyle ki senden ezel gelen süleymānlar bu ḡaṭṭı-ı oḳumasa Ḥaḡ te‘ālaya nāliş iderdi bir melek gönderürdi gelüp oḳurdı diyicek Süleymān ‘aleyhi’s-selām nāliş eyledi bir melek geldi yeşil göḡercin şüretinde taḡtı merkezinde ḳondu ḡaḡḡ gözünden nihān Süleymān ‘aynında ‘ayān gelüp selām virdi daḡı ol ḡaṭṭı-ı faşīḡ-i lisān birle ḡoş ḡoş³⁷⁷ oḳıdı. **Nazm:**

[Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

Böyle didi oḳıyup ḡaṭṭı’o melek

K’ey Süleymān bulan Allāḡ’dan dilek

Böyle yazmış ḡaṭṭı devrinde yazan

Böyle ḳazmış tācına ḡaṭṭı ḳazan

Yazmış evvel ism-i ḡaḡḡ’ol pādīşāḡ

³⁷⁷ Ḥoş ḡoş] -K.

Milk anuñ kim ol durur Allāh İlāh
Kün didi ise icāda geldi bu cihān³⁷⁸
Bākī o haqdur ğayrısıdur küll ü fān³⁷⁹
Qādir ol ki qudretinde var kemāl
Şemse virür naqş u bedre ğāh zevāl
İster ise āsumān olur buğār
Diler ise qatreyi eyler biğār
Ġāh yaradur dūnyed’ol biñ bir ümem
Ġāh kıılır cümlesini bir dem ‘adem
Hüküm anuñ kim hikmetidür bī-qarār
Şāni‘ ol ki şan‘ atıdur bī-şümār
Mihr idüp dūnyāya ğalkı getürür
Qahr idüben yine anı bitürür
Bendey’isterse Süleymān ider ol
Ġalkını hükmine fermān ider ol
‘Āleme qafdan qafa sulţān ider
Ġizmetini dīv ü cin murğān ider
Hükmile tağtın götürür gökde bād
Dilegince dönderür kevni fesād
Mihr idüp virür Süleymān’a mühür
Mührile fermān ider ğalkı sipihr
Çün geçer o Süleymān nevbetin³⁸⁰
Bir dağı ya virür anuñ milketin
Ġāce bende ğāş u ‘ām u pādişāh
Fān’olur bākī qalır ammā İlāh
Bende oldum Şeh Süleymān ‘āleme
Emr-i Ġaqqıla ğākim olup ğātıme

³⁷⁸ Bu mısraın vezni bozuktur.

³⁷⁹ Bu mısraın vezni bozuktur.

³⁸⁰ Bu mısraın vezni bozuktur.

Baħr u berrüñ ħalkına sultān idüm
İzn-i Ĥaĥĥla küllisine ħān idüm
Baħr-ı maħlūkı severdim key ziyād
Ĥākimi Baħri didiler baña ad
Baħrı ħalka itdügümçün i‘ tibār
Böyle didi baña ħalk-ı rüzgār
Devrüm içre seyr iderken ĥoş nihād
Götürürken taħtımı göklerde bād
Pes melekden şordum aldum şaħ cevāb
Evvel olan kim Süleymān kām-yāb
Didiler evvel gelen dünyāya ey yār
Şaħr-ı nār oĥlı Süleymān şehriyār
Kim cihānda Şeh Süleymān oldu ol
Baħr u berr ħalkına sultān oldu ol
Ol zemāndan bu zemāne daħı hem
Çoĥ Süleymānlar gelüpdür biş ü kem
Her birinüñ devlet’olmuşdı ziyād [K-90a]
Gökde taħtın götürürdi şaha bād [H-90a]
‘ Ālemi tutdı ħamu ħafdan ħafa
Çarħ elinden çekdi ħahruña vefā
Şarħ u ĥarba ĥükm iderken bi-gümān
‘ Āĥıbet irdi ecel oldu düfān
Ĥātemin aldı elinden dest-i ecel³⁸¹
Devletile ‘ ömrine irdi ĥalel
Her biri nev-betçe tutdı memleket
Kim tutilur nevbetile salĥanat
Gitdi anlar ĥapuñ’irdi nevbeti
Ĥaĥĥ saña itdi müyesser devleti
Sende daħı bākī ĥalmaz salĥanat

³⁸¹ Bu mısraın vezni bozuktur.

Kim virilür bir dağı ya memleket
Bu cihāndur fi'l-meşel bir āsiyāb
Halk olur gendüm ögüdür bī-ḥisāb
Çün geçesinüñ dağı pes nevbetüñ
Vire āḥir kimseye ḥaqq milketüñ
Çoq Süleymān dağı gele 'āleme
Hākim ola tāt u taḥt u ḥāteme
Nik devrūñ āḥirinde bī-gümān
Haşra üç biñ yıl ḳala āḥir zemān
Bir Süleymān ḥākim ola ḥāteme
K'ide ḥükmi dīv ü cinni ādeme
Dāvud oğlı Şeh Süleymān olısar
İns ü cinne şāh-ı sulṫān olısar
Yil götürüp gökd'anuñda taḥtını
Yir yüzünde cin taşıya raḥtını
Yapısar Ḳuds-i Mübārek o Resül
Ḥaqq du'āsın idiser anuñ ḳabül
Biñ bir ümmet emrine me'mür ola
Ḥān-ı ḥaḳan dergehinde mür ola
Cümle beglerden ola baḥtı ziyād
Ki melek götüre taḥtın gāh bād
On sekiz biñ 'ālemi seyrān ide
Cümle ḥalkı ḥükümüne fermān ide
Devr anuñ devrānı ola āşikār
Ki himmet gelmiye bir şehriyār³⁸²
Pes Süleymānlıḳ ola anda temām
Dağı gelmeye Süleymān ey ḥümām
O ḥalife ādemüñ nesli ola

³⁸² Bu mısraın vezni bozuktur.

Hem Hālil İbrāhīm'üñ aşlı ola
Baħr u berrde ne ki var biñ bir ümem
Hükmine maħküm olısar bış ü kem
Ol kadar vaşf itdi tapuñ k'ol melek
‘Āşık olup itdüm andan men dilek
Didüm aña luṭf u ihsān eylegil
Kim irer devrine anuñ söylegil
Kim bu tācum aña tuħfe ilede
Rūħuma ħayrı du‘ālar ilede
Böyle virdi ol melek āħir cevāb
Halk-ı baħrı ħākimi ey kāmyāb
İrür aña ol daħı cümle melek
Vire tācuñ aña bulasın dilek
Çün bu pendı aldum andan men şaħiħ
Tācumı virdüm buña aña şariħ
İşbu tārīhi yazup itdüm resim
Oқыuben tā bilesin ne isim
Hāzretüñ ki sāye-i ma‘būd ola
Sen Süleymān atası Dāvud ola
Ey Süleymān ibn-i Dāvud añlaya
Hācetimüz var қатуñda diñleye
Saña benden yādigār bu tāc bil
Kıl du‘ā kim olmışam muħtāc bil [K-90b]
Çün tapuñ mürsel nebīdür hem resül [H-90b]
Hāqq du‘āñu idiser lā-būd qabül
Luṭf idüp ħayrı du‘ādan eyle yād
Kim du‘āñ ile revānum ola şād
Şoñ sözüм budur naşihat al temām
Ġarre olma devletüñe ey hümām
Virme nefsüñe murād it pāymāl

Tā ki rahmet kıla saña Hāḡ te‘ ālā
Ḳo fenāyı istegil dārü’l-beḡā
Tā ki Hāḡ rahmet nazar birle beḡā
Böyle diyüp āḡir itdi söz melek
Vir şalāvāt Aḡmed’e vü bul dilek

Nesr: Hükemā ḡavlince Süleymān Peyḡamber ‘*aleyhi’s-selām* ḡaçan ki Süleymān-ı Ābī’nüñ tācında mestür olan vaşıyyetin kim işitdi mübārek gözlerinden yaş seylāb olup aḡdı añdan el getirüp Süleymān-ı Ābī rūḡına on iki biñ nefesleri maḡbül on iki biñ sittün enbiyāsı etḡıyāsı ‘ Arab u ‘ Arabā ‘ ulemāsı Yunān hükemāsı ‘ Acem füzelāsı Rüm büdelāsı birle ḡayr du‘ ā kı lup el yüze sürdiler evvel Ādem āḡir Muḡammed ḡātem-i cemī‘ gelmiş gelecek peyḡamberler ervāḡına şalāvāt virüp Allāḡ’a tekbir getürdiler andan Süleymān nebī ‘*aleyhi’s-selām* müvekkel-i maḡlūḡ-ı ābīye su’āl kı lup eyitdi ki: “Yā Tahmā‘ ā‘ ā’il melek yā müvekkel-i maḡlūḡāt-ı ābī mübārek barmāḡuñdaḡı ḡātemüñ üzerindeki tılsımāt yazılmışdur anuñ ḡavāşşı nedür” cevāb virdi ki: “Yā nebiya’llāḡ bu ḡātem ḡavāşşı berekātında cemī‘ müvekkel-i deryā vü deñiz mālikleri benüm fermānumdadur bi-izni’llāḡ³⁸³ ve daḡı yā nebiya’llāḡ bu ḡātemi her kim ḡamer yā āfitāb ḡüt burcındayken balıḡ derisine yazup gemide götürse herḡiz ol gemi ḡarḡ olmya ve bir daḡı yā nebiya’llāḡ her kim ḡātemine naḡş idüp pāklıḡıla kendüde götürse ābī maḡlūḡātdan ziyān görmiye ve ḡarḡ olmya” diyicek Süleymān nebī ‘*aleyhi’s-selām* Loḡmān ḡakim eyitdi ḡavāşş kitābına o tılsımātı ve ḡātemüñ eşḡalın naḡş itdi ḡātemi tılsımāt inest [*] andan Süleymān ḡazreti ‘*aleyhi’s-selām* yine su’āl idüp eyitdi ki: “Yā melek-i muḡarreb bu ḡātem senüñ elüñe şunıldı senden ḡayrıya naşib oldı mı?” cevāb virüp didi ki: “Yā nebiya’llāḡ benden evvel bir melege daḡı bu ḡātem naşib olmuş deryā-yı muḡiḡ-i ekberde bir neheng dürüyüp deryā cānavarların ḡāyet incitdüḡi ecilden şol ḡadar ifrātla yumış ki on iki fersaḡ uzunı olmuş ki her fersaḡ on iki biñ adımdur ādem ḡademiyle pes ol deryā müvekkine *min ḡabli’r-rahman*³⁸⁴ ḡiḡāb-ı ‘ izzet gelür ki ol nehengi deryā-yı muḡiḡden çıkarup cehennem zebānisine teslim idesin ki deryā cānavarları şerrinden emin olalar” diyicek müvekkil-i deryā daḡı ḡaşd [H-91a] [K-91a] itmiş ki ḡizmet-i ḡaḡḡı yirine getüre yir yüzine inicek ḡazāyla buluşur ki ol ḡinde cān ḡomanuñ ḡalīfesi idi bunı añlayup eydür ki seni Allāḡ’dan dileyin ki a‘ vānlaruñla baña yardım kılasın azmış ḡulları yiryüzünde sürmeḡe diyüp ‘ Azāzıl sözün diñleyüp ḡizmet-i Hāḡ’da eḡlendüḡi içün ol ḡahḡār-ı ‘ ālem ḡışm idüp Mikā’il’e emr ider ḡātemin alup ben za‘ ife virüp emr olundu varup ol nehengi cābiri çıkarup cehennem zebānilerine teslim itdüm pes bu

³⁸³ Bi-izni’llāḡ] izn-i Rabbāni K.

³⁸⁴ *Rahman tarafından.*

hâtem baña ol hinde teslîm oldu diyüp cevâb viricek Süleymân nebî ‘*aleyhi’s-selâm* ta‘ accüb kılup eyitdi ya‘ nî bu melâ’ike arasında ‘azl u naşb olur mı ve yâ ‘azl olan melegüñ hâli nice olur luţ it cevâb viricek Tahmâ‘ â‘ â’ il melek Süleymân Peygamber ‘*aleyhi’s-selâm* cevâb virüp eyitdi ki yâ nebîya’llâh ‘Azâzil dūr olaldan melâ’ike-i müvekkelün arasında Hâk te‘âla cânibinden qorhu ziyâdedür melâ’ike bir nice şınıfdur Kerribiyündür muqarrebîyyündür ve rûhânîyyündür ve şâfiyyündür hâfiyyündür ve râki‘ündür bunlarda ‘azl u naşib yokdur illâ ki ne ki bir melek tesbîhin üstine kâf ‘âlemine düşer anda nâliş ider Rabb’ine nice biñ yılları nite kim ol müvekkel-i deryâ kim hâtemin izn-i Rabbâniyle Mikâ’il hazret-i ‘*aleyhi’s-selâm* baña virdi ol melek nice yıllar kâf ‘âleminde Hâk te‘âlaya nâliş itdi İbrâhîm Peygamber ‘*aleyhi’s-selâm* mi‘ râc ağduğı gice ‘arş-ı ‘azîmden hükm-i yezdâni birle nazâr kılup yiryüzünde cemî‘ maḥlûkât göricek ikinci kât³⁸⁵ kâf kullesinde bir yeşil nürdan kûbbe gördi ki içinde nâlişle hâzîn tesbîh âvâzesi gelür eydür ki yâ settârü’l-‘uyüb ve yâ keşşâfü’l-kürüb yâ gaffârü’z-zünüb ve ve’r-raḥîm ente ḥayrû’l-raḥîmîn bi-ḥaḥḳḳ-ı Ḥalîl İbrâhîm kaçan ki İbrâhîm Peygamber ‘*aleyhi’s-selâm* anuñ nâlişin işitdi Mikâ’il’den su‘âl itdi ol daḥı qazîyye-i beleddür andan İbrâhîm Peygamber ‘*aleyhi’s-selâm* Hâk te‘âladan diledi du‘âsı müstecâb olup Hâk te‘âla ol meleki yarlıgadı şimdi kerrübîler maḳâmında Hâk te‘âlaya tesbîh ider ve daḥı yâ nebîya’llâh niçe yig melâ’ike daḥı vardur şimdi ki tesbîhlerden unutdukları ecilden kâf ‘âlemlerinde ve deryâ-yı muḥîṭ қа‘ rında Hâk te‘âla hazretine münâcât iderler ammâ ki du‘âları müstecâb ol vaḳt olur ki âḥîr zemân peygamberi Muḥammed Muştafâ *şalla’llâhü ‘aleyhi ve sellem* mübârek vücûd-ı şerîf gelüp cihân mülkine qadem başup hâtemü’l-nebiyyîn ve imâmü’l-mürselîn ve şefî‘ ü’l-müznibîn olsa gerek ol daḥı İbrâhîm Ḥalîl gibi daḥı ziyâde mi‘ râc kılsa gerek ol [K-91b] vaḳtın ol melâ’ike gerekde [H-91b] günâhını bârî-i te‘âladan dilese gerek ser-cümlesinüñ günâhı ‘afv olsa gerekdür diyüp İsrâfil ‘*aleyhi’s-selâm* levḥ-i maḥfûzdan bu emri görüp taḳdîru’llâh muṭṭalî‘ olup Mikâ’ile ḥaber virüp Mikâ’ile daḥı ‘*aleyhi’s-selâm* ol melâ’ike ḥaber virmişdür.

Nazm:

[Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilâtün/Fâ‘ ilâtün/Fâ‘ ilün]

Ol zemânı gözedür ger râst döne bu felek

O Muḥammed rûḥına virüp şalavâr her melek

Çeşm-i ümîdin açiben mi‘ râc-ı Aḥmed gözleşür³⁸⁶

Ol şefî‘ ü’l-müznibîn anlar’ide Ḥaḥḳḳ’dan dilek

³⁸⁵ Kât] H.

³⁸⁶ Bu misrânı vezni bozuktur.

**Der-Beyān-ı Kışsa-i Nūr ve Ez-Mahlūkāt-ı Ğarāyib Ğüften-i Melek-i A'zam Ger Heme
‘İbretu’llāh-ı Ğarāyib ü ‘Acāyib-i Sahrest**

Hükemā kavlince müvekkel-i melek mahlūkāt-ı deryāya bu vechle ‘ibretu’llāh sözler naql idüp
hazret-i Muhammed’üñ *şalla’llāhü ‘aleyhi ve sellem* ululuğın zıkr idicek Süleymān nebī
‘*aleyhi’s-selām* dönüp benī İsrā’il peygamberlerine eyitdi: “Yā benī İsrā’il enbiyāsı ey ‘Arab
u ‘Arabā ‘ulemāsı hükemāsı n’olaydı ‘ömrümüz çoğ olaydı ki āhir zemān peygamberi devrine
ireydük o hātemü’n-nebiyyin imāmü’l-müttakīn ḥabīb-i Ḥudā’nuñ Muhammed Muştafā’nuñ
‘*aleyhi’s-selām* mübārek yüzün göreydük hizmetine yüz süreydük ve anuñ nübüvvetine inkār
idenlere kılıç urayduk” diyüp zezeme ile Allāh’a tekbir getirüp rūḥına şalavāt virdiler ammā
ki hükemā fırsat bulup Fişāgores ḥakīm eyitdi: “Yā nebīya’llāh mürsel peygambersin du‘āñ
müstecāb ve Süleymān-ı zemānsın seni ister aḥbābuñla aşḥābuñla serir üzerine buyur
otursunlar dört dürlü yile hüküm it tahtuñı götürsünler baḥr-ı zulemāta yitürsünler eyyām-ı
devletünde Hızır gibi āb-ı ḥayāt içelüm ölmeyüp hoş geçelüm ve āhir zemān peygamberine
irelüm cemāl-i ber-kemālin müşāhede idüp ḥāk-i pāyına yüz sürelüm eger ki āb-ı ḥayāta daḥı
varmazsañ müvekkel-i āb-ı ḥayātı da‘vet eyle gelsünler āb-ı ḥayāt getürsün nüş eyle istediğün
aḥbāba kaḫrānından taşadduk eyle ki nüş ecel guşşasın ferāmüş itsünler” diyicek Süleymān
hazret-i ‘*aleyhi’s-selām* cevāb virdi ki: “Sözün ma‘kül eger irāde-i Allāh’dan varsa şimdi lāzım
gelen Kudsi Mübārek bināsı kaydıdur kayddan kayıralum üzerine ümelā koyup ins ü cin
serhenglerinden hizmet-kār koyup andan inşā’a’llāh Medīne’ye varup Medīne’den
mekketu’llāha varup mekketu’llāhtan niyyetimüz budur ki kâf tağına varup ‘ālem-i kâfdan kâfa
yil ile seyrān kılalum andan baḥr-ı zulemāta daḥı varalum andan deryā-yı aqyānūsı geçüp kâf
‘ālemine varalum yedi kâf kafları seyrān kılıp ümmid vardur ki on sekiz biñ ‘ālemleri görevüz
kim henüz [H-92a] ‘Arap u ‘Acem u İrān u Tūrān milkini daḥı seyr itmek henüz daḥı ne gördük
ümmidimiz şol ki muḫaddem gelen [K-92a] Süleymānlar seyrinden benüm seyrüm yek ola
anlar varmaduğı yire ben varam anlar görmedüğini ben görem” diyicek Fişāgores Ḥakīm cevāb
virdi ki “yā nebīya’llāh kâfdan kâfa rüy-ı zemīnün tül u ‘arzı bir qolda biş yüz yıllık yoldur bir
qolada üç yüz yıllık yoldur pes buña āb-ı ḥayāt içmek gerek ve ‘ömr-i ḫavil gerek ki cümlesin
seyrān idesin” diyicek perriler sultānı Hümāyün Şāh bu sözi işidüp tebessüm kılıp eyitdi ki:
“Yā nebīya’llāh Süleymān ibn Cān kulle-i Kūh-ı Elbūrz’dan kaḫkup tahtını yil götürmegele
geçile kendüzide iki aylık yola yitürmekle üçüncü kâf kullisine yedi biñ yılda vardı bu kaḫan
olur ki ādemī zāduñ ‘ömrü kâf ‘ālemleriniñ seyrānına doya” diyicek Süleymān nebī ‘*aleyhi’s-*
selām ğam-ğin oldı müvekkel-i Süleymān Nürnā’il melek ‘*aleyhime’s-selām* ilerü gelüp ḥalk-
ı ‘ālem gözinden nihān Süleymān ‘aynından ‘ayān nazarına gelüp selām virüp eyitdi ki “yā
nebīya’llāh ğam-ğin olma ki Mikā’il’den ‘*aleyhi’s-selām* istimā’ olundu Mikā’il daḥı İsrāfīl

‘*aleyhi’s-selām*’ naql ider ki: “Yā Nūrnā’ il melek sen müvekkel olduğun mürsel peygamberdür nübüvvet hâtemin alacaqdur on sekiz biñ ‘ālemi seyrān kılacaqdur tahtını yil felekde götürecekdür mağrib u maşrıka yitürecekdür muqaddem gelen Süleymānlar dördünci kat kaf ‘ālemlerinden öte geçdiler ammā ki bu yedi kat kaf ‘ālemlerin dağı görecekdür cemī‘ ‘ālemlerin bağı u berrine idecekdür” diyicek su’āl itdüm ki: “Yā melek-i muqarreb ādemī zāduñ ‘ömrleri qaşırdür Haqq te’ ālanuñ ‘ālemleri vāsi‘ dür ve ümem keşırdür ol müvekkel olacağum Süleymān hazretüñ ‘*aleyhi’s-selām*’ ömri ne kadar tavıl ola ki tahtını yil götürmekle on sekiz biñ ‘ālemi seyrān kıla muqaddem gelen Süleymānlaruñ eñ az yaşayanları niçe biñ yıllar ‘ömr sürdiler yil tahtını götürmekle gice gündüzde iki aylık yola getürmekle rub‘-ı meskūn ‘āleminüñ her cānibin ancak görebildiler ve dördünci kat kafa ancak irebildiler kürre-i nārı ve bağı-ı ‘Ummān ve küllī ‘ālemi ve bağırunuñ ancak görebildüler bunlaruñ maḥlūqātı kendülere zabt idüp emrine fermān idüp ‘ālemi kafdan kafa seyr itmekle ‘ömrleri āḥir oldı dördünci kafdan öte gidemediler “yā Nūrnā’ il melek bu Süleymān benī ādemdür ādemī Haqq tebārek ve te’ āla cemī‘ sinden efdal yaratdı qavlehū te’ āla *le-kaḍ ḥalaḳne’l-insāne fi-aḥseni taḳvīm*³⁸⁷ didi ve hem kerāmet virdi zīrā ki haqqında *ve le kaḍ kerremnā benī ādem*³⁸⁸ pes Haqq sübhāne ve te’ āla ‘ālem-i kā’inātı ḥabībi Muḥammed ‘aşkına yaradup haqqında *levlāke lemā ḥalaḳne’l-eflāk*³⁸⁹ didi pes ol ḥabīb-i dü cihān ādem-i şafī [K-92b] bilinden İbrāhim-i Ḥalīl aşılandan vücūda gelse gerek ve dā’im Süleymān’uñ ḳalbinde ol [H-92b] ḥabībüñ muḥabbeti gālib olduğı ecilden dā’im aḥbābıla rūḥ-ı pākine şalavāt getürse gerek ol ḥabībüñ ‘ışkına melekler tahtını götürese gerek bir nefesde biñ yıllık yola yitürse ol tarīḳile on sekiz yılda on sekiz bin ‘ālemi görse gerekdür elli üç biñ yıl ‘ömri olsa gerek velī süflī ‘ālemin temām seyrān kılsa gerek cemī‘ ümem emrine bi-izni’llāh fermān olsa gerek. **Naẓm:**

[Fā’ ilātün/ Fā’ ilātün/Fā’ ilātün/Fā’ ilün]

Şeh Süleymān hazretine çün melek virdi cevāb

Haqqā şükr itdi be-gāyet şād olup şeh kām-yāb

Diñle imdi bu ğarāyib ‘ibretü’llāh sözleri

Vir şalāt Aḥmed’e ammā buluben bī-ḥadd şevāb

Neşr: Hükemā qavlince Süleymān-ı nebī ‘*aleyhi’s-selām*’ Nūrnā’ il melekden bu şahīḥ³⁹⁰ ḥaberi alup şād olup haqqā ḥamd itdi emmā ki hükemā elli üç yıl ‘ömri olup āb-ı ḥayāt içmeyecegin bilüp ğam-ğān oldılar ma’ al-ḳışşa Süleymān Peyğamber ‘*aleyhi’s-selām*’ müvekkel-i maḥlūqāt-

³⁸⁷ Biz gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık (Tîn 4).

³⁸⁸ Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık (İsrâ 70).

³⁸⁹ Sen olmasaydın alemleri yaratmazdım (Hadîs-i Şerîf).

³⁹⁰ Şahīḥ] -H.

ı deryāya su’āl olup eyitdi ki “yā Ṭahmā’ā’ā’il melek haber vir baña ki Ḥaḳ tebārek ve te’āla bu deryāda ki maḥlūḳātı ne vechle yaratdı ve kaç sınıfıdır ve her birinüñ hey’eti nicedür” diyüp su’āl idicek ol melek-i a’zam cevāb virüp eyitdi ki: “Yā nebīya’llāh özgesin Allāh bilür ki ‘allāmü’l-guyūbdur ammā ki Mikā’il’den istima’ itdigünden ve gözle gördüğünden haber vireyin ne vaḳt şol vaḳtin ki āḥir zemān peygamberi Muḥammed Muştafā *şalla’llāhü ‘aleyhi ve sellem* ervāhına cān u gönülden şalavāt viresiz. **Nazm:**

[Fā’ilātün/ Fā’ilātün/Fā’ilātün/Fā’ilün]

Girdiler señ diñleyesin Şeh Süleymān kışşasın

Vir şalavāt Muştafā’ya def’ idüp dil guşşasın

Her ki şıdḳ ile şalavāt virse rūhı Aḥmed’e

Şek degül ki dü cihānuñ bula sūd u hişşesin

Der-Beyān-ı Sebeb-i Ḥilkāt-i Maḥlūḳāt-ı Ābī ve Saḥr-ı Ḥikmet-Āmiz

Ḥükemā kavlince müvekkel-i maḥlūḳāt-ı deryā-yı ‘ālem Ṭahmā’ā’ā’il melek cevāb virüp eyitdi ki “yā nebīya’llāh kaçan ki ol ḥallāḳ-ı ‘ālem rezzāk-ı a’zam bu cihānı lafz-ı künden yaratmaḳ istediye evvel bir gevher yaratdı ol gevhere nazār eyledi gevher dehişt nazārından eridi şu oldu köpüğünden yirleri yaratdı ve macundan taşları yaratdı andan bir yüzinde maḥlūḳātı yaratdı ve deryālar içindeki mevcūdātı dürütmedin ve köpükleri deñizleri kim yaratdı daḥı Ḥaḳ te’āla deryānuñ içindeki ol balığı kim yaratdı arḳasında öküz öküz üzerinde ferş ferş üzerinde melek-i a’zam eyle melek-i a’zam ki yedi ḳat ḳāf taḡlarını virdi ve yedi ḳat yirleri bir ṭabaḳ gibi eline alup götürmişdür anuñ bigi ‘azīm feriştedür kim başı ‘arş altındadır ayakları öküz arḳasındaḡı ferş üstündedir ancılayın [K-93a] melek-i a’zam [H-93a] ve ferş-i ‘ālā ve öküz ol balıḡuñ bir pulnuñ şarusı üstindedir. **Nazm:**

[Fā’ilātün/ Fā’ilātün/Fā’ilātün/Fā’ilün]

Ey mubaşşar kār-gāh-ı fıtrata eyle nazār

Görenler ḥalk itdi ol Ḥallāḳ-ı a’zam ey nām-ver

Ancılayın ḥüt-ı a’zam ḥalk iden Allāh’ı gör

Aña göre sende tā’at eyle Ḥaḳḳ’a ser-te-ser

Nesr: Ḥükemā kavlince müvekkel-i maḥlūḳ-ı ābī böyle diyicek Süleymān ḥazreti yine su’āl idüp eyitdi kim: “Yā melek-i müvekkel ol balıḳdan şoñra cihān sarāyında Ḥaḳ te’āla ne yaratdı” cevāb virdi eyitdi kim “yā nebīya’llāh kaçan kim ḥallāḳ-ı a’zam ol ‘azīm ḥütı kim yaratdı yedi biñ yıl Allāhü te’alaya tesbīḥ itdi ve niyāz idüp eyitdi kim yā seyyidi ve mevlāyi yalñuzluḳ saña

yaraşur kim birsin ezelsin ebedsin ve *lem yekün lehu küfüven eḥadsın*³⁹¹ dilerem ki bu deryâlar içinde benüm şeklümde balıklar halk idesin benüm cinsüm ola tā kim anları görüp gönlüm tesellâ bula ve bu arķamdağı yükümi yüklendüğüme incinmeyem ve benüm nafaķam benüm cinsüm balıklardan eyle” diyüp nizā⁶ idicek ol ķāḍiyü’l-ḥācāt ol refi’ü’l-derecāt ol ‘azīm māhinüñ ḥācetin ķabül idüp deryā içinde bī-nihāyet balıklardan yaratdı eyle çokluk kim gāyet yoķ zīrā kim Süleymān nebī cemī⁶ yaradılmışda balıķdan çok biñ bir ümmet arasında maḥlūk yoķdur çünki yā nebīya’llāh Ḥaķ te’āla balıkları ki ḥilķat itdi bir nice biñ yıldan şoñra yiryüzinde bir Dābbe yaratdı ķaplubāğa şeklinde anuñ bigi ‘azīm idi ki maşrıķda ḥursa mağribda görünürdi mağribda ḥursa maşrıķda görünürdi bir zemān ol Dābbe yiryüzünde gezüp yürüdi mağribdan maşrıķa varınca yiryüzünüñ cemī⁶ şecerātın ve şemerātın yiyüp otladı çün kim ol ‘azīm Dābbe’yi gördüm bu balıģa ḥikāyet itdüm balıķ dağı ol Dābbeyi görmege müştāķ oldu dilince ḥaķķa nāliş ķıldı Dābbe’yi görmesin murād u temennā itdi cānib-i Ḥaķ’dan nidā geldi ki yā ḥūd ol sen o Dābbe’yi göremezsın zīrā kim ol fevri yir üstündedür sen deñiz içindesın ammā ki deryā ķa’rında anuñ emşāli bir Dābbe yaradayın anı görüp teferrüc eyle diyüp kemāl-i ķudretinden bir Dābbe dağı yaratdı ol Dābbe’den az geçerek deryā-yı muḥīḥ seyr iderek yiri götüren balıģuñ öñünden gelüp geçdi ammā yedi gün yedi gice olıncaya dek henüz ol Dābbe’nüñ başı geçdi şöyle kim altmış oķdan ve uçar ķuşdan ķatı giderdi üç ay temām olıncaya dek balıģuñ öñünden ķadd u ķāmetile ol Dābbe gömüle geçdi balıķ ķādirüñ ķudretin bilüp ḥacil u şerm-sār olup nefsine inşāf virüp dağı eyitdi ki: “Yā rabbe’l-‘ālemīn bilürem ki kādir-i tüvānāsın ḥayy-ı lā-yemūt dānāsın” [K-93b] diyüp dağı eyitdi kim [H-93b] Ḷavlehü Te’āla ve *kāna’llāhü vāsī’an ḥakīmen ve lil’llāhi mā fi’s-semāvāti ve mā fi’l-arz*³⁹² **Nazm:**

[Fā’ ilātün/ Fā’ ilātün/Fā’ ilün]

Nefsine inşāf virüben anda nün

Ķorķusundan bağır oldu ķara ḥün

Ḥaķ te’āla heybetinden ditreyüp

Tevbe itdi cürmine her dün ü gün

Ķışşā-i Dābbe-i ‘Azīm

Ḥükemā ķavlince müvekkil-i maḥlūk-ı ābī böyle diyicek Süleymān ḥazret-i ‘aleyhi’s-selām su’āl ķılıp didi kim yā melik-i a’zam ol deryā içindeki Dābbe ki ḥaķķ te’āla halk itdi anuñ ḥālī neye vardı melek-i müvekkil-i deryā cevāb virüp eyitdi kim: “Yā nebīya’llāh Ḥaķ te’āla ol

³⁹¹ Hiçbir şey O’na denk ve benzer değildir (İhlās 4).

³⁹² Eğer ayrılırlarsa, Allah bol lütuf ve nimetiyle onların her birini zengin kılar (başkalarına muhtaç bırakmaz). Allah, lütfü geniş olandır. O, hüküm ve hikmet sahibidir. Göklerdeki her şey, yerdeki her şey Allah’ındır (Nisā 130-131).

dābbeyi kim yaratdı bir nice biñ yıldan soñra ol dābbe yalñuzlıktan Hāḡ te‘ālaya Őikāyet itdi andan soñra ol ḡallāḡ-ı a‘zam daḡı anuñ nefinden kendüleyin nice biñ Dābbe ḡalk itdi kim her birinüñ uluḡı ‘azīm ḡaḡḡuñ ḡükmini gibi anlaruñ daḡı nesli üreyüp nice biñ yıl deryā dibinde anlar daḡı seyrān itdiler bunuñ üzerine kim rüzḡār geçdi meger kim ol evvel ḡalk olan Dābbe kendünüñ ululuḡına baḡup ululandı andan aḡdem Allāḡü te‘ālaya dilince tesbīḡ idüp ḡāḡ maḡrib ve ḡāḡ maḡriḡ cānibine giderdi nefisine ḡurūr ḡılıp ‘āḡıbet Hāḡḡ’a ‘āḡı olup tesbīḡin unudtı pes Hāḡ te‘āla ḡazreti diledi kim anı helāk ide erkeklü diŐilü iki yengeç yaratdı ḡāyet ‘azīm pes ol Dābbe muḡābil olup ḡıŐaḡla baŐını Őıḡup zebün ḡılıp atlarını didüp helāk idüp ol Dābbe’yi cihāna gelmedüḡi dönderdiler andan ol yengeçlerüñ nesli daḡı üreyüp çoḡaldı bunuñ üzerine ki nice rüzḡār geçdi ol yengeçlerüñ nesilleri daḡı azdılar tesbīḡlü tesbīḡün unıtdılar ḡılmaz oldılar ol Dābbeler’üñ nesliyle ceng ü cidāl ḡılıp deryā dibinde ŐavāŐ itdiler ol baḡalaruñ ekŐerī deryādan ḡıḡup ḡuruya gitdiler yengeçler ḡavfından terk-i vaḡan itdiler bir nice biñ yıl ki yengeç cinsi deryā ḡa‘rında yürüdiler ‘āḡıbet anlar daḡı Hāḡlık’ına ‘āḡı olup deryā cānavarlarını ziyāde incitdiler pes ol ḡahḡār-ı ‘ālem ve cabbār-ı a‘zam diledi kim yengeç cinsin daḡı helāk ide deryā-yı muḡit içinde bir ‘aceb maḡlūḡ ḡalk itdi kim ḡāyet meḡib nite gergeden ser ü ḡafasından bir Őāḡı var ucu ser-tiz egnine miŐāli gevdeleri timsaḡ Őeklinde ammā ki ḡadd ü ḡāmetleri ḡāyet uzun elli altmıŐ eriŐ ola ve daḡı her birinüñ sekiz ḡanadları var balıḡ yelpazesi gibi³⁹³ ve bir ‘aceb daḡı bu kim arslan dümi gibi ḡuyruḡları uçlarında ḡançer miŐālin birer egri ḡaynaḡları var uçları sivri ḡāyet ser-tiz andan bunları daḡı deryā-yı muḡit içre düriyüp çoḡaldılar Allāḡü te‘ālaya tesbīḡ taḡdiz itdiler Hāḡ te‘āla bunları yengeç cinsi üzerine ḡālib itdi. [H-94a] tesbīḡlerin [K-94a] unudıp mazlüm cānavarcuḡları incitdükleri ecilden yengeç cinsiyle ḡırḡ ḡün temām ceng itdiler. Hāḡ te‘āla bunlara zafer viridi. Yengeçleri taḡıtdılar. Bir nice yıl deryā-yı muḡit ḡa‘rını gergeden serler tutdılar. Dillerince tesbīḡ itdiler vaḡtā kim anlar daḡı tesbīḡlerin unıtdılar. Deryā cānavarcuḡların incitdiler. Pes ol ḡādir ü dāna Allāḡ-ı ḡayy u tüvānā pādiŐāḡ diledi kim anları daḡı ḡahr ide yitüre ve yirlerine ḡayrı maḡlūḡāt getüre kemāl-i ḡudretinden bir dürlü maḡlūḡ daḡı yaratdı gevdeleri dört bucaḡlı Őandūḡ gibi ḡāyet muḡkem kemükleri mermerden pek ḡiç nesne kār itmez ve altıŐar elleri var ve aḡızlarında fil azūları bigi iki azūları var uzvın bir ‘aceb daḡı bu ki ḡözlerinde ve ḡarnında ve aḡzıları köpüḡi yirinde ḡāyet ḡuvvetlü ve Őecā‘atlü heybetlü ve büyüklükde daḡı ziyāde a‘zam çünki ol cānavarlar daḡı üredi ve çoḡaldı Hāḡ te‘ālaya dillerince tesbīḡ iderlerdi deryā-yı muḡit dibinden diledükleri yire giderlerdi ve ḡāḡ deryā dibinden deñiz yüzüne ḡıḡarlardı felek yüzüne naḡar ḡılıp baḡarlardı ḡādirüñ kemāl-i ḡudretine ḡayrān ḡalurlardı ḡālu’llāḡü te‘āla *tebārake’l-lezī biyedihī’l-mülkü*

³⁹³ Gibi] Gibi] -H.

ve hüve ‘alā külli şey’in kadir³⁹⁴ diyüp Hâk te‘ âlaya tesbîh iderlerdi çünki bunuñ üzerine nice müddet rûzgâr geçdi ol cānavarlaruñ dañı ekserî ğarre alup tesbîh-i hâkķı edā itmeyüp Hâkķ’a ‘âşî olup deñiz cānavarları incitmege başladılar pes Hâk tebârek ve te‘ âla celle celâlühü diledi kim ol ‘âşîleruñ nicesin helâk ide miqdârlarını bildüre deryâ cānavarcuķları şerlerinden kırtıla bundan evvel ki zıkr itmişdük yâ Süleymân-ı nebî Hâk tebârek ve te‘ âla kıurada bir Dâbbe kim yaratmışdur ol ‘azîm Dâbbe yiryüzünde Hâk te‘ âlâya tesbîh idüp göñli diledüğü yiri ki seyrân iderdi mağrib u maşrıķa ki giderdi ‘âķıbet Hâlık’a ‘âşî olup tesbîhin ki unuttı Hâk sübhâne ve te‘ âla ‘arş-ı ‘azîmi kuşadup kıarnı içine olan ejdehâya hükmi itdi ağız açup ki aķırdı ol aķırması nefes-i cehennem odı ‘alevî ile baħr-ı girdâb ağızından deryâ-yı aķyânüs şuyuyla mülemma‘ olup kıatrân deryâsı gibi felek yüzüne kıat kıat ağıdı dañı yiryüzüne yağmur şıfatında zehr-i kıâtil yağdı şecerâta şemerâtâ nebâtâta kim doķundı ser-cümlesin ağıya çalup şarttdı ve furındı andan ol kıatarât ki yirüñ yaruķlarına ve kıayalaruñ kıoltuķlarına ki kıoldı anlardan Hâk te‘ âla celle celâlühü haşerâti ve ef’ıyyâtı yarattı nite şöyle kim [K-94b] kıaya kıavuklarına düşen zehr-i âbdan şü‘ bânları yarattı ve yir yaruķlarına [H-94b] giden zehr-âbdan yılanları yarattı ve kıum içine siñen zehr-âbdan ‘akrebleri yarattı. **Nazm:**

[Fâ‘ ilâtün/Fâ‘ ilâtün/Fâ‘ ilâtün/Fâ‘ ilün]

Yâ Süleymân şöyle bil kim Hâlık a‘ zam kıirdğâr

Ejdehâ vü ger ‘aķârîb yâhü şü‘ bân yâhü mâr

Ol zemânda halk olupdur yil anı ‘ilme’l-yaķîn

Şahķ kelâm işbu durur kim dimişemdür âşikâr

Neşr: Hükemâ kıavlince müvekkeli maħlûķ-ı âbî böyle diyicek Süleymân hażret-i ‘aleyhi’s-selâm eydür: “Yâ melek-i a‘ zam lutf eyle beyân kııl ol Dâbbe’nüñ hâli neye yetmişdi” diyicek melek cevâb virüp eyitdi ki: “Yâ nebîya’llâh çünki Hâk te‘ âlâ haşerâti kim dürüttdi ol Dâbbe’ye haşerâti itdi ser-cümlesi Dâbbe ile ceng itdiler arslan kıarınca üşer bigi üşdiler anı vaķt içinde ol Dâbbe’ye helâk idüp tenin ğıdâ idişdiler andan ol ejdehâlaruñ ba‘zısı deryâya kıaçup deñiz cānavarların incitmege başladılar ol ‘âşî maħlûkâti ejdehâlar buluşup ceng itmege meşğül oldılar nite ejdehâlaruñ ğıjğırdüğün ğörüp anlar dañı altışar ellerine balık dişlerinden yaraķlar alup ejdehâlaruñ bağırların yarup çâk itmege başladılar ve ejdehâlar dañı zehr şaçup anları deme çeküp cānların alup helâk iderlerdi ‘âķıbet Hâk te‘ âlâ ejdehâları ol ‘âşî maħlûķuñ üzerine musallaķ kııldı ekşerin helâk itdiler ol kıavmden şöyle ki deryâ içinde kıaldı illâ ki az imdi yâ nebîya’llâh eger ki ser-cümleden deryâda olan altı yüz bir dürlü ümmetüñ her birisin ne vechile hilķat olduğın beyân idersem haşra dek dinlenir. **Nazm:**

³⁹⁴ Hükümrânlık elinde olan Allah, yücedir. O, her şeye hakkıyla gücü yetendir (Mülk 1).

[Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]

Yâ Süleymân mürsel ey şâh-ı cihân ekmel hümâm

Haşra degin şerh idersem âhir olmaz bu kelâm

Böyle diyüp oldı sâkin ol zemân anda melek

Diñle imdi kışşa nedür Muştafâ'ya vir selâm

Nesr: Hükemâ kavlince Süleymân hazret-i 'aleyhi's-selâm su'âl idüp eyitdi ki "yâ melik-i a'zam biñ bir ümmetün altı yüz bir dürlüsi kim deñizdedür cümlesinüñ hey'eti birbirine muhâlif midür yâ degül midür ve yâ cümlesi deryâda mıdur yâ gayr ırmaqlarda mıdur ve kınkı ümem çokdur ve kınkı ümem azdur" diyüp su'âl idicek ol melik-i a'zam cevâb virüp eyitdi ki: "Yâ nebîya'llâh zıkr olan altı yüz bir dürlü mañlûkâtun ser-cümlesi bañr-ı akyânüsdadur nehengden gayrı kim neheng Nîl deryâsındadır egerçi kim tatlıdur şularda deñiz mañlûkâtına müşâbih mañlûk vardır ammâ kim aşl ümmet deryâ içindekidür ki ser-cümlesi altı yüz neferdür ve dañı yâ nebîya'llâh bu balık cinsinden keşir ümem ve deñiz mâliklerinden kalîl ümem yoñdur ve kırı yir cânavarlarından deñiz cânavarları a'zam büyükdür ve zıhn-i idrâkı ziyâdedür [K-95a] 'azımlıñda dañı cânveri deñiz vardır ki eger kırı yire çıksa [H-95a] mağribda tursa maşrıñda görineydi eger maşrıñda tursa mağribda görineydi heybetinden kırıdağı cânverlerün odı şıdaydı. **Nazm:**

[Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]

Böyle diyüp ol ferişte oldı sâkin ol zemân

Şeh Süleymân güş idüben aldı 'ibret key cihân

Kâr-gâhı fıtrata eyle nigâh ey şeh cihân

Kim bilesin tanlar yaratdı Hâlık müste'ân³⁹⁵

Nesr: Hükemâ kavlince yine Süleymân hazret-i 'aleyhi's-selâm su'âl idüp eyitdi ki: "Bu yedi kıt yiri öküzü ve balığı götüren deñizün dibinde ğod yir yoñdur zîrâ kim deñiz hevâ üzerindedür ve hevâ kürre-i târ üzerindedür pes eyle olsa bu 'azım Dâbbeler ki deryâ içinde mütemekkinlerdür ne vechle sâkin olurlar dâ'im yüzmekle ve gezmekle ğod cânavarlar râhat olmazlar ve hem deryâ içinde ğıdâları nedür beyân eyle" diyicek melek-i a'zam cevâb virdi ki: "Yâ nebîya'llâh³⁹⁶ şöyle bil kim ba'zı Dâbbe vardır ki kendü nefesi kendüye ğıdâdur ve ba'zısı dañı tesbîh birle ğıdâlanur ve ba'zı ümem dañı var ki ğıdâsı şudur ve hevâdur ve anlar sâkin olmasa kınad açmasında ve uçmasında ve bañr için gezmesindedür ammâ şol ümem kim ğıdâsı toprağdur ve kım kıyırdur ol deñiz içine gelüp çıkarlar kim bañr-ı girdâbdur ol deñiz

³⁹⁵ Bu mısraın vezni bozuktur.

³⁹⁶ Nebîya'llâh] resûla'llâh K.

yiryüzindedür kâfla rub‘ -1 meskûn arasındadır dünyâyı ihâta eylemişdür Hind kenârına uğrayan şuya Hind deryâsı didiler ve Çine uğrayan yirine Çin deryâsı didiler rub‘ -1 meskûnı ser-tâ-ser kuşatmışdur ve bir niçe yirde girdâbı vardır girdâb didükleri oldur ki Hakk’uñ kudretiyle yaradılmışdur bu şu aşğa yiri götüren deryâya geçer her gemi ki deryâ yüzinde ol girdâba tüş olsa hâlâş olmaz illâ meger ki yarağı ola yarağı dağı oldur ki re’isleri bir niçe cāmūsları gemiye koyarlar vaqtâ ki gemi girdâba düşse cāmūslar kırnın yarup içine girüp ve gevherçile taldurup urğanlar ile bağlayup deryâya atarlar deñiz balıklarını anları yudarlar gevherçile ve gerçi hâretiler virüp balıklarını tatlu şuya içmege ‘azm idüp deñiz kenârına giderler gemiyi dağı çeküp alup deñiz kenârına çıkarurlar vaqtâ ki girdâbdan hâlâş olsa cāmūsun iplerini keserler gemiye yelken idüp yine giderler gemiyi bu şüretle hâlâş iderler pes ol kum kır toprak ve balçık yiyen ümmet ekşer üstindeki deryâlarda mütemekkin olurlar ve dağı ekşer bu deñiz cânavarları birbirine ‘adüdür birbirini yiyüp helâk itmede nite kim balık balığı yidüğü gibidür yâ nebîya’llâh eger balık balığı yimeseydi [H-95b] balıktan [K-95b] deñiz cânavarları yir bulamazlardı. **Nazm:**

[Fâ‘ ilâtün/Fâ‘ ilâtün/Fâ‘ ilâtün/Fâ‘ ilün]

Yâ Süleymân şöyle bil kim bu deñizde âşikâr

Bu balık cinsi be-ğâyet çok durur ey şehriyâr

Biñ bir ümmet arasında bil ki balık çok durur

Likin arslan cinsi azdur kıorida şöyle ki bâr

Nesr: Hükemâ kavlince yine Süleymân Peygamber ‘aleyhi’s-selâm su’âl itdi kim “yâ melek-i a‘zam cümle deryâ kaçdur ve deñiz mañlûkı altı yüz dürlü midür yoğsa kaçdur beyân eyle anı dağı diñleyelüm” diyicek cevâb virüp eyitdi ki: “Yâ nebîya’llâh bañr-ı aqyânüs ki yiri ihâta kıılupdur ‘arş-ı ‘azîm ayağından Allâh’uñ kudreti birle çıkar revân olup akar ammâ ki bañr-ı aqyânüs içinde ve yiryüzünde olan biñ bir dürlü ümemdür ve altı yüz dürlü ümmet ki vardır deñizlerde olan halkdur bu deñizlerde olan hâlâyık ki tardur yiryüzündeki deñizlerde bañr-ı aqyânüs içinde olan nün-ı ‘azîmden ve şür-ı ekberden ğayrı ulu balıklar vardır ve deñiz mâlikleri var ve bâkî halk anuñ emsâlidür ‘adedin şıfatın Allâh bilür ve dağı yâ Süleymân bin Dâvud ey zıll-i ma‘bûd Hakk tebarek ve te‘âlâ gökyüzünde kürre-i nesîmden yukarı bir deñiz yaratmışdur aña bañr-ı Küfûf dirler Allâhü te‘âlâ anda ol kadar mañlûk yaratmışdur kim sağışın yine ol ‘allâmü’l-ğuyûb bilür yâ Süleymân-ı nebî Hakk’uñ hikmetiyle ol deñiz yıl üzerinde kıarâr idüpdür ve Nuh kıavmin Allâhü te‘âlâ ol deñiz şuyıyla helâk itdi ve andan yukarı hevâ-yı raķık vardır tâ dünyâ göğine varınca ol deñizün üzerinde kürre-i nâr vardır ammâ ki dütüni yoğdur ve dağı şavâğık andan hâşıl olur ve ra‘d kim halk anı işidür anı fark ider ol şehâb hark ider gibi vâkı‘ olur ki şol yirde ki emr olundu Allâhü te‘âlâ cânı andan yaratdı eger su’âl iderlerse hâyil olmaz şol nesne kim ol melek zikir eyledi bizüm güneşün zav’ı arasında hâyil

olur cevāb budur ki hevā hāyil olmaduđı ma‘ lūm pes deñiz dađı hāyil olmaz şāfılıđından ötürü ammā ki ol kuşlar deñiz içinde kim uçarlar gezerler diyü zıkr itdük anuñ için ki anda nüfūz iderler bu degül şaf ola yiri kaplaya ammā kim bulut anuñ için kim muntevi olur şaf degüldür ve dađı ol āteş bāhr kim vardur nār dađı güneşüñ zav’ına hāyil olmaz ve ol mađlūķāt ki kūrre-i nārda vardur anlaruñ dađı cism-i laţıfdür od rengindedür zūlmānī degüldür şāfi degüldür ki hāyil olalar ve dađı deñizde olan mađlūķāt ve kūrre-i nār içinde olan mevcūdāt cümlesi fāyideden hālī degüldür hāyil olmaduđlarına dađı sebep vardur sebebin dađı Allāhü te‘ ālā bilür ki müsebbibü’l-esbābdur ve dađı yā nebīya’llāh bilmek gerekdür kim gökyüzinde yirden yukaru hevā-yı laţif vardur ki aña [H-96a] [K-96a] hevā-yı nesīm dirler Allāhü te‘ ālā anda dađı қanadlu kuşlar şeklinde envā‘-ı mađlūķāt yaratmışdur andan nüfūz iderler anı teneffüs itmekle diri olurlar nite kim deñizde sākın olanlar hevā kitfiyle diri olduđları gibi ki ol deñiz şuyıdır ol hevānuñ üstinde tuman vardur ve ol tumanuñ üstinde dađı bulut vardur ve bulutda dađı kuşlar vardur uçarlar ne anlaruñ gökde söykendüsi vardur ve ne hod yirde meskeni vardur ba‘ zısınuñ şüretleri aқ yılan şüretine beñzer ve kafalarında saçları var bölük bölük ve қanadları kuş қanadına beñzer қulaқlarında yumurdılar ve arқalarında yavrularlar ve hevāya ‘urüc iderler tā kıyāmete degin nite kim yā Süleymān hümā kuşu gibi kim ‘ālī hāzretüñe gelüpdür ve dađı andan yukaru raқıķ hevādur incedür gāyet laţıfdür cemī‘ hevālardan keşıfdür ve ol kuşlar bu hevālarda gezerler şol arada қarār iderler ki ol kendülere yaқındür nite kim şu kuşları şu üstinde қarār iderler andan şoñra ol hevānuñ üzerindedür ol deñiz ki adına baһr-ı Kūfūf dirler anda dađı mađlūķāt vardur nite kim zıkrı yukaruda geçdi” diyüp ol melek-i a‘ zam hāzret-i Süleymān’a bu vechle haber viricek yine Süleymān hāzreti su’āl itdi ki: “Yā melek-i a‘ zam bu gökyüzindeki mađlūķāt kim vardur ne қadar ümmetdür ve deryā-yı muħiţ içindeki mađlūķāt şeklinde midür yā nicedür” diyüp su’āl idince cevāb virüp eyitdi ki: “Yā nebīya’llāh ol gökyüzindeki mu‘allāk deryānuñ içinde ol қadar mađlūķāt vardur ki ‘adedin Allāh u Vāhid bilür ki ‘allāme’l-guyūbdur ve deryā içindeki mađlūķāt dan anlar laţıfdür nite kim yiryüzinde mađlūķāt dan felekdeki melā’ike rūhānīdür pes ol deñiz içindeki mađlūķ cism-i laţıfdür ser-cümlesi nūrānī ümemdür inşā’a’llāhü te‘ ālā müyesser kıla ser-cümlesin seyrān idüp göresin” diyüp ol melek edeble hāmūş oldu. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilün]

Böyle diyüp oldu hāmūş ol zemān anda melek
Şeh Süleymān gūş idüben buldı ol sözden dilek
Ger dilerseñ şeh Süleymān kışşasın gūş idesin
Vir şalāvāt Muştafā’ya cān u dilden nızrek

Der-Beyān-ı Temşilāt-ı Dāsītān-ı Māzī

[Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]

Diñledüñs'ey müstemi' bu kışşayı

‘ Ākil iseñ kışşadan al hisseyi

Fi'l-meşel cismüñ dürür işbu cihān

Ol melek ‘ aqluñ Süleymān tende cān

‘ Aqla uyup nefsi ġāret eylegil

Beyt-i haq göñlüñ ‘ imāret eylegil

Çün Süleymān nefsi-i çāker eyle sen

Tābi' in kānī vü ebter eyle sen[K-96b]

Baħr-ı ‘ Ummān qalbüñ olur mā-ħazar [H-96b]

Fıkr-i ħāşıl ma' rifetdür dür güher

O müvekkel baħr olur saħf-ı kerīm

Ṭut sözin ki raħmet ide Ĥaħ raħīm

‘ Ālem aşğar didiler insāna bil

Sen meni bilmege düriş ey zelil

Sende durur mihr ü meh encüm felek

Sende durur dīv ü cin daħı melek

Nefis olur dīv ü racīm fi'l-meşel

Rūħ ‘ aqluñdur melā'ik mā-ħaşal

Uymasañ dīve olur nefsüñ melek

O melek-ħūya olur mesken felek

Dīv olursa saña'ger ki reh-nümāy

Nār-ı esfel dūzaħ olsa saña cāy

Dīv nefse uyma ‘ aqla uy pür-ħüner³⁹⁷

Ḥuld-ı cennet ola saña tā maqar

‘ Īsā-veş nefsüñ mücerrev eylegil

Nefsüñüñ maqşūdını red eylegil

Sende durur çünki encüm mihr ü māh

Sen n' içün nefsüñden olmaduñ āğāh

³⁹⁷ Bu misraın vezni bozuktur.

Sa‘y iderseñ çarh ola merķad saña
Tā‘at it ki ‘arş ola mesned saña
Terk iderseñ hışm ile kibr ü riyā
Bulasın dergāh-ı Hāķķ’ı kibriyā
Ġālibi şehvet olursañ yā zelil
Nār-ı dūzağ içre ķalduñ çün delil
Bī-riyā dergāh-ı Hāķķ’a baş ki pā
Hāķķı hoşnūd it bulasın tā Hūdā
Tāmi‘ olma çün harış har-ı Yezid
Hırşı terk it hem çü Sultān Bāyezid
Bunca beglik içre o merd-i güzın
‘Ucb ile görmedi bir gün kendüzin
Gerçi şehdür ķāni‘ ammā varına
Mü‘minüñ şunmadı milk ü dārına
Kāfire itdi veli bī-hadd ġazā
Kıldı mülhid cānına bī-had cezā
‘Ömr-i Nūh idüp müyesser zü’l-celāl
‘Ömri şemsi görmesün hergiz zevāl

Der-Beyān-ı Meclis-i Āher ve Tazarru‘-ı Firdevsī Raħmetu’llāh

[Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

Şükrini had Rāzıķa dā’im müdām
K’uç yüz elli dört mecālis oldu tām
Pādiřahuñ himmetiyl’ey nık-baħt
Āhir oldu işbu meclis işbu vaķt
K’oldurur sultān-ı ‘ālem zıll İlāh
Şāh-ı sultān Bāyezid ol pādiřāh
Bu cihān hāķķı ķamu insān cān
‘Adl ile buldı anuñ emn ü emān
Çü emrine anuñ itdümse imtiřāl³⁹⁸

³⁹⁸ Bu mısraın vezni bozuktur.

Haqq'a minnet āhîr old'aḥsen maḳāl

Var ümîdüm nüṣhamı oḳursa ṣāh

Zāyi' itmez zaḥmetüm bilür İlāh

Bezli birledür cihānda dirligüm

Kim bilür ki müflisem var pîrligüm

Şeh Süleymān dergehinde mūr men

Ḥizmet idüp emrine me'mūr men

Şehden özge yoḳ faḳîre dest-gîr

Kim muḥibb ü muḥlişem añlar emîr

Yā İlāhî devletin pāyende ḳıl

'Ömri şemsin tā ḥaşer tā bende ḳıl

Ol Muḥammed nūr-ı ḥaḳḳı yā celîl

İtmegil Firdevsî'yi ḥor u zelîl

Ḳıl 'ināyet baña yā Rabbe'l-enām

Kim Süleymān-nāmesin idem temām [H-97a] [K-97a]

Süleymān-nāmenüñ Üç Yüz Elli Beşinci Meclisinüñ Zikrindedür

[Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]

Gül ruḥınıñ ḥasretinden lāl'urupdur baḡra dāḡ

Çeşm ü mestüñ ḥaşmetinden ḳadd-ı nergis zer çerāḡ

Merve ḥaḳḳı Ka'be-i kūyuñ ḳoyup ḥacca varan

Yol yaḳînin terk idüp gözledi menzil ḥayf ıraḡ

Furḳatünden çarḫa bir oḳ atdı āhum āh nidem

Ḳorḳaram kim dutuşup dünyā yana çün pür-ḥızāḡ

Ḥicretüñden eşk aḳıtsam ḡarḳ olur baḫr-ı muḥîr

Ḥasretüñden āh idersem ḥarḳ olur ḳāf ile rāḡ

Murḡ-ı dil ki cān virüp tolaşdı zülfüñ aḡına

Key'acebdür ḳurtulursa zîre müşkil oldu zāḡ

Bitmedi ḳaddüñ gibi serv-i revān bāḡ içre ḥiç

Virmeye yüzüñ gibi gül-zār-ı gül görmeye bāḡ

Ḡarre olma ḥüsnüñe ki geçmeye çaḡı anuñ

Pes ne lâzım ‘ aşıkuñ eşki dökmek çağ çağ
Dem geçer devrân döner fırsat ele girmez gider
Vaḳti hoş gör elde iken sür dem itme ferāğ
Sāḳiyā kānī ḳadeḥ şol ḳan olasın şun baña
Def idüp nüş idelüm gitmedin elden nifāğ
Güş-ı hüşı tutar iseñ bu zemān Firdevsiye
Bir ‘ acāyibden ġarāyib ḳışsa disün hoş belāğ
Diñle imdi ḳışsa nedür vir şalāvāt Aḫmed’e
Añla andan ki mu‘ aṭṭar ola sözümden dimāğ

Der-Beyān-ı Müvekkel-i Maḫlūḳ-ı Ābī Saḫr-ı Ḥikmet-Āmiz Güft Ez-‘ Azamet-i ‘ Arş-ı ‘ Azīm

Loḳmān ibn-i ‘ Ād ol ḫakīm-i kāmīl-i üstād ḳavlince naḫl-ı bendān-ı reyḫān-ı ḫaḳāyıḳ ve çehre güşyān-ı şuver-i deḳāyıḳ ve Eflātūn-ı Re ’is-i ḫükemā ol efḫal-i füzelā ekmel-i kümelā naḳlince dārāyendegān-ı encümen ü esrār ve pīrāyendegān-ı çemen-i aḫbār ve ḫükemā-yı şābitü’l-evtād ve bulegā-yı ‘ āliyetü’l-‘ imād ancılayın şaḫīḫ ḫikāyet iderler ki ḳaçan ki müvekkel-i baḫr-ı Ṭahmā‘ ā‘ ā’ il melek bu vechle ġarāyib sözler söyleyüp cevāb virince andan Süleymān ḫazret-i ‘ aleyhi’s-selām yine su’āl ḳılıp eyitdi ki: “Yā melek-i a‘ zam ḫaber vir baña ki bunca ‘ ömr içinde ‘ acāyib ü ġarāyib ne gördüñ” cevāb virüp eyitdi ki “yā nebiya’llāḫ bir gün deryālar içindeki maḫlūḳāta nazār ḳılıp şāni‘ üñ şun‘ ın ve ḳādirüñ ḳudretin fikr idüp ta‘ accüb iderken nā-gāḫ göñlüme bir ḫayāl geldi ki ‘ acāba bu cihān sarāyında bu kemīneden ġayrı müvekkel-i maḫlūḳāt-ı deryā var mıdur ola kim Allāḫ’uñ dīzārın görmüş altmış bir deñizüñ içinde maḫlūḳātuñ üzerine ḫākīm olup ser-cümlesinde ḫükm iderem” diyüp bu ḫayāl göñlümden geçince ḫıṭāb-ı ‘ izzet yitişdi ki: “Yā Ṭahma‘ ā‘ ā’ il ḳanaduñ açup uçğıl ‘ arş-ı a‘ zamuñ sağ tarafında birkaç gün kürre-i ‘ arşı geçgil tā ki müşkilüñ ḫall ola” diyicek ben daḫı dört yüz kırk dört kanadlarımı açdum ‘ arş-ı ‘ azīmüñ sağ tarafına uçup gitdüm kırk dört biñ yıl temām uçdum ‘ āḳıbet bir ‘ āleme irişüp geçdüm gördüm ki³⁹⁹ ol ‘ ālemde ‘ arş-ı ‘ azīm ayağından altmış bir çeşme akar ve her bir çeşme gelüp [H-97b] [K-97b] biriküp deryā olur ancılayın deryā ki bu rub‘ -ı meskūn ‘ ālemindeki baḫr-ı aḳyānūs aña nisbet bir ‘ azīm göl içinde bir bardaḳ şuca ola mı olmaya mı ve daḫı yā Süleymān ol deryāda ol ḳadar ‘ acāyib ü ġarāyib maḫlūḳāt var ki ḫadd-i nihāyet yok ser-cümlesi Allāḫ’a tesbīḫ iderler ve kırk dört biñ yıl daḫı kanad açdum uçdum tā ki ol ‘ azīm baḫruñ tül ü ‘ arzını görmek için cehd itdüm ve her nefesde biñ yıllık yol alup gitdüm henüz ol deryānuñ nışfın daḫı göremedüm ammā kim kırk dört biñ yıl temām uçdum

³⁹⁹ Gördüm ki] -H.

bir ‘āleme erdüm kim bir ırmağ var südden aq ve kıardan şovuk şekerden tatlu ve ol ırmağın içinde bir melek-i a‘zam var kırk dört biñ başı var ve her başında kırk dört biñ ağızı var ve her ağızında kırk dört biñ dili var ve her bir dili bir dürlü luğatıla Allāhü te‘ālāya tesbîh ider anuñ dilinüñ tesbîhi nūrından Haq sübhānehü ve te‘ālā bir ferişte halk ider ser-cümlesinüñ şekli şemāyil hey’et-i şıfat mutlak baña beñzer ve tesbîhleri dağı benüm tesbîhüm bigi pes ilerü varup ol melike selām virdüm ‘aleyk alup eyitdi ki: “Yā Tahma‘ā‘ā’il şafā geldüñ merhabā ya‘nī senüñ gönülünden bu hayāl mi geçdi kim müvekkel-i maḥlūqāt-ı ābī yalıñuz sen ney şanduñ yā melek-i muḥarreb yaqın şöyle bil ki Haq sübhāne ve te‘ālā benüm tesbîhümi nūrından nice big sencileyin maḥlūqāt-ı ābī halk kıilup ‘ālemlü ‘ālemine gönderür ki her birinüñ varduğı yerde niçe yüz biñ ‘ālem vardır ki her ‘ālemde altmış bir deryā aqup biriküp baḥr-ı ‘azīm olup ol baḥrıda olan on yüz bir dürlü ümeme müvekkel ḥākim olup hizmet-i Haqq’ı edā iderler yā Tahma‘ā‘ā’il yaqın şöyle bil ki Rabbe’l-‘ālemīnün ‘ālemleri çoğdur ‘aql-ı idrāk irişmez saña lāzım gelen budur ki varup hizmetünde olasın gönülünden bu hayāli gideresin ammā ki olduğı rub’-ı meskūn ‘āleminde ādem-i şafī neslinden İbrāhīm Ḥalīl aşlından bir peygamber gelecekdür Süleymānū’z-zemān olacağdur nübüvvet ḥātemin eline alacağdur bād-ı serīr yine merkeb olup mağārib u meşāriḳa yitürüp seyrān kıılacağdur bizden aña selām idesin ve naşihatümüz aña budur ki zinhār devletine ğarre olup tāt u taḥtına güvenmesün ki dünyā fānīdür āḥiret bāqīdür āḥiret yarağın görmege meşğül olsun tā ki peygamberlik defterinden adı çıkmaya. **Nazm: [H-98a] [K-98a]**

[Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilün]

Böyle diyüp ol melek virdi naşihat ol zemān

Diñleyüben ‘ibret aldum ğāyet anda key cihān

Pes icāzet alup anda uçmışam açup kanad

Meskenüme geldüm itdüm pes qararı bī-gümān

Tevbe itdüm bu hayāli artuğ dile getürmeyem⁴⁰⁰

Secdeye yüz sürüp itdüm nāliş ile āh fiğān

Çün münācāt itdüm ise niçe yıllar men faḳīr

Raḥmet itdi men za‘ife rāḥim a‘zam müste‘ān

Böyle diyüp ol müvekkel halkı ābī anda pes

Sākin oldı vir şalāvāt Muştafā’ya şādmān

Der-Beyān-ı Kışsa-i Rüstem ve Feth Kerden-i Dağme-i Melek-i Cān bin Cān Ki Hüccāc Şāh Būd

⁴⁰⁰ Bu mısraın vezni bozuktur.

Ḥakīm kavlince çünki müvekkel-i maḥlūḳāt-ı ābī bu ‘ibretu’llāh sözleri Süleymān ḥazretine ki söyledi Süleymān nebī ‘aleyhi’s-selām ‘ibret alup nefsine inşāf virüp daḥı eyitdi ki: “Yā melek-i muḳarreb ḥazreti sizleri da‘vet itdügümüzden murād bu ki baḥr-ı maḡribda olan deñiz mālikleri cem‘ olup bizümle buluşmak dilerlermiş varup anlara ḥaber viresin intizār çekmeyeler ki ‘ale’s-şabāḥ nübüvvet taḥtı üzerine ḥayl ü ḥaşemle geçüp oturam yıl taḥtum götürüp andan varam anlaruñla buluşup söyleşem eger taḳdīrde varsa” diyüp cevāb viricek melek eyitdi ki: “Yā nebīya’llāh ol ḥizmet tekvinüñdür icāzetüñle varup ḥizmetüñe göndereyim” diyüp destūr alup gitdi Süleymān nebī daḥı ‘aleyhi’s-selām tekrār ‘ibādeti meşḡul oldu ammā ki bizüm kışşamız ez ān cāñib Rüstem-i Dāsītān’a geldi ki Ruḥ kuşu kendüyi Ṭaḡṭaḡa-i Ṭarrār ile götürüp hevā yüzüne ol kadar berrān oldu ki yiryüzi cüz’i gırbāl gibi görüñdi ve Ṭaymūs Perrī Ruḥ kuşu önince ki uçardı yirle gök arasında kara bulutlar yöresinde Rüstem’e kulaḡızlık iderdi Kūh-ı Billūr-ı a‘ zamdan yaña giderdi pes Rüstem ile Ṭaḡṭaḡa-i Ṭarrār hevā yüzünden yer alçaḡına baḡup rüy-ı zemīn bir ṭabaḡ miḡdārı göricek Ṭaḡṭaḡa feryād kılup eyitdi: “Yā pehlevān bir şeyṭān nesli sözüne uyup iblīs telbīs kulaḡuña koyup bizi ve kendügi helāk idersin” diyüp feryād kıldı illā ki Rüstem eslemedi ḡaḡab itdi muḥaşşal-ı kelām yedi gün yedi gece Kūh-ı Billūr-ı a‘ zamdan yaña gitdiler ‘ākıbet Rüstem naḡar kılup görüñdi ki şarḡ cānibinde iki baḡr görünür birisi baḡr-ı āteşdür ki ‘alevī felege çıkar ve birisi baḡr-ı aḡyānūsdur ki emvāc mevc mevc fevc fevc kürre-i nesīme irişüp Rüstem görüñdi ki: “Yā Ṭaymūs Perrī bunlar ne nesnedür” cevāb viridi ki “yā pehlevān [H-98b] [K-98b] Bu āteş deryāsı gibi görünen Kūh-ı Billūr’dur ki ḥazretüñe ‘arz itdüm güneş ḥarrından od ḡopup dutuşup yanar ve bu deryā-yı ‘Ummān gibi görinür baḡr-ı aḡyānūsdur ki yedi ḡat yiri götüren deñizüñ ucıdır yā pehlevān gerḡi kim menzile irdüñ ve lākin yiryüzüne inmek gerek ve Rūḡ kuşunuñ ḡarnın ṭoyurmak ve sizler daḥı şulanup nafaḡalanmak gerek ve andan şoñra zaḡire götürmek gerek Ruḥ kuşu için ve kendüñüz için zīrā ki yā pehlevān Ḥaḡ te‘ālā yedi ḡat yiryüzün ki yarattı ve yedi ḡat ḡāf ṭaḡın daḥı yaradup yedi yiri ḡuşatdı daḥı bu rub‘-ı meskūnuñ dört cānibinde dört billürdan ṭaḡların yarattı. Birisi maḡrib cānibindedür ikinci daḥı ṭaḡ şimāl cānibindedür. Üçüncü ṭaḡ cenüb ṭarafındadır. Dördüncü billür ṭaḡlarınıñ ki büyükdür. Ser-cümlesinüñ ā‘ zamıdır bu ṭaḡdır ki yedi ḡat ḡullesi vardur. İnsān menziline yedi aylıḡ yol ṭül ü ‘arızı vardur ve perī menziline yedi günlükdür eyle olsa biz bu ṭaḡı ancak yitmiş günde aşaruz ve yitmiş gün daḥı içindeki dīvlerle ceng ideceḡüñ fikr itmek gerek ve yüz kırḡ günlük zevāde daḥı götürmek gerek şudan ḡayrı Rūḡ kuşu için ve kendü nefisleriñüz için zīrā ki Kūh-ı Billūr’da hiç cānlu yoḡdur ol dīvlerden ḡayrı zīrā gündüz āteş olup yanar her ne bulursa yaḡar āteşi cānavar daḥı ṭoroman n’içün anuñ için ki giceyle ḡāyet şovuk olur ve yaḡmur yaḡar şöyleki şovuḡ zemherī ṭūfānından daḥı āfetdür. Pes az ḡusūr gitmek cāyiz degildür” diyüp naşīḡat viricek Rüstem sīmurḡ yüküyle Ruḥ kuşuna işāret itdi

Ṭaymūs Perrī ile süzülüp yiryüzüne indiler baħr-ı aqyānūs kenārında dıraħistān sāyesinde bir çeşme-sār kıatına kıondılar. Ruħ kıuşı daħı acıgup şuşamışdı çünkü yiryüzüne indi ve kıondı Rüstem ile Ṭağtağā-i Ṭarrār daħı arķasından yiryüzüne indiler el yüz yuyup ol bınaruñ şuyundan içüp Allāh’a şükr itdiler andan Ruħ kıuşı daħı gelüp ol çeşmeden kıana kıana şol kıadar içdi ki çeşme şuyun düketdi andan Rüstem Sımurğ yükün nizesi ucuna şancup yire dikdi andan Ruħ kıuşı kıanad yayup gelüp Sımurğ yükün ziyāret idüp daħı [H-99a] [K-99a] per ü bāl açup uçdı şikār ele getürmek için Kūh-ı Billūr etegine gitdi andan Rüstem eyitdi: “Yā Ṭağtağā-i Ṭarrār gel biz daħı şikāra gidelüm sen deryā kenārın kıut ben şol kıarşı görinen kūhı şikār kıılayın yine aħşam olıcağ gelüp bir yirde bulışavüz” diyüp bunlar gitdi. Ṭaymūs Perrī daħı eyitdi: “Yā pehlevān ben daħı icāzetünle bu deryā kenārında ‘anber ele getüreyim Kūh-ı Billūr’a bile getüreyim nefşüme ğıda virmege gerek olur” diyüp icāzet alup gitdi kıanad açup uçup deryā kenārın kıutdı Rüstem daħı etek biline şalup kıılıç ħamāyil daķınup iki yüz eriř ejdehā postı kemendin biline bağlayup sekiz yirde āb-dār ħançer şoķunup üç kirişlü kıırķ siñirli gergedan āħından düürülmüş Yāsin eline alup yedişer yelekli elmās peykānlu kıayın ağacı oķların kıış ağzına şoķup kemer bendine bağladı ve yedi yüz yitmiş yedi batman demür ğürzini omuzuna urup kūhistāna gitdi velī yayan yürümekden ğāyet incindi yüz Ĥaķķ’a kıutup nāliş itdi eyitdi: “Yā Rabbi baña her yirde yardımcısn nāşir u mu‘insin beni bu yayan yürümekden sen ħalāş eyle ki baña bir raħş vir ki şikārı anuñla kıılam” diyüp münācāt itdi daħı kūhistān ile deryā kenārın kıutup gitdi anı ğördi ki bir bölük gergedan yürür ve lākin aralarında birisi ğāyet büyük şöyle ki tağā beñzer Rüstem’i ğörüp ħamle itdi Rüstem anı ğörüp eyle na‘ra urdı ki cemī‘ gergedanlar na‘radan⁴⁰¹ tağılıp kıaçdılar velī bu ‘aźim gergedanün pervası olmayup Rüstem’e ħamle itdi. Rüstem eline kemān alup zīh geze şalup kıabzaya peykān rāst itdi daħı ğözün ğözleyüp atdı. Şağ ğözüne toķunup oķ şol ğözünden kııķdı bir oķ tekrār ħāzır idüp atdı urup düşürdi başın kesüp derisin yüzüp kıılıç pelçāğından od kııķup bir kıınar ağacın kesüp bütünle gergedan şancınup kebāb idüp toyunca etinden yidi ve birinden kıurup bir çeşme kenārına varup şuyundan içüp el yüz yuyup āb-dest alup Ĥālīķ’a kıā‘at itdi. Bu aralıķda öyle issi daħı yitdi Rüstem ğöñlinde eyitdi: “Deryā şuyuna ğirmek ğāyet nāfi‘dür. kıuzlu şu ādemün bedenine ħayāt virür” diyüp deñiz kenārına inüp kıāze ğusl idüp andan kenāra kııķup [H-99b] [K-99b] ğeyinüp kıuşanup cemī‘ yaraķların müheyyā kıılıp bir yüksek yire kııķup deryāya kıarşı oturdı ğün issi kıarnı ise toķ yayan yürümek ise mecāl yok yigirmi dürt pāre ceng āleti üzerinde müstağrak velī ğöñlinde fikri bu ki kemend ile bir gergedan kıuta süvār ola kıonağına vara. Pes bu kıaşd üzerine otururken deryā-yı aqyānūsa nāzar kııldı ğördi ki emvācı felege kııķar kıul ü ‘arzunun nihāyeti yok her mevci ki fevc fevc ğelür kıara tağā beñzer. **Nazm:**

⁴⁰¹ Na‘radan] -H.

[Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]

Kükreyüp deryā-yı 'ummān ol zemān

Mevc irürdi baķaraķ āsumān

Ancılayın kükredi baķr-ı muķıķ

Kim yacanup merrıķ isterdi emān

Der Beyān-ı Giriften-i Rüstem Tinnin-i Ser-baķrı

Ĥükemā kavlınce Rüstem-i Tehemten pehlevān anı gördi ki deryā-yı aķyānūs cūşā gelüp kavnadı mevcleri fevc fevc felege atılup deryāyı āteş 'alevi gibi hevāya oynadı ve baķrdan bir 'acāyib cānavar baş çıkārup deryāyı yarup gelür gök gürleri gibi burnundan nefes alduķça taę taş yanķulanur ve ağzin açup deryā yüzüne āteş şaçar Rüstem 'acabā ne ola diyü gözetdi. Anı gördi ki kūhistāndan yaña bir güürldi ķopdı ķafasından yaña baķup gördi ki yedi bölük gergedenler tağdan gelüp yir alçağından yaña bir derede gelüp şü içmege başladılar bu deñizden gelen Tinnin-i Ser baş kaldurup gergedenler alayın ki gördi neheng gibi deryā-yı aķyānūsı yarup gelüp kenāre çıkdı daķı ol gergedenler arasına girdi Rüstem daķı yüz-be-yüz bu cānavari gördi nite başı ejdehāya beñzer ağzından āteş şaçar veli gögsi muķlaķa gergedan gibi ammā pıl ayaklu ķaplan ķarunlu balıķ arķalu pul pul her bir pulı ķalkanca ola rengi şaru altuna beñzer ammā ki ķuyruęı deñiz şığırını ķuyruęına beñzer ĥūtāz gibi ve bir 'acāyib bu ki anuñ nāzūk ki ķuyruęunuñ her bir ķılı altun gibi şevķ virür ve ikinci 'aceb bu ki bu cānavarüñ başdan ayağa tūsı bebr u beyān tūsına beñzer üçüncü 'acāyib bu ki rāst ķafasında bir şāķı var ki ĥarbe deñlü ola veli yaşşu ve egri ucı nebtiz ĥanķer şeklinde ammā ki boynuzunuñ ancılayın şü' lesi var ki gürresi māh-ı nev gibi 'āleme ziyā virür ve dördüncü 'aceb daķı [H-100a] [K-100a] bu ki nefesin içeri alsa burnı tütünü göge direk direk olur ve ağzını açup nefesin taşra virse külĥān ocağı gibi ağzından 'alevler çıkāru ve beşinci 'acib bu ki iki gözleri var iki tarafda cām delüğine beñzer. Delükleri var andan ĥayrı rāsat alnında ol şāķ dibinde bir müdevver gözi daķı var ki 'Arab ocağı gibi berķ urur ve altıncı 'acāyib bu ki ol gergeden ayaklu dırnaķlarınıñ her birisi külĥān ķazanına beñzer ve yedinci 'acāyib bu ki ķadd ü ķāmetde on filce ola veli anuñ gibi cüst segirdür ki berķ gibi gāh yiler yil gibi. **Nazm:**

[Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]

Bir 'acāyib dābbedürki key ĥarib

Şüreti ķorkunc ĥāyet key muķib

Re'si ķubbe çeşm külĥān ocağı

Boynı uzun eyle kim şāķ-ı 'asib

Neşr: Hâkîm kavince hemân ki ol ‘azîm cânavar deryâdan ki çıkdı yüz kenâra tutup gergedenlere hücum itdi gergedenleri tağıtdı ve kankısına ki yiterdi ol şâhla şancup helâk iderdi. nücûm sâ‘ at geçmeden tağıdup kaçırđı bir niçesinüñ kanın içdi ammâ ki etinden yimedi Rüstem anuñ heybetin ki gördi gâyet ta‘ accüb itdi gönlinde eyitdi: “‘ Âlem-i kâ‘inât içinde hiç bu kadar rahş olmazdı eger ki tãli‘ yãri kılup elüme girse” diyüp kaşđ itdi ki ol cânavari ele getüre ve niyyet idüp kendüzün götüre andan Rüstem iki yüz eriş ejdehâ postı kemendin çözüp eline aldı sürüp ol cânavardan yaña vardı cânavar dağı baķup Rüstem’i gördi hemân-dem üzerine hücum itdi kemend atdurmadan yitişdi Rüstem gördi kemend atdurmaz pülâd gürzin eline alup ölesiye omuzuna bir gürz urdı veli cânavarüñ pervası olmadı Rüstem’e şâhla hamle kıldı Rüstem kalkan beraber tıtdı çıbuğın hıyar-mânend kesüp iki mihên kopardı dağı geçüp gitdi andan yine dönüp Rüstem’e hamle itdi Rüstem yine gürz eline alup kalkan yapup muķâbil tırdı Rüstem’üñ üzerine sürüp şâhıyla hamle kılınca kalkan muķâbili tutup on âlet çıbuğıla dört mihîn şakķ idüp ayırduķdan soñra ol ‘amüd gibi ayağıyla hammâm kazanı gibi tırnağ ile Rüstem’üñ uyluğına bir darb urdı ki Rüstem gibi pehlevãnuñ [H-100b] [K-100b] gözleri kararup bi-hüd oldu ‘aqlın başına dirüp oķa yaya el urdı eyitdi: “Bu hod beni helâk ider de ben bunı helâķ ideyin” diyüp eline oķ yay alup oķa tıtdı veli her oķ ki Rüstem’üñ ol cânavarün gevdesi yoluna tıķuturđı peykãnı pülâda kãr itmeyüp inilüp Dımışkî tas gibi peykãn âvãz virüp yanķulanurđı Rüstem gördi ki oķla dağı çãre yok kaķıyup yine Rüstem’e hamle itdi Rüstem kılıç çıkardı ki çala cânavar şâhın karşu tıtdı kılıç kãr itmeyüp darbın şavdı cânavar gece varınca Rüstem kemend atup halkã-i çini çinî rast boynına geçdi Rüstem kademini yirlü kayaya virüp muhkem çekdi ve cânavar dağı eyle kuvvet atdı ki yirlü tağı yirinden kopardı ve likin Rüstem’i yirinden iremedi ve kemendi dağı çalışup boğazından çıkaramadı andan Rüstem yine varup gözler ol kadar urdı ki cânavari zebün eyledi ağız açup bağırdı ki tağ ve taş lerzeeye geldi dağı zür idüp yine çekindi Rüstem dağı na‘ra urdı baħr-ı ‘ummãn bir zemãn gürlledi ve Kũh-ı Billür yanķulanup gümlledi Rüstem yürüyü varup ol cânavarüñ at gibi iki kulağından yapışup zür idüp burdı şöyle kim cânavar Rüstem heybetinden hazãn yaprağı gibi ditredi dağı zebün olup kan kaşandı. Rüstem şıçrayup üzerine bindi konduğı çeşmeden yaña sürüp gitdi binti viren Allãh’a çok şükür itdi ki anuñ gibi ‘azîm merkeb eline girdi. **Nazm:**

[Fã‘ ilâtün/Fã‘ ilâtün/Fã‘ ilâtün/Fã‘ ilün]

Müşkil işdür kim piyãde düşe bir şãhib-ķırãn

Kim süvãrken felek atsuz yüride anı revãn

Zire cengüñ âletidür at fil ü gergeden

K’ansızun itmez bahãdır haşm ile ceng ü girãn

Der-Beyãn-ı Ceng Kerden-i Tağtağã-i Tarrãr ve Cãnavar-ı Baħrî

Ḥakīm kavlince Rüstem ol ‘azīm cānavara binüp Allāh’a şükr idüp baḥr-ı akyānūs kenārın tutup
ḳonduḡı maḳāma toḡru giderken anı gördü ki Ṭaḡtaḡa-i Ṭarrār deryā kenārın tutup elmās bıcaḳ
eline nām-ı Ḥudā dilinde seyr iderken anı gördi ki bir gürlüdi ḳopdı gördü ki bir ‘azīm cānavar
çıḳa geldi ki eger ol cānavarı ejderhā görse zehresi çāk [K-101a] ola [H-101a] nite gevdede
cāmūs deñlü ola ammā başına arslan başına beñzer başınuñ rāst öte yirinde beş ḳulac ola bir
siyāh boynuzı var alnında ḳalkān gibi üç gözi var şaru kehribāra beñzer āteş gibi yalap yalap
ider aḡzı maḡaraya beñzer dişleri ḥançer gibi beşer ḳarış ordularından taşra çıḳmış pençeleri
ejdehā pençesine beñzer andan ardında bir ḳuyruḡı var ejdehā ḳuyruḡına beñzer pul pul üç dört
ḳulac var yine ucunda ejdehā gibi aḡzı var ol ḳuyruḡında olan aḡzından ve burnından ḳara ḳara
tütünler çıkar aralarında āteş ‘alevi gibi ‘alevleri çıkar gāh gāh yürüyü varur çınar dalına beñzer
ḳollarıyla bir ulu yirli taşı ḳoparup pençesine alur bir kez yufḳırur ḳuvvet eyler bir elma gibi
pençelerinüñ üzerine götürür daḡı ol ḳa‘rı belürmez vādī-i cehennemden nişān virür der-
bendlere iner taş gürlüyü gürlüyü bu cānavaruñ elinden ki çıkar bu dereye iner inerken taşa veyā
aḡaca toḳunur taş ve aḡacı yirinden ḳoparup bile alur gider ol tār pek teng der-bendler içinden
āvāzeler ve şadālar peydā olur ol ulu kühları yanḳulanur. Pes bu yanḳuya ol cānavar ādem güler
gibi ḳahḳahāyla güler cānavaruñ āvāzından ol der-bendlerinüñ içinde ḳulgule düşer hemān
Ṭaḡtaḡa bu cānavari göricek tūy-ı uruca geldi zirā ki buña beñzer cānavar görmemişdi ve illā
ki bahādırlıḳ cevheri yüreginde berḳ urdı çüş u ḥurüş eyledi elindeki tiri rāst eyledi Rüstem
umardı ki Ṭaḡtaḡa cānavari göricek ḳorḳa ve lākin bir şecā‘at gördi ki Ṭaḡtaḡa’ya āferin itdi
eyitdi: “Saḳın ki bu cānavar seni helāk itmesün” didi. Bu yaña cānavar daḡı Ṭaḡtaḡa’yı gördi
bir kez yufḳurdu ḳuyruḡın yire urdı pençelerin zemīne urdı tozı topraḡı hevāya şavurdu dört
ayaḡın bir yire getirüp dürüldi büküldi bir maḡāra gibi aḡzını açdı götürüp kendüyi
Ṭaḡtaḡa’nuñ üzerine per-tāb eyledi [H-101b] [K-101b] Ṭaḡtaḡa daḡı gördi ki ol ‘azīm heybetlü
cānavar ḳara taḡ gibi pençelerin açup üzerine gelüp ol Kūh-ı Āhen ola cānavar altında ḥurd olur
kendü kendüye eydür: “Erlık on toḳuzı ḫīle” diyüp kendüyi kırḳ kırḳ biş adım yire atdı cānavar
daḡı Ṭaḡtaḡa tırduḡı yire düşdi yir şarşıldı pençeleri yire ḡarḳ oldu Ṭaḡtaḡa-i Ṭarrār’ı altında
şanup ol ḳuyruḡında olan aḡzından bir pāre āteş bıraḳdı taş ve topraḡı ḳarada yaḳdı bu yaña
Ṭaḡtaḡa daḡı nacaḳ elinde çıkarup bir kez na‘ra urdı kendüyi bebr u peleng şikār üzerine resme
atılursa per-tāb eyledi irişüp mecāl vormeyüp cānavari depere tutup çaldı tā sīnesine gelince
kūnbed-mişāl başını iki şaḳ eyledi cānavar daḡı nacaḳ ḍarbın yiyecek cān u dilden bir kez
çıkarup cān virdi pes Ṭaḡtaḡa-i Ṭarrār bu cānavaruñ üzerine geldi cānavaruñ ḫilḳatine ḫayrān
ḳaldı andan temāşā için boynuzını aldı dişlerini pençelerini aldı andan döne geldi bir ulu
müntehā aḡacuñ dibinden bir ‘ayn çıkar revān olup aḳar pes ol ‘ayna geldi elin yüzün yudı
nacaḡın sildi yanına ḳodı bir zemān oturdu ez ān cānib Rüstem-i Cihāngir görüp Ṭaḡtaḡa’nuñ

erligine taḥsîn ez ân cānib Ṭaġṭaġa-i Ṭarrār daḥı çeşme şuyundan el yüz yuyup çevre yaña baķup göñlinde eyitdi: “Rüstem gelüp benim erligim görse baş indürürdi belki ġumrā bunuñ gibi cānavara ṫuş olmadı” diyüp ġurūr ile kendüyi görürken nazār kıldı gördi kim Rüstem bir ejdehā şıfat cānavara binüp gelür ki görenüñ zehresi çāk olur yirinden ‘Uķķāb gibi ṫurup nacaġın eline alup var ise bu Rüstem degildür dīvdür veyā Kūh-ı Billūr-ı ā‘ zam dīvlerindendür ejdehāya süvār olup baña gelür ki ġāfil olmayayın” diyüp ol ķadar erlik ile Rüstem ṫutduġı cānavardan ķorķup arķasını bir yirlü ķayaya virüp nacaķ çevürüp ṫurdu ve çağırdı ki: “Yā ehremen ejder süvār ṫoz yirüñde üstüme gelme ki seni helāk itdüm” diyüp çağırdı ez ân cānib Rüstem bildi ki altındaġı cānavar heybeti Ṭaġṭaġa’nuñ‘ aķlın Ṭaġṭaġa’ya virüp ķorķutdı pes ķahķahāyla gelüp āvāz-ı bülendle çağırup eyitdi ki: “Ṭaġṭaġa ķorķma ben Rüstem’e Ḥaķ te‘ālā binti viridi” diyicek Ṭaġṭaġa Rüstem idüġin bilüp karşu gelüp ķademinde baş ķodı andan Rüstem’e öldürdiġi cānavarüñ pençe gösterdi Rüstem eydür. “Pençe göstermek ne ḥācet ben senüñ [H-102a] [K-102a] erlüġüñi gözümle görüp bildüm hezār āferin kıldum” diyüp Ṭaġṭaġa’nuñ göñlüni teselli itdi ammā Ṭaġṭaġa eyitdi: “yā pehlevān benim ķarnım henüz açdur kim şikāruma bu cānavardan ġayrī cānavar gelmedi” Rüstem eyitdi: “Benüm geldigim yiri izle bir çeşme-sāra iletür anı gözle bir gergedan ṫuttum kebāb itdüm yidüm bāķisin ķodum ṫurıyorur var alup yi” didi. Ṭaġṭaġa eyitdi. “Arslan şikārı fażlasın ķara ķulaķ yiyicidür ġam yime ben şikārum buluram” diyüp gitdi birķaç geyik ṫavşan ṫutup Rüstem çāpüklüġine āferin itdi andan nacaķ tüġdüsinden Ṭaġṭaġa çakmak çakup od yakdı an vaķt içinde şikār etlerin kebāb itdi Rüstem nazārına getürdi yiyüp içdiler Ḥālīķ’a şükr itdiler. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilün]
 Şayd etinden pişirüp anlar yidi çünki kebāb
 Ni‘ metüñ şükrin didiler k’eyleye Ḥaķ u şüçāb
 İstesek Rezzāk-ı ‘ālem ni‘ met eksik eylemez
 Şākir ol kim arta rızķuñ ‘ālem içre kāmyāb

Der-Beyān-ı Reften-i İşān Be-Kūh-ı Billūr Ez-Güzeşten

Ḥükemā kavlince Rüstem-i cihān-ı pehlevān yedi ġün yedi gice çeşme kenārında gice yatup ġündüzün Tinnin ser heşt pāy-ı baḥrīye binüp şikār iderdi ve hem binilmek öġredürdi ve hem Ruḥ ķuşı için ve kendüler için pīl gergedan etlerini kebāb idüp zaḥīre şakladı sekizinci ġün olıcaķ Ṭaymūs Perī geldi ziyāde ‘anber getürdi nefes ġidāsı için ve Rüstem’üñ süvār olduġı baḥrī cānavari görüp ta‘accüb itdi ve andan Ruḥ ķuşı daḥı ķara bulut gibi gökyüzünden yiryüzüne indi çeşme kenārına ķondı bir ayaġında bir gergedan ve bir ayaġında bir fil getürdi daḥı Ṭaymūs Perī eyitdi. “Yā pehlevān azuķ ķaydı görüldi Billūr ṫaġına gitmek gerek ve Kūh-ı

Şu‘ā‘ı aşmak gerek” Rüstem didi ki: “Ben Kūh-ı Billūr dīvlerini helāk itmeyince giçüp gitmezem” Taymūs eyitdi: “Yā pehlevān eger oğluñ Ferāmerz’i sağ esen habsden halāş itmek dilersenñ toğrı Kūh-ı Şu‘ā‘a gidelüm ol Kāhhār-ı Tinnān-ten ile ceng it dönüşde göre. Billūr dağı dīvleri bulasın” diyüp naşihat idicek Tağtağa-i Tarrār dağı anı maşlahat görüp şikārdan kebāb itdükleri gevdelerini iki başş itdiler ol ki çigdür ve tuzsuzdur Ruḥ kuşu için ol ki bişmiş tuzludur kendüler için arslan bostundan sofraya şalup ibrişim kemendi ile bağladılar ve ucunu Ruḥ kuşunuñ sağ ayağına şardılar ol ki Ruḥ kuşu loğmasıdır yigirmi sekiz pīl ve gergedenüñ derilerini yüzüp kemüklerini çıkarup Ruḥ kuşına hevāda giderken loğması āsān olmağ için kırk günlük yol yarağın gördiler üç yüz [K-102b] eriş [H-102b] uzunı toğuz başlu evren derisinden çözülmüş kemend ile bağlayup muḥkem şarup ya‘nī ki yir yir anları diküp ete geçürüp Ruḥ kuşunuñ sağ pençesine virdiler rüstem dağı kuş arkasına süvār oldu ve Tağtağa-i Tarrār ardına ve Taymūs Perī Heşt Pāy Tinnān Ser Bahrī atı kuçaqlayup götürdi kanad açup Ruḥ kuşunuñ önünce uçup Kūh-ı Billūr-ı ā‘zamı geçmege hevā yüzüne kalkdı ammā ki Taymūs Perī getürdüğü ‘anberi Rüstem bir kaftānciye koyup önine aldı. Andan Ruḥ kuşu dağı hisle bildi ki Rüstem’üñ ziyāde uzağ seferi vardur kendü için ve nefsi için zaḥire getürdi andan kara bulut gibi kanadların açup pehlevān ile Tağtağa’yı götürüp uçdı ol kadar Taymūs Perī ile hevā yüzüne uçup çıkdılar ki yiryüzi deñizi içinde bir zevrak kadar göründi eger ki Taymūs Perī ol bahrī cānavari götürdi uçurdu Ruḥ kuşu dağı rāst kuyriğunuñ üzerine pervāz urup anuñ gibi perrān oldu ki kanadları güürdüsinden zehreler çāk olurdu ma‘a’l-kışşa üç gün üç gice bu nev‘ ile kim uçdılar dördüncü gün şubḥ-dem olıcağ Rüstem nazar kıilup gördi ki bu rub‘-ı meskūn ‘āleminüñ cānib-i şarkında kulle-i kāf gibi bir ulu tağ görünür āteşden velī nice āteş yirle gök arasını āteş tutmuş Taymūs Perī’ye şordı ki: “Bu ne ‘alāmetdür” cevāb virdi ki: “Bu Kūh-ı Billūr-ı ā‘zamdur altı aylık yol miqdārı ādem menzilinca Kūh-ı Billūr’uñ kullerinden yukaru felege çıkmışdur eger ki böyle yüksek uçmasağ āteş ‘alevi ḥarrından helāk olurduğ ammā ki kürre-i nesīm bize ḥayāt bağışladı yā pehlevān benim nefsim açıkdı çağmağ çağup buḥūr kıilup baña buḥūr⁴⁰² vir” diyicek pehlevān tiğ-i Daḥḥāk palçağına şol kolcağın çıkarup çağdı kav yirine ‘anber tutdı kolcağ micmer içinde yağdı Taymūs Perī’ye şundı alup ‘anber buḥūrun yüzüne tutdı gıdā-yı rūḥānī ḥāşıl itdi Ruḥ kuşu dağı görüp kendü loğmasın çeke çeke murādınca yimege başladı ve Rüstem nīze çengeliyle Ruḥ kuşu minḥārındağı arslan derisinden per-daht olmuş sofrayı çeküp kendüye getürüp Ruḥ kuşu arkasında sofraya yayup bilinden ḥanceri çıkarup şikār etinden loğma kesüp murādlarınca Tağtağa’yla kuş arkasında yidiler rāzıkuñ şüktrin dilediler ve bir gergeden derisi tolusu kan götürmişlerdi pehlevān Taymūs Perī’ye işāret itdi Ruḥ kuşunuñ kaynağından alup ağzın çözüp ol bahrī cānavara tutıvirdi kaplan gibi kana kana içdi bākisini

⁴⁰² Buḥūr] gıdā K.

perī tulum ağzında bağlayup kuş kaynağına viridi ve sofrayı Rüstem önünde bağlayup kuş arkasına viridi ki “şofranuñ yiri ayak degil arqadur” didi ‘ izzet itdi ve yidükleri ta‘ amuñ şükryn itdiler. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilün]
Ehl-i ‘ irfān bilür anı pür-hüner
Kim azıksız sofrasuz olmaz sefer
K’azıgıyla alınur menzil temām
Şusuz azıksız ol yimez hiç beşer

Der-Beyān-1 ‘ Acāyibāt-1 Kūh-1 Billūr

Ḥükemā kavlince çünki her birisi nefesine kıdāsın virdiler Ṭaymūs Perī daḥı buḥūrdan ğidā alup kolçağın Rüstem’e şundi Rüstem daḥı alup kolına geçürdi andan iki gün daḥı gice ve gündüz uçup gtdiler egerçi [H-103a] [K-103a] Ṭaymūs Perī önce uçardı ve lākin kuşunuñ her yükünden gevdesi biñar olup aqardı andan Rüstem ta‘ accüb idüp felek yüzünden yir alcağına baqdı gördi ki ol āteş deryāsınuñ rāst üstüne gelmişler anuñ gibi deryā-yı āteşdür kim balıkları evc-i āsumāna peyveste olmuş Rüstem her ne taraḥa ki nazār itdi deryā-yı āteş gördi ne deñlü tecrube itdi ise ḥadd ü pāyānını göremedi kendüler daḥı gördi ki rāst bu pāyānsız āteş deryāsınuñ üstüne çıkmışlar şanasın ki nār ve yil üzerinden uçup gider melek arkasında otururlar gibi velī Ṭaymūs Perī ile Ruḥ kuşu eyle qanad büküp hücum ile giderlerdi ki gidişlerine göz irişmez ammā ki varduğınca hevāya qalkarlar ol kadar oldı ki gün qubbe-i felege varınca rāst birinci qat felege yaklaşdılar tesbīḥ āvāzları gelmege başladı nite Rüstem qulağına tesbīḥ ve tehlīl āvāzı geldi eyle ki insān şadāsına beñzemez elḥānından rūḥ şafā sürüp ḥaz alur andan Rüstem su’āl itdi ki “yā Ṭaymūs Perī bu ne āvāzdur” cevāb viridi ki: “Yā pehlevān Kūh-1 Billūr ‘ alevi qorqusından felek yüzüne şol kadar uçup çıqduq ki birinci qat gök feriştehlerinüñ āvāzın işidür olduq velī yā pehlevān bu Kūh-1 Billūr’dur ki deryā-yı āteş gibi görünür. Ḥaḥq tebāreke ve te’ālā rub‘-ı meskūnunda dört tağ yaratmışdur Billūr’dan cemī‘ sinden bu tağ ‘ aẓīmdür ve yedi qulledür henüz bir qullesine rāst daḥı gelmedük gündüz güneşden şu‘ le alup tā şabāḥdan aḥşama dek āteş olup yanar vaqtā ki gice ola hevādan şu qapar şabāḥa dek üzerinden şu eksük olmaz yağmur olup yağar” diyüp cevāb viricek Rüstem eyitdi: “Yā Ṭaymūs Perī nice ola ki biz bu tağ üzerine inüp şulanavüz ki şusuzlıqdan incindük” Ṭaymūs Perī eyitdi: “Şabr idüñ aḥşam olsun birinci qat qullesine inüp qonalum yağmur şuyundan içüp şulanuñuz ve ammā ki yā pehlevān ğāyet şovuk olur meger ki Ruḥ kuşınuñ yūñleri arasında siñüp ḥalāş olasız” diyüp naşīḥat viridi. andan Ṭaymūs Perī ile Rüstem Ruḥ kuşu arkasında Ṭağtağa ile Kūh-1 Billūr’ı hevā yüzinde kürr-e nesīm ile gök arasından qara bulutlar yöresinden nazār kırup teferrüc itdiler ol kadar şabr itdiler

aḥşam irişdi güneş tolunucaḡ ol deryā-yı āteş gibi ‘alevenüp külhān mişāl yanan Billūr taḡınıñ ‘alevleri def’ olup daḡı Billūr’uñ kendü rengi göründi nite ol güneş [H-103b] [K-103b] ḡarrıyla kıızıl od renginde görünen Kūh-ı Ā’zam aḥşam ḡarañusunda kendü rengi billūrında görünüp cām-ı ḡitī-nümā mişāl şeffāf virdi ve lākin Kūh-ı Billūr ḡüllesine eṡrāf-ı ‘ālemden bulutlar dirilmege başladı rub’-ı meskūn ‘āleminüñ her cānibinde ebr-i seḡāb-ı⁴⁰³ şitā belürdi ve yiller ismege başladı ve Ruḡ ḡuşı daḡı şitādan incinüp Kūh-ı Billūr üzerine ḡanad büküp inmege ḡüllesine ḡonmaḡa hücum idicek Rüstem eyitdi: “Yā Ṭaymūs Perī ḡavf iderdüm ki Ruḡ ḡuşı Billūr daḡı üzerine inmege ḡonmaya dirdüm ammā ki bizden ‘aḡıllu imiş kim suturlub inmek cibāl ḡüllesine ḡonmaḡ rāḡat olup donmaḡa diler” diyicek Ṭaymūs Perī eyitdi: “Yā Rüstem Kūh-ı Billūr güneş ḡarrından eyle kıızmışdur ki issiligi ‘alevi kürre-i nesīme yaḡın ḡıḡar her ne vücūda kim yaḡın ṡoḡunsa nār-ı cehennem mişāl yaḡar anuñ iḡün Kūh-ı Billūr’da āteşi cinnīlerden dīvlerden ḡayri maḡlūḡ yoḡdur.” Rüstem eyitdi: “Ya bizüm ḡālimüz ne olur ki Ruḡ ḡuşı Kūh-ı Billūr üzerine inüp ḡonmaḡ ister ki süzülüp cibāl ḡüllesine ineyorur” diyicek Ṭaymūs Perī eyitdi ki: “ḡam yime Kūh-ı Billūr’a yaḡın varıcaḡ issinden ḡonamayup yine hevāya aḡsa gerek” Rüstem eydür. “Biz ne vaḡtin kūh üzerine ḡonup rāḡat oluruz” diyicek Ṭaymūs cevāb virdi ki “yā pehlevān ḡam yime bu bulutlar dirilüp Kūh-ı Billūr üzerine ṡūfān-ı Nūḡ gibi yaḡmur yaḡsa gerekdür ki issiligi def’ olup buḡarı felege aḡsa gerekdür ol vaḡtin inüp ḡonaruz” diyüp Rüstem ile söyleşince yatsu ile aḡşam arası vaḡtinde Ruḡ ḡuşı ḡara bulut gibi ḡanadlarını süzüp ayaḡ uzadup göḡsin gerüp felek cānibinden Kūh-ı Billūr üzerine ki döndi. ṡavşancıl taḡa iner gibi dört fersaḡ miḡdārı taḡdan yuḡaru ki indi Billūr taḡınıñ ‘alevi yalıñ avurd’alevi gibi buḡarı dört fersaḡ yuḡaru ḡıḡdı. Ruḡ ḡuşınıñ ḡanadları ucına te’sīr idüp birkaç yūñlerini yaḡdı Rüstem yüzüne ḡalkān ṡıḡdı ve Ṭaḡtaḡa Rüstem ḡoltuḡına siñdi velī elindeki ḡalkān oda ḡonulmuş şac gibi kıızdı. Rüstem’üñ pūlād cevşeni iḡinde arḡası kıızup ḡan derleyüp cānından bezüp anuñ gibi na’ra urdı ki Ruḡ ḡuşı na’ra-ı Rüstem’den belinleyüp ḡocinup issiden yacanup yine felek yüzüne aḡdı. Bu eṡnāda iken Nūḡ ṡūfānı ḡopup ziyāde yaḡmurlar ve yiller eṡüp bulut Kūh-ı Billūr’ı bürüdi. Ol ḡadar bunlar daḡı şabr itdi ki nıṡfi’l-leyl irdi. Andan Ṭaymūs Perī eyitdi: “Yā pehlevān [H-104a] [K-104a] vaḡtādur ki inüp ḡonavüz ki yaḡmur şuyı Kūh-ı Billūr’ı şovutdı” deyüp Ṭaymūs Perī Ruḡ ḡuşınıñ öñince ḡanad büküp Ruḡ ḡuşı daḡı ardınca süzülüp cibālī üzerine indiler ve bir ḡulle şaḡnına ḡondılar velī anuñ gibi yaḡmur⁴⁰⁴ yaḡar ki göz acdurmaz velī Billūr şavḡına göz gözi görür. Rüstem Ṭaḡtaḡa ile ḡuş arḡasından indiler bir düz yire ḡondılar. **Nazm:**

[Fā’ ilātün/Fā’ ilātün/Fā’ ilün]

⁴⁰³ Seḡāb-ı] -H.

⁴⁰⁴ Yaḡmur] -H.

Tagtağa Rüstem'le kuşdan indiler
Kulle-i Billür'uñ üzre kondılar
Ruğ kuşu da karşusunda kondı pes
Virdiler loğma zevāde yindi pes
Çok 'acāyib görüserdür pehlevān
Dīvler ile idiser ceng ü girān
Ger ecelden bulurısağ emn emān
Yitmiş üç cildde idem anı beyān
Şeh Süleymān'dan açalum biz haber
LİK virgil hoş şalavāt nām-ver

Der-Beyān-ı Āmeden-i Maḥlūk-ı Tekvīn-i Ābī Be-Dergāh-ı Süleymān Nebī 'Aleyhi's-selām

Ḥükemā kavlince Rüstem-i Tehemten Ruğ kuşu arçasında Tagtağa-i Tarrār ile hevā-yı fenāda Kūh-ı Billür'a konup oturmağda ni' met yiyüp şükürin itmekde ve Taymūs Perī ile kelimātda ammā ki bizüm kışşamız ez ān cānib Süleymān nebīyle müvekkel-i maḥlūkāt-ı ābā melik-i Tahmā'ā'ā'il'e geldi 'aleyhime's-selām nite çünki müvekkel-i maḥlūkuñ deryā kudret kanadların açup Süleymān nebī nazarından uçup ki gitdi. Anı vaqt içinde tekvīni bulup Süleymān ḥazretine göründi. Ez ān cānib Süleymān PeygāMBER daḥı 'aleyhi's-selām melik-i müvekkel ki gidicek tā' ate meşğül olup tesbīh okuyup şubḥ namāzı yaklaşduğı sā'at tekrār pāk şudan vuzū kılup şubḥ namāzın edā idüp namāz u niyāzdan fāriğ olup du'ā kılup el yüze ki sürdi nazar kılup gördi ki bir semek-ser beşer hey'et 'aceb şekli kimesne nazarına gelüp selām virüp tırdı el kavşurup ḥizmete tırdı Süleymān nebī 'aleyke alup tekrār nazar kılup gördi ki bu beşer kalıp semek-ser kimesnenüñ ādem eli gibi eti elleri var bir elinde bir gevher şeb-çerağ tutar ve bir elinde bir menşür levḥi tutar ol gevheri Süleymān nazarında koyup eyitdi ki: "Yā nebīyau'llāh ma'zūr tıtt egerçi ki sizlere lāyık tuḥfe degüldür ki deryā-yı mağribdan bundan ilerü gevher olmaz. Ammā ki ey Süleymān ibn-i Dāvud vey nebī-i ma'būd ḥizmetüñe yüz sürü yöneldük izn-i Rabbānī ḥükm-i Yezdānī birle müvekkel-i Maḥlūk-ı Ābī gönderdi ne ḥizmetüñ var ise yirine yitirelüm" diyüp 'özrü dileyince Süleymān PeygāMBER 'aleyhi's-selām eyitdi ki: "Yā tekvīn-i Maḥlūk Ābī [H-104b] [K-104b] merḥabā şafā geldüñ sizi bir 'azīm ḥizmet için da'vet itdüm ammā ki ismiñüz nedür ve sağ elünde tutduğıñ lehv neye delālet ider ve üzerinde yedi kudretlü menkūş olan tılsımuñ ḥāşşası nedür" diyüp su'āl idicek cevāb virdi ki: "Yā nebīya'llāh adum Ebtār Ağranūş'dur altmış bir dürlü deryā içindeki altı yüz dürlü maḥlūkāt-ı ümem üzerine müvekkel olan Tahmā'ā'ā'il meleküñ tekvīniyem ve elimdeki olan levḥi ki görürsin bunuñ üzeründe yedi kudretle menkūş olan ism-i a'zam berekātında cemī' -i deryāda

olan ümeme hüküm iderem benim hükümümde altı yüz bin tekvin vardır eyle tekvin ki her birinin hükümünde altışar yüz bin cinnî re'isleri vardır eyle cinnî re'isleri ki âbî maḥlûkâta anlar daḡı müvekkellerdür ser-cümlesi baña maḥkûm olduğı bu levḡa üzerine meşûr olan tılsımâtuñ ḡavâş-ı berekâtıyladır” diyicek Süleymân ḡazret-i ‘aleyhi’s-selâm eyitdi: “Yâ tekvin-i a‘zam bu tılsımâtuñ insâna ‘â’id olacağ ḡaşşiyeti var mı” diyicek cevâb virüp eyitdi ki: “Yâ nebîya’llâh her kime bu tılsımâtı tâli‘-i ihtiyâr kıilup âfitâb u kamer ḡüt burcında iken nîsân şuyuyla müşk ü zağferânla ḡüt kıurşağına yazup daḡı kendüyle bile götüirse ammâ kim yazarken âfitâb u kamer buḡurun vire mādâm ki ol tılsımât kendüyle biledür deryâya girse deñiz âfetinden emîn ola ve gemisi sağ ve selâmet kenâra çıka didi ve deryâ cânavarlarından daḡı emîn ola ammâ be-şartı ân ki balığdan ve daḡı deñiz cânavarlarınınuñ ġayrından iftâr itmeye perḡîz kııla inşâ’a’llâh te‘âlâ” didi tılsımât inest. **Nazm:**

[Fâ‘ ilâtün/Fâ‘ ilâtün/Fâ‘ ilün]

Böyle diyüp anda tekvin ol zemân
Oldı sâkin şâh öninde pes hemân
Güş iderseñ cân u dilden kıışşayı
Vir şalâvât Muştafa‘ya câvidân

Der-Beyân-ı Kıışşâ-i ḡâkim-i Baḡrî

ḡükemâ kavlince tekvin böyle diyicek Süleymân ḡazret-i ‘aleyhi’s-selâm yine su’âl kıilup eyitdi ki: “Yâ Ebḡâr Ağranüş ḡaber vir baña ki ‘ömrünüñ aḡvâlinde ve cihânuñ aḡvâlinde ve cihân milkinde gördüğüñ ‘acâyibden ve ġarâyibden tâ kim işidüp ‘ibret alavüz” diyicek cevâb virüp eyitdi ki: “Yâ Süleymân benim ‘ömrüm tavıldür ne miğdâr idügin fark itmezem [H-105a] [K-105a] ammâ bu kadar var ki felekde bir yılduz vardır ay mişâlinde yüz yigirmi dört bin yılda bir kez ‘arş-ı ‘azîm ayağı altında toğar yıl temâm olucağ yine tolanur ol yılduzuñ toğup tolunduğın altı bin altı yüz altmış altı kerre görmüşemdür zîrâ ki ḡâḡ te‘âlâ ben kıulını deñizleri ve gökleri ve yirleri yaratduğı ve kıatın yaratmışdur ve daḡı yâ Süleymân çok ‘acâyib ü ġarâyib cihân sarâyında gördüm ḡadd ü nihâyeti yok ammâ cümleden ‘acâyib bu kim âdem-i şafi ḡilkıatinden kırkı toğuz bin yıl olan Süleymân-ı etyâr ve kıatından yedi bin yıl sonra bu cihân milkinde ḡâḡ te‘âlâ biz maḥlûḡ daḡı getürdi ki anlara kıavm-i baḡrî dirlerdi nite ḡâḡ te‘âlâ ol kıavmi deryâ-yı muḡîḡ içinde ḡilkıat itmişdi şekilleri daḡı şöyle idi kim âdem-i hey’et ammâ ki kıadd ü kıâmetleri ġâyet tavîl berkıusa beñzer ve lâkin tûḡî serv ve kıanadları daḡı var göge yilkeni mişâlinde ve yünleri yok balık yelpazesi ve yarasa kıanadı gibi ve bir ‘acâyiblığı daḡı bu idi kim gözleri müdevver ‘Arab ocağı gibi yanar ve düder elleri daḡı ve âdem elleri gibi illâ ki barmakları toğuzar ve tırnakları daḡı arşlan tırnağına beñzer ve ayakları fil ayağına beñzer

ammā kim gevdeleri pullu balık gevdesi gibi kaçan kim Allāhü te‘ālā ol kavmi kim deryā dibinde yarattı ol kavmi dağı Hāḡ te‘ālāya dillerince tesbīh idüp deryā dibin teferrüc iderlerdi bunca biñ yıldan şoñra deryā dibinden yiryüzine çıkdılar ol zemān rüy-ı zemīnde kavm-i eṡyār vardı başları inşan gevdeleri kuş važ‘ında ammā kim kaynaqları ve çaynaqları gāyet ‘ažīm vaḡşetde dağı her birisi filden ‘ažīm büyük idi. Pes bu kavm-i baḡrī kavm-i eṡyārla ceng itdiler. Yirlerini ve yurtlarını ellerinden aldılar ser-keşlik idenleri helāk ve menzillerini ḡāk itdiler. Bir niçe yıllar bu kavm-i baḡrī cihān yüzünü tıtdılar. ‘Āḡıbet Ḥālīḡ’a ‘āşī olup tesbīhlerini unuttılar ve deñiz cānavarcuqlarını incitdiler. Hāḡ te‘ālā o meh kendü cinslerinden toḡuz yüz peyḡamber gönderdi cemī‘ sin helāk idüp da‘vetin ḡabūl itmediler ‘āḡıbet Hāḡ te‘ālā anlara bir Süleymān musallaḡ kıldı ki Süleymān-ı Baḡrī dirlerdi ol dağı nübüvvet taḡt üzere oturup taḡtını yil götürdi maḡārib u meşārīḡa yitürdi yitmiş yil ol dağı ḡalkı Hāḡ dīne da‘vet eyledi da‘vetin ḡabūl itmediler mu‘cizāt istediler Süleymān didi ki: “Mu‘cize ne dilersiz” eyitdiler ki: “Şu içine girmek ve şu içinde gezmek bizüm dağı ‘ādetimüzdür dileriz kim şu üstünde gezesin hem şu üstünde yürüyesin [H-105b] [K-105b] şuya yatmayasın görevüz saña biz dağı imān getürevüz” diyicek Süleymān Baḡrī bismi’llāhi’r-rahmani’r-rahīm diyüp şu üzerinde yürüdü ḡaṡ’an şuya batmadı ol kavm anı görüp *hāzā siḡrūn mübīn*⁴⁰⁵ deyü i‘timād itmediler andan Süleymān Peyḡamber ‘aleyhi’s-selām eyitdi: “Yā ne mu‘cize dilersiz ki imāna gelesiz” pes ol kavm balçıkdan bir mühre düzediler dağı eyitdiler ki: “Eger gerçec mürsel peyḡamber iseñ du‘ā ḡıl bu mühreye Hāḡ te‘ālā cān virsün yürüsün deñize varup girsün görelüm saña imān getürelüm” diyicek Süleymān Baḡrī ‘aleyhi’s-selām pāk şudan arı āb-dest alup iki rek‘at ḡacet namāzın ḡılıp Hāḡḡ’a münācāt idüp secdeye varup yüz sürdü Hāḡ te‘ālā celle celālühü ve ‘aleyhi’s-selām nevālühü Süleymān-ı Baḡrī’nüñ du‘āsın ḡabūl ve mütecāb idüp ol mühre ki balçıkdan düzmişlerdi cān virdi yürüyüp deñize girdi anı görüp ol kavmüñ ekşerī imān getürdiler şec getürenleri Süleymān-ı Baḡrī helāk itdi. Süleymān ḡavfindan ol zemānuñ ser-cümle maḡlūḡı Süleymān-ı Baḡrī’ye maḡkūm olup peyḡamber bildiler, ḡizmetine yüz sürüp ‘izzet kıldılar ve ol böcecükler dağı deñize uradılar. Hāḡ te‘ālā anlaruñ kemüḡiyle kāḡıd mühürlemek müyesser itdi. **Nazm:**

[Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

Ol Süleymān Baḡrī dağı bir zemān

Bu cihān milkine oldı şec cihān

Cümle maḡlūḡ emrine fermān idi

‘Ālemi seyrān iderdi key cihān

⁴⁰⁵ Bu apaçık bir siḡirdir (Neml 13).

Dilegince devr iderdi nüh felek
Muḳtezāsınca olurdu āsumān
‘Ālemi ḳafdan ḳafā seyrān idüp
Dīv ü cinnīl’eyledi ceng ü girān
Bu cihānda ol daḫı sultān olup
Bir zemāne sürdi devrān kāmūrān

Nesr: Hükemā ḳavlınce tekvīn eyle diyicek Süleymān ḫāzret-i ‘aleyhi’s-selām tekrār su’āl ḳılıp eyitdi ki: “Ol Süleymān-ı Baḫrī devrinde ‘acāyib ne gördüñ beyān eyle” diyicek cevāb virüp eyitdi ki: “Yā nebīya’llāh niçe biñ Süleymān devrine yitdüm çok ‘acāyibler gördüm ammā andan ‘aceb-ter görmedüm ki bir gün ol Süleymān-ı Ḥākīm-i Baḫrī birle yil taḫtını götürüp birinci ḳat ḳāfa yitürüp seyrān ḳılırken bir mu‘teber buḳ‘aya irdük gördük ki bir müntehā serbülend şecer bitmiş çevresi çayır çemen sebze-zār hevāda giderken nazar ḳılıp gördük ol ağac dibinde bir ‘ifrīt yatur velī şöyle⁴⁰⁶ ḳorḳunc şeklidür ki görenüñ zehresi çāk olur nite gevdesi dört bucaḳlı berḳūsa beñzer andan ol berḳūs gibi ḳalıbuñ vaştında ḫammām ḳubbesi gibi başı var depesinde külhān ocaḡı gibi gözi var aḡzı daḫı dört köşelü ve degirmen oluḡı gibi iki burnı var ve lākin kırḳar ellişer delüḡi var nefes kim virür burnınuñ [H-106a] [K-106a] delüklerinden āvāzeler virür ve nefesin iḳerü alsa bir dürlü āvāze daḫı virür pes yā Süleymān-ı nebī ol cānavaruñ ḫāline muḫtālī‘ olup Süleymān-ı Baḫrī ta‘accüb itdi ol gün ol gice Süleymān-ı nebī ol cānavari teferrüc itdi ol cānavar daḫı ol gün ol gice yatdı uyudu uyanmadı şubḫ-dem olacaḳ uyandı gerindi sündi bir ‘acāyib on birle bir na‘ra urdı şöyle ki ḳāf ḳullelerin gürletdi ve gümlletdi andan ḫurup yürüdi yā Süleymān ol dört bucaḳlı bergūsleyin gevdesinüñ aḡaḡa küşesinde dört muḫkem ayakları var ‘amüdleyin buḫları peserek deve gibi tolu ammā kim ayakları kelbleyin ve dört çigninüñ üstünde dört ḳolı var uzunluḡda çenār dalınlayın ve ḫırnaḳları ḫırmandan ulu Rüstemi ḫaçere beñzer ol ḳadar ‘azīm gevdeyle şöyle tīz yürür ki şanasın pīle süvār olmışdur andan yā Süleymān ibn-i Dāvud ol cānavar ḳalḳup yil gibi gidicek Süleymān-ı Baḫrī daḫı Müvekkel-i Bād’a ḫükm itdi taḫtını hevā yüzünde ol cānavaruñ gitdiḡi cānibe alup gitdi ol cānavaruñ ardın sürdük giderek bir ‘azīm dereye gelüp durdı bir mu‘teber yimişlü ağaca yan başı urup ḳopardı bir niçesin daḫı tā kim dört yimişlü ağacı kökiyle ḫallarıyla ḳoparup dördün dört eline alup yine şöyle gitdi kim deryāyinden taḫt-ı Süleymān yil güciyle yitürdi andan ol cānavar ḳāfuñ bir ḳullesine irdi nite bir ulu ḳal‘a mişāl bir sürḫ reng ḫaş ḳızıl yāḳūt rengine ‘āleme gün gibi şu‘le virür andan ol ḳayanuñ vasaḫında bir ulu maḡāra var şöyle kim bir ḳapusınuñ ḫül ü ‘arzı idi yedi mīl ola andan ol ‘azīm maḡāranuñ kenārında bir ‘ayn

⁴⁰⁶ Şöyle] -H.

revāne olup aķar yüz srdĞi yir sünbül ergavān olmiş andan ol maĖāranuñ öninde kırķ elli biñ ola berķs ķālublular ba‘ zı irkek ba‘ zı dişi kim olur kimisi kişi bigim yatur kimi trur kim yürür n kim bu cānavar ol ağağları alındı yaķın varıcaķ duranlar segirdişp ķarřu geldiler üşüp ol ağağları yimişlerin yidiler ve bir Ėamlden anlarcıluyım bir niÇe cānavarlar ancıluyım yimiş ağağların getürdiler yimişlerin yidiler dağı epevre oturdılar dillerince syleşdiler kemirişdiler kırķ elli biñ āvāz birbirne ķarıřdı ol āvāzeden Süleymān-ı BaĖrī Ėayrete vardı niÇeler şaşup tağtdan aşağa dşdi andan Süleymān-ı BaĖrī emr itdi yil tağtımı yiryüzüne indürdi ceys-i Süleymān yaraķların ellerine alup ol ķavme ķarřu varup cenge [H-106b] [K-106b] durdılar bu cānibden dağı ol berķs ķālıblu ār-pā cānavarlar dağı drder ellerine drder ķayalar alup ve kimi dağı ol yimiş yidikleri ağağları ellerine alup drder ağac drder çiginlerine urup Süleymān-ı Ėākim-i BaĖrī erisine muķābil olup cenge itdiler. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ iln]

alışuben iki dşmen leşkeri eyledi ceng

Ėāf ķafası ķara ķandan olmiş idi la‘ l reng

MerrīĖ ol cengi görüp gāyetde oldu denk pes

Zühre ķorķup o şavaşdan def‘ i yırtdı ‘d u eng

Nesr: Ėkemā kavlince tekvīn eydür ki yā Süleymān ibn-i Dāvud nki Süleymān-ı Ėākim-i BaĖrī’nüñ çerisiyle ol dört bucaķlı cānavarlar yedi gün yedi gice ceng itdiler ‘āķıbet ceys Süleymān-ı Ėākim-i BaĖrī⁴⁰⁷ anlara gālib⁴⁰⁸ gelüp ba‘ zısın kırup ba‘ zısın helāķ bağırların āķ ve menzillerin Ėāķ itdiler ve ba‘ zı dağı münhezim olup ķaĖdılar andan Süleymān-ı Ėākim-i BaĖrī ile sürüp ol maĖāranuñ içine girdk gördük ki bir maĖāra-i ‘āzīm ķayadan kesilmiş ve içinde kırķ hücre var her hcrenñ içinde ol cānavarlar yataķ yirlerin dzetmişler kendüler içün pes Süleymān-ı BaĖrī eyitdi: “Acabā bu laťif maķāmı kim dzetmiş ola” diyüp evre yanına nazar iderken řems maťla‘ına ķarřu bir ķapu üzerinde yedi satır yazu gördiler Süleymān-ı Ėākim-i BaĖrī görüp oķudı. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilün]

şöyle yazmış anda tārīĖi yazan

K‘ey cihānı ķāf be-ķāf görüp gezen

İzn-i Ėāķ‘la çünki bunda iresin

Bu maĖāruñ içine kim giresin

⁴⁰⁷ çerisiyle ol dört bucaķlı cānavarlar yedi gün yedi gice ceng itdiler ‘āķıbet ceys Süleymān-ı Ėākim-i BaĖrī] - H.

⁴⁰⁸ Gālib] ķālīb H.

Bilesin kim men Süleymān şehriyār
Ceddümüzdi ʿālem içre Şahr-ı nār
ʿĀlemi kâfdan kâfâ tutmuşidum
Düşmenüñ atın ruğın ütmişidüm
Bir zemān yıl götürürdi tahtımı
Hağ ziyāde itmişiken bahtımı
Çün bu kâfuñ kullisine gelmişem
Key be-gāyet dil-şikeste olmuşam
Gün be-gāyet issiyidi ol zemān
Şan cehennem olmuş idi bu cihān
Men ki Hākım olmuşidum hāteme
Hüküm iderdüm dīv ü cin ü ʿāleme
Ben Süleymān atam idi Şahr-ı nār
Berr ü bahre olmuşidum şehriyār
Hükümüme fermān idi biñ bir ümem
Cemʿ olupdı tahtuma hayl ü haşem
Tahtımı götürür iken gökde bād
İşbu yire gelmiş midür hoş nihād
Çünkü gördüm gāyet issi oldı pes
Ki isiden oldı helāk niçe kes
Pes buyurdum işbu gārı kazdılar
Dīv ü cinnî üşüp anı düzdiler
Cümlesin üç sâʿ at içre iy hümām
Dīv ü cinnî dürişüp itdi temām
Sâʿ at-i çārümde girdüm gāra men
İssiden oldum halāş u yāre men [H-107a] [K-107a]
Var kıyās it nice aʿ zam şāhidüm
Cümle şehler kevkeb ü men māhidüm
Bunca gārı bir dem içre biş ü pes

İtdürüven şāhı bilesin hoş nefes⁴⁰⁹

Dünye halkı cem‘ olup çalışsa bil

Bunca ġarı kıazamazlar ay u yıl

Var kıyās it nice ulu hānidüm

Kim cihānuñ halkına sultānidum

İşbu tārīhi kıazup yazdum ey yār

Tā ki benden kıalduġını işbu ġār

Okıyup ‘ibret alasin kām-kār

İtmeyesin devlete sen i‘ tibār

Kim cihān kıalsa baña kıalurdı pes

K’olmuş idi baña me’mūr cümle kes

Böyle diyüp āhır itmiş ol kelām

Vir şalāvāt Muştafa’ya hem selām

Nesr: Hükemā kıavlince öyle diyicek yine Süleymān hāzret-i ‘aleyhi’s-selām su’āl idüp eyitdi ki “yā tekvīn Süleymān-ı Baħrī zemānında daħı ne gördüñ luḡ idüp anı daħı beyān eyle” diyicek tekvīn daħı cevāb virüp eyitdi ki: “Yā nebīya’llāh çünkü ol maġāradaki yazuyı Süleymān-ı Hākim-i Baħrī ki okudı Süleymān bin Şaħr-ı Nār rūhına du‘ ā kıilup andan hādem ü haşemiyle serīr üzerine gelüp nübevvet taħtı üzerinde kıarār kıilup oturdı yıl taħtı Süleymān’ı götürdi Kūh-ı Kıāf’uñ şimālinden yaña baħr-ı aқыānūs kenārına gelüp yetdi Kıāf kıullelerinüñ bir ġāyet yüce kıullesi üzerinde taħt-ı Süleymānī’yi indürdi pes yetmiş iki millet yüz yügirmi dürlü şıfat-ı maħlūkāt ve baħr u yir içindeki biñ bir dürlü ümmet serīr-i Süleymānī’den inüp Kıāf kıullesi üzerinde kıonup oturdılar Süleymān-ı Hākim-i Baħrī’nüñ dīvānı durdı cemī’-i maħlūkāt begleri gelüp yirlü yirinde oturdı andan yedi kıat yirleri götürēn deryā-yı aқыānūsa nazār şalup gördiler ki bir ‘azīm deryādur ki hadd ü kenārı görünmez emvācı kıara taġlar gibi felege kııkar bunlar temāşā iderken nā-gehān deryā mevc urup oynadı felege şöyle kim gürlüdüsi gümlüdüsi birle Kūh-ı Kıāf kıullelerine yanķu virdi ve deryā emvācı oynayup felege kııkdı ol kıarafuñ maħlūķı Kūh-ı Kıāf eteklerinden deryā kenārından kıaçup yüksek yirlere kııķup şöyle ki Süleymān-ı Baħrī leşkerinüñ arasına kıorķu düşdi niçeler mevc-i baħrıdan şaşdılar deñiz gümlüdüsinde ‘aklı gidüp yüzün düşdi anca kim deryā-yı aқыānūsı gözleyüp dururken anı gördiler ki bir kıara taġ gibi nesne peydā oldı kenārı gözleyüp sürüp geldi anuñ ‘akābince bir taġ nesne daħı peydā oldı baş kıaldurup ol görinen dābbenüñ ardından sürdi gelüp yitdi kenāra kııkdı revān kendüyi

⁴⁰⁹ Metinde “İtdürüven” şeklindeyken vezin gereġi “İtdürüp” yazılmıştır.

deñizden taşra bıraıdı anuñ gibi ‘azım Dābbe idi kim [H-107b] [K-107b] Ƙāf’uñ ıulleleriyle beraber oldu andan bu Tābbe yüz taęa dutup yürürdi ardınca gelen Dābbe dağı kendüyi baıırdan taşra atup ol çıkan Dābbe’nüñ ardin sürüp yağın varıcağ ol dağı dönüp ardına baıdı gördi ki ardından sürüp irer Ƙāf’uñ bir ıullesine arıasın virüp dördü yā Süleymān bin Dāvud ve nebī-i ma‘būd Hađ ‘alīmdür ki ol ‘acīb hey’et cānavaruñ şayduğ temām kırđ eli var pençeleri dağı arslan pençesi gibi ve yitmiş dağı ayağı var fil ayağı gibi başı bir ıulleye beñzer ve gözleri külhān ocağı gibi per per yanar kālıbları dağı dört küşelü şarpun gibi andan ol cānavar Ƙāf ıullesinden kırđ eliyle şunup bir dağ gibi kayayı yirinden götürüp başı üzre alup ardınca gelen Dābbe’yi gözetdi atdı ol ‘ağabince gelen dağı kırđı ellerin ıaldurup ayaların açup gelen taş a karşı vurdu ol taş arıasına yağın gelicek bir elma gibi tutdu dağı ol kendüyi taşla atan Dābbe’yi atdı ol dağı arıasını karşı virdi ol taş arıasına şöyle doğundu kim güpüldüsin düpüldüsin işidüp ceş-i Süleymān vehme düşdi ol Süleymān-ı Hākim-i Bahrı nübüvvet hāteminden ābī üzerine müvekkel olan melegi da‘vet itdi sürüp ol dağı nazarına vardı andan eyitdi ki: “Yā Ebtār Ağürnüş bu deñizden çıkan Dābbelere ğod müvekkelsiz zīrā ki deñizde olan altı yüz ümmet cemī’ isi sizüñ ğükmüñüzdedür bunları def’ itmeg çāreñ yok mıdır” diyicek cevāb virüp eyitdi kim: “Yā nebīya’llāh ‘aleyhi’s-selām yime kim bunlaruñ size elemi degmez” diyüp hātırın tesellī itdi andan Süleymān bunlaruñ cengine meşğül oldu ol yirde тұrup cenglerin temāşā idin andan yā Süleymān ol kayadan ol Dābbe’nüñ hiç derdi olmadı andan ol yire düşen ‘azım taşı sürüp kırđı elinüñ ayasına alup götürünce ‘ağabince varan cānavar dağı sürüp ‘acāyib ü müntehā ağacuñ özdeginden yapışup ıopardı şanasın kim bir kişi şahrādan bir diken ıopardı andan ol Dābbe ol ‘azım seceri kökiyle talıyla budayıyla omuzuna alınca ol bir Dābbe dağı kayayla karşıdan bunu gözleyüp atınca bu dağı ol ağacla üstüne gelen kayayı men’ itdi süre varup ol cānavari birkez eyle urdu ki güpüldüsinden ve düpüldüsinden Kūh-ı Ƙāf ıulleleri gümledi ol dağı ancılayın bir ağac ıoparup birbiriyle döğüşdiler ıollarında ağaclar pāre pāre oldu birer ağac dağı ıoparup birbiriyle döğüşdiler anlar dağı paralandı yā Süleymān bin Dāvud ol Dābbeler kırđar ağac ıoparup [H-108a] [K-108a] yedi gün yedi gice birbiriyle döğüşdiler birbirin zebūn ıılmayup birbirine yağın gelüp tolaşup dutuşdılar ve itişdiler şarmaşup sine-ber-sine virüp uruşdılar ‘ākıbet ol çıkan Dābbeyi soñra çıkan Dābbe başup helāk eyledi dağı dönüp ayaklarından sürüyüp deryāya iltüp giderken nā-gehān deryā-yı aqyānūs gümledi mevc mevc olup emvācları felege ııkdı ‘acabā nedür dirken anı gördük ki ‘acāyib ejdehā başı ıulle-i Ƙāf’a beraber özüni on iki biñ eriş ola bu evvel çıkan cānavarlari görüp dem urup ol ol Dābbe’yi ol diri Dābbe sürüyüp giderken ikisin bile deme çeküp yutdu dağı dönüp yine yine deryā-yı muğıte gitdi yā Süleymān bin Dāvud ol dem ki ol ejdehā deryā-yı muğıte gitmege ‘azm idüp giderken deryā kenārına varduğınlayın anı gördük ki gökyüzünü bulutlar ıapladı ‘ālem-i kā’inatı zulmāt

büridi ol ejdehānuñ üzerine bulutları çekdi emr-i Hāḡ ile ol ejdehāyı gökyüzüne çekdiler ve lākin ol ejdehā yakīninde Ḳāf’uñ ḡullesini ḡuyruḡıyla çarpup zīr ü zeber ḡıldı ve ol ejdehānuñ ululuḡı ol ḡadde idi ki başı göḡe iriḡmedi ḡuyruḡı henüz Ḳāf’da idi yā nebīya’llāh ferīḡtehler ol ejdehāyı göḡe ol ḡadar çekdiler ki görünmez oldu ben daḡı ‘ömrüm içinde anuñ miḡāli ejdehā görmedüm. **Nazm:**

[Fā’ ilātün/Fā’ ilātün/Fā’ ilātün/Fā’ ilün]

Ancılayın ejdehāyı görmemişem āḡikār

Nāḡu miḡlin gördi anuñ ḡāha çeḡm-i rüzḡār

Böyle diyüp oldu sākin anda tekvīn ol zemān

Vir ḡalāvāt Muḡtafā’ya cān u dilden ḡad hezār

Nesr: Hükemā ḡavlince tekvīn böyle diyicek yine Süleymān ḡazreti eyitdi: “Yā tekvīn-i maḡlūḡ-ı ābī ‘acāyibden daḡı ne gördüñ beyān eyle iḡidelüm” diyicek cevāb virüp eyitdi ki: “Yā nebīya’llāh çün kim Süleymān-ı Hāḡim-i Baḡrī ol ‘azīm ejdehānuñ çekildüḡin görücek ḡānī’ üñ ḡun’ına ḡādirüñ ḡudretine ‘ibret alup kırḡ gün Alāḡu te’ālāya ḡıdḡla tā’at ḡılup münācāt itdi daḡı Allāḡu te’ālādan iḡitdi kim felek yüzündeki deñizüñ içinde olan maḡlūḡātı teferrüc ḡıla.” Hāḡ te’ālā Süleymān’uñ du’āsın ḡılup eyitdi andan melek-i müvekkel-i maḡlūḡāt-ı Ābī’yi da’vet itdi ben daḡı bile sürüp nazarına varduḡ andan Süleymān-ı Hāḡim-i Baḡrī eyitdi: “Yā Ebḡār Ağūrnūḡ deryā-yı aḡyānūsuñ eḡerçi ki ‘acāyiblerinden ba’zısını gördüm ammā ki birinci ḡat gök altında olan deryānuñ içinde olan meleklerden iḡitmedüm ki ol deryā içinde ḡarāyib maḡlūḡāt çoḡdur dilerem ki anları daḡı teferrüc ḡılam Hāḡ te’ālā iznile baña ḡılaḡuzluḡ eyle” diyicek müvekkel cevāb virüp eyitdi ki: “Eḡer dilerseñ [H-108b] [K-108b] ol baḡrūñ maḡlūḡın temāḡā ḡılasın evvel birinci ḡat felege ḡıḡmaḡ ḡerek kürre-i nesīm-i zemḡerīr ne tāḡat ḡetürmek ḡerek ve kürre-i nesīmüñ issiligine ḡod kimesne tāḡat ḡetüremez ve illā ki yā Süleymān ol deryā maḡlūḡātınuñ ‘aynını görmek mümkündür” diyicek Süleymān-ı Hāḡim-i Baḡrī didi ki nite melek eyitdi: “Yā Süleymān dilersin kim deryānuñ ‘acāyibliğini ve içinde olan maḡlūḡuñ ḡarāyıblığın ‘aynın göresin ḡademüñ ḡaḡemüñle serīrūñ üzerinde otur yil taḡtıñı ḡötürsün üçünci ḡat ḡāfuñ ḡullesine yitürsün zīrā kim üçünci ḡat Ḳāf’uñ ḡullesinde bir deryā vardur aña Baḡr-ı ‘Aynu’llāh dirler ol deryāya nazar ḡılıcaḡ ḡoḡuz ḡat felekler ve melekler ve kevākib ü seyyārāt cemī’isi içinde görünür” diyicek hemān-dem Süleymān-ı Hāḡim-i Baḡrī ḡademi ḡaḡemiyle serīr üzere ḡelüp nübüvvet taḡtı üzere ḡıḡdılar ḡeḡüp oturdılar yil taḡtı Süleymān’ı ḡötürdi felek yüzüne ḡıḡarup yitürdi andan birinci ḡat Ḳāf’ı aḡurdı andan andan ikinci ḡat Ḳāf’ı aḡurdı tā üçünciye dek ve lākin her Ḳāf’uñ aralıḡında bu rub’-ı meskūn ‘ālemi ḡibi baḡr ü berr gördük ve berrinde ve baḡrında envā’ dürlü maḡlūḡāt var birbirine beñzemez cemī’isi Allāḡ’a tesbīḡ ider ser-cümlesi müsebbiḡ andan ḡoñra taḡt-ı Süleymān’ı yil üçünci ḡat

Ḳāf kafasına ki çıkardı bir ‘acāyib ‘āleme yitişdik kim diller şerḥ itse olmaz Süleymān didi ki nite cevāb virdi ki ol Ḳāf’uñ kafasında Baḥr-ı ‘Aynu’llāh’ı gördük ki ol Baḥr-ı ‘Aynu’llāh çevresinüñ taşları la’l ü yāḳūt elmās u zeberced pīrūze vü gevher şeb-çerāk ve ḳavmi ḳāyiri ser-cümle dürr-i şāh-vār nūr gibi şevḳ virüp berḳ urur Süleymān-ı Ḥākim-i Baḥrī ol baḥrı görüp secde-i şükr kıldı. Andan Müvekkel-i Bād’a ḥükm itdi. Dört mīl miḳdārı ol deñizden yil yukaru ḳaldurup rāst deryānuñ ve vasaṭında mu‘allaḳ ṭurgurdu. Andan Süleymān-ı Ḥākim-i Baḥrī birle ol Baḥr-ı ‘Aynu’llāh’a naḳar ḳılıp gördük bir mücellā muşaffā şudur ki zerre miḳdārı içinde zulumātdan nesne görünmez ammā ki yā Süleymān Baḥr-ı ‘Aynu’llāh’uñ ol sekiz küşesi var her küşesinde biñ ‘ālem görünür bu taḳdīrce on sekiz biñ ‘ālemüñ ‘aynı anda ezherün mine’ş-şems görünür nite şöyle ki her bir ‘ālemüñ içinde deryāsı ve yedi iḳlīm ve rub‘-ı meskūn ve biñ üç yüz kırk dört cezīresi temām ‘aynı birle görünür ve andan işbu ‘ālemüñ toḳuz felekleri ve felekleri içinde melekleri ve on iki burcı ve yedi yıldızı ve kevākibleri ve ay u güneşüñ toḡup tolnması ve yedi ḳat gökleriñ ve Kerrübīleriñ ve daḫı kürre-i nesīm içinde olan dürlü maḥlūḳātuñ ‘aynını ve kürre-i [H-109a] nār içinde [K-109a] olan ümemüñ şıfatları ‘aynı görünür ve daḫı ol birinci ḳat gök altındaḡı deryā-yı Kufūf’uñ içinde olana maḥlūḳātın ‘aynını bir eksüksüz görünürdi. **Naẓm:**

[Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

Yirde gökde ne ki varsa bī-gümān

Bu ‘aceb ki görünür anda ‘ayān

On sekiz biñ ‘ālemüñ ‘aynın hemān

Şeh Süleymān gördi anda ol zemān

Baḥr u berr ü heft ü kişver içr’ümem

Cümle ‘ayn içinde görüñdi hemān

Āyineye olan muḳābil görünür

Bu ‘aceb bunda görünür hep cihān

Pes ta‘accüb eyleyüp ‘ibret alup

Fikre vardı anda ol şāh-ı cihān

Der-Beyān-ı Baḥş-ı ‘Ulemā vü Ḥükemā Be-Ḥaḳḳ-ı Baḥr-ı ‘Aynu’llāh

Ḥükemā ḳavlince ḳaçan ki baḥrı maḥlūḳāt müvekkel-i melek-i tekvīn Ebtār Ağürnüş bu ‘iberetu’llāh sözleri söyleyüp Baḥr-ı ‘Aynu’llāh’ı ‘aynı birle şerḥ idicek ser-cümle ḥükemā vü ‘ulemā eyitdiler: “Bu bir ‘aceb sözdür ki ‘aḳlımız ḳabūl itmedi zīrā eger baḥr eger nehrdür ki şāfi şu olsa güneş olsa ziyāsı birle muḳabelesinde olanın ‘aynın gösterür ve eger mücellā

Muṣṭafā āyine ise muḳābelesinüñ ‘aynın gösterür bu kaçan olur ki niçe biñ yıllık ırak ‘ālemlerüñ ve her ‘ālemde olan ümemüñ ‘aynı göstere” diyüp ‘inād idicek Süleymān nebī ‘aleyhi’s-selām eyitdi. “Yā benī İsrā’īl ‘ulemāsı hükemāsı bunda bir sır vardur ola tekvīn yalan söylemez sebebini şoralum ki ol baħrı şuyında Allāhü te‘ālā ana hāşşa ıomışdur ki on sekiz biñ ‘ālemüñ anda görüñe” diyüp Süleymān nebī ‘aleyhi’s-selām ol tekvīnden su’āl itdi ki “yā tekvīn hıç işitdün mi ki benī İsrā’īl ‘ulemāsı senüñ söyledigün söz haḳḳında ne didiler” cevāb viridi ki “yā nebīya’llāh rāst dirler ki bu bir hikmet-āmīz ‘ibret alacak sözdür ve gözler görmüş degüldür ve kulaklar işitmiş söz degüldür ammā ki ‘aḳılları kuşūrundandır ki kudret-i Haḳḳ’a ḳāyil olmadıkları şol Allāh ki gözlerün siyāhında zerrece nūr yaradup ayı ve güneşi ve kevākibi āsumānı ve taḡ u şahrāyı ol mubaşşıruñ başarına nūr kuvvetiyle zāhir gösteren pādīşāh ve güneş nūryla her gündüzün eşkāl-i ‘ālemi rüşen-ter gözlere gösteren Allāh ‘acebb midür ki deryā-yı nūr içinde on sekiz biñ ‘ālemi bir dostına müşādehe itdürse yā nebīya’llāh ol baħrı münevveri diñle kim nice baħrıdır ki vāşıl nedendür” Süleymān ḫazreti didi ki nite tekvīn eydür: “Yā Süleymān ibn-i Dāvud kaçan ki ol baħr-ı münevver mücellāya Süleymān-ı Hākim-i Maḫlūḳāt-ı Baħrī naḡar ḳılıp on sekiz biñ ‘ālemlerüñ ‘aynı görüp ‘ibret alup daḡı [H-109b] [K-109b] bilesince olan melā’ikden ervāḫdan su’āl itdi ki bu baħrı Allāhü te‘ālā kemāl-i luḡfı birle yaratdı ola ki cemī’ yıldızlaruñ ve ay u güneşüñ nūrundan nūr ola egerçi ki şems ile bunuñ daḡı aşlı nürdür ve lākin buña hāke virilmek neden güneş ḫod dördünci ḳat gökden toḡup yiryüzündeki ve hevādaki şu’lesi doḡunup muḳābelesindekini gösterür ol eşyā zāhir olmaḡıla her başır daḡı başireti kuvveti irdükçe naḡar ḳılıp görür ve illā ki bu deryā-yı nūr on sekiz biñ ‘ālemüñ ‘aynın gösterür sebeb nedür deyü su’āl idicek ba’zı melā’ikeden kimse cevāb virmedi eyitdi: “Biz baħrı henüz şimdi gördük” ve ba’zı daḡı eyitdiler: “Biz bu baħrı niçe kerre geldük gördük ammā ki neden yaralduḡın bilmezüz ḳādirüñ buña göre kudret-i ber-kemāli çok ve şāni’üñ şun’ına nihāyet yok.” **Naẓm:**

[Fā’ ilātün/Fā’ ilātün/Fā’ ilātün/Fā’ ilün]

Ḳādir ol kim kudreti var her ne kim ister ḳılır

‘Ālim ol ki her neye kār gelüsin ḳılır bilür

Böyle diyüp oldı sākin ol melā’ike ḳamu

Vir şalāvāt diñle ḳışşa gör ki āḫir pes n’olur

Der-Beyān-ı Hikāyet-i Mu’cizāt-ı Muhammed Muṣṭafā ‘Aleyhü’s-şalāvātü Ve’s-selām

Hükemā ḳavlince tekvīn eydür yā Süleymān bin Dāvud kaçan ki baħr-ı maḫlūḳāt Hākim-i Süleymān’a ḫāzır olan melā’ikenüñ ba’zı böyle cevāb viricek Süleymān-ı Hākim-i Baħrī bu sırra vāḳıf olmaḡ için Allāhü te‘ālāya münācāt eyledi du’āsı müstecāb olup birinci ḳat gökden

bir melek geldi selām virüp eyitdi: “Yā Süleymān-ı Hākīm-i Bahrī tahtuñ bunda tursun aşhāblaruñla hemān ervāhdan ğayrı kimse gelmesün ve tekvīn seni getürsün bir ‘āleme varasın müşkilüñ hal ola maqşūd ki iresin” diyüp cevāb viricek Süleymān-ı Hākīm-i Bahrī emr itdi hāzretini ben götürdüm ol melek ğulaguzlık kı lup ervāhlarla gitdük deryā-yı münevverüñ kenārın tıttup şark tarafınca gitdük velī her bir nefesde biñ yıllık yol aldık deryā-yı münevverüñ şark cānibindeki āhırine erdük bir ‘āleme yitişdük ki yir yir yeşil nūrdan kubbeler var bī-nihāyet eyle çokluk ki Allāh’dan ğayrı kimse ‘adedin bilmez ammā cümlesinüñ vastında bir ‘ālī kubble var ol dağı yeşil nūrdan lākin ğāyet ‘azīm ve bir dağı ‘aceb bu ki ol şahrānuñ sünbül çemen gibi ehcārı eşcārı ve dırahtistānında yeşil tūti mişl kuşcığazları bülbül-i güyā şıfat dile gelüp dillü dilince ötüşüp Allāh’a tesbīh iderler ve bir ‘aceb dağı bu ki ser-cümlesinüñ tesbīhleri bu dünyā murğları gibi pervāz urup kanad açup uçmak ve nafaqasın ele getürmek [H-110a] [K-110a] için bir yirden bir yire geçmek yok cümlesi hemān tesbīhe meşğul ikinci ‘acāyib eşcārından eşmārından ehcārından eczā-yı hākinden tesbīh āvāzı gelürdi yeksān bu ‘aceb ki cemī’ sinüñ şadāsı bir ve lākin her birisi hāl diliyle Hāq te’ālāyı tesbīh ider bir nev’ ile kim birinüñ didiği tesbīhi birisi dimez küllisi müsebbih egerçi kim cemī’ -i eşyā müsebbihdür şek degüldür nite kim Allāhü te’ālā celle celālühü buyurur kim Qavlehü Te’ālā *ve in min şey’in illā yüsebbihu bi-ħamdihı ve lākin lā-telefahüne tesbihahüm*⁴¹⁰ ve lākin yā Süleymān-ı zemān anlaruñ tesbīhini kulaq işidür velī fehm itmez luğatlarını ‘acāyib bu kim hīç hareket perendesinde yok ve şayd u şikār ve ekl ü şurb yok hemān⁴¹¹ cāmid bigi tırduğı yirde tırurlar Allāhü te’ālāye tesbīh iderler şanasın kim birer hācerden şeklidür zerrece hayvānātınuñ hareketi yok ve lākin var şadāsı⁴¹² müsebbih-i hāqdur. **Nazm:**

[Fā’ ilātün/Fā’ ilātün/Fā’ ilātün/Fā’ ilün]

Her biri tesbīh iderdi dillerince Hālīk’ı

Cān u dilden nāliş idüp yād iderler Rāzık’ı

Sünnī iseñ sen de dā’im zıkr ide gör ol Hāq’ı

Tā olasın Rāħim’üñ sen raħmetinüñ lāyıķı

Nesr: Hükemā kavlince tekvīn-i maħlūqāt-ı bahrī eydür: “Yā nebīya’llāh kaçan ki Süleymān-ı Hākīm-i Maħlūqāt-ı Bahrī bu ‘ālem-i sebz-i envārı kim gördi dağı emr itdi ol ‘ālemi arza Süleymān’ı indürdük dağı ol melek önçe bākī melā’ike Süleymān’uñ şolınca şağınca yürüyüp bir püşte üzerine çıkdık o dağı ol melek önçe bākī melā’ike secdādesin döşedük bismi’llāh

⁴¹⁰ O’nu hamd ile tesbih etmeyen bir şey yoktur. Ve fakat onların tesbihlerini siz fıkıh edemezsiniz (anlayamazsınız, idrak edemezsiniz) (İsrâ 44).

⁴¹¹ Hemān] -H.

⁴¹² Şadāsı] -H.

deyüp seccāde üzerine diz çöküp oturdu bâkî melâ'ike ayağın düzdüler ammâ kim ol gökden inen melekden su'âl itdi ki: “Bu ne 'âlemdür ve nürdan yeşil kubbeler nedür” cevâb virdi ki: “Bu 'âlemi melâ'ikedür ve bu yeşil nürdan kubbelerün her biri bir ferîštenün tesbîhi nürdur ki görünür kendünün cemâl-i nûrî per-tâb birle ve ol cümleden mu'azzam görinen kûbbe halîfeleridür izn-i Rabbânî birle varup aña haber ideyin” deyüp icâzetünle deyüp gitdi andan ol 'âleme nazâr idüp gördük ki tûl ü 'arzına göz irişmez tesbîh şadâsından ğayrı âvâze yok ve perendesî dağı uçmak bir yirden bir yire dağı geçmek yok hemân tûrdukları yirde tesbîhe meşğûller kaç an yirde gökde hareket ider ğayrı şey⁴¹³ yok ve bir 'aceb dağı bu ki eger hevâya baksañ yeşil nûr şıfat görünür ay güneş kevâkib görünmez anda gice gündüz andan ol Süleymân-ı nebî 'aleyhi's-selâm kâdirün kudretin tûnlayup bu 'âleme nazâr iderken ve hüve 'alâ külli şey'in kadîr⁴¹⁴ âyetin tekrâr [H-110b] [K-110b] iderken anı gördük ki bu nürdan meleklerün halîfesine ol melek varup haber itdi ol dağı hec-vârî olan melâ'ikelere haber itdi ser-cümlesinün önine halîfeleri düşüp yürüyüp gelüp Süleymân'ı ziyâret itdiler Süleymân-ı Hâkim-i Mağlûk-ı⁴¹⁵ Bahrî dağı karşı varup ol halîfeyle görüşüp ta'zîm ü 'izzet idüp sağ tarafında ve gökden gelen melâ'ike şol tarafında oturdu bâkî ervâh ayağın tûrdılar ammâ ki bu gelen melâ'ikenün halîfesinün ve bâkî melâ'ikenün sekizer kânadları var ve iki kânadları başlarından yukarı dikilmiş durur peykân gibi ve iki kânadları dağı iki taraflarında yilken gibi durur kânadlarının uçları kafalarından yaña ve iki kânadların dağı iki taraflarına kemer-veş egmiş tûrur ve ikişer kânadları dağı sağlarında şollarında a'zâların bürümüş hemân yüzleri görünür ve başlarında nürânî tâcları var ammâ ki şeh-perleri cümle yeşil tûtî perrine beñzer andan ol ferîstehler halîfesi Süleymân'a eyitdi: “Yâ Bahrî mağlûkât üzerine hâkim olan Süleymân-ı zemân Hâkk'a minnet ki hâzretiñe ziyâret idüp mübârek cemâliñi gördük nite kim senden aqdem gelen Süleymânlar gibi senün dağı nazaruña gelüp irdük 'âlî hâzretünnden murâdumuz budur ki peygâmbersin du'ân mağbûldur bizüm için hayr du'â kıl” diyüp du'â temennâ idicek Süleymân dağı hâzır olan melâ'ike birle götürüp Süleymân du'â idüp anlar âmîn deyüp el yüze sürdiler andan Süleymân⁴¹⁶ ol halîfeye 'aleyhime's-selâm su'âl itdi ki: “Yâ melek-i muqarreb bu bahr-ı 'Aynu'llâh'ı gelüp ki ziyâret itdük on sekiz biñ 'âlemün 'aynını görüp 'ibret alup sebep-i hilkatini bilmege Hâkk'a münâcât itdük budur ki Allâhü te'âlâ du'â muz müstecâb kılup melek-i muqarreb izn-i Hâk ile gelüp fakîrünüñi bunda nazaruña getürdi imdi kemâl-i luftundan bize haber vir ki bu bahr-ı münevveri Allâhü te'âlâ andan yaratdı ki bunca 'âlemün 'aynını nazâr kılan müşâhede ide ve bir dağı bu 'âlem ne 'âlemdür ki ser-cümle

⁴¹³ Ğayrı şey] -H.

⁴¹⁴ O, her şeye hakkıyla gücü yetendir (Mülk 1).

⁴¹⁵ Mağlûk-ı] -H.

⁴¹⁶ Süleymân] -H.

yeşil nūr görünür ve cümle maḥlūḳı Allāh'ı zıkr iderler āḥir ʿālemler gibi ğayrı şadā ve ḥareket yok” diyecek ol melekler ḥalīfesi cevāb virdi ki: “Yā nebīya’llāh bu su’ālūñ cevāb-ı şerḥi tavīldür ve sırru Allāh’dur ammā ki güneşden zerrresin ve deñizden ḳatresin beyān idelüm” diyüp eyitdi: “Yā nebīya’llāh çünki Allāh tebārek ve te’ālā celle celālühü nazarı muḥabbet birle rūḥ-ı Muḥammediye ki nazār itdi pes ḥayā aña ğālib oldu ise iki pāre oldu [H-111a] [K-111a] bir şaḳḳı ʿaḳl oldu anuñ içündür ki her ḳande ki ʿaḳl olsa ḥayā anda mevcūddur ve her ḳande ki ʿaḳlı yokdur ḥayā yokdur *el-ḥayā’ü şu’betün mine’l-īmān*⁴¹⁷ sırrı budur ki yā⁴¹⁸ Süleymān çünki Ḥaḳ te’ālānuñ ḳalemi iki şaḳḳı oldu biri rūḥ biri ʿaḳl egerçi⁴¹⁹ iki görünür ammā bir ḳalemdür illā iki şaḳḳı vardur andan soñra ḳalem Ḥaḳ te’ālānuñ yedi ḳudretile her ne kim diledi melek-i melekūtda sırrı ḳalem vāsıtasıyla yazdı daḥı⁴²⁰ pes Ḥaḳ te’ālā adn-ı maḥal-i ḳasem idüp and içdi kim *nūn ve’l-ḳalemi ve mā yeşturūn*⁴²¹ andan yā Süleymān ol ḥallāḳ-ı ʿālem ʿarş fersî ve levḥ-i ḳalemi on sekiz biñ ʿālemi ḥabīb-i Muḥammed ʿışḳına ki yaratdı ʿālem-i ervāḥuñ mebbe’inden tā ʿālem-i ecsāmuñ nihāyetine digin Ḥaḳ te’ālā dürlü dürlü ʿālemler⁴²² yaratmışdur ki rūḥāniden ve cismāniden ve bunlaruñ her birinde envā’-ı muḥtelife yaratmışdur ki her biri birine beñzemez meşelā dünyā ve āḥiret gibi ve melek-i melekūt gibi ve daḥı⁴²³ her ʿālemde bir dürlü maḥlūḳ yaratmışdur ki ve her birinde bir dürlü ḥāşşiyet ḳomışdur nite kim melek nev’i o cümleden berīdür. Anda bunca melā’ike vücūda gelmişdür. Her biri bir nev’iledür eger kerrübī ve eger rūḥānī iki sınıfdur ve ḥamle-i ʿarş bu nev’dür evvelki ḳat gökden tā yedinci ḳat göge digin her birinüñ ferīştesi bir nev’dür birbirine beñzemez pes bu benüm cıvārumda olan melā’ike dördüncü ḳat gökdeki benden ders oḳurlardı bir gün gönüllerinden bu fikr geçüp benden su’āl itdiler ki: “Ḥaḳ te’ālā bu on sekiz biñ ʿālemi ki Muḥammed ʿışḳına yaratdı nūr-ı Muḥammediden düridüp yine ol ḥabīb ol ʿışḳına ki var itdi nite ola ki bu on sekiz biñ ʿālemi seyrān idüp görevüz ve her bir ʿālemüñ içinde niçe maḥlūḳ vardur cemī’ sinüñ ḥāline muḥṭalī’ olavüz irevüz” diyüp su’āl idicek ben daḥı ḥazret-i İsrā’ıl nazārına varup eyitdüm ki: “Yā melek-i muḳarreb bu on sekiz biñ ʿālemi görmesin murād idünürüz” diyecek eyitdi: “Bu nesneyi gönülden gider ki Ḥaḳ te’ālānuñ ʿālemlerine nihāyet yokdur. Allāhü te’ālādan özge kimse bilmez ki ne deñlü yüz biñ ʿālemleri vardur nite kim kelām-ı ḳadīm ve kitāb-ı kerīm içre gelür ki *ve mā ya’lemu cünūde rabbike*⁴²⁴ Ḥaḳ tebārek ve te’ālānuñ üç yüz altmış kez yüz biñ ʿālemi vardur ve lākin mecmū’ası bu iki ʿālem içinde

⁴¹⁷ *Haya imandan bir şubedir.*

⁴¹⁸ Yā] -H.

⁴¹⁹ Egerçi] -H.

⁴²⁰ Daḥı] -K.

⁴²¹ *Nūn. Kaleme ve satır satır yazdıklarına andolsun (Kalem 1).*

⁴²² ʿĀlemler] maḥlūḳ H.

⁴²³ Daḥı] -K.

⁴²⁴ *Ve Rabbinin ordularını, kendisinden başkası bilmez (Muddesir 31).*

mündericdür kim aña halk ve emir dirler ve dağı meleki ve meleküt ıtlāk iderler bu hükmile kim Allāhü te‘ālā buyurur ki *elā lehü'l-halku ve'l-emr*⁴²⁵ ve bunları icād itmekde kendüye [H-111b] [K-111b] şenā kıldı ki *tebāreka'llāhü rabbü'l-‘ālemīn*⁴²⁶ ammā ki ser-cümle ‘ālemleri ol habīb-i Muhammed ‘ışkına yarattı kim hāteme'n-nebiyyīndür haqqında buyurdı ki *levlāke lemā hālaqtü'l-eflāk*⁴²⁷ imdi: “Yā Kibriyā’ il Haq te‘ālā ‘ālemlerin ser-cümlesin görmege kadir degilsin veli nūr-ı Muhammedī ‘arş-ı a‘zam ayağında kudret zencirile yeşil nürdan kadeh içinde⁴²⁸ mu‘allaq durup Allāh’a hamd iderken Haq te‘ālānuñ nazār-ı dehşetinden bir kaṭre nūr tamlayup kāf kafasınuñ dördünci kaṭına irdi Haq sübhānehü⁴²⁹ ve te‘ālā ol nürdan bir deryā yarattı her kim ol nūrān-ı deryāya nazār itse on sekiz biñ ‘ālemüñ ‘aynın müşāhede ider ve dağı ol nūrān-ı deryānuñ yanında yeşil nūrānī ‘ālem vardır anı dağı nūr-ı Muhammedī’nüñ kaṇdīli ‘araḳı kaṭresinden yaratmışdur ki Haq te‘ālānuñ nazārı dehşetinden bir kaṭre ‘araḳ kāf kafasına düşüpdür Allāh te‘ālā ol ‘ālem-i sebzi andan yaratmışdur. Velī: “Yā Kibriyā’ il ‘arş-ı ‘azīm ayağına varup Rabb’üne münācāt eyle icāzet olursa varup göresin sırr-ı Haqq’a iresin” deyüp İsrāfil’den bu haberi alup kaṇad açup uçup ‘arş ayağına varup kırk yıl temām münācāt itdüm andan min kaḅli’r-raḅman hıṭāb-ı ‘izzet irdi kim: “Yā Kibriyā’ il cümlesinden sebāk alan melā’ike ile dördünci kaṭ kāf kafasına irüp habībüm Muhammed nūr kaṭresinden yaratduğım deryā-yı envāra nazār eyleyüp ‘ālemlerüm müşāhede kılan andan ol ‘ālem-i sebze varup cemā’atüñle tesbīḅüme meşgöl ol” diyü nidā-yı ulūhiyyet geldi ise hemān-dem kaṇadlarum açup uçup dördünci kaṭ göge inüp kaṇup benden ders okıyan melā’ikeleri cem‘ idüp uçup gitdük. Göklerden yiryüzüne inüp dördünci kaṭ kāf kafasına kaṇduḅ andan baḅr-ı ‘Aynu’llāh’a geldük nazār kıilup cemī‘-i ‘ālemüñ ‘aynın müşāhede itdük. Sırr-ı Haqq’a muṭṭali‘ olup andan uçup bu ‘āleme geçüp⁴³⁰ tesbīḅ-i Haqq’a meşgöl olduḅ andan yetmiş biñ yıl nāliš idüp Rabb’imüzden diledük ki dördünci göge çıkup maḳāmumuza varavüz bu ‘ālem-i süflīde kaḅmayavüz. Hıṭāb-ı ‘izzet irdi ki: “Yā Kibriyā’ il ḅul Mevlāsı kaṭında küstāḅlıḅ itse evvelki mertebesin giç bulur.” Ya’nī benüm bunca biñ ‘ālemlerüm varduğına gümān ḅod itmedük muḅirsin veli çün ü çerā dimeḅ senüñ ḅaddüñ degül di anuñ için seni tābi‘ üñle maḳām-ı a‘liden esfel meskenete ilet düm. yā Süleymān-ı ḅākim-i Maḅlūḅ-ı Baḅrī çünki bu hıṭābı işit düm yetmiş⁴³¹ biñ yıl dağı nāliš [K-112a] niyāz [H-112a] birle münācāt idüp maḳāmum diledüm du‘ām müstecāb olmadı nidā-yı ulūhiyyet geldi ki: “Yā Kibriyā’ il senüñ du‘āñ şol rikḅat

⁴²⁵ *Yaratma ve emir O’nun değıl mi (A’rāf 54).*

⁴²⁶ *Ālemlerin Rabbi mübarektir, şanı yücedir (A’rāf 54).*

⁴²⁷ *Sen olmasaydın ben ālemi yaratmazdım.*

⁴²⁸ İçinde] -H.

⁴²⁹ Sübhānehü] -H.

⁴³⁰ Geçüp] geldük H.

⁴³¹ Yetmiş] -H.

müstecâb olur ki habîbüm Muḥammed'i âdem-i şafî neslinden yaradup dünyâyâ getürüp hâteme'n-nebiyîn kıilup mi' râc müyesser idüp mi' râc gicesi ' âlem-i ' ulvî ve ' âlem-i süfli seyr itse gerek ol vaḳtın bu ' âleme daḫı gelüp saña bulışa ol şefî' ü'l-müznibînüñ ve imâme'l-mütteḳînüñ du' âsıyla yarlıgayup seni yine yerüñi virsem gerek çünki bu hıṭâb-ı ' izzeti güş itdüm secde-i şükr kıilup göñül hoş itdüm. Ol vaḳtten berü her nefes Allâh'a tesbîh idüp ol iki cihân⁴³² faḫri rûḫına şalāvât virürüz intizâruz ki devr-i kamer gele âḫir zemân yaḳîn ola Aḫmedü Maḫmûd Muḥammed Muştafâ ol habîb-i Ḥudâ *şalla'llâhü ' aleyhi vesellem* dünyâyâ gele mi' râc kııla ve günâhımızı Ḥaḳ'dan dileyüp şefâ' at ide ol ḳādîyü'l-hâcât du' âsın müstecâb kıilup⁴³³ du' âsın günâhumız ' afv idüp ' inâyet kııla⁴³⁴” diyüp ḫaber viricek Süleymân-ı Ḥâkim daḫı iki cihân faḫri Muḥammed' üñ rif' atin bilüp aña getürüp eyitdi ki: “Yâ Kibriyâ' il biz ḫod ol Muḥammed devrânına iremezüz ' ömrümüz ḳaşîrdür ve illâ ki mübârek cemâlin⁴³⁵ çünki görüp müşâhede idesin benüm daḫı aña imân getürdügüme ḫaber virüp şehâdet idesin” diyicek Kibriyâ' il melek nefes-i Süleymân' ı ḳabûl idüp eyitdi: “Yâ Süleymân peygâmbersin du' âñ müstecâbdur bizüm içün daḫı tekrâr du' â ḳıl kim bu benden ders okıyan a' vânlarama daḫı raḫmet ola” didi. Andan Süleymân du' â kıilup melâ' ike el götürüp⁴³⁶ âmîn diyüp el yüze sürdiler ve Muḥammed rûḫına şalāvât virdiler. Andan Süleymân-ı Ḥâkim eyitdi: “Yâ Kibriyâ' il melek ma' lûm oldu ki Ḥaḳ te' âlânuñ ' âlemlerinüñ nihâyeti yoḫmuş anları ser-cümle gezüp görmege imkân yoḫmuş” diyicek Kibriyâ' il melek cevâb virdi ki: “Yâ Süleymân eger yüz kerre yüz biñ ' ömrüñ olsa taḫtuñı yıl götürmekle yiryüzünde olan ' âlemlerüñ daḫı yüz biñde birisin ve yâḫûd birisi ki bu ' âlem-i ervâḫdur mebde' inden tâ ' âlem-i ecsâmuñ nihâyetine varıncaya dek ḫallâḳ-ı ' âlem ol ḳadar ' âlemler yaratmışdur ki nihâyet birbirine muḫtelif cümlesinden birisi dünyâ vü âḫiretdür kim melek-i melekût gibi her bir ' âlemüñ maḫlûḳ-ı envâ' ıyladur. Hey' etde ḫâşiyetde birbirine beñzemez envâ' -ı muḫtelife yaratmışdur ki her birinde bir dürlü ḫâşiyet ḳomışdur nite kim melek-i nev' ol cümleden berîdür. Andan bunca dürlü melâ' ike vücûda gelmişdür kerrübî bir nev' dür rûḫânî bir nev' dür ve cümle-i [H-112b] [K-112b] ' arş bir nev' dür ve daḫı evvelki ḳat gökden tâ yedinci kat göge digin her birinüñ ferîştelere birer nev' dür ki birbirine beñzemez ve sefere ve berere ki bir nev' dür Ḳur'ân'da zıkrî olunur ve kirâman-ı kâtibîn bir nev' dür ve ol melâ' ike ki hevâda olur yaḫmurlar ve yıllar anlaruñ ḫükmededür anlar daḫı bir nev' dür nite ki rivâyetde gelmişdür her ḳatre ki iner ekâbir melek müvekkeldür tâ ol ḳatre yirine varınca ol ferîştelere ki deñizler üzerine müvekkeldür anlar daḫı bir nev' dür ve bu yiryüzünde

⁴³² Cihân] -H.

⁴³³ Kıilup] -H.

⁴³⁴ ' İnâyet kııla] -H.

⁴³⁵ Cemâlin] -H.

⁴³⁶ Götürüp] ḳaldurup H.

gündüz halkı şakırlar anlar dağı bir nev' dūr ve bir nev' i dağı halkı gıceyle şaklayanlardır ve anlar ki ana kıarnında rahme müvekkeldūr anlar bir nev' dūr ve bir nev' dağı anlardır ki ādemūñ bātında gönüllere nesne ilkā iderler ve bir nev' i dağı anlardır ki şeytānı benī ādemden def' iderler ve bir nev' dağı anlardır kim oğlancuğları şakırlar ve bir nev' i dağı anlardır kim Mūnkir Nekīr'dūr ve bir dağı anlardır 'azāb iderler ve bir nev' i dağı anlardır ki hālet-i mevte beşāret kıılurlar⁴³⁷ ve hayāt meliki bir nev' dūr ve mevt melegi bir nev' dūr ve bir nev' dağı anlardır kim yir altında olurlar ve bir nev' dağı anlardır kim öküz balık dūnyā anlarıñ üzerindedūr ve bir nev' dağı anlardır ki yirleriñ ve tađlarıñ tamarları anlarıñ elindedūr ve bir dağı behişt hazīne-dārlarıdır ki anlar dağı bir nev' dūr ve bir nev' i dağı anlardır ki behiştde hizmet-kārlardır ve bir nev' dağı niçe dūrlü melā'ıke vardır ki yirde ve gökde anlarıñ hadd ü haşirin ve keyfiyyetin Hađ'dan özge kimse bilmez pes imdi bu dūrlü dūrlü 'ālemlerden biri ki 'ālem-i melek idi iştidük ki bunca envā' -ı melā'ıke bu bir 'ālemde hāşıl oldu ki her birisinin bir şıfatı ve bir hāşşası vardır imdi kıalan 'ālemlerden ne deñlü envā' -ı mađlūqāt hāşıl oldu ki her ola baña göre ma' lūm eylegil insāndan ve hayvāndan gerek yirde olsun gerek gökde olsun gerek bağrda olsun ve dağı envā' -ı cinden ve şeyātın ve iblislerden ehl-i Cāblaqa ve Cāblasā ve Ye'cūc ve Me'cūc gibi ve dağı envā' -ı halk kı qaşāş içre zıkr olunur. Biz anı tağkık bilmezüz ve dağı envā' -ı hūrān ve ğilmān ve vildān ve envā' -ı nebātāt ve cemādāt ve ma' ādin ve lağif ve keşif ecsāmdan ve müfred mürekkebe ve 'anāşır ve envā' -ı nūr zulmāt ve cevāhir ve a' rāz ve elvān ve eđbā' ve tabāyi' ve havāş ve şıfat ve tenāyiđ ve eškāl ve hey'et ve şuver ve ma' ānı ve esrār ve hađāyiđ ve letāyif ve havāşı zāhir gibi meşelā sem-i başar ve şem ve zevk ve lems ve havāşı bātına meşelā 'ađl ve kıalb ve rūđ ve sırr u hafı gibi [H-113a] [K-113a] ve kıuvā-yı insān gibi meşelā kıuvvet-i mütehayyile ve mütevehheme ve mütefekkere ve hāfıza ve müddebere ve his-i müşterek ol kı 'ālem-i 'ulvıyatdır meşelā gökler ve 'arş-ı kürsı ve levđ ü kıalem ve burūc u kevākib seyārāt u şevābit ve nevāzil ve beytü'l-ma' mūr ve sidretü'l-müntehā ve Kıābe Kıavseyn ve lā-mekān ve dağı envā' -ı mađlūqāt ve mevcūdāt kı anuñ şerhi mümkün degil hağıkıatı Hađ te' ālā özge kimse bilmez. **Nazm:**

[Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]

Yā Süleymān-ı zemān ey bağr-ı halkuñ hākimi

Hađ'dan özge kimse bilmez niçe biñdūr 'ālemi

Cümlesinde biri işbu rub' -ı meskūn olısar

Anı dağı bilmez aşlı birle ibn-i ādemi

Hendeseyle gerçi kim ider mühendis bir kıyās

⁴³⁷ Kıılurlar] iderler H.

Bilmez ammā kim ḥaḳīḳat birle ḥalḳuñ ‘ālemi

Rub‘ -1 meskūnı temāmet bilmeyen maḥlūḳ-1 pes

Ġayrı ādem vaż‘ ın añlayup bilemi ey demi

Böyle diyüp oldı sākin Kibriyā’ il-i melek

Diñle imdi vir şalāvāt añup Aḥmed Hāşimi

Der-Beyān-ı Kışşā-i Sām-süvār

Ḥükemā kavlince Kibriyā’ il melek baḥr-1 maḥlūḳāt-1 ḥākim-i Süleymān’a bu vechle sözler söyleyüp naḳl itdügi Süleymān bin Dāvud’a deryā maḥlūḳāt-1 müvekkel-i Ebṭār Ağürüş tekvīn ‘*aleyhime’s-selām*’ hikāyet itmekde ammā ki bizüm kışşāmuz ez ān cānib Sām-süvār ile İlyāv geldi ki şeyṭān iğvā virüp Sām-süvār ile İlyāv Şāh’ı azıdup daḥı ḥādım şüretinde Ḥārūn Şāh vezīleriyle iğvā virüp Sām-süvār ile aralarına ‘adāvet bıraḳmağ için gelüp şehr ḳal’ asınuñ ḳapusunda anca ṭurdı ki ol yakadan Şārūn Şāh vezīleriyle ekābir a‘yānlarıyla şehr ḳapusına irdiler tā kim irüp tā kim varup İlyāv Şāh ile benī İsrā’ il uluların şehre da‘ vet ḳıla şehr ḳapusın açup ḳıḳduḳları sā‘ at gördiler kim Dehdehe-i ‘Ayyār şeklinde şeyṭān-ı racīm ṭurur Dehdehe’yi şanup ilerü yürüdiler nedür didi racīm daḥı fitne ḳılmağ için barmağın ağızına alup başın birkaç şaldı andan eyitdi: “Yā ḳavm-i Ḳıntār ḥayflar sizüñ emeklerüñüze kim İlyāv ḥalīfe n’içün gördüñüz” didi Sālūn vezīr eyitdi: “N’içün böyle dirsın yā Dehdehe big bunuñ gibi yaraḳ İlyāv ḥalīfenüñ bir ḳılına fedā olsun” didi pes racīm Dehdehe dilinde bunlara iğvā virüp eyitdi. “Siz ḡāfiller siz ammā ben işi bildüm” didi eyitdiler: “Yā server nice iş bildüñ” racīm eyitdi: “İlyāv Şāh şol diyāruñ ve şehrüñ ḡāyet begendi ṭama‘ eyledi şöyle ittifāḳ ḳıldılar kim sizleri ṭutup helāk eyleyüp bu diyarı daḥı kendünüñ adına māl ü gencüñe [H-113b] [K-113b] mālīk ola hele ben sizleri görelden cānım sevmişdür raḥm idüp gelüp ḥaber ḳıldım ben neye gitdüm bāḳisin siz bilürsüz” didi daḥı şeyṭān-ı merīd revāne olup gitdi iğvā yüzünden gör ki Şārūn Şāh nitdi çün kim Şārūn Şāh şeyṭān-ı racīmden bunuñ gibi sözleri işidicek ḡāyetde vehm aldılar ḳorḳdılar ḳorḳularından yirlerinden ḳadīd oldılar bir zemān kendüleri dirüp dutup şehirlerine girdiler Şārūn Şāh oturup bāḳi şehr-i Ḳıntār ekābirleri ayagın ṭurdılar andan şehrüñ ekābir ü a‘yānı eyitdiler: “Yā şāh-ı Ḳıntār İlyāv ḥalīfenüñ peyki bizlere ne ‘aceb ḥaber getürdiler” ammā Sālūn vezīr eyitdi: “Yā begler gerçi Dehdehe-i ‘Ayyār bize gelüp bunuñ gibi ḥaber virdi ḥāşā kim İlyāv Şāh’uñ ve Sām-süvār’uñ luṭuflarından ve keremlerinden kim sözlerinden döneler bizüm mālīmuza milkümüze ṭama‘ ḳılalar” diyicek Şārūn Şāh eyitdi: “Yā vezīr-i ḥāş bize bu gelüp ḥaber viren Dehdehe-i ‘Ayyār İlyāv ḥalīfenüñ ve Sām-süvār’uñ başı beraberı yoldaşdır her ḥalinde ḳoldaşdır bize gelüp nice yalan söyleye” didi şāh böyle diyicek Sālūn vezīr eyitdi: “Yā şāh bunda bir iş vardur ṭuruñ Berheme-i Zāhid ḳatına varalum ol bizüm bu müşkilümüzi ḥal

ider” diyüp söyledi Şārūn Şāh Sālūn vezīrūñ müvecceh görüp at çekdiler süvār oldu meger bu şehirde bir rāhib vardı sāl ü hūrde rüzgār dīde çok eyü yavuz görmişdi niçe zemān şehir yanında tırmuşdı Şārūn Şāh vezīrleriyle begleriyle dā’imā gelürdi ziyāret idüp naşīhat alurdu çün kim yine Berheme-i Zāhid’ūñ maḳāmına geldiler destūr alup içerü girdiler bu hāli aña bildürdiler didiler kim: “Ey merd⁴³⁸-i dānā ‘ilm ü ḥikmet içre tüvānā diyārumuza bir pādīşāh geldi Süleymān Peygamber’ūñ ‘ammūsiymiş ve bir pehlevānı daḫı var yanında adına Sām-süvār bin Nerīmān dirlermiş ol muzır cānavarı kim bu diyāri ḥarāb itmişdi kuş arkasına binüp öldürdi bu böyle olduğdan soñra aramızda dostluk ve muḥabbet izhār olduğdan soñra İlyāv Şāh’ūñ başı beraber bir ādemīsi var bu gün bize gelüp didi kim İlyāv ḥalīfe senūñ şehriñ görüp begendi tama‘ idüp seni öldürüp memleketüñe ḥākim olmaḳ kaşd ider gāfil olmañ diyüp bize bunun gibi ḥaber virdi” didiler Berheme-i Zāhid bu ḥaberi işidüp eyitdi: “Yā şāh-ı Kınṭār mā-teḳaddemden şehirde ḳānūn bunūñ ūzeinedür kim söyledükleri sözden dönmeyeler gevheri şıyalar pādīşehleriñ sözün şımayalar kitābda görüp tıruram Süleymān [H-114a] [K-114a] Peygamber ‘aleyhi’s-selām cemī‘i yaradılmışa vuḥūş u tıyūra mār u mūra çerendeye ve perendeye biñ bir ümmete eger baḥrīdür ve eger yeridür yüz yigirmi dört dürlü⁴³⁹ şıfata bi’l-cümle yaradılmışa ḥayvānāta ḥüküm itse gerekdür bād-ı şarşar taḫtını götürüp meḡarība ve meşārıḳa gitse gerekdür eyle olsa anuñ yerine ḥalīfe olan şāhdan size yaramazlık ve tama‘ ve ḥased eglemeñ tiz varuñ ḳorḳmañ ūşenmeñ ‘izzetle raḡbetle alup şehre gelūñ mübārek ḳademi şehri geze başasun” didi. Şārūn Şāh Berheme-i Zāhid’den bu ḥaberi alıcaḳ biraz kendüye gelüp öğlendi cānı rāḫat olup cismi diñlendi pes Zāhid ḳatından ḳalḳup İlyāv Şāh’a gitmege kaşd itdiler ol yakadan İlyāv Şāh daḫı gördi kim Şārūn Şāh’ūñ şehirden kuşluk vaḳti geçdi eşeri belürmedi pes Dermāyūs Ḥakīm’e yüz tıutup eyitdi: “Yā ḥakīm-i dānā ol gelüp ḥaber getüren kişinūñ sözi rāstdur bu ḳavmūñ bir ittifāḳı olmasa işbu ḳadar vaḳtedeñ ḳatumuza bir kimse geleydi İlyāv Şāh” böyle diyiceḳ vezīr-i ḥāş eyitdi: “Yā server-i benī İsrā’ıl şehir-i ḳavminūñ ḳonuḳluk ḳaydı var ola ol sebebden eglenüp gelmediler” didi. İlyāv Şāh eyitdi: “Dehdehe-i ‘Ayyār şehre varsun ḥāllerin görsün bize ḥaber getürsün” didi şāh böyle diyiceḳ Dehdehe-i ‘Ayyār daḫı sāz u seleb üzerinde rāst ḳılıp kırık dört kızıl altun zenglerin biline ārāyiş eyleyüp kırık dört arṭāl elmās nacaḳlar eline alup şehir yolun tıutup şehir yili gibi esüp gitdi bād-ı şabā gibi şehir-i Kınṭār’a yetdi ḳapudan içerü girince ḳarşudan Şārūn Şāh irişdi begleriyle vezīrleriyle Dehdehe-i ‘Ayyār’ı gördiler ‘izzet ḳılıp ilerü yürüdiler Dehdehe-i ‘Ayyār eyitdi: “Pādīşāh-ı Şārūn nite işbu vaḳt oldu şāh ḳatına n’içün gelmedūñ” diyiceḳ Sālūn vezīr eyitdi: “Yā Dehdehe-i ‘Ayyār şabāḫ söyledüğüñ sözden Şārūn Şāh ḳorḳdı anuñ içün giçireḳ tıtdılar şāha varmaḡı”

⁴³⁸ Merd] perī H.

⁴³⁹ Dürlü] -H.

didi Dehdehe eyitdi. “Yā vezîr-i dānā nice sözden qorqıldılar” Sālūn eyitdi: “Şabāh getürdügün haberden” didi Dehdehe eyitdi “Ben şabāh qatūnuza qaçan geldüm” eyitdiler: “Çın seher gelüp dimedün mi kim İlyāv Şāh memleketüne ve māluña tama^ç eyledi sizleri kırsa gerekdür mālınuza alsa gerekdür” Dehdehe bu haberleri işidüp başın şalup eyitdi: “Yā serverler bu ne sözdür ben sizün ne qatūnuza geldüm ve ne ben size bu haberi virdüm hāşā şāhimuzdan kim sizlere yaman şana” didi Sālūn eyitdi. “Yā Dehdehe geldün bizleri qorqulu kıldun şimdi inkār mı idersin” diyicek Dehdehe and içdi kim “ne geldüm ve ne bu sözi” didi vezîr eyitdi: “Yā Dehdehe anduña inandux velî senün şeklünde [H-114b] [K-114b] bir kişi geldi biz seni şandux ya kimdi ola” didi Dehdehe bu sözi işidicek el saçalına urup fikre varup bir zemān turdı dōñe ölçe fikri şuña vardı ki kendünün şekline girüp gelen bunlara igvā kılan şeytān-ı la^ç indür dönüp eyitdi: “Ey serverler bilün ve āgāh olun kim ol size benüm şüretümde gelüp igvā viren şeytān-ı racimdi” bildi kim İlyāv Şāh’a dağı bir pîr-i muhteşem şeklinde gelen ol la^ç in imiş eyitdi: “Yā begler ol la^ç in-i merdūd seher-gāh gelüp kendüyi bir pîr-i muhteşem şekli düzüp İlyāv Şāh buluşup eyitdi kim İlyāv Şāh şehrine varıcağ girdiği dīne peşimān olup sizlere ziyāfet idüp helāk itse gerekdür” didi. İlyāv hālīfe dağı bu söze melül olup vezîrleriyle meşveret idicek Dermāyūs Hākīm şāha naşihat idüp “Düşmān sözüne inanma” didi bu kez sizler gelmeyüp eglenicek İlyāv Şāh eyitdi: “Ol gelen muhteşem şekli kişünün sözi gerçek olmasa şimdideñ şehrden bir haber gelürdi” didi eyle olsa ben bendeyi şehre gönderdiler kim gelüp görüp hālī hikāyet nedür aña göre varup haber virem bu kerre sizden bunuñ gibi haber işidicek taḥkik bildüm kim İlyāv hālīfeye gelen bir muhteşem şekli kişi dağı benüm şüretümde gelüp size fitne yüzünden igvā viren dağı ol iki cihānda yüzi qara olan şeytān-ı racimdür” didi. **Nazm:**

[Fā^ç ilātün/Fā^ç ilātün/Fā^ç ilātün/Fā^ç ilün]

Uymañuz şeytān sözine k’aldar ol kāfir la^ç in

Ġāfil olmañ fitnessinden tā olasız siz emīn

Degme kimse fitnessinden olmadı anuñ hālāş

Hāzır u sāk ol be-gāyet ey emīr ü ḥod-bīn

Nesr: Hākīm kavlince Şārūn Şāh vezîrleriyle ve begleriyle taḥkik bildiler kim Dehdehe-i ^ç Ayyār şeklinde gelen şeytān-ı racim imiş andan gönülleri muṭma’in olup Dehdehe-i ^ç Ayyār’a hil^ç at ü māl bağışladılar andan sürüp İlyāv Şāh’a geldiler Dehdehe-i ^ç Ayyār ögrüdi içeri dīvāna girdi Süleymān’uñ devām-ı devletine ve eyyām-ı rif’atine du^ç ā vü şenā idüp İlyāv Şāh’a medḥ oquyup yüz urdı İlyāv hālīfe⁴⁴⁰ eyitdi. “Yā Dehdehe hālī hikāyet nitedür” diyicek Dehdehe eyitdi. “Yā server-i benī İsrā’ıl şeytān-ı racim nite kim pîr-i muhteşem şeklinde gelüp ḥazretüne

⁴⁴⁰ Hālīfe] şāh H.

fitne söziyle igvā virdiyse bi-‘aynīhī Şārūn Şāh katına varmış benüm şeklümde igvā virmiş Şārūn Şāh dağı ol la‘inūñ rāst şanup qorqup hazretūñe gelmege tereddüd çekmiş ben bende varıcağ [H-115a] [K-115a] yaqın hāl neydügin bildiler işde hizmetūñe geldiler” didi pes İlyāv halife dağı bildi kim yine şeytān gelüp gidüp Şārūn ile aralarına fitne bıraktı veli nesne başaramayup hūr u hacil olup gitdi geldük imdi Şārūn Şāh şehr-i Kıntār ekābirleriyle cezire-i Şārūniyye begleri içerü girdiler baş urup du‘ā kıldılar İlyāv Şāh dağı cümle⁴⁴¹ ulularla ayağ üzere kalkup Şārūn Şāh’a ‘izzet itdiler taht kenārın tekellüf kıldılar Şārūn Şāh oturmadı peymāñçe yirinde tırdı hizmete yüz urdı İlyāv Şāh Şārūn Şāh’ı merhabālayup tatlu dille hātırın şorup tesellī eyledi andan Sālūn vezir eyitdi: “Yā halife-i Süleymān sultān-ı cihān ‘ālī hazretūñde dilegümüz oldur kim sa‘ādetūñ sayesinde şehr-i Kıntār üzerine dağı şalasıñ mübārek kademūñ Şārūn Şāh tahtına⁴⁴² başasıñ tā kim hem sāyeñ altında cezire-i Şārūniyye kavmi dağı rāhat ola” didi Sālūn vezir böyle diyicek İlyāv Şāh dağı varalum diyüp yirinden tırdı at çekdiler süvār oldı ‘ulemā vü hükemā ve vüzerā vü ümerā ile ve dağı yüz yigirmi demür kuşaklı pehlevānlarıyla üç yüz otuz biñ başlarıyla dört yüz dilāverleriyle biş yüz elli biş mübārizleriyle ve āleti yüz altmış altı mīr ü mihterleriyle yedi yüz taht ü ‘alem issi serverleriyle ve biñ dört yüz hācib ü çavuşla altı biñ altı yüz altın kuşaklı kollarla ve önince Dehdehe-i ‘Ayyār kırk dört elmās nacağlı altın zenglü peykleriyle gitdiler gelüp şehr-i Kıntār’a yitdiler İlyāv Şāh’uñ atı ayağına dibā düşdiler başına dürr-i cevher saçdılar ‘izzetle hürmetle alup Şārūn Şāh sarāyına geldiler İlyāv Şāh kaçan ki Şārūn Şāh’uñ kaşırına girdi zerrin tahtın gördi nite altundan bir mu‘teber tahtı kırmışlar karşıısına dört yüz kırk dört şandalı urmuşlar cümlesi hām gümüşden kaşır için kāyim müzeyyen kılmışlar pes şāh-ı benī İsrā’ıl taht üzere uzar geçüp oturdu vezirler ‘ulemā vü hükemā şandallarda karar eylediler Sām-süvār dağı tahtuñ sağ yanında pehlevānlarla şandallar üzerinde oturdılar server-i ser-firāzlar on iki sıbtuñ melikleri dağı erkānlu erkānınca karar itdiler mübāriz ü hāş kullar şaf bağlayup karşı tırdılar bākī mīr ü sipāhī kaşır öninde dīvān tutup tırdılar andan Şārūn Şāh buyurdu hūn-sārlar hūn sumatın getürüp [H-115b] [K-115b] ta‘ām dökdiler envā‘ ni‘metler yinüp çavuşlar medh ü şenā okuyup du‘ā itdiler.

Nazm:

[Fā‘ilātūn/Fā‘ilātūn/Fā‘ilūn]

Yindi ni‘met çün kılınd’anda du‘ā

Kim toyundu ni‘mete bāy ü gedā

Huş durur ki dürlü ni‘met yine pes

⁴⁴¹ Cümle] -H.

⁴⁴² Tahtına] kademine H.

Şāhibinden rāz'olan diye şenā

Neşr: Hākīm kavlince çün kim Şārūn Şāh ziyāfet hūnın dökdiler yenildi⁴⁴³ şekeri şerbetler gelüp açıldı ve andan kelimāta şurū' idüp ba'zı sözler açıldı İlyāv Şāh dönüp Şārūn Şāh'a eyitdi: "Ey melik-i cezāre-i Şārūniyye hiç bu senūñ diyāruñda 'acāyib ü ğarāyib görecek nesne var mıdur" diyicek Şārūn Şāh cevāb virüp eyitdi: "Yā server-i benī İsrā'īl⁴⁴⁴ bir niçe görecek 'acāyib vardur bir bu kim Qahramān-ı Qātil kendü şeklinūñ nişānın düzmişdür tārīḥ yazmışdur ikinci 'acāyib bir yirde bir mağāra vardur yir altında qapusu şöyle açuqdur ol mağāra içinde bir ṭabīb bisāṭin yapmışdur cemī' ālātı kızıl altundur yā şāh şöyle bisāṭdur kim kırk dört cins altun havān var şöyle kin destesiyle kaçan kim ol māl ü esbābdan birin bir kişi alsa mağāranuñ qapusın bulmaz yine alduğın kim yirinde qoya qapuyı bulur çıkar gider yā server ne kadar kim tedbīr kılduḡ hiç mümkün olmadı ol mağāradan bir igne alup çıkamadılar" diyüp edeble ḡāmūş oldu çün kim üç gün gice gündüz ziyāfet olup Şārūn Şāh İlyāv Şāh'ūñ beglerine benī İsrā'īl yeklerine ḡademe ḡaşeme ḡāllü ḡālince ḡazīne açup māl ü genc üleşdürdi ḡanī eyledi İlyāv Şāh heves eyledi kim seḡerden ol 'acāyibleri göre velī kim gice irişdi yidiler içdiler yatdılar uyudılar yemeyen içmeyen yatmayan uyumayan milkinden ma'zül olup gitmeyen bīrūnı zevālu'llāhdur çün kim gice geçüp şabāḡ yetdi göz açıldı qaradan aq seçildi cihāna nūr-ı Yezdānī saçıldı İlyāv Şāh yirinden ṭurup ḡālīq'a 'ibādet idüp devlet tācın başına Süleymānī libāçe-i ḡaş egnine geyüp sa'ādet taḡtına çıkup oturdu begler ve yekler server ü selāṭīnler cem' olup dīvān ṭurdu şāfrā-şiken yendi pes İlyāv Şāh Şārūn'a eyitdi: "Yā server ṭur varalum Qahramān düzdüğü nişāneyi görelüm" diyüp yirinden revān ṭurdu at çekdiler taḡt öninde bindi serverlerden ve meliklerden Sām-süvār bindi ve on iki sibṭuñ [H-116a] [K-116a] begleri süvār oldılar 'ulemā ve ḡükemā ve vüzerā İlyāv Şāh yanınca Şārūn Şāh önlerine düşüp gitdiler gelüp ol araya yitdiler nazar kıldılar gördiler kim bir 'acāyib ḡavlī çevürmişler ḡavlī için aq mermerden döşemişler şöyle mermer kim āyineleyin içinde buzı görünür andan ol ḡavlī ortasında dört mu'teber mermer direk dikmişler yine ol direk üzre yedi dürlü mermerden bir taḡt kurulu ve daḡı taḡt üzre Qahramān-ı Qātil'ūñ kendü kavlince şekl ü hey'etin vaz' u şüretin mermerden düzmişler şöyle kim gören Qahramān'ı diri şanur nite altmış eriş qadd ü qālībla bir şekil düzmişler ayaḡ üzre ṭurur yine elinde mermerden bir ḡürz-i girān ṭutmuş şöyle kim Kūh-ı Elburz'a urursa ḡürd ḡaşḡaş kılar benī İsrā'īl serveri ya'nī İlyāv Şāh anı göricek bir zemān ṭurdu baḡdı zemāndan soñra şāh serverlerine eyitdi: "Yā serverler gördüñüz mi Qahramān ne vaz' a ne resme kişiymiş şöyle kim taşvīrin görenlerūñ daḡı üzerine vehmi düşer" şāh böyle diyicek serverler barmaq ağıza alup baş şalup ol qadd ü qālībı 'aceblediler pes İlyāv Şāh ḡükemā ile 'ulemā ile yürüyüp ol dört

⁴⁴³ Yenildi] -H.

⁴⁴⁴ İsrā'īl] -H.

diregün katına vardılar ki Qahramān Şāh'ın kālībı anuñ üzerinde taht üstünde idi ol direklerin ululığın gözleyüp teferrüc iderken gördiler kim devrinde dört tārīḥ var yazılı tīg-i Hindū birle qazılı andan şāh-ı benī İsrā'ıl ol tārīḥleri göricek Cālīyūs Ḥakīm'e gösterdi Cālīyūs Ḥakīm daḥı ilerü gelüp evvelki diregün hattına nazar kılıp ne dilce olduğın bilüp okuyup beyān kıldı dimiş kim: “Ey bunda gelen bu maqāmı teferrüc kılıp gören bilsin kim işbu mu' teber şehri ben yapdum yedi dürlü ma' denden bünyād eyledüm beyānını tārīḥ içre yazup söyledüm Nūḥ Peygamber devrinde yapmağa başlandı yetmiş yedi yıl temām olunca işlendi imdi sen daḥı şehre bünyād iderseñ bunuñ gibi şehri yapmağa qaşd iderseñ bilesin kim Qahramān-ı Şāh ne kişidür kim bunuñ gibi mu' teber şehri yapmağ anuñ işidür sen daḥı ey saltanat da' vāsın kılan cehd eyle kim sözüñde olmaya yalan sen daḥı benüm gibi eylerseñ himmeti tā kim bulursın şehliḡuñda rif' atı şāh oldur kendüden soñra yādīgārı qala” dimiş Cālīyūs Ḥakīm evvel direkden bu tārīḥi okuyup cağ İlyāv ḫalifeyle selāṭinler tañladı kendü nefsin bilenler Qahramān-ı Qātil didügin añladı bilmeyenler çeşm [H-116b] [K-116b] güş olup hemān tañladı şāḫib-kemāl bu sözden ma' nī añlayup eyitdi: “Söz añlayan kişi yimiş ağacına beñzer kim yıl toquncağ tazelener ve yimişi lezzetlenür ve budakları kuvvetlenür ve sözi añlamayan ve ma' nāsın fehm idüp tañlamayan kişiler şol Şām ağacına beñzer kim yıl toquncağ hemān harekete gelüp ğıjlar tırur budakları durdıkınca kurur ve yimiş daḥı olmaz pes ādem aña derler kim sözi diñleye sözden ma' nī añlaya yoqsa yiyüp içüp ğāfil geçmekden n' olur” didi pes İlyāv ḫalife Qahramān yazduğı tārīḥi kim diñledi ve ma' nīsın fehm idüp añladı andan dönüp server ü selāṭinlere ve ḫükemāya ve 'ulemāya eyitdi. “Ey cihān qavminüñ serverleri cihān milkine şāḫ olan Qahramānlayın olsa ve gerni olmaycağ hiç kendünün adın şāḫ adın idinmeye” didi böyle diyicek Dermāyūs Ḥakīm-i ḫāş söze gelüp eyitdi: “Yā 'amm-i Süleymān ey ḫalife-i devrān ihtiyārı kişinün māl ü memleketi rızq u ni' meti 'ālī himmeti Ḥağ te' ālādan bulur” didi vezīr-i ḫāş böyle andan İlyāv ḫalife eyitdi: “Yā Dermāyūs Ḥakīm *amennā ve şaddaḡnā*⁴⁴⁵ cümle iş Ḥağ'dandur her kişiye naşib kim Ḥağ'dan virilür velī ādem oğlında daḥı bunun şıdğ u şāfi gönül ve himmet gerek zīrā kim şādıḡu'l-ḡavl olan kişi kendü 'izzetin ve ḫürmetin arturur şāfi ḡalb olan himesne Ḥağ te' ālāyı her işde ḫāzır u nāzır görür Ḥağğ'ı her işde ḫāzır gören Ḥağğ'dan vilāyet kerāmet 'ālī himmet bulur” didi daḥı evvelki direk dibinden selāṭinlerle gitdiler ikinci 'amūda geldiler ol direkdeki tārīḥi daḥı Cālīyūs Ḥakīm okuyup beyān kıldı didi kim: “Qahramān-ı Qātil bu tārīḥ içre dimiş kim Qahramān'ı bilmek isteyen bilsin kim ben Qahramān bir gün qullaruma emr eyledüm cemī' ceng ālātın geyüp ceng iderdüm getürdiler işbu tahtum altındağı müdevver taşla vezn itdiler beraber geldi buyurdum bu taşta iki yirden qabza düzdiler iki elümle kuvvet idüp götürdüm bu şaḡtı gezdürüp tahtum altına getürüp nişān için qodum tā kim bu diyāra bir

⁴⁴⁵ İnanlık ve doğruladık.

pehlevān gelicek bu tārīhi oquyup bu mu‘teber taşu görüp bile Qahramān ne kişiymiş aña göre ol dağı devletine kuvvetine garre olmaya kim āhir bir gün ecel irer dünyādan hasretle furqatle gider” dimiş kaçan kim Cālīyūs Hākīm ikinci ‘amūddan [H-117a] [K-117a] bu beyānı kim itdi andan İlyāv Şāh Qahramān’uñ ol mermerden tahtınuñ altında dört ‘amūd arasında gördi kim ferşine beraber şekl-i müdevver ammā ol degirmi kara taşuñ ferşiyle beraber yirde degirmiligi kırk eriş ola andan ol müdevver taşuñ ortasında iki muhkem kabza yirin düzmişler ya‘nī tutmaq yiri çün şöyle kim ol tutmaq degme kişinüñ kulacına irmez el yapşıdukları dem pes İlyāv halife server ü selāfinlerle ol daşuñ dāyiresine dirildiler andan şāh eyitdi: “Ey serverler görüñ kim Qahramān buncılayın ulu taşu götürürmiş kuvvet ü kudret şalābet ise ancağ ola” didiler dağı Qahramān rūhına du‘ā kıldı rāvī kavlince İlyāv halife mühendislerle buyurdi “diñ bu taşu turduğı yirden giderüñ” didi pes dört yüz kırk dört altun āletlü mühendislerle yürüyüp ol ferşe beraber kara taşuñ iki kabzası vardur ol kabzalara muhkem zencirler bağlayup yedi yirde muhkem kemend kırup kırk mübāriz kul gelüp zūr kıldılar ol mu‘teber āhir taş yirinden iramadılar üstād eydür: “Serverlere ‘ār gelüp nite şöyle bir kişi götürdüğü taşu kırk kişi yirden depredimedi andan İlyāv halifenin serverlerinden benī İsrā’īl beglerinüñ mübārizlerinden yedi gürbüz serverler ilerü yürüyüp ol taşdağı kemendlere yapışup ellerine alup kollarına şaldılar kimler evvel Nevāyūs-ı Berda‘ī ikinci Herkīl-i Kehlānī üçüncü Atyānūs-ı Hermāyilī dördüncü Herqayānūs-ı Hindī bişinci Debūsī Kerhī Tartayūs-ı Hindī yedinci Mecderī İşfahānī ol kemendlere yapışdılar bir kez zūr kıldılar ol mu‘teber taşu yirinden iramadılar bir kişinüñ götürdüğü taşu yedi server götüremedigine hacil olup utandılar andan Sām-süvār ol pehlevān-ı rüzgār ol hāli görüp erlik tamarları cūşe idüp revān-ı raşş-ı ābīnūñ üzerinden şıçrayup zemine düşüp ol kemendler kim bağlamışlardı çıkarup dağı ol iki kabza yirine elin şokup Süleymān adına tekbir getirüp kuvvet idüp ol degirmi mu‘teber taşu getirüp Qahramānı bu meydānı gezdürüp yire kodı ammā kim kaçan kim ol taşu Sām-süvār yirinden ırdı götürdi ol taşuñ altından bir ‘acāyib çāh açıldı pes vezirler kuyuya nazar urdılar gördiler kim haylī derüñ kuyı pes İlyāv halife yürüdi Dehdehe-i ‘Ayyār ol çāhuñ içine indi revān çıkup şāh öninde baş kodı İlyāv halife eyitdi: “Yā Dehdehe çāh⁴⁴⁶ içinde hiç nesne var mıdur” andan Dehdehe eyitdi: “Yā şāh çāh içinde nesne çok [H-117b] [K-117b] velī çıkarmağa kolayuz” İlyāv Şāh eyitdi nite Dehdehe eyitdi: “Yā server kırk dört hüsrevānī küpüñ içine kızıl altun koymışlar kāl eylemişler yine ol küpleri şımışlar ol altun⁴⁴⁷ küp gibi şöyle yek-pāre turur pes İlyāv Şāh emr itdi mühendislerle ol mu‘teber çāhuñ ağız kenārında kırk yirde baqāralar bağladılar andan ol baqāralara kırk kemendler daqdılar kırk pehlevān dağı kemend ile çāh içine indiler ol kemendüñ

⁴⁴⁶ Çāh] -H.

⁴⁴⁷ Altun] -H.

uçlarını ol küp şeklindeki altunuñ birine bağladılar yukarıdan⁴⁴⁸ kırk mübâriz ol kemendleri çekdiler çıkardılar ma‘ a’l-kışşa sözi uzatmayalum. Ol çâh içindeki kırk küp gibi kızıl altunları ol çâhları bu vechle çıkardılar ol dört diregüñ ortasında birbirinüñ yanına dizdiler begler ve melikler server ü selâtinler anı göricek ‘acebleşdiler andan İlyāv Şâh Dermâyūs Hâkîm’e eyitdi. “Yâ server-i hükemâ Qahramân Şâh bu altunları bu resme küp şeklinde şekîn kıldurduğına hikmet ne ola” didi Dermâyūs Hâkîm eyitdi: “Yâ server-i benî İsrâ’îl Qahramân bu altunları ağır kıldurgı aqla şöyle gelür kim ya‘ nî şöyle şekîn olıcağ düşmen alup gidemez didigi ne ola” didi şâh-ı benî İsrâ’îl Dermâyūs Hâkîm’üñ sözün begenüp âferîn kıldı andan kuyu üzerinden gidüp üçüncü ‘amüduñ çatına geldiler tâ kim anuñ dağı târihin okuyalar andan Caliyūs Hâkîm üçüncü direge nazar kıldı gördi kim ol direkte dağı Nüh nebî dilince ‘aleyhi’s-selâm târih yazmışlar anı dağı mu‘âla‘ a kılip okudu dimiş kim: “Ben Qahramân Şâh yedi kişver tutmuşdum niçe şehden at fil ütmişdüm didi günlük yire dek leşkerüm çadır u har-gâh kurardı bu ‘azametle dünyâda beglik sürerdüm Hüşeng Şâh hîle birle beni tutup bu çâh içinde kırk dört gün habs eyledi üzerüme kırk mübâriz bekçi kodı kırk dört gün temâm olıcağ Hüşeng Şâh’a ecel irüp dünyâdan gitdi benüm kullarum leşkerüm geldiler çâhı bekleyenleri kırdılar beni kırtardılar leşkerüme iletdiler ben dağı bu altun küpleri kırk dört itdüdüğüme hikmet budur ki kırk dört gün bu kuyuda habs olduğım ‘âlemde biline benden soñra nişâne kıla.” **Nazm:**

[Fâ‘ ilâtün/Fâ‘ ilâtün/Fâ‘ ilâtün/Fâ‘ ilün]

Gör ne ‘âkil kimse idüm devrüm içre ben dağı

Biz nişâne kıлмаğ için cem‘ kıldum sîm ü zer

Er gerek soñunda kıoya ‘âlem içre yâdigâr

Yâdigârı birle anı yâd ide tâ pür-hüner

Nesr: Hâkîm kavlince Cāliyūs Hâkîm üçüncü [K-118a] direkden bu beyānı kim eyledi İlyāv [H-118a] halife didi kim: “Yâ serverler görüñ kim Qahramân gibi pâdişâh bu kadar heybet salţanat içinde iken nice fırsat bulup tutmuşlar ve bunuñ gibi müşkil çâh içinde habs itmişler yine düşmeni ölmüş ya‘ nî kendüyi tutan Hüşeng Şâh helāk olmuş kendüye kuyı kıazan kendü düşmiş” didi İlyāv halife böyle diyicek Dermâyūs Hâkîm eyitdi: “Ey şâh-ı cihân viy ‘amm-i Süleymân bu dünyâ sarâyı niçe Qahramānlayın sultānı habse şalupdur ey niçe selâtin serverlere vâkı‘a gelüpdür ey niçe Hüşeng Şâh’dan arta kıalupdur ey nice sultānlar taht üzere otururken ölüpdür yâ şâh ne kadar kim bu çarĥ-ı gerdün döner ancalar āsumāna ağıar niçeler ka‘ r-ı zemîne iner ve nice işler hâlden hâle döner viy niçeler bu menzüldeñ göçer ve niçeler dağı kıonar bu çarĥuñ işi

⁴⁴⁸ Kırk pehlevān dağı kemend ile çâh içine indiler ol kemendüñ uçlarını ol küp şeklindeki altunuñ birine bağladılar yukarıdan] -H.

getürüp gidermekdür ne getürdüğünün şoñı dükenür ne giderdiğünün yiri boş alır bilinmez giden ande gider ve gelen andan gelür ve bu ‘ilm-i hikmeti bilmekte ancıların ‘alı ayrn alır” didi Dermyüs şöyle diyicek İlyv Şh daı eyitdi: “Y vezir-i krdn bu gelüp gidenlerden bize aber vir” diyicek Dermyüs akim eyitdi. “Ey şh bu gelenlern şoñı dketmek ve bu gidenlern varduğı yir tlmağa kimn ‘alı nite irsn zir kim gelen ‘lem-i aybdan gelür bu gelen cnlar bir eşme şuyı ayağına beñzer kim aup gelür varur h-ı ‘ademe ya‘n dipsüz uyuya ş koyulacağ anda varduğın ya uyuya tlacaqın kim ne bilür kim belürsizedür” didi vezir-i aş şöyle diyicek şh-ı ‘Arab baş şalup dördü andan daı dördüncü ‘amduñ triin oumağa gelüp Cliys akim anı daı ouyup didi kim: “Ben ahramn Şh sayđıla aalım Sey‘a‘ı zbt eyledüm üç yüz altmış pdişhla dny sarında ceng eyledüm cümlesinn gözlerine giñ cihnı teng eyledüm kırık sekiz kişverden azineme kişverden ml gelürdi işbu kırık dört üsrevn küpçe her gün apuma ml ‘arz olurdu ben daı ol mlı azineme oymayup leşkerme üleşdürürdüm bir abbesin aböl itmezdüm imdi pdişh olan kimesne mla ıymağ gerekdür kim Süleymn atemini ala eline dv ü cinniye ükm idemezse br insnı kendye musaar ıla seyla ‘lemde meşur ola pdişhlığ mdur ol kim ne yiye ve ne yidüre kendden şoñra arta alup mr ola kr kri ire rı ‘azba giriftr ola ml oldur kim yiyenin yidüresin eylekle aduñı didüresin” diyüp temm eylemiş İlyv alife server ü seltnler ahramn triinden bu aberi işitdiler her birisi tnlaşup aern itdiler andan İlyv alife dnüp beglerine ve Sm-svr’a daı pehlevnlarına eyitdi: “Ey serverler zih ahramn kim [H-118b] [K-118b] memleketinden kırık yük ml gele ve kendü daı her gün bunca mlı üleşdüre” didi daı şh-ı ben İsr’il ahramn rına du‘ kıldı böyle diyicek Dermyüs akim eyitdi: “Y ‘amm-i Süleymn ahramn Şh bilürdi kim ml ü genc kimseye vef kılmaz ve cihndan daı diren kişiyile bile gitmez anuñ iün dutmayup virürdi zir kim ml ü genc lezzeti azinededür y İlyv alife sen daı ml ü genc lezzetin bulmağ dilersen arc idegör t kim senden şoñra alup sañna vebl olmaya nite kim direnlere almadı lezzetin almadı renc ü zamet eküp diridiler air oyup gitdiler ayruqlara aldı y şh ml ü genc oldur kim sen arc idesin ne nef‘ ol mldan kim oyup gidesin” didi daı vezir-i aş mş oldu pes İlyv Şh ol dört direkdeki trileri kim oudular andan yine ol hdan ıan kırık küp kıızıl altun atına geldi ‘ulem v ükemya eyitdi: “Y vezirler bu ahramn dirdüğü altunları nice idelüm ne götürmege yarar ve ne ovatmağa yarar ve ne od oyup gitmege” didi şh böyle diyicek Şrn Şh eyitdi: “Y server-i ben İsr’il eger götürüp gitmege yaramazsa yine h iine oyalum trsun bunda azine olsun alsun bir gün bir işe gerek olur” didi Yfen-y Zhid eyitdi: “Y alife Süleymn⁴⁴⁹ bunları bozmağ ay ola yine bunu mühendislerle birbiri üzerine

⁴⁴⁹ Süleymn] -H.

yıgdıralum şâhdan bir nişân kıalsun bunları hüd kimse götürüp gidemez” didi andan Cāliyūs Hākīm eyitdi: “Yā ‘amm-i Süleymān Qahramān bunları dirdi bu vilāyet nice vilāyetdür ve nice alınduğın beyān idüp tārīḥ yazup⁴⁵⁰ kendüden şoñra yādigar ḳodı tā kim kendüden şonra gelen Qahramān Şāh kimidügin bile sen daḫı yā şāh bunları bir nesne düzdür kim⁴⁵¹ kendüden şoñra yādigār olup kıala, ol yādigārıla seni senden şoñra gelenlerle yād kıala” didi. Kışşayı dırāz kılmayalum kırk dört muḳarreb vezīr-i ḥāş her biri bir dürlü söz söyledi ammā İlyāv Şāh bunlarıñ sözüñ kıabül kıılmadı. Vezīrler söyleyüp ḥāmūş olduğı dem vezīr şaffından bir kışi ilerü yürüyüp şāhuñ öñine gelüp eyitdi: “Yā ‘amm-i Süleymān bir kışinüñ kim eline bu kıadar māl gire n’içün ol mālı yiyüp yidürmeye kendüden şoñra eyü adı kıalmağā heves kılmaya tā kim cihāndan ḥasretle gitmeye Qahramān gerçi kim bu mālı dirdi kendüden nişân kıalsun deyü ammā ğāyet bilmezliginden itdi kim bunca mālı genci rencle cem‘ itdi rāḫatın görmeyüp gitdi yā İlyāv Şāh sen daḫı yi yidür yoḫsa senden [H-119a] [K-119a] daḫı arta kıalur” didi. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilün]

Ḥayra ḫarc id kıl taşadduḳ māluñ ey şāḫib-kemāl

Kim bilürsin milki māluñ senden ider intiḳāl

Vārişe mālın kıoyan ider ḫadeş cāhildürür

Pāy u mālı yi yidür ki vāriş ider pāyimāl

Neşr: Ḥükemā kıavlınce ol ğāyibden gelen kışi bu aşl-ı söz kı söyledi hemān ğāyib oldu gitdi bildiler kim bu gelüp naşīḫat iden kışi ğayb erenlerindendür Ḥızr Peyğamber’dür andan İlyāv Şāh tiz buyurdı baḳırdan ulu ulu ocaḳlar düzdiler ol kırk küp altun sızurmağ için pes ol altunları heb sızıldılar sebüke dökdiler andan buyurdı ol sebükelerden on iki ipek kıızıl altundan kıalkınlar düzetdiler ve on iki biñ kıızıl altundan nefirler kerrinālar düzetdiler Sām-süvār’uñ saḫveti ve ḫalīfetü’z-zemān İlyāv Şāh’uñ ‘azamet-i salḫanatı ziyāde olmağ için ve bāḳışin server ü selāḫinlere ve pehlevān-ı rüy-ı zemīnlere üleşdürdi cümlesini ğanı kııldılar. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilün]

Virmek için cem‘ ider begler cihānd’altun gümüş

Kim vilāyet kıuflıdur sulḫānlara dād u deḫiş

Māl yāḫū ḫayra ḫarc it kıoma saḳın vārişe

Yāḫū zerle ‘ıyş u nüş it kim budur ‘ālemde iş

⁴⁵⁰ Yazup] kıoyup H.

⁴⁵¹ kendüden şoñra yādigar ḳodı tā kim kendüden şonra gelen Qahramān Şāh kimidügin bile sen daḫı yā şāh bunları bir nesne düzdür kim] -H.

Neşr: Hâkîm kavlince bunları seyr idüp andan ol bir ‘acâyibâtı dağı görmege gitdiler. Pes ol aradan sürüp bir şahrâya çıkdılar ve yedi ferseng yol dağı gitdiler. Bir püşteye yitdiler. Gördiler kim ol püştenüñ altında bir ğâr ya‘nî kim maġâra apusu şöyle açuđ gün toġusına arşu urur. Andan İlyāv Şâh Câlîyüs Hâkîm Dermâyüs Hâkîm Yüfenâ-yı Zâhid Mihrâc-ı ‘Âlem bu sâyire-i ‘ulemâ hûkemâ vüzerâ atdan inüp ol maġâranuñ apusına geldiler alan ‘asker ğiñ yirden durdılar andan şâh-ı ‘Arab Dehdehe-i ‘Ayyâr’a eyitdi: “Ey server-i arrâr yûri bu maġâranuñ içine girüp gör kim içinde ne vardır” didi andan dağı Dehdehe elmâs nacaġın omuzuna alup revân bebr u peleng gibi şîr ü neheng gibi ol maġâranuñ içine girdi gördi kim bir hoş maġâra ortasında bir mu‘teber abîb bisâti yapmış ammâ ol abîb dağı kendü şeklin ağ gümüşden düzdürmüş elleri ayakları altundan dırnaqları ağ yâķûtdan gözleri gevherden dişleri dürdânenen adaqları la‘l ü mercândan şöyle bî-cân alîb düzülmiş durur bir altun şandalı üzere oturur ve dağı ne adar edviye varsa altundan gümüşden düzmişler abîbler bisâtin [H-119b] [K-119b] yapmışlar andan bisâti çevresinde kırđ dört altundan havân urur Dehdehe-i ‘Ayyâr ol bisâti bu vechle göricek bir zemân bağup urdu pes bir altun havânı nişân için getürdi geldi kim maġâradan ıġa apusun cehd idüp bulmadı orđdı yine havânı alduğı yirde odı yine döndi gördi kim maġâra apusu açuđ Dehdehe-i ‘Ayyâr apuyı açuđ göricek revân havânı yine getürdi kim ıġup gide yine apu belürsüz Dehdehe havânı yine yirinde odı apu ‘ayân olup göründi pes Dehdehe maġâradan aşra ıġdı İlyāv Şâh öñinde du‘â idüp bağ odı n’itdüġin neyledüġin birbir söyledi pes İlyāv Şâh eyitdi: “Yâ Dehdehe ol abîbüñ âletinden n’içün duta ıġmaduñ” Dehdehe eyitdi: “Ey şâh-ı cihân ey hâlîfe-i Süleymân bir ızıl altun havân götürdüm kim alam ıġam maġâranuñ apusu görünmez oldu yine havânı yirinde odum apu açıldı tekrâr ama‘ idüp yine aldum yine apu yapıldı yine odum yine açıldı çäre kılamadum uş ‘âlî hâzretüñe ma‘lûm olsun” didi hâmüş oldu İlyāv Şâh dağı Câlîyüs Hâkîm ile Dermâyüs Hâkîm ile üçü maġâra içine atlarından inüp girdiler Dehdehe-i ‘Ayyâr öñlerince vardılar ol abîb şeklin düzülmiş bisâtin yayılmış gördiler şöyle kim bir zemân urup teferrüc ıldılar andan şâh-ı benî İsrâ’îl Dermâyüs Hâkîm’e eyitdi: “Yâ vezîr-i hâş bunuñ ılsımâtı ne ola kim nesne alup ıġmađ isteyen apuyı bulamaz” didi İlyāv Şâh şöyle diyicek Dermâyüs Hâkîm eyitdi: “Yâ şâh-ı cihân bir laħza ben uluña emân virüben bunuñ sırrına mutâlî‘ olaydum ola mı?” didi. Pes⁴⁵² Dermâyüs Hâkîm bir zemân fikre varup endîşe ılıp urdu abîb şekille bisâtin vezne urdu gördi kim ol abîb şeklinde oturan sağ elin yummuş apuya arşu uzatmış urur revân Dermâyüs Hâkîm ilerü yürüyüp ol abîb şeklinüñ yumulu elin açdı gördi kim eli içinde dürr-i necefden haylice ulu bir mühre var velî ol mühre üzerinde hat-ı ġubârı yazmışlar velî şöyle ġubâr alem kim degme işi seçemez andan Dermâyüs Hâkîm mühreyi Câlîyüs Hâkîm eline virdi eyitdi.

⁴⁵² Pes] -H.

“Yā ḥakīm-i zemān gör bu mührede ne yazmışlar” Cālīyūs Ḥakīm daḥı mühreyi eline alup nazar kıldı bildi gördi kim ol mühre yazusunda yazmışlar kim her ki bu mühreyi bir altun [H-120a] [K120a] havānda dōke ḥal ide andan bu maḡāra içine çevre seçe bu maḡāranuñ tılsımı bozulup bātıl ola daḥı kapu yapılmıya dimişler Cālīyūs Ḥakīm ol mühreden bu ḥaberi ki aldı andan ol mühreyi bir havāna koydı dōkdi ḥal idüp kendü eliyle ol maḡāranuñ içine saçdı andan Cālīyūs Ḥakīm tecrube için bir altun havānı alup maḡāra kapusına yürüdi kapu yapılmadı tılsım bātıl oldu pes İlyāv Şāh şād u ḥürrem olup bākī selāṭīnler daḥı maḡāraya girüp Sām-süvār pehlevānla ve ḥalīfe-i Süleymān İlyā ile ve on iki sıbtuñ begleri içerü girüp ol ḥakīm şekl-i peykeruñ boynında bir levḥ buldılar Dehdehe-i ‘Ayyār levḥi alup Sām-süvār nazarında kodı Sām daḥı alup ri‘āyet idüp İlyā eline şunup eyitdi ki: “Yā Süleymān-ı cihān sarāy iki nesneyle zabt olur evvel kılcık ikinci kalem kılcıkla memleket fetḥ olur kalemle māl zabt olur imdi eyle olsun kılcık bize şunuldı kalem sizüñ naşībüñüzdür ve tārīḥ oḡumaḡ daḥı ehl-i kalem kemāldür oḡuñ bu tārīḥ görelüm ki ne dimiş” diyicek İlyāv daḥı Dermāyūs Ḥakīm eline şundı ḥakīm daḥı muṭāla‘a kılıp gördi ki ‘İbrī dilince yazılmış ki **Nazm:**

[Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilün]

Böyle dimiş anda ḥaṭ imlā iden

Levḥe yazup ḡazuben inşā iden

Ey bu ḡaşrı Ḳahramānī fetḥ iden

Pehlevān olup özini medḥ iden

Çün tılsımı ḡaşr bozup nīk baḥt

Ḥālūmi görüp olasın ‘ömre saḥt

Ol zemān kim pehlevāndı Ḳahramān

Ḥükmine maḥkūmıdı ḥalk-ı cihān

Zūr-ı bāzū birle tutup şark u ḡarb

İns ü cinle ideriken ḡarb u ḡarb

Bu za‘īfi idinüpdı o ṭabīb

‘İzzet iderdi baña ḡāyet ‘acīb

Ṭaṭṭanūş-ı Ḥāzık idi ismümüz

Ḳaşr tılsımı işlemekdi resmümüz

Ḳahramānla çün bu yire gelmişem

Ḥaste olup bunda āḥir ḡalmışam

‘İlmle bildüm ki irer baña ecel

‘Ömrüme noqşān irüp gelür hālel
Göklere idrīs olup çıkmam daḥı
Kāfa sīmurğ oluben uçam daḥı
Yüce tağlar başın’ağsam çün peleng
Yā deriñ deryāya talsam çün neheng
Gökde keyvān burcına irsem daḥı
Yird’öküzüñ gözüne girsem daḥı
Bildüm āḥir irişür cāna ecel
Olmadın tılsım düzetdüm pes ‘acel
Kahramānla k’itmişemdür iḥtilāt
Ol ‘aḫā itmişidi zerrīn bisāt
Bu bisāḫı kim görürsin sīm ü zer
Kahramāndan ḫalmışıdı yādigār
Pes bisāḫum ne ki var esbāb u hem
Dürr-i gevher genc ile küttāb u hem [H-120b] [K-120b]
Cem‘ idüp bunda getürdüm cümlesin
Kim bu yiri bildüm olur baña sīn
Pes ḫakīmāne yapup cümle bisāt
Tılsımı düzetdüm itdüm iḥtiyāt
Kim kimesne işbu mālī almaya
Cāhil aḫmaḫ ḫiç ta‘ arruż ḫılmaya
Bu tılsımı boza āḥir bir ḫakīm
K’ola üstād u mu‘allim ol ‘alīm
Kāmil alsun mālumı olsun ḫelāl
Ey benüm mālum alan şāḫib-kemāl
Kıl du‘ā ki raḫmet ide ḫaḫ te‘ālā⁴⁵³
Böyle diyüp āḥir itmiş söz ḫakīm
Vir şalāvāt Muşafā’ya sen delīm

⁴⁵³ Bu mısraın vezni bozuktur.

Neşr: Hükemā kavlince tabībūn levhinden bu naşihatı alup bildiler ki Qahramān-ı Qātil vezīri Taṭṭanūş Tabīb bu kaşruñ tılsımātın ol bağlamış ve bu bisātı anuñmış andan Sām-süvār ma‘ rifetle İlyā hükmi itdi hazine alup hıfz itdiler Süleymān hakīmlerine armağan iletmek için andan taşra çıkup gitdiler bār-gāha geldiler İlyāv Şāh tahtına oturup benī İsrā’ıl’uñ on iki sıbtuñ begleri geldiler yirli yirinde qarār itdiler Sām-süvār ol pehlevān-ı rüzgār dağı pehlevānlık yirinde oturdu andan İlyāv Şāh’uñ Süleymānī hūnı gelüp döküldi yidiler içdiler andan şoñra kal‘ a-i Mıknāṭīs’ dan söz açdılar İlyāv halife dönüp Şārūn Şāh’a eyitdi: “Yā server-i Şārūniyye senden bir nesne su’al iderem bilürseñ cevāb vir” didi İlyāv halife böyle diyicek Şārūn Şāh Süleymān devletine du‘ā vü şenā idüp eyitdi: “Yā server-i benī İsrā’ıl biz bende kal‘ a-i Mıknāṭīs ne yirdedür bilmezüz ve illā işidürem ki ādemī zāddan taşradur pādişāhına ‘Unqūr Cāzū dirler gāyet sehhāredür altmış kez yüz biñ cāzūya sihr öğredür ve bir maḥbūbe kıızı vardır adına Şemāyil Bānū dirler ol dağı gāyet sāhiredür pes ‘Unqūr Cāzū seksan günde bir kez gelür ‘askeriyle Hārūt’ı Mārūt’ı ziyāret ider andan dönüp iline gider şākir dillerinüñ birine niçe yüz biñ leşker koşup rub‘ -ı meskūna gönderür illeri irdügi yire dek yaqarlar maḥbūb oğlan ve maḥbūbe kıız her ne yirde bulursa qaparlar. Bizüm diyārdan dağı anca kişilerün ‘ayyālların qapup maḡbūn u maḥrūm itmişlerdür ve bir dağı yā şāh-ı benī İsrā’ıl ‘Unqūr Cāzū’nuñ kendüden ulu bir qarındaşı vardır adına ‘Ankerūn Cāzū dirler gāyet ulu mel‘ ündür yüz kez yüz biñ cāzūya ta‘ lim idüp⁴⁵⁴ ilm-i sihr öğredür ve hem kendünüñ [H-121a] [K-121a] bir maḥbūbe merḡūba bıkır kıızı vardır adına Şemsiye Bānū dirler yüzün şemse dağı göstermemişdür ol la‘ in kızına ma‘ būd diyü tapar mekān-ı maḡrib cezirelerinde olur” diyüp du‘ā idüp hāmūş oldu İlyāv halife ve Sām-süvār Şārūn Şāh’dan bu haberi işitdiler dağı eyitdiler: “Bizüm üzerimize farz u vācib olmışdur kim anuñ şerrin müslümānlar üzerinden götürevüz ve hem ciğer küşemi qurtaram” didi andan İlyāv Şāh buyurdu gemileri yarağ itdiler azuq zevāde şu koydılar andan Şārūn Şāh ile vedā‘ laşup gemilere girüp bād-ı hūbla revāne olup gitdiler. Ol gün ol gice gitdiler. Şayyādlar bir deñiz cānavarın şayd kılıp İlyāv Şāh’a getürdiler. Şāh gördi nite ululuqda koyunca ola başı muṭlaḡ⁴⁵⁵ çoç başına beñzer burma boynuzlu yüzünde dört gözi var. Velī ayakları qaz ayağına beñzer yaşşı yaşşı dirnağı yok kıyruğı dağı balıqlayın ve hem iki yanında balıq yelpazesinleyin yelpazesi var ve bir dağı bu kim ağızından her nefes kim virür alur ki hoş çoqu İlyāv Şāh ‘ulemā ve hükemā ve vüzerā ve ümerā ile ol ‘ acīb cānavarı görüp Haq te‘ ālānuñ qudretine hikmetine şan‘ atına āferin idüp hayrān oldılar. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilātün/Fā‘ ilün]

Gör ne şüret cānavarlar halk idüpdür ol İlāh

⁴⁵⁴ İdüp] -H.

⁴⁵⁵ Muṭlaḡ] -H.

‘ Ākıl iseñ kār-gāh fītrata eyle nigāh

Baħr u berrüñ ümmetinüñ keşretin ol Ĥaķ bilür

K’ol durur Ĥallāk-ı ‘ ālem ğayb-dān u pādīşāh

Neşr: Ĥakīm ķavlince İlyāv Şāh vezīrleriyle ol cānavarı teferrüc iderken ol ‘ acīb şekil cānavar bir kez ķoyunlayın möleyüp düşüp öldi. Andan İlyāv Şāh buyurdı. naķşın aldılar kendüyi götürüp deryāya şaldılar gitdiler üç gün üç gece yürüdiler dördünci gün deñiz içinde ķarşularından bir tağ görünci doğrı gitdiler ve yitdiler cümle gemiler öñince Dehdehe-i ‘ Ayyār’uñ gemisi giderdi. Dehdehe-i ‘ Ayyār gördi kim bir ķara taşlu tağdan bir ķara ķuş uçup toğrı gemilere gelür. Dehdehe-i ‘ Ayyār anı görücek İlyāv Şāh’a gösterdi, gözleşdiler. Anı gördiler kim fīl gevdesinden ulu bir ķara ķuş per açup toğrı gemilere gelür. Yir yir server ü selāñinlere baķışınca ol mu‘ teber ķara ķuş Dehdehe-i ‘ Ayyār gemisinüñ üzerine irdi andan gemi üzere birķaç cevelān urup bir kez ötdi andan ayağı minķārından bir ādem başınlayın bir taşı gemi üzerine bıraktı indi gemi içinde bir kişinüñ başına doķınup üşetdi gemi ķavmi hāy nedür diyince ol ķuş yine birkez şöyle ötdi kim deñiz yanķulandı andan [H-122b] [K-122b] inüp taş ile urup başın ovatduğı kişiyi ķapup minķārına alup gitdi şāh anı göricek ğazaba gelüp ķaķıdı buyurdı gemiciler gemiyi toğru tağa sürdiler tā kim ol ādem ķapan ķuşı bulalar anca kim süre tağa irdiler İlyāv Şāh ile benī İsrā’ıl serverleri ol ķuşı ķande bulavüz diyü söyleşürlerken anı gördi kim ol ķuş ķapup alup gittiği ādemi yimiş ādem ķanına ķanķımış ğızlıduyla yine geldi anı göricek serverler benī İsrā’ıl bahādırları tīr ü kemāna el urmaķ istediler İlyāv Şāh ķomadı n’içün anuñ içün kim cümle serverler oķa yaya el şuncıaķ ol ķuş görüp ürkmesün diyü andan şāh Ķazanfer Medenī’ye eyitdi:⁴⁵⁶ “Ey Ķazanfer di bu gelen ķuşı at görelüm nice urursın” didi andan Ķazanfer Medenī şol elin şunup ķaplan derisinden düzilmiş ķurbānından gergeden şāhından yaşanmış bir saħt kemān eline aldı andan şağına ķol şunup kişden yedi eriş peykānı bir eriş üç ecel peykin eline alup ikisin şıfrağa şalup birini şaşt ķabza rāst kılup dürüst dutup durdı anca kim ol ķara ķuş daħı yine geldi şāh gemisi üzre cevelān itdi yine ğaynağından bir taş gemiye per-tāb eyledi Ķazanfer Medenī daħı ķıya tutup atdı ķuşı çāķ ķurşağında urdı arķasından çıkup gitdi andan ol ķuş bir kez şöyle ötdi kim ol kara dağ yanķulandı andan ķuş baş ayaķ döne döne inüp deñize düşdi revān baħrıler sürüp ol düşen mu‘ teber ķuşı alup şāha geldiler şāh daħı vezīrleriyle ‘ ulemā vü ĥükemā ol ķuşa nażar ķılup gördiler kim cüssede bir Mengelūsī kılıca var on altı eriş ķanatlarınuñ uzunı var şalābetde simurğ şalābetlü ayağınuñ pençeleri toķuzar minķārılı şāh-ı benī İsrā’ıl ol ķuşı beglerle yeklerle selāñin ü serverlere teferrüc iderken anı gördiler ol tağdan ol ķara ķuşlayın ol ķadar uçup gelür kim bī-ħisāb bī-ķıyās şāh-ı benī İsrā’ıl

⁴⁵⁶ Eyitdi] -H.

serverlerle⁴⁵⁷ kim ol tağdan kuşlar uçup kat kat kendülere gelür serverler dağı anı göricek bebr ü peleng gibi egreşüp sâz u selebe el urdılar gemilerden ceng yirlerin alup durdılar darısu bu gelen düşmâna çeşm ü güş urdılar ol taraftan kuşlar dağı kat kat kara bulutlayın gelüp irdiler gemilerün üstün alup cevelân urup tırdılar kaynaqlarından kayaları gemiye dökdiler şöyle kim çokluk mîr ü sipâhî zahımlu kıldılar kuşlar hevâdan taşla gemiden insân çerisi oğla bir nücum sâc at ceng itdiler c adü kanından deryâ yüzünü lüle [K-122a]-reng itdiler kuşlar hevâdan kanad büküp inerdı gemiden bir âdem kapardı hevâya ağardı serverler dağı oğla [H-122a] urup kuşları kırıp deñize dökerlerdi. Tâ kim benî İsrâ'îl çerisi ol kuşlarla gice irince ceng itdiler. Hâk te'âlâ c inâyetle aḥşama karşı kuş çerisin şıdılar, geregince kırdılar. Bâkî kalanı yüz tutup ol tağa gitdiler şâh-ı benî İsrâ'îl dağı buyurdi. Gemileri sürüp gitdiler, üç gün yürüdiler. **Nazm:**

[Fâ' ilâtün/Fâ' ilâtün/Fâ' ilün]

Her geminün gidişi çün bād-ı hüd
Toplar atup dehr içini tutar üd
İrd'öküze balığa dümen ucu
Çıkdı güneş burcına yilken ucu
Bahrı keştî bağladı gögi c alem
Zeyn olupdı her gemi çün bāğ-ı İrem⁴⁵⁸
c Azm-ı Mıknâṭis idüben gitdiler
Dinle imdi dağı anlar n'itdiler
Lîk bu dem âḥir oldı bu kitâb
Kendü nefsünden virem saña cevâb

Der-Beyân-ı Temsilât-ı Dâstân-ı Mâzî

[Fâ' ilâtün/Fâ' ilâtün/Fâ' ilün]

Qışsayı qo bir nefes ey nîk-nâm
Kendü nefsünden işit hoş haq kelâm
Bu deñiz dünyâ gibi cismün gemi
Nefs olur çün Sâm tâbi' maḥremi
Qal' a-i Mıknâṭis olur aña mevt
K'ehli keştî anda varur c âqıbet

⁴⁵⁷ Ol kara kuşlayın ol kadar uçup gelür kim bî-hisâb bî-kıyâs şâh-ı benî İsrâ'îl serverlerle] -H.

⁴⁵⁸ Bu mısraın vezni bozuktur.

O Şemāyil sâhire mekrî cihân
K'ugrar anuñ şerrine pîr ü cüvân
Ki haķîkat cāzûdur dehr 'acüz
K'aña gönül virmek olur lâ-yecüz
Sem' îñi tut 'âķilüñ var pendine
Nefsüñi düşürme şehvet bendine
Qo cihân ārāyişin Haķķ'ı gözet
Bâtl işi terk idüp Haķķ'ı gözet
Piste-i çār mîhi erkân olduñ âh
Ėaflete bıraķdı özüñ milkle cāh
Nefsüñe bende olup sin derd-mend
Nefsi şehvet bendesinin dil ü kend
'Ėāķil iseñ terk idegör milk-i māl
Qurb-ı Haķ iste olup şāhib-kemāl
Her kimüñ ki rehberi taķvā olur
Ol mücerred pâkı dil 'îsā olur
Haķķ'a bende kim ola pāyend'odur
Olmadın mürde olanlar zindedür
Nefse kul olan kişi Ėor olusar
RaĖmet-i Haķ'dan daĖı dūr olusar

Ender-i Münācāt-ı Firdevsî Der-Ėatem-i Kitāb

İlāhi ey pâdişāhlar pâdişāhı ma'rifet resimlerine ne i' tîķād İlāhî 'ibādet 'ādetine ne i' timād
İlāhî Ėüsn ü 'amele ne i' tibār söz ķabül-i ezelledür İlāhî bu gün ki eylüge yaramazlığa ne Ėisāb
iş 'āķıbet ecelledür İlāhî maķdūr olanda ne ķudret fi'l-i taķdîr gökdür İlāhî mümkün olanda ne
miknet kār-ı tedbîr gökdür İlāhî [K-122b] bî-zārem ol tã'atden ki 'aceb riyā getirür Ėoşnudam
ol ma'şiyetden ki zār u buña getüre İlāhî neylerem [H-122b] ol namāzı ki niyāzı yok İlāhî
neylerem ol derünî ki rāzı yok İlāhî neylerem ol sırrı ki esrārı yok ve neylerem ol nūrı ki envārı
yok İlāhî neylerem ol virdigim derd-i 'ışķ yok ve neylerem ol zikri ki söz ü şevķ yok İlāhî
neylerem ol virdi kim derd-i 'ışķı yok ve neylerem ol zikri ki söz ü şevķi yok İlāhî neylerem ol
rükû'ı ki Ėuzû'ı yok ve neylerem ol sücûdı ki Ėuşû'ı yok İlāhî neylerem ol tekbîri kim tekrîmsüz
ola ve neylerem ol kıyāsı kim ta'zîmsiz ola İlāhî neylerem ol vuzû'ı kim nürsüz ola ve neylerem

ol tã'ati kim huzursız ola İlahî hâzırsın ne diyem nâırsın ne dileyem nâzırsın ki ne gizleyem İlahî hayr işi te'hir eyledüm şerre bilüp nefşüme takşır eyledüm İlahî tã'ati hâcetün yok sen rahmet eyle İlahî za'if Firdevsi'nün cürmini 'afv idüp sen rahmet eyle İlahî habîbün Muhammed ol iki cihân fahrı Ahmed nür-ı haqqıçün cihândan imânla gitmegi bu fakîre⁴⁵⁹ sen muqadder eyle ve bu kitâb-ı Süleymân-nâmenün itmâmını bu haqîre müyesser it âmin yâ Rabbe'l-âlemîn. **Nazm:**

[Fâ' ilâtün/Fâ' ilâtün/Fâ' ilâtün/Fâ' ilün]

Ey cihânı var iden Allâhü Rabbü'l-âlemîn

Rahmeti senden umar âlemde cümle âlemîn

Rahmet eyle ben za'ife k'olmuşam miskîn hâzîn

Yâ gıyâsi'l-müstağşîn yâ mücibe's-sâ'ilîn⁴⁶⁰

Ey 'anâşırdan benüm terkîbüm iden Haq te'âl

Viy baña lâyıq olan tertîbüm iden zü'l-celâl

Ben kuluña rahmetün hünün eyle sen nevâl⁴⁶¹

Yâ gıyâsi'l-müstağşîn yâ mücibe's-sâ'ilîn

Gel beni mahrûm kılma rahme-tüñden yâ İlah

Kim ganîsin rahmetün deryâsı bî-hadd pâdişâh

Ol Muhammed hürmetiçün 'afv kııl itdüm günâh

Yâ gıyâsi'l-müstağşîn yâ mücibe's-sâ'ilîn

Gerçi kim bu bendenün a'mâli yoqdur gâyet az

Luţfuñ öküş ihtiyâcuñ⁴⁶² yoq niyâz'ey kâr-sâz

Pâdişâh-ı pür-keremsin rahmet eyl'ey çâr-sâz

Yâ gıyâsi'l-müstağşîn yâ mücibe's-sâ'ilîn

N'ola kim Firdevsî tã'at itmese lâyıq saña

Söyledi tevhidün ammâ şevkile öñden şoña

Şâh-ı memdûha gerek meddâhını luţfla aña

Yâ gıyâsi'l-müstağşîn yâ mücibe's-sâ'ilîn

⁴⁵⁹ Bu fakîre] -H.

⁴⁶⁰ Ey yardım isteyenlerin yardımcısı, ey isteyenlerin isteklerine icabet eden.

⁴⁶¹ Bu mısraın vezni bozuktur.

⁴⁶² İhtiyâcuñ] -H

Ezer du‘ ā-yı hulefāe’l-Rāşidīn⁴⁶³

Pādişāhe’l-islām ve’l-müslimīn zıllu’llāhi te‘ālā fi’l-‘ālemīn sulţān bin sulţān Sulţān Bāyezīd Muḥammed Ḥan iţāla’llāhü te‘ālā ‘ömrehü.⁴⁶⁴ Şükr-i bī-kıyās ol kâdir-i қayyüm-ı bī-zevāl pādişāh kim ‘ālem anuñla қāyimdür ve şenā-yı bā-esās ol feyyāz u bī-mişāl Allāh’a kim cihān feyziyle dā’imdür kâdīdür ki yalvaranuñ ḥācetini semī‘dür ki faқīrūñ münācātını қabül eyler nite kim bu faқīrūñ du‘āsını қabül itdigi gibi ki bu Süleymān-nāme-i [K-123a] kebīrūñ ve bu tārīḥ-i a‘zam-ı dil-pezirūñ yetmiş birinci cildinüñ iḥtitāmın müyesser itdi ve üç yüz elli [H-123a] bişinci bābuñ қaleme gelmesin muқadder itdi *min ba‘d-i inşā’a’llāh te‘ālā*⁴⁶⁵ eger rüzgār şiddetinden zemān ve ḥaşmān şiddetinden emān bulur söz Ḥaқ’dan ‘ināyet pādişāhdan himmet olursa yetmiş ikinci cildin daḥı zıll-i sübhānuñ faḥr-ı āl-i ‘Oşmanūn sulţān bin sulţānuñ Sulţān Bāyezīd bin Muḥammed Ḥanuñ ḥaledu’llāhu mülke ve ebed-i devlete ve devlete emrine imtişāl gösterüp neşrini lū’lū’-ı menşūr ve nazmını āḥsenü’l-ḥadīş söyleyüp қaleme getirüp imlā ve raқama yitürüp inşā’ eyleyem tā kim ol āfītāb-ı celālet ḥazretūñ ḥurşīd-i ṭal‘at u ḥātem-şifatuñ İskender-taḥt Süleymān-taḥt sulţān-ı selāṭīn zemānuñ ḥan-ı ḥaқānuñ şāh-ı şāhānuñ nām-ı şerīf birle bu kitāb cihānda yādigār ve medḥ-i laṭīf birle ‘ālemde tārīḥ-i rüzgār ola. **Nazm:**

[Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

Ey Ḥudā zıll-i melik sulţān-ı ‘ālem pādişā

Viy Süleymān-ı zemān İskender-i Dārā vü Rā

Ḥazretūñ sulţān-ı Ḥüsrev kem қuluñ Destān-ı Zāl

Ḥançerūñūñ heybetinden şeh ‘Acem oldu dü-tā

Şöyle қorқutmuş қılıcuñ Şeyḥi İsmā‘il kim

Mağribi қoyup meşāriқdan қаçup gitdi o tā

Nār-ı қahruñ zerresi ireydi şarқuñ ḥaқına

Āsumān esved dütün ḥākister⁴⁶⁶ ola meh zükā

Tiğūñ ucından cihān bir vechle kerem oldu kim

Az қалupdur Erdebil ocağı yanup söyine

Āsumān seyfüñden üşenüp düter sābi‘ siper

Nīzeñi görüp siner burcına keyvān dā’imā

⁴⁶³ Hulefayı Raşidin duasını zikret.

⁴⁶⁴ Allah’ın gölgesinde islamın ve müslümanların padişahı olan sultan oğlu Sultan Bāyezīd Muhammed Han’a Allah alemde uzun ömür versin.

⁴⁶⁵ Bundan sonrası Allah’ın izniyle.

⁴⁶⁶ Ḥākister] -H

Ayd'iki kez hunkula virse ne var ta' lî hilâl
Dergehüñ ferşine düşer günde gün zer-keymhâ
Şuffeñüñ kim küşesidür şahñ-ı cennet kasr-ı huld
Kapunüñ kem halkasıdur mâh-ı nev-mih-i sühâ
Sidreñi nakkâş-ı Çîn bir servi nakş eylediki
Servi yek-pâ kaldı hayrân topla aña serverâ
Eşigüñ tozu durur iksirinüñ çün cevheri
Hâk-i pâk olsa ne var a' yân gözine tütüyâ
Habbe gelmez kubbe âhter himmetüñ mi' yârına
Nemçe yok cüduñ yeminde bahrı ahzâr bî-hücâ
Tirüne püte felek pend kodurur zerrîn şems
Nîze geh meh halka-i simîn sipihr a' zam ' ulâ
Her seher câmuñ öpüp baş kor eşigüñd'âfitâb
Her gice şem' üñ yakup bezmüne virür meh ziyâ
Keffüne teşbih iden bahrı kıılır gâyet hatâ
Hattuña temsil iden dehri ola misk-i hıtâ
Sürse yüz dergâhuña hağan olur bir kem gedâ
Konsa büm otağuna Sîmurğ olur yâhû Hümâ
Bahr-ı Keff' üñ virse nem nisâna dür yağdura ebr
Hâk-i pâk-i eksir alsa bulmayadı zer behâ
Sensin ol merdân-ı meydân-ı zemân şeh lâ-fetâ
Tig-i berkuñ heybetinden şeh ' Acem bahtı gidüp
Mihr-i şevküñden ' ale'd-devle bulur devlet yinâ
Hadd-i hattuñdan okıyan süre-i nür-ı dühân
Zülfüne ve'l-leyl didi alnuña hem ve'd-çuha [K-123b]
Haşra dek gerdân-ı ' âlem bâkî dutsun hazretüñ
Tur cihân turduqça kayim ' izzetile ebedâ
Devlet ü ' ömrüñ muhalled talî' üñ olsun sa' id
Düşmenüñ gam-gin ebed dostuñ ola vü dil-güsâ
Nazmıdur Firdevsi'nüñ âhsen hadîş emleḫ kelâm [H-123b]

Lākin āh ki müflis oldu teng ü dest ü mübtelā
Gerçi kim olur metā'ım nazmıla 'ilm ü hüner
LİK n'idem t̄ālī'üm yok bulmazam cev-behā
Hāḫḫ'a minnet pādīşāhdur bu faḫīre dest-gīr
Devleti pāyende olsun ider iḫsān ol baña
Feth ü nuşret mūnis olsun baḫt u devlet maḫremi
'Ömri Nūḫ itsün müyesser hazretine Hāḫ Hūdā

Āmīn yā Rabbe'l-'ālemīn



SONUÇ

Klasik Türk edebiyatı 13. yüzyılda başlayıp 19. yüzyıla kadar devam etmiştir. Bu dönemler arasında birçok şair ve edîb yetişmiştir. Bunlardan birisi de 15. yüzyıl sonlarında dünyaya gelmiş başta Süleymân-nâme olmak üzere pek çok eseri klasik Türk edebiyatına kazandıran Firdevsî-i Rûmî'dir. Firdevsî'nin eserleri konu bakımından çokluk arz etmektedir. Sadece Türk dili ile ilgili değil aynı zamanda astronomi, coğrafya, tarih, geometri, ilm-i nücûm gibi farklı bilim dalları ile ilgili bilgileri de içermektedir. Firdevsî'nin en önemli eseri Süleymân-nâme'dir. Eser Hz. Süleymân'ın hayatını, olağanüstü güçlerle olan mücadelelerini, menkabelerini ve bunun yanında hendese, ilm-i nücûm, tılsım tarih gibi birçok konuda bilgiler vermiştir. Bunda dolayı edebiyat sahasında birçok cildi çalışılmaya değer görmüştür ve hâlâ üzerinde birçok çalışma yapılmaya devam etmektedir. Bu çalışmada Firdevsî tarafından kaleme alınan Süleymân-nâme'nin 71. cildinin tenkitli metni ortaya konmaya çalışılmıştır.

71. cildin tespit edilen iki nüshasından hareketle tenkitli metin ortaya konulmaya çalışılmış ve farklılıklar dipnotta gösterilmiştir.

Metin içerisinde yer alan Arapça ve Farsça ibareler, hadis, kelâm-ı kibarlar ve âyetlerin sıklıkla kullanıldığı tespit edilmiş ve bu durum Firdevsî'nin dinî ilimlere ne kadar vakıf olduğunu bizlere göstermiştir.

Eserin metni harekeli olduğundan bazı kelimelerin imlasında tutarsızlıklar görülmektedir. Bu durum Firdevsî'nin eserinde yazım birliği sağlayamamasına neden olmuştur.

Manzum ve mensur olarak kaleme alınan eser halk hikâyesi ile benzer özellikler göstermektedir. Eserdeki bölümlerin başlangıç ve bitişlerinde kullanılan kalıp ifadeler bunun bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Firdevsî eserini oluştururken Kur'an-ı Kerim, Tevrat, Zebur gibi kutsal kitapların yanında Fars mitolojisinde yer alan efsanevî kahramanlardan istifade ettiği tespit edilmiştir. Bu da Firdevsî'nin eserini oluştururken ne kadar zengin kaynaklardan yararlandığının bir göstergesidir.

Eser sağlam bir kurgu üzerine inşa edilmiştir. Eserde anlatılan bir olay yarıda kesilmiş ve birkaç başlık sonra tekrar olaya dönüş yapılmıştır. Firdevsî böyle yaparak okuyucuyu uyanık tutmak ve merak duygusunu daha da arttırmak için yaptığı bir husus olarak düşünülmektedir.

Eserin nazım kısımlarında eksikliklerin bulunduğu saptanmıştır. 71. ciltte incelenen şiirlerin bazılarının vezin ve anlam bakımından eksik ve sıkıntılı oluşu bunun en önemli delillerindedir.

Firdevsî, anlattığı bazı durumların inandırıcılığını arttırmak için âyetlere ve tanık göstermeye sıkça başvurmuştur. Bu durum yazarın anlattıklarının bir dayanağının olduğunun göstergesidir.

Süleymân-nâme'nin 71. cildindeki manzum parçalara azımsanmayacak kadar çoktur. Tespit edilen 195 tane manzum parçanın 138 Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün, 57 Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün aruz kalıplarıyla kaleme alınmıştır. Yazar, kimi zaman aruzu kalıplarına uydurmak için kelimeleri birbirine ulamıştır. Bunu da genellikle Türkçe kelimelerde yapmıştır.

Eserde günümüzde kullanılmayan kelimelerde görülmektedir. Bu kelimeler sözlüklerin de yardımıyla okunmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

Akay, Asuman (1990), Firdevsî Süleymân - nâme (44.Cilt) Metin ve Fiiller Üzerine Bir İnceleme , Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Aksoy, Mustafa (2000), Uzun Firdevsî'nin Süleymân - nâme'sinde ki Destan Unsurları Giriş - İnceleme , Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Araç, Güllü (2010), Uzun Firdevsî ve Hakâyık-nâmesi (İnceleme-Metin-Sözlük), Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Babür, Yusuf (2013), Süleymân-nâme-i Kebîr (6-7.ciltler İnceleme-Transkripsiyonlu Metin), Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.

Biçer, Bekir (2005), Firdevsî - i Rûmî ve Tarihçiliği , Konya: Tablet Kitabevi

Büke, Himmet (2015), Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme (38.cilt), Dil Özellikleri, Metin, Söz Dizini, Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Bülbül, Tuncay (2011), Câmî'ü'l - Hikâyât İnceleme - Metin, Ankara: Grafiker Yayınları.

Bülbül, Tuncay (2011), Mensur Bir Hikâye: Tarih - i Mısr - ı Cedîd (İnceleme - Metin), Ankara: Gafiker Yayınları.

Büyükkarcı, Fatma (1993). Firdevsî-i Tavîl ve Da'vet-nâmesi, Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Çatıkkaş, M.Ata (1979), Süleymân-nâme (72.Cilt) Gramer, Sentaks, Lûgat, Metin, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Çatıkkaş, M.Ata (1983). Türk Firdevsî ve Süleymân-nâme-i Kebîr, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, S.25, s.176-182.

Erdem, Mehmet Dursun (2005), Kitab-ı Kıssânâme-i Süleymân Aleyhisselâm Üzerine Söz Dizimi Çalışması, Doktora Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

Güleç, Hamdi (2006), Süleymân-nâme'de Eski Türk Destanlarına Ait Unsurlar, DilÜslûp ve Motifler, *"Bilig"*, S.36, s.243-246.

İsen, M- Horata, O- Macit, M- Aksoyak, İ. H ve Kılıç, F, (2009), Eski Türk Edebiyatı El Kitabı, (Grafiker Yayınları, Ankara).

İslam Ansiklopedisi, (1993), “Firdevsî”, C 4, (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).

İslam Ansiklopedisi, (1993), “Bâyezid II”, C 4, (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).

Jafarova, İ, (2010), Firdevsi-i Rumi'nin Süleymanname-i Kebir'i (63.Cilt) İncelemeMetin-Dizin (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Kılıç, Filiz vd (2011), Eski Türk Edebiyatı El Kitabı, Ankara Grafiker Yayınları.

Kocatürk, V. M, (1964), Büyük Türk Edebiyatı Tarihi, Başlangıçtan Bugüne Kadar Türk Edebiyatının Tarihi, Tahlili ve Tenkidi, (Edebiyat Yayınları, Ankara).

Kutluk, İ, (1981), Kınalı-Zade Hasan Çelebi Tezkiretü's - Şuara I - II, (Türk Tarih Kurumu, Ankara).

Sungurhan-Eyduran, A, (2009)b, Beyâ nî, Tezkiretü's - Şu'arâ , (Kültür ve Turizm Bakanlığı E-kitap Projesi, Ankara).

Tanyıldız, Ahmet (2005), Firdevsî Tavîl Münazara-i Seyf ü Kalem (İnceleme-MetinSözlük), Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Tuman, M. N, (2001), Tuhfe-i Nâilî, Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri, Haz.: Cemlak Kurnaz-Mustafa Tatçı, Ankara.

SÖZLÜKLER

Çağbayır, Yaşar (2007), Ötüken Türkçe Sözlük , İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Dilçin, Cem (2009), Yeni Tarama Sözlüğü, Ankara: TDK Yayınları.

Kanar, Mehmet (2012), Arapça - Türkçe Sözlük, İstanbul: Say Yayınları.

Kanar, Mehmet (2012), Farsça - Türkçe Sözlük, İstanbul: Say Yayınları.

Mermer, Ahmet; Koç, Neslihan (2011), Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, Ankara: Akçağ Yayınları.

Mütercim Asım Efendi (2000), Burhân - 1 Katı, (haz: Mürsel Öztürk, Derya Örs), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Pakalın, Osman Zeki (1983), Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

Parlatır, İsmail (2009), Osmanlı Türkçesi Sözlüğü , Ankara: Yargı Yayınları.

Redhouse, Sir James (2001), Turkish and English Lexicon , İstanbul: Çağrı Yayınları.

Sami, Şemseddin (2010), Kamûs - 1 Türkî, İstanbul: Çağrı Yayınları.

Steingass, F, (2006), A Comprehensive Persian - English Dictionary, İstanbul: Çağrı Yayınları.

Zavotçu, Gencay (2013). Klasik Türk Edebiyatı Sözlüğü (Kişiler-Hayvanlar-BitkilerTabiat Güçleri-Kişileştirilmiş Varlık ve Kavramlar), İstanbul: Kesit Yayınları.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://tdkterim.gov.tr/bts/>

<http://www.lexiqamus.com/>

www.osmanlicaturkce.com

<http://www.osmanlicaturkce.net/>

www.sozluk.net/osmanlica

<http://www.osmanice.com/>

<http://osmanlicasozluk.speakdictionary.com/>

<http://www.osmanlicasozlukler.com/>